

FORSKNINGSFRIHED

AKADEMISK FRIHED OG INNOVATIONSDREVEN
UNIVERSITETSFORSKNING

BY
BIRGITTE KREJSAGER

AALBORG UNIVERSITET

DISSERTATION SUBMITTED 2017

INDHOLDSFORTEGNELSE

KAPITEL 1

FORSKNINGSFRIHED OG UNIVERSITETSFORSKNINGENS PARADIGMESKIFTE

1.1	Indledning	9
1.2	Paradigmeskiftet.....	9
1.3	Redefinering af universitetsforskningen.....	10
1.4	Universitetsforskning	13
1.4.1	Forskning i samspil med uddannelse	13
1.4.2	Forskningssamarbejder med det omgivende samfund	14
1.4.3	Forskningsbaseret myndighedsbetjening og anden indtægtsdækket virksomhed	14
1.5	Indledende om forskningsfrihed i dansk ret	14
1.6	Spørgsmålet om forskningsfrihed i den juridiske litteratur	17
1.7	Afhandlingens problemfelt	20
1.8	Afhandlingens forskningsspørgsmål	21
1.9	Afgrænsning	22
1.10	Videre plan for fremstillingen	25

KAPITEL 2

METODE, TEORI OG RETSKILDER

2.1	Indledning og disposition	27
2.2	Metodiske overvejelser.....	28
2.3	Begrebsanalysen	29
2.3.1	Paradigmeskiftet som forståelseskabende ramme	29
2.3.2	Retsfilosofiske overvejelser om fællesskab og identitet	33
2.3.3	Tværdisciplinær begrebshistorisk tilgang udvider begrebsanalysen	37

2.3.4	Informationsretlig rationalisering af begrebet forskningsfrihed	38
2.3.5	Akademisk frihed og forskningsfrihed	39
2.4	Afhandlingens primære retskilder	41
2.4.1	Menneskeretten og national lovgivnings løbende tilpasning til internationale konventioner	43
2.4.3	EU-retten	46
2.5	Retskildehieraki og retspluralisme	47
2.5.1	Kodificerede retskilder og soft law	48
2.5.2	Øvrige fortolkningsbidrag	49
2.6	Retsdogmatisk fortolkning.....	50
2.6.1	Formålsfortolknig af national ret.....	50
2.6.2	Fortolkningsprincipper vedrørende EMRK i dansk ret	51
2.7	Sammenfattende om afhandlingens metode og retskilder	55

ALMINDELIG DEL FORSKNINGSFRIHED I LYSET AF AKADEMISK FRIHED

KAPITEL 3

AKADEMISK FRIHED OG DE EUROPÆISKE UNIVERSITETER

3.1	Indledning og disposition	57
3.2	Arven fra antikken: Skolen i Athen og fortællingen om akademisk frihed	58
3.3	Universiteternes historiske jurisdiktion uden for national ret	61
3.3.1	Retten til erhvervelse af doktorgraden	62
3.3.2	Jus Docendi - Retten til at afholde offentlige forelæsninger	63
3.3.3	'Professorprivilegiet'	65
3.4	Magna Charta Universitatum, 1988	67
3.5	Folkeretlig beskyttelse af akademisk frihed	69
3.5.1	En kulturel menneskerettighed (CESCR).....	70
3.5.2	Recommendation concerning the Status of Higher-Education Teaching Personnel (CEART).....	73
3.5.3	Recommendation 1762: Academic freedom and university autonomy	77
3.6	Beskyttelse af akademisk frihed efter EMRK artikel 10.....	79
3.6.1	Beskyttelsens indhold.....	81
3.6.2	Negativ akademisk ytringsfrihed	85

3.6.3	Indskrænkninger efter EMRK artikel 10, stk. 2	86
3.6.4	Akademisk ytringsfrihed	89
3.6.5	Udvidet beskyttelse af akademiske ytringer	91
3.7	EU' Charters beskyttelse af akademisk frihed.....	93
3.7.1	EUC artikel 13: Fri videnskabelig forskning	94
3.7.2	Beskyttelse af videnskabelig forskning og menneskelig værdighed	95
3.7.3	Indskrænkninger svarende til EMRK artikel 10, stk. 2	96
3.8	Sammenfatning: Akademisk frihed - universiteternes grundlæggende princip	97

KAPITEL 4

UNIVERSITETSFORSKNING, UDVIKLING OG INNOVATION

4.1	Indledning og disposition	101
4.2	OECDs redefinering af forskningsbegrebet	102
4.2.1	Frascatimanualens forskningsbegreb i national lovgivning	104
4.2.2	Universitetsforskning bliver drivkraft for samfundsmæssig vækst og velfærd	105
4.3	Reformeringen af det nationale forskningssystem.....	108
4.3.1	Universiteternes indfusionering af sektorforskningen.....	109
4.4	Princippet om erhvervsrettet nyttiggørelse af forskningen	111
4.4.1	Forskerpatentloven.....	113
4.5	Princippet om konkurrenceudsat forskning	116
4.6	Princippet om øget institutionel frihed	119
4.6.1	Udviklingskontrakter.....	120
4.7	Forskningsfrihed i en innovationsdiskurs	121
4.7.1	Udviskning af det akademiske	123

KAPITEL 5

FORSKNINGSFRIHED EFTER ANDEN VERDENSKRIG

5.1	Indledning	127
5.2	Forskningsfrihedens genopbyggende diskurs i Europa	128
5.3	Innovativ forskningsdiskurs i krigens skygge	130
5.4	Retlige fællesskabers forskellige konceptioner af forskningsfrihed	134

5.5 Sammenfattende: Forskningsfrihedens dobbelte forankring i national ret og i internationale konventioner	137
--	------------

KAPITEL 6

INFORMATIONSRETLIG SYSTEMATISERING AF FORSKNINGSFRIHED

6.1 Problemstillingen og disposition.....	139
6.2 Forskningsfrihedens placering i den informationsretlige regelstruktur	140
6.2.1 Informationsrettigheder og ytringsfrihedsregler.....	143
6.2.2 Den informationsretlige hensynslære	145
6.3 Informationsretlige hensyn bag reglerne om akademisk forskningsfrihed	146
6.3.1 Det grundlæggende princip om forskningsfrihed	147
6.3.2 Berigelseshensyn.....	148
6.3.3 Incitamentshensynet.....	151
6.3.4 Personligheds- og privatlivshensyn.....	155
6.4 Hensyn bag regler om indskrænkninger i forskningsfriheden	157
6.4.1 Den akademiske friheds etiske afgrænsning	157
6.4.2 Tilidshensyn	159
6.4.2.1 Tillid til forskningen.....	160
6.4.2.2 Det forvaltningsretlige tillidshensyn	160
6.4.3 Konkurrencehensyn.....	162
6.4.4 Loyalitetshensyn	166
6.5 Afvejningsovervejelser	168
6.5.1 Videnskabelige medarbejderes integritetsværn	169
6.5.2 Særligt om afbalancering af informationsrettigheder i arbejdstagerforhold.....	171
6.5.2.1 Arbejdstagere i lov om arbejdstageres opfindelser	171
6.5.2.2 'Professorprivilegerede' arbejdstagere	173
6.6 Sammenfattende om den informationsretlige systematisering af forskningsfrihed	175
6.6.1 Generelle principper om forskningsfrihed	177

SPECIEL DEL
FORSKNINGSFRIHED I EN INNOVATIONSDREVEN UNIVERSITETSLOVGIVNING

KAPITEL 7

UNIVERSITETETS FORSKNINGSFRIHED. UNIVERSITETSLOVENS § 2, STK. 2

7.1	Problemstillingen og disposition.....	181
7.2	Grundlovens § 77.....	18276
7.3	Universitetets forskningsfrihed – universitetslovens § 2, stk. 2	18276
7.3.1	§ 2, stk. 2, 1. pkt. - universitetsloven 2003.....	183
7.3.1.1	Universitetsloven 1992.....	18579
7.3.2	§ 2, stk. 2, 2. pkt. - Universitetsloven af 2011.....	1870
7.4	Indskrænkninger i universitetets forskningsfrihed	1892
7.4.1	Indskrænkninger af bevillingsmæssig karakter	18983
7.4.2	Særligt om udviklingsaftaler, § 10, stk. 8.....	192
7.4.3	Særligt om forskningsbaseret myndighedsbetjening efter § 2, stk. 4	194
7.5	Princippet om universitetets forskningsfrihed - Fortolkning af § 2, stk. 2, 1. pkt.	19689
7.5.1	Universitetets institutionelle autonomi.....	197
7.5.2	Integritetsværnet.....	2003
7.6	Pligten til at værne om forskningsfriheden, fortolkning af § 2, stk. 2, 2. pkt.....	196
7.6.1	Beskyttelsen af den individuelle forskningsfrihed	197
7.6.1.1	Den individuelle forskningsfriheds retssubjekter	198
7.6.1.2	Princippet om ikkeforskelsbehandling i ansættelsesvilkår	2081
7.7	Sammenfatning: Universitetets forskningsfrihed efter § 2, stk. 2	2103

KAPITEL 8

DEN INDIVIDUELLE FORSKNINGSFRIHED. UNIVERSITETSLOVENS § 14, STK. 6

8.1	Indledning og disposition	215
8.2	Individuel forskningsfrihed, universitetslovens § 14, stk. 6	215
8.3	Hovedreglen i § 14, stk. 6, 2. pkt.....	21608
8.3.1	2003-universitetslovens § 17, stk. 2	217
8.3.2	Forskningsfrihedens anvendelsesområde § 14, stk. 6, 3. pkt.	220
8.4	Undtagelsesreglen: Rektors instruktionsbeføjelse i § 14, stk. 6, 1. pkt	2217
8.4.1	Særligt om forskningsbaseret myndighedsbetjening	2257
8.4.2	Reel forskningsfrihed, 14, stk. 6, 4. pkt.	228

8.5	Fortolkning af individuel forskningsfrihed efter § 14, stk. 6	229
8.5.1	Fri forskerdriven forskning.....	2313
8.5.2	Afbalancering af individuel forskningsfrihed med forpligtelser, der følger af et ansættelsesforhold	2345
8.6	Sammenfatning: Den individuelle forskningsfrihed	2367

KAPITEL 9

AKADEMISK YTRINGSFRIHED. UNIVERSITETSLOVENS § 2, STK. 3, 3. PKT.

9.1	Problemstilling og disposition.....	239
9.2	Indledende om universitetslovens § 2, stk. 3	2402
9.3	Akademisk ytringsfrihed. Hovedreglen i § 2, stk. 3, 3. pkt.	2413
9.3.1	Indskrænkninger som følge af offentlig ansættelse	2435
9.4	Fortolkning af Akademisk ytringsfrihed efter § 2, stk. 3, 3. pkt.	24536
9.4.1	Frihed til offentliggørelse og publicering.....	245
9.4.2	Tavshedspligt	252
9.4.3	Udtalelser inden for eget fagområde	257
9.4.4	Freds- og ærekrænkende udtalelser	268
9.5	Universitetets forpligtelse til samfundsmæssig videnuudveksling	272
9.5.1	Fortrolighed i forskningssamarbejder	277
9.5.2	indtægtsdækket virksomhed, rekvireret forskning og anvendt forskning	280
9.6	Nyttiggørelse af forskningsresultater § 2, stk. 3, 2. pkt.	282
9.7	Sammenfattende fortolkning af universitetslovens § 2, stk. 3.....	286

KAPITEL 10

AKADEMISK FRIHED OG INNOVATIONSDRIVEN UNIVERSITETSFORSKNING. KONKLUSIONER OG PERSPEKTIVERING

10.1	Opgaven.....	291
10.2	Forskningsfrihed, fælleskab og identitet	292
10.3	Forskningsfrihed, ytringsfrihed og informationsret.....	293
10.4	Universitetslovens beskyttelse af forskningsfrihed	294
10.5	Professorprivilegerede forskere og offentligt ansatte forskere	2953
10.6	Forskningsfrihed, akademisk ytringsfrihed og god videnskabelig praksis	296

10.7	Forskningsfrihed mellem adfærdsstyring og identitetsmarkering.....	299
10.8	Akademisk ytringsfrihed som styrende princip.....	300
	RESUME	303
	ENGLISH SUMMERY	307
	LITTERATURLISTE	
	Oversigt over doms- og administrativ praksis	299
	Litteratur	303

KAPITEL 1

FORSKNINGSFRIHED OG

UNIVERSITETSFORSKNINGENS PARADIGMESKIFTE

1.1 Indledning

Det er sigtet med denne afhandling at undersøge forskningsfrihed i dansk ret i lyset af de seneste tiårs transformering af universitetsforskningen ind i et nationalt forsknings- og innovationssystem. Afhandlingens titel er *Forskningsfrihed. Akademisk frihed og innovationsdrevne universitetsforskning*. Med undertitlen er angivet, at den retlige regulering af forskningsfrihed indgår i et innovationsdrevet forskningssystem og samtidig er omfattet af en europæisk grundrettighedsbeskyttelse af akademisk frihed, der har været under væsentlig udvikling de seneste år. Reguleringen af forskningsfrihed præges dermed af to tilsyneladende modsatrettede principper og bag den gennemgribende reformering af universitets- og forskningslovgivningen har et værdimæssigt paradigmeskifte fundet sted. Det efterlader et påtrængende behov for en systematisk gennemgang og analyse af forskningsfrihed. Emneområdets problemfelt vil i det følgende blive motiveret.

Indledningsvis introduceres paradigmeskiftet, som er afhandlingens grundlæggende præmis (afsnit 1.2), og videre præsenteres retsområdet, som har været genstand for en omfattende reformering, udvikling og internationalisering (afsnit 1.3). Afhandlingens lovgivningsmæssige ramme præciseres herefter med introduktionen til universitetslovens almindelige principper om forskning (afsnit 1.4). I afsnit 1.5 introduceres paradigmeskiftets afledte problemstillinger for forskningsfrihed efterfulgt af et summarisk overblik over behandlingen af spørgsmålet om forskningsfrihed i den juridiske litteratur (afsnit 1.6), der leder frem til en sammenfatning af afhandlingens problemfelt (afsnit 1.7), der leder frem til opstillingen af afhandlingens teser og forskningsspørgsmål (afsnit 1.8). Afhandlingens forskningsdesign præsenteres herefter tilligemed en afgrænsning af forskningsopgaven (afsnit 1.9) forud for den videre plan for fremstillingen (afsnit 1.10).

1.2 Paradigmeskiftet

Det sker, at konkrete hændelser i den kollektive bevidsthed markerer et skift i tænkemåde eller nærmere betegnet et skift fra et paradigme til et andet. Således med Berlinmurens fald den 9. november 1989 eller Luthers opslag af 95 teser på døren til Wittenbergs kirke den 31. oktober 1517. Men oftest foregår paradigmeskift henover tid, hvor det i en tidsperiode dominerende paradigme udfordres af nye tilgange, der er bedre til at finde og løse det videnskabelige problem. Disse konkurrerende paradigmer kan sameksistere i en rum tid, men når balancen skifter fra overvejende at have flest, der støtter det oprindelige paradigme til at være flest, der støtter det nye paradigme, hvorved dette bliver det dominerende, taler vi om et paradigmeskift.¹ Ved Københavns Universitets 500 års jubilæum i 1979

1. Kuhn, Thomas: *The Structure of Scientific Revolutions*, University of Chicago Press, 1962

påbegyndtes en monumental udgivelse af universitetets historie 1479-1979.² Da udgivelsen af det 14 bind store værk var tilendebragt i 2006, var et paradigmeskifte indtruffet, og værket fremstår i dag som en svanesang over en 500 årig universitetskultur rodfæstet i den europæiske humanisme, og hvor modydelsen til samfundet for forskningsfrihed bestod i uddannelse af kandidater til (embedsmands)stillinger, der udbyggede og konsoliderede samfundet: teologer, magistre, medicinere og jurister.

Frem til oprettelsen af de første forskerstillinger og forskeruddannelser i det 19. århundrede er Akademia hjemsted for 'de lærde' og forskningen ideelt en sandhedssøgen, der øger menneskehedens samlede viden. Forestillingen om at forskning i sig selv er et aktiv med en økonomisk værdi kombineret med de særlige måder, hvorpå denne værdi udmønter sig som samfundsmæssig innovationsdrivkraft, slår igennem mod slutningen af det 20. århundrede, hvor forskningssystemerne inden for OECD-landenes kreds bliver genstand for et omfattende reguleringsarbejde med udgangspunkt i en redefinering af de offentlige forskningsinstitutioners og den enkelte forskers forskningsvilkår med henblik på at skabe optimale rammer for samfundsmæssig og kommerciel udnyttelse af forskningen.

Udviklingen af de lovgivningsmæssige rammer og investering i at etablere de fysiske rammer for universiteternes teknologioverførsel markerer et italesat paradigmeskifte³ til et videnssamfund, hvor forskning og videndeling tillægges primær værdi som innovativ drivkraft. En ny dagsorden for universiteternes virke er blevet sat og centralt i det nye paradigme står nyttiggørelsen af universiteternes viden til gavn for det danske samfund ved erhvervsmæssig udnyttelse.

1.3 Redefinering af universitetsforskningen

Universiteter har siden middelalderen været hjemsted for forskning og videndeling, og de fleste forbinder fortsat universiteternes forskning med akademisk grundforskning, hvor klassiske universitetsdyder som autonom sandhedssøgen udmøntes i videnskabelige artikler og afhandlinger med henblik på at øge den menneskelige viden inden for et bestemt område eller fremme forfatternes videnskabelige karriere.

Lovreformer af universitets- og forskningssystemet på tærsklen til det 21. århundrede har bidraget til at øge omfanget og diversiteten af forskningen ved universiteterne, således at begrebet 'universitetsforskning' efter redefineringen også omfatter anvendt forskning⁴ og samarbejder om forskning og udvikling (FoU), dvs. en mere målrettet forskningsproces, der sigter mod at udvikle ny produktionsteknologi. Således gennemføres med forskerpatentloven i 1999, universitetsloven af 2003 og den øvrige lovgivning om universiteternes videnudveksling med samfundet, dvs teknologioverførsel, et paradigmeskifte. Universitetsforskningen i dag giver ikke blot ny viden, men er tillige en væsentlig drivkraft for udviklingen i samfundet. Indføjelser af stk. 3 i universitetslovens § 2 fastslår, at universitetet skal bidrage

-
2. Ellehøj, Svend, Leif Grane m.fl. (red.): *Københavns Universitet 1479-1979*, BIND. I-XIV Udgivet af Københavns Universitet ved 500 års jubilæet, København 1979-2006
 3. Jf LFB 1999-05-12 nr 205 Betænkning over Forslag til lov om ændring af lov om universiteter m.fl. ” SF deler ikke ministerens opfattelse, at de frivillige udviklingskontrakter er udtryk for 'et paradigmeskifte' ”
 4. Finansministeriet: *Finanslov for finansåret 2014 Tekst og anmærkninger (ajourført)*, Bilag 1. Definition af forskning og udvikling: ”Anvendt forskning: Virksomhed af original karakter med henblik på at erhverve ny viden og indsigt - først og fremmest med sigte på bestemte praktiske mål og anvendelser.” Samme sted defineres det udviklingsarbejde, som medregnes til forskning og udvikling: ”Anvendelse af viden med henblik på at fremstille nye materialer, produkter, processer, metoder, systemer eller tjenester eller at forbedre sådanne som eksisterer.”

til at ”fremme vækst, velfærd og udvikling i samfundet”.⁵ Forskningen har dermed fået betydning som fundament for samfundsøkonomisk vækst og velfærdsudvikling i videnssamfundet med dertil knyttet økonomisk immaterialretlig værdi.

Reformerne på universitetsområdet er indgået i udviklingen af et sammenhængende forsknings- og innovationssystem med fokus på at gøre forskningen ”endnu mere relevant i forhold til samfundets udfordringer og behov samt på at omsætte forskningen til værdiskabelse og vækst.”⁶ Efter en snes år med fokus på kommercialisering af forskningsresultater ved teknologioverførsel, som blev reguleret med forskerpatentloven og techtransloven⁷, er blikket i 2016 rettet mod forsknings- og innovationssystemets evne til at fremme samfundsrelevant, excellent forskning og til at omsætte forskningsbaseret viden til innovative produkter og processer i erhvervslivet samt nye spin-off virksomheder. Forsknings- og innovationssystemets målsætning er i 2016, at ”relevant viden fra de danske forsknings- og uddannelsesinstitutioner skal være til gavn for danske virksomheders vækst og udvikling, og forskning af høj kvalitet medvirker til at erhvervslivet kan udvikle nye produkter og tjenesteydelser og dermed bidrage til vækst og jobskabelse i Danmark”.⁸

Universitetsforskning udgør cirka en tredjedel af det danske forskningssystem, der skal understøtte samfundets udvikling og vidensbehov. Man kan få et indtryk af universitetsforskningens volumen og denne sektors andel af den samlede offentlige forskning ved at se på de tal, der årligt indrapporteres til Danmarks Statistik. Den offentlige sektors forskning- og udviklingsindsats i Danmark havde i 2012 21.800 fuldtidsstillinger med samlede omkostninger på 19 mia. kr. Det svarer til 37 % af alle beskæftigede inden for den samlede offentlige og private forskning, og 34 % af de samlede opgjorte omkostninger til forskning og udvikling. Af de 19 mia. kr. til offentlig forskning, blev de 14 mia. kr., svarende til 74 pct. anvendt af universiteter og højere læreanstalter, mens universitetshospitalerne med omkostninger på 3 mia. kr. stod for 18 pct.⁹ Samlet set tegner universitetsforskning sig således for ¾ af den offentlige forskning.

Samfundets øgede investering i universitetsforskning har på ganske få år ændret den internationale såvel som den danske forskningsverden: Antallet af forskere er eksploderet, og mængden af videnskabelige produkter - artikler, monografier, lærebøger, konferencepapirer osv. er blevet tilsvarende omfattende. Samtidig er forskningskulturen ændret: ”The lone investigator is a romantic fiction with as much relevance to contemporary science as the lone avenger in law enforcement”.¹⁰ Forskeren er populært sagt rykket ud af sit lønkammer, og forskningsaktiviteter udøves i dag i vidt omfang i teams og i samarbejder mellem forskningsinstitutioner, myndigheder og virksomheder og på tværs af landegrænser.

Det betyder tilsvarende, at det heller ikke længere er så enkelt, at forskeren kan udøve sin individuelle forskningsfrihed som en personlig ret uden hensyntagen til andre interessenters rettigheder. Det bliver

5. LBK nr 261 af 18/03/2015 af universitetsloven, § 2, stk. 3, 2. pkt.

6. Uddannelses- og Forskningsministeriet: *Dansk Køreplan for Det Europæiske Forskningsrum 2016-2020*, 2016, s. 10

7. Lov nr. 483 9/6/2004 om teknologioverførsel m.v. ved offentlige forskningsinstitutioner, afløst af LBK nr. 580 1/6/2014 om offentlige forskningsinstitutioners kommercielle aktiviteter og samarbejde med fonde

8. Uddannelses- og Forskningsministeriet: *Dansk Køreplan for Det Europæiske Forskningsrum 2016-2020*, maj 2016, s. 10f

9. Danmarks Statistik: *Innovation og forskning 2014*, s. 48

10. Funder, John - tidl. leder af Baker Institute i Melbourne, citeret i Monotti & Ricketson: *Universities and Intellectual Property*, 2002, s. 135 og Harald Irgens-Jensen: *Bedriftens hemmelighed – og rettighed?*, Oslo 2010, s. 55. Irgens-Jensen tilføjer: ”Særlig i humanistiske fag, deriblant i rettsforskningen rir imidlertid de ensomme ryttere ennå”

stadig sjældnere at opleve universitetslektoren, der for universitetets frie basismidler og uden indskrænkninger i sin forskning fremlægger sit disputatsarbejde i form af en monografi over N.F.S. Grundtvig og herefter frit og uden bindinger af nogen art kan disponere over sit forskningsmateriale og resultater. Mere uklart kan indholdet og rækkevidden af den individuelle forskningsfrihed være i et forskningsteam bestående af en lektor og tidligere ansatte forskere og laboranter, der i fællesskab forsker sig frem til 3D modeller af hjernens blodkar. Et universitetsinstitut kan have 300 forskere, hvoraf nogle kan være tilknyttet Centers of Excellence finansieret af Grundforskningsfonden, og andre af instituttets forskere kan være tilknyttet tværinstitutionelle forskningscentre, der finansieres helt eller delvist af private fonde eller virksomheder, og forskningssamarbejder mellem universitet, offentlige aktører og industrien har medvirket til udviklingen i retning af en ensartet forskningspraksis i industrien og på universitetet, mens det samtidig internt på universiteterne har medført en større diversitet i universitetets forskningspraksis.

Overordnet set er universitetsforskning blevet et centralt omdrejningspunkt i det danske viden- og innovationssystem, men forskning er grundlæggende et internationalt anliggende. På tværs af landegrænserne øges den samlede vidensmængde og øges udnyttelsen af denne vidensmængde ved at udtænke nye metoder og anvendelser. Retsbeskyttelsen af dansk universitetsforskning sker på nationalt og supranationalt niveau, og forskning og udvikling er et retsområde, der præges af EU-rettens indvirkning på national lovgivning med henblik på at skabe en vis ensartethed i medlemsstaternes materielle bestemmelser. Intensiveringen af det europæiske forsknings- og innovationspolitiske samarbejde afspejles i en supranationalisering af de retsforhold, der indgås om universitetsforhold og forskning.

Forankret i Traktaten om Den Europæiske Unions Funktionsmådes artikel 4, stk. 3, er EU-rettens påvirkning af forskning og innovation steget markant de seneste år. Inden for rammerne af den Europæiske Unions grundlæggende princip om reel fri bevægelighed er paradigmeskiftet udmøntet i foranstaltninger, der skal realisere et markedsorienteret europæisk forskningsrum (ERA)¹¹ med ”fri bevægelighed for forskere samt videnskabelig og teknologisk viden”¹² gennem samordning af medlemslandenes indsats inden for forskning og teknologisk udvikling.¹³ Den EU-retlige regulering af forskning og udvikling er primært udmøntet i rammelovgivning med organisatoriske kompetencenormer, og i TEUF art. 180 (tidligere TEF art.164) oplistes Unionens aktioner, som skal supplere medlemsstaternes egne tiltag til at styrke forskning og udvikling. EU-retten tilvejebringer dermed nye retlige rammer for den redefinerede universitetsforskning, og det nationale vidensystem må tillige betragtes som et delsystem af det europæiske forskningsrum.¹⁴ Den stadige harmonisering af forskningsreguleringen gældende for offentlige institutioner og private forskningsvirksomheder, giver her anledning til at præcisere universitetsforskningens særegenhed.

-
11. Det europæiske forskningsrum (EFR eller European Research Area, ERA) blev etableret i 2000. Se hertil KOM(2000) 6 af 18.1.2000 Meddelelse fra Kommissionen Til Rådet, Europa-Parlamentet, Det Økonomiske Og Sociale Udvalg Og Regionsudvalget *Mod et europæisk forskningsrum*
 12. Europa-Parlamentets og Rådets Forordning (EU) Nr. 1291/2013 af 11. december 2013 om Horisont 2020 – rammeprogram for forskning og innovation (2014-2020), art. 4 Jf. Kommissionens meddelelse af 6. oktober 2010: *Europa 2020-flagskibsinitiativ: Innovation i EU*, (KOM(2010)0546)
 13. Europa-Parlamentets og Rådets Forordning (EU) Nr. 1291/2013 af 11. december 2013 om Horisont 2020 – rammeprogram for forskning og innovation (2014-2020), art. 4 Jf. Kommissionens meddelelse af 6. oktober 2010: *Europa 2020-flagskibsinitiativ: Innovation i EU*, (KOM(2010)0546)
 14. Uddannelses- og Forskningsministeriet: *Dansk Køreplan for Det Europæiske Forskningsrum 2016-2020*, maj 2016

1.4 Universitetsforskning

Universitetsforskning kan som udgangspunkt bestemmes ved at have en tilknytning til et universitet eller offentlig forskningsinstitution under universitetsloven. Universitetets forskning indgår i et samspil med universitetets øvrige opgaver,¹⁵ og den institutionelle kontekst, der skabes af universiteternes specifikke opgaveportefølje, har betydning for forskningens karakter, bl.a. ved at forskningen udføres i tillknytning til undervisning eller øvrige opgaver. I denne fremstilling udledes begrebet universitetsforskning af universitetets hovedopgaver, som de er fastlagt i universitetslovens § 2, stk. 1-5:

1.4.1 Forskning i samspil med uddannelse

”Universitetets har til opgave at drive forskning og give forskningsbaseret uddannelse indtil højeste internationale niveau inden for sine fagområder. Universitetet skal sikre et ligeværdigt samspil mellem forskning og uddannelse, foretage en løbende strategisk udvælgelse, prioritering og udvikling af sine forsknings- og uddannelsesmæssige fagområder og udbrede kendskab til videnskabens metoder og resultater.”¹⁶

Bestemmelsen i universitetslovens § 2, stk. 1, formulerer universitetets traditionelle formål, som det er alment antaget. Styrelsesloven fra 1970 definerer et universitet, som en højere uddannelsesinstitution, der ”har til opgave inden for sine fagområder at drive forskning og give videregående uddannelse indtil det højeste videnskabelige niveau”.¹⁷ I den kommenterede udgave af 1970-loven antages, at reglen svarer til ”den traditionelle opfattelse af universitetets ’ideelle’ formål – den videnskabelige forskning må stadig betragtes som universitetets hovedopgave”.¹⁸

I sin nuværende form præciseres i § 2, stk. 1, 1. pkt., kerneopgavens internationale dimension og målestok. I lovmotiverne til universitetsloven præciseres, at universitetet skal forestå forskningsbaseret bachelor- og kandidatuddannelse, forskeruddannelse og forskningsbaseret efter- og videreuddannelse indtil højeste internationale niveau. ”Universiteterne er forpligtede til at sikre, at uddannelserne udbydes med udgangspunkt i en solid og internationalt anerkendt forskning og derved sikre kvaliteten af den forskningsbaserede undervisning”.¹⁹

§ 2, stk. 1, fastlægger universiteternes grundlæggende princip, som med universiteternes egne ord²⁰ kan udtrykkes ved, at undervisnings- og forskningsaktiviteterne er ”uløseligt forbundet med hinanden, for at undervisningen kan leve op til behovsudviklingen, såvel som til samfundets og videnskabens krav”²¹ konkretiseres i universitetslovens § 2, stk. 1, 2. pkt, derved, at ”universitetet skal sikre et ligeværdigt samspil mellem forskning og uddannelse og foretage en løbende strategisk udvælgelse, prioritering og udvikling af sine forsknings- og uddannelsesmæssige fagområder og udbrede kendskab til videnskabens metoder og resultater.”²²

15. LBK nr 261 af 18/03/2015 af universitetsloven, § 2, stk. 1, 2. pkt.

16. LBK nr 261 af 18/03/2015 af universitetsloven, § 2, stk. 1, 2. pkt.

17. LBK nr 1177 af 22/12/1999 af universitetsloven, jf. Lov nr. 271 af 4. juni 1970 om universiteternes styrelse

18. Hansen, Knud Esben: *Universiteternes styrelseslov (Lov af af 4. maj 1970) Kommenteret udgave*, 1971, s. 11

19. LSF nr. 125 2002/1 af lov om universiteter, almindelige bemærkninger

20. Se om Magna Charta Universitatum i afsnit 3.4

21. Magna Charta Universitatum, pkt. 2

22. LBK nr 261 af 18/03/2015 af universitetsloven, § 2, stk. 1, 2. pkt.

1.4.2 Forskningssamarbejder med det omgivende samfund

Ved universitetsreformen i 2003 blev stk. 3. tilføjet formålsbestemmelserne i lovens § 2, således at universitetet har som en tredje hovedopgave at samarbejde med det omgivende samfund:

*”Universitetet skal samarbejde med det omgivende samfund og bidrage til udvikling af det internationale samarbejde. Universitetets forsknings- og uddannelsesresultater skal bidrage til at fremme vækst, velfærd og udvikling i samfundet. Universitetet skal som central viden- og kulturbærende institution udveksle viden og kompetencer med det omgivende samfund og tilskynde medarbejderne til at deltage i den offentlige debat.”*²³

Universitetet kan med hjemmel i universitetslovens § 2, stk. 3, udføre kontraktforskning eller levere forskningstjenester til en virksomhed. Det er ikke en betingelse, at der skal findes et marked for leveringen af forskningsydelsen. Universitetsloven bemyndiger rektor til at tegne universitetet i alle sager med undtagelse af dispositioner over fast ejendom.²⁴

1.4.3 Forskningsbaseret myndighedsbetjening og anden indtægtsdækket virksomhed

Forskningsbaseret myndighedsbetjening er hjemlet i universitetsloven § 2, stk. 4, hvorefter

*”Universitetet kan med grundlag i sin forskning udføre opgaver for en minister efter aftale med denne, jf. dog § 33, stk. 2.”*²⁵

Undtagelsesbestemmelsen i universitetslovens § 33, stk. 2, tillader uddannelses- og forskningsministeren ”undtagelsesvis og efter forhandling med vedkommende minister samt drøftelse med universitetet at pålægge universitetet at udføre opgaver efter § 2, stk. 4, mod betaling, når der er tale om opgaver af væsentlig samfundsmæssig betydning.”²⁶ Bestemmelsen kan efter forarbejderne kun anvendes, hvis det ville være uforvarligt, at de pågældende opgaver ikke udføres, og hvor muligheden for en aftale må anses for at være udelukket.²⁷ I forbindelse med sammenlægningen af ni sektorforskningsinstitutioner og universiteter indførtes i tilknytning til universitetslovens § 2, stk. 4, forskningsbaseret myndighedsbetjening som et udtryk for de forsknings- og rådgivningsmæssige aktiviteter universiteterne varetager for relevante fagministerier.²⁸ Til universitetets i universitetslovens § 2, fastsatte hovedopgaver føjer sig endnu en hovedopgave i § 2, stk. 2, som er denne afhandlings genstand.

1.5 Indledende om forskningsfrihed i dansk ret

Universitetsloven formulerer i formålsparagraffen § 2, stk. 2, universitetsforskningens almindelige princip: *”Universitetet har forskningsfrihed. Universitetet skal værne om universitetets og den enkeltes forskningsfrihed og om videnskabsetikken.”*²⁹

23. LBK nr 261 af 18/03/2015 af universitetsloven, § 2, stk. 3

24. LBK nr 261 af 18/03/2015 af universitetsloven, § 14, stk. 10

25. LBK nr 261 af 18/03/2015 af universitetsloven, § 2, stk. 4

26. LBK nr 261 af 18/03/2015 af universitetsloven, § 33, stk. 2

27. LSF nr. 140 2006/1, bemærkninger til nr. 31

28. LOV nr 552 af 17/06/2008 af Lov om ændring af lov om forskningsrådgivning m.v. og ligningsloven og om ophævelse af lov om godkendelse af visse forskningsaktiviteter, § 1

29. LBK nr 261 af 18/03/2015 af universitetsloven, § 2, stk. 2

Reglen indeholder hermed den overordnede pligtorm for den af loven omfattede forskning og den målestok, som denne forskning og rettighederne hertil skal bedømmes efter. Forskningsfrihed er ikke et entydigt begreb. I et arbejdsnotat fra 2006 til det norske Kunnskapsdepartementet sammenfattes en oversigt over spørgsmål drøftet i den internationale litteratur om akademisk frihed derved, at der på den ene side synes at være betydelig enighed om en kernebetødning, mens der på den anden side er meget store variationer i måden begrebet tolkes og anvendes på, og often med modstridende praktiske implikationer.³⁰ Af de seneste tiårs betydelige videnskabsteoretiske interesse for forskningsfrihed kan udledes, at forskningsfriheden betragtes som universiteternes etos, hvormed forskningsfriheden er udtryk for de særlige værdier, som universiteterne traditionelt skal varetage, og som kendetegner universiteternes virksomhed. Ifølge Aristoteles er etos er den samlede virkning af talerens dyd og gode sæder (arete), hans viden (fronesis) og hans velvilje (eunoia). I denne retoriske optik er forskningsfriheden både universitetets samlede og den enkelte forskers dyd, gode sæder, viden og den velvilje, der samlet kommer til udtryk i tilliden til de konkrete forskningsresultater såvel som den akkumulerede tillid til universitetet og dets forskning. Som universiteternes etos er den akademiske frihed bærer af universitetets identitet.

Forskningsfrihed er således et stærkt værdiladet begreb, der reguleres i den danske universitets- og forskningslovgivning. Umiddelbart balancerer universitetslovens regulering af forskningsfrihed overordnet set afvejning af to hovedhensyn, dels samfundets interesse i en fri og uafhængig forskning ved de offentlige forsknings-institutioner, hvis kvalitet vises gennem forskernes offentliggørelse af deres resultater,³¹ dels samfundets interesse i at forskningsresultater kan kommerialiseres til gavn for samfundsmæssige vækst og værdiskabelse. Men en række øvrige hensyn til universiteternes etos lader sig identificere, som de indgår med vekslende styrke i afbalanceringen bag forskningsfrihedens retskilder.

Universitetsforskning adskiller sig i dag fortsat fra anden forskning ved at skulle balancere et retsprincip om akademisk frihed. Det er et særkende for universitetsforskning i retlig henseende, at den rummer såvel individuelle (private), almene (kollektive) og erhvervsmæssige elementer. Et individuelt element, der udmønter hensyn til forskerens integritet, forskningsfrihed og erhvervsudøvelse, mens det kollektive element i akademisk forskningsvirksomhed dels udtrykker, at forskeren står på skuldrene af andre forskere og deres forskning, dels at forskningen indgår i og udvider den samlede menneskelige viden. Det tredje element orienterer forskningen mod samfundsmæssig- og erhvervsmæssig nyttiggørelse.

Universitetsforskningens egenart begrundes den specifikke regulering af den akademiske frihed. Lovhistorikken afspejler, at de hensyn, der er varetaget gennem § 2, stk. 2, ikke er evigtgyldige, men har ændret sig hen over tiden, og det aktualiserer spørgsmålet om karakteren af den akademiske frihed. Forskningsfrihed er blevet en grundrettighed i det europæiske forskningsrum, idet EU's Charter om grundlæggende rettigheder, EUC i artikel 13 fastslår, at *"Der er frihed for kunst og videnskabelig forskning. Den akademiske frihed respekteres"*.³² Reformeringen af universitets- og forskningssystemet har med andre ord rykket ved balanceringen af den akademiske frihed og denne friheds bagvedliggende

30. Kallerud, Egill: *Akademisk frihet: en oversikt over spørsmål drøftet i internasjonal litteratur*, NIFU STEP, Arbejdsnotat 18/2006, s. 7, Rapporten indeholder en oversigt over litteraturen frem til 2006, se endvidere Halvorsen og Nyhagen (red.): *Academic Identities – Academic Challenges ? American and European Experience of the Transformation of Higher Education and Research*, 2011, Johan P. Olsen: *Mellom økonomi og kultur: Det europeiske universitetet i endring*, Norsk Statsvitenskapelig Tidsskrift 2011 og Mogens Ove Madsen: *Universitetets Død. Kritik af den nyliberale tendens*, 2009

31. Forsknings- og Innovationsstyrelsen: *Manual til Aftale om samfinansieret forskning (to Parter)*, 21. oktober 2008, s.21

32. EUC, artikel 13

ideale hensyn om fri adgang til at forske og formidle forskningsresultaterne og de incitamentsskabende økonomiske hensyn, der ligger bag udvekslingen af enerettigheder til forskningsresultater tillige med et hensyn til håndtering af store samfundsmæssige udfordringer.

Forskningsfriheden er en udvidet ytringsfrihed og i lighed med den almindelige ytringsfrihed er den frihed, som universitetsforskerne og deres forskning nyder, ikke absolut. Denne fremstilling lægger til grund, at universiteternes forskningsfrihed er en materiel forskningsfrihed, derved at den beskyttes som en særlig form for ytringsfrihed og i lighed med ytringsfriheden i almindelighed efter Den Europæiske Menneskerettighedskonvention, EMRK artikel 10 og EUC artikel 13 kan underkastes pligter og ansvar i overensstemmelse med EMRK artikel 10, stk. 2, når disse ”forfølger et lovligt formål, er foreskrevet ved lov og er nødvendige i et demokratisk samfund.”³³

En sådan indskrænkende pligt i forhold til den individuelle forskningsfrihed findes til eksempel i forskerpatentlovens § 10, stk. 3, hvorefter universitetets arbejdstagere ikke må ”offentliggøre eller disponere over en opfindelse, før institutionen skriftligt har bekræftet modtagelsen”³⁴ af en pligtig underretning om opfindelsen. Samtidig med bekræftelsen kan institutionen pålægge arbejdstageren ”ikke at offentliggøre eller disponere over en opfindelse i op til 2 måneder fra modtagelsen af underretningen.”³⁵ Sigtet med forskerpatentloven er erhvervsmæssig nyttiggørelse af resultaterne af forskningen og hensynet hertil afvejet i forhold til forskerens forskningsfrihed har ført til reglens tidsbegrænsede indskrænkning i forskerens ret til at offentliggøre sine forskningsresultater.

Universiteternes teknologioverførsel i form af kommercialisering af forskningsresultater suppleres i stigende omfang af forskningssamarbejder, hvor videnovertagelsen mellem universitet og samarbejdspartner sker på grundlag af et forudgående aftalt samarbejde. Disse forskningssamarbejder mellem universiteter og industrien understøttes og drives frem af forskningsfinansieringssystemet. Tilvejebringelse af ensartede rammer for forskning indebærer dog, at forskningssystemets traditionelle sondring mellem privatfinansieret kommerciel forskning og ren videnskabelig forskning er tæt på udvisket, og at universiteternes forskningsvirksomhed i dag spreder sig over både grundforskning, strategisk forskning og anvendt forskning, hvor forskningsfrihed traditionelt alene har været forbundet med grundforskning, som af samme grund ofte omtales som fri forskning.

Forskningens ændrede rammevilkår og den øgede vækst i omfanget af forskningsaktiviteter har tillige accentueret et behov for forskningsledelse med opmærksomhed på ansvarlig forskningspraksis og videnskabetiske regler for forskeres tilladelige adfærd. Forskningsetiske adfærdskodeks for ansvarlig forskningspraksis skal imødekomme dette behov for transparens og governance, der også kan dække samarbejder omfattende universitet, offentlige og private interessenter. Foruden universiteterne og forskningsrådene, har offentlige og private fonde, Godkendte Teknologiske Serviceinstitutter og sektorforskningsinstitutioner tilsluttet sig et fælles nationalt forskningsetisk kodeks og de grundlæggende principper heri for ansvarlig forskningspraksis. Er forskningen udført i et forskningssamarbejde med forskere på andre inden- eller udenlandske universiteter, eller med private virksomheders eller organisationers forskningsafdelinger øges behovet for en transparent, ensartet og ansvarlig forskningspraksis, og det kan udfordre forskningsfriheden.

33. EMRK artikel 10, stk. 2

34. LBK nr 210 af 17/03/2009 lov om opfindelser ved offentlige forskningsinstitutioner, § 10, stk. 3

35. LBK nr. 210 2009-03-17 af lov om opfindelser ved offentlige forskningsinstitutioner, § 11, stk. 3

1.6 Spørgsmålet om forskningsfrihed i den juridiske litteratur

Paradigmeskiftet er gennemført ved en gennemgribende reformering af universitets- og forskningslovgivningen, der har sat aftryk i den juridiske litteratur. I en forvaltningsretlig sammenhæng har Carsten Henrichsen analyseret *Offentlige værdier under forandring. Nogle retlige perspektiver på værdiudviklingen i den offentlige sektor i lyset af den igangværende markedsmæssiggørelse af offentlig virksomhed*.³⁶ Artiklen er ikke specifikt møntet på den danske universitetssektor, men Henrichsen har efterfølgende som formand for Praksisudvalget ved Københavns Universitet analyseret 2003-Universitetslovens § 17, stk. 2 - et fortolkningsbidrag,³⁷ som bilag til udvalgets redegørelse til universitetets bestyrelse om *Den akademiske frihed set i forhold til sektorforsknings/myndighedsberedskab* forud for lovændringen, der i 2007 indfusionerer en række sektorforskningsinstitutioner i universiteterne og indfører forskningsbaseret myndighedsbetjening.

Immaterielrettens betydning for universitetsforskningen er øget tillige med indførelse af ny beskyttelsesformer, herunder ophavsretlig beskyttelse af edb-programmer og databaser samt patentbeskyttelse af genteknologiske frembringelser. I slutningen af 1990'erne debatteredes universitetsforskning og immaterielrettigheder i samtlige nordiske lande, og den øgede licenserings- og patenteringsaktivitet på danske universiteter har foranlediget en mere bred diskussion om en række forskningsetiske problemer i forbindelse med sådanne aftaleforhold: ”Den styrke, hvormed denne diskussion har været ført i den offentlige debat, giver en antydning af det kulturskifte og styringsskifte, som danske universiteter har været udsat for gennem de seneste år”.³⁸ Helt centralt rejses spørgsmålet *Vem äger forskningen?* i 2000 af den nordiske immaterielrets næstør og tidligere rektor ved Uppsala Universitet, Stig Strömholm. Endnu inden paradigmeskiftet slår igennem i de nordiske forskningssystemer beskriver Sverker Gustavsson i et retshistorisk studie fra 1997 *Forskningens frihet efter det kalla kriget*³⁹ ved de svenske universiteter.

I Danmark, hvor forskerpatentloven udgør paradigmeskiftets spydspids, præges den juridiske litteratur af spørgsmålet om rettigheder til universitetsforskningen, hvormed loven udfordrer forskningsfriheden.⁴⁰ Hidtil havde danske universitetsforskere som udgangspunkt haft den fulde ret til resultaterne af deres forskning inklusive egne opfindelser, og universitetet ikke haft krav på godtgørelse, uanset om en given opfindelse blev gjort i den betalte arbejdstid og med brug af institutionens ressourcer. Denne sondring mellem kommerciel industriel forskning og videnskabelig – og dermed fri – universitets-forskning ligger til grund for den særlige regulering af rettigheder til at udvikle og udbrede videnskabelig forskning.

36. Henrichsen, Carsten: *Offentlige værdier under forandring. Nogle retlige perspektiver på værdiudviklingen i den offentlige sektor i lyset af den igangværende markedsmæssiggørelse af offentlig virksomhed*. Idunn.no Tidsskrift for Rettsvitenskap 2003/02, se også Carsten Henrichsen: *Offentlige værdier i retlig belysning. Fra retsstat og socialstat til markedsstat eller miljøstat* in Torben Beck (red.): *På sporet af en offentlig identitet. Værdier i stat, amter og kommuner* 2003

37. Henrichsen, Carsten: *Universitetslovens § 17, stk. 2 - et fortolkningsbidrag*, Bilag til Praksisudvalget ved Københavns Universitet: *Den akademiske frihed set i forhold til sektorforsknings/myndighedsberedskab. Redegørelse til bestyrelsen for Københavns Universitet. Afgivet efter opdrag fra rektor 12. september 2006*, Januar 2007

38. Andersen, Mads Bryde: *Universitetsforskning og immaterielrettigheder i Danmark*, NIR 2000, s. 607

39. Gustavsson, Sverker: *Forskningens frihet efter det kalla kriget*, in Christer Öhman (red.): *Uppsala universitet inför 2000-talet. Festskrift till Stig Strömholm, Acta Universitatis Upsaliensis*, 1997, s. 39-60

40. Andersen, Mads Bryde: *Universitetsforskning og immaterielrettigheder i Danmark*, NIR, 2000/4, se også Andersen, Bryde Mads: *Den akademiske opfinderkværlant*, in Hagstrøm, Lødrup & Aarbakke (red.): *Ånd og rett. Festskrift til Birger Stuevold Lassen*, Oslo 1997, s. 37

Således begrundes hensynet til den videnskabelige forskningsfrihed,⁴¹ at lov om arbejdstageres opfindelser ikke finder anvendelse på universitetsansatte undervisere og forskere,⁴² der i stedet er omfattet forskerpatentloven. Jens Schovsbo, der i 2001 forestår en kommenteret udgave af forskerpatentloven⁴³, beskriver efterfølgende udviklingen I artiklen *Universitetsansattes immaterialrettigheder: Fra irrationelle professorprivilegier til irrationelle universitetsprivilegier* om forskerpatentlovens opgør med den 'professorprivilegerede' særregel, hvor et hensyn til forskningens frihed hidtil havde begrundet, at "Lærere og vitenskapelig personale ved universitet og højskole skal ikke i denne egenskab anses som arbejdstakere."⁴⁴ "De amerikanske universiteter og deres kommercielle succes er blevet universitære idealer",⁴⁵ og det er fristende, skriver Schovsbo at formulere konklusionen: "Meget tyder således på, at universiteternes indtog i patentretten overhovedet ikke kan begrundes rationelt og fremtræder som særlig urimeligt på baggrund af de summer samfundet i dag stiller til rådighed for forskningen ved universiteterne. Universitetspatenterne har ingen anden praktisk funktion end at tjene som provokerende illustration af forestillingen om universitetet som en erhvervsvirksomhed, der bør give overskud."⁴⁶

Den politiske handling bag ønsket om at etablere rammerne for en optimal kommerciel udnyttelse af landets forskningsbaserede viden udspringer af talen om paradigmeskiftet til videnssamfundet, der bl.a. med *rapporten Info-samfundet år 2000* blev sat på den politiske dagsorden i 1990'erne. Rapportens lange række forslag til politiske initiativer for at understøtte en effektiv brug af informationsteknologi, blev "i et forbløffende stort antal tilfælde rent faktisk [...] gennemført."⁴⁷ Det følger af informationssamfundets udvikling, at regler om forbud, påbud eller ret til at behandle information, får en stadig større samfundsmæssig betydning. I et tillæg til rapporten *Info-samfundet år 2000* præsenterede Mads Bryde Andersen et *Oplæg til afvejningsregler for en moderne informationspolitik*⁴⁸, der et lille tiår senere udmøntedes i *Fragmenter af en informationsretlig grundregulering* på ophavsrettens og persondatarettens område.⁴⁹

I en nordisk retsvidenskabelig kontekst knyttes informationsretten oprindeligt til reguleringen af digitaliseret information,⁵⁰ men de seneste år er informationsrettens område udvidet til at omfatte discipliner som immaterialret, persondataret og personlighedsret. I den danske juridiske litteratur er informationsretten udførligst beskrevet af Henrik Udsen i *De informationsretlige grundsætninger*, 2009. I den banebrydende disputats opstilles for første gang en informationsretlig regelstruktur og informationsretlig hensynslære. Udsen afgrænser informationsretten til de informationsretlige discipliner, der tildeler

41. Betænkning om arbejdstageres opfindelser, 1951, s 20, jf. s. 28 bemærkninger til § 1

42. Schovsbo, Jens: *Universitetsansattes immaterialrettigheder: Fra irrationelle professorprivilegier til irrationelle universitetsprivilegier*, Tidsskrift for Rettsvitenskap 2008/03,

43. Schovsbo, Jens: *Lov om opfindelser ved offentlige forskningsinstitutioner med kommentarer*, 2001, jf. Tine Sommers ajourførte lovkommentarer i Brinck-Jensen, Rosenmeier, Schovsbo og Sommer: *Ansattes immaterielle rettigheder*, 2013

44. Lassen, Birger Stuevold: *Lærere og vitenskapelig personale ved universitet og højskole skal ikke i denne egenskab anses som arbejdstakere*, in Rett og Humanisme, festskrift til Kristen Andersen, 1977, s. 224-243

45. Schovsbo, Jens: *Universitetsansattes immaterialrettigheder: Fra irrationelle professorprivilegier til irrationelle universitetsprivilegier?* Tidsskrift for rettsvitenskap, årg. 121, hft. 03, 2008, s. 280

46. Ibid., s. 286

47. Andersen, Mads Bryde: *Enkelte transaktioner*, 2004 s. 388

48. Andersen, Mads Bryde: *Informationssamfundet år 2000. Oplæg til afvejningsregler for en moderne informationspolitik* in Forskningsministeriet: *Info-samfundet år 2000 - Rapport fra (Dybkjær-Christensen)udvalget om "Informationssamfundet år 2000"*. Bilag 10. København : J.H. Schultz Grafisk, 1994. p. 121-163

49. Andersen, Mads Bryde: *Fragmenter af en informationsretlig grundregulering*, in Mads Bryde Andersen, Caroline Heide-Jørgensen & Jens Schovsbo: *Festskrift til Mogens Koktvedgaard*, 2003, s. 5-26

50. Andersen, Mads Bryde: *IT-retten*, 1.2 Historisk introduktion, 2001.

parter informationsrettigheder i form af partsdispositive ene- og forbudsrettigheder.⁵¹ Derved afgrænser Udsen sig fra at anvende begrebet informationsret ”i en bredere forstand som retsdisciplin, der indeholder de regler, som regulerer enhver form for informationsbehandling”.⁵²

I et menneskeretligt ytringsfrihedsperspektiv har Jens Vedsted-Hansen fornylig analyseret *Forsker-yringer og integritetsværn*,⁵³ i anledning af U.2015.3106H i sagen Jørgen Dragsdahl mod Bent Jensen. Fortolkningen af forskeres ytringsfrihed i lyset af EMRK artikel 10 sker dog uden at inddrage EMDs faste praksis om akademisk frihed omfattet af EMRK artikel 10. *Den grundlovshjemlede ytringsfrihed*⁵⁴ indleder i bind 1 den tidligste fremstilling af Dansk informationsret, hvori Knud Aage Frøbert introducerede informationsretten som en tværgående disciplin, der også betegnes presseret eller *Medieretten*.⁵⁵ Udfoldelsen af informationsretten på området for ytringsfrihed er en følge af menneskerettens stadig mere fremtrædende placering. Inden for det seneste tiår er beskyttelsen af akademisk frihed efter EMRK artikel 10 udviklet gennem Menneskerettighedsdomstolens praksis. Denne gren af informationsretten har sit udspring på Danmarks Journalisthøjskole i Aarhus og informationsretten ved Aarhus Universitets juridiske fakultet har opretholdt informationsrettens udspring i reglerne om ytringsfrihed. Udfoldelsen af informationsretten som retsdisciplin er genstand for stadig udvikling – ikke mindst som følge af den hastige teknologiske udvikling.⁵⁶ Hertil har Lars Henrik Gam Madsen i en informationsretlig analyse af *Kropsdele, væv og celler som ting og information* undersøgt de tingsretlige reglers betydning for forskning i biologisk materiale og udnyttelsen af forskningsresultaterne.⁵⁷

I lyset heraf omfatter begrebet informationsret i denne afhandling begge informationsrettens to søjler i form af ytringsfrihedsbaserede rettigheder til at behandle information samt ene- og forbudsrettigheder, som de er udviklet i de århusianske og københavnske forsknings- og undervisningsmiljøer.⁵⁸ Inden for

-
51. Eks. immaterialrettigheder og erhvervshemmeligheder. Se for en nærmere beskrivelse af disse rettigheder, som Henrik Udsen sammenfattende betegner ’informationsrettigheder’, i afsnit 6.2
 52. Udsen, Henrik: *De informationsretlige grundsætninger*, 2009, s. 18
 53. Vedsted-Hansen, Jens: *Forskeryringer og integritetsværn*, in Clausen m.fl. (red.): *Ikke kun retsfilosofi : Festskrift til Sten Schaumburg-Müller*, 2016, s. 415-433
 54. Frøbert, Knud Aage: *Den grundlovshjemlede ytringsfrihed*, Dansk informationsret bd. I, Institut for Presseforskning, Danmarks Journalisthøjskole, 1975
 55. Schaumburg-Müller, Sten & Søren Sandfeld Jakobsen: *Medieretten*, 2013
 56. Se til eksempel på udfoldelsen af retsområder til selvstændig behandling, som følge af den teknologiske udvikling: Peter Blume: *Databeskyttelsesret: en almindelig indføring i den retlige beskyttelse af det informationelle privatliv*, 2000, 4.udg., 2013, Mads Bryde Andersen: *IT-retten*, 2001, 2. udg. 2005, Søren Sandfeld Jakobsen: *Medieret i informationssamfundet*, 2004, Ruth Nielsen & Søren Sandfeld Jakobsen: *E-Handelsret*, 3. udg. 2011, Sandfeld Jakobsen (red.), Søren Johansen & Christian Bergqvist: *Teleretten*, 2014 samt Henrik Udsen: *IT-ret*, 2013, 2. udg., 2015
 57. Madsen, Lars Henrik Gam: *Kropsdele, væv og celler som ting og information – forholdet mellem ejendomsret, information og forskningsresultater*, Tidsskrift for Rettsvitenskap, 02 / 2015 (Volum 128), s. 183: ”Der kan ud fra principperne om beskyttelse af personlighedsrettigheder og informationsrettigheder argumenteres for, at en person kan forhindre andres kommercielle brug af information fra hans biologiske materiale, hvis denne information er unik for ham og dermed kan ses som udtryk for hans person. Men i praksis vil en sådan eneret kun i begrænset omfang forhindre en kommerciel udnyttelse.”
 58. Se hertil fagbeskrivelserne til kurser i informationsret på de juridiske kandidatuddannelser i Aarhus og København: I 2012 udbød professor Sten Schaumburg-Müller faget 6200 Informationsret på den juridiske kandidatuddannelse ved Aarhus Universitet. Kurset omfattede: “Reglerne vedrørende både den privatretlige og strafferetlige regulering af ytringsfriheden, såsom freds- og ærekrænkelser, herunder også retten til eget billede og regulering af fiction-faction, blasfemi og raceforhånende udtalelser (eller billeder). Reglerne vedrørende journalisters kildebeskyttelse og mulighed for 'under cover'-journalistik. Relevante dele af persondataloven og regler om informationsdatabaser. Det særlige medieansvar. God presseskik og praksis fra Pressenævnet. Pressens adgang til retssale og retssager mv.” I efteråret 2016/foråret 2017 udbydes faget informationsret på den juridiske kandidatuddannelse ved Københavns Universitet. Kurset er baseret på Henrik Udsen(red.), Vibeke Borberg, Thomas Riis, Morten Rosenmeier & Jens

denne bredere retlige ramme anvendes begrebet informationsret i denne afhandling som et samlebegreb omfattende de retlige discipliner, der foreskriver forbud, påbud og tilladelser vedrørende information.

1.7 Afhandlingens problemfelt

Afhandlingens problemfelt kan sammenfattes som følger: En reformation af universitetsforskningen er indgået i de seneste årtiers udvikling af et sammenhængende nationalt forsknings- og innovationssystem. Reformerne har betydet et paradigmeskifte på universiteterne og har suppleret universiteternes hidtidige sigte på uddannelse og forskning med en forpligtelse til at samarbejde med det omgivende samfund og til at universitetets forsknings- og uddannelsesresultater bidrager ”til at fremme af vækst, velfærd og udvikling i samfundet”.⁵⁹

De forandringer i universiteternes samspil med omverdenen, i teknologi, i organisationsformer og i universitetsforskningens rolle, der hermed gennemføres i disse år, har i universitetsmiljøet afstedkommet betydelig debat om de tilknyttede regler og værdiers betydning. Reformeringen af universitets- og forskningssystemet tydeliggør, at universiteternes værdigrundlag ikke er udtryk for universelle, evigtgyldige og uforanderlige etiske principper, men at de udvikles og justeres i takt med at samfundsudviklingen bringer nye eller ændrede værdiforestillinger i fokus. Den hastige forandring på retsområdet har bidraget til klarhed om retstilstanden. Hvordan virker regler og værdier, og hvordan bør de virke under nye betingelser? Forskningsfriheden er en af de mest fundamentale værdier i debatten om de seneste årtiers reformering af universitets- og forskningssystemet. Fra alle sider er der enighed om vigtigheden af forskningsfrihed. Forskningsfrihed er et ofte fremhævet synonym for universitetsforskningens kerneværdier, og den egenart, hvorved universitetsforskningen adskiller sig fra den industrielle forskning. Vanskeligere er det at bestemme det nærmere indhold af forskningsfriheden og dens rækkevidde.

Reformeringen af universitets- og forskningssystemet har gennem reguleringen af forskningsfriheden udfordret den akademiske identitet. I den traditionelle sondring mellem den forskning, der bedrives ved universiteter og forskning ved andre offentlige eller private virksomheder er forskningsfriheden en væsentlig faktor. I overensstemmelse med en generel juridisk tendens⁶⁰ til at tillægge menneskeretlige værdier en stadig større vægt⁶¹ bliver spørgsmålet om forskningsfrihedens indhold med dens mange facetter og retlige rækkevidde, stadig mere relevant i takt med den tiltagende sammenfletning af økonomiske og ikke-økonomiske aktiviteter⁶² ikke bare inden for det danske såvel som europæiske forsknings- og innovationssystem, men også inden for universiteternes forskningsvirksomhed.

Schovsbo: *Lærebog i Informationsret*, 2016 og omfatter: ”Udvalgte typer af informationsrettigheder dvs. ophavs-, patent- og varemærkeret og persondataret [...] de forskellige hensyn, der begrundes, at der tildeles rettigheder til information, introduceres sammen med de grundlæggende modsatrettede hensyn (ytrings- og informationsfrihed, konkurrencehensyn mv.)”

59. LBK nr 261 af 18/03/2015 af universitetsloven, § 2, stk. 3, 2. pkt.

60. Heide-Jørgensen, Caroline: *Reklameret. Konkurrenceret og ytringsfrihed*, 2008, s. 24

61. Nordskov Nielsen: *Nutidig udformning af grundrettighederne* in Helveg Petersen (red.): På sporet af den nye grundlov, 1992, s. 43

62. Om sondringen økonomisk – ikke-økonomisk aktivitet, se bl.a. Meddelelse fra Kommissionen 2014/C 198/01: Rammebestemmelser for statsstøtte til forskning og udvikling og innovation, 24. juni 2014, pkt. 2.1, litra 20

1.8 Afhandlingens forskningsspørgsmål

Forskningsfrihed er en nøgleværdi i et universitets- og forskningssystem i værdimæssig forandring. Det har medført en uklarhed om indholdet og rækkevidden af det retlige begreb forskningsfrihed. Formålet med afhandlingen er at beskrive og analysere retstilstanden om forskningsfrihed ud fra to grundlæggende teser:

Forskningsfrihed skal som retligt begreb fortolkes inden for rammerne af forskellige retlige og identitetsmarkerende fællesskaber.

Den europæiske grund- og menneskeretlige beskyttelse af akademisk frihed stiller krav til de nationale regler om forskningsfrihed, der må udformes og fortolkes under skyldig hensyntagen til den menneskeretlige beskyttelse af akademisk frihed.

Fremstillingen er disponeret med henblik på at analysere retstilstanden og verificere begge teser gennem besvarelsen af 3 forskningsspørgsmål:

Forskningsspørgsmål 1: Hvad er forskningsfrihed?

Spørgsmålet besvares ved en begrebsanalyse af forskningsfrihed, der tager afsæt i redefineringen af universitetsforskningen og transformeringen ind i et innovationsdrevet forskningssystem. Thomas Kuhns paradigmatheori etablerer den videnskabsteoretiske ramme om analysen og en forventning om, at begrebsanalysen ikke kan udlede et entydigt begrebsindhold eller et entydigt forrangskatalog for hensynene bag princippet om forskningsfrihed, som vil være fælles for de nationale og internationale retssystemer.

Denne forventning forklares med Sten Schaumburg-Müllers retsfilosofiske teori om ret som fællesskab og identitet, og testes gennem begrebsanalysens afdækning af, at retten til forskningsfrihed tillige handler om akademisk identitet, og begrebet indgår som identitetsmarkør i to samtidigt eksisterende fællesskaber, der overordnet kan karakteriseres som et akademisk orienteret paradigme og et innovativt orienteret paradigme. Argumentet testes mere præcist gennem en tværdisciplinær tilgang, hvor den retlige begrebsanalyse udvides med en begrebshistorisk tilgang og den tyske begrebshistoriker Reinhard Kosellecks konstatering af, at begreber ikke kun afspejler forandringer, men også er med til at forme historiske forandringsprocesser gennem definering af begreberne. Oprulningen af de to paradigmer kaster lys over forskellene i national lovgivnings beskyttelse af forskningsfrihed og den europæiske menneskeretlige beskyttelse af akademisk frihed.

Forskningsfriheden er ikke absolut og universiteternes forskningsfrihed er en materiel forskningsfrihed, fordi den kan underkastes nødvendige og lovhjemlede indskrænkninger. Det giver anledning til overvejelser over, hvilke hensyn forskningsfriheden skal beskytte, historisk, men også navnlig i en nutidig kontekst, og spørgsmålet om hvilken værdi hensynet til den akademiske frihed skal tillægges i national ret. Med det formål på tværs af de retlige fællesskaber at etablere et grundlag for afhandlingens videre analyse af retstilstanden er der behov for opstilling af en metodisk ramme, der på et overordnet plan kan systematisere og identificere generelle hensyn bag princippet om universitetets forskningsfrihed. Det fører til afhandlingens

Forskningsspørgsmål 2: Ved fortolkning af regler om forskningsfrihed: Hvilke lovlige hensyn kan inddrages i afvejningen?

Ovenfor blev omtalt udviklingen af informationsrettens to søjler, hvor reglerne om forskningsfrihed indgår i gruppen af specifikke ytringsfrihedsregler. Henrik Udsen har opstillet en hensynslære gældende for informationsrettens anden søjle, de informationsretlige ene- og forbudsrettigheder. En tilsvarende teoretisk fremstilling af hensynene bag reglerne om forskningsfrihed mangler, og med besvarelsen af forskningsspørgsmål 2 foretages en systematisering af reglerne om forskningsfrihed inden for informationsrettens regelstruktur. Inden for disse informationsretlige opstilles herefter et hensynskatalog bag reglerne om forskningsfrihed. Det hermed etablerede grundlag leder frem til afhandlingens konkrete retsdogmatiske analyser og

Forskningsspørgsmål 3: Hvordan er forskningsfrihed beskyttet efter universitetsloven?

De lege lata-analyserne tager udgangspunkt i universitetslovens regulering af forskningsfrihed, dvs. inden for det nationale universitets- og forskningssystemets retsområde, og tester afhandlingens grundlæggende tese om, at den øgede menneskeretlige beskyttelse af akademisk frihed udfordrer den nationale regulering og muligvis kan betyde en korrektion af den nationale regulering.

1.9 Afgrænsning

Denne afhandlings analyser vedrører reguleringen af forskningsfrihed ved danske universiteter. Indholdet og afgrænsningen af begrebet 'forskningsfrihed' bestemmes nærmere nedenfor i afsnit 2.3.5 og er genstand for kapitlerne 3-6. Universitetslovens bestemmelser om forskningsfrihed er udgangspunktet for afhandlingens de lege lata-analyser, der fortolkes i lyset af den internationale regulering af forskningsfrihed, men afhandlingen inddrager øvrig national lovgivning i det omfang lovgivningen har betydning for fastlæggelsen af forskningsfriheden ved danske universiteter. Fremstillingen afgrænses til den nationale og supranationale sektorregulering og den informationsretlige regulering af forskningsfrihed, jf. ovenfor i afsnit 1.6. Inden for rammerne af afhandlingens problemformulering fokuseres analysen på forskningsfrihedens tre momenter: Forskningsfrihed i relation til universitetet, forskningsfrihed i relation til den enkelte forsker⁶³ og den akademiske ytringsfrihed. Dermed afgrænses analysen i overensstemmelse med afhandlingens problemformulering til de momenter af forskningsfrihed, der udgør kernen i den menneskeretlige beskyttelse af forskningsfrihed efter Den Europæiske Menneskerettighedskonventions artikel 10. Det er forudsat at forskningsfrihed omfatter tankefrihed, og det falder uden for denne afhandlings pladsmæssige rammer, at analysere forskningsfrihed inden for rammerne af EMRK artikel 9s beskyttelse af retten til at tænke frit og til samvittigheds- og religionsfrihed, og tilsvarende sker inddragelsen af EMRK artikel 8s beskyttelse af retten til respekt for privatliv kun i begrænset omfang, hvor det understøtter analysen af forskningsfrihed som en ytringsfrihed.

Det nationale og europæiske forskningssystem udvikles under betydelig påvirkning af EU-retten. Således kan nationale forskningsaktiviteter være reguleret af EU-retten direkte på forordningsniveau og omfattet af EUs Charter om grundlæggende rettigheder. EUs grundrettighedsbeskyttelse af forskningsfrihed i EUC artikel 13 følger EMRK artikel 10, med de indskrænkninger, der følger af artikel 10, stk. 2. Idet afhandlingen er koncentreret omkring forskningsfrihed i national ret og EMRK artikel 10, inddrages EU-retten kun i begrænset omfang, og hvor det perspektiverende understøtter besvarelsen af afhandlingens forskningsspørgsmål.

63. Sondringen etableres i et notat optrykt i BTL nr. 125 10/04/ 2003 Betænkning over Forslag til lov om universiteter

Det er almindeligt anerkendt, at det er en forudsætning for eksistensen af forskningsfrihed og universitetets institutionelle autonomi, at den beskyttes inden for de relevante lovmæssige rammer. I universitetsloven er indført en sondring mellem reel og formel forskningsfrihed. Det er udtryk for, at afledt eller direkte beskyttelse i loven ikke i sig selv er tilstrækkeligt til at sikre forskningsfriheden og den institutionelle autonomi. Sektorreguleringen af forskningsfrihed har både offentligretlige og privatretlige træk. Afhandlingens fremstilling af gældende ret koncentrerer sig til den autoritativt givne offentligretlige regulering af forskningsfrihed. Det falder dermed uden for fremstillingens rammer, at analysere universiteternes konkrete myndighedsudøvelse af forskningsfrihed. Det er endvidere ikke hensigten at analysere konkrete samarbejdsaftaler, hvoraf alene Københavns Universitet indgik 718 aftaler i 2014.⁶⁴ Lovgivningen må følges op af praksis, og nogle af uklarhederne omkring forskningsfriheden ved danske universiteter kan skyldes en diskrepans mellem lovgivning og praksis. De spørgsmål lader sig imidlertid ikke forfølge i nærværende fremstilling, hvor sigtet er den lovmæssige regulering af forskningsfriheden og den diskrepans som afspejles i forskellige opfattelser af forskningsfrihed bag det lovgivningsmæssige paradigmeskifte.

Afhandlingens problemstillinger i lyset af universitetsforskningens paradigmeskifte er internationalt velkendte, jf. de omtalte internationale litteraturstudier. Inspireret af den amerikanske Bayh-Dole-lov⁶⁵ reformerede Danmark i lighed med Østrig, Tyskland og Norge omkring årtusindskiftet landenes respektive immaterialretlige lovgivning med henblik på at tildele universiteterne immaterialrettigheder,⁶⁶ og det danske forskningssystem indtager fortsat en førende position som 'innovation leader' inden for den europæiske kreds af OECD-lande med hensyn til transformeringen af universiteterne i innovations- og udfordringsdrevne lovgivningsramme.⁶⁷

Det følger af pligtnormen i § 2, stk. 2, 2. pkt., at beskyttelse af forskningsfrihed balanceres af hensyn til videnskabsetikken. Efter forarbejderne til hovedloven, 2003-loven, gælder det f.eks. i forhold til ”beskyttelsen af forsøgspersoner, erhvervsmæssig udnyttelse af opfindelser og forfalskning eller forvriddning af videnskabelige budskaber.”⁶⁸ Mere præcist uddybes det i forarbejderne til § 2, stk. 2, at ”forskningsarbejdet skal udøves under iagttagelse af de regelsæt m.v., der regulerer etiske spørgsmål samt med respekt for de etiske problemstillinger, der i øvrigt er knyttet til forskning.”⁶⁹ Det drejer sig om

64. Her citeret efter Københavns Universitet Tech Trans Kontoret i besvarelse af forfatterens aktindsigtsanmodning 4. november 2015

65. I USA står to senatorer, Birch Bayh fra Indiana og Bob Dole i Kansas, bag den amerikanske kongres' vedtagelse den 12. december 1980 af en lov om intellektuel ejendomsret som følge af føderal regeringsfinansieret forskning. Forud for vedtagelsen af Bayh-Dole, har den amerikanske regering akkumuleret 28.000 patenter, og af disse udnyttes færre end 5% kommercielt i form af licenser. The Bayh-Dole Act giver blandt andet amerikanske universiteter ret til at forfølge ejerskab af en opfindelse frem for regeringen.

66. OECD, *Turning Science into Business. Patenting and Licensing at Public Research Organisations*, 2002

67. Danmarks Forsknings- og Innovationspolitiske Råd: *Viden i verdensklasse. Udkast til rapport til drøftelse og kvalificering på DFIR's konference den 9. juni 2016*

68. LSF nr. 125 2002/1 af lov om universiteter, almindelige bemærkninger

69. Det videnskabetiske hensyn i sundhedsvidenskabelig forskning slår igennem i en meget tæt regulering af de konkrete sundhedsvidenskabelige forskningsprojekter, jf. bemærkningerne til § 2 i LSF nr. 125 15/01/2003 af lov om universitetsloven som det falder uden for afhandlingens rammer at forfølge. Her skal blot nævnes at, det er udgangspunktet, at ”ethvert sundhedsvidenskabeligt forskningsprojekt skal anmeldes til det videnskabsetiske komitesystem og forskningsprojekter, der involverer mennesker eller menneskeligt biologisk materiale så som væv, æg og celler godkendes af en videnskabsetisk komité, inden forskningsprojektet sættes i gang.” Den regionale videnskabsetiske komité fører tilsyn med forskningsprojektet efter reglerne i lovens § 28, og kan herunder påbyde udlevering af alle oplysninger om forskningsprojektet, der er nødvendige for gennemførelsen af tilsynet efter § 29. Forskningsprojektets gennemførelse er tilsvarende reguleret og væsentlige ændringer i en forsøgsprotokol for et godkendt projekt må efter § 27, kun iværksættes efter tilladelse fra komitesystemet. Senest 90 dage efter afslutningen af

reguleringen i en række sammenhænge, blandt andet lov om dyreforsøg og lov om videnskabsetisk behandling af sundhedsvidenskabelige ”forskningsprojekter, der fastslår beskyttelsen af forsøgspersoner, der deltager i biomedicinske forskningsprojekter, samtidig med at der skabes mulighed for udvikling af ny værdifuld viden.”⁷⁰ Tine Sommer behandler i disputatsen *Can Law make Life (too) simple?*⁷¹ en række aktuelle problemstillinger om forskning og etik, som det falder uden for nærværende fremstillings rammer at forfølge.

Alle universitetets EU-støttede forskningsaktiviteter er omfattet af artikel 19 i forordning 1291/2013, jf. EU Charterets artikel 13,⁷² hvorefter forskningsfriheden og respekten for den akademiske frihed skal udøves under respekten for den menneskelige værdighed, jf. EUC artikel 1. Herefter skal ”alle forsknings- og innovationsaktiviteter, der iværksættes under Horisont 2020, gennemføres under overholdelse af etiske principper og den relevante nationale lovgivning, EU-lovgivning samt international lovgivning, herunder Den Europæiske Unions charter om grundlæggende rettigheder og EMRK med tilhørende tillægsprotokoller.”⁷³ Den EU-retlige regulering virker primært ind på forskning, der er helt eller delvist støttet af EU-midler, hvilket i 2016 svarede til 7,5 % af det offentlige forskningsbudget.⁷⁴ Gennemførelsen af Det Europæiske Forskningsrum indebærer imidlertid en række lovgivningsinitiativer, der i de kommende år må forventes i øget omfang at præge det danske universitets- og forskningssystem. Her skal blot nævnes et par eksempler, der understøtter den videnskabelige forskningsfrihed: I EU-direktiv 2016/943 om beskyttelse af fortrolig knowhow og fortrolige forretningsoplysninger inddrager et

-
- et anmeldelsespligtigt sundhedsvidenskabeligt forskningsprojekt er forskningsprojektets forsøgsansvarlige og sponsor i forening pligtige til at underrette den tilsynsførende komité om, at projektet er afsluttet, jf. § 30.
70. Det videnskabsetiske hensyn i sundhedsvidenskabelig forskning slår igennem i en meget tæt regulering af de konkrete sundhedsvidenskabelige forskningsprojekter, jf. bemærkningerne til § 2 i LSF nr. 125 15/01/2003 af lov om universitetsloven som det falder uden den afhandlings rammer at forfølge. Her skal blot nævnes at, det er udgangspunktet, at ethvert sundhedsvidenskabeligt forskningsprojekt skal anmeldes til det videnskabsetiske komitesystem⁷⁰ og forskningsprojekter, der involverer mennesker eller menneskeligt biologisk materiale så som væv, æg og celler godkendes af en videnskabsetisk komité, inden forskningsprojektet sættes i gang. Den regionale videnskabsetiske komite fører tilsyn med forskningsprojektet efter reglerne i lovens § 28, og kan herunder påbyde udlevering af alle oplysninger om forskningsprojektet, der er nødvendige for gennemførelsen af tilsynet efter § 29. Forskningsprojektets gennemførelse er tilsvarende reguleret og væsentlige ændringer i en forsøgsprotokol for et godkendt projekt må efter § 27, kun iværksættes efter tilladelse fra komitesystemet. Senest 90 dage efter afslutningen af et anmeldelsespligtigt sundhedsvidenskabeligt forskningsprojekt er forskningsprojektets forsøgsansvarlige og sponsor i forening pligtige til at underrette den tilsynsførende komité om, at projektet er afsluttet, jf. § 30.
71. Sommer, Tine: *Can Law make Life (too) Simple? From gene patents to the patenting of environmentally sound technologies*, DJØF Publishing, 2013
72. EFT C 364 af 18/12/2000, senest 2010/C 83/02 *Den Europæiske Unions Charter om grundlæggende rettigheder*
73. Forordning 1290/2013, artikel 19, stk. 1. Det falder uden for fremstillingens rammer, at behandle den omfattende EU-retlige regulering af etiske hensyn i EU-støttede forskningsprojekter. For et indtryk af reguleringsniveauet skal her nævnes, at Kommissionen efter artikel 14 i Horizon-forordning 1290/2013, systematisk foretager en etisk gennemgang af de forslag, der giver anledning til etiske overvejelser. Gennemgangen skal kontrollere, at de etiske principper og lovgivningen overholdes og, i tilfælde af at forskningen finder sted uden for Unionen, at den samme forskning ville være tilladt i en medlemsstat. En tilskudsaftale skal, hvis det er relevant, indeholde bestemmelser til sikring af, at de etiske principper overholdes, herunder oprettelse af et uafhængigt etisk råd og Kommissionen har ret til at foretage etisk revision ved uafhængige eksperter. Efter artikel 19 i forordning 1291/2013 lægges der ved etisk revision af støttede forskningsprojekt ”særlig vægt på proportionalitets-princippet, ”retten til privatlivets fred, retten til beskyttelse af personoplysninger, retten til personlig fysisk og psykisk integritet, retten til ikkediskrimination og behovet for at sikre et højt sundhedsbeskyttelsesniveau.” Ved gennemførelse af forskningsprojekter er deltagerne forpligtede til at overholde gældende nationale love og etiske regler i de lande, hvor det støttede forsknings samarbejde udføres. Herudover bestemmes, at såfremt det er relevant, skal deltagerne ansøge de relevante nationale eller lokale etiske råd om godkendelse, inden de påbegynder forskningsprojektet, jf. Europa-Parlamentets og Rådets Forordning (EU) Nr. 1291/2013 af 11. december 2013 om Horisont 2020 – rammeprogram for forskning og innovation (2014-2020), art. 23, stk. 9.
74. Danmarks Statistik over Forskning og Udvikling viser, at i 2016 udgjorde EU-finansieret forskning 1.593.500 kr. ud af et samlet offentligt forskningsbudget på 21.215.000 kr.

beskyttelse hensyn til forskerens videnskabelige potentiale,⁷⁵ hvilket understøtter den individuelle forskningsfrihed i forskningsprocessen forud for publicering/offentliggørelse. I september 2016 er fremsat forslag til direktiv om ophavsret på det digitale indre marked,⁷⁶ der blandt andet skal garantere lovligheden af tekst- og datamining inden for videnskabelig forskning gennem moderniserede regler for undtagelser og indskrænkninger. Ved at give forskerne bredere rammer til brugen af innovative forskningsværktøjer garanteres informationsfrihed i videnskabelig forskning med sigte på at fremme universiteternes fri forskning. EU-retlige tiltag inddrages i begrænset omfang og hovedsagligt med perspektiverende sigte, da det falder uden for denne fremstillings rammer, at foretage en nærmere undersøgelse af de modifikationer af danske universiteters forskningsfrihed, som følge af EU-retligt baserede reguleringer af forskningsfriheden.

1.10 Videre plan for fremstillingen

Afhandlingens genstand er forskningsfriheden i det danske universitets- og forskningssystem, og for at fastlægge retstilstanden på området, er fremstillingen systematiseret i en almindelig del og en speciel del, idet specialstudierne i kapitel 7-9 belyser den nationale regulering af forskningsfrihed ud fra den traditionelle retsdogmatiske metode. Hertil kommer analysen af den akademiske frihed, som den beskyttes efter Den Europæiske Menneskerettighedskonvention og dennes krav til udformningen af den nationale regulering.

Analysens udgangspunkt i et paradigmeskifte inden for universitets- og forskningssystemet betinger afhandlingens opbygning, der indledes med mere almindelige bemærkninger i kapitel to om metode, teori og retskilder, der ligger til grund for fremstillingen. Herefter redegøres i afhandlingens almindelige del for de grundlæggende problemstillinger og værdier bag forskningsfrihed, og den retlige analyse indledes med et begrebshistorisk tilbageblik på den akademiske friheds udvikling, sluttende med den seneste snes års reformering af universitets- og forskningssystemet. Der argumenteres for, at begrebet forskningsfrihed ikke er entydigt, men indgår i to paradigmer om universitetsforskning, henholdsvis et paradigme orienteret mod de europæiske universiteters akademiske traditioner og et OECD- og innovationsdrevet paradigme. Et paradigmeskifte har fundet sted, men begge paradigmer er fortsat virksomme.

Kapitlerne 3-5 har til formål at besvare forskningsspørgsmål 1, ved at påvise begrebet forskningsfriheds værdimæssige forankring i to retlige fællesskaber. I kapitel 3 redegøres for tilblivelsen af princippet om forskningsfrihed og kodificeringen i Magna Charta Universitatum. Af direkte betydning for den danske regulering af forskningsfrihed er udviklingen af akademisk frihed som menneskerettighed i praksis fra Den Europæiske Menneskerettighedsdomstol og EU-systemets beskyttelse af grundrettighederne. En generel omtale af disse organers praksis og de generelle principper, der har betydning for bedømmelsen af forskningsfrihed indgår i dette paradigme om forskningsfrihed i en europæisk humanistisk tradition. Redegørelsen i kapitel 4 for det aktuelt dominerende paradigme tager afsæt i Frascati manualens redefinerings af forskningsbegrebet og reformering af universitets- og forskningssystemet med afsæt i OECD's anbefalinger og i forholdet mellem kommercialisering af forskningsresultater og forskningsfrihed. De overbliksskabende begrebsanalyser i kapitel 3 og 4 afdækker

75. EU-direktiv 2016/943 af 8. juni 2016 om beskyttelse af fortrolig knowhow og fortrolige forretnings-oplysninger, præambelbetragtning 14

76. COM(2016) 593 final Forslag til EUROPA-PARLAMENTETS OG RÅDETS DIREKTIV om ophavsret på det digitale indre marked 14/9/2016, artikel 3, stk. 1, jf. stk. 2

forskellige konceptioner af forskningsfrihed, og i kapitel 5 sammenfattes de værdier og formålsbetragtninger, der ligger bag forskningsfrihed i de retlige fællesskaber forskningsfriheden skal fungere i. Disse fællesskaber er i de foregående kapitler 3 og 4 beskrevet som paradigmer, hvormed forskelligheden er tydeliggjort ved identificeringen af fællesskabernes bagvedliggende principper og retlige grundlag. Dermed tydeliggøres i kapitel 5, at forskningsfrihedens indhold knytter sig til de retlige fællesskabers identitet, og videre den centrale betydning reglerens emotionelle indhold har for paradigmeskiftets modstående fællesskaber.

I overgangen mellem afhandlingens almindelige del og specielle del systematiseres i kapitel 6 reglerne om forskningsfrihed ved at samle begrebsanalyserne i opstillingen af et samlet katalog for hensynene bag beskyttelsen af forskningsfrihed ved så at sige skrælle de irrationelle, emotionelle konnotationer af reglerne, som kapitel 3 og 4 afdækkede med sigte på en nærmere identificering af de retlige værdier, der ligger til grund for retsopfattelsen, og dermed udgør den værdimæssige ramme for fremstillingens efterfølgende analyser. Reglerne om forskningsfrihed – universitetets forskningsfrihed, den enkeltes forskningsfrihed og den akademiske ytringsfrihed - systematiseres inden for informationsrettens regelstruktur, hvor reglerne om forskningsfrihed i lighed med de øvrige ytringsfrihedsregler karakteriseres ved at være specifikke regler om ret til at behandle information. Sigtet er - på tværs af de fællesskaber forskningsfriheden indgår i - at identificere de generelt relevante hensyn og dermed fastlægge kredsen af lovlige kriterier, der kan blive tale om at inddrage i hensynsafvejningen ved retsanvendelsen. Dermed bidrager kapitel 6 til at besvare forskningsspørgsmål 2.

I afhandlingens anden del behandles forskningsspørgsmål 3. Den nationale lovgivnings regulering af forskningsfriheden ved danske universiteter analyseres gennem undersøgelser af universitetslovens regulering af den akademiske friheds tre overordnede problemstillinger: Kapitel 7 beskæftiger sig med universitetets forskningsfrihed efter universitetslovens § 2, stk. 2. Kapitel 8 analyserer forskerens individuelle forskningsfrihed med udgangspunkt i universitetslovens § 14, stk. 6. Den akademiske ytringsfrihed er en central del af universitetets og den enkeltes forskningsfrihed, og hjemlet i § 2, stk. 3, 3. pkt. I kapitel 9 analyseres reguleringen af den akademiske ytringsfrihed i lyset af universitetets samfundsmæssige forpligtelse til at udveksle viden i universitetslovens § 2, stk. 3, og i forbindelse med ministerbetjening efter universitetslovens § 2, stk. 4. De lege lata-studierne i de tre kapitler har et dobbelt formål. For det første skal de undersøge universitetslovens regulering af forskningsfriheden på det gældende område gennem retsdogmatiske analyser med henblik på at udfinde retstilstanden. Afsættet for analyserne er den informationsretlige synsvinkel, der ikke tidligere er beskrevet i dansk juridisk litteratur. For det andet skal disse kapitler undersøge den udfordring af den nationale lovgivning, der efter afhandlingens tese findes i den menneskeretlige beskyttelse af akademisk forskningsfrihed med henblik på en verifikation eller falsifikation af tesen. Afslutningsvis trækkes afhandlingens konklusioner op og afrundes i kapitel 10 med perspektiverende og retspolitiske betragtninger om fortolkningen af forskningsfrihed i dansk lovgivning i lyset af Den Europæiske Menneskerettighedskonvention opprioritering af beskyttelsesomfanget for akademisk forskningsfrihed.

KAPITEL 2

METODE, TEORI OG RETSKILDER

2.1 Indledning og disposition

Formålet med dette kapitel er at præsentere de teori- og retskildemæssige overvejelser, der ligger til grund afhandlingens metodemæssige valg og disponering af fremstillingen. Afhandlingen har to overordnede problemer, og i det følgende redegøres for, hvordan fremstillingen vil imødegå dem. Det første problem er det beskrivelsesproblem, der knytter sig til begrebet forskningsfrihed, og som kan udledes af de særlige - men principielle - problemer der er med at beskrive forskningsfrihed som faktum, der indgår i retsanvendelsen. Den formodede uklarhed i det kodificerede materiale og manglen på national retspraksis giver anledning til, at søge beskrivelsesproblemet imødegået analytisk. Et andet problem vedrører, at den europæiske grund- og menneskeretlige beskyttelse af akademisk frihed stiller nogle krav til indretningen af den nationale regulering af forskningsfrihed. Spørgsmålet er her, hvorledes det foreliggende retskildemateriale skal indgå i fortolkningen og hvad der kan antages at være gældende ret.

Kapitlet er bygget op i fem dele ud over denne indledning. Afsnit 2.2 indeholder de metodiske overvejelser, der begrundet fremstillingens kombination af et retsanalytisk delstudie og et retsdogmatisk delstudie. I afsnit 2.3 indledes med refleksioner over analysens retsfilosofiske grundpositioner og en beskrivelse af paradigmeskiftet som vehikel for retskildernes tekstuelle modsætninger (2.3.1). Den retlige pluralisme giver videre anledning til overvejelser om ret som fællesskab og identitet (2.3.2). Antagelsen af forskningsfrihedens identitetsgivende retlige værdi ligger til grund for inddragelsen af tværvidenskabelig begrebshistorisk metode til at beskrive paradigmeskiftets retlige fællesskaber (2.3.3). Retskildernes mangfoldighed indebærer videre, at der forud for den retsdogmatiske fastlæggelse af gældende ret må foretages en systematisk identifikation af og om muligt afvejning af de relevante kriterier og hensyn, som har gyldighed for retsanvendelsen. Det fører i afsnit 2.3.4 til overvejelser om systematisering af reglerne om forskningsfrihed inden for rammerne af den informationsretlige regelstruktur og den informationsretlige hensynslære. Overordnet reflekterer begrebsanalysen i fremstillingens specialstudier vanskelighederne ved at etablere en entydig begrebsanvendelse, og i afsnit 2.3.5 redegøres for begrebsanvendelsen i nærværende fremstilling. Herefter drøftes den videre anvendelse af retsdogmatisk metode i afhandlingens de lege lata-specialstudier. Afhandlingens primære retskilder præsenteres i afsnit 2.4.. Menneskeretten udgør en væsentlig retskilde og det giver bl.a. anledning til overvejelserne i afsnit 2.4.1 om menneskeretten og national lovgivnings løbende tilpasning til internationale konventioner. Herefter følger i afsnit 2.5 overvejelser over retssystemets kompleksitet og retskildehierarkiet, som metodisk værktøj til at etablere orden i form af en hierarkisk strukturering af afhandlingens retskilder og samspillet mellem kodificerede retskilder og soft law. Overvejelser over fremstillingens retsdogmatiske fortolkningstil følger i afsnit 2.6, herunder om formålsfortolkning af national ret (2.6.1.) der uddybes i afsnit 2.6.2 med fortolkningsprincipperne vedrørende EMRK i dansk ret og danske domstoles anvendelse af internationale konventioner. Det fører til overvejelser over gældende ret i lyset af internationale domstoles dynamiske fortolkningsstil. Afsnit 2.7 sammenfatter afhandlingens retsdogmatiske analyse og retskilder i afsnit.

2.2 Metodiske overvejelser

Den juridisk teoretiske eller retsdogmatisk teoretiske metode retter sig mod fastlæggelse af gældende ret, men må i fraværet af en konkret sag selv skabe eller i hvert fald definere sit felt, med de metodiske problemer dette indebærer.⁷⁷ Med det sigte at etablere en sådan retsanalytisk definition af afhandlingens forskningsfelt og efterfølgende kvalificering af begrebets bagvedliggende hensyn indledes fremstillingen med en retshistorisk funderet begrebsanalyse af forskningsfrihed i kapitlerne 3-5 og systematisering af de reale hensyn bag forskningsfrihed forud for afhandlingens specialstudier, der sigter på at udlede 'gældende ret' med anvendelse af den traditionelle retsdogmatiske metode og det foreliggende retlige materiale. I det følgende redegøres nærmere for afhandlingens videnskabelige teorier og metoder samt sammenhængen mellem de opstillede forskningsspørgsmål og metodiske valg, der skal opfylde afhandlingens formål.

Når man bevæger sig udenfor fra den traditionelle retsdogmatiske metode, dvs. en undersøgelse og beskrivelse af gældende ret, kan det være nyttigt at erindre sig Alf Ross' vurdering af Mogens Koktvedgaards disputats *Immaterialretspositioner*: "Værdien af retsanalytiske undersøgelser af denne art kan ikke debatteres abstrakt. Den afhænger af deres frugtbarhed for den juridiske systematiske forskning og lovgivningen. Det må også tages i betragtning at en kulegravning som den forf. har foretaget naturligvis kun kan ske derved, at et omfattende positivt retsmateriale gennemgås, herunder at lovbestemmelser fortolkes, domsafgørelser analyseres o.s.v. På denne måde afkaster afhandlingen mange værdifulde oplysninger og undersøgelser. Men det må erkendes at den analytiske ramme, hvori de forekommer, gør dem mindre let tilgængelige og overskuelige end det ville have været tilfældet, om de var forekommet i en fremstilling med sædvanligt retsfremstillende sigte".⁷⁸

Der skal dermed rigtig gode argumenter på bordet for at indlede en phd-afhandling med en retsanalytisk vinkel på begrebet forskningsfrihed, og for tilmed at lade forskellige metodiske indfaldsvinkler supplere hinanden for at nå frem til et retsvidenskabeligt helhedsbillede af viden om og forståelse for retten til forskningsfrihed. Det indebærer tillige, at afhandlingen afspejler en vis overensstemmelse mellem forskningsmetode og emne: "metodologisk diversitet etter min mening både er en del av og en forutsetning for forvaltningen av forskningsfrihet i lys av de grunnleggende forskningsverdiene."⁷⁹

Ovenfor blev nævnt beskrivelsesproblematikken og fremstillingen bygger på antagelsen af, at forskningsfrihed som retligt begreb i national lovgivning må anses for at være under forandring og uden sikker entydig forankring i traditioner eller forarbejder. Det indebærer, at reglens forhistorie bliver en væsentlig fortolkningsfaktor i den undersøgelse, der tilsigter at indkredse reglernes formål og funktion.

77. Schaumburg-Müller, Sten: *Fem retsfilosofiske teser*, 2009, s. 355, jf. Ruth Nielsen: *Juraens Videnskabelighed* in Riis & Trzaskowski (red.): *Skriftlig Jura – den juridiske fremstilling*, 2013, s. 280f: "Man kan spørge, om der skal anvendes en særlig videnskabeliggjort variant af retsdogmatisk metode i ph.d.- og dr.jur.afhandlinger sammenlignet med den retsdogmatiske metode, dommere, advokater og andre praktikere benytter. Dette spørgsmål må – i hvert fald delvis – besvares med et ja".

78. Ross, Alf: *Kortlægning af immaterialretten*, U1965B, s. 42

79. Sæther Mahle, Synne: *Rettsvitenskapelig forskningsmetodikk – i lys av grunnleggende forskningsverdier*, Tidsskrift for Rettsvitenskap, 2015, s. 155

2.3 Begrebsanalysen

Abstrakte værdier og retlige standarder er ofte brede og flertydige, og må konkretiseres i praksis, og selv da er det vanskeligt, for forskningsfrihed er en i sproget så indgroet talemåde, at begrebet på en gang er en idé – som vi vanskeligt kan forestille os nogen vil afsværge eller ikke støtte – og en juridisk ret, der finder sin beskyttelse under såvel national ret, EU-ret og international ret.

Som retlig norm er forskningsfrihed en vag og åben norm i sit indhold og rækkevidde. Det fører til spørgsmålet om legitimitet i begrebsanvendelsen. Anerkendelsen af forskningsfrihed har historisk set begrundet, at universiteternes havde egen akademisk jurisdiktion med autonomi i forhold til national ret. Endnu vil der være videnskabelige medarbejdere ved universiteterne, som ved deres immatrikulation til universitetet modtog et akademisk borgerbrev⁸⁰, som bevis for optagelsen i et selvstændigt samfund med en lang tradition for egne love, egen jurisdiktion og sædvaner. Den ikke ubetydelige, ikke mindst internationale, humanistisk og samfundsvidenskabelig funderede litteratur om akademisk frihed og universiteternes forvandling vidner om, at forskere fra universitetets traditionelle fagområder oplever forskningsfriheden udfordret inden for forsknings- og innovationssystemets rammer.

I en forsknings- og innovationspolitisk redegørelse af 25. november 2014 udtalte uddannelses- og forskningsministeren med fasthed: ”Så nej: Danske forskere oplever ikke erhvervssamarbejde som et overgreb på deres forskningsfrihed – den myte har måske været noget til stede. Og nej: Universiteterne i Danmark er faktisk ikke tungere at danse med for erhvervslivet end andre steder i verden”.⁸¹ Ministerens afvisning af forskernes oplevelse af deres forskningsfrihed i erhvervssamarbejder, som værende en udbredt forestilling uden bund i virkeligheden, kan her illustrere sammenstødet mellem to forskellige opfattelser af forskningsfrihed. Denne uklarhed om indholdet af begrebet forskningsfrihed og dets retlige rækkevidde indebærer, at bagvedliggende modstående hensyn støder sammen, fordi parterne tillægger dem forskellig forrang under retsanvendelsen. I kvalificeringen af begrebet forskningsfrihed som faktum vil derfor indgå systematiserende overvejelser om afbalanceringen af forskellige retshensyn og de retlige værdier, som regelgrundlaget bygger på.⁸²

Den norske retsvidenskabsmand Torstein Eckhoff sonderer mellem tre slags virkninger af retlige normer, idet normerne virker ved 1) at styre menneskers adfærd, 2) at påvirke holdninger til værdispørgsmål og 3) at skabe (mere eller mindre korrekte) forestillinger om den sociale virkelighed.⁸³

2.3.1 Paradigmeskiftet som forståelsesskabende ramme

Med uddifferentieringen af en juridisk teoretisk metode opløder Schaumburg-Müller det skarpe skel mellem den teoretiske retsdogmatik og retsfilosofien, hvis metodiske problemer har mange ligheder og

80. Aarhus Universitets borgerbrev anno 1954 lyder: “UNIVERSITAS ARHUSIENSIS OMNIBUS HANC PAGINAM CERNENTIBUS SALUTEM ET VERITATIS AMOREM. Notum esse volumus quod [navn] qui d. [dato] a [fødselsår] natus anno [år] examen artium Danicum absolvit in Universitate Aarhus numero civium academicorum ea condicione adscriptum est ut leges et decreta ad studiosorum vitam spectantia sancte servet. [...] In cuius rea fidem litteras has Arhusii d. [år] dedit et nomine subscripto firmavit”, Kilde: Aarhus Universitet, Universitetshistorisk udvalg

81. Uddannelses- og forskningsministeren (Sofie Carsten Nielsen). R 6 Uddannelses- og forskningsministerens forsknings- og innovationspolitiske redegørelse. Samling: 2014-15 (1. samling), Ministertale Møde nr. 24. 25. november 2014

82. Jørgensen, Stig: *Retfærdighed og ret*, I, 1990 s. 72

83. Eckhoff & Sundby: *Rettsystemer. Systemteoretisk indføring i rettsfilosofien*, 2. rev. udg., 1991, s. 236

fællestræk med andre videnskaber og dermed med almindelige videnskabsfilosofi.⁸⁴ Synspunktet baner vejen for denne undersøgelses anvendelse af Thomas Kuhns paradigmatheori til at udbygge afhandlingens udgangspunkt i Schaumburg-Müllers teori om ret som fortælling om fællesskab og identitet, og dermed til at etablere en kontekstuel ramme for besvarelsen af afhandlingens forskningsspørgsmål 1 om begrebsanalyse af forskningsfrihed.

I analysen *The structure of Scientific Revolutions*, argumenterer Kuhn for, at alle videnskaber hviler på et paradigme, som består af en samling ikke-beviselige grundantagelser.⁸⁵ Inden for videnskaben vil Lemaîtres formulering af Big Bang-teorien i 1927 være et velkendt eksempel, og med en baggrund, som videnskabshistorikeren Thomas Kuhn, i astrofysikken, er det nærliggende at konstatere, at videnskaben udvikler sig i usammenhængende spring. Et paradigme indeholder nogle grundlæggende metafysiske iagttagelser, som der ikke hele tiden kan være debat om, og ifølge Kuhn kan valget af paradigme ikke være en rationel beslutning, men må bero på overbevisning, tiltrækning og andre ikke-videnskabelige kriterier. Det er en afgørende pointe hos Kuhn, at kommunikationen mellem paradigmerne ikke er mulig, fordi deltagerne ikke ser det samme og fordi problemer inden for et paradigme slet ikke optræder i et andet.⁸⁶

Med støtte hos Evald og Schaumburg-Müller, der konstaterer ”Kuhns paradigmatheori velegnet til at belyse nogle hidtil temmelig oversete sider af videnskabelig (herunder også retsvidenskabelig) aktivitet”,⁸⁷ anvendes teorien her som forståelseskabende ramme for den retlige uklarhed om forskningsfriheden, der motiverer afhandlingens forskningsspørgsmål. Selve paradigmatheoret er det frugtbare udgangspunkt i forskningsøjemed, hvor det ”netop er de fornyende eller omvæltende tanker eller opdagelser som er det interessante”, hvad Schaumburg-Müller i et kritisk essay om retlig pluralisme⁸⁸ vedgår, idet han fortsætter, ”og er det ikke netop i forsøgene på at falsificere den ’herskende’ viden, at det for alvor bliver interessant”?⁸⁹

Det er ikke usædvanligt, at juristernes forvaltning af en retstradition afspejler en konflikt mellem gammelt og nyt, mellem det lokale og nationale i forhold til det internationale og det europæiske.⁹⁰ Tilsvarende konflikter kan opstå, hvor lovgivning skal bane vejen for gennemgribende reformer af samfundet. Juristernes arbejde består da i konfliktløsning gennem retten, ’Frieden durch Recht’.⁹¹ Universitetsforskningens paradigmatheoret, der ikke er nationalt begrænset, foranledigede omkring årtusindeskiftet immaterialrettens svenske nestor, Stig Strömholm til at pointere, at de politiske aktører bag de store reformer på universitetsområdet, næppe var bevidste om, at begrebet universitetsforskning er et aliud, dvs. en betegnelse for noget andet end da politikerne begyndte at reformere universitets- og forskningsområdet.⁹² Paradigmatheoret er udtryk for, at det dominerende paradigme om universiteternes forskningsindsats er blevet udfordret af en ny tilgang til forskningen, der anses for bedre til at definere universitetsforskningens rolle i samfundet. Konkurrerende paradigmer kan sameksistere i en rum tid, men

84. Schaumburg-Müller, Sten: *Fem retsfilosofiske teser*, 2009 s. 372f

85. Kuhn, Thomas: *The structure of Scientific Revolutions*, 1962

86. Evald, Jens og Sten Schaumburg-Müller: *Retsfilosofi, retsvidenskab & retskildelære*, 2004, s. 258

87. *Ibid.*, s. 259

88. Schaumburg-Müller, Sten: *Kritik af den rene retspluralisme* in Schaumburg-Müller & Bodil Selmer (red.): *Retlig mangfoldighed – en fælles udfordring for retsvidenskab og antropologi*, 2003, s. 45-70

89. Schaumburg-Müller henviser til Karl Poppers: *Conjectures and Refutations*, Routledge, 1963

90. Modéer, Kjell Å: *Historiska Rättskällor i konflikt*, Santérus, 3. oplag, 2010, s. 215

91. *Ibid.* s. 217

92. Strömholm, Stig: *Vem äger forskningen?* 2002 s. 15

når balancen skifter fra overvejende at have flest, der støtter det oprindelige paradigme til at være flest, der støtter det nye paradigme, hvorved dette bliver det dominerende, taler vi om et paradigmeskift. Reformeringen af universitets- og forskningssystemet markerer et sådant paradigmeskift, og der skal her argumenteres for, at paradigmeskiftet har epokal karakter, dvs. markerer overgangen fra en epoke i universiteternes eksistens til en ny. Fra Humboldt-universitetets epoke til en ny epoke som endnu ikke er entydig, men præget af innovative, værdiskabende og entrepreneurielle samarbejder.

Retten tjener - med Eckhoffs formulering - ”både som redskab for samfundsmæssig styring og som en værdibekræftende og sammenbindende ideologi,”⁹³ og disse opgaver kan stille delvis modstridende krav til retssystemet. Modsætningerne kan bero på, at mentalitetsforandringer ikke sker i et tempo, der kan følge med de skiftende handlingsprogrammer, men modsætningerne kan, som der i det følgende argumenteres for, være udtryk for, at flere samtidige retlige fællesskaber har forskellige konceptioner af det juridiske begreb forskningsfrihed.

At indgå i fællesskaber er et menneskeligt vilkår, på en gang uomgængeligt og konstituerende. Hvert fællesskab har sit eget sprog, egne normer og kulturelle adfærd, som uundgåeligt danner udgangspunkt for den enkeltes tilgang til omverdenen. Paradigmer bliver da ”et beklageligt og i nogen grad bekæmpeligt tilbehør til den menneskelige fællesskabsevne,”⁹⁴ skriver Schaumburg-Müller, og påpeger i sin kritik af paradigmebegrebet den paradigmatisk faldgrube forstået som ”en ufrugtbar indforståethed inden for paradigmet og en lige så ufrugtbar ukommunikation udadtil, hvadenten denne består i en tager-ikke-telefonen-teknik eller en automatisk telefonsvarer hvor de samme svar gentages i en ulidelig uendelighed.”⁹⁵ Da Praksisudvalget ved Københavns Universitet i januar 2007 i en redegørelse til universitetets bestyrelse om den akademiske frihed set i forhold til Sektorforskning/myndighedsberedskab definerer begrebet forskningsfrihed⁹⁶, sker det inden for rammerne af det akademiske paradigme og uden at nævne at begrebet er anderledes beskrevet i lovmotiverne, som ministeren efterfølgende lægger til grund for, at 2003-universitetsloven indeholder en positiv definition af forskningsfrihed.⁹⁷

Paradigmeskiftets gennemgribende karakter har retspolitisk afstedkommet, at universitetsloven fra 2003 og lovgivningsinitiativer som forskerpatentloven, der gav universiteterne adgang til at kommercialisere forskningsresultater, har ”været genstand for megen diskussion og ikke mindst Tech-Transfer processen har mødt voldsom kritik.”⁹⁸ Det vil føre for vidt her at komme ind på den omfattende forskningspolitiske debat, der kan synes at være faldet i den ovenfor beskrevne paradigmatisk faldgrube, men indlæg af retskildemæssig betydning som Universitetsevalueringen i 2009 og Dansk Magisterforenings klage til UNESCO over krænkelse af universitetsansattes forskningsfrihed, vil blive inddraget nedenfor.

Denne afhandling lægger til grund, at paradigmer er uundgåelige på den måde, at man altid skriver ind i en tradition og aldrig kan forholde sig til alle forudsætninger på én gang, men tilslutter sig Schaumburg-Müllers henstilling til forskeren, om at ”undgå selv at formulere sig i et indforstået sprog, hvor nogle opfattelser er ’inde’ og andre er ’ude.”⁹⁹ Det retlige indhold af værdiladede begreber er afhængig af den

93. Eckhoff & Sundby: *Retssystemer. Systemteoretisk indføring i rettsfilosofien*, 2. rev. udg., Oslo, 1991, s.258

94. Schaumburg-Müller: *Fem retsfilosofiske teser*, 2009, s. 279

95. Schaumburg-Müller, Sten: *Kritik af den rene retspluralisme*, 2003, s. 61f

96. Jf. afsnit 3.5

97. BTL nr. 143, Betænkning over forslag til Lov om ændring af universitetsloven svar på spørgsmål 28, 28. marts 2011, jf. nedenfor afsnit 5.3.4

98. Brink-Jensen, Rosenmeier, Schovsbo & Sommer: *Ansattes immaterielle rettigheder*, 2013, s. 122

99. Schaumburg-Müller, Sten: *Kritik af den rene retspluralisme*, 2003, s. 64

sammenhæng begreberne forekommer i, og derfor anvendes Kuhns paradigmatheori her til at etablere den forståelsesskabende ramme om transformering af universiteter og forskningssystemet, og for universiteternes forskningsfrihed, som identitetsmarkør igennem omkalfatrende forandringer. Som led i den retlige analyse af afhandlingens centrale begreber, universitetsforskning og forskningsfrihed inddrages det værdigrundlag, som afhandlingens retsområde hviler på. Værdier som universiteternes forskningsfrihed må anskues som kulturelt betingede størrelser med et hertil svarende dynamisk betydningsindhold. Den særlige analytiske udfordring bliver dermed, som Carsten Henrichsen har påpeget¹⁰⁰, at skildre værdiudviklingen over tid, som en procesbeskrivelse. Idehistorikeren A.O. Lovejoy anskueliggør i sin undersøgelse fra 1936 om naturtænkningen i de sidste 2.500 år, *The Great Chain of Being*, hvilke dybtgående og betydningsfulde forandringer af en kulturs værdinormer, der følger med paradigmeskifter, og hvordan de grundlæggende ændrer den måde aktørerne opfatter og fortolker sig selv og verden på.

Afhandlingen tilstræber at fastlægge forskningsfrihed som en retlig værdi ved at skildre udviklingen af forskningsfrihed over tid, som en procesbeskrivelse over et paradigmeskifte. De seneste halvtreds år redefinerer af universitetsforskningen, hvorved universiteterne og forskningen har fået tilføjet en ny og fundamental betydning i videnssamfundet er en grundlæggende præmis for afhandlingen. Er et paradigmeskifte ensbetydende med en udskiftning af den ene ureflekterede tradition med en anden, er der med en formulering hentet fra Schaumburg-Müller¹⁰¹ brug for en paradigmeopgivelse på den måde, at afhandlingen ikke blot gebærder sig inden for de traditionelle og dermed ikkeekspliciterede rammer for begrebet forskningsfrihed, men åbent og reflekteret drøfter de problemer der er forbundet med, at den akademiske frihed til stadig bliver forment under indtryk af forandringer og udvikling i den socio-kulturelle samfundsmæssige og forskningspolitiske kontekst, som universitetet og dets forskere indgår i.

Som det er typisk for betydelige begrebs- og mentalitetshistoriske ændringer, skal afsættet findes en rum tid forinden selve paradigmeskiftet indtræder. Som led i efterkrigsårenes redefinerer og genetablering af Europa etableres de to paradigmer eller fortællinger om universiteterne og deres forskning, der siden på skift skal udgøre den dominerende retlige fortælling. Det er afhandlingens grundlæggende præmis, at universitetsforskningen og forskningsfriheden indgår i mere end et paradigme, mere end et retssystem. Universitetsforskningens paradigmeskifte er udtryk for, at disse to retlige fortællinger eller paradigmer på skift indtager positionen som det dominerende paradigme. Ved at betragte retten som en fortælling om identitet kastes her lys på to forskellige traditioner for beskyttelse af den akademiske frihed, og det bidrager til at forklare begrebsindholdet og vægtningen af afvejningshensyn ved beskyttelsen af akademisk frihed i national ret og som europæisk grundrettighed.

Hermed lægges op til en mikrosociologisk forståelsesramme, hvor forskningsfrihed reguleres på forskellig vis af overlappende retsordener. Globaliseringen af retsforholdet udfordrer den retsdogmatiske metodes fastlæggelse af gældende ret, idet det konkrete retsforhold må vurderes på grundlag af en række ukoordinerede nationale og internationale retskilder, der hver især vægter forskelligartede kriterier og momenter, og retskildernes værdi kan afhænge af hvilken ret, der vurderer situationen.¹⁰² Dermed

100. Henrichsen, Carsten: *Offentlige værdier under forandring. Nogle retlige perspektiver på værdiudviklingen i den offentlige sektor i lyset af den igangværende markedsmæssiggørelse af offentlig virksomhed*. Idunn.no Tidsskrift for Rettsvitenskap 2003/02

101. Jf. Schaumburg-Müller, Sten: *Fem retsfilosofiske teser*, 2009, s. 373 om den retsdogmatiske metodes paradigme

102. Dalberg-Larsen, Jørgen: *Retsteori og samfundsudvikling*, in Baumbach, Blume & Götze: *Ret på flere felter*, 2015, s. 229

understøtter en mangfoldighed af kodificerede nationale og internationale, og ikke mindst folkeretlige retskilder afhandlingens forankring i den moderne polycentriske retsopfattelse. Den retlige analyse af forskningsfrihed afspejler paradigmeskiftet derved, at retten med Henrik Zahles præcise beskrivelse i *Praktisk Retsfilosofi*, ”bestandig ’vibrerer’ af tekstuelle modsætninger (den ene lov modsiger den anden lov, den ene dom har et andet perspektiv end den anden osv.) såvel som begrebsmæssig indre dialog. Det er denne vibration, der gør retten egnet til at opfatte skiftende bevægelser i kultur, teknologi, politik osv.”¹⁰³

Retsstillingen må forstås på flere forskellige måder, og denne retlige pluralisme kommer til udtryk ved en retlig regulering af akademisk forskningsfrihed med forskelligt indhold på de forskellige niveauer, det nationale, internationale og EU-retlige. Universiteternes forskning har gennemgået en internationalisering, og denne udvikling øger betydningen af international og EU-ret, når retstilstanden skal fastlægges. Den retlige pluralisme indebærer, at en konfliktløsning gennem stillingtagen til konkurrerende retskilder vanskeliggøres. Retskildernes mangfoldighed og retsordenernes forskellige fortolkningsprincipper og opfattelser af menneskerettighedernes retskildemæssige status ligger til grund for afhandlingens polycentriske retsopfattelse. De mangfoldige retskilder har hver især oprindelse i et standpunkt eller en position, og det indebærer, at der ikke findes nogen bagvedliggende ’gældende ret’. ”Der findes ikke nogen entydig gyldig eller entydig retsbestemmelse. Den tekstuelle formulering indebærer, at retten bestandig ’vibrerer’ af tekstuelle modsætninger.”¹⁰⁴ Retsbestemmelse beror da, skriver Zahle i *Praktisk Retsfilosofi*, på en tilnærmet konsensus blandt professionelle. Konsensus om denne ramme er bestemmende for, hvornår en retsbestemmelse kan finde sted, dvs. hvornår man kan sige, at ’sådan er det’.¹⁰⁵

2.3.2 Retsfilosofiske overvejelser om fællesskab og identitet

I disputatsen *Fem retsfilosofiske teser*, fremsætter Sten Schaumburg-Müller tesen, at ”ret og rettigheder dannes i fællesskaber”. Gældende ret er knyttet til et fællesskab og kan ikke tænkes uden i og af et fællesskab.¹⁰⁶ Siden har Schaumburg-Müller formuleret en teori om ret som fællesskab og identitet: “I contend that community identity is an integral part of law, implying that laws plays a part in shaping the particular identity of a particular community or society.”¹⁰⁷ Hermed fremhæver Schaumburg-Müller den hidtil oversete pointe, at ret som identitet er forbundet med det faktum, at i og med at ret opstår i fællesskaber og at disse både er reelle og forestillede, er retten med til at danne forestillinger, og forestillingerne er med til at danne en fælles identitet.¹⁰⁸ I det følgende argumenteres for, at den retlige regulering af forskningsfrihed rummer forskellige fortællinger om fællesskab og identitet, og at disse kan eksistere samtidig. Fællesskaberne kan være delvist overlappende og assymetriske. Det er tilfældet med

103. Zahle, Henrik: *Praktisk Retsfilosofi*, 2005, s. 344f.

104. Ibid.

105. Ibid.

106. Schaumburg-Müller, Sten: *Fem retsfilosofiske teser*, 2009, s.273ff

107. Schaumburg-Müller, Sten: *Law as Identity – Different identities and Different Human Rights Conceptions in Europa and the United States*, 2015 s. 188. Se hertil Schaumburg-Müller, Sten: *Law as a Tale of Identity – Some Perspectives on Human Rights law*, 2010, Schaumburg-Müller, Sten: *Ret som fællesskab og identitet. Skitse til en retsfilosofi* i Sten Schaumburg Müller & Jens Vedsted-Hansen (ed.): *Om ret, individ og kollektiv*, 2011, Schaumburg-Müller. Endvidere Schaumburg-Müller, Sten: *In Defense of Soft Universalism. A Modest, Yet, Presumptuous Position* in Antonio-Luis Martínez-Pujalte & Susana Sanz Caballero (ed.): *Cuadernos Constitucionales de la Cátedra Fadrique Furio Ceriol*. Carlos Flores Juberías, Vol. 1 62/63 Universitat de València, 2011 s. 113-126

108. Schaumburg-Müller: *Ret som fællesskab og identitet. Skitse til en retsfilosofi* 2011, s. 47

det danske retlige fællesskab og fællesskabet som udgøres af Europarådet med Den Europæiske Menneskerettighedskonvention.

Identitet er ikke noget givent, men noget der er under dannelse bl.a. med retten som medspiller. Retsregler kan tjene som identitetsmarkører ved det, at forestillingen om, hvad man bør og ikke bør, er med til at give fællesskabet identitet. Det indebærer, at identitet etableres i forhold til en gruppe, og at retten spiller en rolle som det pågældende fællesskabs ret og som markør af identitet i det pågældende fællesskab.¹⁰⁹

Det er et mennesket iboende træk at indgå i sociale fællesskaber.¹¹⁰ Retten udvikler sig forskelligt i forskellige fællesskaber, og denne kontingente betydning af ret – hvor retten ikke er logisk nødvendig eller begrundet - medfører, at retten ikke har haft samme kulturelle betydning i forskellige fællesskaber og at ret ikke nødvendigvis betyder det samme. Fællesskaber er på én gang noget virkeligt og forestillet: ”Forestillingerne er med til at holde sammen på fællesskabet, i en vis forstand med til at skabe eller forme fællesskabet, forestillingerne er med til at give identitet, et ’vi’ som adskiller os fra andre. Det er”, skriver Schaumburg-Müller, ”min opfattelse at retten er med til at skabe en sådan identitet, vi er ikke bare, hvad vi er, men også hvad vi bør være, hvad vi mener vi bør være”.¹¹¹ Retten spiller dermed en rolle i etableringen af den tilstræbte gruppeidentitet.

I det europæiske fællesskab er der en stærk tradition for at noget, der betegnes som ret, udgør et centralt element i fællesskabet. Traditionen spores tilbage til Bibelen, og findes tillige i det senromerske rige og den katolske kirkes kanoniske ret.¹¹² Også i den nordiske verden er retten det samfundsmæssigt konstituerende element endnu før kristendommens indførelse. To hundrede år før nedskrivningen af Grågåsen, Grágás, fællesnavnet for de islandske love fra den islandske fristatstid, stiftedes det islandske Altinget i 930 og samtidig introduceredes et embede som lovsigemand, lǫgsögumaðr, der valgt for en periode på tre år skulle forkynde tingordningen og en tredjedel af loven på Altinget hver sommer. Dette for nordisk retstradition særlige embede har sit udgangspunkt i en fælles germansk mundtlig tradition,¹¹³ og fremsigelse af loven på tinge har bidraget til forankring af retten og dermed vedligeholdelse af nationens meningsgivende fællesskab. Eksemplet med den nordiske tradition for lovsigemænd viser rettens funktion inden for fællesskabet uden der er tale om konkret retsanvendelse.

Menneskelige fællesskaber er ikke naturgivne eller statiske. Dermed er der i alle fællesskaber indlejret en sårbarhed, som imødegås gennem forankring og vedligeholdelse af fællesskabet, og her bidrager forestillinger om fællesskabet til at styrke det.¹¹⁴ Det er en afgørende pointe i Schaumburg-Müllers argumentation for at ret og rettigheder dannes i fællesskaber, at fællesskabet ikke kun foreligger som faktum, men tillige som en forestilling, der i større eller mindre grad kan stå i modsætning til de faktiske forhold.¹¹⁵ Denne forestilling kan siges at knytte sig til fællesskabets selvforståelse. Begrebet ’fortælling’ kan også anvendes om denne slags forestilling, fordi fortællinger på en gang er en måde at anskue retten på, og tillige et middel til at bevare fællesskabet. Forestillingen om ret og retfærdighed er dermed indlejret

109. Schaumburg-Müller, Sten: *Ret som fællesskab og identitet. Skitse til en retsfilosofi*, 2011, s. 50

110. Ibid.

111. Ibid., s. 45. I artiklen introduceres begrebet ’den kontingente ret’

112. Schaumburg-Müller: *Ret som fællesskab og identitet. Skitse til en retsfilosofi*, 2011, s.44

113. Som en undtagelse blandt de nordiske lande har lovsigemænd i Danmark ikke foredraget loven på middelalderens landsting.

114. Schaumburg-Müller: *Fem retsfilosofiske teser*, 2009, s. 302

115. Ibid.. s. 321

i fællesskabet og ikke entydig eller naturgiven. Der er ”dels den naturlige ret, den der er konstitutiv for menneskelige fællesskaber, og dels den kontingente, den der kan variere, både i indhold – og vigtigere og sværere at forstå – i intensitet og selvforståelse.”¹¹⁶ I modsætning til nære, personlige fællesskaber, har fjernere fællesskaber, som det akademiske fællesskab, nationale fællesskaber eller religiøst funderede fællesskaber ”et stærkere behov for forestillinger, fordi fællesskabet i mindre grad giver sig selv”.¹¹⁷ Det menneskelige fællesskab skaber derfor en myte, en vellykket forestilling om, hvad fællesskabet er uden at forestillingen er klinisk rigtig.¹¹⁸

Det er en væsentlig pointe, at mennesker kan indgå i flere fællesskaber samtidig og på samme tid være i stand til at indpasse sig efter flere norm- eller retssystemer,¹¹⁹ og retten bidrager til at opretholde grænsedragningen mellem forskellige fællesskaber. I en analyse af forskelle i identitet og opfattelsen af menneskerettigheder i Europa og USA, konkluderer Schaumburg-Müller, at mennesker har en naturlig evne til at indgå i mere end et identitetsgivende fællesskab, og denne evne er vigtig at inddrage, når det gælder menneskerettigheder. ”Different identities, different oughts are not necessarily a problem, but we need to realize that universal human rights are neither European nor US American (or any other for that matter).”¹²⁰ Det fører til at efterspørge flere overvejelser om universelle, regionale, nationale og lokale aspekter, og anbefaling af en empirisk tværdisciplinær tilgang ved studiet af menneskerettigheder.

På baggrund af antropologen Frederik Barths studier af etniske gruppers sociale organisering af kulturelle forskelligheder, vedligeholdes fællesskabets egenart og samhørigheden i fællesskabet ved så at sige at afpatuljere grænserne i forhold til andre fællesskaber.¹²¹ Retten er med til at skabe en sådan identitet ”vi er ikke bare hvad vi er, men også hvad vi bør være, hvad vi mener vi bør være,” skriver Schaumburg-Müller,¹²² og får hermed pointeret at, retsregler har en væsentlig funktion som ideale identitetskabende fortællinger om fællesskabet. Det indebærer tillige at denne ideale forestilling om fællesskabet udgør den hermeneutiske position, når reglerne affattes og fortolkes.

Valget af fremstillingens teoretiske analyseramme understøttes af den anvendte praksis fra Den Europæiske Menneskerettighedsdomstol. Schaumburg-Müller har i årene efter 2009 udviklet den fjerde tese fra disputatsen *Fem retsfilosofiske teser* til en retsfilosofisk teori om fællesskab og identitet. I samme tidsrum har EMD udviklet retspraksis, der ligeledes vægter menneskerettighedernes identitetsaspekt. I Europarådet og Dolstomlens rapport *Cultural rights in the case law of the European Court of Human Rights* fra 2010 fremhæves, at Domstolen har øget vægtningen af identitetsaspektet ved bedømmelsen af tvister, der omfattes af konventionens beskyttelse: ”Another factor which may explain the growing importance of cultural rights in the Court’s case-law is the number of cases brought by persons or entities belonging to national minorities, including cultural, linguistic or ethnic minorities. This is particularly

116. Traditionen kan spores tilbage til Bibelen, og findes tillige i det senromerske rige og den katolske kirkes kanoniske ret. se hertil Schaumburg-Müller: *Ret som fællesskab og identitet. Skitse til en retsfilosofi*, 2011, s.44

117. Schaumburg-Müller: *Fem retsfilosofiske teser*, 2009, s. 302

118. Ibid. med henvisning heri til Benedict Anderson: *Imagined Communities*, 2003.

119. Schaumburg-Müller, Sten: *Law as Identity – Different identities and Different Human Rights Conceptions in Europa and the United*, 2015, s. 191

120. Ibid. s. 210

121. Henvisning til Frederik Barth: *Ethnic Groups and Boundaries. The Social Organization of Culture Difference*, Bergen 1969 in Schaumburg-Müller, Sten: *Law as Identity – Different identities and Different Human Rights Conceptions in Europa and the United States*, 2015, s. 189ff

122. Schaumburg-Müller: *Ret som fællesskab og identitet. Skitse til en retsfilosofi* in Schaumburg Müller & Vedsted-Hansen (ed.): *Om ret, individ og kollektiv*, 2011, s. 44, Jf. Schaumburg-Müller: *Law as Identity – Different Identities and Different Human Rights Conceptions in Europe and the United States*, 2015, s. 189

true concerning the right to maintain a minority identity and to lead one's private and family life in accordance with the traditions and culture of that identity. Although the Court does not always rule in favour of cultural rights and cultural minorities, the key principles it has established in its case-law provide a basis for future litigation and development.”¹²³ Denne udvikling i EMDs retspraksis vil blive yderligere behandlet i kapitel 3s redegørelse for udviklingen af den menneskeretlige beskyttelse af akademisk frihed.

I særdeleshed anses teorien anvendelig for så vidt angår menneskerettigheder, der påberåbes som universelle. Som eksempel herpå anfører Schaumburg-Müller, hvorledes den nationale danske fortælling om beskyttelse af menneskerettigheder adskiller sig fra den europæiske ditto.¹²⁴ Det gør sig også gældende for denne afhandlings centrale retlige værdi, forskningsfrihed, der er grundlovssikret i en række EU-lande: I Finlands grundlag bestemmes det i § 16, 4. pkt., at ”Vetenskapens, konstens och den högsta utbildningens frihet är tryggad”¹²⁵, og i 5. Art. 3 Abs i den tyske Grundgesetz bestemmes, at ”Kunst und Wissenschaft, Forschung und Lehre sind frei. Die Freiheit der Lehre entbindet nicht von der Treue zur Verfassung”.¹²⁶ Netop den tyske konstitutionelle retliggørelse af værdier som ‘Kunstfreiheit’ og ‘Schutz der Familie’ i modsætning til dansk retstradition ”may be an indication that the law and perception of law also connect to identity and the creation and construction of identity and that Danes including Danish lawyers for historical and geographical reasons have felt a need for emphasizing that we are not Germans.”¹²⁷

Afhandlingen tager afsæt i den antagelse, at forskellige identitetsgivende fællesskaber ligger til grund for forskellige retsopfattelser af akademisk frihed. En række signifikante faktorer, som udefra kommende samfundsmæssige eller sociokulturelle påvirkninger og hvordan disse er blevet vedtaget eller er blevet afvist, har indflydelse på, hvordan fællesskabets identitet er blevet formet. Forskellige fællesskaber kan således tillægge forskningsfrihed forskelligt indhold og værd, og det enkelte paradigme rumme fortællingen om et identitetsgivende fælleskab og forskningsfrihedens indpas i denne fortælling.

Teorien om ret som fællesskabs identitetsmarkør inddrages ved besvarelse af forskningsspørgsmål 1, idet begrebsanalysen af forskningsfrihed rummer en fortælling om identitet, eller rettere mere end et paradigme. Som Schaumburg-Müller påpeger, kan det enkelte retssubjekt indgå i flere forskellige fællesskaber samtidig. Forskningsfrihed indeholder et identitetsaspekt derved, at forskningsfrihed er et nøglebegreb i universitetets virksomhed, og dermed medvirkende til at definere fællesskabet. Inden for forskellige fællesskaber vil forskningsfrihed indgå i forskellige kontekster, hvor retten til forskningsfrihed har forskellig betydning for fællesskabets målopfyldelse. Det får betydning for den retlige regulering og den bagvedliggende hensynsafvejning.

123. Council of Europe / European Court of Human Rights. Research Division: *Cultural rights in the case law of the European Court of Human Rights*, January 2011, Colofon: “The report was prepared by the Research Division in English and is not binding on the Court”.

124. Schaumburg-Müller, Sten: *Law as a Tale of Identity – Some Perspectives on Human Rights law*, 2010, s. 73

125. 11.6.1999/731 Finlands grundlag, § 16, 4. pkt.

126. Grundgesetz, 5. Art. 3 Abs

127. Schaumburg-Müller, Sten: *On Danish Legal Method in Helland*, Ingvill & Sören Koch(ed.): *Nordic and Germanic Legal Methods*, 2014, s. 160

2.3.3 Tværdisciplinær begrebshistorisk tilgang udvider begrebsanalysen

Det tilskrives den amerikanske retoriker Kenneth Burke at have udvidet retorikkens felt ved at definere retorik som symbolsk handling, således at retorik i mindre grad drejer sig om overtalelse, persuasio end om identifikation,¹²⁸ idet identifikation baner vejen for persuasio, og den fællesskabsfølelse, den samhørighed som Burke kalder 'consubstantiality'. I Burkes retoriske perspektiv er den terminologi, der anvendes i en diskurs en refleksion, selektion og afledning af virkeligheden: "In brief, much that we take as observations about 'reality' may be but the spinning out of possibilities implicit in our particular choice of terms."¹²⁹ Begrebet akademisk frihed præciserer, at der er tale om en frihed, der knytter sig til Akademia – universitetsverdenen, idet 'akademisk' ifølge den danske ordbog anvendes om aktiviteter vedrørende, undervisning, forskning og uddannelse ved højere læreanstalter. Forskningsfrihed er således en væsentlig, muligvis den væsentligste, identitetsmarkør for det akademiske fællesskab af forskere.

Den akademiske frihed er tæt knyttet til universiteternes historie som selvstændige samfund med egne love, egen jurisdiktion og sædvaner. Uanset universiteterne med vedtagelsen af styrelsesloven i 1970 blev indlemmet i national lovgivning, og beskyttelsen af forskningsfriheden dermed blev lovbestemt, påberåbes akademisk frihed fortsat som en grundrettighed. Denne tætte sammenhæng mellem begreb, historie og regulering tydeliggør at begrebets retlige indhold ikke kan adskilles fra dets realhistorie.

I hovedværket inden for den objektive hermeneutik, *Wahrheit und Methode*, afviser Hans-Georg Gadamer ideen om et fordomsfrit menneske som en utopi, fordi det enkelte menneske og dermed også den enkelte forsker ikke kan afskrive sin egen forståelseshorisont og derfor altid fortolker på baggrund af sin egen forståelseshorisont, dvs. tidligere forståelser, som netop udgør forskerens forudsætninger, dvs. forudfattede domme. Denne afhandlings forfatter kan ikke afskrive sin baggrund som humanistisk uddannet forsker med en humanistisk ph.d.-afhandling om erindring og identitet i bagagen.¹³⁰ Det giver forudsætning for en tværdisciplinær tilgang, som Schaumburg-Müller efterlyste ovenfor ved studiet af menneskerettigheder. Det gøres fordi den begrebshistoriske tilgang udvider den retlige begrebsanalyse af forskningsfrihed, der som grundrettighed er intimt forbundet med samfundsmæssige kerneværdier. Sigtet er at imødegå de fortolkningsproblemer, der opstår når menneskeretlige normer udformet indenfor multikulturelle rammer, skal indgå i den nationale retsanvendelse. Den tværdisciplinære tilgang til en begrebshistoriske analyse af begrebet forskningsfrihed muliggør inddragelse af kilder, der supplerer det almindelige retskildemateriale bestående af retskilder, hvoraf gældende ret kan udledes. Inddragelse af kilder uden retskildemæssig status i afhandlingens almindelige del sker ved anvendelse af den almindelige kildekritiske metode. Det indebærer ikke, at kilder, der inddrages for deres kulturhistoriske bidrag til forståelse af retsområdet, tiltænkes at have retskildemæssig værdi egnet til at indgå i fastlæggelsen af gældende ret, og disse kilder inddrages ikke i afhandlingens retsdogmatiske kapitler 6-9.

Analysen fører frem til identificeringen af to samtidig eksisterende paradigmer om forskningsfrihed, og tilsyneladende præges de nationale og internationale retssystemer af forskellige værdigrundlag, så der ikke umiddelbart kan udledes et entydigt fælles forrangs-katalog af de bagvedliggende hensyn. For at klarlægge retsstilstanden er det derfor nyttigt at have øje for de centrale begreber, der har ledsaget denne

128. Burke, Kenneth: *Language as symbolic action: Essays on life, literature, and method*, Berkeley University of California Press, 1966, s. 44

129. Burke, Kenneth: *Language as symbolic action: Essays on life, literature, and method*, 1966, s. 46

130. Krejsager, Birgitte: *Landskab og identitet, Martin A. Hansens sakraltopografiske tolkninger i landskabet 1951-1955*, ph.d.-afhandling forsvaret ved Det Humanistiske Fakultet, Københavns Universitet, 2000

forandringsproces, som paradigmeskiftet udgør, og hvor begrebets betydningsindhold forandrer sig. Det bidrager samtidig til at afdække sammenhænge og divergenser i retssystemet.

Med reference til den hermenutiske cirkel, der knytter forståelsen af del og helheden sammen, derved at det ikke er muligt at forstå en enkelt del af en tekst uden at kende helheden eller omvendt at forstå helheden uden at forstå de enkelte dele, er det vanskeligt ved formålsfortolkning at fastlægge indholdet i begrebet forskningsfrihed uden indblik i det retssystem universitetsforskningen indgår i. Udviklingen af det nationale forsknings- og innovationssystem og af det europæiske forskningsrum og transformeringen af universitetsforskningen ind i dette system er en historisk forandringsproces, hvor de samfundsmæssige målsætninger løbende revideres og virkemidlerne justeres i takt med samfundsudviklingen og opnåede mål. Værdiladende begreber som forskning og forskningsfrihed må forstås i deres retlige kontekst, for også begreber undergår forandringer i denne proces. Det er ikke mindst relevant, hvor den dynamiske retsudvikling ikke er udtryk for en fortløbende udvikling indenfor et enkelt paradigme, men hvor rækken af gennemførte reformer har været eksternt ”forankret i grundige analyser og evalueringer gennemført af anerkendte internationale kapaciteter.”¹³¹

”Et begreb er ikke kun indikator for de sammenhænge, det sammenfatter, det er også en faktor for dem.”¹³² Begreber afspejler ikke kun forandringer, men skaber dem også. Denne pointe tilfalder den tyske begrebshistoriker Reinhart Koselleck,¹³³ der som led i en undersøgelse af begrebet ’historie’ opdagede skiftet fra ’historie’ eller ’historier’ i ubestemt form til ’historien’ som en kollektiv singularis. Frem til midten af 1700tallet havde flere ’historier’ kunne eksistere sideordnet, men med overgangen til udelukkende at opere med én historie, ’historien’ var kampen om den ene historie, der ledte ind i fremtiden blevet en kamp om at definere begreberne.¹³⁴ Koselleck konstaterede, at begreber således er med til at forme historiske forandringsprocesser, og i denne humanistiske optik vil det ikke være muligt at kunne forklare forandringerne uden se på, hvad begreberne gør. Kampen om fremtiden er i nærværende sammenhæng ensbetydende med paradigmeskiftet, hvor balancen skifter blandt flere konkurrerende paradigmer, og hvorved et nyt bliver det dominerende paradigme. Samtidig bliver analysen af begrebet forskningsfrihed en nøgle til universitetsforskningens paradigmeskifte, og til at håndtere, at der ved fastlæggelsen af gældende ret er en kamp om at definere begrebet forskningsfrihed, dets indhold og rækkevidde.

2.3.4 Informationsretlig rationalisering af begrebet forskningsfrihed

Begrebsanalysen afdækker forskningsfrihedens brede og upræcise regelgrundlag. Retsreglerne er produkt af retskulturen, og dermed formet af de i paradigmerne vekslende opfattelser af, hvilke hensyn, der skal veje tungest, og den styrke paradigmerne har i tiden. Det rejser spørgsmålet, hvilke kriterier, der skal tillægges betydning ved fastlæggelse af forskningsfriheden i den konkrete sag. Der er så vidt ses ingen specialstudier, jf. gennemgangen af litteraturen i afsnit 1.6, der på et mere systematisk grundlag har forsøgt at fastlægge disse kriterier. Den omstændighed, at forskningsfrihed indgår i mere end et paradigme om universitetsforskning, fører til en række overvejelser om en systematiseret identifikation af

131. Uddannelses- og Forskningsministeriet: *Dansk Køreplan for Det Europæiske Forskningsrum 2016-2020*, 2016, s. 10
Reinhart Koselleck, *Begriffsgeschichte und Sozialgeschichte*, p.120 her i oversættelse fra Jan Ifversen: *Hvad er begrebshistorie?* in *Noter nr. 194 / september 2012*, s. 12

133. Østergaard, Uffe: *Historiefaget mellem samfundsvidenskab og kulturvidenskab* in Budtz Pedersen, Stjernfelt & Køppe: *Kampen om disciplinerne*, 2015, s. 194

134. Nevers, J. & Olsen, N: Indledning in Busck, J., Nevers, J. & Olsen, N.(red.): Reinhart Koselleck: *Begreber, tid og erfaring. En tekstsamling*, 2007, s.7

forskningsfrihedens bagvedliggende hensyn eller standarder, som med Ragnar Knophs ord giver dommeren et direktiv med på vejen, når retstilstanden skal fastlægges.¹³⁵ Knoph foretrækker at anvende begrebet 'rationalisering' om denne systematisering af hensynene, fordi formålet er at fremstille standardernes objektive og almengyldige karakter: "at få de forstandsmessige siderne ved avgjørelsen så skarpt frem og så klart belyst som det fins råd til."¹³⁶ Knoph tilføjer: "Dette betyr ikke at man trenger inn på felter hvor det ikke er fornuften som rå, men intuisjon, rettsinstinkt og rettsfølelse. Man gjør bare et forberedende orienteringsarbeide før de irrasjonelle kreftene tar fatt, så de ikke griper til i blinde, men virker på grunnlag av et materiale som er bearbejdet og gjennomlyst av forstanden så langt det går an." På dette grundlag - og med det sigte at abstrahere fra kriteriernes irrationelle (værdiladede) indhold - foretages i forlængelse af kapitel 5, hvor begrebsanalysens afdækning af, at normer om forskningsfrihed skaber og vedligeholder forskellige fællesskabers identiteter sammenfattes, efterfølgende i kapitel 6 en rationalisering af de bagvedliggende hensyn for at disse kan afvejes ved fastlæggelse af gældende ret.

Universitets- og forskningssystemets regulering af forskningsfrihed udøves inden for rammerne af den offentlige forvaltning. Bent Christensens forvaltningsretlige lære om fastlæggelse af kredsen af lovlige kriterier¹³⁷ genkendes i de tidlige fragmenter af en informationsretlig hensynslære. Forskning udgør en særlig kvalificeret form for information, der gennem informationshandlinger som indsamling, behandling og udveksling spiller en helt central samfundsmæssig rolle. Informations stigende betydning afspejles tillige i den øgede informationsretlige regulering, der følger af den europæiske grundrettighedsbeskyttelse af ytrings- og informationsfrihed. Reguleringen af forskningsfrihed kan dermed systematisk henføres til informationsretten, nærmere bestemt til gruppen af regler om ytringsfrihed. En rationalisering af reglerne om forskningsfrihed inden for den informationsretlige regelstruktur skal skabe overblik for den videre juridiske analyse. Retsrådets systematisering inden for informationsretten afspejles i de konkrete juridiske problemstillinger, der knytter sig til forskningsfriheden og understøtter det retsskabende arbejde med at formulere principper for forskningsfrihed. Således anvendes informationsrettens ensartede begreber med henblik på at kunne formulere abstrakte og alligevel præcise kriterier for fastlæggelse af retten til forskningsfrihed, og denne afhandlings identificering af et hensynskatalog bag reglerne om forskningsfrihed kan betragtes som et bidrag til udfoldelsen af den hensynslære, som Henrik Udsen udleder af den informationsretlige regelstruktur.

2.3.5 Akademisk frihed og forskningsfrihed

Akademisk frihed eller forskningsfrihed? "What's in a name? that which we call a rose. By any other name would smell as sweet."¹³⁸ For Shakespeares Julie er den elskedes navn lige gyldigt, og langt hen ad vejen må afhandlingens to centrale begreber akademisk frihed og forskningsfrihed også antages at være synonyme i deres indhold. Så enkelt forholder det sig dog ikke ved det nærmere eftersyn, som vil blive foretaget med begrebsanalysen i afhandlingens almindelige del. Begrebernes betydningsindhold varierer indenfor hvert af de retlige fællesskaber og det får betydning ved fortolkning af retsreglerne.

135. Knoph, Ragnar: *Rettslige Standarder*, Oslo 1948, s.2

136. Knoph, Ragnar: *Rettslige Standarder*, Oslo 1948, s.30, jf. Carsten Henriksen: *Moderne Retsvidenskab*, 2001, s. 217: "jeg kan [...] gerne tilslutte mig Jørgen Dalberg-Larsens programmatisk udsagn: 'Det man i alle tilfælde kan bestræbe sig på at nå frem til, er at erstatte common-sense betragtninger med betragtninger, der bygger mere på uncommon-sense, mere på viden'"

137. Christensen, Bent: *Forvaltningsret. Opgaver, hjemmel, organisation*, 1991, her efter 2. udg., 1997, s. 127-157

138. Shakespeare, William: *Romeo and Juliet*, 2.akt., 2. scene

Akademisk frihed er den ordrette oversættelse af begrebet 'academic freedom'. I officielle oversættelser af EU Charteret, konventioner og andre folkeretlige kilder oversættes academic freedom med akademisk frihed, og begrebsindholdet udledes da af den konkrete retskilde. Som en udvidet ytringsfrihed, der beskytter det akademiske kommunikative fællesskab, omfatter begrebet 'akademisk frihed' både universitetets forskningsfrihed, den enkeltes forskningsfrihed og den akademiske ytringsfrihed. Således er den individuelle forskningsfrihed tæt sammenvævet med universitetets forskningsfrihed og den akademiske ytringsfrihed, og begrebsindholdet fortolkes inden for denne kontekst.

Akademisk frihed er et indarbejdet begreb, der knytter sig til de aktiviteter, der traditionelt foregår på universiteter. I en nutidig dansk uddannelses- og forskningssammenhæng vil anvendelsen af begrebet 'akademisk' ikke længere entydigt forklare noget om friheden i udtrykket akademisk frihed. Tidligere refererede 'akademisk' til, hvad der blev reguleret inden for rammerne af universitetets akademiske jurisdiktion, og indebar dermed en sontring i forhold til det omgivende samfunds normer. Akademisk frihed er den ordrette oversættelse af begrebet 'academic freedom'. I officielle oversættelser af EU Charteret, konventioner og andre folkeretlige kilder oversættes academic freedom med akademisk frihed, og begrebsindholdet udledes da af den konkrete retskilde. Som en udvidet ytringsfrihed, der beskytter det akademiske kommunikative fællesskab, omfatter begrebet 'akademisk frihed' både universitetets forskningsfrihed, den enkeltes forskningsfrihed og den akademiske ytringsfrihed. Således er den individuelle forskningsfrihed tæt sammenvævet med universitetets forskningsfrihed og den akademiske ytringsfrihed, og begrebsindholdet fortolkes inden for denne kontekst.

'Forskning-frihed' knytter til gengæld ikke friheden til universitetsforskning, hvilket er i overensstemmelse med, at også ansatte ved sektorforskningsinstitutioner har forskningsfrihed i dag, og at begrebet forskningsfrihed i national lovgivning præciseres ved en sontring mellem institutionel forskningsfrihed og individuel forskningsfrihed, og en klar sontring mellem forskningsfrihed og ytringsfrihed. I det danske forskningssystem retskilder anvendes almindeligvis begrebet forskningsfrihed i stedet for akademisk frihed og der er etableret en fast definition af forskningsfrihed i nationale retskilder, hvor begrebet forskningsfrihed anvendes synonymt med "frihed til at vælge forskningsmetode, fremgangsmåde og emner inden for universitetets forskningsstrategiske rammer."¹³⁹ Her overfor står den akademiske friheds tætte sammenvævning af den individuelle forskningsfrihed med universitetets forskningsfrihed og den akademiske ytringsfrihed. Det skaber uklarhed om retsreglernes indhold ved retsanvendelsen, og denne uklarhed kan afstedkomme uklarhed om begrebsanvendelsen i denne fremstilling. Den tydelige sontring i universitets- og forskningslovgivningen mellem forskningsfrihed og ytringsfrihed slører, at forskningsfrihed er tæt forbundet med Akademias ytringsfrihed. I kapitel 3 beskrives den oprindelige symbiose mellem forskningsfrihed og Akademias ytringsfrihed. Den vanskelige sontring mellem individuel forskningsfrihed og akademisk ytringsfrihed kan billedliggøres ved Aristofanes' beskrivelse af kugle- eller dobbeltmennesket, som Zeus havde ladet snitte over, hvorpå de adskilte halvdele søgte genoprettelse, omfavnede hinanden og filtredes sig sammen.¹⁴⁰ Sondringen mellem

139. BEK nr 899 af 01/07/2015 om stillingsstruktur for videnskabeligt personale ved universiteter, universitetsloven

140. Aristofanes' tale om Eros i Platons Symposion 189c-193d: Aristofanes fortæller om disse dobbeltmennesker, med vældige kræfter, en uhyggelig energi, og samtidig stor selvtillid. I Odyseen XI 35ff fortæller Homer om Otos og Efiates, der forsøgt at trænge op i himlen for at angribe guderne. Zeus lod dobbeltmenneskene snitte i to dele, så de ustyrlige mennesker mistede noget af deres kraft, men samtidig blev ved at være til nytte for guderne. Oversættelse af Leo Hjortsø in Per Krarup (red.): *Platon. Symposion*, 1969, 4. opl., s. 39-45

individuel forskningsfrihed og akademisk ytringsfrihed i nærværende fremstilling udspringer således af universitetslovgivningens udgrænsning af ytringsfrihed i den individuelle forskningsfrihed.

Sondringen mellem akademisk frihed og forskningsfrihed i retskildernes begrebsanvendelse afspejler, at paradigmeskiftet, der kendetegner universitetsforskningens historiske forandringsproces, fremmes gennem definerings af begrebet forskningsfrihed. For at tydeliggøre afhandlingens begrebsanvendelse i fremstillingens konkrete sammenhænge anvendes 'forskningsfrihed', inden for den nationale lovgivnings kontekst. Begrebet 'akademisk frihed' anvendes med de præciserende begreber 'universitetets forskningsfrihed', 'individuel forskningsfrihed' og 'akademisk ytringsfrihed' i det akademiske paradigmes kontekst, idet den akademiske ytringsfrihed anvendes som generel betegnelse for den vidtgående ytringsfrihed, som navnlig universiteter, forskere og studerende har til at udveksle og formidle viden i en fri akademisk debat.

2.4 Afhandlingens primære retskilder

Afhandlingens emne er forskningsfriheden ved danske universiteter. Udgangspunktet er derfor den danske retlige regulering af forskningsfrihed, og dermed anvendes primært nationalt retskildemateriale. Lovgivningen omfatter al form for autoritativ fastsat ret eller regulering så som lov, bekendtgørelse eller internationale konventioner. Den nationale lovgivning om universiteterne og den offentlig forskning består af sektorspecifikke regelsæt, der suppleres af lovgivningens almindelige regler og placerer retsområdet, som en del af offentlig ret. Dansk forskning reguleres således af tre strukturlove, hvis opgaver er delvis overlappende.

- 1) Universitetsloven¹⁴¹, som gælder for universiteter under Uddannelses- og Forskningsministeriet.
- 2) Loven om sektorforskningsinstitutioner¹⁴², som regulerer statslige forskningsinstitutioner, der ikke er universiteter eller institutioner under Kulturministeriet.
- 3) Lov om forskningsrådgivning m.v.,¹⁴³ som regulerer og koordinerer tre niveauer af offentlig forskningsrådgivning:
 - a. Danmarks Forsknings- og Innovationspolitiske råd (strategisk og politisk rådgivning)
 - b. Det Frie Forskningsråd¹⁴⁴ (fagkyndig rådgivning knyttet til hovedområderne og bevillingsfunktion) og
 - c. Udvalgene vedrørende Videnskabelig Uredelighed til efterprøvelse af den videnskabelige redelighed i dansk forskning

En afdækning af universiteternes forskningsfrihed tager udgangspunkt i universitetsloven, men inddrager tillige de to øvrige strukturlove. Forskningsrådssystemet omfatter tillige lovene om Danmarks

141. LBK nr 261 af 18/03/2015 af universitetsloven

142. LBK nr 581 af 01/06/2014 af sektorforskningsloven

143. LBK nr 365 af 10/04/2014 af lov om forskningsrådgivning mv.

144. I henhold til Aftale om rammerne for Danmarks Frie Forskningsfond mellem Regeringen (Venstre), Socialdemokratiet, Dansk Folkeparti, Enhedslisten, Liberal Alliance, Radikale Venstre, Det Konservative Folkeparti og Socialistisk Folkeparti af 13. oktober 2016 skifter Det Frie Forskningsråd navn til Danmarks Frie Forskningsfond: "Det Frie Forskningsråd skifter navn til Danmarks Frie Forskningsfond. Derved vil de offentlige midler til forskning blive udmøntet af tre "fonde" med hvert sit formål. Det giver et navnemæssigt ensartet præg og tydeliggør, at der er tale om et primært bevillingsudmøntende organ til forskel fra f.eks. Danmarks Forsknings- og Innovationspolitiske Råd, som alene har en rådgivningsopgave. Der er med navneændringen ikke tilsigtet en ændring i Danmarks Frie Forskningsfonds fokus på – som hidtil – at give tilskud til forskning baseret på forskernes egne initiativer"

Grundforskningsfond¹⁴⁵ og Lov om Danmarks Innovationsfond.¹⁴⁶ Forskning- og innovationssystemet er en del af den statslige forvaltning og dermed underlagt de almindelige forvaltningsretlige regler, herunder forvaltningsloven, offentlighedsloven, og lov om behandling af personoplysninger.¹⁴⁷ Foruden baggrundsretten inddrages relevante bestemmelser i særlove som lov om statstilskud til forskning og teknologisk udvikling på energiområdet¹⁴⁸ om offentliggørelse af universitetsforskernes forskningsresultater. Evalueringsrapporten fra Universitetsevalueringen 2009 udgør et vægtigt fortolkningsbidrag til udviklingen i universiteternes frihedsgrader.¹⁴⁹

Offentlige forskningsinstitutionernes samarbejde med virksomheder og offentlige institutioner er undergivet regulering fra flere forskellige love og regelsæt. Foruden den primære retskilde lov om opfindelser ved offentlige forskningsinstitutioner (forskerpatentloven)¹⁵⁰ er den væsentlige lovgivning på området lov om offentlige forskningsinstitutioners kommercielle aktiviteter og samarbejde med fonde (oprindeligt tech-transloven)¹⁵¹ samt lov om teknologi og innovation.¹⁵²

Loven skal være både tilstrækkeligt tilgængelig og forudsigelig, dvs. ”affattet tilstrækkeligt præcist til, at borgeren med en rimelig grad af sikkerhed kan forudsige sin retsstilling”.¹⁵³ I grænseområdet mellem jura og etik findes adfærdskodeks. Vejledningen *God adfærd i det offentlige* indeholdende de grundlæggende vilkår og regler for både offentlige ansættelsesmyndigheder og ansatte,¹⁵⁴ og suppleres af *Vejledning om offentligt ansattes ytringsfrihed*, der senest er revideret i oktober 2016. I 2015 blev *The European Code of Conduct for Research Integrity*¹⁵⁵ suppleret af et *Dansk kodeks for integritet i forskningen*, der uden i sig selv at være juridisk bindende dokumenter kodificerer ansvarlig forskningspraksis. Man kan anføre, at som retskilde henhører adfærdskodeks til forholdets natur, der indgår i tolkningen af de andre retskilder hen mod et rimeligt resultat, og at forholdets natur som selvstændig retskilde knytter sig til tidlige stadier af en retsudvikling, og at der hvor den, på forholdets natur støttede retsopfattelse, vinder almen tilslutning, vil den ad åre blive indlejret i mere objektiverede retskilder som praksis og/eller kodificeret i lovgivning.¹⁵⁶ Adfærdskodeks for integritet i forskningen indlejres blandt andet gennem regulering af individuelle forskningsforpligtelser i konkrete aftaler om forskningsfinansiering. I lov om videnskabelig

145. LBK nr 367 af 10/04/2014 af lov om Danmarks Grundforskningsfond

146. lov nr 306 af 29/03/2014 af lov om Danmarks Innovationsfond

147. lov nr. 429 af 31. maj 2000 persondataloven

148. lov nr 1024 af 23/12/1998 af lov om statstilskud til forskning og teknologisk udvikling på energiområdet, § 1

149. Videnskabsministeriet: Kommissorium for evaluering på universitetsområdet i 2009, 2. december 2008

150. LBK nr 210 af 17/03/2009 af lov om opfindelser ved offentlige forskningsinstitutioner

151. LBK nr 580 af 01/06/2014 af lov om offentlige forskningsinstitutioners kommercielle aktiviteter og samarbejde med fonde

152. LBK nr 366 af 10/04/2014 af lov om teknologi og innovation

153. Se til eksempel betænkning nr. 1529/2012, kapitel 13: “Det følger af forudsigelighedskravet, at reglen skal være formuleret så tilstrækkeligt klart og præcist, at de berørte personer har mulighed for at indrette sig efter den pågældende regel. De berørte personer skal således have mulighed for – om nødvendigt med passende juridisk bistand – at forudsige med en rimelig grad af sikkerhed, hvilke følger en given handling vil kunne få, jf. bl.a. Sunday Times mod Storbritannien, dom af 26. april 1979 (plenumafgørelse) (præmis 49).”

154. Vejledning nr. 9472 af 1. januar 2007 Personalestyrelsen, KL, Danske Regioner: *God adfærd i det offentlige*, juni 2007. Vejledningen er udarbejdet af Finansministeriet (Personalestyrelsen) i samarbejde med KL, Danske Regioner, Indenrigs- og Sundhedsministeriet, Justitsministeriet og DJØF. En revideret udgave af vejledningen foretaget af Moderniseringsstyrelsen i 2017, har været sendt i høring og er fremlagt i Retsudvalget 2016-17 REU Alm.del Bilag 280.

155. European Science Foundation & ALL European Academies: *The European Code of Conduct for Research Integrity*, marts 2011

156. Tvarnø & Nielsen: *Retskilder og Retsteorier*, 2014 – tidl. Nielsen & Tvarnø: *Retskilder og retsteori*, 2. udg., 2008, s. 192

uredelighed defineres i § 3 tvivlsom forskningspraksis ved ”brud på alment anerkendte standarder for ansvarlig forskningspraksis, herunder standarderne i den danske kodeks for integritet i forskning og andre gældende institutionelle, nationale og internationale praksisser og retningslinjer for integritet i forskning.”¹⁵⁷ Tvivlsom forskningspraksis behandles efter § 19 af forskningsinstitutionen.¹⁵⁸

2.4.1 Menneskeretten og national lovgivnings løbende tilpasning til internationale konventioner

Idet Danmark har tilsluttet sig de væsentligste internationale konventioner, der fastslår grundrettigheder til forskningens frihed, sker fortolkningen af den danske lovgivning i lyset af det internationale samarbejde på dette område, og med det klare fortolkningsmæssige udgangspunkt, at danske universiteter som ”statsfinansierede selvejende institutioner inden for den offentlige forvaltning,”¹⁵⁹ skal forvalte den nationale lovgivning i lyset af de relevante konventioner. Med beskyttelsen af forskningsfrihed som grund- og menneskeret inddrages internationale menneskerettighedsinstrumenter, som FN’s Verdenserklæring om Menneskerettigheder ved fastlæggelsen af gældende ret som fortolkningsbidrag til de primære retskilder. Konventionernes retsstilling i dansk ret er senest belyst i betænkning nr. 1407/2001 om inkorporering mv. inden for menneskeretsområdet og betænkning nr. 1546/2014 om inkorporering mv. inden for menneskeretsområdet,¹⁶⁰ hvortil der henvises for en almindelig fremstilling af folkerettens indvirkning i dansk ret. Det er ikke udelukkende konventioner, der er gennemført i dansk ret ved omskrivning eller inkorporering, som har status som relevant retskilde i dansk ret. Betænkningen opsummerer, hvorledes der i den juridiske litteratur med formuleringen af fortolknings-, formodnings- og instruktionsreglen er etableret ”et grundlæggende forsøg på at beskrive retstilstanden i Danmark, hvor internationale konventioner mv., kan anvendes af danske domstole og andre retsanvendende myndigheder, selv om de ikke er særskilt gennemført i dansk ret.”¹⁶¹ På denne vis gennemføres en retsanvendelse, der er i overensstemmelse med de internationale konventioner mv., som Danmark har tiltrådt, og med det klare sigte at undgå, at Danmark påføres et ansvar for folkeretsbrud.¹⁶² Ikke kun konventioner, der er gennemført i dansk ret ved omskrivning eller inkorporering, er en relevant retskilde i dansk ret. Konventioner mv., der ikke er særskilt gennemført, idet der er konstateret normharmonie, kan også påberåbes for og anvendes af danske domstole og andre retsanvendende myndigheder i henhold til fortolknings-, formodnings- og instruktionsreglen.¹⁶³ FNs internationale konvention om økonomiske, sociale og kulturelle rettigheder er ikke medtaget i det forslag til lov om inkorporering af visse internationale konventioner om menneskerettigheder, som indgår i betænkning nr. 1546/2014. Sammenlignet med den i dansk ret inkorporerede Europæiske Menneskerettighedskonvention, EMRK, ”påberåbes og/eller anvendes andre internationale konventioner om menneskerettigheder fortsat kun i et forholdsvis begrænset omfang ved danske domstole.”¹⁶⁴ I det følgende fokuseres på anvendelsen af EMRK som er afhandlingens primære retskilde til forskningsfrihed som en menneskeret.

157. LOV nr 383 af 26/04/2017 af lov om videnskabelig uredelighed, § 3

158. LOV nr 383 af 26/04/2017 af lov om videnskabelig uredelighed, § 19-20

159. LBK nr 261 af 18/03/2015 af universitetsloven, § 1, stk. 2

160. Betænkning nr. 1546/2014 *Betænkning om inkorporering mv. inden for menneskeretsområdet*. Afgivet af Udvalget om inkorporering mv. inden for menneskeretsområdet

161. Betænkning nr. 1546/2014 *om inkorporering mv. inden for menneskeretsområdet*. s.34

162. Betænkning nr. 1546/2014 *om inkorporering mv. inden for menneskeretsområdet*. s.34

163. Betænkning nr. 1546/2014 *om Inkorporering mv. inden for menneskeretsområdet*, s. 5

164. Betænkning nr. 1546/2014 *Betænkning om inkorporering mv. inden for menneskeretsområdet*. Afgivet af Udvalget om inkorporering mv. inden for menneskeretsområdet, kap. 4, s. 75

Den Europæiske Menneskerettighedskonvention (EMRK) er på linje med andre love en del af dansk ret og indgår i retskildesystemet, og EMRK med tillægsprotokoller og konventionspraksis, hvormed menes domspraksis Den Europæiske Menneskerettighedsdomstol (EMD) om fortolkning af konventionen, omtales herefter som EMRK-komplekset. EMD-domme er relevant retskildemateriale med varierende styrke i forhold til andre retskilder. I denne afhandling udgør praksis fra Menneskerettighedsdomstolen et væsentligt retskildebidrag, henset til den betydning domspraksis efter EMRK tillægges som retskilde ved fastlæggelse af retstilstanden på området for ytringsfrihed.

Den danske tilslutning til menneskerettighedskonventionerne indebærer en forpligtelse til at dansk lovgivning og praksis indholdsmæssigt lever op til konventionernes krav, således at enhver person under dansk jurisdiktion sikres de rettigheder og friheder, som er nævnt i konventionerne, som det formuleres i menneskerettighedskonventionens artikel 1.¹⁶⁵ Efter inkorporeringen af Den Europæiske Menneskerettighedskonvention i dansk ret anvender de danske domstole og de retsanvendende myndigheder Menneskerettighedskonventionens regler ved fortolkning af gældende dansk ret. Inkorporeringen giver således de danske domstole og andre retsanvendende myndigheder et lovbestemt grundlag for at undlade at anvende en anden bestemmelse i dansk lovgivning i øvrigt, der må anses for at være i strid med en konventions-bestemmelse.¹⁶⁶ Det var ved vedtagelsen af inkorporeringsloven ”af afgørende betydning, at nødvendige tilpasninger af dansk ret foretages ved gennemførelse af den nødvendige lovgivning”.¹⁶⁷ Ikke mindst hensynet til ”borgernes mulighed for at kunne danne sig et sikkert indtryk af indholdet af dansk ret på et givet område taler afgørende for, at en ændret retstilstand afspejler sig i gennemførelse af den nødvendige lovgivning, således at der ikke opstår modstrid mellem lovgivningens indhold og Menneskerettighedskonventionens regler”.¹⁶⁸

Menneskerettighedsdomstolens retspraksis om akademisk frihed inddrages i denne fremstilling under iagttagelse af, at det er den danske stat, som er ansvarlig for opfyldelse af konventionskomplekset. Hvorvidt der foreligger en konflikt mellem EMRK-komplekset og national ret beror på fortolkningen af EMD-praksis. Det bemærkes, at det ikke er EMDs opgave at overtage dommersædet fra den kompetente nationale ret, men at foretage en prøvelse af den nationale rets afgørelse under artikel 10. Det sker jævnligt, at EU-Domstolen afsiger domme, der har som konsekvens, at en national lovbestemmelse eller forvaltningsafgørelse, der er blevet truffet i medfør af den pågældende regel, må anses for EU-stridig.¹⁶⁹ Ligeledes kan EMDs praksis udvikle sig efter det tidspunkt, hvor den danske retsregel, dom eller forvaltningsafgørelse er blevet udstedt. Er der tale om retspraksis må overvejelser over samspillet mellem EMDs retspraksis og national ret indgå i vurderingen af de mulige konsekvenser af, at den nationale retsnorm er baseret på en fejlagtig retsopfattelse.

Dansk rets forenelighed med konventionens krav vurderes forud for og i forbindelse med tiltrædelsen af en international konvention. Som kontraherende part er regeringen herefter forpligtet til løbende at overvåge, om dansk ret til stadighed er i overensstemmelse med Danmarks internationale forpligtelser,¹⁷⁰ og i givet fald at ”tage initiativ til at foretage de nødvendige justeringer i form af løbende tilpasning af

165. LOV nr 285 af 29/04/1992, Lov om den Europæiske Menneskerettigheds Konvention, bilag 1

166. Betænkning nr. 1546/2014 *Betænkning om inkorporering mv. inden for menneskeretsområdet*

167. LFB nr. 230 26/03/1992 Betænkning over Forslag til lov om Den Europæiske Menneskerettighedskonvention

168. LFB nr. 230 26/03/1992 Betænkning over Forslag til lov om Den Europæiske Menneskerettighedskonvention

169. Fenger, Niels: *EU-stridige afgørelser og dansk rets regler om retskraft og frist er for at gøre krav gældende*, U2011B.313, UfR, s. 313

170. Se til eksempel EMRK artikel 1

lovgivning og administrative forskrifter i forbindelse med lovrevisioner, afgørelser fra konventionsorganerne eller verserende klagesager mv. samt ved den lovtekniske gennemgang, der foretages i forbindelse med fremsættelse og behandling af lovforslag”.¹⁷¹

Det fremgår af inkorporeringsbetænkningen fra 1992, at en uventet fortolkning fra Menneskerettighedsdomstolen, eller en afgørelse om, at en medlemsstats lovgivning ikke kan håndhæves, ikke med tilbagevirkende kraft indebærer en ændret retsstilling mellem de involverede, private parter. Hvis lovgivningsmagten hurtigt reagerer på en sådan dom og foretager den nødvendige tilpasning af reglerne, vil en sådan dom heller ikke i senere sager i sig selv være af betydning for borgernes indbyrdes retsstilling.^{172 173}

Med virkning fra 1. juli 1992 er EMKR inkorporeret i dansk ret. 28. oktober samme år fremsættes forslag til en ny universitetslov, hvori forskningsfrihed indskrives i loven. EMRK eller menneskeretlige hensyn synes ikke efter lovforarbejderne at være udtrykkeligt inddraget i lovgivningsprocessen, der kodificerer universiteternes forskningsfrihed. National ret er forpligtet til at håndhæve det, som direkte eller dog med stor sikkerhed følger af EMDs praksis, og inkorporeringsloven, der er det gældende retsgrundlag for anvendelsen af EMRK i dansk ret åbner ikke mulighed for en selvstændig fortolkning af konventionen, men medlemsstaterne overlades en vis skønsmargin. I 2009 indfattes bestemmelser i universitetsloven om udmøntning af globaliseringspuljen af 2. november 2006 og 5. november 2008, som led i processen med at etablere et tættere forskningssamarbejde mellem Danmark og Kina. I den forbindelse er det ifølge lovmotiverne ”hensigten, at videnskabsministeren vil bestemme, at aftalerne med det eller de udenlandske universiteter blandt andet skal indeholde vilkår om organisation og finansiering, vilkår, der sikrer ytringsfriheden og forskningsfriheden inden for de fagområder, der undervises og forskes i ved det eller de udenlandske universiteter, vilkår om mulighed for publicering m.v.”¹⁷⁴. Det må formodes, at lovbemærkningen tydeliggør en forventning om, at universitetsloven tilsvarende og i overensstemmelse med menneskeretten sikrer ytrings- og forskningsfriheden ved danske universiteter.

I denne fremstillings redegørelse for beskyttelsen af akademisk frihed efter artikel 10 inddrages Europarådet og Den Europæiske Menneskerettigheds Domstols rapport fra 2011, *Cultural rights in the case law of the European Court of Human Rights*:¹⁷⁵ “Although the European Convention does not explicitly protect cultural rights as such (unlike other international human rights treaties such as the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights), the Court, through a dynamic interpretation of the different Articles of the Convention, has gradually recognised substantive rights

171. Betænkning nr. 1546/2014 *Betænkning om inkorporering mv. inden for menneskeretsområdet*. Afgivet af Udvalget om inkorporering mv. inden for menneskeretsområdet, s.5, jf s. 36

172. KBET nr. 1220 Menneskerettighedskonventionen og dansk ret, 1992, s. 152

173. Rækkevidden af regeringens forpligtelser efter EMRK artikel 1 er genstand for retspolitiske drøftelser på baggrund af regeringsgrundlaget for VLAK-regeringen, hvori der bl.a. fastslås et ”behov for at se kritisk på den måde, som Den Europæiske Menneskerettighedsdomstols [herefter EMDs] dynamiske fortolkning har udvidet rækkevidden af dele af Den Europæiske Menneskerettighedskonvention [herefter EMRK]” (Andersen, Mads Bryde: *Menneskerettighedsdomstolens dynamiske fortolkninger som retspolitisk problem* in *Juristen*, 27.06.2017, s. 81)

174. LSF nr.147 2008/1 26/02/2009 Forslag til Lov om ændring af universitetsloven, bemærkninger til § 1, nr. 2

175. Council of Europe / European Court of Human Rights. Research Division: *Cultural rights in the case law of the European Court of Human Rights*, January 2011, Colofon: “The report was prepared by the Research Division in English and is not binding on the Court”.

which may fall under the notion of “cultural rights” in a broad sense.”¹⁷⁶ Heraf følger, at “case law provides interesting examples of how some rights falling under the notion of ‘cultural rights’ in a broad sense can be protected under core civil rights, such as the right to respect for private and family life (Article 8 of the Convention), the right to freedom of expression (Article 10) and the right to education (Article 2 of Protocol No. 1)”.¹⁷⁷ Rapporten pointerer, at de nøgleprincipper EMD har etableret i retspraksis “provide a basis for future litigation and development,”¹⁷⁸ og idet EMD i retsudviklingen kan inddrage dokumenter, der ikke indeholder en retlig regulering, inddrages rapporten som fortolkningsbidrag.

2.4.3 EU-retten

Den danske regulering af forskningsfrihed er en del af den europæiske retstradition på universitetsområdet, og denne tradition inddrages perspektiverende. Unionen er i TEUF art. 4, stk. 3, tillagt kompetence til på områderne forskning, teknologisk udvikling og rummet at gennemføre tiltag, og målsætningen om et europæisk forskningsrum med fri bevægelighed er traktatfæstet i TEUF art. 179. Vejen dertil er samordning af medlemslandenes indsats inden for forskning og teknologisk udvikling, gennem en række handlingsmidler, der nærmere præciseres i TEUF artikel 180-189.¹⁷⁹ Aktuelt gennemføres det ottende forsknings- og udviklingsprogram i form af Horizon 2020-programmet for forskning og innovation. Proceduren for vedtagelse af de nævnte bestemmelser fremgår af art. 188 (tidl. art. 172 TEF). På det grundretlige område sammenskriver og synliggør *Den Europæiske Unions Charter om Grundlæggende Rettigheder*,¹⁸⁰ de gældende menneskerettigheder og grundlæggende rettigheder. Artikel 13 bestemmer, at ”der er frihed for kunst og videnskabelig forskning. Den akademiske frihed respekteres.” Retten er først og fremmest afledt af tanke- og ytringsfriheden, som er bestemt i artikel 11, og skal udøves under respekten for den menneskelige værdighed, jf. artikel 1 og i overensstemmelse med begrænsningsklausulen i artikel 52. Charteret, der oprindeligt blev proklameret i forbindelse med vedtagelsen af Nice Traktaten, blev i 2007 tilpasset Lissabontraktaten og er nu en del af EU's primærret, jf. charterets artikler 47-50, og med samme juridiske værdi som traktaterne. *Forklaringer til Charteret om Grundlæggende Rettigheder* (2007/C 303/02) er ajourførte i lyset af senere tilpasninger i Charteret og

176. Council of Europe / European Court of Human Rights. Research Division: *Cultural rights in the case law of the European Court of Human Rights*, January 2011, s. 4

177. Council of Europe / European Court of Human Rights. Research Division: *Cultural rights in the case law of the European Court of Human Rights*, January 2011, s. 3

178. Ibid.

179. I art. 180 (tidl. art. 164 TEF) oplystes de aktiviteter Unionen kan iværksætte til at supplere medlemsstaternes egne initiativer: ”a) iværksættelse af programmer for forskning, teknologisk udvikling og demonstration gennem fremme af samarbejdet med og mellem virksomheder, forskningscentre og universiteter, b) fremme af samarbejdet vedrørende forskning, teknologisk udvikling og demonstration i Unionen med tredjelande og internationale organisationer, c) formidling og nyttiggørelse af resultaterne af aktiviteter vedrørende forskning, teknologisk udvikling og demonstration i Unionen, samt d) fremme af uddannelse og mobilitet for forskere i Unionen”. Art. 182 (tidl. art. 166 TEF) hjemler vedtagelse af flerårige rammeprogrammer, og art. 183 (tidl. art. 167 TEF) vedrører unionens fastsættelse af reglerne for virksomheders, forskningscentres og universiteters deltagelse i flerårige rammeprogrammer og af reglerne for formidling af forskningsresultater, om grænseoverskridende samarbejder, art.184 (tidl. art. 168 TEF), om unionens iværksættelse af flerårige rammeprogrammer for deltagelse i forsknings- og udviklingsprogrammer, der iværksættes af flere medlemsstater, herunder unionens deltagelse i de strukturer, der oprettes for gennemførelsen af disse programmer, art. 185 (tidl. art. 169 TEF), om samarbejde med tredjelande vedrørende forskning- og udvikling, art. 186 (tidlig.art. 170 TEF).

180. EFT C 364 af 18/12/2000, senest 2010/C 83/02 *Den Europæiske Unions Charter om grundlæggende rettigheder*

videreudviklingen af EU-retten, så selv om dokumentet ikke har retskraft antages forklaringerne at udgøre ”et værdifuldt fortolkningsinstrument beregnet til nærmere præcisering af charterets bestemmelser”¹⁸¹.

2.5 Retskildehieraki og retspluralisme

Afhandlingen har til formål at analysere den faktiske retlige regulering af forskningsfrihed på grundlag af universitetslovens regulering. Hovedsigtet falder dermed inden for den juridiske retsdogmatiske metodes undersøgelse og beskrivelse af gældende ret.¹⁸² Da retsområdet er under hastig udvikling, vil der i tillæg til de lege lata-analysen fremkomme de lege feranda betragtninger i afhandlingens sammenfattende afsnit.

Analyserne i fremstillingens specielle del tager afsæt i den retsdogmatiske udledning af gældende ret baseret på retskildelæren, hvor de anerkendte retskilder på området anvendes og fortolkes. Retskilderne betegner således reglerne eller normerne for korrekt retsdogmatisk beskrivelse,¹⁸³ og i denne sammenhæng indgår overvejelser over den retlige værdi af de anvendte retskilder. Almindeligvis inddeles retskilderne i de fire kategorier lov, præjudikat, retssædvane og ’forholdets natur’, idet de øvrige retskildefaktorerers gyldighed kan siges at bero på udtrykkelig eller stiltiende accept i den positive, dvs. kodificerede ret. Retsområdet har væsentligt udviklet sig inden for den seneste snes år og med blot national retspraksis i beskedent omfang, udgør lovgivning og lovforarbejder afhandlingens væsentligste retskilder, som den retsdogmatiske analyse tager udgangspunkt i og suppleres med de nødvendige fortolkningsbidrag, der støtter op om de bindende retskilder ved fastlæggelsen af gældende ret og ved fremstillingens inddragelse af retspolitiske synspunkter og vurderinger.

I dette kapitels indledning blev skitseret et retskildemæssigt problem vedrørende den europæiske grund- og menneskeretlige beskyttelse af akademisk frihed, hvorledes det foreliggende retskildemateriale skal indgå i fortolkningen og hvad der kan antages at være gældende ret. Det rejser et af retskildelærens traditionelle problemstillinger i tilknytning til retshierakiet i form af spørgsmålet om samspillet mellem retskilderne og ikke mindst betydningen af menneskeretten for fastlæggelsen af gældende ret.

Retskildehierakiet tjener til at strukturere de enkelte retsakter i et retssystem, der tilmed kan være komplekst og bestå af flere delsystemer, der er delvist sammenhængende., eks. EU-retten, menneskeretten og national sektorregulering. Komplexiteten i denne fremstillings retskildehieraki kommer til udtryk ved, at hierakiet skal strukturere forskellige retskildetyper og flere retskilder på samme trinvis niveau af hierakiet, når formelle nationale retskilder, supranationale og folkeretlige kilder skal samordnes med strategier, politikker, etiske regler og adfærdskodeks.

Traditionelt opstilles retskilderne inden for samme regulering i en retlig trinfølge, i et kompetencehieraki, hvor det kræves, at en regel ikke strider mod en ’højere indplaceret’ regel: Grundlov-lov-bekendtgørelse i den nationale ret. Det er den formelle lovs princip, hvorefter love har forrang for administrative retsakter, og samtidig kan lovgivningsmagten delegerer kompetence til administrative myndigheder.¹⁸⁴ Heri er indeholdt et hjemmelskrav til den regulering, der griber ind i borgerens forhold. EU-rettens fem væsentligste retskilder defineres i TEUF art. 288 med angivelse af deres forskellige retlige egenskaber.

181. (2007/C 303/02) Forklaringer til Chartret om Grundlæggende Rettigheder

182. Evald & Schaumburg-Müller: *Retsfilosofi, retsvidenskab & retskildelære*, 2004, s. 207

183. Lauridsen, Preben Stuer: *Om ret og retsvidenskab. Lærebog i almindelige retslære*, 3. opl. 1996, s. 105

184. Christensen, Albæk Jensen & Hansen Jensen: *Dansk Statsret*, 2012, s. 139

Det drejer sig om forordninger, direktiver, afgørelser, henstillinger og udtalelser. ”En forordning er almenlydig. Den er bindende i alle enkeltheder og gælder umiddelbart i hver medlemsstat. Et direktiv er med hensyn til det tilsigtede mål bindende for enhver medlemsstat, som det rettes til, men overlader det til de nationale myndigheder at bestemme form og midler for gennemførelsen. En afgørelse er bindende i alle enkeltheder”,¹⁸⁵ med den undtagelse, at ”når afgørelsen angiver, hvem den er rettet til, er den kun bindende for disse.”¹⁸⁶

Retsområdet er præget af, at nationale retskilder indgår sammen med folkeret og EU-retlige kilder, hvor traktatbestemmelser er udmøntet i en række almenlydige forordninger, der finder direkte anvendelse i medlemsstaterne og ingen gennemførelse kræver. Et entydigt hieraki over retskilderne lader sig næppe opstille på denne fremstillings område, der som beskrevet ovenfor karakteriseres ved polycentri. Opbygningen af undersøgelsens retsdogmatiske analyser afspejler retsreglernes styrke i det traditionelle retshieraki, hvor nationale regler med lovkraft har forrang for ikke juridisk bindende anbefalinger. Problemstillingen om samordning af retskilderne er relevant for denne fremstilling, fordi spørgsmål om forskningsfrihed skal løses ved en samlæsning af nationale retskilder, EU-rettens supranationale retskilder og internationale konventioner. EU's retsakter gælder typisk inden for et afgrænset retsområde, og skal indpasses i nationalstaternes retssystem og nationalstaternes forståelse af systematik. Ved indgåelsen og tiltrædelsen af traktaterne senest Lissabontraktaten, har Danmark forpligtet sig til at overholde reglerne heri.¹⁸⁷

For regler, der har udspring i internationale konventioner eller EU-regulering, har Danmarks internationale forpligtelser betydning. Den internationale regulering indvirker på de nationale retssystemer med henblik på at skabe en vis ensartethed i de nationale beskyttelsesforanstaltninger. Idet Den Europæiske Menneskerettighedskonvention er inkorporeret i dansk ret i 1992,¹⁸⁸ udgør inkorporeringsloven det centrale forfatningsretlige grundlag for danske domstoles anvendelse af konventionen. Idet fortolkningen af EUC artikel 13 skal ske med de indskrænkninger, der følger af EMRK artikel 10, stk. 2, udstrækkes rækkevidden af den akademiske frihed, som den beskyttes efter artikel 10 til at omfatte forskning, hvor EU-retten etablerer retsgrundlaget. Tilsvarende kan EU-retten udgøre retsgrundlaget for den nationale regulering af forskning. I medfør af konkurrencelovens § 10 reguleres således i bekendtgørelse om gruppefritagelse for visse kategorier af forsknings- og udviklingsaftaler på grundlag af Kommissionens Forordning (EU) nr. 1217/2010 om anvendelse af artikel 101, stk. 3, i traktaten om Den Europæiske Unions funktionsmåde på visse kategorier af forsknings- og udviklingsaftaler, artikel 3. Udgangspunktet for afhandlingens de lege lata-analyser er dermed dansk ret, idet fortolkning skal ske i lyset af det internationale samarbejde, herunder afgørelser fra Den Europæiske Menneskerettighedsdomstol.

2.5.1 Kodificerede retskilder og soft law

Retskildehierakiets formelle regelsæt suppleres af den uformelle soft law. Som soft law betragtes uformelle, ikke bindende retskilder, og de har alene vejledende karakter. Det drejer sig om kommissions-

185. TEUF art. 288

186. TEUF art. 288

187. Lov 1972-10-11 nr. 447 om Danmarks tiltrædelse af Den Europæiske Union, senest ændret ved Lov 2008-04-30 nr. 321, § 2

188. LBK nr. 285 af 29/04/1992, jf. senest lov nr. 750 af 19/10/1998 om Den Europæiske Menneskerettighedskonvention

betænkninger,¹⁸⁹ lovkommentarer,¹⁹⁰ hvidbøger og internationalt vedtagne erklæringer tillige med etiske og akademiske regelsæt og adfærdskodeks, der kan kodificere retspraksis eller erstatte udviklingen over tid af retssædvaner. I spørgsmål om forskningsfrihed forudsætter fastlæggelse af gældende ret en afbalancering af kodificerede regelsæt som universitetslovgivningen og offentlig ret, national praksis og EMRKs retspraksis, politisk aftalte strategier, akademiske og etiske værdisæt og anden soft law-regulering, der udspringer af folkeretlige konventioners anerkendelse af forskningsfrihed. Den positive ret skal således findes med inddragelse af såvel nationale, EU-retlige og menneskeretlige formelle retskilder som uformelle adfærdskodeks.

I overensstemmelse med beskrivelsen af afhandlingens retskildehieraki ovenfor, har lovbaserede retsregler høj forrang i den formelle del af retskildestrukturen, hvor retten er kodificeret gennem mere udførlige vedtagelses- og kontrolprocedurer. Den formelle ret er forpligtende og med mere vidtgående retlig rækkevidde end den uformelle og ikke-bindende anbefalinger og kodeks, der i lighed med regler om god skik henviser til en målestok uden for den formelle retsorden. Etiske og moralske normer er således ikke underlagt en hensynsafvejning ud fra overordnede retlige principper indlejret i retssystemet, udviklet i retspraksis eller i en kombination heraf. Det gør den uhjemlede soft law en trinlavere retskilde i retskildehierakiet.

Henstillinger og udtalelser er ikke bindende for myndigheder, borgere/virksomheder eller domstole. Det må desuagtet antages, at der for forvaltningsmyndigheder, herunder universiteter, der er underlagt forvaltningsretlige instruktionsbeføjelser, gælder et skærpet krav til sagligheden af hensyn, der kan tilsidesætte henstillinger og vejledninger udstedt af autoritative myndigheder. Det følger af den traditionelle retskildelæres krav om legitimitet, at rammebestemmelser og adfærdskodeks, der ikke er lovhjemlede vil have en lav retskildemæssig værdi, men dette udgangspunkt udfordres, når der knyttes retsfølger til om det uformelle regelsæt følges- eksempelvis i form af, at overholdelse af adfærdskodeks er bevillingsforudsætning for offentlige forskningsmidler eller sanktioner ved brud på adfærdskodeks. Ved at inddrage de tre principper ved struktureringen af fremstillingens retskildehieraki argumenteres for, at uformelle ikke-bindende retskilder kan have en retlig rækkevidde, der rækker ud over hvad uformelle ikke-bindende retskilder traditionelt har.

2.5.2 Øvrige fortolkningsbidrag

På trods af de sidste årtiers opblødning af det nordiske samarbejde og forskydningen i retning af europæisk samarbejde betyder den tidligere tradition for nordisk lovharmonisering, at retsområdet præges af en forholdsvis høj grad af retsenhed. I arbejdet med at afdække nationale reglernes bagvedliggende værdier og hensyn inddrages fælles nordiske betænkninger i afhandlingens juridiske litteratur som fortolkningsbidrag.

Der foretages ikke egentlige komparative analyser i betydningen analyse af forskellige sidestillede retssystemer. Hensigten er en problemorienteret komparativ analyse af vejledende karakter, i hvad Strömholm beskriver som et ”tjänande syfte”, og gennem den tjenende rolle får udenlandsk ret en underordnet funktion. Når materiale fra anden national ret anvendes i et tjenende ærinde betyder det anvendelse i form af deskription. Inddragelsen af udenlandsk ret udgør ikke selvstændigt en del af retten,

189. Eksempelvis: Betænkning 1480/2006 om revision af ophavsretslovens kapitel 3.

190. Eksempelvis: Steve Peers, Tamara Hervej, Jeff Kenner & Angela Ward (ed.): *The EU Charter of Fundamental Rights. A Commentary*, Hart Publishing, 2014

men bidrager på forskellig vis gennem et 'informations- og orienteringssyfte' til belysning og afklaring af de danske retlige problemer.¹⁹¹ Til eksempel kan nævnes Det norske Kunnskapsdepartementets betænkning NOU 2006:19: *Akademisk frihet – Individuelle rettigheter og institusjonelle styringsbehov*, der allerede anvendes som fortolkningsbidrag i danske retskilder, herunder i betænkning 1480/2006 om *Revision af ophavsretslovens kapitel 3*, og Det Kongelige Danske Videnskabernes Selskab rapport om *Forsknings- og ytringsfriheden på universiteterne*. Det fører til at inddrage den norske betænkning i afhandlingen.

2.6 Retsdogmatisk fortolkning

Det ses ofte, at retsregler ikke er formuleret så klart, at der er fuld sikkerhed om deres rækkevidde. I tilfælde af uklarhed må man foretage en juridisk fortolkning, hvor der er et afgrænset spektrum af fortolkningsmuligheder eller udfyldning, når spektret er videre. Formålet med den juridiske fortolkning af retskilderne er at udlede den retlige norm og dermed gældende ret. Den enkelte retsregels ordlyd er udgangspunktet for fortolkningen, herefter følger konteksten, retssystemet som helhed og sammenhængens meningsbestemmende funktion. Ved ordlydsfortolkning indplaceres den enkelte regel i universitets- og forskningslovgivningens tekstsammenhænge, og på denne baggrund argumenteres for regelfortolkningens præciserende, indskrænkende, udvidende eller modsætningsvise karakter, og hvorvidt reguleringen udgør *lex specialis*.

2.6.1 Formålsfortolknig af national ret

Efter almindelig juridisk fortolkningsmetode vil uklarheder om retsreglernes indhold blive søgt afdækket ved formålsfortolkning. En statisk fortolkningsvariant lægger vægt på, at fortolkningen holder sig inden for rammerne af lovens beskrivelse, der bæres af hensyn til forudsigelighed etc., der almindeligvis sammenfattes under betegnelsen retssikkerhed. Den dynamiske fortolkningsstil vil derimod lægge hovedvægten på, om en given fortolkning vil tilgodese ændrede samfundsmæssige hensyn.¹⁹² Der er registreret en stigende tendens til at tillægge formålsbetragtninger en øget betydning i lovfortolkningen, idet lovens formål fremfindes ved fortolkning og/eller inddragelse af lovmotiver.¹⁹³

Universitetslovgivningen indgår i det danske forsknings- og innovationssystem, der er udviklet gennem omfattende reformer og i den danske køreplan for det europæiske forskningsrum beskrives af ministeriet som et eksempel på et velfungerende og velkalibreret system, hvor placeringen i top 5 som et af EUs mest effektive nationale forskningssystemer er forbundet med, at løbende systematiske evalueringer af virkemidlerne følges op af kalibrering, hvormed menes finindstillinger eller justeringer af reglerne i forhold til et foreliggende fastsat mål.¹⁹⁴ På et retsområde, der til stadighed er under evaluering og kalibrering for at indfri målsætninger, der fastsættes tilsvarende dynamisk, kan retsvidenskabelige analyser af gældende ret nemt risikere at få et ufrivilligt retshistorisk præg. Det søges her imødegået ved en grundig begrebsanalyse, der bidrager til at afdække lovgivningens bagvedliggende hensyn og gennem de lege lata-analysernes formålsfortolkning.

191. Strömholm, Stig: *Användning av utländskt material i juridiska monografier Några anteckningar och förslag*, Svensk Jurist Tidning, 1971, s. 255

192. Andersen, Mads Bryde & Koktvedgaard: *Bioteknologi og Patentret*, 1990 s. 127

193. Christensen, Bent: *Forvaltningsret. Opgaver, hjemmel, organisation*, 2. udg. 1997, s. 133ff

194. Uddannelses- og Forskningsministeriet: *Dansk Køreplan for Det Europæiske Forskningsrum 2016-2020*, maj 2016, s. 10

Formålsfortolkning har i en meget lang periode indgået i den juridiske fortolkningstradition, og dermed øget forarbejdernes retskildeværdi. Lovforslag spiller traditionelt en stor rolle ved fortolkning af reglerne, fordi det typisk er her offentligheden finder gennemarbejdede redegørelser for lovens formål og bagvedliggende hensyn. Det gælder ikke mindst ved fortolkning af retsstillingen på et forholdsvis nyt retsområde, som er udviklet ved en gennemgribende reformering og intensiveret lovgivningsindsats, der markerer et paradigmeskifte. Samtidig er det antaget, at forvaltningsmyndigheder i deres lovfortolkning føler sig bundne af forarbejder. Formålsbetragtningerne tillægges således væsentlig betydning i afhandlingens lovfortolkning, fordi retsakternes formål og bagvedliggende hensyn må fremfindes ved fortolkning og/eller inddragelse af lovmotiver. De vigtigste fortolkningsbidrag er selve lovforslagene, men til forarbejderne regnes tillige ikke bindende fortolkningsbidrag i form af kommissionsbetænkninger, politiske aftaler og udvalgsarbejde, der er indgået i lovgivningsarbejdet. Det forekommer i lovforarbejder, at der er divergens mellem hensynsafvejninger i bemærkninger i fremsatte lovforslag og i lovbetænkninger. Den endelige fastlæggelse af gældende ret sker ved domstolene, og det synes ikke muligt at forudsige i almindelighed eller i konkrete retsafgørelser hvorvidt domstolene vægter flertalsudtalelser i lovbetænkninger over bemærkninger i det fremsatte lovforslag. Denne usikkerhed imødegås ved en tydelig tilkendegivelse af, hvortil der henvises i de anvendte forarbejder.

At det retlige indhold af universitetslovens bestemmelser om forskningsfrihed skal søges ved formålsfortolkning af lovforarbejder understøttes af, at ministeren har haft lejlighed til at redegøre herfor i et svar til Folketingens Udvalg for Videnskab og Teknologi. I en videnskabelig kortlægning af forskningsfriheden efter UNESCOs anbefalinger, havde forskningsfriheden i Danmark fået bedømmelsen medium på spørgsmålet om beskyttelse af forskningsfriheden i anden lovgivning end Grundloven. Udvalget for Videnskab og Teknologi udbad sig en forklaring herpå, og det skyldtes ifølge ministerens svar til udvalget, at ”universitetslovens § 2, stk. 2, og § 17, stk. 2, om forskningsfrihed ikke er mere detaljeret, end de er. I forarbejderne til loven er beskyttelsen dog beskrevet mere detaljeret,” svarede ministeren og fortsatte, ”I dansk ret tillægges forarbejder væsentlig betydning ved fortolkning af loven, hvorfor de bør inddrages”, og det var der ikke i den konkrete undersøgelse taget højde for.¹⁹⁵

2.6.2 Fortolkningsprincipper vedrørende EMRK i dansk ret

EMRK fortolkes i lighed med andre internationale traktater og i overensstemmelse med almindelige folkeretlige fortolkningsprincipper,¹⁹⁶ loyalt i overensstemmelse med den sædvanlige betydning, der må tillægges de i den relevante konvention anvendte udtryk, set i deres sammenhæng og belyst af konventionens formål og hensigt.¹⁹⁷ Den menneskeretlige fortolkningsmetode¹⁹⁸ betegnes dobbeltkomparativ,¹⁹⁹ fordi ’present days conditions’, dvs. nutidens samfundsmæssige forudsætninger og beskyttelsesbehov, som Menneskeretlighedsdomstolen anvender ved sin stillingtagen, er udtryk for forankring i en retsudvikling, som konventionsstaterne allerede har gennemgået eller tilsluttet sig.²⁰⁰ Dermed kan EMD gennem udvikling af retspraksis, som det er tilfældet med akademisk frihed, bidrage til

195. Minister Helge Sanders svar på spørgsmål nr. 20 stillet af Udvalget for Videnskab og Teknologi den 19. december 2007 til ministeren for videnskab, teknologi og udvikling (Alm. del). Udvalget for Videnskab og Teknologi 2007-08 (2. samling).

196. BKI nr 34 af 29/04/1980 af konvention af 23. maj 1969 om traktatretten, artikel 31, stk. 1

197. BKI nr 34 af 29/04/1980 af konvention af 23. maj 1969 om traktatretten, artikel 31, stk. 13 (c)

198. Holdgaard Bukh, Marianne: *Modafhøring af vidner. Menneskeretlige krav til straffeprocessen*, 1998, s. 26

199. Vedsted-Hansen, Jens: *Mellem legitim kontrol og kontrolleret legitimitet* in Christoffersen & Madsen (red.): *Menneskeretlighedsdomstolen – 50 års samspil med dansk ret og politik*, 2009, s. 116, jf. bl.a. Ida Elisabeth Koch m.fl.: *Menneskeretligheder og magtfordeling*, 2004

200. Vedsted-Hansen, Jens: *Mellem legitim kontrol og kontrolleret legitimitet*, 2009, s. 117

at forankre og udvide en retsstilstand forskellig fra den nationale retsstilstand. Den dynamiske fortolkningsstil er særligt fremtrædende ved anvendelsen af retlige standarder og således vil den dynamiske fortolkning af materielle menneskerettigheder, som ytringsfrihed efter artikel 10, fastlægge retstilstanden under hensyntagen til samfundsudviklingen og værdinormer i de kontraherende stater.²⁰¹ I kapitel 3 redegøres nærmere for udviklingen af konventionspraksis i relation til akademisk frihed efter EMRK artikel 10, hvor Domstolen har henvist til internationale normer og Europarådets anbefalinger angående rækkevidden af den menneskeretlige beskyttelse af akademisk frihed.

Ved fastlæggelse af gældende ret antages domstole og andre retsanvendende myndigheder at lægge til grund, at ”lovgiver må formodes ikke at ville handle i strid med Danmarks folkeretlige forpligtelser.”²⁰² Videre lægges det af instruktionsreglen til grund, at myndighedsudøvelsen baseres på, at andre danske retsregler så vidt muligt bør fortolkes sådan, at de er i overensstemmelse med Danmarks folkeretlige forpligtelser.²⁰³ En opsummering i betænkning 1546/2015 af praksis efter inkorporeringen af EMRK i dansk ret sammenfattes ved, at EMRK påberåbes og anvendes i et betydeligt omfang ved danske domstole.²⁰⁴ Betænkningens gennemgang præciserer, at afgørelser om pressens ytringsfrihed viser, at danske domstole tillægger hensynet til konventionens artikel 10 og pressens ytringsfrihed stor betydning ved fortolkningen og anvendelsen af dansk ret. Præmisserne i danske domme afspejler ofte EMDs praksis i lignende sager: ”Der kan derfor være grund til at antage, at det netop er i kraft af praksis fra Domstolen, der fortolker konventionens bestemmelser, og dermed præciserer indholdet af konventionens forpligtelser, at konventionen tillægges en så stor betydning ved danske domstoles behandling af sager.”²⁰⁵ I de fleste sager er konventionen udtrykkeligt blevet påberåbt, mens U1997.259H i betænkning 1407/2001 fremhæves som et muligt udtryk for, at Højesteret af egen drift inddrager konventionens artikel 10.²⁰⁶

I lighed med EU-Domstolen har EMD en retsskabende rolle ved fortolkning og udfyldning af retsakter. EMD er formelt berettiget til at fravige sine tidligere afgørelser og derved justere praksis. Til dette formål baseres fortolkningen af EMRK ”dels på eksistensen af andre internationale normer med relevans for det aktuelle spørgsmål, dels på undersøgelse af om der består – eller i det mindste er overvejende tendens til udvikling af – en fælles retsopfattelse eller konsensus mellem de europæiske stater, der har tiltrådt EMRK.”²⁰⁷ Denne dynamiske fortolkningsstil understøtter, at praksis udgør en vægtig retskilde ved fastlæggelse af retstilstanden. Som følge af EMRKs formålsfortolkning, vil rettigheder fastsat i EMRK ofte blive fortolket udvidende, mens fastsatte begrænsninger i rettigheder tilsvarende fortolkes indskrænkende.²⁰⁸ Ved fortolkning af national ret i lyset af EMRK følger Højesteret ganske tæt EMDs afgørelser og dermed de internationale dommeres udlægning af, hvad Danmark internationalt har forpligtet sig til, herunder de relevante hensyn og afvejningskriterier. Denne formodning understøttes af U2010.1035H, hvor Højesteret indretter sig efter EMD ved at lægge sig tæt op af EMDs afgørelse i sagen Abdulaziz, Cabales og Balkandali mod England, 1985.²⁰⁹ Højesterets afgørelse med dissens blev efterfølgende indbragt for EMD og i denne sag, Biao mod Danmark, har Storkammeret den 26. maj 2016

201. Holdgaard Bukh, Marianne: *Modafhøring af vidner. Menneskeretlige krav til straffeprocessen*, 1998, s. 25

202. Betænkning nr. 1546/2014 om inkorporering mv. inden for menneskeretsområdet, s. 5

203. Betænkning nr. 1546/2014 om inkorporering mv. inden for menneskeretsområdet, kap. 3

204. Betænkning 1546/2014, s. 46

205. Betænkning nr. 1407 /2001 Inkorporering af menneskerettighedskonventioner i dansk ret, s. 56ff, jf. Betænkning 1546/2014, s. 48

206. Betænkning nr. 1407 /2001 Inkorporering af menneskerettighedskonventioner i dansk ret, s. 51

207. Vedsted-Hansen, Jens: *Mellem legitim kontrol og kontrolleret legitimitet*, 2009, s. 117

208. Holdgaard Bukh, Marianne: *Modafhøring af vidner. Menneskeretlige krav til straffeprocessen*, 1998, s. 28

209. Abdulaziz, Cabales og Balkandali mod England, nr. 9214/80; 9473/81; 9474/81 28/05/1985,

truffet afgørelse om, at 28-års reglen er en krænkelse af EMRK artikel 14, jf. artikel 8. I afgørelsen Biao mod Danmark tillægger EMD i præmis 138-139 det etniske aspekt, som ikke er taget i betragtning i Abdulaziz m.fl. mod England, udslagsgivende betydning. Højesterets og EMDs domme i sagen om familiesammenføring efter 28- års reglen er illustrativ for de udfordringer, der er forbundet med den retsdogmatiske metodes udfindelse af gældende ret, når praksis fra de europæiske retsskabende domstole indgår som retskilde. En iøjnefaldende forskel på udfaldet af Abdulaziz m.fl. mod England, 1985 og Biao mod Danmark, 24. maj 2016 er tilkomsten af et fokus på sagsøgernes ret til at bevare deres kulturelle, dvs. etniske identitet og betragte familiesammenføring i lyset af sagsøgernes ret til at leve deres private liv og familieliv i overensstemmelse med deres etniske kulturelle identitet og traitioner. I U2010.1035 indretter Højesteret sig efter relevant praksis fra EMD og tilmed tæt fulgt afvejningshensyn og vurderinger. Det anerkender Storkammeret i Biao mod Danmark, hvor Højesterets afgørelse i U2010.1035H beskrives ved, at “The majority relied heavily on the Abdulaziz, Cabales and Balkandali judgment.” Når Højesterets dom af 13. januar 2010 underkendes af EMD i Biao mod Danmark, 2016 kan det henføres til, at dommen fra 1985 ”is no longer good law in the light of the development of international law and the Court’s own case-law”,²¹⁰ og dermed overordnet tilskrives udviklingen i international ret og EMDs egen retspraksis.²¹¹ Denne ret til at justere retten, når praksis ikke længere er ’good law’ har både EU-Domstolen og EMD kompetence til. For så vidt angår beskyttelsen af forskningsfrihed vil der også i afgørelser fra EMD være supplerende obiter dictum og de lege feranda-udtalelser, der peger frem mod yderligere udvikling af denne fremstillings retsområde. Således i sagen Mustafa Erdoğan m.fl. mod Tyrkiet fra 2014, der behandles nærmere nedenfor i afsnit 3.6.4.

Retssikkerhedsbetragtninger ligger til grund for indvendinger mod EMDs dynamiske fortolkningsstil, hvori indgår interesseafvejninger, der kan forekomme i modstrid med magtfordrejningslærens forudsætning om, at balancepunktet mellem modsatrettede hensyn defineres af lovgivningsmagten.²¹² Dette er i litteraturen foreslået imødegået ved at national ret kan og skal anlægge selvstændige fortolkninger af EMRK ”i god tro og uden at misbruge EMDs subsidaritetsprincip til at begrænse EMRKs rettigheder, selv om de retlige og faktiske omstændigheder ellers er tilstrækkelige sammenlignelige.”²¹³ Det forhold at Menneskerettighedsdomstolen kan ændre praksis, navnlig i udvidende retning, ligger til grund for det metodiske synspunkt, at danske domstole og myndigheder er forpligtede til at foretage en selvstændig fortolkning af EMRK, hvilket indbefatter en mulighed for i ekstraordinære tilfælde at komme til andre resultater om den folkeretligt mere korrekte fortolkning end selv forholdsvis klar praksis fra

210. Storkammerets afgørelse i Biao mod Danmark, 24. maj 2016, concurring opinion

211. I Biao mod Danmark, 2016 spores momenter understøttende den i Council of Europe / European Court of Human Rights. Research Division: *Cultural rights in the case law of the European Court of Human Rights*, January 2011 beskrevne udvikling i retning af udvidet beskyttelse af identitetsbærende kulturelle rettigheder, således til eksempel i en sag om romaers rettigheder, Ciubotaru v. Moldova, hvor ”The Court held that an individual’s ethnic identity constitutes an essential aspect of his or her private life” under Article 8.” Ciubotaru v. Moldova (no. 27138/04, 27 April 2010, præmis 59, jf. Council of Europe / European Court of Human Rights. Research Division: *Cultural rights in the case law of the European Court of Human Rights*, January 2011, s. 10

212. Andersen, Mads Bryde: *Den politiske menneskeretsdomstol – nogle kritiske refleksioner I anledning af et 50-års jubilæum*, in Christoffersen & Madsen (red.): *Menneskerettighedsdomstolen – 50 års samspil med dansk ret og politik*, 2009 s. 108. jf. Andersen, Mads Bryde: *Opgør med menneskeretstænkningen (kronik)*, Berlingske Tidende 13. marts 2005. jf. hertil Jonas Christoffersen: *Menneskeret en demokratisk udfordring*, 2014, s. 34ff

213. Christoffersen, Jonas: *Primaritetsprincippet – nye tanker om EMRKs stilling i dansk ret* in Christoffersen, Jonas & Mikael Rask Madsen (red.): *Menneskerettighedsdomstolen – 50 års samspil med dansk ret og politik*, 2009, s. 159-174

EMD.²¹⁴ Traditionelt har prøvelsen ved de nationale domstole været mere tilbageholdende, og en styrket rolle som rettighedsfortolkere vil give nationale domstolene mulighed for en juridisk 'aktivisme' i henseende til at styrke eller svække rettigheder i EMRK og EU-charteret.²¹⁵ "I og med, at både Menneskerettighedskonventionen og EUCharteret giver befolkningen rettigheder med forrang i forhold til lovgivningsmagten, vil domstolene være forpligtede til at vurdere, om lovgivningsmagten har overholdt bestemmelserne i Charteret i det omfang, de påberåbes under sager ved retten. I sager mellem private personer, virksomheder, institutioner osv., der hver påberåber sig sin charter-beskyttede ret, vil det også være domstolene, der skal afgøre, hvorledes kolliderende rettigheder skal afvejes i forhold til hinanden".²¹⁶

Højesteret har i en skelsættende afgørelse den 6. december 2016 taget stilling til forholdet mellem EU-ret og dansk ret i en funktionærsag.²¹⁷ I en tvist mellem en arbejdstager og en privat arbejdsgiver om ret til fratrædelsesgodtgørelse tog Højesteret stilling til, om et EU-retligt princip om forbud mod forskelsbehandling på grund af alder kunne føre til, at en virksomhed ikke kunne støtte ret på den dagældende bestemmelse i funktionærlovens § 2 a, stk. 3. Et 8-1 flertal i Højesteret udtalte bl.a., at tiltrædelsesloven ikke indeholder hjemmel til i en tvist mellem private at lade det uskreve princip fortrænge den dagældende bestemmelse i funktionærlovens § 2 a, stk. 3. Ved afgørelsen af, om såkaldt direktivkonform fortolkning var mulig, fandt Højesteret, at der forelå en klar retstilstand, og at det ikke ville være muligt ved anvendelse af de fortolkningsmetoder, der er anerkendt i dansk ret, at anlægge en fortolkning af funktionærlovens dagældende § 2 a, stk. 3, som kunne bringe bestemmelsen i overensstemmelse med beskæftigelsesdirektivet som fortolket ved EU-Domstolens dom i Ole Andersen-sagen. Højesteret bemærkede, at der ikke var grundlag for at anvende forskelsbehandlingslovens § 1 med forrang for funktionærlovens § 2 a, stk. 3, og på den måde opnå en direktivkonform fortolkning. Der forelå således en "contra legem" situation, hvilket indebar, at det ikke var muligt at fortolke den dagældende bestemmelse i funktionærlovens § 2 a, stk. 3, i overensstemmelse med beskæftigelsesdirektivet. Et flertal i Højesteret udtalte, at tiltrædelsesloven ikke indeholder hjemmel til i en tvist mellem private at lade et uskrevent princip fortrænge en dagældende klar dansk lovregel. Dermed har Højesteret fastslået, at forståelsen af dansk ret fastlægges af de danske domstole, og at det kun er muligt for domstolene at anvende EU-regler i Danmark, hvis det er foreneligt med tiltrædelsesloven.²¹⁸

Ved indfortolkning af EMDs praksis i dansk ret, må det tages i betragtning, at danske domstoles fortolkningsmetode ikke nødvendigvis svarer til den fortolkningsmetode, som Menneskerettighedsdomstolen anlægges, og som er udtryk for en grundlæggende anderledes forståelse af domstolenes rolle i et demokratisk samfund end den, der historisk har kendetegnet dansk ret.²¹⁹ Det er et almindeligt folkeretligt princip, at det overlades til de nationale myndigheder selv at vælge de midler, hvormed overholdelsen af en konvention sikres, at de nationale lovgivningsmæssige rammer for universitetets

214. Spiermann, Ole: *Om ikke at fortolke internationale menneskerettigheder – med negativ fortolkningsfrihed som eksempel* in Christoffersen & Madsen (red.): *Menneskerettighedsdomstolen – 50 års samspil med dansk ret og politik*, 2009, s.142, jf. Ole Spiermann: *Moderne Folkeret*, 3. udg, 2006, s. 174-179

215. Pedersen, Marianne Højgaard & Bent Carlsen: *Domstolene i Charterland* in *Juristen*, 2011, s. 1

216. *Ibid.*, s. 7

217. Højesterets afgørelse af 6. december i sag 15/2014

218. Dommens konsekvenser for dansk ret er ikke afklarede, herunder hvordan en evt. traktatkrænkelssag vil blive imødegået.

219. Se hertil Sørensen, Jørgen Steen: *Danske Domstoles fortolkning af Den Europæiske Menneskerettighedskonvention. En kommentar til professor, ph.d. Jens Elo Rytter*, *Juristen*, 2010, s. 259

forskningsfrihed. De seneste års udvikling af konventionspraksis om beskyttelsen af akademisk frihed i en mindre tilbageholdende retning bidrager til antagelsen af, at de nationale retsinstanser tillægges en snæver skønsmargin, hvis den særlige og brede beskyttelse af akademisk frihed ikke er iagttaget. Hvis den nationale vurdering er blevet foretaget på baggrund af de principper, der kan udledes af EMDs veletablerede retspraksis om akademisk frihed, vil det kræve stærke argumenter for at Domstolen sætter sin egen opfattelse i stedet for de nationale domstole, som dermed vil nyde en bredere skønsmargin.

2.7 Sammenfattende om afhandlingens metode og retskilder

Afhandlingens analyse af forskningsfrihed tager udgangspunkt i national ret, som del af en europæisk retstradition, hvor Den Europæiske Menneskerettighedskonvention udgør en vigtig retskilde, og påkalder sig særlig opmærksomhed, fordi man inden for de seneste år har set en væsentlig udvikling i den europæiske grund- og menneskeretlige beskyttelse af akademisk frihed.

Afhandlingen bygger på et pragmatisk syn på samspillet mellem dansk ret, EU-ret og EMRK. Det er veldokumenteret i dansk retspraksis ikke mindst i afgørelser om ytringsfrihedsregler, at EMRK og praksis fra Den Europæiske Menneskerettighedsdomstol fungerer som en integreret del af dansk ret og som et supplement til Grundloven, og konventionskomplekset har som følge af sin bredere rækkevidde og mere fintmaskede beskyttelse fortrængt Grundloven.²²⁰ Der er således tale om en dansk afhandling inden for en europæisk retstradition.

220. Rytter, Jens Elo: *Dansk-europæisk menneskerettighedsbeskyttelse – om en fredelig forfatningsretlig revolution*, Juristen, 2010, jf. Jørgensen, Caroline Heide: *Reklameret. Konkurrenceret og ytringsfrihed*, 2008, s. 135

ALMINDELIG DEL

Forskningsfrihed i lyset af akademisk frihed

Rafael: Skolen i Athen, 1508-11, Vatikanet

KAPITEL 3

AKADEMISK FRIHED OG DE EUROPÆISKE UNIVERSITETER

3.1 Indledning og disposition

Udgangspunktet for nærværende analyse af begrebet forskningsfrihed er, at forskningsfrihed indgår i flere retlige fællesskaber. Der foreligger ikke nogen entydig retsbestemmelse af forskningsfrihed. Forskellige fællesskabers normering af forskningsfrihedens indhold og rækkevidde indebærer, at retstilstanden 'vibrerer' af modsætningerne i de to paradigmer, der strides om førerpositionen i den interne 'Kampf ums Rechts'²²¹ i universitets- og forskningssystemet. I dette kapitel analyseres forskningsfrihed som kernen i begrebet akademisk frihed og dermed inden for rammerne af et akademisk paradigme og de europæiske menneskerettigheders retlige fællesskab. Når den europæiske menneskeretlige beskyttelse af forskningsfrihed inddrages i kapitlet, er det således ikke for at foregribe de senere kapitlers de lege lata-analyser af retstilstanden, men fordi den menneskeretlige beskyttelse af akademisk frihed medvirker til at forme identiteten i fællesskabet. EMDs udvikling af beskyttelsen af akademisk frihed efter EMRK artikel 10, inddrages i dette kapitel, fordi praksis bidrager til identitetsskabelsen ud fra deisen, at vi er ikke bare, hvad vi er, men også hvad vi mener vi bør være.²²² Retten spiller en rolle som fællesskabets ret og de konkrete domspræmisses indgår som markører i det retlige fællesskab i denne identitetsproces. Inddragelse af forskningsfrihedens identitetsskabende aspekt, udgør således en vigtig del af forståelsen af den retlige regulering af forskningsfrihed navnlig i det europæiske akademiske paradigme. I det følgende undersøges etableringen af den akademiske frihed som en grundlæggende rettighed med udspring i de europæiske universiteters næsten tusindårige historie, hvor retten til forskningsfrihed finder sit udspring i det akademiske fællesskab med egen jurisdiktion adskilt fra nationale retsområder. Kapitlet udgør dermed den første delbesvarelse af **Forskningsspørgsmål 1: Hvad er forskningsfrihed?** og udgør sammen med kapitel 4 grundlaget for sammenfatningen i kapitel 5, hvor paradigmerne konfronteres som led i afdækningen af forskningsfrihedens bagvedliggende værdier og mål.

Fremstillingen af begrebet akademisk frihed tager i afsnit 3.2-3.5 afsæt i universiteternes akademiske arv, forud for beskrivelsen af den akademiske friheds folkeretlige beskyttelse i afsnit 3.6-3.8. I afsnit 3.2 sættes den akademiske frihed ind i de europæiske universiteters overordnede historiske kontekst, hvorefter afsnit 3.3 giver et tilbageblik på de danske universiteter som en selvstændig jurisdiktion udstyret med privilegier som akademisk frihed, der skulle værne universiteterne mod indblanding fra kanonisk og verdslig dvs. national ret. I afsnit 3.4 trækkes trådene fra det 19. århundredes neohumanistiske universitet til kodificeringen af den akademiske frihed i universiteternes store frihedsbrev, Magna Charta Universitatum, som danske universiteter er medunderskrivere af. Akademisk frihed har opnået grund- og menneskeretlig beskyttelse. I afsnit 3.5 redegøres for anerkendelsen af akademisk frihed som en kulturel menneskerettighed. Væsentligt i denne sammenhæng er vedtagelsen af Magna Charta Universitatum i

221. Schaumburg-Müller, Sten: *Ret som fællesskab og identitet. Skitse til en retsfilosofi*, 2011, s. 52

222. *Ibid.* s. 46

Europarådets Ministerkomité's Recommendation 1762: Academic freedom and university autonomy (afsnit 3.5.3). I afsnit 3.6 redegøres for beskyttelsen af akademisk frihed efter Den Europæiske Menneskerettighedskonvention, og på grundlag af praksis fra Menneskerettighedsdomstolen redegøres for beskyttelse af akademiske frihed. Endelig følger i afsnit 3.7 videreførelsen af EMRKs beskyttelse af akademisk frihed i EU's charterets beskyttelse af akademisk frihed. Sammenfattende afrundes kapitlet i afsnit 3.8 med en nærmere præcisering af den akademiske frihed, som universiteternes grundlæggende princip og rettighed.

3.2 Arven fra antikken: Skolen i Athen og fortællingen om akademisk frihed

Akademisk frihed er den særlige frihed, der kendetegner det akademiske samfund, Akademia. Udover den rituelle hyldest, ”vivat academia” i studentersangen *Gaudeamus Igitur*s fjerde strofe, er Akademia gledet bagud i manges bevidsthed, når der i dag skal sættes ord på universitetsverdenen. Det latinske ord for universitetsverdenen, Akademia, kan føres tilbage til navnet på den skole Platon grundlagde og drev i Athen i årene efter 387 f.Kr., hvilket tillige forklarer den dobbeltbetydning ordet fortsat rummer, nemlig på den ene side en højere undervisningsinstitution, især i et bestemt fag, og på den anden side et samfund af videnskabsmænd (eller litterater eller kunstnere). Aristoteles sluttede sig til Platons Akademia i en periode, men åbnede siden også selv en uafhængig skole med en udstrakt ytrings- og tankefrihed.²²³ Omtrent 300 f.Kr. grundlagde Ptolemaios akademiet Museion, i tilknytning til biblioteket i Alexandria, og her fik videnskabsdyrkere deres underhold betalt af staten. Siden omtaler også Cicero sin landejendom i Campanien Akademia i ordets dobbelte betydning.²²⁴ Når universiteter er gennem små tusinde år betegner sig selv akademiske samfund og Akademia, både hylder og identificerer de sig ved udspringet i antikkens uafhængige akademier med en udstrakt ytrings- og tankefrihed til at søge og udveksle viden.

Omkring år 1500 baner en humanistisk renæssance og dens reception af antikken vej for et stort europæisk paradigmeskifte, der i Danmark og en række nordeuropæiske lande munder ud i en reformation af kirken. Traditionelt dateres renæssancens udspring til 1453. Det år, da tyrkerne erobrer herredømmet over Byzants, og de græske intellektuelle flygter til Vesten, hvor Pave Nikolaus V tager imod de græske lærde, der med til Italien bringer deres biblioteker med antikkens skrifter. På det tidspunkt har man i Europa kun adgang til de antikke skrifter i bearbejdede udgaver med tykke lag fernis af den katolske kirkes fortolkninger. Slagordet ’ad fontes’ (tilbage til kilderne) sammenfatter de europæiske renæssance-humanisters intense og fornyede studier af de græske og romerske kildeskrifter. Akademisk frihed er blandt de værdier og dyder, renæssancehumanisterne arver fra antikken ved at bringe dem frem i lyset. Allerede i 1360 havde Decamerons digter, Boccaccio formået at oprette en lærestol i græsk i Firenze, og nu grundlagde Marsilio Ficino Det platoniske Akademi, der med Platons Akademi som forbillede ansporede til indsamling og oversættelse af håndskrifterne fra græsk til latin, og diskussion af deres filosofiske indhold.

I 1486 ville Ficinos elev Pico della Mirandola fremsætte 900 sætninger, *Conclusiones*, til offentlig debat; han ville med andre ord disputere. Disputatshandlingen skulle indledes med en tale om menneskets værdighed, *De hominis dignitate*. Teologer angreb ham imidlertid straks med anklager om kætteri,

223. Natali, Carlo (D.S. Hutchinson ed.): *Aristotle: his life and school*, Princeton University Press, 2013

224. Ligeledes på sit landsted Tusculanum havde Cicero et akademi, og et af hans skrifter bærer navnet *Academicæ Quaestiones*, se herom i Butler, Beverly: *Return to Alexandria: An Ethnography of Cultural Heritage Revivalism and Museum Memory*, Left Coast Press, 2007

debatten blev hindret og talen aldrig holdt.²²⁵ Talen tryktes siden delvis, sammen med et forsvar for sætningerne og blev med proklamationen af menneskets værdighed og frie vilje med tiden et kildekrift til den europæiske humanisme, uanset at Mirandola ikke havde oplevet ytringsfrihed til at fremsætte resultaterne af sine studier. Menneskets frie vilje er forudsætningen for den individuelle forskningsfrihed, for af forestillingen om menneskets frie vilje udspringer forestillingen om, at mennesket er i stand til ved egen skabende virksomhed at udfolde og forædle de forskellige sider af sin natur. Det er renæssancens ideale forestilling om mennesket, der opsuger visdom fra alle sider af historien og livet, og som Leonardo de Vinci, Michelangelo og Erasmus af Rotterdam udvikler sig til homo universale. Også den nordeuropæiske renæssancehumanismes førende skikkelse, Erasmus af Rotterdam hævdede i en debat med Martin Luther menneskets frie vilje.²²⁶ Erasmus formåede som den første intellektuelle i Europa selv at hævde sin uafhængighed over for autoriteter, partier og nationale interesser. I kraft af bogtrykkerkunstens samtidige europæiske gennembrud og ved at opsøge de bedste bogtrykkere rundt om i Europa og hos dem få publiceret sine skrifter, kunne Erasmus praktisere fri intellektuel skabende virksomhed fri af økonomiske, religiøse eller politiske interesser.²²⁷ Af Erasmus' virke kan dels udledes publiceringsrettens betydning for forskerens integritet dels mobilitetens betydning for den gensidige udveksling af viden og dokumentation.

Rafaels fresco *Skolen i Athen* billedliggør 1500tallets humanistiske renæssances tilegnelse og forståelse af Platons Akademia. Her ses matematikere, fysikere, metafysikere m.fl. opstillet i en række mindre grupper, hvor der diskuteres eller undervises. Rafael afbilder det akademiske samfund som en enhed af individualiteter på en gang hvilende i egen faglige integritet og relaterende sig til hinanden i udveksling eller skabelse af viden, der repræsenterer den rationelle sandhed. Billedets centrale figurer er Platon og Aristoteles, læreren og studenten, og deres udveksling af viden foregår på sokratisk vis peripatetisk, dvs. gående. Princippet om akademisk frihed baseres på samtidige historiske erfaringer, der ud fra skriftlige kilder kan udledes om indretningen af Platons athenske akademi. Det vil føre for vidt med en udtømmende redegørelse, men til eksempel udledes princippet om den tætte forening af forskning og forskningsbaseret undervisning på grundlag af Plutarks parafrase over Aristoteles' udsagn om at hans netop offentliggjorte værk, *Metafysik*, var blevet "både offentliggjort og ikke offentliggjort".²²⁸ Af Aristoteles udsagn udledes, at bogen ikke i sig selv til fulde kunne forklare et emne, men som en slags guide skulle ledsage den mundtlige undervisning. Herpå grundes det nutidige krav til universiteterne om at give forskningsbaseret undervisning.

Rafaels fresco udtrykker emblematiske, hvordan eftertiden forestiller sig den oprindelige udfoldelse af akademisk frihed. Og eftertiden er i særdeleshed årene omkring 1850, hvor et vigtigt paradigmeskifte finder sted på de europæiske universiteter. Nyhumanistiske idealer om akademisk frihed danner udgangspunkt for oprettelsen af Humboldt-Universität zu Berlin i 1810, hvor naturvidenskabsmanden

225. Pico della Mirandola: *Om Menneskets Værdighed*, oversat med indledning og noter af Jørgen Juul Nielsen, Københavns Universitet Forum for Renæssancestudier / 6, 2. oplag 1996

226. Erasmus' forsvar for den frie vilje i *De Libero arbitrio diatriba*, 1524 blev imødegået af Martin Luther i *De Servo arbitrio* (Om den trælbundet vilje) 1525

227. Bogtrykkerkunsten baner ligeledes vejen for gennembruddet af de nye naturvidenskaber, der udspringer af forestillingen om menneskets fri vilje: I 1543 trykkes astronomen Copernicus *De revolutionibus orbium coelestium libri VII* (Syv bøger om himmelsfærernes omdrejninger) og anatomen Vesalius' *De corporis humani fabrica* (Om menneskets legemsbygning)

228. Langhorne, D.D. & W. Langhorne: *Plutarch's Lives. Translated from the original greek with notes: critical and historical*, 6. udg. London 1795, s. 140

Wilhelm von Humboldt stod i spidsen for etableringen af 'universitas litterarum' en enhed af undervisning og forskning og give de studerende en all-round humanistiske uddannelser.²²⁹ Dette akademiske koncept for et moderne universitet spredtes over hele verden, og har udgjort fundamentet for mange universiteter af samme type i de følgende 150 år. Også Københavns Universitets fundats fra 1788 danner afsæt for at udvide kredsen af fagområder med humaniora og naturvidenskab – discipliner, som indgår i Rafaels fresco over Platons Akademi, og fra det tidlige 19. århundrede er universitetet blevet "en for højere, videnskabelig undervisning indrettet institution, hvor ansatte lærere (professorer, docenter osv.) har til opgave at drive videnskabelig forskning og meddele (studenter) uddannelse til bestemte embedsstillinger (fx. præste-, dommer-, lærerstillinger) og virksomheder (fx. læge-, sagførervirksomhed) og at oplære til selvstændige videnskabelige studier".²³⁰

Således synes også det 19. århundredes forestilling om akademisk frihed at have sit udspring i renæssancehumanisternes studier af Platons Akademi. Det såkaldte Humboldtuniversitets idé og gennemslagskraft er forbundet med det 19. århundredes idé om renæssancen som den helt afgørende cæsur i den vestlige verdens kunst- og kulturhistorie. En idé, der udlægger det som historisk enestående, at 1300-1400tallets stræben efter åndelig udvikling udmøntes i ønsket om at genoptage og reaktualisere arven fra antikken. Det er i årene omkring 1850, at begrebet 'renæssance' knyttes til den italienske renæssance af Jacob Burckhardt i programskriftet 'Die Kultur der Renaissance in Italien, hvor Italien udpeges som "die Führerin unseres Weltalters"²³¹ og omtrent samtidig fastslås begrebet 'humanisme' med udspring i den italienske renæssance i den tyske historiker Georg Voigts studie af den klassiske oldtids genoplivelse i humanismens første århundrede.²³²

Forestillingen om akademisk frihed nedarves fra antikken gennem 1800tallets nyhumanistiske renæssances idealistiske reception af Platons Akademi. En ikke nærmere bestemt og beskrevet frihed er ifølge Humboldt forudsætning for menneskets dannelse. Mennesket der er under dannelse må hensættes i eller frit kunne bevæge sig fra den ene skiftende situation til den anden, for at talenterne, og ikke bare ét, men dem alle, kan mødes af de udfordringer, som træner dem.²³³ Platon fremhæves som den første til at organisere videnskabelig forskning og tilsvarende kædes Humboldtuniversiteternes organisering af undervisningen sammen med Platons Akademi. Humboldtuniversitetes idealer indføres fuldt ud i Danmark ved Københavns Universitets fundats i 1902 og valg af rektor og konsistorium. Ud fra det 19. århundredes nyhumanistiske videnskabssyn er akademisk uddannelse og forskning en fortsættelse af den samtale, som Platon og Aristoteles på Rafaels maleri er så optagne af. I Humboldtuniversitetets ideale ambition om at realisere de akademiske idealer har filologer siden²³⁴ sporet en projicering af det 19. århundredes idéaler ind i Platons skole: "For the German philologists of the last [19.] century Plato was the first organizer of scientific research, and his Academy was a type of German university, with a regular

229. Se hertil www.Humboldt-Universität zu Berlin.dk | About the university | History | Short History

230. Ordbog over det Danske Sprog

231. Burckhardt, Jacob: *Die Kultur der Renaissance in Italien*, 1860, her efter udg. Phaidon-Verlag, Wien, s. 322

232. Voigt, Georg: *Die Wiederbelebung des classischen Alterthums oder der erste Jahrhundert des Humanismus*, Berlin, 1859

233. Wilhelm von Humboldt: "Der wahre Zweck des Menschen - nicht der, welchen die wechselnde Neigung, sondern welchen die ewig unveränderliche Vernunft ihm vorschreibt - ist die höchste und proportionirlichste Bildung seiner Kräfte zu einem Ganzen. Zu dieser Bildung ist Freiheit die erste, und unerlassliche Bedingung. Allein ausser der Freiheit erfordert die Entwicklung der menschlichen Kräfte noch etwas andres, obgleich mit der Freiheit eng verbundenes, Mannigfaltigkeit der Situationen. Auch der freieste und unabhängigeste Mensch, in einförmige Lagen versetzt, bildet sich minder aus." in *Ideen zu einem Versuch, die Grenzen der Wirksamkeit des Staates zu bestimmen*, 1792, her efter *Gesammelte Schriften* I, 1903 s.106

234. Cherniss, Harold F.: *Aristotle's Criticism of Plato and the Academy*, Russell & Russell, 1944

program of lectures and seminars, where the best students were assigned portions of scientific fields to cultivate under the vigilant eye of the teacher.”²³⁵

Et af de utvivlsomt fra Platons Akademia kendte grundprincipper er universiteternes autonomi, der har til formål at sikre den akademiske frihed, og dermed frihed fra gamle dogmer, så forskerne frit kan definere forskningsmæssige problemstillinger, vælge og udvikle teorier og metoder, uanset om de udfordrer herskende verdensbilleder eller religiøse opfattelser. Den akademiske frihed er ligeledes en frihed fra statsmagtens indgriben og frihed fra pres fra særinteresser. Under den humanistiske renæssance oplevede Mirandola presset fra kirkens interesser. Humboldt anbefalede, at universitetet i Berlin blev grundlagt på enten en fond eller stiftelse, og blev opretholdt af renteafkastet og hvormed det kunne sikres, at forsknings- og uddannelsesopgaver ikke indirekte blev politisk bestemt af en økonomisk incitamentsstruktur.²³⁶ Og behovet for at hævde autonomien i forhold til de økonomiske særinteresser, der knytter sig til forskningsfinansieringen har fra begyndelsen været aktuelt for de amerikanske universiteter, der voksede frem på Humboldtuniversitetets ideelle fundament. Det foranledigede i 1915 en amerikansk kodificering af den akademiske friheds principper, i form af ’General Report Of The Committee On Academic Freedom and Tenure’, charterbrevet for American Association of University Professors, AAUP.²³⁷

3.3 Universiteternes historiske jurisdiktion uden for national ret

Middelalderens universiteter var tæt forbundne med kirken. Københavns Universitet blev funderet på Frue Kirkes Collegiat Stift. Universitetet hørte som følge heraf egentlig under domkapitlerne, og professorerne var kanniker. I den katolske middelalder var de lærde kanniker almindeligvis uddannede ved nordtyske universiteter, og da deres primære opgaver var af administrativ karakter, var deres baggrund oftere jura end teologi. De sekulære kannikker var økonomisk uafhængige af biskoppen, og blandt deres mange rettigheder i kirkestyret, var retten til at vælge biskop, som ofte blev valgt fra deres egen midte. Oprindelsen til universiteternes frihedsrettigheder og privilegier, bliver ført tilbage til kannikernes privilegier og status i den katolske kirke i tiden for universitetets grundlæggelse i 1479. I de historiske skrifter, er professorernes status som kanniker blev påberåbt som kilde for universitetsprofessorernes særegne rettigheder, og det er antaget, at universitetets ret som en selvstændig Rigsdagsstand kan føres tilbage hertil.²³⁸

Universiteternes og den enkelte forskers forskningsfrihed udgør kernen i den akademiske frihed, og universiteterne etableredes derfor som selvstændige akademiske republikker, der tillod de akademiske borgere – forskere og studerende – en autonom sandhedssøgen uafhængig af gejstlige eller verdslige interesser. I Danmark blev Københavns Universitet oprettet ved Stiftelsesbrev af 4. oktober 1478 med egen jurisdiktion med egne love²³⁹, politi- og domsmyndighed og fængsel.

235. Natali, Carlo: *Aristotle : His Life and School*, Princeton University Press, 2013, s. 158, jf. Harold Cherniss: *Aristotle's Criticism of Plato and the Academy*, vol. I, Baltimore, 1935, s. 72

236. Aagaard, Kaare: *Kampen om Basismidlerne. Historisk institutionel analyse af basisbevillingsmodellens udvikling på universitetsområdet i Danmark*, Aarhus Universitet, s. 70

237. Dworkin, Ronald: *We Need a New Interpretation of Academic Freedom in Academe*, 1996, s. 15

238. Historisk Tidsskrift. Udgivet af den danske historiske forening, ved selskabets bestyrelse, redaktør Hans Mathias Velschow, Bianco Lunos Bogtrykkeri, København 1840, s. 318 (Ny danske Mag. VI 1 c, jfr. En Herredagsdom af 1630 in Pontoppidan, Erik: *Origines Hafnienses*, Kbh 1760, s. 320-321)

239. Københavns Universitets fundats udstedt 28. november 1479

Det vil være fejlagtigt at antage, at den akademiske frihed også omfattede ytrings- og informationsfrihed uden for Akademia. Til eksempel kan nævnes, at Ludvig Holberg, der fra 1737 var Københavns Universitets kvæstor, i 1741 henlagde udgivelsen af den samfundssatiriske roman *Niels Klims underjordiske Rejse*, som han havde skrevet på det akademiske hovedsprog latin, til Leipzig. En dansk oversættelse af Holbergs vægtige bidrag i kampen for tolerance²⁴⁰ udkom først i 1789, og dermed i den tidslomme af trykkefrihed, som Struense havde indført. Helt frem til organiseringen af hof- og stadsretten i 1771²⁴¹ havde rektor og professorerne, eller Konsistorium ved Københavns Universitet tillige jurisdiktion i alle sjællandske ægteskabs- og forlovelsessager. Tamperetten, blev den kaldt, fordi den holdtes på de fire quater, der ved en ordforvanskning er gledet ind i sproget som tamperdage.²⁴² Herefter indledtes kodificeringen af de akademiske rettigheder med Frederik VI's Forordning af 9. Januar 1824 ang. de akademiske Grader og Værdigheder ved Kiøbenhavns Universitet, og de med samme forbundne Rettigheder.²⁴³

Op igennem middelalderen og frem til moderne tid har de europæiske universiteterne en egen akademisk ret, der i lighed med kanonisk ret virker på tværs af de statsgrænser, der adskiller Europas nationale jurisdiktioner. På det tidspunkt, da FN's menneskerettighedskonventioner formulerer beskyttelse af den akademiske frihed, henregnes den akademiske frihed - også i national lovgivning - fortsat som universiteternes indre anliggende. Ved Københavns Universitet modtog nye studenter ind i 1960'erne fortsat akademisk borgerbrev sammen med de akademiske love ved immatrikulationen, hvor studenterne formelt blev borgere i den akademiske republik og gav rektor hånd på at ville overholde lovene. Den akademiske frihed har fra grundlæggelsen af Københavns Universitet i 1479 betydet, at universitetet har udgjort en selvstændig jurisdiktion adskilt fra den nationale jurisdiktion, og først gradvist i løbet af det 20. århundrede er den akademiske frihed blevet indskrevet i national ret.

3.3.1 Retten til erhvervelse af doktorgraden

I forslaget til universitetslov 1992 defineres universitetets egenart: ”Særkendet for en højere uddannelsesinstitution er, at den har til opgave at drive forskning og give undervisning til højeste videnskabelige niveau. Kun højere uddannelsesinstitutioner kan tildele Ph.D.- og doktorgrader.”²⁴⁴ Forskernes frihed til at opstille forskningsspørgsmål, frihed til selv at vælge materiale og metoder til at finde svarene og frihed til at debattere i en fri akademisk debat ligger til grund for forskerens ret til at erhverve det akademiske samfunds anerkendelse i form af den akademiske doktorgrad. Universiteter kan som højere uddannelsesinstitutioner omfattet af universitetsloven tildele doktorgrader, herunder æresdoktorgrader, som bevis på den erhvervede lærdom. Af Københavns Universitets fundats fra 1479 fremgår universitetets ret til at uddele akademiske grader, hvoraf doktorgraden er den fornemste og i sit udspring kvalificerer til en professorstilling.

240. Initieret af John Lockes *A Letter Concerning Toleration*, 1689

241. Christian VII's (Struenses) Forordning af 5. Juni 1771 om Hof- og Stadsrettens organisation

242. Werlauff, Erik Christian: *Historiske Antegnelser til Ludvig Holbergs atten første Lystspil*, Thieles Bogtrykkeri, Kjøbenhavn, 1858, s. 247 (kommentar til Mascarade)

243. Frederik VI's Forordning af 9. Januar 1824 ang. de akademiske Grader og Værdigheder ved Kiøbenhavns Universitet, og de med samme forbundne Rettigheder, *Collegial-Tidende* 1824

244. LSF nr. 75 23/12/1992 Forslag til universitetslov, til § 2, stk. 1

Frederik VI's Forordning af 1824²⁴⁵ kodificerer retten til at disputere, og i dag fastsætter doktorgradsbekendtgørelsen med hjemmel i universitetsloven²⁴⁶ rammerne for erhvervelse af doktorgraden, som de enkelte universiteter udfylder.²⁴⁷ Hensynet til universitetets autonomi, herunder en mere end 500 årig tradition for i institutionsstatutten at regulere tildelingen af akademiske grader slår igennem i doktorgradsbekendtgørelsens § 1, hvor det indledningsvist fastslås, at retten til at tildele doktorgrader og æresdoktorgrader sker efter bekendtgørelsens bestemmelser og de bestemmelser, der i øvrigt er gældende, herunder bestemmelserne i den enkelte institutions statut.²⁴⁸ Øvrige gældende bestemmelser vil være forvaltningslovens regler, da tildeling af en doktorgrad skal betragtes som en forvaltningsakt.²⁴⁹

Ved selve forsvaret har doktoranden ret til at ”indlede forsvarshandlingen med en forelæsning af indtil ½ times varighed.”²⁵⁰ Retten til at forelæse udspringer således af forskerens akademiske ytringsfrihed, mens det må udledes, at doktoranden er forpligtet til at deltage i den øvrige forsvarshandling. Institutionen kan dog i tilfælde af ganske særlige omstændigheder godkende, at det mundtlige forsvar bortfalder.²⁵¹ Det må antages, at doktoranden dermed er berettiget til under ganske særlige omstændigheder at søge om bortfald af det mundtlige forsvar.

Offentlighedens interesse i at få adgang til de forskningsresultater, der i sig selv ”har bragt videnskaben et væsentligt skridt videre”²⁵² er imødekommet ved en bestemmelse i doktorgradsbekendtgørelsens § 23, om pligtaflevering af eksemplarer af afhandlingen til Det Kgl. Bibliotek, til Statsbiblioteket i Århus og til hovedbiblioteket for institutionen.²⁵³ Doktoranden må tåle denne indskrænkning i sin ret til at træffe afgørelse om offentliggørelsen af sine forskningsresultater.

3.3.2 Jus Docendi - Retten til at afholde offentlige forelæsninger

Frihed til offentligt at fremlægge hypoteser, resultater og ræsonnementer udgør det tredje ben i den definition af akademiske frihed²⁵⁴ fra den norske betænkning om akademisk frihed, som Videnskabernes Selskab tilslutter sig. Jus docendi er den akademiske ret til at forelæse, der knytter sig til erhvervelsen af de akademiske grader, og fremhæves som den primære af ”de med Doktorgraden forbundne og i dennes egentlige Væsen grundede akademiske Rettigheder.”²⁵⁵ Indledningsvis vil det være nyttigt med en kort introduktion til begrebets historiske kontekst og bagvedliggende hensyn. Jus docendi kodificeres i 1824 ved Frederik VI's Forordning af 9. Januar ang. de akademiske Grader og Værdigheder ved Københavns

245. Frederik VI's Forordning af 9. Januar 1824 ang. de akademiske Grader og Værdigheder ved Københavns Universitet, og de med samme forbundne Rettigheder, *Collegial-Tidende* 1824

246. BEK nr 750 af 14/08/1996 om doktorgraden i medfør af LBK nr 334 af 27/05/1993 af universitetsloven, § 2, stk. 2, senest LBK nr 261 af 18/03/2015, § 6, stk. 2

247. Se eks. Aalborg Universitet: *Køreplan vedr. doktorafhandling og forsvar, TEKNAT og SUND. En sammenskrivning og forenkling af ”Regler for tildeling af doktor- og æresdoktorgrader ved Aalborg Universitet”, samt Bekendtgørelse om doktorgrader nr. 750 af 14. august 1996*, 2013

248. BEK nr 750 af 14/08/1996 bekendtgørelse om doktorgrader, § 1, stk. 1

249. Undervisningsministeriets skrivelse af 17. september 1996 til de højere uddannelsesinstitutioner vedrørende bekendtgørelse om doktorgrader, kommentarer til § 1

250. BEK nr 750 af 14/08/1996 om doktorgraden, § 17

251. BEK nr 750 af 14/08/1996 om doktorgraden, § 3, 2. pkt.

252. BEK nr 750 af 14/08/1996 om doktorgraden, § 3, stk. 2

253. BEK nr 750 af 14/08/1996 om doktorgraden, § 23

254. NOU 2006:19 Akademisk frihed, kapitel 2, s. 14, jf. Det Kongelige Danske Videnskabernes Selskab: *Forsknings- og ytringsfriheden på universiteterne. Forskningspolitisk årsmøde 2007*, s. 4, se også nedenfor s. 74

255. Københavns Universitet: *Aarvog 1871-1873*, s. 101

Universitet, og de med samme forbundne Rettigheder,²⁵⁶ og i den akademiske tradition har ”det væsentlige ved Doktorgraden, lige saa vel som ved de andre akademiske Grader [været], at det var en ved en Mands egne videnskabelige Præstationer erhvervet akademisk Anerkjendelse af hans Kompetence til at optræde som Docent fra et Katheder, og ingenlunde en, af Landsherren tildelt Naadesbevisning”.²⁵⁷

Doktorers jus docendi- ret til at forelæse er en individuel ret, der ikke knytter sig til et ansættelsesforhold, men til den erhvervede akademiske grad og gav mulighed for at afholde offentlige forelæsninger på universitetet som privatdocent. Det var en ulønnet stilling, men universitetsforelæsninger i henhold til jus docendi var ofte begyndelsen på en akademisk karriere.²⁵⁸ Akademiske doktorers ret til at få stillet en talerstol til rådighed på et universitet til at forelæse over det fag, de har disputeret i – uanset om de var ansat på universitetet, har historisk banet vej for paradigmeskifter af samfundsmæssig betydning.

I 1870 var Georg Brandes blevet dr.phil. og da han året efter fik afslag på et ledigt professorat i æstetik, benyttede han sig af sin ret jus docendi, da han på Københavns Universitet i efteråret 1871 holdt en forelæsningsrække over ’Hovedstrømninger i det nittende Aarhundredes Litteratur.’ Forelæsningerne blev banebrydende og indvarslede det moderne gennembrud i Norden. Den politisk motiverede udelukkelse af Brandes fra ansættelse på universitetet varede ved under provisorietiden og den efterfølgende forfatningskamp. Brandes forelæste jus docendi, indtil han efter det politiske systemskifte i 1901 blev tildelt et professorat uden forelæsningspligt.²⁵⁹ Også kvindelige forskeres adgang til universitetet er indledt via jus docendi, da 1875-forordningen, der gav kvinder adgang til at studere, ikke gav kvinderne ret til offentlig embedsansættelse.²⁶⁰ Sprogforskeren Lis Jacobsen blev dr.phil. i 1910, og udbød herefter som den første kvindelige privatdocent 1911-12 et to-semesteres undervisningsforløb i dansk sprog.

Den første doktorbekendtgørelse efter indførelsen af universitetsstyrelsesloven i 1970 videreførte princippet om, at ”doktorer har ret til at holde forelæsninger på universiteterne”.²⁶¹ Ved revisionen af bekendtgørelsen i 1987 indskrænkedes retten til, at ”doktorer har ret til at holde forelæsninger – jus docendi – på den institution, der har tildelt dem doktorgraden”.²⁶² Efter 1973-styrelseslovens § 11, stk. 3, forestod kollegiale råd inden for universitetets hovedområder at tildele licentiat- og doktorgrader samt jus docendi, men jus docendi er udfaset i universitetsloven fra 1992. Københavns Universitet ønskede på denne baggrund og med Rektorkollegiets tilslutning ”den gamle regel om jus docendi”²⁶³ medtaget i den nugældende doktorbekendtgørelse fra 1996, men ministeriet fandt ikke ”grundlag for at følge Rektorkollegiets forslag”²⁶⁴ om, at der i bekendtgørelsen medtages bestemmelser om ’jus docendi’. I modsætning til den tidligere styrelseslov er dette begreb ikke omtalt i universitetsloven, og det må ganske

256. Frederik Vis *Forordning af 9. Januar 1824 ang. de akademiske Grader og Værdigheder ved Kiøbenhavns Universitet, og de med samme forbundne Rettigheder*, *Collegial-Tidende* 1824

257. Københavns Universitet: *Aarbog 1871-1873*, s. 100

258. Rosenbeck, Bente: *Om at etablere og bryde kønnets grænser i academia*, *Open Journal Systems* vid Lunds universitet, Nr. 6 2016, s. 24

259. Kultusministeriets arkiv i Rigsarkivet, 3. kontor, sag nr. 15/1902 vedr. udnævnelsen af Georg Brandes til professor

260. Anordning af 25/06/1875 angaaende Kvinders Adgang til at erhverve akademisk Borgerret ved Københavns Universitet, § 3, 4. pkt.

261. BEK nr. 484 af 10/11/1972 om erhvervelse af doktorgraden ved universiteter, § 20

262. BEK nr. 410 af 2/06/1987 om erhvervelse af doktorgraden ved universiteter, § 23

263. Københavns Universitet: *Udkast til ny bekendtgørelse om doktorgraden*, j.nr. 10-500-5/92, 11. januar 1996

264. Rektorkollegiet: *Rektorkollegiets bemærkninger til udkast af april 1996 til bekendtgørelse om doktorgrader*, jf. 1996-2070-01, 30. maj 1996

bero på de enkelte institutioners egen beslutning, om man vil give sine doktorer ret til at holde forelæsninger på institutionen”.²⁶⁵

Jus docendi reguleres således i dag efter § 1, stk. 2, i doktorbekendtgørelsen, hvorefter ”institutionerne inden for rammerne af bekendtgørelsen kan fastsætte nærmere regler,²⁶⁶ hvorved reglen regulerer akademiske doktorers ret til at forelæse som ’privatdocent’. Det sker typisk i forbindelse med tiltrædelses- og afskedsforelæsninger.²⁶⁷ Denne delegation af kompetence fra lovniveau til universiteternes regulering af interne anliggender udmønter universitetsreformernes hensigt om at styrke universiteternes institutionelle autonomi, men indskrænker samtidig den individuelle forskers ret til jus docendi. Perspektiverende kan der kastes et komparativt sideblik til Norge, hvor Universitetet i Oslo grundlagt i 1811 som Det Kongelige Frederiks Universitet, opkaldt efter Frederik VI, som kodificerede jus docendi en halv snes år efter afståelsen af Norge til Sverige. I Norge er jus docendi indskrevet i den norske universitetslov § 1-5, (6): ”Universiteter og høyskoler skal sørge for åpenhet om resultater fra forskning eller faglig eller kunstnerisk utviklingsarbeid. Den som er ansatt i stilling som nevnt i femte ledd har rett til å offentliggjøre sine resultater og skal sørge for at slik offentliggjøring skjer. Det relevante forskningsgrunnlaget skal stilles til rådighet i overensstemmelse med god skikk på vedkommende fagområde. Styret kan samtykke til utsatt offentliggjøring når legitime hensyn tilsier det. Det kan ikke avtales eller fastsettes varige begrensninger i retten til å offentliggjøre resultater utover det som følger av lov eller i medhold av lov.”²⁶⁸

3.3.3 ’Professorprivilegiet’

Endnu før indførelse af lovgivning om universiteternes styrelse er det traditionelt antaget i kommissionsbetænkninger og i lovgivning, at den akademiske frihed er et karakteristika for universitetet og dets videnskabelige personale, der indebærer, at universitetsansatte forskere og undervisere ikke i denne deres egenskab anses som arbejdstagere²⁶⁹ og kan give anledning til særlig regulering. Lov om arbejdstageres opfindelser regulerer rettigheder til opfindelser gjort af arbejdstagere,²⁷⁰ og loven fastslår i § 1, stk. 3, at ”lærere og andet videnskabeligt personale ved universiteter og andre højere læreanstalter anses ikke i denne deres egenskab som arbejdstagere og har den fulde ret til de af dem gjorte opfindelser, medmindre andet måtte være bestemt ved anden lov eller følge af aftale.”²⁷¹ En nærmere analyse af den professorprivilegerede forskningsfrihed i arbejdstagerforhold følger i afsnit 6.5.2.2.

Det såkaldte ’professorprivilegie’ er indført efter svensk forbillede og væsentlig tilskyndet af Foreningen til Beskyttelse af videnskabeligt Arbejde. At reglen kan have et videre sigte end til fastlæggelse af videnskabeligt personales ret til egne opfindelser fremgår af lovens forarbejder. I februar 1950 nedsattes en kommission på baggrund af den svenske lov af 18. juni 1949 om arbejdstageres opfindelser. Den

265. Undervisningsministeriets *Skrivelse af 17. september 1996 til de højere uddannelsesinstitutioner vedrørende bekendtgørelse om doktorgrader*

266. BEK nr 750 af 14/08/1996 af doktorbekendtgørelsen, § 1, stk. 2

267. Se til eksempel Karpatschhof, Benny: *Den kvalitative og den kvantitative undersøgelsesform – de ontologiske, erkendelsesmæssige og metodologiske karakteristika Redigeret udgave af Afskedsforelæsning – 31.10. 2008* in Psyke & Logos, 2009, 30, s. 778: ”Som bekendt er der den akademiske institution, som hedder jus docendi. Retten til at forelæse, for ikke at sige docere, til om ikke evig tid, så dog så længe man er i live. Desværre er denne ret begrænset til alene at forelæse”.

268. LOV-2005-04-01-15 Lov om universiteter og høyskoler (universitets- og høyskoleloven), §

269. LBK nr 104 af 24/01/2012 lov om arbejdstageres opfindelser, § 1, stk. 3

270. LBK nr 104 af 24/01/2012 lov om arbejdstageres opfindelser, § 5.

271. LBK nr 104 af 24/01/2012 af lov om arbejdstageres opfindelser

svenske lov bestemmer, at lærere ved universiteter, højere læreanstalter og andre institutioner, som tilhører undervisningsvæsenet, ikke i deres egenskab af lærere skal anses som arbejdstagere i lovens forstand²⁷² Ved den første af fire på hinanden følgende fremsættelser af det danske lovforslag bemærkede ministeren til § 1, stk. 3, at ”denne undtagelse er gjort efter ønske fra videnskabelig side, idet man indenfor videnskabelige kredse af hensyn til forskningens frihed har anset det for meget betænkeligt, hvis de pågældende lærere blev inddraget under lovens bestemmelser. Videnskabsmændene bør stå helt frit, og man har ment, at det vil være af betydning, at det bliver slået fast også i nærværende lov, at videnskabsmandens opfinderevne ikke er undergivet bånd af nogen art. I den svenske lov findes en tilsvarende bestemmelse. Undtagelsen angår kun lærere ved højere læreanstalter [...] idet hensyn til den videnskabelige forsknings frihed i relation til undervisningsvæsenet formentlig kun har praktisk betydning for de højere læreanstalter.”²⁷³

Det fremgår af kommissionsbetænkningen, at den danske kommission var opmærksom på, ”at der ikke skønnes at være grund til en sådan undtagelsesbestemmelse i Danmark, idet de pågældende tjenestemænd i reglen ikke er beskæftiget ved forskningsarbejde med henblik på økonomisk gevinst. Desuden beskæftiger de højere læreanstalter sig normalt ikke med udnyttelse af opfindelser.”²⁷⁴ Kommissionen anså det imidlertid ikke for rigtigt at gå imod det fra de interesserede indenfor videnskabelige kredse²⁷⁵ ”så stærkt hævdede standpunkt, at man af hensyn til den livsvigtige betydning af at opretholde forskningens frihed vil være meget betænkelig ved, at de pågældende lærere inddrages under lovens bestemmelser. Videnskabsmændene bør stå helt frit, og det er af betydning, at det bliver slået fast også i denne lov, at videnskabsmandens opfinderevne ikke er undergivet bånd af nogen art. Der bør ikke kunne opstå den mindste tvivl om, at der ikke er mulighed for at sætte en lærer ved en af de højere undervisningsanstalter til mod hans vilje at udføre en bestemt opfinderopgave. Det anføres endvidere, at ansættelsesforholdet for tjenestemænd af denne kategori [: universitetsansatte forskere] ikke kan sammenlignes med ansættelsesforholdene i private erhvervsvirksomheder. Dette bør medføre, at disse lærere bør være friere stillet overfor deres opfindelser end andre arbejdstagere. og foreslår derfor, at lærere ved universiteter og andre højere læreanstalter ikke i denne deres egenskab skal anses som arbejdstagere.”²⁷⁶ Dermed fastslås det i lov om arbejdstageres opfindelser § 1, stk. 3, at et hensyn til den fri forskning og forskningsbaserede undervisning begrundes, at universiteterne og universitetsansættelse adskiller sig fra de fleste andre institutioner og virksomheder og ansættelser med de modifikationer, der navnlig følger af anden lov. Indskrænkninger er indført med 1992-universitetsloven og i lov om opfindelser ved offentlige forskningsinstitutioner, forskerpatentloven fra 1999. Udtrykket ’Professor’s privilegie’ er almindeligt anvendt i forbindelse med reformeringen af universitetsforskere opfinderrettigheder til egne forskningsresultater.²⁷⁷ ’Professorprivilegiet’ er ikke kun udtryk for den

272. FT 1951-1952, sp. 27 Fremsættelse af lovforslag 3/10/1951 ”Da sagen også blev rejst af Foreningen til Beskyttelse af videnskabeligt Arbejde” - forløberer for UBVA, ACs stående Udvalg til beskyttelse af videnskabeligt Arbejde - nedsatte handelsministeriet den 10. februar 1950 en kommission ”med den opgave at overveje og eventuelt gøre indstilling om en gennemførelse af en lovgivning angående funktionærers og arbejderes ret til de af dem gjorte opfindelser og opdagelser og om sådanne ansattes diskretionspligt.”, jf. FT Forhandlingerne 1953-54 sp. 579, FT Forhandlingerne 1954-55 sp. 835 19/11/1954, sp. 835 fremsættelse af forslag til lov om arbejdstageres opfindelser

273. FT Forhandlingerne 1951-1952, sp. 30,

274. Kommissions Betænkning om arbejdstageres opfindelser, 1951, s 20

275. Ibid., s. 19

276. Ibid., s. 20

277. I den sammenhæng er ’privilegiet’ ”ret beset ikke udtryk for en retlig ’undtagelse’, som Jens Schovsbo har påpeget, og i samme moment bemærket, at det svenske udtryk ’läraundantaget’ for ’professorprivilegiet’ derfor heller ikke er

operationelle retlige funktion i § 1, stk. 3, men er samtidig et udtryk af emotionel symbolsk identitetsskabende værdi, der signalerer at være en reminiscens fra tiden, da universitetsverdenen udgjorde sin egen selvstændige jurisdiktion og ikke var underlagt national lovgivning – herunder regler om arbejds- og ansættelsesforhold. Og det understreges i lovforarbejderne ved, at det netop er den videnskabelige forskningsfrihed i tilknytning til universitetsansattes forskning og undervisning²⁷⁸ og ikke spørgsmålet om patentesjerskab til forskningsresultater, der ligger til grund for, at lov om arbejdstageres opfindelser ikke finder anvendelse på universitetsansatte undervisere og forskere.²⁷⁹

Også i Tavshedspligtbetænkningen nr. 998/1984 udledes af den dagældende universitetslovs § 2, stk. 2, at forskningsfriheden ved universiteterne og de andre højere læreanstalter indebærer, at de ansatte har ”fri adgang til at vælge forskningsopgaver og tage stilling til spørgsmålet om offentliggørelse af deres resultater, idet universitetsinstitutterne ikke kan træffe beslutning om den enkelte forskers valg af forskningsopgave, men alene har adgang til at påse, at han opfylder sine arbejdsforpligtelser.”²⁸⁰

3.4 Magna Charta Universitatum, 1988

I 1960erne og de følgende tiår foregår universiteternes hastige udvikling fra kulturelle vidensbastioner til rollen som økonomiske nøglespiller i samfundsøkonomien. At paradigmeskiftet for universiteterne og den rolle ”universiteterne bliver kaldet til at spille i et samfund præget af stadig forandring og internationalisering”²⁸¹ er en udfordring for den akademiske frihed, kommer til udtryk i bekymring blandt NGO’er og akademiske foreninger over presset på den akademiske frihed.²⁸²

I 1988 nedfældes akademisk frihed som de europæiske universiteters grundlæggende princip i universiteternes store frihedsbrev, Magna Charta.²⁸³ I 1988 påberåber de selvstyrende europæiske universiteter deres akademiske frihed med frihedsbrevet, Magna Charta Universitatum, hvor universiteterne erklærer det blandt de grundlæggende principper, at med ønsket om at opnå universel viden, ”kan universitetet ikke anerkende geografiske eller politiske grænser”. Magna Charta-erklæringen er underskrevet af 750 rektorer fra europæiske universiteter. Det vil sige at enhver der er immatrikuleret og dermed indskrevet som borger i det akademiske samfund uanset landegrænser er omfattet. Af danske universiteter har Aalborg Universitet, Aarhus Universitet, DTU, Københavns Universitet, Roskilde Universitetscenter og Syddansk Universitet underskrevet Magna Charta Universitatum. Det er ikke muligt ud af lovforarbejder at udlede, at indskrivelsen af forskningsfriheden i universitetsloven i 1992 sker i forlængelse af de danske universiteters tiltrædelse af Magna Charta Universitatum.

Vedtagelsen af Magna Charta Universitatum indgår i en række af internationale deklamationer, der i årene omkring 1988-90 vedtages om ‘Academic Freedom and Autonomy of Institutions of Higher Education’,

præcist Schovsbo, Jens: *Universitetsansattes immaterialrettigheder: Fra irrationelle professorprivilegier til irrationelle universitetsprivilegier*, Tidsskrift for Rettsvitenskap 2008/03

278. Betænkning om arbejdstageres opfindelser, 1951, s 20, jf. s. 28 bemærkninger til § 1

279. Schovsbo, Jens: *Universitetsansattes immaterialrettigheder: Fra irrationelle professorprivilegier til irrationelle universitetsprivilegier*, Tidsskrift for Rettsvitenskap 2008/03,

280. Betænkning nr. 998/1984 om tavshedspligt, Bilag 6. Redegørelse fra arbejdsgruppen vedrørende forskningens adgang til tavshedsbelagte oplysninger, 15. marts 1983, s. 409

281. *Magna Charta Universitatum*, Bologna 1988, præambel

282. *Academic Freedom: Report from a Seminar on Academic Freedom*, 5.-7. Maj Sinia Rumænien, 1992

283. *Magna Charta Universitatum*, Bologna 1988

‘Academic Freedom and Social Responsibility’ og ‘Intellectual Freedom and Social Responsibility’,²⁸⁴ og som stadfæster den akademiske frihed, som grundlaget for selvstyrende universiteter i demokratiske samfund. Som det ældste kontinuerligt virkende universitet i verden kan Universitetet i Bologna føre sin historie tilbage til 1088, og det er i forbindelse med 900-året for universitetets oprettelse og midt i et af de største paradigmeskifter i Akademia, at frihedsbrevet, Magna Charta Universitatum, udarbejdes og heri definerer de grundlæggende principper bag universitetet og universitetets identitet. Fire år før grænserne definitivt forsvinder for den fri bevægelighed i Europa og med udsigt til øget samarbejde mellem europæiske folk, finder de europæiske universitetsrektorer ”at folkene såvel som staterne bør være sig den rolle bevidst, som universiteterne vil blive kaldet til at spille i et samfund under forandring og internationalisering”.²⁸⁵

Grundlaget for Magna Charta Universitatum er ønsket om at forene universiteter over hele kloden og udstyre dem med en række fælles principper, som de nu og i fremtiden bør lægge til grund for deres virke.²⁸⁶ Som centre for kultur, viden og forskning påtager universiteterne sig i præamblen til Magna Charta Universitatum videnspredning, der henvender til hele samfundet for at sikre dets kulturelle, sociale og økonomiske fremtid og ser det endvidere som universiteternes rolle ”at sikre fremtidige generationer en dannelse og uddannelse, som gør, at de vil kunne bidrage til og respektere den overordnede balance i naturen og i livet”. Universitetslærere er vidensformidlere med mulighed for gennem forskning at udvikle ny viden, og for at opfylde den omliggende verdens behov må forskningen være etisk og intellektuelt uafhængig.

Magna Charta fastslår forskningsfriheden som et grundlæggende princip: *Forsknings-, undervisnings- og uddannelsesfrihed er det grundlæggende princip for universiteternes virke, og både stat og universiteter skal på hver sit område garantere og fremme respekten for dette grundlæggende krav. Virkeliggørelsen af de grundlæggende principper og indfrielse af de opstillede mål kræver ifølge Magna Charta effektive midler, og således for at bevare forsknings- og undervisningsfriheden skal alle universitetsmedarbejdere²⁸⁷ have adgang til de midler, der er nødvendige for forsknings- og undervisningsarbejdet.*

Det er videre et grundlæggende princip, at universitetet som forvaltere af den europæiske humanistiske tradition, med ønsket om at opnå universel viden, ikke kan anerkende geografiske eller politiske grænser. Ved at vende sig mod intolerance og ved at opretholde en permanent dialog er universitetet således et privilegeret mødested for lærere og studerende, lærere som vidensformidlere med muligheder for at udvikle ny viden gennem forskning, de studerende med retten, viljen og evnerne til at tilegne sig denne forskning. Det er således endnu et grundlæggende princip - og ligeledes med rod i Platons Akademia - at forskningens og undervisningens uadskillelighed skal lægges til grund ved rekruttering af universitetslærere og fastlæggelse af deres ansættelsesforhold. Princippet er foruden i Magna Charta Universitatum, efterfølgende anerkendt af de europæiske undervisningsministre i Bologna deklARATIONEN,

284. The Lima Declaration on Academic Freedom and Autonomy of Institutions of Higher Education, 1988, The Dar es Salaam Declaration on Academic Freedom and Social Responsibility 1990 og the Kampala Declaration on Intellectual Freedom and Social Responsibility, 1990

285. Magna Charta Universitatum, præamblen

286. Observatory *Magna Charta Universitatum*, Bologna 1988, s. 1

287. Magna Charta Universitatum's originale engelske formulering: "all members of the university community", dvs. "ethvert medlem af Akademia", jf. Magna Charta Universitatum's originale svenske oversættelse: "för envar som ingår i universitetsgemenskapen", og tyske oversættelse: "alle mitgliedern der universitätsgemeinschaft"

som vigtig for implementeringen af øget mobilitet i de videregående uddannelser og forskning inden for Europa - også kendt som Bologna-processen.²⁸⁸

Erklæringen er blevet underskrevet af 900 rektorer fra europæiske universiteter som et enstemmigt udtryk for de selvstyrende universiteters grundlag, og har opnået anerkendelse som den primære reference for universiteternes fundamentale værdier og principper for blandt andet forskningsfrihed og ytringsfrihed, uafhængighed af religiøse, politiske eller kommercielle interesser, videnskabelig redelighed og videnskabetisk integritet samt stræben efter videnskabelig og undervisningsmæssig excellence.

Magna Charta Universitatum er ikke retligt bindende for de seks danske universiteter, der har underskrevet dokumentet. Rektorerne og med dem deres universiteter har forpligtet sig til at arbejde ihærdigt for at nationalstater og internationale organisationer i stadig højere grad lader sig inspirere af Magna Charta til at sikre den akademiske frihed. Magna Charta Universitatum har ikke i sig selv retskildemæssig værdi i national ret.

I udgangspunktet har Magna Charta Universitatum ingen selvstændig retskildemæssig værdi i national ret. Uanset at forskningsfrihed udgør en hjørnesteen i dansk forskningspolitik. I et samråd i Folketingets Udvalg for Forskning, Innovation og Videregående Uddannelser udtalte ministeren i december 2012, om kravet om uafhængighed og forskningsfrihed, der er fastsat i Magna Charta Universitatum, at det er ”principper som vi i Danmark støtter op om – også selvom det er netop universiteternes Magna Charta.”²⁸⁹ Udsagnet tilkendegiver lovgivers respekt for universiteternes institutionelle frihed til at forpligte sig i henhold til Magna Charta Universitatum, og dermed tillige et armslængdeprincip til dokumentets indhold. Ministerens retskildemæssige vurdering af Magna Charta vil nedenfor blive udfordret i forbindelse med Europarådets Ministerkomité’s adoptering af Magna Charta og efterfølgende EMDs udvikling af en fast retspraksis på grundlag af definitionen af akademisk frihed i Magna Charta Universitatum.

3.5 Folkeretlig beskyttelse af akademisk frihed

Anerkendelsen af den akademiske frihed er ikke forbeholdt det akademiske samfund. Den akademiske frihed forankret i den humanisme, der som en del af Europas fælles værdigrundlag kædes sammen med universelle menneskerettigheder. Det hedder i præamblen til Traktaten om den Europæiske Union, at man ”har ladet sig inspirere af Europas kulturelle, religiøse og humanistiske arv,²⁹⁰ der er grundlaget for udviklingen af de universelle værdier: det enkelte menneskes ukrænkelige og umistelige rettigheder samt frihed, demokrati, lighed og retsstaten.”²⁹¹ Den menneskeretlige beskyttelse af akademisk frihed er

288. The Bologna Declaration of 19 June 1999. Joint declaration of the European Ministers of Education, der iøvrigt henviser til “The Sorbonne declaration of 25th of May 1998, which was underpinned by these considerations, stressed the Universities' central role in developing European cultural dimensions”

289. Undervisningsminister Morten Østergård: *Talepapir til samråd i Folketingets Udvalg for Forskning, Innovation og Videregående Uddannelser 19. december 2012, alm. del spm. L.* Udvalget for Forskning, Innovation og Videregående Uddannelser 2012-13 FIV alm. del Bilag 62 Samråd (åbent) i Folketingets Udvalg for Forskning, Innovation og Videregående Uddannelser onsdag den 19. december 2012

290. De Ridder-Symoens, Hilde: *The intellectual heritage of ancient universities in Europe*”, in Nuria Sanz and Sjur Bergan (red.): *The Heritage of European Universities*, 2. Udg., 2006, Strasbourg; Council of Europe Publishing: Council of Europe Higher Education Series No. 7,

291. Traktat for Den Europæiske Union, præambelen

kodificeret i flere forskellige politiske og institutionaliserede sammenhænge, der med hver sin historie, traditioner og strukturer influerer på rettighedens karakter og rækkevidde.²⁹²

I det følgende vil der blive redegjort for den folkeretlige beskyttelse af forskningsfriheden, som danner grundlag for den menneskeretlige beskyttelse efter EMRK, der med inkorporeringen af Den Europæiske Menneskerettighedskonvention i 1992 er blevet en del af dansk ret. I FN's Verdenserklæring om menneskerettigheder fra 1948, hvori såvel tanke- og ytringsfriheden som adgang til forskningens resultater formuleres som menneskerettigheder, og Danmarks forpligtelse til at anerkende den akademiske kulturs beskyttelsesværdige særegenhed understreges med udmøntningen af de akademiske frihedsrettigheder i artikel 15 i 1966-konventionen om økonomiske, sociale og kulturelle rettigheder.

Universiteternes forskningsfrihed kan i FN's Verdenserklæring om Menneskerettigheder udledes af tankefriheden i artikel 18, hvorefter ”enhver har ret til at tænke frit, til samvittigheds- og religionsfrihed”, samt menings- og ytringsfriheden i artikel 19, der bestemmer, at ”enhver har ret til menings- og ytringsfrihed; denne ret omfatter frihed til at hævde sin opfattelse uden indblanding og til at søge, modtage og meddele oplysning og tanker ved et hvilket som helst meddelelsesmiddel og uanset landegrænser”.

Forskningsfriheden er en kulturel rettighed. Det fastslås i menneskerettighedserklæringens artikel 27, stk. 1, hvorefter ”enhver har ret til frit at deltage i samfundets kulturelle liv, til kunstnydelse og til at blive delagtiggjort i videnskabens fremskridt og dens goder”²⁹³, og videre i stk. 2, at ”enhver har ret til beskyttelse af de moralske og materielle interesser, der hidrører fra en hvilken som helst videnskabelig, litterær eller kunstnerisk frembringelse, som vedkommende har skabt”.²⁹⁴

Fra FN's Verdenserklæring om Menneskerettigheder er anerkendelsen af akademisk frihed udmøntet dels som en kulturel rettighed inden for folkeretten, dels under EMRKs beskyttelse af borgerlige og politiske rettigheder. I et folkeretligt perspektiv kan akademisk frihed i udgangspunktet betragtes som en kulturel rettighed, der indgår i FN's internationale konvention om økonomiske, sociale og kulturelle rettigheder (CESCR). Den akademiske frihed betragtes i sit udspring som en kulturel rettighed i de første årtier med menneskerettigheder. En intensiveret interesse for at beskytte den akademiske frihed som en borgerlig rettighed falder sammen med transformeringen af universiteterne og universitetsforskningens rolle hen mod slutningen af det 20. århundrede. En kulturel menneskerettighed (CESCR)

Enhvers ret til ”at nyde fordel af videnskabens fremskridt og dens anvendelse”, er anerkendt som en menneskeret.²⁹⁵ Videre omfatter beskyttelsen af akademisk frihed i FN's konvention om økonomiske, sociale og kulturelle rettigheder enhvers ret til ”nyde fordel af den beskyttelse af moralske og materielle interesser, der hidrører fra al videnskabelig, litterær eller kunstnerisk frembringelse, som han er

292. Om ytringsfrihed generelt in Helfer & Austin: *Human rights and Intellectual Property. Mapping the Global Interface*, 2011, s. 227

293. FN's Verdenserklæring om Menneskerettigheder, artikel 27, stk. 1

294. FN's Verdenserklæring om Menneskerettigheder, artikel 27, stk. 2

295. BKI nr. 5 af 14/01/1976 FN's internationale konvention om økonomiske, sociale og kulturelle rettigheder, artikel 15, stk. 1, b)

ophavsmanden til”,²⁹⁶ og ”de foranstaltninger, den enkelte stat træffer med henblik på at sikre denne ret, skal omfatte sådanne som er nødvendige for at bevare, udvikle og udbrede videnskab og kultur.”²⁹⁷

Danmark har ratificeret FN’s internationale konvention af 16. december 1966 om økonomiske, sociale og kulturelle rettigheder (CESCR). Konventionen trådte i kraft for Danmark den 3. januar 1976.

Konventionen forpligter de deltagende stater til at sikre en række grundlæggende økonomiske, sociale og kulturelle rettigheder,²⁹⁸ herunder retten til at tage del i kulturlivet (artikel 15). Artikel 15 udmønter Menneskerettighedserklæringens artikel 27, idet

”1. De i denne konvention deltagende stater anerkender enhver ret til at:

a) deltage i kulturlivet,

b) nyde fordel af videnskabens fremskridt og dens anvendelse;

c) nyde fordel af den beskyttelse af moralske og materielle interesser, der hidrører fra al videnskabelig, litterær eller kunstnerisk frembringelse, som han er ophavsmanden til.

2. De foranstaltninger, enhver af de i denne konvention deltagende stater træffer med henblik på at sikre denne ret, skal omfatte sådanne som er nødvendige for at bevare, udvikle og udbrede videnskab og kultur.

3. De i denne konvention deltagende stater forpligter sig til at respektere den frihed, der er uundværlig for videnskabelig forskning og skabende virksomhed.

*4. De i denne konvention deltagende stater anerkender de goder, der kan opnås ved at fremme og udvikle internationale forbindelser og samarbejde på de videnskabelige og kulturelle område.”*²⁹⁹

Som medlemsstat forpligter Danmark sig efter artikel 2, stk. 1, i CESCR til at ”træffe forholdsregler med henblik på den fremadskridende fulde virkeliggørelse af de i konventionen vedtagne rettigheder.”³⁰⁰ Dette skal ske såvel ”alene som gennem international bistand og internationalt samarbejde, navnlig på det økonomiske og tekniske område, i videst mulig udstrækning og ved alle egnede midler, herunder især lovgivningsforanstaltninger”.³⁰¹ FN’s internationale konvention af 16. december 1966 om økonomiske, sociale og kulturelle rettigheder. Artikel 15 vedrører retten til at tage del i kulturlivet.³⁰²

Det Økonomiske og Sociale Råd (ECOSOC), der er omtalt CESCR art. 16, stk. 2, har oprettet Komitéen vedrørende økonomiske, sociale og kulturelle rettigheder, der skal overvåge medlemsstaternes opfyldelse af deres forpligtelser i henhold til konventionen. I 1996 blev der i Danmarks tredje rapport indrapporteret oplysninger om opfyldelsen af konventionens kulturelle rettigheder, herunder forskningsfriheden. Af rapporten fremgår blandt andet, at “No difficulties have been identified in the degree of realization of the

296. BKI nr. 5 af 14/01/1976, artikel 15, stk. 1, c)

297. BKI nr. 5 af 14/01/1976, artikel 15, stk. 2

298. BKI nr. 5 af 14/01/1976, artikel 1, nr. 3

299. BKI nr. 5 af 14/01/1976 FN’s internationale konvention om økonomiske, sociale og kulturelle rettigheder

300. BKI nr. 5 af 14/01/1976 artikel 2, nr. 1

301. BKI nr. 5 af 14/01/1976 artikel 2, nr. 1

302. Betænkning nr. 1546/2014 om inkorporering mv.inden for menneskeretsområdet, s. 129

freedom to undertake scientific research”,³⁰³ og eksempelvis de seks frie forskningsråd “allow the grantees considerable freedom in spending the funds.”

På baggrund af de danske indberetninger har komitéen formuleret generelle bemærkninger vedrørende ”retten til at nyde beskyttelse af moralske og materielle interesser, der hidrører fra al videnskabelig, litterær eller kunstnerisk frembringelse.”³⁰⁴ Hermed har komitéen identificeret nogle af de centrale forhold, som anses for vigtige i forhold til de pågældende rettigheder og generelt beskrevet indholdet og omfanget af rettighederne. De generelle bemærkninger tillægges betydning som fortolkningsbidrag til de forskellige begreber, som hermed får et mere præcist indhold³⁰⁵ navnlig vedrørende staternes positive forpligtelser, der skal sikre virkeliggørelsen af den enkelte rettighed, og i den sammenhæng bemærkes: ”it should be noted that it is not fully clarified how the Danish Courts will judge in a lawsuit, where there is a conflict between Danish legislation and an unincorporated convention.”³⁰⁶

Udtalelsen giver anledning til overvejelser over de mulige retsfølger af forskningsfrihedens folkeretlige værn. Grundlæggende rettigheder beskyttet af international ret giver borgeren mulighed for at påberåbe sig international ret ved danske domstole og i visse tilfælde mulighed for at indbringe spørgsmålet for Den Europæiske Menneskerettighedsdomstol, men i den statsretlige litteratur påpeges vigtigheden af både at fastholde nationalt udviklede forestillinger om grundrettigheder og af at give internationalt udviklede grundrettigheder en national retskulturel forankring.³⁰⁷

Den retlige værdi af internationale konventioner i forhold til den nationale retstilstand ændres ved inkorporering, og det fører til overvejelser om inkorporering af visse internationale konventioner. Inkorporeringsudvalgets overvejelser og anbefalinger om inkorporering af CESCER indgår i betænkning nr. 1407/2001, der i 2014 blev fulgt op med betænkning nr. 1546 med fornyede overvejelser om inkorporering af internationale konventioner på menneskeretsområdet. Det klare udgangspunkt er, at ”internationale forpligtelser ikke vil kunne føre til en tilsidesættelse af en dansk lovbestemmelse, hvor der foreligger en klar modstrid med en ikke-inkorporeret konvention, hvis denne modstrid har været tilsigtet fra lovgivers side. I sådanne tilfælde må danske domstole og andre retsanvendende myndigheder forventes at anvende den danske lovbestemmelse.”³⁰⁸

Hverken inkorporeringsudvalget, der i 2001 afgav betænkning nr. 1407 om inkorporering af menneskerettighedskonventioner i dansk ret, eller det udvalg, der i 2014 afgav en opfølgende betænkning nr. 1546 har kunnet anbefale en inkorporering af FN's konvention om økonomiske, sociale og kulturelle rettigheder. I det omfang udvalgsmedlemmerne fandt sig berettigede til at fremkomme med anbefalinger,

303. /1994/104/Add.15, Economic and Social Council: *Third periodic reports submitted by States parties under articles 16 and 17 of the Covenant in accordance with the programmes established by Economic and Social Council resolution 1988/4. Addendum DENMARK*, 30 September 1996, (405, 408)

304. E/1994/104/Add.15, Economic and Social Council: *Third periodic reports submitted by States parties under articles 16 and 17 of the Covenant in accordance with the programmes established by Economic and Social Council resolution 1988/4. Addendum DENMARK*, 30 September 1996

305. Betænkning nr. 1546/2014 *Betænkning om inkorporering mv. inden for menneskeretsområdet*

306. E/C.12/DNK/Q/5/Add.1 UN Committee on Economic, Social and Cultural Rights: List of issues in relation to the fifth periodic report of Denmark (E/C.12/DNK/5), adopted by the pre-sessional working group at its fiftieth session (3-7 December 2012) Addendum Replies of Denmark to the list of issues* [25 March 2013], 7 June 2013

307. Zahle, Henrik: *Grundlovens menneskerettigheder: Sammenstød mellem legalistiske og dynamiske retstraditioner* in Kjærum, Slavensky og Vedsted-Hansen (red): *Grundloven og menneskerettigheder i et dansk og europæisk perspektiv*, 1997, s. 369

308. Betænkning nr. 1546/2014 *Betænkning om inkorporering mv. inden for menneskeretsområdet*. Afgivet af Udvalget om inkorporering mv. inden for menneskeretsområdet, s. 39

anbefalede udvalgsmedlemmerne ikke at inkorporere CESC i dansk lovgivning, under henvisning til at konventionen ikke indeholder rettigheder, som der i praksis vil være et ”tilstrækkelig klart grundlag for at anvende i konkrete sager.”³⁰⁹ Som opfølgning på udvalgets afgivelse af betænkning har Danmark ikke tilsluttet sig den individuelle klageadgang til FN’s komité vedrørende økonomiske, sociale og kulturelle rettigheder.³¹⁰

Det overvejes i inkorporeringsbetænkning 1546/2014 hvilke hensyn, der kan ligge til grund, når danske domstole undlader at anvende andre konventioner end Den Europæiske Menneskerettighedskonvention, selv om de er påberåbt af sagens parter.³¹¹ Årsagen kan være, anføres det i betænkningen, ”at domstolene, i det omfang de finder et forhold i strid med Den Europæiske Menneskerettigheds-konvention, måske ikke finder det nødvendigt herudover at tage stilling til, om forholdet også er i strid med andre konventioner.”³¹² Det er efter udvalgets opfattelse ligeledes muligt, ”at domstolene i enkelte sager konkret undlader at tage stilling til andre konventioner, fordi de vurderer, at konventionerne ikke yder en beskyttelse, der går videre end Den Europæiske Menneskerettighedskonvention”.³¹³ Det følger af inkorporeringsudvalgenes udtalelser om det folkeretlige værn af kulturelle rettigheder, at påberåbelse af forskningsfriheden som en menneskeret omfattet af Den Europæiske Menneskerettighedskonvention (EMRK) vil yde forskningsfriheden en mere effektiv beskyttelse i dansk ret.

3.5.1 Recommendation concerning the Status of Higher-Education Teaching Personnel (CEART)

Med afsæt i menneskerettighedskonventionerne har UNESCO formuleret Recommendation concerning the Status of Higher-Education Teaching Personnel (CEART),³¹⁴ der ikke er juridisk bindende som ratificerede konventioner, men er en international referenceramme for politikudvikling og lovgivningsarbejde for medlemsstaterne, der er forpligtede til at være bekendt med anbefalingerne. Anbefalingerne udtrykker i en præambelbetragtning bekymring med hensyn til sårbarheden af det akademiske fællesskab og til underminering af den akademiske frihed gennem politisk pres. Indholdet af akademisk frihed bredt dækkende og efter beskrivelsen i UNESCOs anbefalinger mere end en vidtgående ytringsfrihed. CEART etablerer ikke specifikke rettigheder for medlemmer af det akademiske samfund.

Den akademiske friheds betydning for fremskridt inden for de videregående uddannelser og forskning fremhæves i artikel 5:

“Advances in higher education, scholarship and research depend largely on infrastructure and resources, both human and material, and on the qualifications and expertise of higher-education teaching

309. Betænkning nr. 1546/2014 *Betænkning om inkorporering mv. inden for menneskeretsområdet*. Afgivet af Udvalget om inkorporering mv. inden for menneskeretsområdet, s. 273

310. Ministeren (Mette Frederiksen) til Retsudvalget: Høringssvar vedrørende betænkning 1546/2014 om inkorporering mv. inden for menneskeretsområdet. 10. november 2014, Retsudvalget 2014-2015, REU Alm. Del Bilag 53, jf. Betænkning nr. 1546/2014 *Betænkning om inkorporering mv. inden for menneskeretsområdet*. Afgivet af Udvalget om inkorporering mv. inden for menneskeretsområdet, s. 268

311. Betænkning nr. 1546/2014 *Betænkning om inkorporering mv. inden for menneskeretsområdet*. Afgivet af Udvalget om inkorporering mv. inden for menneskeretsområdet, s. 60

312. Betænkning nr. 1546/2014 *Betænkning om inkorporering mv. inden for menneskeretsområdet*. Afgivet af Udvalget om inkorporering mv. inden for menneskeretsområdet, s. 76

313. Betænkning nr. 1546/2014 *Betænkning om inkorporering mv. inden for menneskeretsområdet*. Afgivet af Udvalget om inkorporering mv. inden for menneskeretsområdet, s. 76

314. UNESCO and ILO: The ILO/UNESCO Recommendation concerning the Status of Teachers (1966) and The UNESCO Recommendation concerning the Status of Higher-Education Teaching Personnel (1997) with a User’s Guide, 2008

*personnel as well as on their human, pedagogical and technical qualities, underpinned by academic freedom, professional responsibility, collegiality and institutional autonomy”*³¹⁵

Forskningsfrihed i form af institutionel autonomi beskrives i artikel 17 og 18:

“17. The proper enjoyment of academic freedom and compliance with the duties and responsibilities listed below require the autonomy of institutions of higher education. Autonomy is that degree of self-governance necessary for effective decision making by institutions of higher education regarding their academic work, standards, management and related activities consistent with systems of public accountability, especially in respect of funding provided by the state, and respect for academic freedom and human rights. However, the nature of institutional autonomy may differ according to the type of establishment involved.

*18. Autonomy is the institutional form of academic freedom and a necessary precondition to guarantee the proper fulfilment of the functions entrusted to higher-education teaching personnel and institutions.”*³¹⁶

Forskerens individuelle forskningsfrihed er beskrevet i artikel 27:

*The maintaining of the above international standards should be upheld in the interest of higher education internationally and within the country. To do so, the principle of academic freedom should be scrupulously observed. Higher-education teaching personnel are entitled to the maintaining of academic freedom, that is to say, the right, without constriction by prescribed doctrine, to freedom of teaching and discussion, freedom in carrying out research and disseminating and publishing the results thereof, freedom to express freely their opinion about the institution or system in which they work, freedom from institutional censorship and freedom to participate in professional or representative academic bodies. All higher-education teaching personnel should have the right to fulfil their functions without discrimination of any kind and without fear of repression by the state or any other source. Higher-education teaching personnel can effectively do justice to this principle if the environment in which they operate is conducive, which requires a democratic atmosphere; hence the challenge for all of developing a democratic society.*³¹⁷

Med afsæt i UNESCOs anbefalinger i artikel 5 og artikel 18, samt Det Europæiske Charters artikel 13, opsummerer den norske betænkning NOU 2006:19 begrebet akademisk frihed som:

- ”1. Frihet til å stille spørsmål – også ved det autoriteter anser som etablert kunnskap og forståelse, og ved saksforhold og teser som det knytter seg sterke interesser eller følelser til.*
- 2. Frihet til å bestemme hvilket materiale og hvilke metoder man vil benytte for å finne svar; mer presist et sant eller holdbart svar.*
- 3. Frihet til å legge frem hypoteser, resultater og resonnementer offentlig”*³¹⁸

315. CEART The UNESCO Recommendation concerning the Status of Higher-Education Teaching Personnel 11. November 1997, artikel 5

316. CEART UNESCO Recommendation concerning the Status of Higher-Education Teaching Personnel 11. November 1997, artikel 17-18

317. UNESCOs Recommendation concerning the Status of Higher-Education Teaching Personnel, 11. November 1997, artikel 27

318. NOU 2006:19 Akademisk frihet, kapitel 2, s. 14

Det Kgl. Danske Videnskabernes Selskab gengiver i 2007 den akademiske friheds tre hovedelementer:

- ”Frihed til at stille spørgsmål, også til det, autoriteterne anser for etableret viden, og også selv om der knytter sig stærke interesser og følelser hertil.
- Frihed til selv at vælge materiale og metoder til at finde svarene.
- Frihed til offentligt at fremlægge hypoteser, resultater og ræsonnementer”.³¹⁹

I selskabets argumentation er frihederne funktionelt begrundede, derved at de anses for at være den mest effektive måde for universiteterne at varetage deres samfundsmæssige opgave med at generere viden og sprede denne viden på.³²⁰ Videnskabernes Selskab påpegede samtidig, at universiteterne er bundet af universitetslovens bestemmelse om at indgå udviklingskontrakter med ministeren, og at denne binding kan hæmme universitetets og forskerens forskningsfrihed.³²¹

På grundlag af UNESCOs anbefalinger om forskningsfrihed, Recommendation concerning the Status of Higher-Education Teaching Personnel (CEART) (jf. ovenfor afsnit 3.5.2), havde en seniorforsker fra University of Lincoln, Terence Karran, i 2007 opstillet en række parametre med det formål at vise omfanget af forskningsfrihed i de europæiske lande.³²² På dette grundlag konkluderede undersøgelsen, at ”The situation in Denmark constitutes a special case. The Danish government passed an act in 2003 which fundamentally altered the workings of universities. As Carney (2006, p. 222) reports, the Prime Minister Anders Fogh Rasmussen stated that ‘The Government proposes that universities should develop concrete goals for knowledge dissemination, for example in terms of how many patents they sell, or in terms of their collaboration with private businesses. Their work in terms of knowledge dissemination and application will have implications for how much money they receive in order to undertake research’. Consequently, Danish universities have much less autonomy than their European counterparts”.³²³

Karrans resultater gav anledning til, at Folketingets Udvalg for Videnskab og Teknologi den 19. december 2007 bad ministeren redegøre for, hvad der især kvalificerede Danmark til en 21. plads ud af 23 EU-lande efter UNESCO-kriterierne om beskyttelse af forskningsfriheden. Undersøgelsen konkluderede på grundlag af en række udvalgte kriterier for forskningsfrihed, der omfattede manglende beskyttelse af forskningsfrihed i Grundloven, beskyttelse af forskningsfriheden i anden lovgivning, institutionel autonomi, udpegning af rektor samt livstidsansættelse.³²⁴

At forskningsfrihed beskyttes som menneskerettighed rejser spørgsmålet, i hvilket omfang den folkeretlige beskyttelse har betydning for fastlæggelsen af gældende dansk ret? Det klare udgangspunkt er en formodning om, at forskningsfrihed ved danske universiteter er i overensstemmelse med de internationale konventioner, men eksistensen af de to paradigmer kan siges at afspejle, hvad der i den

319. Det Kongelige Danske Videnskabernes Selskab: *Forsknings- og ytringsfriheden på universiteterne*, Forskningspolitisk årsmøde 2007, s. 5

320. Ibid.

321. Ibid., s 7

322. Karran, Terence: *Academic Freedom in Europe: A Preliminary Comparative Analysis*, in Higher Education Policy, 2007, Vol.20(3), s. 289

323. Karran, Terence: *Academic Freedom in Europe: Reviewing UNESCO'S Recommendation* in British Journal of Educational Studies, 2009, nr. 57, s. 202

324. I relation til universitetslovens beskyttelse af forskningsfrihed i anden lovgivning svarede ministeren: ”Vi får bedømmelsen medium, fordi universitetslovens § 2, stk. 2, og § 17, stk. 2, om forskningsfrihed ikke er mere detaljerede, end de er. I forarbejderne til loven er beskyttelsen dog beskrevet mere detaljeret. I dansk ret tillægges forarbejder væsentlig betydning ved fortolkning af loven, hvorfor de bør inddrages. Det er der i undersøgelsen ikke taget højde for.”

juridiske litteratur betegnes som henholdsvis en monistisk og en dualistisk opfattelse af de folkeretlige reglers gennemførelse i det nationale system.³²⁵ I dansk ret er udgangspunktet dualistisk, hvorefter ”folkerettens regler først bliver en bestanddel af national ret, når der i den nationale ret findes retsakter, der har gjort dem til en del af national ret.”³²⁶ Da FN's konvention om økonomiske, sociale og kulturelle rettigheder ikke er inkorporeret i dansk ret, giver det anledning til tvivl om, ”hvorledes danske domstole og andre retsanvendende myndigheder skal forholde sig i tilfælde, hvor der må antages at foreligge en klar konflikt mellem en ikke-inkorporeret konvention og f.eks. en lov, eller hvis der ikke er hjemmel i dansk ret til at opfylde et folkeretligt funderet krav.”³²⁷

For så vidt angår kulturelle og værdibaserede rettigheder skal det tages i betragtning, at hverken betænkning 1546/2014 eller 1407/2001 har kunnet anbefale en inkorporering i dansk ret. 2001-inkorporeringsudvalget pegede i den forbindelse bl.a. på, at konventionen indeholder ”flere vagt formulerede bestemmelser, der til dels har karakter af programmerklæringer, som domstolene og andre retsanvendende myndigheder vil have vanskeligt ved at anvende som grundlag for løsningen af konkrete tvister.”³²⁸ Bestemmelser om at ”respekttere den frihed, der er uundværlig for videnskabelig forskning”³²⁹ i FN's konvention om økonomiske, sociale og kulturelle rettigheder må antages at mangle fornøden klarhed til at kunne støtte ret på.

Efter reformeringen af universitets- og forskningssystemet lever det akademiske paradigme videre funderet på de folkeretlige retskilder, og ud fra det monistiske synspunkt, at ”folkerettens regler generelt, det vil sige uden særlige nationale opfyldelsesskridt, betragtes som en bestanddel af national ret,”³³⁰ hvorefter forskere som interessesubjekter påtaler lovgivers manglende overholdelse af rettigheder, der er dem tillagt ved folkeretlige regler, kan ses udmøntet i Dansk Magisterforenings påberåbelse af UNESCOs Recommendation concerning the Status of Higher-Education Teaching Personnel (CEART) i en klage over indgreb i universitetsforskernes forskningsfrihed. Dansk Magisterforening indgav i 2008 en klage til UNESCO³³¹ med det formål at prøve den danske universitetslovs frihedsgrader overfor anbefalingerne i CEART artikel 5 og artikel 18, som Dansk Magisterforening fandt normerende i forhold til definitionen af forskningsfrihed.³³² Klagen vedrørte universitetslovens § 10, stk. 8, i universitetsloven,³³³ der pålægger bestyrelsen at indgå udviklingskontrakt med ministeren om universitetets samlede virksomhed,³³⁴ med afledte negative konsekvenser for forskningsfriheden til følge.

325. Lindholm, Jesper: *Danske asylafgørelser – Baggrund, kontekst, analyse*, 2014, s. 78 med yderligere henvisninger heri

326. Gulmann, Lehmann & Berhard: *Folkeret*, 1995, s. 97. Her citeret efter Lindholm, Jesper: *Danske asylafgørelser – Baggrund, kontekst, analyse*, 2014, s. 78

327. Betænkning 1407/2001, s. 25, jf. Betænkning nr. 1546/2014, s. 78

328. Betænkning nr. 1546/2014, s. 26

329. CEART UNESCO Recommendation concerning the Status of Higher-Education Teaching Personnel 1997, artikel 15, stk. 3

330. Gulmann, Lehmann & Berhard: *Folkeret*, 1995, s. 97. Her citeret efter Lindholm, Jesper: *Danske asylafgørelser – Baggrund, kontekst, analyse*, 2014, s. 78

331. DM (Dansk Magisterforening): Complaint Submission to UNESCO, Copenhagen, 22nd May 2008 International Labour Office. Governing Body.306/LILS/8(&Corr.) 306th Session, Geneva, November 2009, GB306-LILS_8(&Corr)_ [2009-10-0267-1]-Web-En.doc

332. UNESCOs Recommendation concerning the Status of Higher-Education Teaching Personnel, 11. November 1997

333. LBK nr. 280 af 21/03/2006 af universitetsloven

334. UNESCO and ILO: The ILO/UNESCO Recommendation concerning the Status of Teachers (1966) and The UNESCO Recommendation concerning the Status of Higher-Education Teaching Personnel (1997) with a User's Guide, 2008

Påstanden blev undersøgt af Den fælles ILO/UNESCO ekspertkomité vedrørende anvendelse af UNESCOs anbefalinger for undervisere i CEART, og på baggrund af klagen kom UNESCO med en udtalelse i efteråret 2009: "In the case of Denmark, the CEART did not find that the Danish legislation called into question by the Danish teachers' organization, Dansk Magisterforening (DM), and Education International (EI) in supporting information is in violation of the 1997 Recommendation's provisions regarding major issues such as academic freedom, self-governance and collegiality and collective bargaining on terms and conditions of employment". I overensstemmelse med det almindelige folkeretlige princip, hvorefter det overlades til de nationale myndigheder selv at vælge de midler, hvormed overholdelsen af en konvention sikres, og udtalte at overordnet set, den danske regerings opfattelse af, at de nationale lovgivningsmæssige rammer for universiteternes virke ikke er konflikt med UNESCOs CEART anbefalinger:³³⁵ "CEART overall confirms the Danish Government's opinion that there is no conflict between the recommendations issues by UNESCO and the current framework set out for activities of the universities in Denmark".³³⁶ CEART anbefalede samtidig, at Ministeriet og Dansk Magisterforening indledte en dialog om universitets governance og de enkelte universiteters udviklingskontrakter og efterfølgende rapporterede tilbage til the Joint Committee om resultaterne af deres dialog, de opnåede fremskridt og identificerede problemfelter. Spørgsmålet har ikke efterfølgende været indbragt for domstolene.

3.5.3 Recommendation 1762: Academic freedom and university autonomy

Europarådets Ministerkomité vedtog i 2000 et sæt anbefalinger til medlemsstaterne vedrørende rammerne for universiteternes forskning³³⁷ indeholdende principper for den akademiske frihed. Medlemsstaterne blev opfordret til at "promote implementation of these principles by the relevant governmental agencies and the universities in so far as the competence to make decision in research matters lies with the universities."

Anbefalingen blev i 2006 fulgt op, da Europarådets Parlamentariske Forsamling adopterede Magna Charta Universitatum i Recommendation nr. 1762 om akademisk frihed og universiteternes institutionelle autonomi:

- “4. *In accordance with the Magna Charta Universitatum, the Assembly reaffirms the right to academic freedom and university autonomy which comprises the following principles:*
- 4.1 *academic freedom in research and in training should guarantee freedom of expression and of action, freedom to disseminate information and freedom to conduct research and distribute knowledge and truth without restriction;*
 - 4.2 *the institutional autonomy of universities should be a manifestation of an independent commitment to the traditional and still essential cultural and social mission of the university, in terms of intellectually beneficial policy, good governance and efficient management;*
 - 4.3 *history has proven that violations of academic freedom and university autonomy have always*

335. E/C.12/DNK/5 Committee on Economic, Social and Cultural Rights: *Implementation of the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights Fifth periodic reports submitted by States parties under articles 16 and 17 of the Covenant Denmark*, 25. Januar 2010

336. E/C.12/DNK/5 Committee on Economic, Social and Cultural Rights: *Implementation of the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights Fifth periodic reports submitted by States parties under articles 16 and 17 of the Covenant Denmark*, 25. Januar 2010

337. Recommendation No. R (2000) 8 of the Committee of Ministers to member states on the research mission of universities, Adopted by the Committee of Ministers on 30 March 2000, at the 705th meeting of the Ministers' Deputies

- 4.4. *resulted in intellectual relapse, and consequently in social and economic stagnation; high costs and losses, however, could also ensue if universities moved towards the isolation of an “ivory tower” and did not react to the changing needs of societies that they should serve and help educate and develop; universities need to be close enough to society to be able to contribute to solving fundamental problems, yet sufficiently detached to maintain a critical distance and to take a longer-term view.*³³⁸

Over for vidensamfundets markedsdrevne agenda for universiteterne fremhæver Recommendation 1762 den akademiske friheds anden side, som knytter sig til universiteternes mission som sociale og kulturelle samfundsinstitutioner: “With the advent of the knowledge society, it has become obvious that a new contract has to be reached between university and society to reflect and recognise new developments. In such an understanding, the social and cultural responsibility and accountability of universities to the public and to their mission are to be considered as the unavoidable other side of academic liberties”.³³⁹

Ifølge Recommendation 1762 går anerkendelsen af en vis tilpasning af den akademiske frihed i vidensamfundet hånd i hånd med behovet for en genbekræftelse og kodificering af den akademiske frihed. ”It may be true that the academic freedom of researchers, scholars and teachers and the institutional autonomy of universities need to be readjusted to meet contemporary conditions, but these principles should also be reaffirmed and guaranteed by law, preferably in the constitution. As testified by frequent assessments and evaluations carried out internationally, the academic mission to meet the requirements and needs of the modern world and contemporary societies can be best performed when universities are morally and intellectually independent of all political or religious authority and economic power.”³⁴⁰

Tillige indeholder Recommendation nr. 1762 Forsamlingens anbefaling til Europarådets Ministerkomité om at forstærke indsatsen for “academic freedom and university autonomy as a fundamental requirement of any democratic society”³⁴¹ og at gøre anerkendelse af akademisk frihed og universiteternes institutionelle autonomi til betingelse for medlemskab af Europarådet. Anbefalingen om at styrke indsatsen for akademisk frihed og universiteternes autonomi ledsages af Den Parlamentariske Forsamling indtrædelse i the Observatory of the Magna Charta Universitatum, hvor kortlægningen af akademisk frihed blandt i 2008 udmøntes i offentliggørelsen af ’Case Studies: Higher Education in Turkey: Institutional autonomy and Responsibility in a modernising society’.³⁴²

I tilknytning til Bologna-processens udvikling af Europas videregående uddannelser, EHEA, påpeger Europarådets Ministerkomité i Recommendation CM/Rec(2012)7³⁴³ de offentlige myndigheders rolle og ansvar for at fremme de videregående uddannelsers akademiske frihed og institutionelle autonomi med begrundelsen, at disse grundlæggende rettigheder er afgørende forudsætninger for Europarådets overordnede værdier og mål - demokrati, menneskerettigheder og retssikkerhed. CM/Rec (2012)/7 er

338. Parliamentary Assembly: Recommendation 1762 (2006): Academic freedom and university autonomy

339. Ibid., præmis 6

340. Ibid., præmis 7

341. Parliamentary Assembly: Recommendation 1762 (2006): Academic freedom and university autonomy, præmis 14

342. Magna Charta Universitatum Observatory: CASE STUDIES: Higher Education in Turkey: Institutional autonomy and Responsibility in a modernising society, 2008, s. 173ff

343. Recommendation CM/Rec(2012)7 of the Committee of Ministers to member States on the responsibility of public authorities for academic freedom and institutional autonomy

angiveligt den første erklæring, der eksplicit formulerer de offentlige myndigheders rolle og henstiller til de offentlige myndigheder om at sætte rammerne for akademisk frihed og universiteternes institutionelle autonomi og løbende overvåge gennemførelsen af disse grundlæggende rettigheder, samtidig med at vedtagelsen af bæredygtige langsigtede strategier for videregående uddannelse. Den akademiske frihed er en grundlæggende værdi, men er ikke absolut: “Academic freedom and institutional autonomy are essential values of higher education, and they serve the common good of democratic societies. They are, nevertheless, not absolute, and rely on a balance which can only be provided through deliberation and consultations involving public authorities, higher education institutions, the academic community of staff and students and all other stakeholders.”³⁴⁴ Det understreges videre i Recommendation CM/Rec(2012)7, at akademisk frihed “should guarantee the right of both institutions and individuals to be protected against undue outside interference, by public authorities or others. It is an essential condition for the search for truth, by both academic staff and students, and should be applied throughout Europe. University staff and/or students should be free to teach, learn and research without the fear of disciplinary action, dismissal or any other form of retribution.”³⁴⁵

3.6 Beskyttelse af akademisk frihed efter EMRK artikel 10

Det er velkendt, at pressen nyder en stærk beskyttelse efter artikel 10, mens det har mindre bevågenhed, at den akademiske frihed ligeledes nyder en udvidet beskyttelse efter artikel 10. Ytringsfrihedens beskyttelse af sandhedssøgen, demokrati og individets fri meningsdannelse er principper, der genfindes bag forskningsfriheden, indgår i de oprindelige beskyttelseshensyn, der er inddraget i de norske grundlovsforarbejder,³⁴⁶ hvor det ligefrem er formuleret ved, at ”Ytringsfrihet må man ha ”For at fremme Videnskaber og Lærdom.”³⁴⁷ Den Europæiske Menneskerettighedsdomstol har udviklet beskyttelsen af akademisk frihed under inddragelse af Magna Charta Universitatum i form af Europarådets Recommendation 1762, som fortolkningsbidrag jf. Traktatkonventionens artikel 31, stk. 3 (c) og Recommendation CM/Rec(2012)7 of the Committee of Ministers to member States on the responsibility of public authorities for academic freedom and institutional autonomy.

Forskningsfrihed finder ikke selvstændig beskyttelse i EMRK. Her er tankefriheden efter CEART artikel 18 gentaget i EMRK i artikel 9, men kernen i den akademiske frihed er retten til ytrings- og informationsfrihed under EMRK artikel 10. Uanset at hverken EMRK eller Den Europæiske Menneskerettighedsdomstol (EMD) eksplicit anerkender en egentlig ret til kultur eller ret til deltagelse i det kulturelle liv, har EMD gennem en dynamisk fortolkning af artiklerne i EMRK gradvist anerkendt substantielle rettigheder, som kan falde ind under betegnelsen kulturelle rettigheder i bred forstand, og som sådanne beskyttes under FN’s internationale konvention om økonomiske, sociale og kulturelle rettigheder (CESCR).

Artikel 10, stk. 1, i Den europæiske menneskerettighedskonvention fastslår, at ”*enhver har ret til ytringsfrihed. Denne ret omfatter meningsfrihed og frihed til at give eller modtage meddelelser eller tanker, uden indblanding fra offentlig myndighed og uden hensyn til grænser.*”

344. Ibid., præmis 4

345. Ibid., præmis 5

346. Heide-Jørgensen, Caroline: *Reklameret. Konkurrenceret og ytringsfrihed*, 2008, s. 520

347. NOU 1999: 27: ”Ytringsfrihed bør finde Sted” — *Forslag til ny Grunnlov § 100*, s. 170

Artikel 10 beskytter efter ordlyden både retten til at give meddelelser, dvs. at fremkomme med ytringer (ytringsfrihed) og ligeledes retten til at modtage ytringer (informationsfrihed). Det følger af EMDs praksis, at retten til at søge og samle information er et vigtigt led i at kunne sprede og videregive information.³⁴⁸ Det er almindeligt vedtaget og fast retspraksis, universiteternes videnskabelige medarbejdere har ytringsfrihed efter artikel 10. Ytringsfriheden under EMRK artikel 10, har et vidererækkende indhold end ytringsfriheden under grundlovens § 77. Gennem EMDs vedvarende og stadige praksis har Domstolen fastslået ytrings- og informationsfriheden i artikel 10 som en af de essentielle forudsætninger for og fundament for et demokratisk samfund og en af de grundlæggende betingelser for såvel samfundsudviklingen som det enkelte individs selvudfoldelse.³⁴⁹ Denne bredere beskyttelse, der også omfatter retten til fri meningsdannelse, integritet og retten til frit at modtage informationer, udgør en ytrings- og informationsfrihed, der i flere henseender er identisk med de klassiske humanistiske idealer om forskningsfrihed.

Ytringsfriheden består ikke alene i en individuel ret til at kommunikere, men i selve fællesskabets ret til kommunikation. Ytringsfrihedens kerne er ”retten til at indgå i et kommunikativt fællesskab med fri udveksling af både informationer og meninger”,³⁵⁰ ideelt set er der tale om et forum af fritstillede og ligestillede individer, hvor der i princippet er fri meningsudveksling mellem frie og lige mænd og ud fra en overordnet fornuft har det bedre argument forrang. Beskyttelsen af ’academic freedom’ efter artikel 10 er dermed en beskyttelse af det kommunikative fællesskab, som er det akademiske samfund i en nøddeskal. I det følgende oversættes ’academic freedom’ i konventionspraksis til akademisk frihed og det fremgår af praksis, at beskyttelsen omfatter universitetets forskningsfrihed, den individuelle forskningsfrihed og den akademiske ytringsfrihed. I det følgende redegøres for, at Den Europæiske Menneskerettighedsdomstol gennem retspraksis har anerkendt, at retten til akademisk frihed kan påberåbes under EMRK artikel 10 og ikke mindst gennem retspraksis præciseret et bredt beskyttelsesområde for akademisk frihed.

Som omtalt ovenfor³⁵¹ udsendte Europarådet og Den Europæiske Menneskerettigheds Domstol i 2011 rapporten *Cultural rights in the case law of the European Court of Human Rights*: “Although the European Convention does not explicitly protect cultural rights as such (unlike other international human rights treaties such as the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights), the Court, through a dynamic interpretation of the different Articles of the Convention, has gradually recognised substantive rights which may fall under the notion of “cultural rights” in a broad sense”.³⁵² Heraf følger, at “case law provides interesting examples of how some rights falling under the notion of ’cultural rights’ in a broad sense can be protected under core civil rights, such as the right to respect for private and family life (Article 8 of the Convention), the right to freedom of expression (Article 10) and the right to

348. Dammann mod Schweiz 25/07/2006, præmis 52, jf. Information Note on the Court’s case-law No. 85, April 2006: “The case did not concern the restraining of a publication as such or a conviction following a publication, but a preparatory step towards publication, namely a journalist’s research and investigative activities.”

349. Lingens v. Austria no. 9815/82, 8/07/1986, præmis 41, jf. Sandfeld Jakobsen & Schaumburg-Müller: Medieretten, 2013, s. 70

350. Koch, Røberg, Schaumburg-Müller & Vedsted-Hansen: *Menneskerettigheder og magtfordeling – Domstolskontrol med politiske prioriteringer*, 2004, s. 118

351. Se afsnit 2.4

352. E/C.12/DNK/5 Committee on Economic, Social and Cultural Rights: *Implementation of the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights Fifth periodic reports submitted by States parties under articles 16 and 17 of the Covenant Denmark*, 25. Januar 2010

education (Article 2 of Protocol No. 1)³⁵³. Optagelsen i rapporten over EMRKs beskyttelse af nationale, kulturelle, lingvistiske eller etniske minoriteter, fører til antagelsen af, at den udviklede retspraksis er udtryk for en anerkendelse af det akademiske samfund egen kulturelle identitet, traditioner og beskyttelsesværdige værdier, men Retten har også anerkendt, at akademisk frihed i sig selv har en vigtig rolle i demokratiske samfund.

EMDs rapport fra 2011 indeholder en hensigtserklæring om, at de beskrevne nøgleprincipper, som er etableret i retspraksis ”provide a basis for future litigation and development.”³⁵⁴ Retsområdet er under udvikling og i det følgende, hvor sigtet er at beskrive begrebet forskningsfrihed i dets menneskeretlige kontekst, redegøres for beskyttelsen af den akademiske frihed omfattet af artikel 10 med inddragelse af obiter dictum-betragtninger, som er fremsat i tillæg til den seneste ledende dom, Mustafa Erdoğan m.fl. mod Tyrkiet, 2014.

3.6.1 Beskyttelsens indhold

I tidligere afgørelser har beskyttelsen af akademisk frihed efter EMRK artikel 10, omfattet akademiske ytringer, ’the freedom of academic expression’. Forskeres ideer og synspunkter kan være kontroversielle og upopulære, men Retten har understreget, at friheden til at ytre dem er ekstrem vigtig. I sagen Hertel mod Schweiz, 1998 havde en schweizisk domstol på begæring af en forening af fabrikanter af husholdningsmaskiner nedlagt forbud mod, at en privat forsker udtalte, at mikrobølgemad indebar en sundhedsrisiko³⁵⁵. I præmis 46 understreges, at ikke kun informationer eller ideer, ”that are favourably received or regarded as inoffensive or as a matter of indifference, but also to those that offend, shock or disturb” er omfattet af beskyttelsen i artikel 10, stk. 1, ”such are the demands of pluralism, tolerance and broadmindedness without which there is no ‘democratic society’.” I sagen Hertel mod Schweiz fastslog Retten, at uanset den nationale ret angiveligt havde tilladt forskeren at forfølge sin forskning og offentliggøre den inden for rammerne af ”non-economic spheres such as scientific or academic circles”, forelå en krænkelse af forskerens ytringsfrihed: “The fact that the Swiss courts expressly reserved Mr Hertel’s freedom to pursue his research does not in any way alter that finding.”³⁵⁶

Ytringsfriheden omfatter retten til at kritisere politikere og politiske ideer. I sagen Wille mod Liechtenstein, 1999,³⁵⁷ havde en dommer i en offentlig forelæsning kritiseret Prinsen af Liechtenstein i en kontrovers omkring Liechtensteins tilslutning til det Europæiske Økonomiske Samarbejdsområde, EØS. Retten statuerede krænkelse af dommerens ytringsfrihed, og det bemærkedes, at de påklagede udtalelser indgik i en række af akademiske forelæsninger vedrørende forfatningsmæssig jurisdiktion og grundlæggende rettigheder. Fordi emnet for dommerens forelæsning var forfatningsretligt og der heri indgik spørgsmål om, hvorvidt prinsen var omfattet af kompetencen for en forfatningsdomstol, havde udtalelserne uundgåeligt politiske implikationer, men det alene burde ikke have forhindret dommeren i at udtale sig om faglige spørgsmål. Hans mening om sagen blev delt af et betydeligt antal andre og

353. E/C.12/DNK/5 Committee on Economic, Social and Cultural Rights: *Implementation of the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights Fifth periodic reports submitted by States parties under articles 16 and 17 of the Covenant Denmark*, 25. Januar 2010

354. Council of Europe / European Court of Human Rights. Research Division: *Cultural rights in the case law of the European Court of Human Rights*, January 2011, s. 4

355. Hertel mod Schweiz 25/08 /1998 er bl.a. omtalt i betænkning 1530, afsnit 2.3.2

356. Hertel mod Schweiz 25/08 /1998, præmis 50

357. Wille mod Liechtenstein, 28. oktober 1999, præmis 65-66

foredraget havde ikke indeholdt nogen bemærkninger om verserende sager, alvorlig kritik af personer eller offentlige institutioner eller ærekrænkelser af embedsmænd eller prinsen.

Det kurdiske spørgsmål har givet anledning til flere afgørelser om akademisk frihed. I Mustafa Erdoğan m.fl. mod Tyrkiet, 2014, fastslog EMD, at den akademiske frihed omfatter akademikeres kritik af tyrkiske dommere for at have opløst et politisk parti, og i Baskaya and Okçuoglu, 1999 var det en krænkelse af artikel 10, at to tyrkiske universitetsforskere blev dømt for publiceringen af forskningsresultater, der indeholdt kritik af den officielle tyrkiske tilgang til det kurdiske spørgsmål. EMD tillagde det særlig betydning, at ytringerne var fremsat i en akademisk publikation og kontekst: “The statements in issue featured in an academic study on the socio-economic evolution of Turkey in a historical perspective and of the prevailing political ideology in that country. The Court considers that the views expressed in the book could not be said to incite to violence; nor could they be construed as liable to incite to violence.”³⁵⁸ Retten anerkendte i Baskaya and Okçuoglu, præmis 65 myndighedernes hensyntagen til den nationale sikkerhed, og fortsætter “However, it would appear to the Court that the domestic authorities in the instant case failed to have sufficient regard to the freedom of academic expression (see, mutatis mutandis, the Hertel v. Switzerland[...], § 50) and to the public’s right to be informed of a different perspective on the situation in south-east Turkey, irrespective of how unpalatable that perspective may be for them. In the Court’s view the reasons adduced for convicting and sentencing the applicants, although relevant, cannot be considered sufficient to justify the interference with their right to freedom of expression.”³⁵⁹ I rettens vurdering indgik en proportionalitetsafvejning af den nationale domfældelse og straffeforanstaltninger: “Furthermore, the Court is struck by the severity of the penalty imposed on the applicants – particularly the fact that Mr Başkaya and Mr Okçuoglu were sentenced to imprisonment of one year and eight months and five months respectively and were both ordered to pay substantial fines [...] Furthermore, copies of the book were seized by the authorities and Mr Başkaya was dismissed from his post as a university lecturer[...] Having regard to the above considerations, the Court concludes that the conviction and sentencing of the applicants were disproportionate to the aims pursued and therefore not “necessary in a democratic society”.”³⁶⁰

I sagen Cox mod Tyrkiet, 2010 adresserede EMD et nyt aspekt af den akademiske frihed, der omfatter udenlandske universitetslæreres ret til indrejse- og forbliven i en kontraherende stat. Cox mod Tyrkiet, 2010 vedrørte en i USA bosiddende universitetslærer, der ved flere lejligheder havde undervist på tyrkiske universiteter og givet udtryk for meninger om kurdiske og armenske spørgsmål.

Universitetslæreren blev forbudt genindrejse i Tyrkiet med begrundelsen, at hun ville underminere den nationale sikkerhed. Indrejseforbuddet var en krænkelse af EMRK artikel 10.³⁶¹

Den ledende dom vedrørende beskyttelse af akademisk frihed under EMRK artikel 10, er EMDs afgørelse i sagen Sorguç mod Tyrkiet, 2009. I dommen fastslår EMD beskyttelsen af akademiske frihed, som begrebet er defineret i Recommendation 1762 og Magna Charta Universitatum. Sagen vedrørte en professor, Sorguç, der på en videnskabelig konference havde distribueret et dokument med kritik af procedurerne for ansættelse af eksterne lektorer. En ekstern lektor, der påstod sig krænkelse over udtalelserne, anlagde et civilt søgsmål mod professoren, der blev dømt til at betale erstatning for have

358. Baskaya and Okçuoglu, mod Tyrkiet, nr. 23536/94 og nr. 24408/94, 08/07/1999, præmis 64

359. Ibid., præmis 65

360. Ibid., præmis 66-67

361. Cox mod Tyrkiet nr. 2933/03, 20. Maj 2010

skadet den eksterne lektors omdømme. Indgrebet i professorens ret til ytringsfrihed var ikke nødvendigt i et demokratisk samfund, og dermed forelå en overtrædelse af artikel 10:³⁶²

*“In this connection, the Court underlines the importance of academic freedom, which comprises the academics' freedom to express freely their opinion about the institution or system in which they work and freedom to distribute knowledge and truth without restriction (see paragraph 21 above).”*³⁶³

Indholdet af præmis 21 lyder:

“In its Recommendation 1762 (2006), the Parliamentary Assembly of the Council of Europe adopted the following declaration for the protection of academic freedom of expression:

- 4. In accordance with the Magna Charta Universitatum, the Assembly reaffirms the right to academic freedom and university autonomy which comprises the following principles:*
- 4.1 academic freedom in research and in training should guarantee freedom of expression and of action, freedom to disseminate information and freedom to conduct research and distribute knowledge and truth without restriction;*
- 4.3. history has proven that violations of academic freedom and university autonomy have always resulted in intellectual relapse, and consequently in social and economic stagnation; ... ”*³⁶⁴

EMD har endvidere understreget betydningen af den akademiske friheds betydning i relation til publiceringen af forskningsresultater.³⁶⁵ I endnu en tyrkisk sag, Sapan mod Tyrkiet, 2011, var det en krænkelse af artikel 10 at beslaglægge en bog, som gengav dele af en doktorafhandling, med henvisning til, at den krænkede en velkendt popsangers personlige rettigheder. I bogen 'Tarkan – yıldız olgusu', 'Tarkan – en stjernes anatomi' havde en forsker analyseret 'stjerne'fænomenet og dets fremkomst i Tyrkiet, og herefter omtalt sangeren Tarkan og hans entré på musikscenen og stjernestatus. Sangeren havde klaget over at hans navn indgik i bogens titel, og at der i ni passager blev fremsat spekulationer om hans seksuelle orientering. Retten fandt, at ved at anvende videnskabelige metoder og ved at sangeren indgik som konkret eksempel, havde bogen adresseret et socialt fænomen, og kunne ikke sammenlignes med tabloidpressen og sladderspalter, hvis primære rolle var at tilfredsstille nysgerrigheden hos visse type af private læsere med detaljer om kendtes privatliv.³⁶⁶ I en efterfølgende afgørelse, Aksu mod Tyrkiet fra 2012, understreger Retten sin faste praksis med en særlig og bred beskyttelse af den akademiske frihed: *“In particular, the Turkish courts attached importance to the fact that the book had been written by an academic and was therefore to be considered as an academic work. In recent judgments, the Court has also stressed the importance of such works (see Sorguç mod Tyrkiet, no. 17089/03, pr. 21-35, 23 June 2009, and Sapan mod Tyrkiet, no. 44102/04, pr. 34, 8 June 2010). It is therefore consistent with the Court's case law to submit to careful scrutiny any restrictions on the freedom of academics to carry out research and to publish their findings”*.³⁶⁷

362. Sorguç mod Tyrkiet, no. 17089/03, 23.juni 2009, jf. Council of Europe / European Court of Human Rights. Research Division: *Cultural rights in the case-law of the European Court of Human Rights*, January 2011, s. 22f

363. Sorguç mod Tyrkiet, no. 17089/03, præmis 35

364. Sorguç mod Tyrkiet, no. 17089/03, præmis 21

365. Sapan mod Tyrkiet, nr. 44102/04, 8. September 2011, omtalt i Council of Europe / European Court of Human Rights. Research Division: *Cultural rights in the case-law of the European Court of Human Rights*, January 2011, s. 23

366. Sapan mod Tyrkiet, nr. 44102/04, 8. September 2011 Press release issued by the Registrar: “First of all, the Court noted that the book in dispute partly reproduced a doctoral thesis, and emphasised the importance of academic freedom”

367. Aksu mod Tyrkiet nr. 4149/04 og nr. 41029/04, 15. marts 2012, præmis 71

Rettens fortolkning af den akademiske frihed er dynamisk og under fortsat udvikling i retning af en stadig stærkere beskyttelse. I en afgørelse fra 2014 understreges atter den afgørende betydning EMD tillægger akademisk frihed. Det sker i sagen Mustafa Erdoğan m.fl. mod Tyrkiet, præmis 40, der opsummerer retspraksis: “The Court has underlined the importance of academic freedom (see, for example, *Sorguç v. Turkey*, no. 17089/03, § 35, 23 June 2009; and *Sapan v. Turkey*, cited above, § 34) and of academic works (see *Aksu v. Turkey* [GC], nos. 4149/04 and 41029/04, § 71, ECHR 2012; and *Hertel v. Switzerland*, 25 August 1998, § 50, *Reports of Judgments and Decisions* 1998-VI). In this connection, academic freedom in research and in training should guarantee freedom of expression and of action, freedom to disseminate information and freedom to conduct research and distribute knowledge and truth without restriction (see Recommendation 1762 (2006) of the Parliamentary Assembly of the Council of Europe). It is therefore consistent with the Court’s case-law to submit to careful scrutiny any restrictions on the freedom of academics to carry out research and to publish their findings (see *Aksu v. Turkey* [GC], cited above, § 71). This freedom, however, is not restricted to academic or scientific research, but also extends to the academics’ freedom to express freely their views and opinions, even if controversial or unpopular, in the areas of their research, professional expertise and competence. This may include an examination of the functioning of public institutions in a given political system, and a criticism thereof.”³⁶⁸

Den akademiske frihed under artikel 10 indebærer tillige ansættelsesretlige retssikkerhedsgarantier for forskere.³⁶⁹ I sagen Lombardi Vallauri mod Italien, 2010, var det en krænkelse af artikel 10, at et katolsk universitet ikke oplyste grunden til at afvise ansættelsen af en underviser, der ikke var blevet godkendt af de gejstlige myndigheder. Ved Sacro Cuore universitet i Milano afviste Det Juridiske Fakultet at overveje en jobansøgning fra en underviser, der havde været tilknyttet fakultetet og undervist i retsfilosofi i mere end tyve år på årlige kontrakter, der kontinuerligt var blevet fornyet.³⁷⁰ Årsagen var, at de gejstlige myndigheder ikke havde godkendt ansøgeren, der angiveligt havde fremsat visse udtalelser "klart i strid med den katolske doktrin". Underviserens uvidenhed om årsagerne til afskedigelsen havde i sig selv udelukket enhver mulighed for en kontradiktorisk procedure, og universitetet havde ikke foretaget en vurdering af, i hvilket omfang de angiveligt uortodokse udtalelser var blevet afspejlet i hans undervisningsaktiviteter. Domstolen fandt, at universitetets interesse i at udbyde undervisning i en katolsk doktrin ikke kunne forringe de retssikkerhedsmæssige garantier ved ansættelse af professorer og lektorer.³⁷¹

I den seneste sag, hvori EMD har truffet afgørelse i tvister om akademisk frihed, Kharlamov mod Rusland, 2015 understreges, at den akademiske frihed under artikel 10 omfatter en bred beskyttelse af den frie og kritiske debat, som må opfattes som en integreret del af universiteternes institutionelle autonomi, hvortil Retten eksplicit henregner organiseringen af det akademiske liv og universiteternes self-governance: “The principle of open discussion of issues of professional interest must thus be construed as an element of a broader concept of academic autonomy which encompasses the academics’ freedom to express their opinion about the institution or system in which they work.”³⁷² I den ovenfor citerede

368. Mustafa Erdoğan m.fl. mod Tyrkiet, nr.346/04 og 39779/04, 27/05/2014, præmis 40-41

369. Council of Europe / European Court of Human Rights. Research Division: *Cultural rights in the case-law of the European Court of Human Rights*, January 2011, s. 23 (46): “Freedom of academic expression protected by Article 10 also entails procedural safeguards for professors and lecturers”

370. Lombardi Vallauri mod Italien no. 39128/05, Press release issued by the Registrar 20/10/2010

371. Council of Europe / European Court of Human Rights. Research Division: *Cultural rights in the case-law of the European Court of Human Rights*, January 2011, s. 22f 7.8

372. Kharlamov mod Rusland no. 27447/07 8 /10/2015, præmis 27-28

præmis 40 i Mustafa Erdoğan m.fl. mod Tyrkiet, 2014 henviste Retten generelt til Recommendation 1762 Academic freedom and university autonomy som retsgrundlag.³⁷³ Dermed forekommer universiteternes institutionelle autonomi at have fået en stærkere retsstilling end i tidligere domme, hvor beskyttelsen var rettet mod ”academic’s free expression.” Beskyttelsen af universiteternes institutionelle autonomi sikrer herved den akademiske ytringsfrihed.

Ytringsfriheden efter artikel 10, stk.1, omfatter friheden til at modtage eller meddele oplysninger eller tanker, ”uden indblanding fra offentlig myndighed og uden hensyn til landegrænser”³⁷⁴, og den akademiske friheds institutionelle autonomi indebærer, at universiteterne ikke anerkender politiske eller geografiske grænser. Tværtimod, som det fastslås i Magna Charta Universitatum, anser de europæiske universiteter i særlig grad gensidig udveksling af information, dokumentation og fælles forskningsprojekter for vigtige midler til at opfylde kravet om fortsatte videnskabelige fremskridt. Dette akademiske grundprincip er omfattet af beskyttelsen efter artikel 10, fremgår det af retspraksis fra EMD.

3.6.2 Negativ akademisk ytringsfrihed

Princippet om en negativ ytringsfrihed er omfattet af EMRKs artikel 10. Det udledes af en afgørelse fra EMD, hvorefter ”the right to freedom of expression by implication also guarantees a ’negative right’ not to be compelled to express oneself, that is, to remain silent.”³⁷⁵ Retspraksis om negativ ytringsfrihed er imidlertid ifølge Retten selv ganske begrænset,³⁷⁶ og den negative ytringsfrihed må finde sin begrundelse i den konkrete sag.³⁷⁷ Den negative ytringsfrihed omfatter journalisters ret til at beskytte deres kilder. I sagen Gillberg v. Sverige påberåbte en universitetsansat professor og leder af et børnepsykiatrisk center et tilsvarende bagvedliggende hensyn til at beskytte adgangen til forskningsdata. EMDs afgørelse i første instans anerkendte at forskere kan have beskyttelsesværdige integritetshensyn at varetage i relation til deres forskningsdata: ”The applicant submitted that it should have been taken into account as a mitigating circumstance that he, like for example priests and journalists, had attempted to protect the integrity of their informants. The Court observes in this respect that doctors, psychiatrists and researchers may have a similar interest to that of journalists in protecting their sources (see e.g. Fressoz and Roire mod Frankrig [GC], no. 29183/95, ECHR 1999-I and Roemen and Schmit v. Luxembourg, application no. 51772/99, 25 February 2003)”.³⁷⁸ Ligeledes fandt Retten i første instans, at forskere kan påberåbe sig bagvedliggende hensyn til at beskytte forretningshemmeligheder med klienter eller samarbejdspartnere i forskningsprojekter og at det kan begrunde en ret til ikke at afgive forklaring: “Moreover, doctors, psychiatrists and researchers may have a similar interest to that, for example, of lawyers in protecting professional secrecy with clients (see e.g. Niemietz v. Germany, judgment of 16 December 1992, series A no. 251-B, Foxley v. The United Kingdom, no. 33274/96, 20 June 2000 and Strohal v. Austria, no. 20871/92, Commission decision of 7 April 1994).”³⁷⁹ Da sagen efterfølgende kom for EMDs Storkammer blev spørgsmålet om den konkrete forskers individuelle negative ret prøvet i lyset af, at

373. Parliamentary Assembly of European Council: *Recommendation 1762. Academic freedom and university autonomy*, 2006, præmis 4.2: ”the institutional autonomy of universities should be a manifestation of an independent commitment to the traditional and still essential cultural and social mission of the university, in terms of intellectually beneficial policy, good governance and efficient management”

374. EMRK artikel 10, stk. 1, 1.pkt.

375. Strohal v. Austria, no. 20871/92 7/04/1994

376. Gillberg mod Sverige, nr. 41723/06 Grand Chamber 3/04/2012, præmis 85

377. Gillberg mod Sverige, nr. 41723/06 Grand Chamber 3/04/2012, præmis 86

378. Gillberg mod Sverige, nr. 41723/06 EMD Third Section 2/11/2010, præmis 122

379. Gillberg mod Sverige, nr. 41723/06 EMD Third Section 2/11/2010, præmis 123

universitetsforskeren var offentlig ansat og at materialet tilhørte hans arbejdsgiver, som ønskede at følge en national afgørelse om at tilgængeliggøre materialet.³⁸⁰

3.6.3 Indskrænkninger efter EMRK artikel 10, stk. 2

Idet den akademiske frihed essentielt er en meget vidtgående ytrings- og informationsfrihed, vil retsfølgerne af den akademiske frihed være at udlede inden for rammerne af den almindelige ytringsfrihed, som efter artikel 10 tilkommer enhver. I artiklens andet stykke fremhæves det, at udøvelsen af ytringsfriheden medfører pligter og ansvar, og at ytringsfriheden kan begrænses i det omfang, det er nødvendigt af en række nærmere specificerede grunde, som kan skyldes hensyn til beskyttelse af såvel private som offentlige interesser. Begrænsninger i forskningsfriheden som en vidtgående ytringsfrihed, skal retfærdiggøres efter artikel 10, stk. 2. Efter artikel 10, stk. 2, kan den akademiske frihed indskrænkes gennem en række foranstaltninger i form af formelle bestemmelser, betingelser, restriktioner eller straffebestemmelser. Forud for vurderingen af, om en given foranstaltning har været berettiget, må det klarlægges, om der overhovedet er tale om et indgreb. Det indgår ved vurderingen af, hvornår der er tale om indgreb, at indgreb i den akademiske frihed omfatter indgreb i forhold til forskeren såvel som indgreb i forhold til universitetet. Det er antaget i litteraturen, at de lovlige formål fortolkes kontekstuel og bredt, og at EMD ikke i retspraksis synes at have statueret krænkelse med henvisning til, at indgrebet ikke har haft et lovligt formål.³⁸¹

Udøvelsen af forskningsfrihed som en udvidet informations- og ytringsfrihed kan underkastes ”sådanne formelle bestemmelser, betingelser, restriktioner eller straffebestemmelser, som er foreskrevet ved lov”.³⁸² Fortolkningen af EMRK's legalitetskrav er fastlagt i praksis, blandt andet i sagen *Sanoma Uitgevers*, hvor Storkammeret fastslår, at det fast praksis, at begrebet 'lov' skal forstås i sin 'materielle' forstand, ikke i ordets 'formelle' betydning: ”it has included both ‘written law’, encompassing enactments of lower ranking statutes and regulatory measures taken by professional regulatory bodies under independent rule-making powers delegated to them by Parliament, and unwritten law. ‘Law’ must be understood to include both statutory law and judge-made ‘law’. In sum, the ‘law’ is the provision in force as the competent courts have interpreted it (*Leyla Şahin mod Tyrkiet* [GC], no. 44774/98, § 88, ECHR 2005-XI, with further references).³⁸³ Professionelle etiske regler kan således være tilstrækkelige for at opfylde hjemmelskravet.³⁸⁴ I sagen *Villnow mod Belgien*, 2008 havde en kosmetisk kirurg reklameret for behandling mod hårtab. Lægeforeningen erklærede det for grov misligholdelse af lægens etiske forpligtelser, da behandling efter de lægeetiske regler ikke kunne betragtes som en kommerciel aktivitet. Lægeforeningen pålagde kirurgen en disciplinær sanktion, der efter appel blev nedsat til seks måneders forbud mod at praktisere. EMD fandt, at indgrebet havde været 'foreskrevet ved lov' (De lægeetiske regler) og havde forfulgt et legitimt mål vedrørende beskyttelse af sundhed og andres rettigheder. Tilsvarende må det antages, at videnskabsetiske regelsæt og forskningsetiske adfærdskodeks som *The European Code of Conduct for Research Integrity* og *Dansk kodeks for integritet i forskningen* efter en konkret vurdering vil kunne opfylde hjemmelskravet for indskrænkninger efter artikel 10, stk. 2.

380. Gillberg mod Sverige, nr. 41723/06 Grand Chamber 3/04/2012, præmis 92

381. Schaumburg-Müller, Lorenzen, Vedsted-Hansen (m.fl.): *Den Europæiske Menneskerettighedskonvention. Med kommentarer*, bd. 2, 3. udg., 2011, s. 838

382. EMRK artikel 10, stk. 2.

383. *Sanoma Uitgevers B.V. mod Holland* nr. 38224/03 14/09/2010, præmis 83

384. Schaumburg-Müller, Lorenzen, Vedsted-Hansen (m.fl.): *Den Europæiske Menneskerettighedskonvention. Med kommentarer*, bd. 2, 3. udg., 2011, s. 820

Indskrænkninger i ytrings- og informationsfriheden efter EMRK art. 10, stk. 2, skal fortolkes snævert og med overbevisende nødvendighed,³⁸⁵ og proportionalitetsprincippet skal sikre en rimelig balance mellem rettigheder og andre hensyn.³⁸⁶ Det centrale spørgsmål ved vurdering af, om indskrænkninger i den akademiske frihed er omfattet af artikel 10, stk. 2, vil typisk være, om indgrebet kan anses for nødvendigt i et demokratisk samfund. I sagen *Observer and Guardian*, 1991 opstilles de overordnede fortolkningsprincipper. Indgrebet skal opfylde et presserende samfundsmæssigt behov, 'a pressing social need' i forhold til de lovlige hensyn, som er opregnet i EMRK artikel 10, stk. 2. Det følger af EMDs praksis, at forskeres frihed til at distribuere viden og sandhed nyder en meget stærk beskyttelse. I *Aksu mod Tyrkiet*, 2012 præmis 71,³⁸⁷ havde den tyrkiske ret lagt vægt på, at den omtvistede bog var skrevet af en akademiker og derfor måtte anses som et akademisk arbejde. Anerkendelsen af den akademiske friheds betydning i et demokratisk samfund indebærer et forstærket krav om omhyggelige hensynsafvejning forud for indgreb i den akademiske frihed. Dermed nyder forskeres ytringer en særlig vid beskyttelse. Den høje tolerancetærskel medfører, at hvor en forsker udtaler sig om et emne, må denne også tåle en streng kritik eller genmæle. Medlemsstaterne nyder en vis skønsmargin ved vurderingen af, om og i hvilket omfang forskelle i ellers lignende situationer begrundes en forskel i behandlingen af retsforholdene.³⁸⁸ EMD har forholdt sig til spørgsmålet om en skønsmargin ved nationale retters fortolkning af EMDs praksis om akademisk frihed: *Sagen Cox v. Turkey*, 2010 vedrørte en amerikansk universitetsforsker, som gentagne gange havde undervist på tyrkiske universiteter og udtrykt holdninger om kurdiske og armenske spørgsmål, blev forbudt indrejse i Tyrkiet begrundet i et nationalt sikkerhedshensyn.³⁸⁹ Retten udtalte om sager vedrørende udøvelse af rettigheder og friheder garanteret under artikel 10, stk. 1, at "the supervision must be strict, because of the importance of the rights in question; the importance of these rights has been stressed by the Court many times. The necessity for restricting them must be convincingly established (see *Autronic AG*, cited above, § 61, and the case cited therein)."³⁹⁰

I sagen *Aksu mod Tyrkiet*, 2012, hvor Retten understreger sin faste praksis med en særlig og bred beskyttelse af den akademiske frihed, fastslår, at den nationale rets prøvelse og de angivne grunde vurderes i lyset af EMDs praksis: "the Court therefore attached significant weight to the fact that the domestic authorities had identified the existence of conflicting rights and the need to ensure a fair balance between them [...] 67. If the balance struck by the national judicial authorities is unsatisfactory, in particular because the importance or the scope of one of the fundamental rights at stake was not duly considered, the margin of appreciation accorded to the decisions of the national courts will be a narrow one. However, if the assessment was made in the light of the principles resulting from its well-established

385. Rytter: Jens Elo: *Individets grundlæggende rettigheder*, 2. udg., 2016, s. 282

386. *Ibid.*, s. 89

387. "In recent judgments, the Court has also stressed the importance of such works (see *Sorguç v. Turkey*, no. 17089/03, §§ 21-35, 23 June 2009, and *Sapan v. Turkey*, no. 44102/04, § 34, 8 June 2010). It is therefore consistent with the Court's case-law to submit to careful scrutiny any restrictions on the freedom of academics to carry out research and to publish their findings."

388. Se eksempelvis Storkammerets afgørelser i *Hämäläinen mod Finland* nr. 37359/09, 16/07/2014, præmis 108, X m.fl. mod Østrig, nr. 19010/07, 22/02/2013 præmis 98, samt *Vallianatos m.fl. mod Grækenland*, nr. 29381/09 og nr. 32684/09, 07/11/2013, præmis 76

389. *Cox mod Tyrkiet* nr. 2933/03, 20. Maj 2010

390. *Cox mod Tyrkiet*, præmis 39

case-law, the Court would require strong reasons to substitute its own view for that of the domestic courts, which consequently will enjoy a wider margin of appreciation.”³⁹¹

Medlemsstaterne har en vis skønsmargin, men EMD har kompetencen til endeligt at afgøre, hvorvidt en restriktion er forenelig med artikel 10. Det tilkommer således Retten at afgøre, om indskrænkninger er proportionale, står i "rimeligt forhold til det legitime formål", og om de begrundelser, der ligger til grund for den nationale rets afgørelse, er relevante og tilstrækkelige.³⁹² Det er fast antaget, at indgrebet skal være proportionalt og at omfanget af beskyttelsen afhænger af en konkret helhedsvurdering. Det vil navnlig have betydning, om ytringen vedrører et emne af samfundsmæssig interesse, og om indholdet af ytringen er sagligt. Hvis ytringen angår et emne af samfundsmæssig interesse og dermed bidrager til den offentlige debat, nyder ytringen en vidtgående beskyttelse, hvorimod ytringer om rent private forhold ikke nyder en stærk beskyttelse.³⁹³ Den akademiske frihed anerkendes af EMD som en forudsætning for et velfungerende demokratisk samfund i lighed med de politiske ytringer, der er ytringsfrihedens oprindelige begrundelse og rationale. Dermed tillægges forskningsfrihed en særlig stærk beskyttelse mod indgreb i form af en skærpet proportionalitetsvurdering ved indgreb i den akademiske frihed. Som følge af, at beskyttelsens kerne i artikel 10 omfatter selve fællesskabets ret til kommunikation, skal indskrænkninger i friheden være nødvendige og hertil kræves, at staten kan påvise et presserende samfundsmæssigt behov.

EMDs praksis giver anledning til overvejelser om afgrænsning af, hvilke former for ytringer, der kan nyde godt af den akademiske ytringsfrihed, en sondring mellem hvad der bør defineres som videnskabelige ytringer med den særligt beskyttede ytringsfrihed, der følger heraf, og ytringsformer, der snarere har karakter af debatindlæg eller almindelig polemik.³⁹⁴ I *Sorguç mod Tyrkiet*, 2009 gentager retten den principielle sondring mellem ytringens karakter af fakta eller værdidom og tilføjer ”even where a statement amounts to a value judgment, the proportionality of an interference may depend on whether there exists a sufficient factual basis for the impugned statement, since even a value judgment may be excessive if it has no factual basis to support it.”³⁹⁵ Det er således et afgørende moment ved fastlæggelsen af, om ytringen er nødvendig i et demokratisk samfund, at der ved afvejningen af beskyttelseshensyn sondres mellem ytringens karakter af faktum eller værdidom. Sondringen værdidom og fakta udgør hermed en styrkelse af ytrings- og informationsfriheden. I *Kharlamov mod Rusland*, 2015 og *Mustafa Erdoğan m.fl. mod Tyrkiet*, 2014 understreger Retten, at ”in order to assess the justification of an impugned statement, a distinction needs to be made between statements of fact and value judgments. While the existence of facts can be demonstrated, the truth of value judgments is not susceptible of proof. The requirement to prove the truth of a value judgment is impossible to fulfil and infringes freedom of

391. *Aksu mod Tyrkiet* nr. 4149/04 og nr. 41029/04, 15/03/2012, præmis 65-67

392. *Observer and Guardian mod England*, 1991, præmis 51

393. Justitsministeren endeligt svar på spm 699 til Retsudvalget 2015-16, REU Alm.del 9. april 2016, se også betænkning nr. 1553/2012 afsnit 3.1.2, samt. Peer Lorenzen mfl., *Den Europæiske Menneskerettighedskonvention. Med kommentarer*, side 860 ff

394. Vedsted-Hansen, Jens: *Forskerytringer og integritetsværn*, 2016, s. 415

395. *Sorguç mod Tyrkiet*, no. 17089/03, præmis 30: ”One factor of particular importance for the Court’s determination in the present case is the distinction between statements of fact and value judgments. While the existence of facts can be demonstrated, the truth of value judgments is not susceptible of proof. The requirement to prove the truth of a value judgment is impossible to fulfil and infringes freedom of opinion itself, which is a fundamental part of the right secured by Article 10 (see, for example, *Lingens v. Austria*, 8 July 1986, § 46, Series A no. 103; *Oberschlick v. Austria* (no. 1), 23 May 1991, § 63, Series A no. 204). However, even where a statement amounts to a value judgment, the proportionality of an interference may depend on whether there exists a sufficient factual basis for the impugned statement, since even a value judgment may be excessive if it has no factual basis to support it (see *Jerusalem v. Austria*, no. 26958/95, § 43, ECHR 2001-II)”.

opinion itself, which is a fundamental part of the right secured by Article 10. The classification of a statement as a fact or as a value judgment is a matter which in the first place falls within the margin of appreciation of the national authorities, in particular the domestic courts. However, even where a statement amounts to a value judgment, there must exist a sufficient factual basis to support it, failing which it will be excessive (see, for example, *Pedersen and Baadsgaard v. Denmark* [GC], no. 49017/99, § 76).³⁹⁶ Det falder inden for medlemsstaternes skønsmargin at afgøre om en ytring indeholder faktum eller en værdidom.

3.6.4 Akademisk ytringsfrihed

I *Mustafa Erdoğan m.fl. mod Tyrkiet 2014* understreger retten “the importance of academic freedom [...] and of academic works.” I dommens ovenfor citerede præmis 40 uddybes i hvilken betydning akademisk frihed skal inddrages. Anvendt på den konkrete sag finder Domstolen, at “the subject matter of the article in question, written by an academic, concerned an important and topical issue in a democratic society which the public had a legitimate interest in being informed of and therefore that the article in question contributed to a debate of general interest” (præmis 41). Retten vurderer herefter de nationale domstoles afbalancering af de kolliderende hensyn bag artikel 10 og artikel 8, og det bemærkes, at de nationale domstole ikke havde fortaget en sondring mellem ytringernes indhold af fakta og værdidomme. Det var heller ikke indgået i de nationale domstoles vurdering, at artiklerne var publiceret i god tro: “when account is taken of the content of the article as a whole, and the context in which they were expressed [...] The Court also takes note that the article in question was published in a quasi-academic quarterly as opposed to a popular newspaper.”³⁹⁷

Sagen *Mustafa Erdoğan m.fl. mod Tyrkiet, 2014* tiltrækker sig yderligere opmærksomhed, fordi tre dommere Vučinič, Kūris samt vicepresident Sajó supplerer den enstemmige dom med en uddybende fælles obiter dictum-udtalelse, en joint concurring opinion,³⁹⁸ der har til formål at uddybe indholdet af det retlige begreb akademisk frihed med henblik på at skabe transparens om beskyttelsen af akademisk frihed efter EMRK artikel 10: “When it comes to the use of concepts and principles which are not yet clearly spelled out in the Court’s case-law, it is imperative to explain the reasons for and scope of those concepts and principles.”³⁹⁹ Indholdet af de tre dommers joint concurring opinion var ikke nødvendig for afgørelsen af den konkrete sag, og udtalelsen vil derfor heller ikke være bindende for dommere i andre sager, men påkalder sig alligevel interesse i nærværende sammenhæng, da udlægningen af akademisk frihed, jf. fællesudtalelsens præmis 4, sker i Domstolens tradition for udvikling af retspraksis⁴⁰⁰ med afsæt i medlemsstaternes nationale retsudvikling og international soft law. Fællesudtalelsens konkrete obiter dictum-betragtninger baseres på anbefalinger fra Europarådets Ministerkomité: Recommendation CM/Rec(2012)7 On The Responsibility Of Public Authorities For Academic Freedom And Institutional Autonomy foruden “The French Constitutional Council (see decision no. 83-165 DC, 20 January 1984),” idet “A similar approach can be found in the constitutional case-law of many other European

396. *Mustafa Erdoğan m.fl. mod Tyrkiet*, 2014, præmis 34-36, jf. *Kharlamov mod Rusland*, 2015, præmis 30 med henvisninger til *Pedersen og Baadsgaard mod Danmark*, 2004 præmis 76

397. *Mustafa Erdoğan m.fl. mod Tyrkiet*, 2014, præmis 46

398. Se afsnit 3.7.3 for overvejelser om den retskildemæssige værdi af den Joint Concurring Opinion i *Mustafa Erdoğan m.fl. mod Tyrkiet*, nr.346/04 og 39779/04, 27/05/2014

399. *Mustafa Erdoğan m.fl. mod Tyrkiet*, nr.346/04 og 39779/04, 27/05/2014, Concurring opinion by judges Sajó, Vučinič og Kūris, præmis 2

400. Jf. ovenfor afsnit 2.4.

countries.”⁴⁰¹ Disse retskilder repræsenterer en europæisk tradition, hedder det i fællesudtalelsen, inden for hvilken akademisk frihed er “an essential condition for the search for truth”, hvori det er et afgørende element at skærme undervisning og forskning fra ekstern påvirkning.

Med orbiter dictum-udtalelsen bliver den akademiske friheds rækkevidde i det omgivende samfund præciseret. I dommens præmis 40 er det fastslået, at akademisk frihed, som citeret ovenfor, ikke er afgrænset til akademisk eller videnskabelig forskning, men også omfatter akademisk ytringsfrihed til frit at ytre synspunkter og holdninger, også hvis de er kontroversielle, inden for deres forskningsområder, professionelle ekspertise og kompetence, og ligeledes friheden til at analysere og kritisere indretningen af de offentlige institutioner i et givent politisk system. ”One could hardly disagree that academic freedom is not limited to debates in scholarly journals, debates in academic settings and teaching”.⁴⁰² Den akademiske frihed ‘uden for murene’ i samfundet og i den offentlige debat pointeres også, ved at fastslå, at beskyttelsen efter artikel 10 “guarantees the freedom of expression in its various manifestations, including “extramural” speech, which embraces not only academics’ mutual exchange (in various forms) of opinions on matters of academic interest, but also their addresses to the general public – of which, by the way, academics themselves are also part. (As a broader concept, academic freedom transcends the scope of Article 10 in certain areas, but this dimension is irrelevant to the present case and will not be discussed further here.)” Ved præciseringen af den akademiske friheds rækkevidde opretholdes således en sondring mellem akademisk frihed internt i det akademiske samfund (‘academic’s mutual exchange’) og extramural akademisk frihed, dvs. akademisk frihed udøvet ‘extra muros’, dvs. i sammenhænge uden for universitetsverdenen. Det understreges i orbiter dictum-betragtningerne, at forskningsfriheden også er extramural, dvs. gælder uden for Akademias mure i ikke-akademiske manifestationer og sammenhænge.

Dernæst præciseres med henvisning til europæiske og nationale retskilder, at akademisk frihed karakteriseres omfatter universitetets institutionelle autonomi, den enkeltes forskningsfrihed og akademiske ytringsfrihed, og den tætte forbundethed herimellem: ”Traditionally, academic freedom referred to a crucial element of university autonomy: non-interference by external powers in university teaching. This core academic freedom has increasingly been accepted as including personal freedom of expression, often in the sense of scholars’ autonomy. It is in this sense that the maxim of the independence of university teachers and researchers was recognised as a constitutional principle by the French Constitutional Council (see decision no. 83-165 DC, 20 January 1984, in which it was held that “by their very nature, the functions of teaching and research not only permit but require ... that free expression and personal independence are guaranteed by the provisions applicable to them” and that “the guarantee of [teachers’] independence stems from a fundamental principle recognised by the laws of the Republic”). A similar approach can be found in the constitutional case-law of many other European countries. Also, teachers’ freedom of expression is interlinked with the freedom of research. In order to provide for the self-determination necessary for the autonomous advancement of learning, knowledge and science, institutional autonomy is guaranteed under the name of academic freedom. However, although academic freedom refers, first and foremost, to institutional autonomy, it cannot be reduced to its institutional setting, since scholars’ institutional autonomy is meaningful only if they enjoy personal freedom of research that entails unimpeded communication of ideas within, but not exclusively within,

401. Mustafa Erdoğan m.fl. mod Tyrkiet, nr.346/04 og 39779/04, 27/05/2014, Concurring opinion by judges Sajó, Vučinič og Kūris, præmis 4

402. Mustafa Erdoğan m.fl. mod Tyrkiet, nr.346/04 og 39779/04, 27/05/2014, Concurring opinion by judges Sajó, Vučinič og Kūris, præmis 3

the scholarly community. This interrelatedness between academic institutional autonomy and personal freedom of scholars is expressed in various instruments including Recommendation CM/Rec(2012)7 of the Committee of Ministers to member States on the responsibility of public authorities for academic freedom and institutional autonomy. In this Recommendation, academic freedom and institutional autonomy are characterised as “essential values of higher education” which “serve the common good of democratic societies”. It is also emphasised that “academic freedom should guarantee the right of both institutions and individuals to be protected against undue outside interference, by public authorities or others”, which is “an essential condition for the search for truth”,⁴⁰³ and that “[u]niversity staff and/or students should be free to teach, learn and research without the fear of disciplinary action, dismissal or any other form of retribution” (see paragraphs 4 and 5 of the Recommendation).⁴⁰⁴

3.6.5 Udvidet beskyttelse af akademiske ytringer

I Mustafa Erdoğan m.fl. mod Tyrkiet, 2014, vurderer Retten i overensstemmelse med praksis i sager om krænkelse af ytringsfrihed efter artikel 10, at sagens konkrete artikel udgør et bidrag til en debat af offentlig interesse: ”The Court finds that the subject matter of the article in question, written by an academic, concerned an important and topical issue in a democratic society which the public had a legitimate interest in being informed of and therefore that the article in question contributed to a debate of general interest.”⁴⁰⁵ Dette synspunkt uddybes i dommens obiter dictum-udtalelsen, hvori tre dommere argumenterer for, at den akademiske frihed også for den individuelle forsker bør være særlig stærk netop med hensyn til den samfundsvidenskabelig forskning: ”There is no Chinese wall between science and a democratic society. On the contrary, there can be no democratic society without free science and free scholars. This interrelationship is particularly strong in the context of social sciences and law, where scholarly discourse informs public discourse on public matters including those directly related to government and politics. [...] As a matter of principle, social and legal scientists’ contributions to public discourse and other “extramural” utterances that are based on their research, professional expertise and competence serve the public interest.”⁴⁰⁶

I obiter dictum-udtalelsen henviser dommerne til Europarådets Recommendation No. R(2000)12 of the Committee of Ministers to member States on the social sciences and the challenge of transition, hvori det tilkendegives, at “the social sciences play a strategic role in guaranteeing an informed public and in building a society based on democracy” and that “all democracies have a growing need for the social sciences for their economic and social development, to help their institutions to understand and to solve societal problems, to increase the confidence of their citizens in democracy and to enhance the vigour of the democratic process itself, encompassing electoral politics, government, and civil society”. As a matter of principle, social and legal scientists’ contributions to public discourse and other “extramural” utterances that are based on their research, professional expertise and competence serve the public interest”.⁴⁰⁷

De tre dommere bag fællesudtalelsen argumenterer for, at den samfundsvidenskabelige forskning er så nødvendig for et demokratisk samfund, at det ophæver den i dommens præmis 36 beskrevne beskyttelsesmæssige sondring mellem fakta og værdibaserede udsagn, og ydermere anbefales akademisk

403. Mustafa Erdoğan m.fl. mod Tyrkiet, nr.346/04 og 39779/04, 27/05/2014, Concurring opinion by judges Sajó, Vučinič og Kūris, præmis 4

404. Mustafa Erdoğan m.fl. mod Tyrkiet, nr.346/04 og 39779/04, 27/05/2014, Concurring opinion by judges Sajó, Vučinič og Kūris, præmis 4

405. Mustafa Erdoğan m.fl. mod Tyrkiet, 2014, præmis 41

406. Mustafa Erdoğan m.fl. mod Tyrkiet, 2014, Concurring opinion by judges Sajó, Vučinič og Kūris, præmis 6

407. Mustafa Erdoğan m.fl. mod Tyrkiet, 2014, Concurring opinion by judges Sajó, Vučinič og Kūris, præmis 6

frihed det højeste beskyttelsesniveau under artikel 10: “It is for this reason that social and legal scientists’ judgments, those of value no less than those of fact, where these academics freely express their views and opinions on matters belonging to the area of their research, professional expertise and competence, deserve the highest level of protection under Article 10.”⁴⁰⁸

Sagen Mustafa Erdoğan m.fl. mod Tyrkiet, 2014 vedrørte forskeren Mustafa Erdoğan’s ‘extramural speech’, det vil sige hans offentlige kommentarer om et emne af offentlig interesse inden for hans professionelle kompetenceområde som forsker i forfatningsret.⁴⁰⁹ I dommens præmis 40 henvises til Aksu v. Turkey, præmis 71, hvori det fastslås, at “it is ... consistent with the Court’s case-law to submit to careful scrutiny any restrictions on the freedom of academics to carry out research and to publish their findings”⁴¹⁰: “This very general principle, which we fully endorse, calls for a tool for its application, that is to say an applicable test by which it could be determined whether academic freedom, and not only freedom of expression as an “umbrella concept”, has been impeded. So far, no such test has been applied in the Court’s case-law. This case presented an opportunity to fill this gap. Regrettably, this opportunity has not been taken.”⁴¹¹

Retten har ensartede kriterier for hensynsafvejninger, der finder anvendelse på alle typer ytringer. Dommerne bag fællesudtalelsen i Mustafa Erdoğan m.fl. mod Tyrkiet, 2014, sigter i stedet på at opstille kriterier, der alene gælder for akademiske ytringer. For at afgrænse, hvad der bør defineres som videnskabelige ytringer med den særligt beskyttede ytringsfrihed, som kan udledes af retspraksis om EMRKs beskyttelse af akademisk frihed, opstilles en tre-test med inddragelse af de momenter, der skal afgøre en ytrings ’akademiske element’ og dermed om den omtvistede ytring omfattes af den højeste beskyttelse: “in determining whether “speech” has an “academic element” it is necessary to establish: (a) whether the person making the speech can be considered an academic; (b) whether that person’s public comments or utterances fall within the sphere of his or her research; and (c) whether that person’s statements amount to conclusions or opinions based on his or her professional expertise and competence. These conditions being satisfied, an impugned statement must enjoy the utmost protection under Article 10, as indicated in paragraph 6 above. Where and how (inter alia, in what form of publication or to what audience) the “speech” was given or was otherwise made public is a secondary, auxiliary and often not decisive factor”⁴¹².

Der lægges således op til, de hidtil anvendte sondringer – mellem fakta og værdibaserede ytringer, mellem fremsættelse i akademisk kontekst og fremsættelse ekstramural, dvs. i den brede offentlighed viger for en test af ytringens akademiske karakter. Det bemærkes, at det akademiske element ikke er nødvendigt for at ytringer, kan opnå beskyttelse efter artikel 10, men tilstedeværelsen eller fraværet af et ’akademisk element’ i den påtalte ytring kan være afgørende for om en bestemt ytring, som ellers ville udgøre en ulovlig krænkelse af personlige rettigheder er beskyttet i henhold til artikel 10. Dette synspunkt om en forstærket beskyttelse af akademiske ytringer ligger i forlængelse af EMDs afgørelse i sagen Aksu mod Tyrkiet, 2012, hvor en forsker tydeligt havde tilkendegivet i forskellige dele af en bog – der påstods

408. Mustafa Erdoğan m.fl. mod Tyrkiet, nr.346/04 og 39779/04, 27/05/2014, Concurring opinion by judges Sajó, Vučinič og Kūris, præmis 6

409. Jf. analysen af U2015.3106H i afsnit 9.4.4. Sagen Dragsdahl-Bent Jensen er indbragt for EMD, hvilket øger nærværende afsnits retspolitiske relevans

410. Aksu mod Tyrkiet, præmis 71-72

411. Mustafa Erdoğan m.fl. mod Tyrkiet, 2014, Concurring opinion by judges Sajó, Vučinič og Kūris, præmis 7

412. Mustafa Erdoğan m.fl. mod Tyrkiet, 2014, Concurring opinion by judges Sajó, Vučinič og Kūris, præmis 8

at krænke tyrkiske romaers etnicitet - først og fremmest i forordet, introduktionen og konklusion, at intentionen med bogen var ”to shed light on the unknown world of the Roma community in Turkey, who had been ostracised and targeted by vilifying remarks based mainly on prejudice.”⁴¹³ I lyset heraf og “in the absence of any evidence justifying the conclusion that the author’s statements were insincere, it was not unreasonable for the domestic courts to hold that he had put effort into his work and had not been driven by racist intentions (see, mutatis mutandis, *Jersild v. Denmark*, 23 September 1994, § 36, Series A no. 298).”⁴¹⁴

Til disse anerkendelsesværdige intentioner og den indsats, der var lagt i arbejdet med bogen, føjes nu yderligere det aspekt, at bogen er skrevet af en akademiker og følgelig må betragtes som et akademisk arbejde:”Moreover, despite the somewhat laconic manner in which some of them were expressed, the reasons put forward by the domestic courts in support of their conclusions were in keeping with the principles set forth in the Court’s case law. [...] It is also in line with the Court’s approach to consider the impugned passages not in isolation but in the context of the book as a whole and to take into account the method of research used by the author of the publication. In this connection the Court observes that the latter explained that he had collected information from members of the Roma community, local authorities and the police. He also stated that he had lived with the Roma community to observe their lifestyle according to scientific observation principles (see paragraph 11 above).”⁴¹⁵

Rettens vanlige sondring mellem ytringens karakter af fakta eller værdidom, viger her for rettens vurdering af bogens akademiske karakter. Allerede fordi bogen er skrevet af en akademiker og derfor et akademisk værk tillægges bogen en stærk beskyttelse begrundet i hensynet til den akademiske frihed til at forske og publicere forskningens resultater. Rettens omhyggelige test af restriktioner i den akademiske frihed indebærer, at de omtvistede passager ikke vurderes konkret og isoleret som fakta eller værdidom, men i stedet vurderes på grundlag af, at der er tale om en akademisk publikation og under iagttagelse af den anvendte akademiske metode. I den konkrete sag fandt Retten, at det tyrkiske ministeriums tilbagekaldelse af de resterende 299 kopier salgseksemplarer af bogen og en tilbageoverdragelse af ophavsretten til forskeren havde afbalanceret rettighederne mellem artikel 10 og artikel 8.

Sammenfattende må EMDs praksis om beskyttelse af akademisk frihed efter EMRK artikel 10 tillægges særlig interesse. Dels fastslår retspraksis, at akademisk frihed nyder beskyttelse efter reglerne om ytringsfrihed og det kan heraf udledes, at ytringsfriheden udgør kernen i den akademiske frihed. Dels er praksis af væsentlig betydning, fordi EMD fastslår Recommendation 1762s retskildemæssige værdi ved fortolkning af akademisk frihed efter EMRK artikel 10, og samtidig bliver det fastslået i praksis, at akademisk frihed efter EMRK artikel 10 baseres på Magna Charta Universitatums definitioner af akademisk frihed.

3.7 EU’s Charters beskyttelse af akademisk frihed

Med anerkendelsen af de europæiske universiteter som kulturbærende forvaltere af den europæiske kultur indgår den akademiske frihed i Den Europæiske Unions værdigrundlag. Lissabontraktaten har sikret den akademiske frihed som grundrettighed inden for EU-retten, hvorefter grundrettigheder inden for Den Europæiske Union beskyttes efter tre retsgrundlag: Den Europæiske Unions Charter om Grundlæggende

413. Aksu mod Tyrkiet nr. 4149/04 og nr. 41029/04, 15/03/2012, præmis 70

414. Aksu mod Tyrkiet nr. 4149/04 og nr. 41029/04, 15/03/2012, præmis 70

415. Aksu mod Tyrkiet, præmis 71-72

Rettigheder,⁴¹⁶ Den Europæiske Menneskerettighedskonvention samt generelle principper i EU-retten.⁴¹⁷ *Den Europæiske Unions Charter om Grundlæggende Rettigheder*,⁴¹⁸ sammenskriver og synliggør de gældende menneskerettigheder og grundlæggende rettigheder i EU, og beskriver dermed også EU-landenes og EU-samarbejdets fælles værdigrundlag. Charteret, der oprindeligt blev proklameret i forbindelse med vedtagelsen af Nice Traktaten, blev i 2007 tilpasset Lissabontraktaten og er nu en del af EU's primærret, jf. charterets art. 47-50, og med samme juridiske værdi som traktaterne. Charteret inkluderer de almindelige principper, der omhandles i Europarådets konvention om menneskerettigheder og de principper, der er udledt af EU-landenes fælles forfatningsmæssige traditioner. Charteret inkluderer de grundlæggende rettigheder, der gælder for EU-borgere og det fremgår af charterets indledende resumé, at charteret skal afspejle de principper, der følger af Domstolens og Menneskerettighedsdomstolens retspraksis.

3.7.1 EUC artikel 13: Fri videnskabelig forskning

Den internationale beskyttelse af forskningsfriheden forstærkes indenfor EU-retten rammer ved anerkendelsen af den akademiske frihed og forskningsfrihed i art. 13 i EU's charter for grundlæggende rettigheder:

*”Der er frihed for kunst og videnskabelig forskning. Den akademiske frihed respekteres.”*⁴¹⁹
“(The arts and scientific research shall be free of constraint. Academic freedom shall be respected)-”

Artikel 13 formulerer for første gang i en EU retlig kontekst specifikke rettigheder til forskningsfrihed og den akademiske frihed. Som artikel 13 er formuleret differentieres beskyttelsen af kunstnerisk og videnskabelig forskning og den akademiske frihed. Artikel 13 er ”først og fremmest afledt af tanke- og ytringsfriheden, som beskyttes i charterets art. 10 og art. 11, og friheden for kunst og videnskab udøves under overholdelse af artikel 1 og kan underkastes de begrænsninger, der er tilladt ifølge artikel 10 i EMRK.”⁴²⁰ Samtidig er friheden for videnskabelig forskning og skabende virksomhed, i overensstemmelse med artikel 15 i FN's konvention om økonomiske, sociale og kulturelle rettigheder.⁴²¹

Også før vedtagelsen af EU Charteret hørte artikel 10 i den europæiske menneskerettighedskonvention ifølge EF-Domstolens faste praksis til de almindelige retsgrundsætninger, som EF-Domstolen skal beskytte.⁴²² Rettighederne, frihederne og principperne i charteret skal fortolkes i overensstemmelse med de almindelige bestemmelser i charterets afsnit VII vedrørende fortolkning og anvendelse af charteret og under behørigt hensyn til de forklaringer, der henvises til i charteret, og som anfører kilderne til disse bestemmelser.⁴²³ Såvel Unionens som medlemsstaternes domstole ”skal fortolke under hensyntagen til de forklaringer, der blev udarbejdet under præsidiets for den forsamling, der udarbejdede charteret, og ajourført under Det Europæiske Konvents præsidiets ansvar.”⁴²⁴

416. EFT C 364 af 18/12/2000, senest 2010/C 83/02 *Den Europæiske Unions Charter om grundlæggende rettigheder*

417. Traktaten om den Europæiske Union, artikel 6

418. EFT C 364 af 18/12/2000, senest 2010/C 83/02 *Den Europæiske Unions Charter om grundlæggende rettigheder*

419. EUC artikel 13

420. EU-Tidende 14/12/ 2007 C 303/02, Forklaringer til EU's Charter om grundlæggende rettigheder, Forklaring ad. art. 13.

421. BKI nr. 5 af 14/01/1976 FNs internationale konvention om økonomiske, sociale og kulturelle rettigheder, art. 15, stk. 3

422. ERT C-260/89, præmis 41

423. Traktaten om den Europæiske Union, artikel 6, stk. 1

424. EU-Tidende, 14/12/ 2007 C 303/02

I C-421/07 Damgaard udtalte Domstolen, at ”det står fast, at den skønsbeføjelse, som de kompetente myndigheder har ved afgørelsen af, hvor den rette balance mellem ytringsfriheden og de ovenfor nævnte formål befinder sig, varierer for hvert enkelt af de formål, der gør det lovligt at begrænse denne ret, og i forhold til de omhandlede aktiviteter karakter. Når denne frihed ikke udøves for at bidrage til en debat af almen interesse, og den desuden udøves inden for et område, hvor staterne har en vis skønsmargen, kontrolleres det kun, om denne begrænsning er rimelig og forholdsmæssig. Dette gælder således udnyttelse af ytringsfriheden i erhvervsforhold, specielt på et så kompleks og flydende område som reklamer (jf. Karner-dommen, præmis 51)”.⁴²⁵

3.7.2 Beskyttelse af videnskabelig forskning og menneskelig værdighed

Beskyttelsen af videnskabelig forskning udspringer af EMRK artikel 9 og EMRK artikel 10. Friheden for kunst og videnskab udøves under overholdelse af artikel 1, og i overensstemmelse med begrænsningsklausulen i EUC artikel 52. EUC artikel 1 fastslår, at ”den menneskelige værdighed er ukrænkelig. Den skal respekteres og beskyttes.”⁴²⁶ Forklaringerne til EU Charteret fastslår, at den menneskelige værdighed ikke er ”blot en rettighed i sig selv, men udgør selve fundamentet for de grundlæggende rettigheder”⁴²⁷ og henviser til Verdenserklæringen om menneskerettigheder af 1948, der stadfæster den menneskelige værdighed i sin indledning: ”... da anerkendelsen af den menneskeligt iboende værdighed og af de lige og ufortabelige rettigheder for alle medlemmer af den menneskelige familie er grundlaget for frihed, retfærdighed og fred i verden”. Som påpeget af Heide Jørgensen, indtager den menneskelige værdighed som værdi i den danske retsdannelse ikke en fremtrædende plads, som det eksempelvis er tilfældet i den tyske retsdannelse.⁴²⁸

Forestillingen om menneskets værdighed er kernen i den europæiske humanisme og har lige som den akademiske frihed sit udspring i det platoniske akademi uden for Firenze med Pico della Mirandolas ovenfor (afsnit 3.2) omtalte tale om menneskets værdighed, *De hominis dignitate*.⁴²⁹ Den menneskeretlige anerkendelse af den mennesket iboende værdighed og af de lige og umistelige rettigheder for alle medlemmer af den menneskelige familie, kan føres tilbage til Mirandolas proklamering af menneskets frihed af al universel kausalitet: Mennesket er frit og i sig selv guddommeligt. Gud, den store arkitekt, havde dannet det kosmiske hjem, verdensaltet, ud fra sin mystiske visdoms love. Ved skabelsesdagens afslutning havde han formet mennesket, for at det kunne erkende disse love, beundre altets storhed, elske dets skønhed. Mennesket er derfor heller ikke bundet til et bestemt miljø, nogen bestemt bopæl eller et særligt arbejde. Det kan bryde sine egne skranker, og det bør gøre det, for det besidder bevægelighed og fri vilje.

Kravet om overholdelse af menneskelig værdighed i den videnskabelige forskning sigter således på at dække etiske spørgsmål i tilknytning til forskningen. En formodning i litteraturen om, at der af Domstolens afgørelse i C-34/10 Oliver Brüstle vs. Greenpeace kan udledes, at videnskabelig forskning beskyttes i charterets art. 13, ”men kun med respekt for den menneskelige værdighed og integritet”⁴³⁰ synes hermed ikke dækkende for beskyttelsens omfang.

425. C-421/07 Damgaard 2/04/2009, præmis 27

426. EUC artikel 1

427. (2007/C 303/02) Forklaringer til Chartret om Grundlæggende Rettigheder, forklaring ad. Artikel 1

428. Heide-Jørgensen, Caroline: *Reklameret*, 2008, s. 42

429. Pico della Mirandola: Giovanni: *Om Menneskets Værdighed*.

430. Christoffersen, Jonas: *EU's Charter om Grundlæggende Rettigheder*, 2014, s. 168

C-34/10 Brüstle vedrørte fortolkningen af artikel 6, stk. 2, litra c), i direktiv 98/44/EF af 6. juli 1998 om retlig beskyttelse af bioteknologiske opfindelser. I sagen havde Greenpeace eV ved den tyske Bundesgerichtshof anlagt en annulationssag vedrørende et tysk patent, der tilhørte Oliver Brüstle, og som vedrørte neurale precursorceller og fremgangsmåder for fremstilling af disse på grundlag af embryonale stamceller samt deres anvendelse til terapeutiske formål. Det præjudicielle spørgsmål lød: "Hvad forstås ved udtrykket »anvendelse af menneskelige embryoner til industrielle eller kommercielle formål«? Er enhver kommerciel udnyttelse som omhandlet i direktivets artikel 6, stk. 1, omfattet heraf, navnlig også anvendelse med henblik på videnskabelig forskning". Domstolen præciserede, at formålet med direktiv 98/44/ ikke er at regulere anvendelsen af menneskelige embryoner i forbindelse med videnskabelig forskning. Dets formål begrænser sig til patenterbarheden af bioteknologiske opfindelser. Retten fastslog, at "selv om formålet med videnskabelig forskning må adskilles fra industrielt og kommercielt øjemed, kan anvendelse af menneskelige embryoner med henblik på videnskabelig forskning, som er genstand for patentansøgningen, ikke adskilles fra selve patentet og de rettigheder, der er knyttet dertil, og at præciseringen i direktivets betragtning 42 ligeledes bekræfter, at anvendelsen af menneskelige embryoner med henblik på videnskabelig forskning, der er genstand for en patentansøgning, ikke kan adskilles fra industriel og kommerciel udnyttelse og derved falde uden for forbuddet mod patentering.⁴³¹ Domstolen konkluderede i præmis 46, at den udelukkelse fra patentering af anvendelsen af menneskelige embryoner i industrielt og kommercielt øjemed, der er fastsat i direktivets artikel 6, stk. 2, litra c), ligeledes omfatter anvendelse med henblik på videnskabelig forskning, idet alene anvendelser, som har et terapeutisk eller diagnostisk formål, og som anvendes på menneskelige embryoner og er nyttige for dem, kan være genstand for et patent.

3.7.3 Indskrænkninger svarende til EMRK artikel 10, stk. 2

Det fremgår af forklaringerne til grundrettighederne, at retten efter EUC artikel 13 kan underkastes de begrænsninger, der er tilladt ifølge artikel 10 i EMRK. Heraf følger, at forskningsfriheden og respekten for den akademiske frihed kan underkastes de begrænsninger, som følger af EMRK artikel 10, stk. 2:⁴³² Indgreb skal være foreskrevne ved lov, nødvendige, hvormed menes opfyldte et presserende samfundsmæssigt behov - 'a pressing social need', forfølge et lovligt formål og være proportionalt. Det er uden betydning, at beskyttelsen af ytrings- og informationsfriheden i EUC artikel 11 i sin ordlyd er samstemmende med EMRK artikel 10, stk. 1, uden at EMRK artikel 10, stk. 2, er indskrevet i EU charteret.

For at en bestemmelse i EUs traktater som EUC artikel 13 om forskningsfrihed og akademisk frihed er umiddelbart anvendelig, følger det af retspraksis, at den skal opfylde nogle overordnede krav til at være klar, utvetydig og ubetinget.⁴³³ Forklaringerne til artikel 13 bidrager ikke til en specificering af begrebet 'akademisk frihed', og det er vanskeligt at håndhæve en rettighed, som ikke er defineret eller som der ikke foreligger klarhed om indholdet af. Det udestår dermed fortsat for Domstolen, at præcisere anvendelsesområdet for EUC artikel 13 og balanceringen i forhold til andre individuelle og kollektive rettigheder. Ekspertnetværket, EU Network Of Independent Experts On Fundamental Rights kommenterer i 2006, at EUC artikel 13 "neither provides any guidance as to what constitutes academic freedom, how it may be protected or nurtured."⁴³⁴ Det bestemmes i charteret, at såfremt en grundrettighed svarer til rettigheder, som garanteres af den europæiske menneskerettighedskonvention, skal betydningen og anvendelsesområdet af grundrettigheden være den samme som defineret af konventionen, skønt EU-ret

431. C-34/10 Oliver Brüstle vs. Greenpeace, præmis 43-44. jf. Henvielsen I præmis 45 til den identiske fortolkning, som Det Udvidede Appellkammer ved Det Europæiske Patentkontor lagde til grund vedrørende artikel 28, litra c), i EPK's gennemførelsesforordning, der nøjagtigt gentager ordlyden af direktivets artikel 6, stk. 2, litra c) (jf. afgørelse af 25.11.2008, G 2/06, Den Europæiske Patentmyndigheds meddelelsesblad, maj 2009, s. 306, punkt 25-27)

432. Christoffersen, Jonas: *EU's Charter om Grundlæggende Rettigheder*, 2014, s. 165

433. Danielsen, Jens Hartig: *Integrering af EU-retten*, in Riis & Trzaskowski (red.): *Skriftlig Jura*, 2013, s. 57

434. EU Network of Independent Experts on Fundamental Rights: *Commentary of The Charter of Fundamental Rights of The European Union*, juni 2006

kan give en videregående beskyttelse.⁴³⁵ I den juridiske litteratur antaget, at EU-Domstolen anvender samme fremgangsmåde og proportionalitetskrav som EMD i sager, hvor hensynet til individets rettigheder skal afvejes over for hensynet til EU-rettens økonomiske friheder.⁴³⁶ Samlet set giver det anledning til en formodning om, at den gennem retspraksis udviklede beskyttelse af akademisk frihed og forskningsfrihed efter EMRK artikel 10 anvendes som fortolkningsgrundlag ved fortolkning af beskyttelsens indhold og anvendelsesområde efter EUC artikel 13.

3.8 Sammenfatning: Akademisk frihed - universiteternes grundlæggende princip

Danske universiteter har rod i en fælles europæisk universitetskultur, hvor den akademiske frihed har sikret universitetet og den enkelte forsker frihed til at forske og give forskningsbaseret undervisning med henblik på at tilvejebringe ny viden, der kunne øge menneskehedens samlede vidensmængde. Ovenfor er der redegjort for, at den akademiske frihed udgør en vital kerne i universiteternes akademiske arv med rødder i antikken og den humanistiske renæssance. I lyset af rettens identitetsskabende betydning kan redegørelsen for akademisk frihed i kapitel 3 sammenfattes ved, at akademisk frihed udgør en væsentlig identitetsmarkør for de europæiske universiteter, hvor netop denne frihed har medvirket til at forme universiteternes identitet. Forbilledet findes i Europas ældste forskningsinstitution, Platons Akademia, og som beskrevet i afsnit 3.2, er det i renæssancens ideale forestilling om Platons Akademia, at de europæiske universiteter finder deres ideale begrundelse, indretning og formål.

Samtidig peger anvendelsen af begrebet akademisk frihed, som beskrevet i afsnit 3.3, tilbage mod de europæiske universiteters historiske tradition med egen akademisk jurisdiktion inden for hvilke rammer borgerne i Akademia havde frihed til at praktisere undervisning og forskning uden påvirkninger udefra af politisk, økonomisk eller åndelig karakter. Den akademiske frihed karakteriseres, som anført ovenfor og som det bl.a. fremgår af den norske betænkning NOU 2006:19 Akademisk frihed og Videnskaberne Selskabs rapport ved tre hovedelementer: Frihed til at stille spørgsmål, også til det, autoriteterne anser for etableret viden, og også selv om der knytter sig stærke interesser og følelser hertil, frihed til selv at vælge materiale og metoder til at finde svarene og frihed til offentligt at ”fremlægge hypoteser, resultater og ræsonnementer.”⁴³⁷ I afsnit 3.3 er det videre beskrevet, at der til den akademiske frihed historisk er knyttet særlige akademiske rettigheder, der ikke er betingede af et ansættelsesforhold, men knytter sig til udøvelsen af akademisk forskningsvirksomhed, herunder retten til erhvervelse af doktorgraden, og den til doktorgraden knyttede ret til at forelæse ved universitetet. Det er traditionelt antaget i kommissionsbetænkninger og i lovgivning, at den akademiske frihed indebærer, at universitetsansatte forskere og undervisere ikke i denne deres egenskab anses som arbejdstagere. Eksempler herpå er kommissionsbetænkning om arbejdstageres opfindelser, 1951 og i Tavshedspligtbetænkningen nr. 998/1984.

De europæiske universiteters akademiske samfund, Akademia, er et kommunikativt fællesskab, der eksisterer på tværs af statsgrænser parallelt med kirkelige fællesskaber og nationale fællesskaber. Magna

435. EFT C 364 af 18/12/2000, senest 2010/C 83/02 *Den Europæiske Unions Charter om grundlæggende rettigheder*, art. 52, stk. 3

436. Rytter, Jens Elo: *Individets grundlæggende rettigheder*, 2016, s. 94 med henvisninger til C-112/00 Schmidberger, 2003, pr. 80-81, C-36/02 Omega, 2004, pr. 35-39 og C-438/05 International Transport Workers' Federation, 2007, pr. 90.

437. NOU 2006:19 Akademisk frihed, kapitel 2, s. 14, jf. Det Kongelige Danske Videnskaberne Selskab: *Forsknings- og ytringsfriheden på universiteterne. Forskningspolitisk årsmøde 2007*, s. 4 og 7

Charta Universitatum er ikke bare udtryk for, hvad universiteterne er, men også hvad universiteterne mener, at de bør være. De europæiske universiteter tog i 1988 initiativ til universiteternes store frihedsbrev, Magna Charta. Det er i afsnit 3.4 beskrevet, at akademisk frihed heri nedfældes som universiteternes grundlæggende princip. Med Magna Charta etableres en kollektiv erindring til de tidligste år af universiteternes historie, og dermed pointeres, at allerede i middelalderen eksisterede et europæisk forsknings- og uddannelsesrum med høj mobilitet for lærere, studenter og viden. Dermed bidrager Magna Charta til en identitetsskabende fortælling, der i 2006 vedtages af Europarådets Parlamentariske Forsamling: ”The Magna Charta Universitatum reflects the vital role universities played in the development of the European humanist tradition and in the development of civilisations. It also reiterates that the fundamental principles and rights of academic freedom and institutional autonomy are essential for universities, and that continued observation of those values is for the benefit of individual societies and humanity in general”.⁴³⁸

Anerkendelsen af den akademiske frihed er ikke forbeholdt det akademiske samfund. Den akademiske frihed forankret i den humanisme, der som en del af Europas fælles værdigrundlag kædes sammen med universelle menneskerettigheder. I det akademiske paradigme tillægges den akademiske frihed og den individuelle forskers ret til at forske frit, værdi som umistelig og tilkommende enhver akademisk borger. Forskningsfrihed er således en menneskeret, knyttet til forestillingen om mennesket som et universelt rettighedsbærende og autonomt individ, homo juridicus.⁴³⁹ Forskningsfriheden forstås som en universel ret gældende for alle forskere, uanset hvilket samfund eller historiske epoke de lever i. På det grundlag er akademisk frihed, som beskrevet i afsnit 3.5, omfattet af folkeretlig beskyttelse i FN's konvention om økonomiske, sociale og kulturelle rettigheder og UNESCO's Recommendation concerning the Status of Higher-Education Teaching Personnel (CEART). Med menneskerettens styrke tillægger forskningsfriheden individet rettigheder over for staten og udfordrer samtidig den traditionelle folkeretlige suverænitetsdoktrin⁴⁴⁰ med de sidste reminiscenser af den tidligere suveræne akademiske jurisdiktion. Når forskningsfriheden anerkendes som en kulturel menneskeret kan det retsfilosofisk forklares ved, at den akademiske frihed ikke alene i sig rummer forestillingen om mennesket som et alment retssubjekt, men at denne subjektivitet tillige er overført som en kollektiv grupperet til det akademiske fællesskab. Dermed er menneskeretten en definerende faktor i udfindelsen af indholdet og rækkevidden af begrebet akademisk frihed. Således er CEART tillagt normerende værdi i forhold til definitionen af forskningsfrihed, og på det grundlag indgav Dansk Magisterforening i 2008 en klage til UNESCO⁴⁴¹ med det formål at prøve den danske universitetslovs frihedsgrader overfor anbefalingerne i CEART artikel 5 og artikel 18. UNESCO bekræftede ved den lejlighed den danske regerings opfattelse af, at der ikke foreligger en konflikt mellem UNESCO's anbefalinger og dagældende lovgivningsmæssige rammer for forskningsfriheden ved de danske universiteter.

I takt med anerkendelsen af værdi- og identitetsaspekters øgede retlige betydning, er den akademiske frihed blevet beskyttelsesværdig under EMRK, der på samme tid skal styrke rettighederne og skabe ”an

438. Parliamentary Assembly: *Recommendation 1762. Academic freedom and university autonomy*

439. Pedersen, David Budtz & Collin, Finn: *Kampen om mennesket. Fire subjektbegreber i humanistisk forskning* in Budtz Pedersen, Stjernfelt & Køppe: *Kampen om disciplinerne*, 2015, s. 151

440. Lindholm, Jesper: *Danske asylafgørelser – Baggrund, kontekst, analyse*, 2014, s. 95

441. DM (Dansk Magisterforening): *Complaint Submission to UNESCO*, Copenhagen, 22nd May 2008 International Labour Office. *Governing Body.306/LILS/8(&Corr.) 306th Session, Geneva, November 2009, GB306-LILS_8(&Corr.)_2009-10-0267-1]-Web-En.doc*

identity of friendly relations, welfare and human rights, in contradistinction to the previous national, warring, often imperialist, often suppressive and only occasionally rights promotion pre-1945 Europe”.⁴⁴²

Forskningsfrihed finder ikke selvstændig beskyttelse i EMRK, men princippet om akademisk frihed nyder en udvidet beskyttelse efter artikel 10. Den Europæiske Menneskerettighedsdomstol har udviklet beskyttelsen af akademisk frihed under inddragelse af Magna Charta Universitatum i form af Europarådets Recommendation 1762, som fortolkningsbidrag jf. Traktatkonventionens artikel 31, stk. 3 (c) og Recommendation CM/Rec(2012)7 of the Committee of Ministers to member States on the responsibility of public authorities for academic freedom and institutional autonomy. Som europæisk menneskerettighed udgøres den akademiske frihed overordnet set af tre elementer:

- En individuel materiel vidtgående tanke-, ytrings- og informationsfrihed, der omfatter frihed til at give eller modtage meddelelser eller tanker – herunder om den institution eller det system, de arbejder inden for - uden indblanding fra offentlig myndighed og uden hensyn til grænser.
- En kollektiv eller institutionel autonomi for at sikre og fremme grundprincipperne for den akademiske frihed og den konkrete materielle individuelle vidtgående tanke-, ytrings- og informationsfrihed,
- En statslig forpligtelse til at respektere og beskytte den akademiske frihed og handlepligt til at sikre og fremme en effektiv udnyttelse af denne ret.

Indholdet og omfanget af beskyttelsen efter EUC artikel 13 har samme betydning som i EMRK. Ligeledes følger det af EUC artikel 13, at forskningsfriheden kan underkastes pligter og ansvar efter bestemmelserne i EMRK artikel 10, stk. 2.

Europarådet og Den Europæiske Menneskerettigheds Domstol udsendte i 2011 rapporten *Cultural rights in the case law of the European Court of Human Rights*. Gennem dynamisk fortolkning af konventionen har EMD gradvist anerkendt substantielle kulturelle rettigheder, heriblandt akademisk frihed og på grundlag af ikke udtømmende gennemgang af retspraksis præsenteredes i rapporten beskyttelsens nøgleprincipper⁴⁴³ og disse har siden dannet grundlag for udviklingen af en bred beskyttelse af akademisk frihed under artikel 10. EMDs faste retspraksis (senest i Mustafa Erdoğan and Others mod Tyrkiet, 2014), der beskytter akademisk frihed, efter de principper, som er vedtaget i Europarådet og Den Europæiske Ministerkomité's Recommendation 1762 (2006), og i overensstemmelse med Magna Charta Universitatum, foranlediger til antagelsen af, at der foreligger klarhed om praksis fra EMD. Den Europæiske Menneskerettighedsdomstols fortolkning af den akademiske frihed er dynamisk og under fortsat udvikling.

442. Schaumburg-Müller, Sten: *Law as Identity – Different identities and Different Human Rights Conceptions in Europa and the United States*, 2015, s. 209

443. E/C.12/DNK/5 Committee on Economic, Social and Cultural Rights: *Implementation of the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights Fifth periodic reports submitted by States parties under articles 16 and 17 of the Covenant Denmark*, 25. Januar 2010

KAPITEL 4.

UNIVERSITETSFORSKNING, UDVIKLING OG INNOVATION

4.1 Indledning og disposition

”Det er faktisk muligt ved hjælp af lovgivning at ændre et samfund, om end dette ikke blot kræver en lovgivningsmagt og en centraliseret stat, men også klogskab fra lovgivers side og en stand af professionelle, loyale embedsmænd.”⁴⁴⁴ Uden oprindeligt at være møntet på reformeringen af universitets- og forskningssystemet er udsagnet beskrivende for universitetsforskningens paradigmeskifte. Dermed er også tilkendegivet den centrale rolle lovgivningsarbejdet indtager og detaljeringsgraden i den centralt styrede regulering af universitetsforskningen i det paradigme, der fortrænger det traditionelle akademiske paradigme. Formålet med dette kapitel er at beskrive forskningsfrihed inden for rammerne af det paradigme, der forbinder forskning med udvikling og innovation, og som ligger til grund for de seneste årtiers reformering af det nationale universitets- og forskningssystem. Hvor forskningsfrihed er det centrale omdrejningspunkt i det akademiske paradigme, som universitetsforskningen traditionelt er indgået i, afdækker dette kapitel gennem en redegørelse for det innovationsdrevne paradigme, hvordan nyhedsselementet og den anvendelsesorienterede forskning vinder frem i paradigmets og lovgivningens resultatorienterede kontekst og udfordrer den akademiske forskningsfrihed, som forskningens identitetsskabende markør. Også i dette paradigmes retlige fællesskab gælder det, at vi ikke bare er, hvad vi er, men også hvad vi mener vi bør være,⁴⁴⁵ og i reordningen af universitets- og forskningssystemet er selve udformningen af systemet og defineringen af begreber og grundlæggende principper en væsentlig identitetsskabende proces. Ligeledes vil dette identitetsskabende aspekt afspejles i udformningen af de nye hovedlove. Universitetsloven pålægger universiteterne at sikre formel og reel forskningsfrihed for den enkelte forsker, og der kan argumenteres for, at den reelle forskningsfrihed afspejles i universitets- og forskningssystemets regulering, der omgiver universitetslovens konkrete bestemmelser om forskningsfrihed, og dets bærende principper. Dermed bidrager kapitlet til en uddybende og sammenhængsskabende beskrivelse af universitets- og forskningssystemets lovgivningsmæssige ramme for forskningsfriheden, forud for de lege lata-analyserne af universitetslovens regulering af forskningsfrihed i kapitel 7-9.

Kapitlet bidrager i lighed med kapitel 3 med en delbesvarelse af **Forskningsspørgsmål 1: Hvad er forskningsfrihed?** og danner grundlag for den sammenfattende besvarelse af forskningsspørgsmålet i det følgende kapitel 5 med afdækning af forskningsfrihedens bagvedliggende værdier og formål.

I afsnit 4.2 tages afsæt i OECDs redefinering af forskningsbegrebet, der har vundet indpas som standard i national ret. Herefter følger i afsnit 4.3 reformeringen af det nationale forskningssystem og redefineringen af universitetsforskningen som følge af 2003-universitetsloven og universiteternes indfusionering af

444. Schaumburg-Müller: *Ret som fællesskab og identitet. Skitse til en retsfilosofi*, 2011, s. 50

445. *Ibid.*, s. 46

sektorforskningsinstitutioner. Herefter behandles paradigmets grundforestilling om universitetsforskning som drivkraft for samfundsmæssig vækst og velfærd med en uddykning af principperne om erhvervsrettet nyttiggørelse af forskningen i afsnit 4.4, om konkurrenceudsat forskning i afsnit 4.5 samt princippet om øget institutionel autonomi i afsnit 4.6 forud for kapitlets sammenfattende overvejelser over forskningsfrihed i en innovationsdiskurs i afsnit 4.7, der også bringer en oversigt over universitetslovenes ændringer i bestemmelserne om forskningsfrihed.

4.2 OECDs redefinering af forskningsbegrebet

Som Magna Charta Universitatum danner afsæt for det retlige fællesskab, hvori forskningsfrihed er udtryk for en europæisk humanistisk identitet, kan OECDs Frascatimanual siges, at danne afsæt for det innovationsdrevne forskningsparadigme. Siden 1962 har *The Measurement of Scientific and Technological Activities, Proposed Standard Practice for Surveys on Research and Experimental Development, Frascati Manual*⁴⁴⁶ leveret en definition af forskning- og udviklingsaktiviteter, der er blevet internationalt anerkendt de facto-standard. Definitionen⁴⁴⁷ er udviklet af Organisationen for Økonomisk Samarbejde og Udvikling (OECD) til brug for udredninger og statistik om nationale forskningsindsatser. Der er således tale om, at en teknisk definition indenfor scientometrien er blevet en retlig standard, der definerer forskning i en målbar udviklings- og innovationskontekst. Dermed har Frascatimanualens retlige standardisering af forskningsbegrebet bidraget til at styrke OECD-landenes forskningsmæssige fællesskab og samfundsmæssige udvikling. Det understøttes af, at Frascatimanualens tilblivelse er en udmøntning af artikel 2 i OECDs 1960-konvention. Heri formuleres det som en fremtrædende opgave at styrke økonomisk vækst ”in the scientific and technological field, promote the development of their resources, encourage research and promote vocational training.”⁴⁴⁸ Med afsæt i manualen kan forskningspolitik formes ud fra de forventede økonomiske gevinster, der kan udledes af forskning. Frascati manualen registrerer forsknings- og udviklingsaktiviteter inden for den private og den offentlige sektor, og dermed udviskes den hidtidige sondring mellem universiteternes forskning og det omgivende samfunds industrielle forskning, som blev opretholdt af universitets forskningsfrihed. Manualen tilbyder statistiske eller regnskabsmæssige svar på tre forskningspolitiske spørgsmål, der bruges til at klarlægge forskning og udvikling: Tildeling af ressourcer til videnskab, balancen mellem valg eller prioriteringer, samt effektiviteten af forskningen. I Danmark danner Frascatimanualens definitioner udgangspunkt for fremstillingen af nationale overblik over ”forsknings- og udviklingsaktiviteter samt midler anvendt på disse aktiviteter.”⁴⁴⁹ Da manualens sigte beskrives som ”a methodological manual concerned with conventions to follow in conducting surveys of R&D”,⁴⁵⁰ er definitionerne tilpasset forskningsaktiviteter i tilknytning til teknologiske innovationer. Således erstatter nyhedslementet forskningsfrihed som den

446. Godin, Benoît: *The Making of Statistical Standards: The OECD and the Frascati Manual, 1962-2002*, Project on the History and Sociology of STI Statistics, Working Paper No. 39, 2008, http://www.csiic.ca/PDF/Godin_39.pdf

447. OECD: *The Measurement of Scientific and Technological Activities, Frascati Manual*, 2015. *Guidelines for Collecting and Reporting Data on Research and Experimental Development*, oktober 2015

448. OECD: *Convention on the Organisation for Economic Co-operation and Development*, Paris 14. december 1960

449. Danmarks Statistik: *Forskning og udvikling i den offentlige sektor. Kvalitetshåndbog*. Temapublikation s 8, 2011, Kommissionens Forordning (EF) nr. 753/2004 af 22. april 2004 om gennemførelse af Europa-Parlamentets og Rådets beslutning nr. 1608/2003/EF for så vidt angår statistikker om videnskab og teknologi, jf. Europa-Parlamentets og Rådets Beslutning nr. 1608/2003/EF af 22. juli 2003 om produktion og udvikling af fællesskabsstatistikker om videnskab og teknologi, art. 1

450. Godin, Benoît: *Research and development: how the 'D' got into R&D*, Science and Public Policy, 2006, Vol. 33(1), s.

afgørende definerende forudsætning for om en aktivitet medregnes til universitetets forskning og udvikling.

Sondringen mellem grundforskning og anvendt forskning kan føres tilbage til det 19. århundrede, og fra det 20. århundrede findes taxionomien anvendt i en britisk statistisk oversigt fra 1939 samt i statistiske opgørelser, der indgår i Vannevar Bushs indflydelsesrige rapport *Science: The Endless Frontier*,⁴⁵¹ men det er den amerikanske National Science Foundation, NSF, der tilskrives definitionen af grundforskning i dets allerførste FoU.⁴⁵² Forsknings- og udviklingsarbejde (FoU) defineres ved ”skabende arbejde på systematisk grundlag med henblik på at øge den videnskabelige og tekniske viden” og ”udnyttelse af den eksisterende viden til at anvise nye praktiske anvendelser.”⁴⁵³ FoU-begrebet omfatter både grundforskning, anvendt forskning og udviklingsarbejde. Manualens definitioner af forskning- og udviklingsaktiviteter er blevet en internationalt anerkendt de facto-standard og inden for EU-retten er det på forordningsniveau bestemt at anvende manualens harmoniserede begreber og definitioner for videnskab og teknologi.⁴⁵⁴ Definitionerne dækker offentlig såvel som privat finansieret forskning, og manualens grunddefinitioner af forskning⁴⁵⁵ gengives her med den autoriserede danske oversættelse:⁴⁵⁶

Grundforskning

“Basic research is experimental or theoretical work undertaken primarily to acquire new knowledge of the underlying foundation of phenomena and observable facts, without any particular application or use in view”: Grundforskning er eksperimenterende eller teoretisk arbejde med det primære formål at opnå ny viden og forståelse uden nogen bestemt anvendelse i sigte.⁴⁵⁷

Anvendt forskning

“Applied research: original investigation undertaken in order to acquire new knowledge. It is, however, directed primarily towards a specific practical aim or objective.”: Anvendt forskning er originale undersøgelser med henblik på at opnå ny viden. Den er imidlertid primært rettet mod bestemte praktiske mål.⁴⁵⁸

Forskning- og Udvikling

(FoU) “Experimental development (R&D) is systematic work, drawing on existing knowledge gained from resarch and/or practical experience, which is directed to producing new materials, products or devices, to installing new processes, systems and services, or to improving substantially those already produced or installed. R&D covers both formal R&D in R&D units and informal or occasional R&D in

451. Se hertil afsnit 5.3

452. Godin, B: *Measuring Science: Is There Basic Research Without Statistics?*, Social Science Information, 42 (1), 2003, s. 57-90

453. BEK nr. 568 22/06/2000 om godkendelse af forskere mv. efter kildeskattelovens § 48 E, bilag Definition af Forsknings- og Udviklingsarbejde

454. Europa-Parlamentets og Rådets Beslutning nr. 1608/2003/EF af 22. juli 2003 om produktion og udvikling af fællesskabsstatistikker om videnskab og teknologi, jf. Forordning (EF) nr. 753/2004 af 22. april 2004 om gennemførelse af Europa-Parlamentets og Rådets beslutning nr. 1608/2003/EF for så vidt angår statistikker om videnskab og teknologi

455. OECD: *Frascati Manual*, 2002, s. 30

456. BEK nr. 568 af 22/06/2000 om godkendelse af forskere mv. efter kildeskattelovens § 48 E, bilag 1

457. BEK nr. 568 22/06/2000 Godkendelse af forskere mv. efter kildeskattelovens § 48 E, bilag Definition af Forsknings- og Udviklingsarbejde

458. BEK nr. 568 22/06/2000 Godkendelse af forskere mv. efter kildeskattelovens § 48 E, bilag Definition af Forsknings- og Udviklingsarbejde

other units”:Udviklingsarbejde er systematisk arbejde baseret på anvendelse af viden opnået gennem forskning og/eller praktisk erfaring med det formål at frembringe nye eller væsentligt forbedrede materialer, produkter, processer, systemer eller tjenesteydelser.⁴⁵⁹

4.2.1 Frascatimanualens forskningsbegreb i national lovgivning

Den lovgivningsmæssige ramme for det offentlige danske forskningssystem er reguleret i universitetsloven, lov om sektorforskningsinstitutioner, lov om forskningsrådgivning m.v. og lov om Danmarks Grundforskningsfond. Det nationale forsknings- og innovationssystem indeholder ikke en selvstændig definition af ’forskning’. Som udtryk forekommer ’forskning’ ofte i lovgivningen. Det skaber forventning om, at begrebet er anvendt i samme betydning som i anden lovgivning, at der er tale om en standard definition, og at standarden refererer til en kendt udenfor retsreglen liggende målestok.⁴⁶⁰ Uddannelses- og Forskningsministeriet anvender OECD's definitioner på forskning og udvikling som fast og sammenhængende begrebs- og definitions katalog i lovgivningsarbejdet og inden for videnssystemet. Retskildemæssigt betragtet er det i lovsystemet almindeligt, at præcise begrebsafgrænsninger findes fastlagt i tilknytning til regler inden for skattelovgivningen med virkning på andre resortområders lovgivning. På forskningsområdet findes Frascati-manualens grunddefinitioner oversat i et bilag til bekendtgørelse nr. 568/2000, der nu er afløst af bekendtgørelse nr. 216/2013 om godkendelse af forskere m.v. efter kildeskattelovens § 48E.⁴⁶¹ Det fremgår her, at Frascati manualens afgrænsninger ikke er statiske, men revideres i takt med den teknologiske og videnskabelige udvikling. Ved eventuelle uoverensstemmelser mellem OECDs originaltekst og den danske oversættelse i bekendtgørelsesbilaget, gælder den originale tekst.⁴⁶²

Universitetsloven indeholder således ikke definitioner af universitetsforskning og det kan ikke af forarbejder udledes, at Frascatimanualens definitioner ligger til grund for lovens forskningsbegreb. Anderledes forholder det sig med techtranslovrn, der udmønter universitetslovens bestemmelser om universiteternes kommercielle aktiviteter og samarbejde med fonde. I lovforarbejderne henvises til Frascati-manualens definitioner: ”For så vidt angår definitionen af forsknings- og udviklingsaktiviteter henvises til OECDs retningsliniers afgrænsning af, hvilke aktiviteter der kan medregnes som forsknings- og udviklingsarbejde, jf. "Frascati Manual 1993".⁴⁶³ Ligeledes kan nævnes forskerpatentloven, hvis sigte er erhvervsmæssig nyttiggørelse af resultaterne af forskningen. Selve forskningsbegrebet defineres, men loven indskrænkes til at gælde for resultater af forskning, der udmøntes i opfindelser eller frembringelser, der kan patenteres eller opnå brugsmodelbeskyttelse samt edb-programmer, der kan ophavsretligt beskyttes. Der er således tale om innovationsdrivende forskningsaktiviteter, der falder inden for FoU i overensstemmelse med Frascati manualens definitioner, og hvor forskningsfrihed ikke udgør et definerende karakteristika for forskningsaktiviteten. Det gælder tilsvarende for sektorforskningen, der netop i udgangspunktet adskiller sig fra universitetsforskning ved ikke at have forskningsfrihed og ved at være anvendelsesorienteret.

459. BEK nr. 568 22/06/2000 Godkendelse af forskere mv. efter kildeskattelovens § 48 E, bilag Definition af Forsknings- og Udviklingsarbejde

460. Knoph, Ragnar: *Rettslige Standarder*, Oslo 1948, s.3

461. BEK nr. 216 01/03/2013 Godkendelse af forskere m.v. efter kildeskattelovens § 48E bilag1

462. Ibid.

463. LFF 177 2003/1 *Forslag til Lov om teknologioverførsel mv. ved offentlige forskningsinstitutioner*, bemærkninger til § 4

Ved en revision af sektorforskningsloven i 2004⁴⁶⁴ indførtes en egentlig formålsparagraf, der definerer sektorforskningen som samlet type af institutioner og med henblik på at ”tydeliggøre arbejdsdelingen mellem de forskellige typer af offentlige forskningsinstitutioner, idet sektorforskningsområdet defineres i forhold til universiteterne og det private”,⁴⁶⁵ idet der ved sektorforskning ”typisk forstås relevant anvendelsesorienteret forskning og forskning med et strategisk sigte”.⁴⁶⁶ Brugere kan både være Folketinget, regeringen, erhvervslivet og samfundet i bred betydning, og forskningen skal ”være relevant for sektoren.”⁴⁶⁷ Dermed udvides og suppleres sektorforskningsinstitutionernes anvendte forskning med strategisk forskning. Sektorforskningsinstitutionernes forskning skal være målrettet mod og skal understøtte de opgaver, institutionerne i øvrigt har inden for rådgivning, myndighedsopgaver, udvikling og viden- og teknologioverførsel. Balancen mellem forskningsaktiviteter og de øvrige aktiviteter varierer fra institution til institution, afhængigt af formålet med institutionens oprettelse. I resultatkontrakter fastlægges, hvilke forsknings-, udviklings-, formidlings-, rådgivnings-, myndigheds- og driftsopgaver den enkelte forskningsinstitution skal udføre.⁴⁶⁸ Det er endvidere hjemlet, at en sektorforskningsinstitution udfører sin forskning inden for sit formål uafhængigt af det pågældende ressortministerium og skal værne om videnskabsetikken.⁴⁶⁹

En egentlig definition på strategisk forskning findes i 2010-udgaven af lov om forskningsrådgivning, hvor strategisk forskning i tilknytning til etableringen af Det Strategiske Forskningsråd, defineres som ”forskning, der medvirker til at løse samfundsmæssige udfordringer inden for politisk prioriterede og tematisk afgrænsede områder”.⁴⁷⁰ Ved lovrevisionen i 2014 er Det Strategiske Forskningsråd nedlagt og erstattet af Danmarks Forsknings- og Innovationspolitiske Råd, hvis hovedsigte er forskning på samfundsrelevante, strategiske og erhvervsrelaterede områder, der skal implementeres på egne præmisser.

4.2.2 Universitetsforskning bliver drivkraft for samfundsmæssig vækst og velfærd

I 1981 udsendte OECD rapporten "*Science and Technology Policy for the 1980's*, med forskningspolitisk sigte på at "stimulate the growth of new technologies by means of active industrial policy and encourage a more intimate relationship, and active partnership, between universities and industry." Det fremgår af lovforarbejder og betænkninger, at OECDs gennemgange af dansk forskningspolitik følges op af lovgivningsinitiativer: "OECD's gennemgange af dansk forsknings- og teknologipolitik fra 1987 understregede, at der på en række punkter var behov for at overveje ændringer og tilpasninger."⁴⁷¹ Anbefalingerne om øget anvendelse af forskningsresultater, styrkelse af grundforskning og aftaler udmøntes i lov om Forskningspolitisk Råd og forskningsråd: "En væsentlig baggrund for loven er et ønske om en styrkelse af grundforskningen, idet grundforskningen skal udgøre det nødvendige fundament både for uddannelsen af kandidater og for erhvervslivets forskning. Balancen mellem grundforskning og den anvendte forskning skal være således, at forskningsresultaterne i videst muligt omfang nyttiggøres uden at vilkårene for grundforskningen dermed forringes."⁴⁷²

464. Lov nr. 326 05/05/2004 om sektorforskningsinstitutioner, jf. Lov nr. 1076 20/12/1995 Sektorforskningsinstitutionsloven

465. LFF nr. 19 10/08/2003 Forslag til lov om sektorforskningsinstitutioner, bemærkninger til § 2

466. Ibid., bemærkninger til § 2

467. Ibid., bemærkninger til § 2

322. LBK nr. 581 01/06/2014 Sektorforskningsloven, § 6

469. LBK nr. 581 01/06/2014 Sektorforskningsloven, § 2, stk. 1

470. LBK nr. 365 2014-04-10 Forskningsrådgivningsloven

471. LSF nr. 160 1988/1 Forslag til Lov om Forskningspolitisk Råd og forskningsråd, Bemærkninger til § 5, stk. 1, nr. 8

472. Ibid., Bemærkninger til § 5, stk. 1, nr. 8

Som følge af udviklingen i samfundet har universiteterne i årene efter 1973-styrelsesloven selv skabt eller været genstand for en række ændringer og fornyelser i såvel indre som ydre vilkår. En lovrevision i 1992 udløses af, at universiteterne ”ikke længere blot [er] eliteuddannelsesinstitutioner for de få”, men har deltaget i den kraftige udbygning af uddannelseskapaleten, der tager fart op igennem 1980’erne. Dermed har universiteterne ”bevæget sig bort fra en relativ isolation, således at både undervisning og forskning i dag er præget af stigende samarbejde med kredse uden for universiteterne. Dette samarbejde foregår f.eks. på grundlag af kontrakter og samarbejdsaftaler eller ved medvirken i forskerparker, iværksættercentre osv.”⁴⁷³ Parallelt hermed befinder universiteterne sig i en internationaliseringsproces, som er blevet yderligere - og meget stærkt - intensiveret ved udviklingen af EUs indre marked. Men endnu ved ændringen af universitetsloven i 1992 fremgår det af forarbejderne, at hensigten med lovforslaget er at give nogle overordnede rammer, ”således at det enkelte universitet inden for disse rammer kan indrette sig mest hensigtsmæssigt efter egne behov og traditioner.”⁴⁷⁴ Ændringerne i universitetsloven i 1992 motiveres med, at OECD og Forskningspolitisk Råd har udtalt sig med kritik og bekymring om universiteternes manglende evne til at planlægge og lede forskningen.⁴⁷⁵

I 1996 introducerede OECD ‘The Knowledge-Based Economy’, og dermed en redefineret af universiteternes opgaver, for i videnssamfundet er der brug for intensiveret vidensspredning, der ”includes providing the framework conditions for university-industry-government collaborations, promoting the diffusion of new technologies to a wide variety of sectors and firms, and facilitating the development of information infrastructures.”⁴⁷⁶ Udviklingen af disse nye opgaver øger ifølge OECD relevansen af universiteternes traditionelle kerneopgaver: “Many people believe that the primary mission of the university is educational, reproducing and expanding the stock of individuals that embody the accumulated knowledge and problem-solving skills needed in modern societies. The fact that universities are, to varying degrees among the OECD countries, also involved in the creation of new knowledge may be seen as a by-product or joint product of their educational mission. In practice, the educational mission of universities shapes their approach to conducting research through the assignment of important research roles for students and their participation in technical activities. [...] In the case of higher education, university/industry collaborations bring with them opportunities to increase the relevance of the university’s educational mission and to stimulate new research directions”.⁴⁷⁷ Overgangen til videnssamfundet indebærer et paradigmeskifte for universiteterne, der ifølge OECD forventes at svække universiteternes traditionelle og dermed på forskningsfrihed baserede forskning: “As university/industry collaboration becomes the norm in many areas of basic research, the traditional contribution of academia to the production of scientific knowledge may weaken under the burden of increasing its economic relevance.”⁴⁷⁸

OECDs beskrivelse af videnssamfundet danner grundlag for den videre forskningspolitiske udvikling af universitetsforskningen ind i det innovationsdrevne paradigme: “A Europe of Knowledge is now widely recognised as an irreplaceable factor for social and human growth”⁴⁷⁹ i de europæiske undervisningsministres fælles deklARATION, Bologna deklARATIONEN af 19. juni 1999, der etablerer et mellemstatsligt

473. LFF nr. 75 1992 /1 forslag til lov om universiteter, almindelige bemærkninger

474. LFF nr. 75 28/10/1992 Forslag til Lov om universiteter m.fl. (universitetsloven)

475. Ibid.

476. OECD/GD(96)102: *The Knowledge-Based Economy* s. 19

477. OECD/GD(96)102: *The Knowledge-Based Economy* s. 24f

478. Ibid., s. 25

479. The Bologna Declaration of 19 June 1999: Joint declaration of the European Ministers of Education

europæisk samarbejde om at skabe et fælles rum for videregående uddannelser med fri mobilitet for studerende, undervisere og forskere, og præger således reformeringen af det nationale retsområde, der indebærer en harmonisering af universiteternes forskning og den erhvervsrettede forskning. Det sker i forbindelse med regeringsdannelsen og ressortomlægningerne i november 2001, hvor en række erhvervsfremmeopgaver overflyttes fra det tidligere Erhvervsministerium til Ministerium for Videnskab, Teknologi og Udvikling. Det drejer sig om teknologisk service, ErhvervsPhD ere, erhvervsinnovatører, innovationsmiljøer, regionale vækstmiljøer, forskerparker, opfinderordningen mv.⁴⁸⁰ Ressortomlægningen skal understrege ”prioriteringen af samspillet mellem erhvervsliv, forskning og videninstitutioner, og at alle parter er åbne over for at bidrage hertil og indgå i nye konstellationer”, idet det anses for ”en meget afgørende forudsætning for den fremtidige vækst og udvikling af samfundet er, at der foregår innovation, videnudveksling og samspil”.⁴⁸¹ Hermed følges anbefalingen fra Forskningskommissionens betænkning 1406 fra september 2001 til, at ”En udviklingsstrategi for videnssamfundet må baseres på en ændret holdning til vigtigheden af forskning og dermed til den prioritet, forskningsindsatsen skal have.”⁴⁸²

Ophævelsen af den traditionelle sondring mellem universiteternes videnskabelige forskning og den anvendelsesorienterede og strategiske forskning kommer til udtryk i lov om teknologisk service. I 1996 indførtes Lov om teknologisk service som en rammelov, der på overordnet plan regulerede erhvervsfremmeaktiviteter inden for teknologisk service.⁴⁸³ Loven hørte under Erhvervs- og Vækstministeriets ressortområde og skulle ”fremme udvikling og udnyttelse af teknologisk, ledelsesmæssig og markeds-mæssig viden samt fremme innovationsindsatsen i virksomhederne.”⁴⁸⁴ I lovforslagets almindelige bemærkninger sondres mellem de forskningsaktiviteter der gennemføres inden for den teknologiske service på den ene side og universitetsforskning og sektorforskning på den anden side: ”Opbygningen af kompetencer i den teknologiske service tager direkte sigte mod en formidling og kommerialisering, der kan tjene erhvervslivets interesser. De forskningsaktiviteter der gennemføres inden for den teknologiske service, adskiller sig derfor afgørende fra f.eks. universitetsforskning og sektorforskning ved at have et tydeligt erhvervmæssigt sigte, og der er tale om forskningsaktiviteter, der ofte betegnes anvendt eller strategisk forskning”.⁴⁸⁵

Efter ressortomlægningen revideres loven i 2002 med sigte på ”at styrke vækst og udvikling i dansk erhvervsliv gennem et forstærket samspil mellem erhvervslivet, forskning og videninstitutioner om teknologiudvikling og innovation.”⁴⁸⁶ Sondringen mellem universitets frie grundforskning og forskning med erhvervmæssigt sigte er nu udeladt: ”Videninstitutionerne fungerer især som videreudviklere og formidlere af ny viden. Herved får virksomhederne og især de mindre virksomheder lettere adgang til ny viden og bedre muligheder for at udvikle deres innovationsevne. Det er en udfordring for videninstitutionerne at prioritere deres indsats i forhold til virksomhedernes aktuelle behov og i forhold til den viden,

480. LFF nr. 162 2001/2 Forslag til lov om teknologisk service, baggrund

481. Ibid.

482. Betænkning nr. 1406 /2001 Forskningskommissionens betænkning, bd. 1, s. 25

483. LBK nr 221 af 27/03/1996 af lov om teknologisk service, § 1, stk. 2: ”Ved teknologisk service forstås forskning og udvikling, indsamling og bearbejdning af teknologisk og hermed sammenhørende viden, herunder viden vedrørende virksomhedsøkonomi, organisation og ledelse, og formidling heraf til praktisk og kommerciel anvendelse inden for erhvervslivet, den offentlige sektor og samfundet i øvrigt”

484. LBK nr 221 af 27/03/1996 af lov om teknologisk service, § 1, stk.1

485. LFF nr. 130 1995/1 forslag til lov om teknologisk service, alm. bemærkninger til § 1

486. LFF nr. 162 13/03/2002 Forslag til Lov om teknologi og innovation, Baggrund, Almindelige bemærkninger, Ressortændringer i forbindelse med regeringsdannelsen

der set ud fra en bredere samfundsmæssig betragtning er ønskelig, at erhvervslivet har adgang til.”⁴⁸⁷ Endvidere fremhæves nyhedselementet i forskningsresultaterne: Den offentlige forskning ”har en væsentlig opgave som leverandør af ny viden og uddannelse af medarbejdere til de virksomheder, som selv udvikler nye produkter og serviceydelser. Det er en udfordring for den offentlige forskning at levere både forskning og uddannede kandidater på højt internationalt niveau”.⁴⁸⁸

Det vil føre for vidt og er ikke hensigten i nærværende sammenhæng at give en samlet fremstilling af udviklingen og reformeringen af det nationale forsknings- og universitetssystem. Her inddrages alene nedslag i udviklingen i det nationale vidensystem, der bidrager til at identificere det retlige fællesskab og de formål, der karakteriserer det OECD-orienterede forskningspolitiske paradigme. Dette innovationsdrevne paradigme kan endvidere udledes af Forskningskommissionens betænkning 1406/2001, og dens vurdering af behovet for fornyelse og sammenhæng i den danske forskningsverden generelt og i relation til de principper, som indgik i en bred politisk aftale om principper for forskning fra maj 2000.⁴⁸⁹

4.3 Reformeringen af det nationale forskningssystem

Forskningen fik sit eget ministerium med oprettelsen af Forskningsministeriet i 1993. Betænkning nr. 1287/1995 (Knud Larsen-betænkningen) om forskningsrådgivning er udarbejdet på baggrund af OECDs evaluering af dansk forsknings-, teknologi- og innovationspolitik i 1994,⁴⁹⁰ og kommissoriet pålagde udvalget med afsæt i OECDs anbefalinger at fremlægge forslag til et entydigt og sammenhængende rådgivningssystem, der blandt andet sikrede

- at forskning, teknologi og innovation spiller en aktiv rolle i udviklingen af det danske samfund
- at det danske samfund får det maksimale udbytte af nationale og internationale forskningsresultater⁴⁹¹

Indledningsvis blev de to udfordringer omsat i brede politiske aftaler⁴⁹² fra oktober 2002 om en universitetsreform og en reform af forskningsrådssystemet. Reformen af landets universiteter skal således ses som ”en central del af en samlet reform af det danske viden- og innovationssystem, som også omfatter blandt andet en reform af forskningsrådssystemet og sektorforskning.”⁴⁹³

Med universitetsloven fra 2003 gennemførtes en institutionel reform, der har gjort universiteterne til ”selvejende institutioner inden for den offentlige forvaltning”.⁴⁹⁴ I lovbemærkningerne understreges ”behovet for styrket ledelse gennem ansatte rektorer, dekaner og institutledere og fremhæver krav og forventninger til disse”,⁴⁹⁵ og en af de væsentligste elementer i reformen er, at ledelsesstrukturen ændredes fra en kollegialt valgt ledelse til en professionel ledelse, hvor alle ledere fra rektor til institutleder er ansatte. Med reformen indførtes bestyrelser med udefra kommende flertal. En øget

487. Ibid.

488. LFF nr. 162 13/03/2002 Forslag til Lov om teknologi og innovation, Baggrund, Almindelige bemærkninger, Ressortændringer i forbindelse med regeringsdannelsen

489. Folketinget minus enhedslisten: Politisk aftale om principper for forskningen 24. maj.2000

490. OECD: *Science, Technology and Innovation Policies. Denmark*, Paris, 1995

491. Forskningsministeriet: Betænkning 1287 om Forskningsrådgivning. Udvalget vedr. opfølgning på OECDs anbefalinger om forskningsrådgivning, Appendix I: Kommissorium, s. 98

492. *Statsministerens redegørelse i Folketinget*, 2002, kap. 13: Ministeren for videnskab, teknologi og udvikling

493. LFF nr. 125 2002/1, forslag til lov om universiteter, almindelige bemærkninger

494. LBK nr 261 af 18/03/2015 universitetsloven, § 1, stk. 2

495. LFF nr. 125 2002/1, forslag til lov om universiteter, almindelige bemærkninger

institutionel autonomi skal sammenholdes med at den offentlige styring af universiteterne udøves gennem udviklingskontrakter og resultatorienterede bevillinger. Formålet med universitetsreformen var at styrke universiteternes ledelse, uafhængighed og ansvarlighed i tæt samspil med det omgivende samfund. Samtidig var hensigten at sikre universiteterne mere frihed til løbende at udvikle uddannelse og forskning, ved at sætte en stopper for statslig detailstyring af universiteterne ved at nedbringe antallet af regler og bekendtgørelser. Endelig indeholdt aftalen bestemmelser om, at øge en række frihedsgrader på det personaleadministrative område. Den nye universitetslov trådte i kraft den 1. juli 2003 og implementeredes trinvist frem til den 1. maj 2005.

Både det europæiske og det offentlige nationale forskningssystem søger i videst muligt omfang at sikre forskningen ensartede rammebetingelser. Således reguleres forskning gennem lovgivning, der under et omfatter industriel og offentlig forskning, og ikke mindst nationale lovgivningsinitiativer skal sikre samspillet mellem videninstitutioner og private virksomheder, som producerer, tiltrækker, spreder og anvender forskningsbaseret eller anden avanceret viden i Danmark.⁴⁹⁶

4.3.1 Universiteternes indfusionering af sektorforskningen

Efter Forskningskommissionens anbefalinger ville universiteterne og sektorforskningsinstitutioner fortsat have forskellige samfundsmæssige formål, og kommissionen vurderede på den baggrund, at det ikke var nødvendigt at samle reguleringen af universiteter og sektorforskningsinstitutioner i én fælles lov.⁴⁹⁷

I forbindelse med sammenlægningen af ni sektorforskningsinstitutioner, gennemføres med virkning fra 1. juli 2007 en gennemgribende reform af strukturen på universitets- og forskningsområdet.⁴⁹⁸ Målet er færre og stærkere universiteter og nye rammer for den forskningsmæssige betjening af offentlige myndigheder, og midlet indfusionering af en række sektorforskningsinstitutioner i universiteter.⁴⁹⁹ Med den nye struktur reduceres 25 forskningsinstitutioner - 12 universiteter og 13 sektorforskningsinstitutioner til 11 institutioner. 97 pct. af aktiviteterne samles på syv universiteter. De resterende tre pct. fordeler sig på fire mindre institutioner.⁵⁰⁰

Samtidig er universitetslovens anvendelsesområde og styrelsesbestemmelser justeret.⁵⁰¹ I tilknytning til universitetslovens § 2, stk. 4, indføres forskningsbaseret myndighedsbetjening som en del af et universitets formål, idet forskningsbaseret myndighedsbetjening er tidligere sektorforskningsaktiviteter, der nu indgår som en del af et universitets formål, og supplerer universiteternes traditionelle grundforskningsaktiviteter. Der er tale om anvendelses- og strategisk forskning i form af

496. Ministeriet for Videnskab, Teknologi og Udvikling: *Regeringens videnstrategi - viden i vækst – Baggrundsrapport*, 2003, s. 7

497. Betænkning 1406/2001 Forskningskommissionens betænkning, bd. 2, s. 130

498. Lov nr. 567 06/06/ 2007 Ændring af universitetsloven (Varetagelse af opgaver for en minister, ankenævn for meritafgørelser, ph.d.-skoler m.v.)

499. Den Kongelige Veterinær- og Landbohøjskole og Danmark Farmaceutiske Universitet blev lagt sammen med Københavns Universitet. Endvidere blev Handelshøjskolen i Aarhus og Danmarks Pædagogiske Universitet fusioneret med Aarhus Universitet. Derudover blev en række sektorforskningsinstitutioner indfusioneret i henholdsvis Aarhus Universitet, Syddansk universitet, Aalborg Universitet og Danmarks Tekniske Universitet.

500. LFF nr. 140 31/01/2007 Ændring af universitetsloven (Varetagelse af opgaver for en minister, ankenævn for meritafgørelser, ph.d.-skoler m.v.)

501. LOV nr. 567 06/06/2007 Ændring af universitetsloven

konkurrenceudsatte myndighedsbetjeningsopgaver i form af forsknings- og rådgivningsmæssige aktiviteter, som universiteterne varetager for relevante fagministerier.⁵⁰²

Universiteternes forskningsforpligtelser kan efter 2007 sammenfattende karakteriseres som grundforskning såvel som anvendelsesorienteret og udfordringsdrevet forskning. Forskningsbaseret myndighedsbetjening er en fællesbetegnelse for en række ydelser, som danske universiteter udfører for staten og andre offentlige myndigheder. Formålet er at levere uvildig, forskningsbaseret viden til myndighederne som støtte for lovgivningsarbejde m.v. Denne del af universitetets forskningsforpligtelse er typisk aftalereguleret, og betaling herfor aftales mellem universitetet og det pågældende ministerium, og finansieret ved særskilt bevilling. Eksempelvis opstiller rammeaftalen 2012-2015 mellem Energistyrelsen og Aalborg Universitet om forskningsbaseret myndighedsbetjening⁵⁰³ resultatmål inden for forskning, myndighedsrådgivning, uddannelse, formidling og erhvervsamarbejde. Forskningen indenfor strategisk udvalgte områder skal ifølge aftalen være ”af høj international kvalitet og i overensstemmelse med AAU’s generelle målsætninger”. Det indebærer resultatmål på såvel publiceringskrav som indhentning af eksterne forskningsbevillinger, der ”gearer” forskningsmidlerne fra Energistyrelsen bedst muligt”.

Ved indfusioneringen af sektorforskningsinstitutioner bliver det tydeliggjort lovforarbejderne, at forskere fra de gamle sektorforskningsinstitutioner nyder samme forskningsfrihed som universitetets øvrige videnskabelige medarbejdere:” Ifølge gældende lov har den enkelte forsker forskningsfrihed inden for sit faglige ansættelsesområde med de forpligtelser, der følger af et ansættelsesforhold. Den enkelte forsker har således ”frihed til at vælge forskningsmetode, fremgangsmåde og emner inden for universitetets forskningsstrategiske rammer som fastlagt i udviklingskontrakten.”⁵⁰⁴ Tilsvarende vil gøre sig gældende for det videnskabelige personale, der ved sammenlægningen overføres fra en sektorforskningsinstitution til et universitet”,⁵⁰⁵ med den modifikation, at forskeren har frihed til at vælge forskningsmetode, fremgangsmåde og emner inden for universitetets forskningsstrategiske rammer,⁵⁰⁶ som fastlagt i udviklingskontrakten og aftalen mellem universitetet og vedkommende minister om opgaver efter universitetslovens § 2, stk. 4. 2007-loven tildelte i § 16 a sektorchefer instruktionsbeføjelser for de faglige enheder og ”sektorchefen skal være orienteret om – og godkende – medarbejdernes aftaler om varetagelse af eksternt finansierede forskningsprojekter. Sektorchefen skal følge den enkelte forskers publikationsvirksomhed og kvaliteten heraf, herunder overholdelsen af universitetets videnskabetiske retningslinjer.”⁵⁰⁷ § 16 a ophævedes ved lovændringen i 2011, som opfølgning på evaluering af universitetsloven.⁵⁰⁸

-
502. LOV nr 552 af 17/06/2008 af Lov om ændring af lov om forskningsrådgivning m.v. og ligningsloven og om ophævelse af lov om godkendelse af visse forskningsaktiviteter, § 1
503. Rammeaftale mellem Energistyrelsen og Aalborg Universitet om forskningsbaseret myndighedsbetjening inden for det byggede miljø 2012-2015
504. BEK nr 899 af 01/07/2015 om stillingsstruktur for videnskabeligt personale ved universiteter, universitetsloven
505. LFF nr. 140 31/01/2007 Lov om ændring af universitetsloven , styrelsesbestemmelser, afsnit 2.3.4 - faglige enheder
506. BEK nr 899 af 01/07/2015 om stillingsstruktur for videnskabeligt personale ved universiteter, universitetsloven
507. LFF nr. 140 31/01/2007 Lov om ændring af universitetsloven, bemærkninger til § 16a, stk. 7
508. LOV nr 634 af 14/06/2011 Lov om ændring af universitetsloven

4.4 Princippet om erhvervsrettet nyttiggørelse af forskningen

2003-universitetsloven indeholder som noget nyt en bestemmelse i § 2, stk. 3, om at universitetets forskningsresultater skal ”bidrage til at fremme vækst, velfærd og udvikling i samfundet.”⁵⁰⁹ Denne målsætning i universitetsloven,⁵¹⁰ følger tillige af det i forskerpatentloven indførte krav om nyttiggørelse af forskningsresultater ”frembragt ved hjælp af offentlige midler til gavn for det danske samfund ved erhvervmæssig udnyttelse.”⁵¹¹ Lovreformerne skal sikre det maksimale udbytte af universiteternes forskning og af samspillet mellem forskning, teknologi og innovation, og i den sammenhæng introduceres begrebet teknologioverførsel om samarbejder mellem den offentlige forskningsverden og det private erhvervsliv. I den første tech-trans-lov fra 2004 fastslås, at ”Målet med teknologioverførsel er at få forskningsresultater, ny viden og kommercielle forretningsmuligheder til at spille sammen.”⁵¹² Mere konkret defineres begrebet teknologioverførsel i § 2, stk. 2, i den 2014-tech-trans-loven om kommercialiseringen af universiteternes forskningsresultater: ”Ved teknologioverførsel forstås identifikation, vurdering, beskyttelse, markedsføring og overdragelse af immaterielle rettigheder med henblik på erhvervmæssig nyttiggørelse.”⁵¹³

Siden det i bemærkningerne til finansloven i 1993 tillades universiteterne aktivt at gå ind i arbejdet med at beskytte og omsætte retten til de ansattes opfindelser er der etableret techtrans-enheder på landets universiteter, og disse kontorer er blevet stadig mere udbyggede i bestræbelserne på at opfylde de lovmæssige krav til universiteternes ipr-aktiviteter. Før indførelsen af teknologioverførsel var universiteternes videnuudveksling med virksomheder i form af rekvireret forskning primært blevet udført ved Danmarks Tekniske Universitet og Den Kgl. Veterinære Landbohøjskole. De seneste tyve års erfaringer med teknologioverførsler viser, at universiteter med naturvidenskabelige – og tekniske uddannelser fortsat har haft størst succes med at omsætte intentionerne i lovgivningsarbejdet.

Forud for reformeringen af universitetsloven etableredes i 2000 og 2001 to selvejende universiteter med egne bestyrelser med et flertal af udefra kommende medlemmer henholdsvis Danmarks Pædagogiske Universitet og Danmarks Tekniske Universitet, DTU. DTU ”driver forskning og giver videregående uddannelse indtil det højeste videnskabelige niveau inden for det teknisk-naturvidenskabelige fagområde og hermed beslægtede områder,”⁵¹⁴ og skal fremdrages her som et eksemplarisk universitet i det innovationsdrevne paradigme, idet DTU efter lovforarbejderne er ”et erhvervsrettet universitet. Et mål for universitetet er at levere sit bidrag til, at dansk erhvervsliv fortsat kan være i front i en verden, hvor viden og innovation spiller en stadigt stigende rolle. Derfor skal [...] universitetets forskning [...] skabe grundlaget for den erhvervsudvikling, der er så betydningsfuld for dansk velfærd. Rigtigt indrettet bliver DTU det naturlige mødested for udbud af og efterspørgsel efter de fagområder, som tilsammen bestemmer evnen til innovation både på det lange og på det korte sigt.”⁵¹⁵ Videre understreges i lovforslaget regeringens opfattelse af, ”at et tæt samarbejde mellem industrien og universitetet er vejen frem, hvis DTU skal være en national dynamo for udviklingen af de teknisk-naturvidenskabelige

509. LBK nr 261 af 18/03/2015 af universitetsloven, § 2, stk. 3, 2. pkt.

510. LBK nr 261 af 18/03/2015 af universitetsloven, § 2, stk. 3

511. LBK nr. 210 17/03/ 2009 af lov om opfindelser ved offentlige forskningsinstitutioner, § 1

512. LBK nr. 696 af 22/6/2011 Lov om offentlige forskningsinstitutioners kommercielle aktiviteter og samarbejde med fonde, hovedloven 2004, § 1

513. LBK nr 580 af 01/06/2014 lov om offentlige forskningsinstitutioners kommercielle virksomhed m.v., § 2, stk. 2,

514. LBK nr. 531 28/03/ 2013 om Danmarks Tekniske Universitets (DTU) overgang til selveje (DTU-loven), § 1, 2. pkt.

515. LFF nr. 116 15/11/2000 forslag til lov om Danmarks Tekniske Universitets (DTU) overgang til selveje (DTU-loven), Lovforslagets formål og baggrund

fagområder i Danmark til gavn for dansk erhvervsliv og danske arbejdspladser. Dette mål står ikke i modsætning til, at DTU fortsat skal have en fremtrædende rolle inden for dansk grundforskning, og at DTU fortsat er forpligtet til grundforskning i samme omfang som de øvrige universiteter.”⁵¹⁶

Danmarks Tekniske Universitet følger bestemmelserne i universitetsloven, men en række af bestemmelserne i lov om Danmarks Tekniske Universitets (DTU) overgang til selveje, jf. LB nr. 531 af 28. maj 2013, er fortsat i kraft.⁵¹⁷

OECD fremhæver akademisk patentering, dvs. patentering af opfindelser, der følger af universitets- og offentlig forskning, hvad enten den støttes fuldt ud eller delvis af offentlige midler, som et nyt udfoldelsesrum i vækstøkonomierne.⁵¹⁸ Immaterialrettens betydning for universitetsforskningen får næring fra USA, hvor to senatorer, Birch Bayh fra Indiana og Bob Dole i Kansas, står bag den amerikanske kongres’ vedtagelse den 12. december 1980 af en lov om intellektuel ejendomsret som følger af føderal regeringsfinansieret forskning. Forud for vedtagelsen af Bayh-Dole, har den amerikanske regering akkumuleret 28.000 patenter, og af disse udnyttes færre end 5% kommercielt i form af licenser. The Bayh-Dole Act⁵¹⁹ giver blandt andet amerikanske universiteter ret til at forfølge ejerskab af en opfindelse frem for regeringen.

Inspireret af Bayh-Dole-loven og kongressens vedtagne Public Law 98-620,⁵²⁰ reformerer Østrig, Tyskland, Norge og Danmark omkring årtusindskiftet landenes respektive immaterialretlige lovgivning med henblik på at tildele universiteterne immaterialrettigheder.⁵²¹ Således er det med formålet at sikre, at forskningsresultater frembragt ved hjælp af offentlige midler nyttiggøres for det danske samfund ved erhvervmæssig udnyttelse⁵²² at lov om opfindelser ved offentlige forskningsinstitutioner, forskerpatentloven, træder i kraft den 1. juli 1999. Indtil da har danske universitetsborgeres ret til fri forskning været et uantastet grundvilkår og universitetsforskere havde som udgangspunkt haft den fulde ret til resultaterne af deres forskning inklusive egne opfindelser. Universitetet havde hermed intet krav på godtgørelse, uanset om en given opfindelse blev gjort i den betalte arbejdstid og med brug af institutionens ressourcer.

Når retsregler indføres efter inspiration fra fremmed ret, sker det ud fra en formodning om den ’lighed i resultatet’, der kan forventes i lande med en beslægtet økonomisk og social struktur,⁵²³ og ikke mindst OECD, den rådgivende organisation for økonomisk samarbejde har bidraget aktivt med at formidle erfaringer om kommerciel nyttiggørelse af universiteternes forskning.⁵²⁴ Der er tale om en juridisk

516. LFF nr. 116 15/11/2000 forslag til lov om Danmarks Tekniske Universitets (DTU) overgang til selveje (DTU-loven), Lovforslagets formål og baggrund

517. LBK nr. 531 28/05/2013 DTU-loven

518. OECD: *Turning Science into Business: Patenting and Licensing at Public Research Organisations*, Paris 2003

519. Bayh-Dole er kodificeret i 35 U.S.C. § 200-212, og implementeret med 37 C.F.R. 401

520. Andersen, Mads Bryde: *Lov om arbejdstageres opfindelser - med kommentarer*, 1995, s. 18

521. OECD: *Turning Science into Business. Patenting and Licensing at Public Research Organisations*, 2002, s. 11

522. LOV nr. 347 02/06/1999 om opfindelser ved offentlige forskningsinstitutioner, § 1

523. Evald & Schaumburg-Müller: *Retsfilosofi, retsvidenskab & retskildelære*, 2004, s. 209

524. OECD: *Turning Science into Business. Patenting and Licensing at Public Research Organisations*, 2002, s. 9f: “In 1980 the Bayh-Dole Act in the United States gave university contractors of federal research the right to take out patents on inventions and license them to firms.[...] it has since increased sharply. Between 1993 and 2000, US universities were granted some 20 000 patents. Over that period, some of these academic patents had generated millions of dollars in licensing revenue and have spurred the creation of over 3 000 new companies, according to the Association of University Technology Managers. Consequently, in other OECD countries and beyond, the Bayh-Dole Act has been widely viewed as a catalyst for increasing the social and economic benefits from public research funding.”

transplantation, ”The moving of a rule or a system of law from one country to another”,⁵²⁵ når The Bayh-Dole Act efterlignes i dansk ret løsrevet fra reglens forståelseskabende sammenhæng med det US amerikanske retssystem og forskningssystem.⁵²⁶ Teorien om juridisk transplantation anvendes i nærværende fremstilling til at forklare, udformningen af de danske regler om kommercialisering af universitetsforskning. Det er påpeget, at i lighed med biologiske transplantationer er juridiske transplantationer en risikofyldt proces; hvor det transplanterede, der virkede fejlfrit hos donoren, måske har nedsat funktion hos modtageren – og i værste fald kan blive afstødt”.⁵²⁷ Uanset hvor vellykket den juridiske transplantation er gennemført i lovgivningen og implementeringen heraf har transplantationen udløst et paradigmeskifte for universitetsforskningen og universiteternes forskningsfrihed.

4.4.1 Forskerpatentloven

Universitetslovens regler om videnskabelige medarbejderes retsstilling suppleres af forskerpatentlovens regulering af opfindelser ved offentlige forskningsinstitutioner. Med den øgede interesse for patentering af universiteternes forskning indførtes med virkning fra juni 1999 loven om opfindelser ved offentlige forskningsinstitutioner, der fokuserer på at øge samarbejdet mellem forskningsinstitutioner og erhvervsliv. Med forskerpatentloven⁵²⁸ lovgives om det forhold, at videnskabeligt personale og lærere ved universiteterne ikke er omfattet af lov om arbejdstageres opfindelser, der retter sig mod ansatte i private virksomheder og organisationer. Loven regulerer fordelingen af rettigheder til opfindelser gjort af ansatte ved offentlige forskningsinstitutioner. Loven pålægger de ansatte en underretningspligt og giver blandt andet forskningsinstitutionerne ret til at overtage rettigheder til opfindelser, skabt af deres ansatte, og pligt til at forsøge at kommercialisere opfindelserne, hvis de overtager dem. Efter forarbejderne til forskerpatentloven er der tale om en professionalisering af markedet for handel med rettigheder mellem universiteter og virksomheder. Loven tilsigter ikke, at universiteterne skal opbygge egen patentportefølje ud over eventuelt nogle få strategiske områder. Derimod tilsigtes primært at øge omsætningen af rettigheder til partnere i erhvervslivet, der efterfølgende kan forestå det videre arbejde med eventuel patentering.⁵²⁹

I 2004 evalueredes loven med det formål at vurdere de hidtidige resultater af forskerpatentloven samt den ledsagende finanslovsbevilling. Evalueringen⁵³⁰ førte til gennemførelsen i 2008 af Lov om ændring af lov om opfindelser ved offentlige forskningsinstitutioner (L 1413), hvorved de offentlige forskningsinstitutioner har fået øgede muligheder for at beskytte og nyttiggøre opfindelser, der er gjort i samarbejde med private samarbejdspartner, studerende og andre institutioner, og bedre mulighed for at nyttiggøre ophavsrettigheder til edb-programmer.⁵³¹

525. Watson, Allan: *Legal Transplants: An Approach to Comparative Literature*, 2. udg, 1993, s. 23

526. L 93 (som fremsat): Forslag til lov om opfindelser ved universiteter og sektorforskningsinstitutioner. Fremsat den 18. november 1998 af forskningsministeren (Jan Trøjborg): ”I Storbritannien, Frankrig, Holland og USA har universitetsforskere samme retsstilling som andre arbejdstagere. Dette indebærer, at retten til forskningsbaserede opfindelser typisk tilfalder den pågældende institution eller bevillingsgiver, dog afhængig af de nærmere omstændigheder og lokale aftaleforhold. Samtidig vil den involverede forsker som regel modtage en økonomisk godtgørelse, hvis opfindelsen udnyttes erhvervsmæssigt”.

527. Riis, Thomas: *Enerettigheder og vederlagsrettigheder*, 2005, s. 19, jf. Watson, Allan: *Legal Transplants: An Approach to Comparative Literature*, 2. udg, 1993, s.17, 20 og 27ff

528. LBK 347 af 22/06/1999 af lov om opfindelser ved offentlige forskningsinstitutioner

529. LFF nr. 93 af 18/11/1998 af forslag til Lov om opfindelser ved universiteter og sektorforskningsinstitutioner, Til § 15

530. Inside Consulting, Cowi A/S og Eskild Hansen for Videnskabsministeriet: *Evaluering af forskerpatentloven*, 2004

531. LBK nr 210 af 17/03/2009 af Lov om opfindelser ved offentlige forskningsinstitutioner

Loven har til formål, at sikre, at forskningsresultater ”frembragt ved hjælp af offentlige midler nyttiggøres for det danske samfund ved erhvervmæssig udnyttelse”⁵³² og det mål nås med deklaratoriske regler for en klar og entydig placering af rettigheder (jf. § 7), der kan lette indgåelse af aftaler om forsknings- og udviklingssamarbejde mellem universiteter og private virksomheder (jf. § 9).⁵³³ Bag lovforslaget ligger en formodning om, at forskernes frie ret til at råde over forskningsresultaterne hæmmer en ønskværdig handle måde, der ellers ville have udfoldet sig i relation til den pågældende opfindelse: “denne undtagelsesbestemmelse anses som en væsentlig årsag til den ringe patenteringsaktivitet ved danske universiteter”.⁵³⁴ Efter lovmotiverne fremmes hensynet til den erhvervmæssige nyttiggørelse af forskningsresultater: ”Det er regeringens vurdering, at fraværet af lovgivning specielt om retten til universitetsforskere opfindelser udgør en væsentlig barriere for erhvervmæssig nyttiggørelse af offentlige forskningsresultater. Navnlig i projekter, hvor der deltager en større gruppe universitetsforskere, kan usikkerhed eller uenighed om rettigheder blokere for nyttiggørelse af lovende resultater. Dette gælder både ansattes nyttiggørelse af egne opfindelser gennem etablering af selvstændig virksomhed og erhvervslivets motivation for at indgå i formaliseret samarbejde med danske universitetsmiljøer, hvor dette forudsætter en klar aftale om retten til eventuelle opfindelser”.⁵³⁵

Ved revisionen af forskerpatentloven i 2008 blev anvendelsesområdet udvidet, så også rettigheder til opfindelser, der er gjort af andre end arbejdstagere ved offentlige forskningsinstitutioner, kan udnyttes erhvervmæssigt af institutionerne nævnt i § 6.⁵³⁶ Opfindelser gjort af private samarbejdspartnere og af studerende, som ikke er ansat, kan derved omfattes af institutionernes adgang til erhvervmæssig udnyttelse af opfindelser, og det samme gælder opfindelser gjort af en anden institution. Med 2008-ændringen får offentlige forskningsinstitutioner desuden adgang til at nyttiggøre ophavsrettigheder til edb-programmer, som efter ophavsretsloven tilkommer en arbejdsgiver. jf. § 14a.

Med forskerpatentloven introduceredes i 1999 en satsning på teknologioverførsel ved patentering af forskningsresultater. Det har ikke været et tilstrækkeligt effektivt middel til at omsætte forskningssresultater til konkret erhvervmæssig anvendelse, og risikoen ved at øge patenteringsvirksomheden er, at universiteterne oparbejder en bekostelig portefølje af ukommercialiserbare patenter. Forskningsprocessen er ikke længere udelukkende kendetegnet af et rent videnskabeligt sigte, men nu tillige af handlinger og valg i erhvervmæssigt øjemed. Det bidrager til at synliggøre universitetsforskningens kommercielle potentiale, ikke mindst for de virksomheder, der ikke magter selv at foretage den nødvendige investering fra grunden. Reformeringen af universitets- og forskningssystemet har på få år medført en kraftig vækst i antallet og omfanget af universiteternes eksterne forskningssamarbejder.⁵³⁷ I perioden 2010-2013 har

532. LBK nr 210 af 17/03/2009 af lov om opfindelser ved offentlige forskningsinstitutioner, § 1

533. LSF nr. 93 1998/1 af lov om opfindelser ved universiteter og sektorforskningsinstitutioner, Lovforslagets formål

534. Forskningsudvalget, L 93 - bilag 40, svar på spørgsmål nr. 45 (L.nr. L93 - bilag 38) Ministeren bedes kommentere henvendelsen af 9. april fra Mads Bryde Andersen, Københavns Universitet, jf. L93 - bilag 37.

535. 1998/1 LSF 93 Forslag til lov om opfindelser ved universiteter og sektorforskningsinstitutioner.

536. LOV nr 1413 af 27/12/2008 om ændring af lov om opfindelser ved offentlige forskningsinstitutioner, § 1, nr. 1

537. Uddannelses- og Forskningsministeriets kommercialiseringsstatistik 2013 (Aftaler med virksomheder og aftaler med forskningsråd mv. med inddragelse af virksomheder). For en sammenligning med tallene for 1999 se Forskningsministeriet: *Samarbejdsaftaler mellem universiteter og erhvervsvirksomheder - en rapport fra arbejdsgruppen vedrørende samfinansierede forskningsprojekter*, 2000, Bilag 7: Opgørelse over antallet af samfinansierede forskningsprojekter på universiteterne

danske universiteter indgået 8.500 forskningsaftaler med virksomheder,⁵³⁸ og den forskningspolitiske målsætning er et fortsat tættere samarbejde mellem universiteter og erhvervsliv end i dag.⁵³⁹ Uanset, at Danske Universiteter kan citere fysikeren H.C. Ørsted for allerede i 1829 at have udtalt, at ”Samarbejdet mellem erhvervsfolk og forskere er til begges gavn. Det inspirerer forskeren til nye og nyttige opdagelser og giver erhvervsmanden indsigt i løbende opfindsom fornyelse”,⁵⁴⁰ så må universiteternes eksterne forskningssamarbejder karakteriseres som en forskningsaktivitet, der har været i kraftig udvikling inden for rammerne af det innovationsdrevne paradigme.

Reformeringen af universiteterne og deres forskningsindsats på europæisk niveau er, som anført i universitetsvurderingsrapporten fra 2009, gennemført med to organisatoriske modeller som primær referenceramme: Med afsæt i de førende amerikanske forskningsuniversiteter er krisen for de europæiske universiteter blevet defineret gennem spørgsmålet ”hvorfør findes der ikke en europæisk Ivy League?”. Det høje akademiske niveau kendetegner de prestigefyldte Ivy League -universiteter på den amerikanske østkyst, men uden en tilsvarende tradition for private og økonomisk velfunderede universiteter, er det i stedet den vellykkede erhvervsvirksomhed og dens formodede organisations- og ledelsesstil, der som organisatorisk referenceramme har leveret løsningen på de europæiske universiteters udfordringer: ”De europæiske universiteter er nødt til at blive mere som private virksomheder, der opererer i konkurrerende miljøer”.⁵⁴¹

I Danmark skal lov om opfindelser ved offentlige forskningsinstitutioner (forskerpatentloven) sikre, at forskningsresultater i form af opfindelser eller edb-programmer som er ”frembragt ved hjælp af offentlige midler nyttiggøres for det danske samfund ved erhvervsmæssig udnyttelse.”⁵⁴² Forskerpatentloven ligestiller ansatte ved universiteter og sektorforskningsinstitutioner.⁵⁴³ Loven indfører et universitetsprivilegium⁵⁴⁴, så universiteterne kan overtage rettigheder til opfindelser samt ophavsrettigheder til edb-programmer med henblik på erhvervsmæssig udnyttelse.⁵⁴⁵ Retten til at søge om patent (opfinderretten) er en personlig ret, som udspringer af opfinderens personlige indsats, og som tilkommer den ansatte. Universitetet har imidlertid krav på at få en opfindelse, som den ansatte har gjort som led i arbejdet, overdraget til sig. Med overtagelsen af retten følger en forpligtelse til at søge denne nyttiggjort erhvervsmæssigt.⁵⁴⁶

538. Uddannelses- og Forskningsministeriets kommerialiseringstatistik 2013 (Aftaler med virksomheder og aftaler med forskningsråd mv. med inddragelse af virksomheder), her efter Danske Universiteter: *Aftaler om forskningssamarbejde – vejen gennem den gode forhandling*, juni 2015, s.3

539. Uddannelses- og Forskningsministeriet: *Dansk Køreplan for Det Europæiske Forskningsrum 2016-2020*, maj 2016, s. 40: Bilag: Oversigt over målsætninger og tiltag

540. Danske Universiteter: *Aftaler om forskningssamarbejde – vejen gennem den gode forhandling*, juni 2015

541. Ministeriet for Videnskab, Teknologi og Udvikling: *Universitetsvurderingen 2009. Evalueringsrapport 2009*, s. 15

542. LBK nr. 210 2009-03-17 af lov om opfindelser ved offentlige forskningsinstitutioner, § 1 og § 14a

543. LSF nr. 93 1998-11-18 af Forslag til Lov om opfindelser ved universiteter og sektorforskningsinstitutioner, Lovforslagets formål

544. Schovsbo, Jens: *Universitetsansattes immaterialrettigheder: Fra irrationelle professorprivilegier til irrationelle universitetsprivilegier?* Tidsskrift for Rettsvitenskap ,vol 121, 03 / 2008, s. 275

545. LBK nr 210 af 17/03/2009 af lov om opfindelser ved offentlige forskningsinstitutioner, § 2 og § 14a

546. Arbejdsgivere, der overtager arbejdstageres opfindelser efter LBK nr. 104 af 24/01/2012 af *Lov om arbejdstageres opfindelser* er ikke tilsvarende forpligtede til at patentere opfindelser, der er overtaget i medfør af lovens § 5. Herved tilgodeses arbejdsgiverens eventuelle interesse i at bevare information som erhvervshemmelighed, hvis en kompromittering vil give konkurrenter mulighed for - til skade for virksomheden - at forbedre produktionsprocesser, som virksomheden ikke selv gør brug af (Mads Bryde Andersen: *Lov om arbejdstageres opfindelser – med kommentarer*, 1995, s. 74)

For den rene industrielle teknologioverførsel, der kan indbefatte modning af patenter, er likviditetsbehovet en påtrængende udfordring for de statsfinansierede selvejende universiteter. En lovændring i sommeren 2011 har derfor givet universiteterne lov til at eje selskaber, der skal stå for kommercialiseringen. Ud af 400 patenterbare forskningsresultater vil muligvis kun ét patent kunne kommercialiseres, og universiteterne efterlades i dag med et presserende behov for at kunne prioritere ipr-indsatsen, herunder vælge mellem at vedligeholde eksisterende patenter eller investere i at fremme nye patentansøgninger, samt en stillingtagen til, hvad universiteterne skal stille op hermed. Den nugældende lovgivning tager ikke højde for, i hvilket omfang det er hensigtsmæssigt at universiteterne ligger inde med ikke-kommercialiserbare porteføljer og skal betale for disse uudnyttelige rettigheder – som dog måske en dag viser sig brugbare. I bestræbelserne på erhvervsmæssig nyttiggørelse af forskningsresultaterne indgår der som følge heraf i stigende grad andre typer af kommercialisering i universiteternes udviklingskontrakter og det afspejles i universiteternes techtransenheder. Således fremgår det af Aarhus Universitets strategi for teknologioverførsel 2010-2013, at universitetet i de kommende år vil ”styrke og understøtte vidensamarbejde som en interaktiv proces, hvor forskere og erhvervsfolk samarbejder om at frembringe anvendelsesorienteret viden og teknologi. Matchmaking, projektsamarbejde og indgåelse af samarbejdsaftaler mellem forskere og virksomheder vil være centrale elementer heri.”⁵⁴⁷

4.5 Princippet om konkurrenceudsat forskning

Forskningskommissionens betænkning nr. 1406/2001 beskriver forskning som et kontinuerligt kapløb, hvor det gælder om at levere ny viden og at omsætte denne ny viden i samfundsmæssig udvikling. Det er derfor afgørende, ifølge betænkningen, ”at Danmark styrker sin konkurrenceevne blandt de lande, der leder udviklingen af den nye videnøkonomi,”⁵⁴⁸ og denne udvikling kan alene ske ved at ”forbedre, forstærke og forny satsningen på forskningsbaserede uddannelser, forskning og innovation”. Ved omsætningen af forskningspolitiske anbefalinger og målsætninger i lovgivningsreformer af universitets- og forskningssystemet etableres et meningsgivende identitetsskabende fællesskab OECD-landene imellem. Med udgangspunkt i statistisk materiale over OECDlandenes forskningsindsats kan det konstateres, at ”den samlede forskningsindsats i Danmark er gennem 1990’erne vokset, så at den i 1999 svarede til ca. 2% af BNP. Det har været et mål, at Danmark kom op på gennemsnittet i OECD-landene, hvilket i 1999 var 2,23% af BNP.”⁵⁴⁹ Samme scientometriske oplysninger viser tillige, at ”den danske forskerstab er væsentlig mindre relativt set end i de øvrige OECD-lande.”⁵⁵⁰ Med 2003-reformen af universitetsloven tilslutter Danmarks sig ”den gruppe af [OECD-]lande som fx Norge, Finland, Sverige, Østrig, Holland, Tyskland, Storbritannien og Japan, der for nyligt har gennemført eller er i gang med tilsvarende reformer i bestræbelserne på dels at være internationalt konkurrencedygtige, dels at fremme en bredere anvendelse af universiteternes viden, herunder udvikling af nye partnerskaber og samarbejdsformer.”⁵⁵¹

Reformeringen af forskningsrådssystemet omfattede en reform af det forskningsrådgivende system og en aftale om Danmarks Grundforskningsfond. Aftalen skulle bl.a. sikre et mere enkelt og styrket

547. Aarhus Universitet: *Innovation & Samarbejde. Strategi for teknologioverførsel 2010-2013*, s. 5

548. Betænkning nr. 1406/2001 Forskningskommissionens betænkning, bd. 1, s. 11

549. Forskningskommissionens betænkning nr. 1406/2001, bd. 2, s. 13

550. Ibid., bd. 2, s. 22

551. LFF nr. 125 15/01/2003 Universitetsloven, Alm. bemærkninger, lovforberedelsen

bevillingssystem, samt at alle offentlige forskningsmidler – undtagen universiteternes basisbevillinger – udbydes i åben konkurrence, og at ansøgningerne kvalitetsbedømmes i forskningsrådssystemet. De offentlige forskningsbevillinger udmøntes via basis- og konkurrenceudsatte midler.

Den største andel af forskningsbevillingerne, 67 procent i 2015, fordeles fortsat som basismidler til universiteterne, og disse midler skal universiteterne omsætte til ”langsigtede investeringer i forskning- og udvikling og kapacitetsopbygning til gavn for samfundet”.⁵⁵² Basismidlernes 67 procent af forskningsmidlerne formodes at omsættes som fri forskerdreven forskning. De konkurrenceudsatte midler, som i 2015 udgjorde en tredjedel af de samlede offentlige forskningsbevillinger, udmøntes i regi af bl.a. Danmarks Innovationsfond, Danmarks Frie Forskningsfond og Danmarks Grundforskningsfond. Universiteterne og forskerne opererer dermed i konkurrerende miljøer om forskningsfinansiering, idet de konkurrenceudsatte midler kan søges af universiteter og virksomheder, hvilket skal ”bidrage til at løfte kvalitet og sikre, at de bedste talenter får gode vilkår for at arbejde med såvel forskning som innovation.”⁵⁵³

Oprettelsen af Det Frie Forskningsråd samtidig med Det Strategiske Forskningsråd havde tilbage i 2003 til hensigt at sikre, at de to ligeværdige råd havde henholdsvis en fondsfunktion og en rådgivningsfunktion inden for hvert deres område, og at Det Frie Forskningsråd skulle yde støtte til konkrete forskningsaktiviteter baseret på forskernes egne initiativer til forskning efter et forskerinitieret ’bottom up’-princip på grundlag af de videnskabelige hovedområder,⁵⁵⁴ mens Det Strategiske Forskningsråd fik et politisk prioriteret ’top down’-princip baseret på tematiske afgrænsninger som sit særkende⁵⁵⁵ og dermed forbeholdt nye initiativer initieret af Folketinget eller de enkelte ministre, som vurderes at være af væsentlig betydning for udviklingen af dansk samfunds- og erhvervsliv. I 2012 nedlagdes Det Strategiske Forskningsråd, hvormed den hidtidige sondring mellem top-down-baseret uddeling af forskningsbevillinger via Det Strategiske Forskningsråd og de bottom-up baserede uddelinger via Det Frie Forskningsråd blev ophævet.⁵⁵⁶

Det er således en grundpræmis for forskningsrådssystemets virke, at uddeling af frie forskningsbevillinger skal ske i ”åben konkurrence på baggrund af offentliggjorte kriterier. Ansøgningerne undergives en forskningsfaglig kvalitetsvurdering under relevant inddragelse af eksterne bedømmere.”⁵⁵⁷ Bottom-up-princippet blev indskrevet i 2003-forskningsrådsgivningslovens § 1, stk. 4, der fastslog, at det afgørende kriterium for tildeling af støtte er, at der er tale om ansøgninger baseret på forskernes egne initiativer. Det fremgår af 2003-lovforarbejderne, at der kunne gives støtte til ”grundforskning, anvendt forskning og strategisk forskning, når dette kriterium er opfyldt.”⁵⁵⁸ Med etableringen af Danmarks Frie Forskningsfond i juli 2017 skal ”det helt grundlæggende fokus for fonden [...] fortsat være de frie emner, den åbne konkurrence og den forskningsfaglige kvalitet, ofte betegnet som excellence. Fondens tilskud skal som

552. Regeringen: *Forsknings- og innovationsspolitisk redegørelse 2015*, december 2015, s. 5

553. Regeringen: *Forsknings- og innovationsspolitisk redegørelse 2015*, december 2015, s. 5

554. LBK nr 365 af 10/04/2014 Forskningsrådsgivningsloven, § 1, stk. 4

555. LFF nr. 125 25/01/2006 Ændring af lov om forskningsrådgivning m.v., Alm. bemærkninger, Præcisering af grænsefladerne mellem Det Frie Forskningsråd og Det Strategiske Forskningsråd

556. Ibid.

557. LOV nr 384 af 26/04/2017 Lov om Danmarks Forsknings- og Innovationspolitiske Råd og Danmarks Frie Forskningsfond, § 28

558. LFF nr. 142 af 29/01/2003 Lov om forskningsrådgivning, bemærkninger til § 1, stk. 4

hidtil gives til enkelte videnskabelige forskningsområder, til tværvideenskabelig forskning og til dansk forsknings internationale aktiviteter.⁵⁵⁹

Hovedformålet med Danmarks Frie Forskningsfond er at ”styrke kvaliteten af dansk forskning ved at give tilskud til konkrete forskningsaktiviteter baseret på forskernes egne initiativer.”⁵⁶⁰ Formålsbestemmelsen i § 13 præciserer, at bevillingerne ”skal gives til henholdsvis enkelte videnskabelige forskningsområder, tværvideenskabelig forskning og dansk forsknings internationale aktiviteter,”⁵⁶¹ ”prioritere mulighederne for nybrud i forskningen.”⁵⁶² og dertil ”bidrage til at styrke formidlingen af forskningsresultater.”⁵⁶³

Samtidig kan fonden give ”tilskud til konkrete forskningsaktiviteter inden for politisk fastsatte temaer eller virkemidler, når der er fastsat særlig bevilling hertil på de årlige bevillingslove.”⁵⁶⁴ I 2014-loven bemyndigedes Forskningsrådets bestyrelse ret til at ”fordele op til en femtedel af bevillingerne til særlige initiativer, herunder tværfaglige og tværrådslige initiativer.”⁵⁶⁵ Hovedreglen for disse bevillinger til politisk prioriterede forskningsområder er, at de i lighed med de enkelte konkrete forskningsaktiviteter udmøntes gennem brede opslag rubriceret efter videnskabelige hovedområder, således at uddelingerne baseres på frie forskerdrevne ansøgninger. I lovmotiverne nævnes til eksempel, at Det Frie Forskningsråd i perioden 2005-2008 på baggrund af en politisk afsat øremærket bevilling fordelte midler til yngre kvindelige forskere inden for naturvidenskab og teknik.⁵⁶⁶ Med bestemmelsen i 2017-lovens § 14, er der etableret en ”udvidet mulighed for at udføre allokeringsopgaver vedrørende midler til tematisk forskning.”⁵⁶⁷ Det fremgår af lovforarbejderne, at bestemmelsen er indført, fordi Danmarks Frie Forskningsfond kan have bedre muligheder og forudsætninger end Danmarks Innovationsfond for at udmønte midler til tematisk forskning i det omfang, der er tale om temaer, der ikke ligger inden for Danmarks Innovationsfonds fokusområde, der er rettet mod erhvervslivet. Foruden de politisk prioriterede midler til tematisk forskning giver loven i § 15, adgang til at fonden kan ”fordele op til 20 pct. af fondens årlige almindelige bevilling til uddeling i internationale fora.”⁵⁶⁸

Sammenfattende fremmer 2017-reformen af forskningsrådgivningssystemet konkurrencemomentet ved uddeling af forskningsmidler efter bottom-up-princippet og med en prioritering af mulighederne for nybrud i forskningen. Efter lovforarbejderne skal fondens årlige almindelige bevilling på finansloven ”som hidtil gå til sådanne tilskud og andre aktiviteter i forbindelse med fondens almindelige virke, som det har været hidtidig praksis for Det Frie Forskningsråd,” men danske universitetsforskere skal fremover

-
559. LSF nr. 118 25/01/2017 Forslag til Lov om Danmarks Forsknings- og Innovationspolitiske Råd og Danmarks Frie Forskningsfond, almindelige bemærkninger
560. LSF 118 2016/1 25/01/2017 Forslag til Lov om Danmarks Forsknings- og Innovationspolitiske Råd og Danmarks Frie Forskningsfond, almindelige bemærkninger
561. LOV nr 384 af 26/04/2017 Lov om Danmarks Forsknings- og Innovationspolitiske Råd og Danmarks Frie Forskningsfond, § 13, stk. 2
562. LOV nr 384 af 26/04/2017 Lov om Danmarks Forsknings- og Innovationspolitiske Råd og Danmarks Frie Forskningsfond, § 13, stk. 3
563. LOV nr 384 af 26/04/2017 Lov om Danmarks Forsknings- og Innovationspolitiske Råd og Danmarks Frie Forskningsfond, § 13, stk. 4
564. LOV nr 384 af 26/04/2017 Lov om Danmarks Forsknings- og Innovationspolitiske Råd og Danmarks Frie Forskningsfond, § 14
565. LBK nr 365 af 10/04/2014 Forskningsrådgivningsloven, § 7, stk. 3, § 11, stk. 4
566. LFF nr. 125 af 25/01/2006 Ændring af lov om forskningsrådgivning m.v., bemærkninger til § 1, nr. 1
567. LSF 118 2016/1 25/01/2017 Forslag til Lov om Danmarks Forsknings- og Innovationspolitiske Råd og Danmarks Frie Forskningsfond, almindelige bemærkninger
568. LOV nr 384 af 26/04/2017 Lov om Danmarks Forsknings- og Innovationspolitiske Råd og Danmarks Frie Forskningsfond, § 15, stk. 2

forvente at være i international konkurrence om de 20% af bevillingen, der kan udeles i internationale fora. Den almindelige bevilling kan således ikke udmøntes til forskning i politisk fastsatte emner. Samtidig fremmer loven øget politisk prioriteret forskning baseret på top-down-princippet.

4.6 Princippet om øget institutionel frihed

Universitetsloven indeholder styrelsesbestemmelserne for de danske universiteter. Loven finder anvendelse på Københavns Universitet, Aarhus Universitet, Syddansk Universitet, Roskilde Universitet, Aalborg Universitet, Danmarks Tekniske Universitet, Copenhagen Business School - Handelshøjskolen og IT-Universitetet i København.

”Universiteter er statsfinansierede selvejende institutioner inden for den offentlige forvaltning⁵⁶⁹ under tilsyn af uddannelses- og forskningsministeren.”⁵⁷⁰ Bestemmelsen i universitetslovens § 1 indebærer, at universiteterne blandt andet er omfattet af lov om offentlighed i forvaltningen, forvaltningsloven, lov om Folketingets Ombudsmand og lov om ligestilling af kvinder og mænd, ligesom universitetet skal følge statens budgetvejledning og regler om lønvilkår.⁵⁷¹ Universitetet er derved underlagt det forvaltningsretlige legalitetsprincip, der indebærer, at offentlige myndigheder er forpligtet til at overholde gældende ret.

I 2003-loven udgør ”etablering af institutionelt selveje med bestyrelser og ledere, der er ansvarlige over for bestyrelsen, en afgørende forudsætning for at øge universiteternes frihedsgrader i forhold til ministeren og den øvrige statslige forvaltning.”⁵⁷² Det fremgår af lovforslagets almindelige bemærkninger, at universiteterne får en række frihedsgrader, ”ligesom der er søgt etableret en fleksibilitet, der giver mulighed for at øge frihedsgraderne i takt med, at forudsætningerne for regelforenkling, afbureaukratisering m.v. realiseres.[...] Det politiske ønske om regelforenkling skal sammen med de nye frihedsgrader vedrørende opsparring, personaleforhold m.v. dels understøtte ledelsens beslutnings- og handlerum og give kendte rammer, dels bidrage til at skabe bedre muligheder for talentpleje gennem strategisk karriereplanlægning blandt andet med sigte på at løse generationsskifteproblemer. Den væsentligste forudsætning for de nye frihedsgrader er indførelse af styrket ledelse på universiteterne - dvs. bestyrelser med eksternt flertal, ansat rektor og ansatte ledere.”⁵⁷³

Med universitetsloven i 2003 indførtes eksterne bestyrelser, og samtidig nedsattes et udvalg med Lars Nørby Johansen som formand til at vejlede de nye bestyrelser om deres forestående ledelsesopgave. I et sæt anbefalinger for god universitetsledelse udmøntes begrebet institutionel autonomi i ”muligheden for at træffe beslutninger og indrette universitetet, som universitetet finder det mest hensigtsmæssigt,”⁵⁷⁴ og akademisk frihed beskrives som ”en frihed samfundet yder forskerne for at sikre, at de kan udføre deres opgaver og udfylde universitetets rolle i samfundets udvikling. Akademisk frihed er dels en rettighed, dels

569. LBK nr 261 af 18/03/2015 af universitetsloven, § 1, stk. 2

570. LBK nr 261 af 18/03/2015 af universitetsloven, § 1, stk. 2

571. LBK nr 261 af 18/03/2015 af universitetsloven, § 29. stk. 1 og stk. 4

572. LFF nr. 75 1992 /1 forslag til lov om universiteter, bemærkninger, Institutionelt selveje

573. LFF nr. 75 1992 /1 forslag til lov om universiteter, bemærkninger, Institutionelt selveje

574. *Anbefalinger for god universitetsledelse i Danmark*. Rapport fra udvalget 'Universitetsbestyrelser i Danmark', december 2003, s. 10

en forpligtelse over for samfundet”.⁵⁷⁵ Nørby Johansen havde i 2002 udgivet rapporten *Corporate Governance i Danmark — anbefalinger for god selskabsledelse i Danmark* på opdrag fra Erhvervs- og Selskabsstyrelsen. Udvalget ’Universitetsbestyrelser i Danmark’ udsendte i december 2003 en rapport med anbefalinger for god universitetsledelse i Danmark med nogle principper til drøftelse i de nye bestyrelser. Udvalget konstaterede meget præcist lovgivers transformation af universiteternes ledelseskultur, fra at universiteterne havde haft ”en markant tradition for kollegial, valgt ledelse” med en omfattende inddragelse af ansatte og studerendes synspunkter”,⁵⁷⁶ har universiteterne som organisation efter universitetsreformen i 2003 ”mange iøjnefaldende fælles træk med andre videnproducerende organisationer, herunder fx forskningsintensive private virksomheder”.⁵⁷⁷

4.6.1 Udviklingskontrakter

Universiteterne indgår ikke i det statslige hierarki, og de er ikke under instruktion fra ministeren. Kompetencen til selvregulering på decentralt niveau indebærer udvikling af egen strategi inden for rammerne af de autoritativt givne regler og i forbindelse med udarbejdelse af forsknings- og udviklingsaftaler og aftaler om teknologioverførsel. Universiteterne har siden 1999 indgået udviklingskontrakter med ministeren for deres virksomhed. Det fremgår af universitetslovens § 10, stk. 8, at ”bestyrelsen indgår en udviklingskontrakt med ministeren, som i den forbindelse kan fastsætte mål. Udviklingskontrakten kan omfatte alle dele af universitetets virksomhed og skal omfatte mål for de aktiviteter og indsatser, der tillægges særlig vægt.”⁵⁷⁸ Kontrakterne er både et internt ledelsesredskab på universiteterne og et eksternt redskab for ministeren til at skabe synlighed om universiteternes aktiviteter for at opfylde samfundsmæssige målsætninger.⁵⁷⁹

Formålet med udviklingskontrakterne er at fremme universiteternes strategiske udvikling og understøtte universiteternes arbejde hermed. Uden retlig bindende værdi⁵⁸⁰ formuleres i udviklingskontrakterne konkrete mål bl.a. for universiteternes forskningsindsats. Således opstilles i kontrakterne en række mål, der søges nået inden for kontraktperioden, idet ”ministeren kan pålægge universitetet (pligtige mål) og universitetet selv kan vælge mål (selvvalgte mål)”,⁵⁸¹ og universiteterne er ”forpligtet af målene på samme måde, som de i øvrigt er forpligtet efter loven.”⁵⁸² Som styringsinstrument afspejler udviklingskontrakterne universiteternes selvstændigt prioriterede indsatser for at indfri lovens formålsbestemmelser.

Efter en ændring af universitetsloven i 2011 forventes udviklingskontrakten at indeholde ”3-5 mål, som ministeren pålægger universitetet (”pligtige mål”) og 3-5 mål der er valgt af universitetet selv (”selvvalgte

575. *Anbefalinger for god universitetsledelse i Danmark*. Rapport fra udvalget ’Universitetsbestyrelser i Danmark’, december 2003, s. 11

576. *Ibid.*

577. *Ibid.*

578. LBK nr 261 af 18/03/2015 Universitetsloven, § 10, stk. 8

579. Uddannelses- og Forskningsministeriet: Ministerens brev vedr. udviklingskontrakter 2015-2017, 20. juni 2014

580. LFF nr. 43 10/02/2011 Ændring af universitetsloven, lov om teknologioverførsel m.v. ved offentlige forskningsinstitutioner og lov om almene boliger m.v., bemærkninger til § 1, nr. 10, jf. LFF 2003-01-15 nr 125 Universiteter (universitetsloven), bemærkninger til § 10, stk. 8

581. LFF nr. 43 10/02/2011 Ændring af universitetsloven, lov om teknologioverførsel m.v. ved offentlige forskningsinstitutioner og lov om almene boliger m.v., bemærkninger til § 1, nr. 10

582. *Ibid.*

mål”).⁵⁸³ Det fremgår af universitetslovens forarbejder, at de pligtige mål baseres på samfundsmæssige prioriteringer. ”De målområder, der omfattes af pligtige mål, kan variere fra universitet til universitet og fra kontraktperiode til kontraktperiode. Der kan f.eks. være tale om mål for flere i uddannelse eller øget internationalisering. Der fastlægges i lovforslaget ikke krav til bestemte målområder, der skal indgå i udviklingskontrakterne. De selvvalgte mål skal afspejle universitetets egne strategiske prioriteringer og profilering. De formuleres af det enkelte universitet.”⁵⁸⁴

4.7 Forskningsfrihed i en innovationsdiskurs

Reformeringen af det danske universitets- og forskningssystem er en succeshistorie, som med ministerens ord udspringer af et paradigmeskifte.⁵⁸⁵ Danmarks Forsknings- og Innovationspolitiske Råd konstaterer i juni 2016, at udviklingen i dansk forsknings gennemslagskraft har været unik: ”Gennemslagskraften af publiceret dansk forskning anses ofte for at være et udtryk for kvalitet. Ifølge en bibliometrisk analyse af dansk forsknings gennemslagskraft ligger dansk forskning helt i top disse år. Sammenholdes dette med en opgørelse af Danmarks innovationsperformance i international sammenligning og OECD’s Innovation Unions Scoreboard (IUS), skærpes Danmarks styrkeposition yderligere, idet Danmark i sidstnævnte betegnes som ”innovation leader”. Omverdenens opmærksomhed mod den positive danske udvikling giver dansk forskning en privilegeret position.”⁵⁸⁶ Danske universiteter står således i spidsen for den transformation universiteterne har gennemgået de sidste tiår med koncentreret fokus på samfundsmæssig nytte og innovation, der har udfordret universiteternes traditionelle akademiske kontekst, dels forståelsen af et akademisk samfund uafhængigt af eksterne interesser, dels forståelsen af den akademiske forsknings sandhedssøgende og ikke-kommercielle karakter. Det giver anledning til overvejelser om forskningsfriheden har gennemgået en tilsvarende transformation, der i det følgende tager afsæt i en formodning om, at to principper om forskningsfrihed gør sig gældende i innovationsdiskursen, og en formodning om, at princippet om fri forskerdreven forskning, er underordnet diskursens dominerende princip om øget institutionel frihed.

Universitetsforskningens nye mål er i første omgang blevet forfulgt ved at balancere den frie adgang til forskningen med incitamentskabende enerettigheder i lov om opfindelser ved offentlige forskningsinstitutioner, og siden i nationale og EU-retlige lovgivningsinitiativer, der har haft til formål at fremme universiteternes teknologioverførsel, det vil sige overførsel af kommercialiserbare forskningsresultater til erhvervmæssig nyttiggørelse. Dermed er universitetsforskning i dag i udpræget grad kendetegnet af immaterielle værdier, der knytter sig til skabelsen og udvekslingen af videnskabelig viden og videnskabelig anerkendelse. Efter en århundredelang akademisk tradition for åbenhed og videndeling, og den folkeretlige beskyttelse heraf, knytter der sig stadig voksende økonomiske interesser til rettighederne til universiteternes forskning, der også tillægges indflydelse på universitetsforskernes karriereforløb.⁵⁸⁷

583. LFF nr. 43 10/02/2011 Ændring af universitetsloven, lov om teknologioverførsel m.v. ved offentlige forskningsinstitutioner og lov om almene boliger m.v. , bemærkninger til § 1, nr. 10

584. LFF nr. 43 af 10/02/2011, bemærkninger til nr. 10

585. Jf. LFB nr. 205 12/05/1999 Betænkning over Forslag til lov om ændring af lov om universiteter m.fl. ” SF deler ikke ministerens opfattelse, at de frivillige udviklingskontrakter er udtryk for ’et paradigmeskifte’”

586. Danmarks Forsknings- og Innovationspolitiske Råd: *Viden i verdensklasse. Udkast til rapport til drøftelse og kvalificering på DFIR’s konference den 9. juni 2016*

587. Ved ansættelser på lektor/seniorforsker og professorniveau kan der stilles kvalifikationskrav fx i forhold til viden- og teknologioverførsel samt fx patentering og samarbejde med eksterne parter, jf. BEK nr 899 af 01/07/2015 om stillingsstruktur for videnskabeligt personale ved universiteter

Ifølge OECD har strukturforandringerne i de seneste to årtier gjort ansættelse i den offentlige sektor stadig mere lig ansættelse i den private sektor, og den forbedrede udveksling mellem den offentlige og den private sektor kræver en hurtig indarbejdning af kerneværdier og principper med henblik på at sikre, at værdierne afpasses efter de ydelser, der udføres, og efter offentlighedens interesser i bredere forstand.⁵⁸⁸ Med strukturforandringerne konstaterer OECD,⁵⁸⁹ at det bliver stadig vanskeligere for et offentligt system at indarbejde etik, og opretholdelse af det offentliges særlige forskrifter, og til støtte herfor udarbejdede OECD i 1998 12 principper for etisk ledelse i den offentlige sektor:⁵⁹⁰ De 12 principper tager afsæt i antagelsen af en konsensus om en stærk komplementaritet mellem etisk ledelse baseret på føjelighed og etisk ledelse baseret på integritet, hvor sidstnævnte er baseret på ”ambitioner og idealer, lægger vægt på motivation og ansporer således til god adfærd i stedet for at lægge vægt på overvågning og straffe fejl og forseelser.”⁵⁹¹

Det fremgår af en pjece om institutledelse fra 2009, at ”den frie grundforskning og den lovfæstede forskningsfrihed anses som universitetsforskningens styrke og forudsætning for både uddannelse og samspil med omverdenen. Universiteterne bygger således helt fundamentalt på forskningsfrihed. Den institutionelle autonomi, som universiteterne har, skal derfor som noget helt centralt bruges til at sikre universitetets akademiske frihed.”⁵⁹² Sammen med den forskningsbaserede undervisning, er den frie grundforskning og forskningsfriheden universiteternes særkende i forhold til sektorforskningen ved sektorforskningsinstitutioner. Den tidligere lov om sektorforskning gav fagministrene adgang til at anmode sektorforskningsinstitutionen om at udføre forsknings-, udviklings-, udrednings- og rådgivningsopgaver i fastlagt omfang, og ligeledes kunne institutionen mod betaling påtage sig løsning af forsknings-, udviklings-, udrednings- og rådgivningsopgaver.”⁵⁹³ I 2004-loven om sektorforskningsinstitutioner defineres formålet med en sektorforskningsinstitutionens forskningsvirksomhed: ”at drive forskning indtil højeste internationale niveau med bl.a. det formål at ”1) rådgive inden for institutionens kerneområder, 2) udføre myndighedsopgaver, 3) udføre udviklingsarbejde med et klart samfundsmæssigt sigte”.⁵⁹⁴

I den femte periodiske rapport til FN's komite for økonomiske, sociale og kulturelle rettigheder indberettes i 2011 om forskningsfriheden ved danske universiteter, at “The universities as institutions have academic freedom, pursuant to Section 2(2) of the Danish University Act (Universitetsloven). The academic staff is free to conduct research, pursuant to Section 16a(7) and 17(2) of the University Act. The head of department may allocate specific tasks to specific staff. During the periods in which members of the academic staff are not performing such tasks, they are free to conduct research within the strategic framework on research activities laid down by the university. The individual researcher thus has a right to

588. Bartok, Janos (administrator OECD Public Management Service): *Nationale bestræbelser i globalt perspektiv: Integritetsfremmende tiltag i OECD-landene* in Finansministeriet: Etik, ansvar og værdier i den offentlige sektor, version 1.0, 23.6.2000

589. Bartok, Janos (administrator OECD Public Management Service): *Nationale bestræbelser i globalt perspektiv: Integritetsfremmende tiltag i OECD-landene* in Finansministeriet: Etik, ansvar og værdier i den offentlige sektor, version 1.0, 23.6.2000

590. OECD Public Management Service (PUMA): Policy Brief No.4 on Principles for Managing Ethics in the Public Service, OECD, Paris, maj 1998

591. Bartok, Janos (administrator OECD Public Management Service): *Nationale bestræbelser i globalt perspektiv: Integritetsfremmende tiltag i OECD-landene* in Finansministeriet: Etik, ansvar og værdier i den offentlige sektor, version 1.0, 23.6.2000

592. Universitets- og Bygningsstyrelsens pjece om Institutledelse, januar 2009

593. LOV nr 1076 af 20/12/1995 lov om sektorforskningsinstitutioner, §§ 6-7

594. LBK nr 581 af 01/06/2014 lov om sektorforskningsinstitutioner, § 2, stk. 1

conduct such research and the university must of course, respect this right”.⁵⁹⁵ Der er ikke bemærkninger fra komitéen vedrørende sikringen af forskningsfriheden i universitetslovens bestemmelser uanset, at indberetningen er foretaget før opfølgningen på evalueringen af universitetsloven ved lov nr. 634 fra juni 2011. Inden for rammerne af det innovationsdrevne paradigme suppleres universiteternes frie forskerdrevne grundforskning i stigende omfang af anvendt og strategisk forskning. Det er forsknings-typer, hvor forskningsfriheden ikke tillægges samme betydning, idet ’top down’-formulerede anvendelsesorienterede eller strategiske mål kan indskrænke den enkelte forskers forskningsfrihed til friheden til ”at vælge metode, fremgangsmåde og emne inden for universitetets forskningsstrategiske rammer, som fastlagt i udviklingskontrakten.”⁵⁹⁶

Udviklingen opsummeres i Dansk Køreplan for Det Europæiske Forskningsrum fra maj 2016: ”I løbet af de seneste årtier er der i Danmark blevet gennemført en række reformer for at udvikle et simpelt, transparent og sammenhængende nationalt forsknings- og innovationssystem med fokus på at understøtte udviklingen af excellent forskning og sikre forskningens relevans i forhold til samfundets udfordringer og behov.”⁵⁹⁷ Konvergens mellem sektorforskning og universitetsforskning kommer til udtryk i den nationale køreplan for Det Europæiske Forskningsrum. Som sektorforskningen efter 2004-sektorforskningsloven kendetegnedes ved relevans for sektoren, er universitetsforskningen i 2016 omfattet af et fokus på forskningens relevans for samfundets udfordringer.

4.7.1 Udviskning af det akademiske

Anvendelsen af økonomiske termer i universitets- og forskningssystemet vidner om de bagvedliggende økonomiske hensyn, der ligger til grund for transformeringen af universitets- og forskningssektoren. Under overskriften Det værdiskabende Universitet formulerede Danmarks Forskningspolitiske Råd i 2011 en forskningspolitisk dagsorden med fokus på universiteterne og den offentlige forsknings rolle, hvor det handler om at skabe værdi, vækst og velstand i det danske samfund: ”Investeringen i universiteterne resulterer i tre værdistrømme: forskningsresultater kommunikeret i videnskabelig form, forskningsbaseret uddannelse af kandidater i henhold til samfundets behov og udveksling af forskningsrelevant viden med det omgivende samfund.”⁵⁹⁸

Det innovationsdrevne forskningsparadigme retter sig ikke mod det særskilt ’akademiske’, men adresserer bredt den offentligt finansierede forskning. Gennem symbolske sproghandlinger kan begreber miste betydningsindhold, blive udviskede og forflygtigede, og det er tilfældet med begrebet ’akademisk’. I en juridisk kontekst er det velkendt inden for varemærkeretten, at forbrugere knytter relationer til mærkevarer, fordi de udsender en signalværdi, som forbrugeren kan identificere sig med. Der er tale om degeneration, når et varemærke udvandes ved at blive allemandseje og dermed mister identifikations-aspektet i forbrugernes bevidsthed, og der ikke længere kan skelnes mellem fællesskabets ’os’ og ’dem’ eller ’andre’. Gennem århundreder, hvor universiteternes primære samfundsmæssige opgave har været uddannelse til samfundsbevarende professioner som eks. præst, jurist, læge og gymnasielærere, har universitetet haft en væsentlig samfundsmæssig funktion som central viden- og kulturbærende

595 . E/C.12/DNK/5 Committee on Economic, Social and Cultural Rights : Implementation of the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights Fifth periodic reports submitted by States parties under articles 16 and 17 of the Covenant Denmark, 25. January 2010, publikationsdato 22. December 2011 (324)

596. BEK nr 899 af 01/07/2015 om Stillingsstruktur for videnskabeligt personale ved universiteter, jf. LSF nr. 125 15/01/2003 universitetsloven, bemærkningerne til § 17, stk. 2.

597. Uddannelses- og Forskningsministeriet: *Dansk Køreplan for Det Europæiske Forskningsrum 2016-2020*, maj 2016, s. 40: Bilag: Oversigt over målsætninger og tiltag

598. Forskningspolitisk Råd: *Det værdiskabende Universitet*, januar 2012

institution⁵⁹⁹ og formidler af den offentlige etos, de særlige værdier, som kendetegner den offentlige sektors virksomhed.

Nedenfor vises en oversigt over universitetslovenes ændringer i bestemmelser om forskningsfrihed.

Oversigt over regulering af forskningsfrihed i universitetslovene				
		Universitetets forskningsfrihed	Den enkeltes forskningsfrihed	Akademisk ytringsfrihed
1970	Styrelsesloven Lov nr. 271 af 04/06/1970	Universiteterne træffer selv afgørelse om den forskning, der skal drives.		Universiteterne har til opgave at [...]bidrage til udbredelse af kendskab til videnskabens arbejdsmetoder og resultater.
1992	Universitetsloven LOV nr 1089 af 23/12/1992	... Den skal endvidere værne om forskningsfriheden	Instituttlederen kan pålægge medarbejdere at løse bestemte opgaver med respekt for deres frie valg af videnskabelige metoder.	
2003	Universitetsloven LOV nr 403 af 28/05/2003 (reformen)	Universitetet har forskningsfrihed og skal værne om denne og om videnskabetikken	I den tid, hvor de videnskabelige medarbejdere ikke er pålagt sådanne opgaver, forsker de frit inden for universitetets forskningsstrategiske rammer.	Universitetet skal samarbejde med det omgivende samfund og bidrage til udvikling af det internationale samarbejde. Universitetets forsknings- og uddannelsesresultater skal bidrage til at fremme vækst, velfærd og udvikling i samfundet. Universitetet skal som central viden- og kulturbærende institution udveksle viden og kompetencer med det omgivende samfund og tilskynde medarbejderne til at deltage i den offentlige debat.
2007	Universitetsloven LOV nr 567 af 06/06/2007 (Indførelse af forskningsbaseret myndighedsbetjening)		Sektorchefen skal varetage den faglige enheds daglige ledelse, herunder planlægning og fordeling af arbejdsopgaver. Sektorchefen skal endvidere følge op på evaluering af den faglige enheds opgaver. Sektorchefen kan pålægge medarbejdere at løse bestemte opgaver. I den tid, hvor de videnskabelige medarbejdere ikke er pålagt sådanne opgaver, forsker de frit inden for universitetets forskningsstrategiske rammer.	
2011	Universitetsloven LOV nr 634 af 14/06/2011 (Opfølgning på evaluering af universitetsloven)	... Universitetet skal værne om universitetets og den enkeltes forskningsfrihed ..	Det videnskabelige personale har forskningsfrihed Universitetets forskningsstrategiske rammer dækker hele universitetets profil Det videnskabelige personale må ikke over længere tid pålægges	

599. LBK nr 261 af 18/03/2015 af universitetsloven, § 2, stk. 3

Det er muligvis bemærket ved orientering i de foregående afsnit, at den akademiske friheds 'akademiske' element forekommer at være gledet ud af det innovationsdrevne paradigme og erstattet af begrebet forskningsfrihed tillige med en klar sondring mellem universiteternes institutionelle autonomi og forskernes individuelle forskningsfrihed. Paradigmeskiftet har rykket ved opfattelsen af begrebet 'akademisk', og dermed også af den snævre tilknytning af 'akademisk' til universiteternes forskning og undervisning. Dansk Sprognævn kunne i 2014 konstatere, at de til 'akademisk' forbundne begreber med uddannelsesmæssigt indhold: bachelor, master og universitet, ikke længere er forbeholdt universiteter i traditionel forstand. I mange sammenhænge tænkes dog fortsat på akademisk forskning som 'forskning der foregår på et universitet', hvorfra der sluttes til, at "det meste akademiske forskning vil finde sted i offentligt regi." I lovgivningen, konstaterer sprognævnet, er der gennemført en politisk bestemt akademisering af de mellemlange videregående uddannelser" som led i gennemførelsen af Bologna-processens målsætning om at skabe sammenhæng i uddannelsessystemet. Kortere videregående uddannelser som politi-, sygeplejerske- og læreruddannelser dimitterer herefter som professionsbachelor og tages på institutioner, der både hedder professionshøjskoler⁶⁰⁰ og noget med University College.⁶⁰¹ I kontrakter med Uddannelses- og forskningsministeriet aftaler universiteterne sig til øget sammenhæng i uddannelsessystemet.⁶⁰² Aalborg Universitet⁶⁰³ har således forpligtet sig til at hæve antallet af kandidat- og masteruddannelser for professionsbachelor uden suppleringskrav til 35, og der måles på antal optagne professionsbachelor på universiteternes masteruddannelser. Også samarbejde mellem institutionerne eksempelvis i forbindelse med universitetsforskere vejledning på professionsbachelorprojekter bidrager ligeledes til harmoniseringen. Den sproglige udvikling indikerer en opløsning af forestillingen om universitetet som et Akademia, og den hertil knyttede særegne akademiske forskning og akademiske frihed.

Fremstillingen i kapitel 4 fører til antagelsen af, at et paradigmeskifte nærmer sig at være gennemført, og at svaret på forskningsspørgsmål 1 foreligger med dette kapitels redegørelse for forskningsfrihed i den danske universitetslovgivning. Imidlertid har fremstillingen i kapitel 3 tegnet et andet værdigrundlag og en anden forståelsesramme for menneskeretlige beskyttelse af forskningsfrihed, og der udestår nu i kapitel 5 at konfrontere de to retlige fællesskabers opfattelser af forskningsfrihed forud for den videre analyse af forskningsfrihed i universitetsloven.

600. Lov nr. 562 06/06/2007 om professionshøjskoler for videregående uddannelser

601. Lov nr. 207 31/03/2008 om erhvervsakademiuddannelser og professionsbachelor-uddannelser

602. Aalborg Universitet har således i *Udviklingskontrakt 2012-2014* forpligtet sig til at hæve antallet af kandidat- og masteruddannelser for professionsbachelor uden suppleringskrav til 35, og der måles på antal optagne professionsbachelor på universiteternes masteruddannelser. Ligeledes bidrager samarbejde mellem institutionerne eksempelvis i forbindelse med universitetsforskere vejledning på professionsbachelorprojekter til harmoniseringen.

603. Aalborg Universitet: *Udviklingskontrakt 2012-2014* s. 4

KAPITEL 5

FORSKNINGSFRIHED

EFTER ANDEN VERDENSKRIG

5.1 Indledning

Analysen af begrebet forskningsfrihed har i de foregående kapitler sigtet på at identificere og redegøre for principperne og de retlige værdier bag reglerne. Bag det grundlæggende princip om forskningsfrihed ligger en formodning om, at forskning er information, der i ganske særlig grad er berigende for samfundet. Forskning er højt kvalificeret viden med emotionelle og operationelle kvaliteter som almenheden og samfundet har interesse i at få adgang til med henblik på den videre udvikling af den menneskelige civilisation. I lighed med anden information karakteriseres forskning ved en emotionel funktion, dvs. en evne til at frembringe følelser hos modtageren og en operationel funktion, idet informationen kan fungere som beslutningsgrundlag for menneskelige valg hos modtageren.⁶⁰⁴ Det fører i nærværende sammenhæng til den væsentlige pointe, at forskningsfrihed både er følelse og handling. I kapitel 3 og kapitel 4 er beskrevet den indflydelse bla. EU, Europarådet og OECD har haft på den retlige udvikling af forskningsfrihed. I dette kapitel rettes blikket mod rettens meningsgivende betydning i en kontekst af forskellige normfællesskaber, hvor retten til forskningsfrihed både som følelse og i handling giver mening og identitet til fællesskabet. Kapitel 5 sammenfatter kapitel 3 og kapitel 4 ved besvarelsen af **Forskningssspørgsmål 1: Hvad er forskningsfrihed?** Samtidig bekræfter kapitel 5 den i kapitel 1 opstillede tese om, at *Forskningsfrihed skal som retligt begreb fortolkes inden for rammerne af forskellige retlige og identitetsmarkerende fællesskaber*, forud for en systematisering af de retlige normer om forskningsfrihed i kapitel 6.

Retlige værdier som forskningsfrihed er vanskelige analytisk operative størrelser, og i lighed med andre kulturelt betingede værdier forandres forskningsfrihedens emotionelle indhold over tid. Denne afhandlings analyse er foretaget inden for rammerne af to paradigmer, der er studeret hver for sig i henholdsvis kapitel 3 og kapitel 4. I afsnit 2.3.1 blev paradigmeskiftet introduceret som analytisk greb til at modvirke, at inddragelsen af værdiudviklingen i den retlige analyse af forskningsfrihed udmøntes i et rent tilstandsbillede af værdisystemet på et givet tidspunkt. Denne analytiske udfordring imødekommes videre ved i dette kapitel at inddrage forskningsfrihedens iboende fortællinger om fællesskab i den retlige analyse. I afsnit 5.2 trækkes de retlige normers meningsgivende indhold frem og det tydeliggøres, at forskningsfrihed som aspiration, kan udgøre ”en forestilling, der i større eller mindre grad kan stå i modsætning til de faktiske forhold.”⁶⁰⁵ Forskningsfrihed rækker dermed videre end nutiden og har en væsentlig identitetsskabende betydning i Europa. I afsnit 5.3 sættes forskningsfriheden ind i en identitetsskabende fortælling i en udfordringsdrevne innovativ forskningsdiskurs, hvor forskningsfrihed knyttes sammen med ekstern offentlig finansiering og kontrol. Antagelsen af, at forskningsfriheden indgår i to retlige fortællinger underbygges konkret i afsnit 5.4 ved identificering af de retlige fællesskabsfortællinger bag 2003-universitetslovens § 17, stk. 2. Kapitlets redegørelse for

604. Andersen, Mads Bryde: *Fragmenter af en informationsretlig grundregulering*, 2003, s. 10

605. Schaumburg-Müller, Sten: *Fem retsfilosofiske teser*, 2009, s. 321

forskningsfrihedens dobbelte forankring i national ret og i internationale konventioner perspektiveres afslutningsvis i afsnit 5.5.

5.2 Forskningsfrihedens genopbyggende diskurs i Europa

”I fred er det videnskaben som bygger op, og i krig er det den som river ned. Utenom den kommer i vår tid ingen.” skrev den norske retsvidenskabsmand Ragnar Knoph i 1936, og betegnede vor kulturepoke ’forskningsalderen’ længe før informationssamfundet og vidensamfundet blev gangbare begreber: Bag hvert eneste kulturfremskridt af betydning ligger videnskabens arbejde, skrev Knoph, det er ”det seige, uavbrutte arbeide med å *reculer les bornes des connaissances humaines*, der er grunnlaget og forutsetningen for alle de tekniske fremskritt som opfinnelsene bringer.”⁶⁰⁶ Det 20. århundredes fortællinger om videnskab og forskningsfrihed, har deres udspring i efterkrigsårene, med videnskabens bidrag til krigen i frisk erindring og med udsigt til videnskabens rolle i den forestående genopbygning. Hvad Knoph ikke kunne forudskikke var den betydning internationale fællesskaber som EU, Europarådet og OECD - som led i genopbygningen af de europæiske samfund på ruinerne af Anden Verdenskrig – ville få for udviklingen af videnskabens samfundsmæssige rolle og ikke mindst den retlige regulering af universitets- og forskningsområdet. De europæiske institutioners rettighedsbaserede menneskesyn er knyttet til forestillingen om et europæisk fællesskab. Genforeningen af Europa markerer et nyt paradigmeskifte, der fra 1989 indvarsler en ny tid for det europæiske fællesskab, hvis institutioner EU, Europarådet og Den Europæiske Menneskerettighedsdomstol herefter har fået tillagt forstærket betydning.

Det moderne Europa er en kulturel enhed funderet på institutionaliserede fællesskaber. Disse kontingente ikke-naturgivne fællesskaber er sårbare og de moralsk-filosofiske hensyn bag retsreglerne er væsentlige identitetsmarkører, der underbygger forestillingen om fællesskabets identitet. Således tjener retten til at styrke fællesskabet: ”We are How We Ought to Behave.”⁶⁰⁷ Holocaust er den åndelige atomekspllosion, som i årene efter Anden Verdenskrig ligger til grund for genopbygningen af et rettighedsbaseret humanistisk menneskesyn, hvori indgår hensynet til de akademiske idealer og etiske regelsæt. Opbygningen af institutionaliserede retlige fællesskaber på grundlag af karakteristiske europæiske fænomener som demokrati og respekt for medmenneskers rettigheder i forhold til helheden⁶⁰⁸ bidrager i efterkrigsårene til genopbygningen af Europa og udgør efter 1989 kitter i det genforenede Europa. Dermed er retten med til at danne forestillinger, og forestillingerne er med til at danne en fælles identitet.⁶⁰⁹ Forestillingen om de europæiske universiteters fællesskab, er en forestilling om en tusindårig tradition for et europæisk fællesskab uden geografiske eller politiske grænser og gensidig

606. Knoph, Ragnar: *Åndsretten*, Oslo, 1936, s. 226

607. Schaumburg-Müller, Sten: *Law as Identity – Different Identities and Different Human Rights Conceptions in Europe and the United States*, 2015, s. 189

608. Jespersen, Knud J.V.: *Stat og nation*, 1992, s. 302. Det er almindeligt antaget, at Den westfalske Fred markerer et paradigmeskifte, der forener Europas lande i et konkurrencebetonet, men reguleret fællesskab. Jespersen henviser til den schweiziske folkeretsjurist Emmerich de Vattel, der i *Le droit des gens ou principes de la loi naturelle appliqués à la conduite et aux affaires des nations et des souverains*, 1758, betegner Europa en slags republik, hvis medlemmer, skønt uafhængige, er forenede på kryds og tværs af den fælles interesse i at opretholde orden og frihed. En orden, der sikrer en institutionel ramme om den europæiske kulturudvikling præget af verdsligt intellekt og fremskridtstro.

609. Schaumburg-Müller, Sten: *Ret som fællesskab og identitet. Skitse til en retsfilosofi* in Schaumburg Müller & Vedsted-Hansen (ed.): *Om ret, individ og kollektiv*, 2011, s. 47

videnudveksling, kendskab til og påvirkning fra forskellige kulturer. Dermed styrker forestillingen om de europæiske universiteter fællesskabet i de europæiske institutioners Europarådet og EU.

Den akademiske friheds identitetsaspekt ligger til grund for forskningsfrihedens beskyttelse som en menneskeretlig kulturel grundrettighed beskyttet efter EMRK artikel 10 og EUC artikel 13. Ideelle hensyn til de akademiske idealer understøtter dermed forskningsfrihedens funktion som meningsgivende kontekst for universitetsforskningen, og bidrager på den vis til at sikre, at universitetets videnskabelige medarbejdere ikke demotiveres til at fremforske ny viden og kommunikere den til offentligheden. De ideelle hensyn til akademiske idealer og etiske regelsæt for forskning er universitetets arv fra renæssancen, som i det 19. århundrede danner grundlag for det moderne universitet, der med Humboldtuniversitetet i Berlin, alma mater berolinensis, alle moderne universiteters moder, som forbillede udformes i nyhumanismens ånd. Den akademiske frihed udspringer af behovet for at udfordre fasttømrede ortodoksier med ny viden. Det er i kapitel 3 beskrevet, hvordan renæssancens lærde på grundlag af fornyede studier af de antikke skrifter - i særdeleshed af Platon - etablerer videnskabens position som filosofisk og moralsk ståsted for de europæiske samfund. Det er en stærk position, der er grundet i den humanistiske og oplysningsfilosofiske tradition, og uanfægtelig i sin agnostiske objektivitet, fordi universitetet hævder sin fulde autonomi. De europæiske universiteter identificerer sig i Magna Charta Universitatum som kulturbærende forvaltere af den europæiske humanistiske kultur, men med ønsket om at opnå universel viden.⁶¹⁰

Også Ragnar Knophs samtidige, den østrigske humanist Stefan Zweig forholder sig til videnskabens rolle i Europa. I en biografi om Erasmus af Rotterdam, der rettelig er et modbillede til 1930ernes Europa, beskriver Zweig renæssancens århundrede, der ”var ualmindelig gunstig for hans [Erasmus’] tanke om Europas enhed i humanitetens ånd, for århundredskiftets store opdagelser og videnskaben og kunstens fornyelse under renæssancen havde allerede længe været en lykkevarslen, overnational fællesoplevelse i Europa [...] siden den romerske civilisations sammenbrud så vi med Erasmus’ republik af lærde igen en fælles europæisk kultur blive til, for første gang var målet ikke en enkelt nations forfængelighed, men derimod, for en broderlig, idealistisk gruppe, hele menneskehedens velfærd. Og disse åndsmenneskers stræben efter at forbinde sig i ånden, sprogenes stræben efter at skabe forståelse med et oversprog, nationernes stræben efter endelig at slutte fred i det overnationale, denne fornuftens triumf var også en triumf for Erasmus, hans hellige, men korte og forgængelige verdensøjeblik.”⁶¹¹

I den europæiske tradition er Erasmus af Rotterdam blevet et sindbillede på den akademiske frihed og dens stadige stræben efter og udveksling af ny viden. Inden for rammerne af det europæiske fællesskab, hvor fællesskabets fremtidige udvikling i vid udstrækning afhænger af ”eksistensen af et stort antal universitetsuddannede personer, som har personlige erfaringer med hensyn til at studere og leve i en anden medlemsstat,”⁶¹² har Erasmus af Rotterdam lagt navn til EU’s Erasmus-samarbejdsprogram mellem videregående uddannelser, der inden for det overordnede Socrates-program for livslang læring siden 1987 har uddelt mere end 3 millioner mobilitetsstipendier til studerende og forskere for at fremme

610. *Magna Charta Universitatum*, 1989, grundlæggende principper, nr. 1

611. Zweig, Stefan: *Erasmus af Rotterdams triumf og tragedie*, 1934, dansk oversættelse v. Judyta Preis og Jørgen Hermand Monrad, 2015, s. 44

612. 87/327/EØF: Rådets afgørelse af 15. juni 1987 om vedtagelse af Fællesskabets handlingsprogram til fremme af de studerendes mobilitet (ERASMUS), præamblen

mobiliteten og et mere snævert samarbejde mellem de europæiske universiteter, der frem til 2020 planlægger at uddele yderligere 4 millioner stipendier.⁶¹³

Myten om Akademia knytter de europæiske universiteter til Platons Akademia med en forestilling om, hvad et europæisk universitet er. I en humanistisk kontekst anvendes begrebet reception om en persons forståelse af budskaber formidlet gennem eksempelvis litteratur, kunst og massemedier, og der skal her argumenteres for, at forestillingen om, hvad et europæisk universitet er, udspringer af renæssance-humanisternes reception af den akademiske frihed i Platons Akademia, der er billedliggjort i Rafaels fresco Skolen i Athen og med bogtrykkerkunstens gennembrud spredt ud blandt Europas læsende publikum. Det neohumanistiske Humboldtuniversitet i 1800tallet defineres ud fra en beundring for ikke alene antikken, men også en reception af renæssancens beundring for Platon og skolen i Athen.

5.3 Innovativ forskningsdiskurs i krigens skygge

Det er velkendt, at organisationen OECD i lighed med Europarådet og EUs forløber, Det Europæiske Kul- og Stålfællesskab, opstår på ruinerne efter Anden Verdenskrig og for OECDs vedkommende som en videreførelse af Marshallhjælpen, den amerikanske støtte til genopbygningen af Europa gennem samarbejde om økonomisk vækst. Da Danmarks tidligere finansminister Thorkild Kristensen i 1961 tiltræder som organisationens første generalsekretær, er USA og Canada da også at finde i medlemskredsen.

På den anden side af Atlanten blev fremtidens forskningspolitik formuleret i lyset af videnskabens sejrige indsats i krigens tjeneste af formanden for National Defense Research Committee, Vannevar Bush, der i 1940 forudså, at avanceret teknologi for første gang ville afgøre en krig, og rådgav præsident Roosevelt om, at universitetsforskere ville kunne udvikle våben hurtigere og bedre i civilt drevne våbenlaboratorier på afstand af militæret.⁶¹⁴ Bush blev direktør for Office of Scientific Research and Development, hvis 10.000 forskere stod for udviklingen af avancerede elektroniske systemer som radar, sonar, napalm tilligemed sygdomsbekæmpende medicin som penicillin og malariamedicin. Også Manhattan-projektet, der førte til udviklingen af atombomben hørte under OSRD. Omtrent samtidig, i 1942, opfandt Harvardøkonomen Joseph Schumpeter begrebet 'entreprenør' og transformerede betydningen af invention til innovation, som drivkraft for industriel vækst og udvikling i et dynamisk markedssamfund.⁶¹⁵ Det bidrog til erkendelsen af forskningsresultaters omfattende og dynamiske samfundsmæssige betydning, og giver anledning til følgende digression, der skal bidrage til forståelsen af, at også den nationale universitetslovgivnings definition af forskningsfrihed har sit udspring i et kontingent fællesskab og en historisk kontekst.

Ved udsigt til krigens afslutning skrev Roosevelt: "New frontiers of the mind are before us, and if they are pioneered with the same vision, boldness, and drive with which we have waged this war we can create a fuller and more fruitful employment and a fuller and more fruitful life,"⁶¹⁶ i et opdrag til sin militære

613. Europa-Kommissionen: *Pressemeddelelse: Endnu et rekordår for Erasmus*, 10. juli 2014

614. Blank, Steve: *The Endless Frontier: U.S. Science and National Industrial Policy: Part 6a*, Berkeley Blog, 14. Januar 2013, <https://steveblank.com/2013/01/14/the-endless-frontier-u-s-science-and-national-industrial-policy-part-1/> for yderligere kildehenvisninger

615. Schumpeter, Joseph A.: *Capitalism, Socialism and Democracy*, New York, 1942, 5. Udg. 1976, s. 132

616. Præsident Roosevelt til Vannevar Bush, 17. November 1944, Brevet er optrykt in extenso in Bush, Vannevar: *Science: The Endless Frontier*, 1945

forskningsrådgiver “Can an effective program be proposed for discovering and developing scientific talent in American youth so that the continuing future of scientific research in this country may be assured on a level comparable to what has been done during the war?”⁶¹⁷

I juli 1945 forelå Bushs rapport, *Science: The Endless Frontier* med en banebrydende vision om massiv offentlig finansiering af grundforskning og anvendt forskning.⁶¹⁸ USA var da blevet verdens ledende forskningsnation og 75% af offentlig forskning og udvikling foregik i universitetsregi, der i al væsentlighed kom fra militære og halv-militære kanaler.⁶¹⁹ Rapporten har en særlig værdi, som programskrift for efterkrigstidens forskningspolitik, og synes i vidt omfang at have præget OECDs forskningspolitik. Bush anbefalede etableringen af en mere civilt orienteret forskningsorganisation, National Science Foundation, NFS, et permanent organ “adapted to supplementing the support of basic research in the colleges, universities, and research institutes, both in medicine and the natural sciences, adapted to supporting research on new weapons for both [Navy and Army] Services, or adapted to administering a program of science scholarships and fellowships. [...] It should recognize that freedom of inquiry must be preserved and should leave internal control of policy, personnel, and the method and scope of research to the institutions in which it is carried on. It should be fully responsible to the President and through him to the Congress for its program. Early action on these recommendations is imperative if this nation is to meet the challenge of science in the crucial years ahead. On the wisdom with which we bring science to bear in the war against disease, in the creation of new industries, and in the strengthening of our Armed Forces depends in large measure our future as a nation.”⁶²⁰

Rapporten sammenfattes i fem principper, der via NSF og dermed OECD kommer til at definere de forskningspolitiske rammer for forskningsfrihed i det innovationsdrevne paradigme, hvor friheden til at vælge ‘nature, scope og metode’⁶²¹ underlægges ansvar og omfattende styrings- og kontroltiltag: “There are certain basic principles which must underlie the program of Government support for scientific research and education if such support is to be effective [...] 1) Whatever the extent of support may be, there must be stability of funds over a period of years so that long-range programs may be undertaken. (2) The agency to administer such funds should be composed of citizens selected only on the basis of their interest in and capacity to promote the work of the agency. They should be persons of broad interest in and understanding of the peculiarities of scientific research and education. (3) The agency should promote research through contracts or grants to organizations outside the Federal Government. It should not operate any laboratories of its own. (4) Support of basic research in the public and private colleges, universities, and research institutes must leave the internal control of policy, personnel, and the method and scope of the research to the institutions themselves. This is of the utmost importance. (5) While assuring complete independence and freedom for the nature, scope, and methodology of research carried on in the institutions receiving public funds, and while retaining discretion in the allocation of funds among such institutions, the Foundation proposed herein must be responsible to the President and the Congress. Only through such responsibility can we maintain the proper relationship between science and other aspects of a democratic system. The usual controls of audits, reports, budgeting, and the like,

617. Præsident Roosevelt til Vannevar Bush, 17. November 1944, Brevet er optrykt in extenso in Bush, Vannevar: *Science: The Endless Frontier*, 1945

618. Blank, Steve: *The endless frontier: U.S. science and national industrial policy (part 1)*, UC Berkeley Blog, 14. Januar 2013, <http://blogs.berkeley.edu/2013/01/14/the-endless-frontier-u-s-science-and-national-industrial-policy-part-1/> .

619. Kragh, Helge: *Naturvidenskab 1914-1973*, 2013, s. 1806

620. Bush, Vannevar: *Science: The Endless Frontier*, 1945

621. Bush, Vannevar: *Science: The Endless Frontier*, 1945, Chapter 6, The Means to the End

should, of course, apply to the administrative and fiscal operations of the Foundation, subject, however, to such adjustments in procedure as are necessary to meet the special requirements of research.”⁶²²

“Scientific progress on a broad front results from the free play of free intellects, working on subjects of their own choice, in the manner dictated by their curiosity for exploration of the unknown. Freedom of inquiry must be preserved under any plan for Government support of science in accordance with the Five Fundamentals.”⁶²³ Mange erfaringer fra krigstidens forskningsprogrammer kan med fordel videreføres i fredstidens videnskab, men skriver Bush, ”we must proceed with caution in carrying over the methods which work in wartime to the very different conditions of peace. We must remove the rigid controls which we have had to impose, and recover freedom of inquiry and that healthy competitive scientific spirit so necessary for expansion of the frontiers of scientific knowledge.”⁶²⁴ Krigen stoppede ikke; Anden Verdenskrig fortsatte i den kolde krig. Forskningsfrihedens videre udvikling kan udlægges som følger: Knophs ord fra 1936, at det i fredstid er det videnskaben som bygger op, og i krig er det videnskaben, som river ned, gjaldt ikke længere. Bush indså tidligt i Anden Verdenskrig, at krigen skulle vindes ad videnskabens vej. Dermed forblev den amerikanske forskningspolitik i krigsførende momentum, det sikrede massive forskningsmidler til universiteterne, og de omfattende kontrol- og styringsmekanismer fortsatte.

Bushs argumenter om, at ”scientific progress is one essential key to our security as a nation, to our better health, to more jobs, to a higher standard of living, and to our cultural progress”⁶²⁵ banede i stedet vejen for, at forskningsfriheden fik en ideologisk rolle under den kolde krig, med den frie grundforskning som et politisk nøglesymbol⁶²⁶ og med understregning af universitetsforskernes rolle som uafhængige eksperter uden samfundsmæssige interesser, og deres forskning alene drevet af idealisme og altruistiske hensyn til gavn for det fælles bedste.⁶²⁷ Under den kolde krig fortsatte den offentligt støttede udvikling af våbensystemer ved Berkeley og Stanford universiteter, og de militære forskningsaktiviteter dannede afsæt for udvikling af entreprenørskab og innovation i Silicon Valley under den kolde krig.⁶²⁸ Ved Berkely fokuseredes forskningsindsatsen på atomvåben ved Lawrence Livermores laboratorium, imens Stanfords forskningsindsats fokuserede på elektroniske systemer, og udviklede en kultur af FoU og spin outs i den første bølge af Silicon Valley start ups, hvor de omfattende FoU efterretningsaktiviteter for CIA en overgang gav dalen tilnavnet Microwave Valley.⁶²⁹

Afdækningen af de amerikanske universiteters forskningsmæssige rolle under den kolde krig er i sagens natur udfoldet efter afslutningen på den kolde krig. Almindeligvis er det antaget, at incitamentet bag den betydelige vækst i forsknings- og udviklingssamarbejder mellem universiteter og virksomheder kan findes i omkostningerne til forskning indenfor den såkaldt ’våde’ medicinske og bioteknologiske

622. Bush, Vannevar: *Science: The Endless Frontier*, 1945, Chapter 6, The Means to the End

623. Bush, Vannevar: *Science: The Endless Frontier*, 1945, Chapter 1, Introduction

624. Bush, Vannevar: *Science: The Endless Frontier*, 1945, Chapter 1, Introduction

625. Bush, Vannevar: *Science: The Endless Frontier*, 1945, s. vi

626. Pielke, Roger, Jr.: *Basic Research as a Political Symbol*, *Minerva. A Review of Science, Learning and Policy*, September 2012, Volume 50, Issue 3, pp 339–361

627. Gulbrandsen, Karen Elizabeth: *Bridging the valley of death: The rhetoric of technology transfer*, Iowa State University, digital repository, 2009, s. 7

628. *Innovation Corps: A Review of A New National Science Foundation Program to Leverage Research Investments*. Statement of Steve Blank [...] Before the Subcommittee on Research and Science Education Committee on Science, Space, and Technology U.S. House of Representatives, July 16, 2012

629. O’Mara, Margaret Pugh: *Cities of Knowledge: Cold War Science and the Search for the Next Silicon Valley*, Princeton University Press, Princeton, 2005

forskning: Ultimo 1980erne var de færreste virksomheder inden for det bioteknologiske område i stand til at foretage den nødvendige investering fra grunden, og det antages at være årsagen til udviklingen af et fintmasket samarbejde mellem erhvervslivet og forskningsinstitutioner.⁶³⁰ I 2015 har Det Frie Forskningsråd rapporteret den frie forsknings høje impact. Særligt den frie forskning er central for forskningstunge og globalt markedsledende koncerner inden for medicinal- og fødevarerindustri og inden for videns- og teknologibaseret produktion, og alene patenter inden for sundhedsforskningen skaber et tydeligt afsæt for selskabsdannelser i industrien.⁶³¹ Klarest ses denne udvikling i USA, hvor samarbejdet mellem private virksomheder og offentlige forskningsinstitutioner var mest udviklet i 1980erne, og hvor de privatejede universiteter og forskningsinstitutioner i forvejen havde et organisatorisk apparat til at håndtere retsforhold med private sponsorer mv.⁶³² I Danmark kiggede man allerede opmærksomt til Stanfords håndtering af licensaftaler⁶³³ og i efteråret 1994, blev der herhjemme for første gang indføjet en særlig tekstanmærkning i den årlige finanslov, der gav universiteterne mulighed for at afholde udgifter i forbindelse med udtagning af patent, forudsat at patentretten af de pågældende medarbejdere blev overdraget til institutionen. Institutionerne havde hermed haft mulighed for, men ingen forpligtelse til, aktivt at gå ind i arbejdet med at beskytte og omsætte retten til de ansattes opfindelser.

Principperne fra *Science: The Endless Frontier* ligger til grund for NSF⁶³⁴ og OECDs forskningspolitiske virksomhed og præger tillige med den direkte inspiration fra Stanford Universitet⁶³⁵ reformeringen af dansk universitets- og forskningsregulering. Drives de europæiske universiteters akademiske paradigme af værdimæssig genopbygning efter en åndelig atomekspllosion, så udgør sejrherrens militære succes i forskningslaboratorierne konteksten for det amerikanske innovationsdrevne forskningsprogram, der foreligger et par uger før atombomberne kastes. Bush anbefalede ”freedom for the nature, scope, and methodology of research carried on in the institutions receiving public funds,”⁶³⁶ der oversat til dansk: Den enkelte forsker har således frihed til at vælge metode, fremgangsmåde og emne inden for universitetets forskningsstrategiske rammer⁶³⁷ definerer forskningsfrihed i lovmotiverne til 2003-universitetsloven og gentages i stillingsstruktur bekendtgørelsen for videnskabeligt personale ved universiteter.⁶³⁸ Udlægningen af forskningsfrihed som ”friheden til at vælge metode, fremgangsmåde og emne inden for universitetets forskningsstrategiske rammer”⁶³⁹ inden for rammerne af stærk statsstyring og offentlig kontrol forekommer dermed inspireret af en (kold) krigskontekst præget af hemmeligholdelse⁶⁴⁰ og peer reviewed publicering af forskningsresultater.

630. Andersen; Bryde & Koktvedgaard: *Bioteknologi og Patentret*, 1989, s. 89

631. Det Frie Forskningsråd: *Effekt af frie forskningsmidler i tal*. Kilde: TNS Gallup for Det Frie Forskningsråd, september 2015

632. Bryde Andersen & Koktvedgaard: *Bioteknologi og Patentret*, 1989, s. 89

633. Bryde Andersen & Koktvedgaard: *Bioteknologi og Patentret*, Forskningspolitisk Råd 1990, jf. bilag 4: Stanford University: *Inventions, Patents, and Licensing (Guide Memo)* og bilag 5: Stanford University: *Licens (Vedr. Cohen & Boyer-patentet)*

634. NSF: *Unlocking the Secret of Science*, NSF 13-079, januar 2015, s. 6

635. Bryde Andersen & Koktvedgaard: *Bioteknologi og Patentret*, Forskningspolitisk Råd 1990, jf. bilag 4: Stanford University: *Inventions, Patents, and Licensing (Guide Memo)* og bilag 5: Stanford University: *Licens (Vedr. Cohen & Boyer-patentet)*

636. Bush, Vannevar: *Science: The Endless Frontier*, 1945, Chapter 6, The Means to the End

637. BTL nr. 125 10/04/2003 Betænkning over forslag til lov om universiteter, indstillinger og politiske bemærkninger

638. BEK nr 899 af 01/07/2015 om Stillingsstruktur for videnskabeligt personale ved universiteter, jf. LSF nr. 125 15/01/2003 universitetsloven, bemærkningerne til § 17, stk. 2.

639. BEK nr 899 af 01/07/2015 om stillingsstruktur for videnskabeligt personale ved universiteter, universitetsloven

640. Om klassificering af ph.d.-afhandlinger se Schurenberg, Eric: *The Inconvenient History of Silicon Valley*, 30. Maj 2012, <http://www.inc.com/eric-schurenberg/inconvenient-history-of-silicon-valley.htm>

5.4 Retlige fællesskabers forskellige konceptioner af forskningsfrihed

Den amerikanske retsfilosof Ronald Dworkin har påpeget, at uden for retsreglerne eller til grund for disse findes nogle mere grundlæggende værdier eller principper.⁶⁴¹ Denne fremstilling lægger til grund, at ret og rettigheder dannes i fællesskaber⁶⁴² og at fællesskabet er selve forudsætningen for etableringen af normer, ret og endda rettigheder. Nærværende fremstillings begrebshistoriske beskrivelse af forskningsfrihed underbygger formodningen om, at den konkrete udførelse af retten, det konkrete fællesskab ikke nødvendigvis er naturlig.⁶⁴³ De foregående kapitler har vist, hvordan universitetet og det akademiske samfund forandrer sig under indflydelse af forandringer i det omgivende samfunds indretning og dominerende værdier. Således er det præcise indhold af en værdiladet rettighed som forskningsfrihed ikke statisk, og rettighedens indhold og rækkevidde er formet efter hvilke fællesskaber forskningsfriheden skal fungere i.

I 1996 efterlyste Dworkin en ny udlægning og fortolkning af akademisk frihed, et behov for “interpreting the social institution of academic freedom, not just identifying how far the law (including, in America, the Constitution) defines and protects that institution, though the former is pertinent to the latter”.⁶⁴⁴ Det skete ved en forelæsningsrække om Academic Freedom and the future of the University, arrangeret i 1996 af American Association of University Professors, AAUP, hvor Dworkin talte om forandringerne på de amerikanske universiteter initieret af the Bay Dohle Act, der i Danmark har inspireret til den danske forskerpatentlovgivning. Dworkin påpegede, hvordan vedtagelsen af The Bay Dohle Act har ændret dagsordenen for akademisk frihed i USA og skabt uklarhed om hvad akademisk frihed er: “We need a new interpretation of Academic Freedom,”⁶⁴⁵ og Dworkin formulerede to forventninger til en rekonstruktion af akademisk frihed: For det første at formulere akademisk frihed som et begreb, der passer til den generelle forståelse af hvad akademisk frihed står for, og tager højde for, at det ikke er et nyt begreb, men en traditionsbåret værdi. For det andet, udtalte Dworkin, skal begrebsforståelsen af akademisk frihed understøtte den generelle opfattelse af akademisk frihed og begrunde, at akademisk frihed er en vigtig værdi, og samtidig tilkendegive hvorvidt eller hvornår hensynet til akademisk frihed bør vige for hensynet til andre, konkurrerende værdier.

Begrebsanalysen af forskningsfrihed i kapitel 3 har identificeret forskningsfrihed i et akademisk paradigme, hvori internationale konventioners beskyttelse af akademisk frihed udspringer af en europæisk humanistisk tradition, som også Dworkin refererer værdimæssigt tilbage til. Det menneskeretlige aspekt af akademisk frihed tydeliggør, at retten er virksom på tværs af nationale grænser og en generel fælles forståelse af akademisk frihed ligger til grund for den stadigt stigende mængde forskning, der udføres af forskere i grænseoverskridende forskningssamarbejder. I perioden 2009-2014 har Den Europæiske Menneskerettighedsdomstol udviklet en fast retspraksis vedrørende akademisk frihed, der tager afsæt i Magna Charta Universitatum, de europæiske universiteters kodificering af deres akademiske arv. I kapitel 4 er begrebet forskningsfrihed analyseret i det nationale forsknings- og innovationssystem, der kan henføres til et innovationsdrevent og statistikunderbygget forskningsmæssigt paradigme. I det af OECD

641. Evald & Schaumburg-Müller: *Retsfilosofi, retsvidenskab og retskildelære*, 2004, s. 315

642. se afsnit 2.3.2

643. Schaumburg-Müller, Sten: *Fem retsfilosofiske teser*, 2009, s. 273

644. Dworkin, Ronald: *We Need a New Interpretation of Academic Freedom*, in *Academe* Vol. 82, No. 3 (May – Jun), 1996, s. 11

645. Dworkin, Ronald: *We Need a New Interpretation of Academic Freedom* in *Academe*, 1996, s. 15

definerede videnssamfund har fremskridt og nybrud i forskningen og udbredelse af forskningsbaseret viden afgørende betydning for både den videnskabelige og den velfærdsmæssige udvikling. Den retlige regulering af universiteterne og deres forskning afspejler en gennemgribende reformering af universitets- og forskningssystemet, hvor der foretages en afvejning af hensynet til akademisk frihed med konkurrerende værdier, idet universiteternes forskning tillægges betydning som en afgørende forudsætning for samfundsmæssig vækst og for at finde løsninger på lokale og globale udfordringer.

Begrebet forskningsfrihed skal dermed betragtes inden for rammerne af to retlige fællesskaber, det akademiske samfund, der refererer ind i de europæiske institutioners større fællesskab og det nationale forskningssystem, der identificerer sig inden for rammerne af et innovationsdrevet videnssamfund. Den europæiske menneskeretlige beskyttelse af akademisk frihed er en identitetsskabende europæisk fortælling om universiteterne som forvaltere af den europæiske humanistiske tradition, mens den nationale beskyttelse af forskningsfrihed indgår i det nationale forskningssystem, der gennem en politisk detailstyret lovgivning tilpasses anbefalingerne i OECDs forskningsrådgivning, og tager pejling efter, at de europæiske universiteter bliver mere som private virksomheder, der opererer i konkurrerende miljøer, for at anvende formuleringen fra Universitetsevalueringen 2009.⁶⁴⁶

Reguleringen af forskningsfrihed i universitetslovgivningen afspejler et paradigmeskifte inden for universitetsforskningen, hvorved styrkepositionen mellem to retlige fællesskaber brydes og dermed også den dominerende fortælling om det fællesskab reglerne om forskningsfrihed indgår i og fortolkes i lyset af. På spørgsmålet om anvendelsen af begrebet forskningsfrihed i de to retlige fællesskaber er lige gyldig, som tilfældet er med rosens navn i Shakespeares Julies udsagn: ”that which we call a rose. By any other name would smell as sweet”,⁶⁴⁷ viser ovenstående, at det næppe er tilfældet. Begreberne universitet, forskning og forskningsfrihed går igen i de to paradigmer, men analysen har vist, at betydningsindholdet er grundlæggende forskelligt. Et tilsvarende synspunkt konkluderes i en forskningspolitisk analyse af universitetsreformen: ”The new management at the University of Copenhagen not only uses the language of the traditional university to deliver the new, it also lets the new present itself through the symbols of the old, and redeploys the steering technologies of the traditional university to serve the purpose and logic of the new managerial university.”⁶⁴⁸ I kapitel 8 analyseres universitetslovens bestemmelse om den individuelle forskningsfrihed i § 14, stk. 6, 1. pkt., der er en videreførelse af 2003-universitetslovens § 17, stk. 2. Når § 17, stk. 2, allerede her fremdrages, er det med sigte på at illustrere, hvordan forskellige tilegnelser af retsreglens materielle indhold afspejler paradigmeskiftets stridende fællesskabsfortællinger.

Reglen i 2003-universitetslovens § 17, stk. 2, delegerede kompetence til institutlederen til at varetage instituttets daglige ledelse herunder retten til at pålægge medarbejdere at løse bestemte opgaver og videre bestemte, at ”i den tid, hvor de videnskabelige medarbejdere ikke er pålagt sådanne opgaver, forsker de frit inden for universitetets forskningsstrategiske rammer.”⁶⁴⁹ I forbindelse med evalueringen af universitetsloven i 2009 indsamlede evalueringspanelet erfaringer med 2003-universitetsloven, og konstaterede, at ”under panelets besøg på universiteterne gav mange medlemmer af det videnskabelige personale over for panelet udtryk for en meget stærk mening om denne paragraf. Kritikken var især baseret på frygt for mulige overtrædelser af de enkelte medarbejders traditionelle frihed til at bestemme

646. Ministeriet for Videnskab, Teknologi og Udvikling: *Universitetsevalueringen 2009. Evalueringsrapport 2009*, s. 15

647. se hertil afsnit 2.3.5

648. Wright, Susan & Jakob Williams Ørberg: *The Double Shuffle of University Reform* in Halvorsen & Nyhagen (red.): *Academic Identities – Academic Challenges?* 2011, s.291

649. LOV nr 403 af 28/05/2003 af universitetsloven, § 17, stk. 2

arten af og emnet for deres egen undervisning og forskningsaktivitet. På den anden side opfattede mange medlemmer af det videnskabelige personale ikke § 17, stk. 2, som et reelt problem. Efter deres mening kan næsten alle videnskabelige medarbejdere i praksis selv fastlægge deres forskningsdagsorden og metodevalg inden for rammerne af deres institutions specifikke strategiske, kvalitetsmæssige og økonomiske rammer. Skønt panelet kun hørte enkelte eksempler på eksplicit brug af paragraffen i praksis, mener vi, at det er berettiget at spørge, om § 17, stk. 2, med alle dens detaljer passer ind i de danske og europæiske traditioner for forskningsfrihed. De alvorlige kontroverser om denne paragraf har desuden haft en negativ virkning på den intrauniversitære governance og universitetsledelsens effektivitet selvom spørgsmålet måske primært er symbolsk.⁶⁵⁰ De omtalte stærke meninger om 2003-universitetslovens § 17, stk. 2, og frygt for mulige overtrædelser af den enkeltes forskningsfrihed, knyttet i evalueringensrapporten til en diskrepans mellem bestemmelsen reelle betydning udledt af de enkelte eksempler på eksplicit brug af bestemmelsen, og bestemmelsens negative symbolske betydning set i konteksten af de danske og europæiske traditioner for forsknings-frihed. Forskningsfrihed er kernen i den enkelte forskeres identitet, som borger i det akademiske samfund, og bestemmelsen udfordrer dermed forestillingen om, hvad man bør og ikke bør i det akademiske kollegialt opbyggede fællesskab bestående af lige og frie forskere. Reaktionen på § 17, stk. 2, kan dermed siges, at vedrøre den enkelte forskers akademiske identitet og denne harmonerer med forestillingen i Universitetsevalueringen 2009 om den enkeltes forskningsfrihed inden for rammerne af de europæiske universiteters humanistiske traditioner for akademisk frihed. Bestemmelsen i 2003-lovens § 17, stk. 2, er en videreførelse af 1992-universitetslovens § 7, stk. 3, hvorefter ”Instituttet varetager efter bemyndigelse fra rektor og efter retningslinjer fastlagt af bestyrelsen instituttets daglige ledelse, herunder planlægning og fordeling af arbejdsopgaver. Instituttet kan pålægge medarbejdere at løse bestemte opgaver med respekt for deres frie valg af videnskabelige metoder.”⁶⁵¹ Ifølge lovmotiverne skal 1992-loven imødegå den af OECD og Forskningspolitisk Råd udtalte kritik og bekymring om universiteternes manglende evne til at planlægge og lede forskningen.⁶⁵² Inden for det innovationsdrevne paradigme har det været vigtigt med 1992-loven at signalere forskningsledelse, og på det grundlag kan affattelsen af reglen i § 17, stk. 2, jf. 1992-lovens § 7, stk. 3, ses som en identitetsmarkør, der vedligeholder fællesskabets egenart ved at signalere bagvedliggende normer og forestillinger snarere end reelle overvejelser⁶⁵³ om institutlederes forskningsledelse og nødvendige behov for at pålægge de videnskabelige medarbejdere bestemte opgaver. Antagelsen af bestemmelsens rolle som identitetsmarkør understøttes af, at reglen ifølge evalueringspanelet oplysninger kun har været anvendt enkelte gange i praksis. Det skal bemærkes, at denne konklusion ikke uden videre lader sig videreføre til universitetslovs § 14, stk. 6.

Det er en væsentlig pointe i Kuhns teori om paradigmeskifter, at paradigmer kan leve ved siden af hinanden og skifte styrkeposition og på skift bliver dominerende. Da reglen om institutlederes instruktionsbeføjelse indføres ved ændringen af universitetsloven i 1992 er det akademiske paradigme fortsat dominerende, og hvervet som institutleder baseret på kollegiale valg.⁶⁵⁴ Registreringen i Universitetsevalueringen 2009 af en stærk mening om og frygt for mulige overtrædelser af de enkelte medarbejders traditionelle forskningsfrihed, sker på baggrund af

650. *Universitetsevalueringen 2009. Evalueringsrapport*, 2009, s. 35

651. LOV nr 1089 af 23/12/1992 universitetsloven, § 7, stk. 3

652. LFF nr. 75 28/10/1992 Forslag til Lov om universiteter m.fl.

653. Schaumburg-Müller: *Ret som fællesskab og identitet. Skitse til en retsfilosofi* in Sten Schaumburg Müller & Jens Vedsted-Hansen (ed.): *Om ret, individ og kollektiv*, 2011, s. 47

654. LOV nr 1089 af 23/12/1992 universitetsloven, § 7, stk. 1

2003-universitetsloven, hvor det innovationsdrevne paradigme er blevet dominerende og de kollegialt valgte institutledere erstattet af ansatte institutledere, jf. 2003-lovens § 17, stk. 5. Overordnet set kan evalueringen af § 17, stk. 2, anskues som et sammenstød mellem opfattelserne af forskningsfrihed i henholdsvis det akademiske paradigme og i det innovationsdrevne paradigme med risiko for hvad Schaumburg-Müller ovenfor betegnede ”en ufrugtbar indforståetheden inden for paradigmet og en lige så ufrugtbar ukommunikation udadtil.”⁶⁵⁵

5.5 Sammenfattende: Forskningsfrihedens dobbelte forankring i national ret og i internationale konventioner

Universitetets forskningsfrihed udgør et grundlæggende princip i demokratiske samfund, men forskningsfriheden udgør ikke en fast og veldefineret rettighed. Begrebsanalyserne i de foregående kapitler har sigtet på at tilvejebringe en forståelse af, at forskningsfriheden er relationsbestemt, et produkt af specifikke fællesskab og retskulturen. Forskningsfrihed indgår i et menneskeligt fællesskab, og det gør forskningsfriheden kontingent, fordi den varierer i både indhold og intensitet og selvforståelse. I kølvandet på reformerne af universitets- og forskningssystemet omkring årtusindeskiftet rummer den retlige regulering af universiteternes forskningsfrihed mindst to identitetsskabende fællesskaber, som er repræsenteret i hver sit paradigme om universitetsforskning, hvor akademisk frihed udgør den centrale identitetsskabende værdi i et europæisk humanistisk paradigme og et paradigme, der fremmer den innovationsdrevne universitetsforskning. Omfanget og indholdet af forskningsfrihed, er formet af paradigmernes vekslende opfattelser af hvilke hensyn, der skal veje tungest ved retsanvendelsen. Begrebsanvendelsen afspejler, på hvilken side af paradigmeskiftet deres rod skal findes. Paradigmeskiftet er ikke ensbetydende med en lineær kronologisk fremadskridende udvikling, hvor fremkomsten af det innovationsdrevne forskningsparadigme i takt med samfundsudviklingen udraderer det akademiske paradigme, men at to samtidige retlige fællesskaber etablerer overlappende retsordener.

Afdækningen af forskningsfrihedens værdimæssige rammer i dette kapitel har vist, at et fællesskab ikke bare er hvad det er, men også hvad det forestiller, og netop forestillingerne om fællesskabet, som i en vis forstand er noget andet end det fællesskabet faktisk er, er i sig selv med til at danne fællesskabet. Over for det innovationsdrevne paradigme, som er udmøntet i nationale retskilder, udgør de europæiske universiteters akademiske frihed en værdi, der væsentligt bidrager til en fælles europæisk humanistisk identitet, som finder støtte i europæisk menneskeret. I den sammenhæng fremtræder henholdsvis OECDs Frascatimanual og Magna Charta Universitatum – med Schaumburg-Müllers formulering – som ”at the same time milestones in relation to the formulation *and* perception of rights and manifestations of a particular identity”.⁶⁵⁶ Forskellige identiteter og forskellige formål er ikke nødvendigvis et problem. I de foregående kapitler er forskelligheden i begrebet forskningsfrihed inden for rammerne af to forskellige fællesskaber søgt identificeret, og det lægger op til en fremadrettet øget opmærksomhed om de universielle, regionale og nationale aspekter, der ligger bag beskyttelsen af forskningsfriheden. Sammenfattende kan det udtrykkes derved, at forskningsfrihed er reguleret i flere halvautonome retssystemer, og er omfattet af mere end én kompetencenorm. Det retlige indhold og omfang af forskningsfriheden udledes ud fra erkendelsen af, at de danske universiteter er deltagere i det

655. Schaumburg-Müller, Sten: *Kritik af den rene retspluralisme*, 2003, s. 61f

656. Schaumburg-Müller, Sten: *Law as Identity – Different identities and Different Human Rights Conceptions in Europa and the United States*, 2015, s. 209

normfællesskab, som præger henholdsvis de europæiske universiteter og som med betydelig styrke til følge er adopteret af Europarådet, og det nationale 'larger society's OECD-baserede normfællesskab. Hermed bekræftes afhandlingens tese om, at *Forskningsfrihed skal som retligt begreb fortolkes inden for rammerne af forskellige retlige og identitetsmarkerende fællesskaber*

Fremadrettet i afhandlingen vil forholdet mellem de nationale retsnormer og de europæiske menneskerettighedsnormer blive betragtet som to halvautonome normative områder, der på engang er både forskelligartede og sammenvævede retlige fællesskaber,⁶⁵⁷ og det sker i overensstemmelse med Schaumburg-Müllers antagelse: "as human beings we do have a natural capacity for coping with more than one community identity and this capacity, I contend is important to engage when human rights are the issues."⁶⁵⁸ Som fremstillingerne i kapitel 3 og kapitel 4 har vist, genererer og opretholder begge retsområder normer om forskningsfrihedens indhold og omfang, og som i ovenstående eksempel vedrørende 2003-universitetslovens § 17, stk. 2, kan det føre til situationer, hvor udfindelsen af gældende ret om forskningsfrihed giver anledning til tvivl. De forskellige normative områder konkurrerer om legitimitet og gennemslagskraft i retsanvendelsen. Fortolkningen af gældende ret er kompleks, og det kan være et spørgsmål om hvilket fællesskab der skal vises loyalitet, og hvilket fællesskabs normer der er mest oplagte at anvende. Den kontinuerlige realisering af den traktatfæstede målsætning om et europæisk forskningsrum med fri bevægelighed betyder, at universitetsforskningens og dermed også forskningsfrihedens grænseoverskridende element må antages at tillægges fortsat øget vægt. Med det traditionelt akademiske fællesskab funderet i internationale konventioners kulturelle rettighedsbeskyttelse er forskningsfriheden dobbelt forankret i national ret og i internationale konventioner, og det giver anledning til overvejelser om sammenhængen mellem national ret og folkeret. For de almindelige fortolkningsprincipperne for EMRK i dansk ret, henvises til afsnit 2.6.2. I kapitel 6 skal det undersøges, om forskningsfrihedens forskellige normative forekomster kan siges at have fælles træk på tværs af de retlige fællesskaber forskningsfriheden indgår i, således at reglerne om forskningsfrihed lader sig systematisere i en regelstruktur, der kan danne afsæt for gennemgangen af national rets beskyttelse af forskningsfrihed i kapitlerne 7-9.

657. Schaumburg-Müller, Sten: *Fem retsfilosofiske teser*, 2009, s. 313

658. Schaumburg-Müller, Sten: *Law as Identity – Different identities and Different Human Rights Conceptions in Europa and the United States*, 2015, s. 210

KAPITEL 6

INFORMATIONSRETLIG SYSTEMATISERING AF FORSKNINGSFRIHED

6.1 Problemstillingen og disposition

Begrebsanalysen af forskningsfrihed i kapitlerne 3-5 har afdækket de værdimæssige rammer i form af retlige fællesskaber for begrebet forskningsfrihed. Det har været formålstjenligt at sondre på kapitelniveau mellem de retlige fællesskaber universitetsforskningen indgår i, da værdier og hensynsafvejninger påvirkes af, hvilket fællesskab eller retskultur forskningsfriheden skal fungere i. Disse fællesskaber er i de foregående kapitler beskrevet som paradigmer, hvormed forskelligheden er tydeliggjort ved identificeringen af fællesskabernes bagvedliggende principper og retlige grundlag. Forskningsfrihed er et relativt gode, der må afbalanceres over for andre modstående samfundsinteresser af individuel og kollektiv karakter som fastsat ved lov, og netop bagvedliggende hensyn synes at udgøre en af de væsentligste forskelle i de retlige fællesskabers beskyttelse af forskningsfrihed. Fremstillingsteknik kunne afhandlingen hermed forekomme at være faldet i den paradigmatisk faldgrube, som Schaumburg-Müller ovenfor betegnede tilstanden af ufrugtbar indforståethed og ufrugtbar kommunikation udadtil.⁶⁵⁹ Problemstillingen er ikke ny, og lyder i den norske retsvidenskabsmand Bredo Morgenstiernes sammenfatning: ”Er der noe, hvorom menneskene til dages ende vil være uenige, så er det vel om hvad der kan kalles rettfærdig eller uretferdig, om hvilke samfundsmæssige hensyn er berettiget og hvilke ikke. Å bygge rettslige kriterier på den slags betraktninger forekommer mig helt forfeilet”.⁶⁶⁰ Midlet til at imødegå subjektive og ubestemte standarder er,⁶⁶¹ som beskrevet af Ragnar Knoph, en retlig rationalisering, der skal kaste lys over de rent forstandsmæssige (i modsætning til de værdimæssige) sider af retsstandarder og finde frem til, hvad den rummer af objektivt retsindhold, så usikkerheden kan svinde ind: ”Først må selve målestokken præciseres så skarpt som muligt, idet man søger å få tak i [lovens overordnede indstilling til spørsmål], lovens almindelige interessevurdering og det ideal den vil gjøre til virkelighet. Det neste ledd i rasjonaliseringsprosessen blir å dra frem særlige momenter som har betydning ved bedømmelsen, og prøve å bestemme hvilken virkning de har.”⁶⁶² Forskningsfrihed inkorporerer en række subjektive og almenmenneskelige hensyn og vurderinger i retsanvendelsen, hvis nærmere indhold først kan fastlægges ved retsanvendelsen. I dette kapitel imødegås den paradigmatisk faldgrube således ved at systematisere reglerne om forskningsfrihed inden for informationsrettens regelstruktur.

Med henblik på at opstille et samlet hensynskatalog afdækkes i det følgende de reale hensyn bag reglerne om forskningsfrihed, og dermed de basale kriterier og afvejninger, som alt efter deres styrke får betydning for fortolkningen af universitetslovens bestemmelser om forskningsfrihed. Sigtet er at identificere de generelt relevante hensyn og dermed fastlægge kredsen af lovlige kriterier, der kan blive tale om at

659. Schaumburg-Müller, Sten: *Kritik af den rene retspluralisme*, 2003, s. 61f

660. Her citeret efter Knoph, Ragnar: *Rettslige standarder*, Oslo, 1948, s. 77

661. Uddybende henvises til metodeafsnit 2.3.4

662. Knoph, Ragnar: *Rettslige standarder*, Oslo, 1948, s. 77

inddrage i hensynsafvejningen. Dermed skal kapitlet give svar på **Forskningsspørgsmål 2: Ved fortolkning af regler om forskningsfrihed: Hvilke lovlige hensyn kan inddrages i afvejningen?**

Kapitlet er disponeret som følger: Nedenfor i afsnit 6.2 redegøres for en systematisering af reglerne om forskningsfrihed inden for rammerne af den informationsretlige regelstruktur og den informationsretlige hensynslære. I afsnit 6.3 redegøres for hensynene bag det grundlæggende princip om 'forskningsfrihed' omfattende 'universitetets forskningsfrihed, den enkeltes forskningsfrihed og den akademiske ytringsfrihed.' Dernæst beskrives kredsen af hensyn bag reglerne om forskningsfrihed. Det drejer sig om berigelseshensyn af ideel identitetsskabende karakter og samfundsøkonomisk karakter, incitamentshensyn samt personligheds- og privatlivshensyn. Herefter følger i afsnit 6.4 de offentligretlige modhensyn bag specifikke undtagelsesregler, der indskrænker forskningsfriheden i national lovgivning. I afsnit 6.5 foretages overvejelser om hensynsvejningen, herunder om afbalancering af forskningsfrihed i ansættelsesforhold og professorprivilegiet. Kapitlet sammenfattes i afsnit 6.6 med nogle generelle principper om forskningsfrihed forud for de retsdogmatiske analyser i de følgende kapitler.

6.2 Forskningsfrihedens placering i den informationsretlige regelstruktur

Som følge af menneskerettens stadig mere fremtrædende placering udfoldes reglerne om ytringsfrihed i disse år, og der er ovenfor i kapitel 3 og 5 redegjort for udviklingen af den menneskeretlige beskyttelse af forskningsfrihed efter EMRK artikel 10. Den menneskeretlige beskyttelse af forskningsfrihed tydeliggør, at forskningsfrihed er en ytringsfrihed, der omfatter universitetets forskningsfrihed, den individuelle forskningsfrihed og den akademiske ytringsfrihed. Reglerne om forskningsfrihed kan herefter systematisk henføres til informationsretten, hvor princippet om ytringsfrihed udgør en helt central grundsætning.⁶⁶³ De seneste tiårs "eksplosion i de informationsretlige lovsystemer, der udvider og nuancerer personlighedsbeskyttelsen",⁶⁶⁴ har udviklet informationsretten, der i dag indeholder "de regler, som regulerer enhver form for informationshandling,"⁶⁶⁵ og favner de retlige discipliner, der regulerer retten til at indhente, modtage, behandle, afgive og videregive informationer, billeder og meninger.⁶⁶⁶ Den informationsretlige beskyttelse hviler på antagelsen af, at den pågældende information – alt efter sin funktion i den givne sammenhæng – vil berige eller belaste samfundet.⁶⁶⁷ Inden for denne meget brede definition af informationsret omfattes alle former for informationshandlinger, og dermed også indsamling, bearbejdning og spredning af forskning foruden regulering af ene- og forbudsrettigheder til forskning. Det må således lægges til grund, at den informationsretlige beskyttelse af videnskabelige interesser omfatter dels regler om enerettigheder til forskning dels regler om forskningsfrihed. Det sidste giver anledning til

663. se hertil afsnit 1.6, jf. Mads Bryde Andersen om *Fragmenter af en informationsretlig grundregulering* i "et samfundssystem, der bygger på udgangspunktet om, at information kan spredes frit (et udgangspunkt, der gennemsyrrer en række centrale grundsætninger, herunder reglerne om ytringsfrihed)" in Bryde Andersen, Heide-Jørgensen & Schovsbo: Festskrift til Mogens Koktvedgaard, 2003, s. 14

664. Andersen, Mads Bryde: *Fragmenter af en informationsretlig grundregulering*, in Bryde Andersen, Heide-Jørgensen & Schovsbo: Festskrift til Mogens Koktvedgaard, 2003, s. 7

665. Udsen, Henrik: *De informationsretlige grundsætninger*, 2009, s. 51

666. Dermed har retsområdet udviklet sig fra den tidlige presseretlige beskrivelse i Dansk Informationsret fra 1975 i hvilken informationsretten har til "formål at analysere og give en systematisk fremstilling af de retsregler, som vedrører adgangen til at indsamle og viderbefordre oplysninger og meninger" in Knud Aage Frøbert: *Den grundlovshjemlede ytringsfrihed*, Dansk informationsret bd. I, 1975, s. V

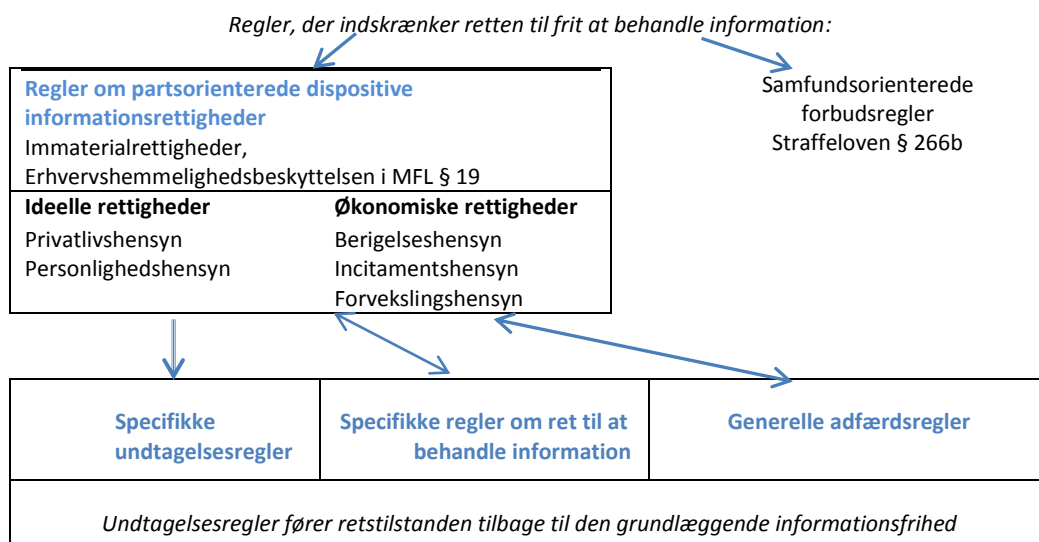
667. Andersen, Mads Bryde: *Fragmenter af en informationsretlig grundregulering*, 2003, s. 11

at se nærmere på systematiseringen af informationsretten og overveje en indplacering af reglerne om forskningsfrihed.

I disputatsen *De informationsretlige grundsætninger* opstiller Udsen en informationsretlig regelstruktur for regler om ret til at behandle information. Nedenfor er afbildet den hierakisk opbyggede regelstruktur, hvor et antal hovedregler for al information modificeres ved detailregler på lavere niveau. Detailreglen vil kunne fravige den højerestående regel, fordi den netop udspringer af en specifik erkendelse af konkrete spørgsmål.⁶⁶⁸ Regler om ret til at behandle information har som karakteristisk fællestræk, at de udspringer af et grundlæggende princip om informationsfrihed. Dette princip bestemmes af Udsen til den ret enhver har i et liberalistisk samfund til frit at sprede og i øvrigt behandle information.⁶⁶⁹ Inden for disse regler om ret til at behandle information sondres mellem regler, der tildeler 'partsorienterede dispositive informationsrettigheder'⁶⁷⁰ og gruppen af samfundsorienterede forbudsregler, der ikke efterlader parten

Regler om ret til at behandle information⁶⁷¹

Grundlæggende princip om informationsfrihed

med mulighed for at disponere over informationen. Udsen koncentrerer herefter den informationsretlige systematisering til reglerne om de partsorienterede dispositive informationsrettigheder på baggrund af de væsentlige strukturelle lighedstræk mellem disse regler, der i væsentligt omfang hviler på samme hensyn.⁶⁷² Reglerne om informationsrettigheder indskrænker princippet om informationsfrihed gennem tildeling af ene- og forbudsrettigheder. Disse regler om ene- og forbudsrettigheder kan modificeres af

668. Andersen, Mads Bryde: *Informationssamfundet år 2000. Oplæg til afvejningsregler for en moderne informationspolitik*, 1994

669. Udsen, Henrik: *De informationsretlige grundsætninger*, 2009, s. 53

670. 'Informationsrettigheder' anvendes herefter sammenfattende for begrebet 'partsorienterede dispositive informationsrettigheder' jf Udsen (red.), Borberg, Riis, Rosenmeier & Schovsbo: *Lærebog i informationsret*, 2016, s. 37. Se tillige Mads Bryde Andersen: *Fragmenter af en informationsretlig grundregulering*, 2003, s. 14f

671. Udsen, Henrik: *De informationsretlige grundsætninger*, 2009, s. 62

672. Udsen, Henrik (red.) m.fl.: *Lærebog i informationsret*, 2016, s. 37

specifikke undtagelsesregler og generelle adfærdsregler samt af specifikke regler om ret til at behandle information, hvortil regler om ytringsfrihed henføres.

Forskningsfrihed er i sagens natur ikke en immaterial enerettighed, og kan tilsvarende ikke henregnes til gruppen af informationsrettigheder. Kun ved at forskeren påberåber sig sin negative ytringsfrihed,⁶⁷³ kan forskningsfrihed muligvis afskære en part fra information tilsvarende med aktindsigtsregler,⁶⁷⁴ der giver en part ret til at forbyde andre at foretage en behandling af en given informationsmængde.

Forskningsfriheden er i relation til rettighedsspørgsmålet traditionelt blevet opfattet som synonymt med det, som Stuevold Lassen kalder 'forskerens frihed, som også omfattede 'friheden' til at udnytte egne forskningsresultater erhvervsmæssigt.⁶⁷⁵ Spørgsmålet om beskyttelse af den videnskabelige indsats kan inden for immaterialretsforskningen føres langt tilbage. I kølvandet på vedtagelsen af immaterialrettens store konventioner, Bernerkonventionen til beskyttelse af ophavsret og Pariserkonventionen til beskyttelse af industrielle rettigheder var der mellem verdenskrigene betydelige bestræbelser i regi af Folkeforbundet på at få gennemført en tilsvarende international konvention til beskyttelse af videnskabelig ejendomsret, la propriété scientifique.⁶⁷⁶ På Bernerkonventionens konference i Rom 1928, fremsatte konferencen et ikke gennemført ønske om droit moral-værn mod skade for ophavsmandens anseelse og for de litterære, videnskabelige og kunstneriske interesser.⁶⁷⁷ Efterfølgende tilsluttede Koktvedgaard sig den jugoslaviske regerings anbefaling fra 1928 om at løse spørgsmålet om videnskabelig ejendomsret ved at tilgodese videnskaben og forskerne økonomisk gennem en aktiv kulturpolitik fra statens side.⁶⁷⁸

Sammenfattende skal her opsummeres: Med udgangspunkt i det grundlæggende princip om informationsfrihed er den informationsretlige regelstruktur bygget op om tildeling af informationsrettigheder, der indskrænker retten til fri informationsbehandling. Hovedreglerne om tildeling af informationsrettigheder suppleres af en række specifikke undtagelsesregler, undtagelser der følger af regler om ret til at behandle information samt generelle adfærdsregler, der kan fungere som undtagelsesregler, eksempelvis konkurrenceretlige regler.⁶⁷⁹ Det er et fællestræk ved undtagelsesreglerne, at de fører retstilstanden tilbage til det gældende princip om informationsfrihed. På tværs af de informationsretlige discipliner formulerer Udsen en række grundsætninger, herunder at *informationsrettighederne undtagelsesvis kan afgrænses af reglerne om ytringsfrihed. Ytringsfrihedsreglerne bruges primært som en kilde til fortolkning af de specifikke informationsretlige regler (internalisering),*⁶⁸⁰ idet Udsen har afgrænset de specifikke informationsretlige regler til de retlige discipliner, der tildeler parter informationsrettigheder. I det følgende skal der nu argumenteres for, at reglerne om forskningsfrihed indplaceres i den informationsretlige regelstruktur. Det sker gennem en

673. Se hertil afsnit 9.4.3, jf. afsnit 3.8.5. Negativ ytringsfrihed er i hovedsagen tænkt som vidnebeskyttelse og i sagen Gillberg mod Sverige, 2012 anerkendte Retten i første instans, at bagvedliggende hensyn til at beskytte forretningshemmeligheder med klienter eller samarbejdspartnere i forskningsprojekter kan begrunde en ret til at forskere ikke skal afgive forklaring.

674. Se afsnit 9.4.4 om tavshedspligt og aktindsigtsregler, der beskytter forskeres originale ideer og foreløbige forskningsresultater

675. Lassen, Birger Stuevold: *Lærere og videnskabelig personale ved universitet og højskole skal ikke i denne egenskab anses som arbejdstakere*, 1977 s. 224 jf. Schovsbo, Jens: *Universitetsansattes immaterialrettigheder: Fra irrationelle professorprivilegier til irrationelle universitetsprivilegier*, Tidsskrift for Rettsvitenskap 2008/03 s. 274, se hertil nedenfor afsnit 6.5.2

676. Knoph, Ragnar: *Åndsretten*, Oslo, 1936 s. 325ff

677. Lund, Torben: *Loven om forfatterret og kunstnerret. Kommenteret udgave*, 1933, s. 237: optryk af Bernerkonventionens Ønsker fremsat af konferencen i Rom i 1928, Ønske I

678. Knoph, Ragnar: *Åndsretten*, Oslo, 1936, s. 335, jf. Koktvedgaard: *Immaterialretspositioner*, 1965, s. 335

679. Udsen, Henrik: *De informationsretlige grundsætninger*, 2009, s. 92, jf. s. 94

680. Udsen, Henrik: *De informationsretlige grundsætninger*, 2009, s. 394

udfoldelse af Udsens systematisering med sigte på at tydeliggøre, at regler om forskningsfrihed skal henføres til gruppen af regler om ret til at behandle information.

6.2.1 Informationsrettigheder og ytringsfrihedsregler

Inden for informationsretten skal forskningsfrihed henføres til ytringsfrihedsreglerne. Denne lille gruppe af lovbestemte regler om ret til at behandle information udgøres i det væsentligste af de offentligretlige ytringsfrihedsregler i grundlovens § 77, EMRK artikel 10 og EUC artikel 11, der ligger til grund for udfoldelsen af selvstændige retsdiscipliner. Caroline Heide-Jørgensen påviser i disputatsen *Reklameret. Konkurrenceret og ytringsfrihed*, at Den Europæiske Menneskerettighedsdomstol tilslutter sig det synspunkt, at reklamer principielt er omfattet af en beskyttelsesværdig kommerciel ytringsfrihed. Med argumentationen om, at reklameret fortolkes i lyset af kommerciel ytringsfrihed,⁶⁸¹ kan reklameretten⁶⁸² uanset den tildeles et svagere værn end den almindelige ytringsfrihed, formodentligt tilsvarende henregnes til informationsrettens regler, der positivt fastslår retten til at sprede eller i øvrigt behandle information. Ytringsfrihedsreglernes stadig øgede betydning ses udmøntet i betænkninger og vejledninger om offentligt ansattes ytringsfrihed,⁶⁸³ og reglerne om forskningsfrihed tildeler i lighed med reglerne om pressefrihed en udvidet eller forstærket ytrings- og informationsfrihed.

I udgangspunktet har generelle lovregler om ret til informationsbehandling ikke indbygget en forrang i forholdet til reglerne om indskrænkninger i informationsfriheden,⁶⁸⁴ og det er antaget, at princippet om informationsfrihed indebærer, at de lovbestemte regler om ret til at behandle information primært får betydning som undtagelsesregler til reglerne om informationsrettigheder. I lighed med reglerne om informationsrettigheder suppleres reglerne om forskningsfrihed af en række undtagelsesbestemmelser i form af specifikke undtagelser eller modifikationer i universitetslovgivningen. Det skal forstås derved, at ytringsfrihed, som fastlagt i grundlovens § 77 og EMRK artikel 10, ligger til grund for princippet om informationsfrihed. Forskningsfrihed er en udvidet ytringsfrihed, og indskrænkninger i forskningsfriheden tilbagefører denne udvidede ret, og fører retstilstanden tilbage til udgangspunktet, dvs. tilbage til det gældende princip om informationsfrihed inden for rammerne af den almindelige ytringsfrihed. I EU-charteret er beskyttelsen af forskningsfrihed og akademisk frihed i artikel 13 først og fremmest afledt af tankefriheden i artikel 10 og retten til ytrings- og informationsfrihed fastsat i artikel 11.

Rækkevidden af universitetslovens generelle princip om forskningsfrihed præciseres i universitetsloven for så vidt angår universitetets forskningsfrihed, den individuelle forskningsfrihed, og den akademiske ytringsfrihed. Forskningsfrihed beskyttes efter EMRK artikel 10 som et grundlæggende princip på linje med princippet om pressefrihed. Det indebærer, at udøvelsen af forskningsfrihed sker under iagttagelse af undtagelser i form af specifikke regler om ret til at behandle information, eksempelvis i form af aktindsigtsregler samt generelle adfærdsregler, der kan indskrænke forskningsfriheden. I det forskningsfrihed som akademisk frihed beskyttes under EMRK artikel 10 karakteriseres undtagelsesreglerne ved, at de skal være omfattet af EMRK artikel 10, stk. 2. I vid udstrækning er hensynene bag forskningsfrihed, ytringsfrihed og informationsfrihed overlappende, herunder

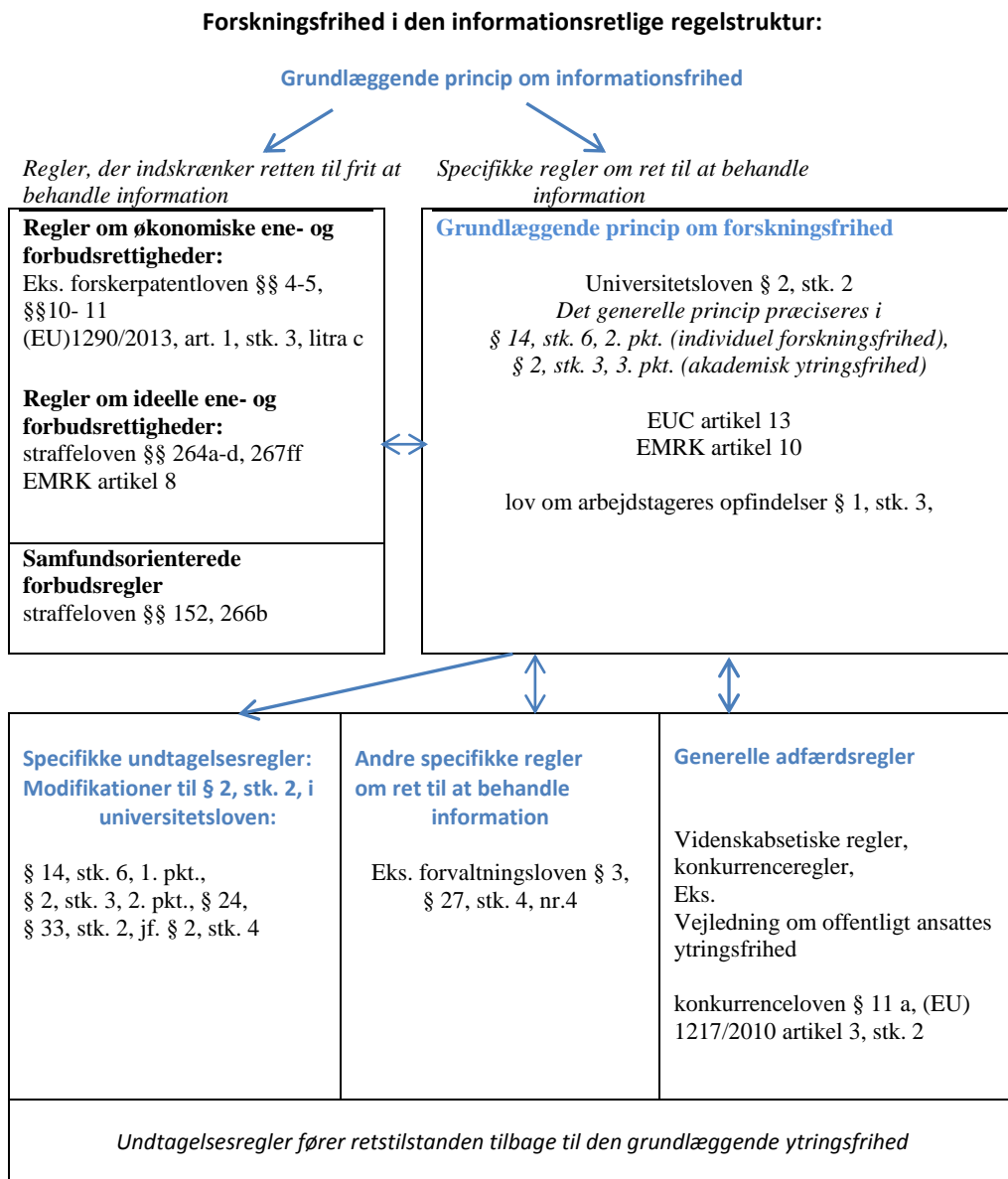
681. Heide-Jørgensen, Caroline: *Reklameret. Konkurrenceret og ytringsfrihed*, 2008

682. Reklameret anvendes i overensstemmelse med Heide-Jørgensens fremstilling som betegnelse for den del af konkurrence- og markedsføringsretten, der regulerer reklamer, og ikke som udtryk for en egentlig velafgrænset faglig disciplin, ser hertil Heide-Jørgensen, Caroline: *Reklameret. Konkurrenceret og ytringsfrihed*, 2008 s. 19

683. Betænkninger nr. 1472/2006 og nr. 1553/2015 og vejledning nr 10062 af 28/10/2016

684. Udsen, Henrik (red.) m.fl.: *Lærebog i informationsret*, 2016, s. 43

indskrænkninger af hensyn til informationsrettigheder, der vedrører ”andres gode navn og rygte eller rettigheder eller for at forhindre udspredelse af fortrolige oplysninger.”⁶⁸⁵

Forskningsfrihed er en grundrettighed, og de foregående kapitler har påvist, at reguleringen af forskningsfrihed finder sted indenfor to retlige fællesskaber. Inddragelse af forskningsfrihedens identitetsskabende aspekt, det at retten er med i en identitetsproces, udgør en vigtig del af forståelsen af den retlige regulering af forskningsfrihed navnlig i det europæiske akademiske paradigme.⁶⁸⁶

685. EMRK artikel 10, stk. 2

686. Se hertil Schaumburg-Müller, Sten: *Ret som fællesskab og identitet. Skitse til en retsfilosofi*, 2011, s. 50

Vanskeligheden ved at foretage en præcis afgrænsning af de grundhensyn, der præger forskningsfriheden må tilskrives, at reglerne om forskningsfrihed er funderet på såvel et bredere hensyn af ikke-økonomisk karakter til fællesskabets identitet som samfundsøkonomiske hensyn til fællesskabets vækst og velfærd.

6.2.2 Den informationsretlige hensynslære

Henrik Udsen formulerer i *De informationsretlige grundsætninger* en informationsretlig hensynslære med sigte på de informationsrettigheder, der vedrører ene- og forbudsrettigheder, og som defineres ved ”en parts ret til at forbyde en anden at foretage en nærmere defineret behandling af en given informationsmængde, hvorved parten får en eksklusiv ret til denne informationsbehandling under forudsætning af, at dette ikke strider mod andre regler eller tredjepartsrettigheder.”⁶⁸⁷ De regler, der tildeler informationsrettigheder baseres på en række hensyn af informationsretlig karakter og kan overordnet inddeles med udgangspunkt i en sondring mellem ideelle informationsrettigheder og økonomiske informationsrettigheder med bagvedliggende henholdsvis ideelle hensyn og økonomiske hensyn. Hensynslæren indeholder således en klar sondring mellem hensynene bag de ideelle informationsrettigheder og økonomiske informationsrettigheder. Det er muligt at identificere et berigelseshensyn og et incitamentshensyn, som de grundlæggende hensyn, der i det væsentligste har betydning for alle økonomiske informationsrettigheder, mens reglerne om ideelle hensyn bag de informationsretlige regler ikke i samme omfang er dækket af fælles hensyn, men blandt andet kan bæres af privatlivshensyn og personlighedshensyn.⁶⁸⁸ Udsen konkluderer, at der er et udtalt fravær af fælles hensyn mellem de økonomiske og de ideelle informationsrettigheder. Ingen af de økonomiske hensyn synes at have betydning for den ideelle beskyttelse og omvendt.⁶⁸⁹

Inden for den informationsretlige regelstruktur udgør forholdet mellem informationsrettigheder og ytringsfrihedsregler et spændingsfelt, der opstår fordi informationsrettigheder begrænser informationsfriheden og ytringsfrihedsregler tilsvarende udvider informationsfriheden. Hensynslæren er formuleret med sigte på kredsen af partsdispositive ene- og forbudsrettigheder og det rejser spørgsmålet om der tilsvarende kan identificeres informationsretlige kriterier for de regler, der positivt fastslår ret til at behandle information. Eftersom åbenhed og informationsfrihed er informationsrettens grundlæggende princip, er det et vigtigt fællestræk for reglerne om informationsrettigheder og de specifikke regler om ret til at behandle information, at de opstiller et informationsværn, og alle vurderes i lyset af et behov for at opmuntre til forskning, udvikling og kreativitet, der skal komme samfundet som helhed til gode. Mens informationsværnet i form af forbuds- og enerettigheder værner information mod ulovlig udnyttelse eller overdragelse i markedøjemed, består forskningsfrihed som informationsværn i lighed med pressefriheden i at værne information mod overgreb i form af at blive spærret inde, undertrykt eller fordrejet. Hertil kommer, at de regler, der positivt fastlår ret til at behandle information, i det væsentligste er ytringsfrihedsregler og dermed opfattes som et udslag af hensynet til at sikre en fri og åben debat om offentlige anliggender. På ulovbestemt grundlag kan demokratihensynet efter EMDs faste praksis samtidig udgøre modhensyn, der kan begrunde indskrænkninger i ytringsfriheden efter EMRK artikel 10, stk. 2. I det følgende gennemgås de relevante kriterier for forskningsfrihed efterfulgt af overvejelser om den informationsretlige afbalancering af modstående hensyn.

687. Udsen, Henrik: *De informationsretlige grundsætninger*, 2009, s. 17 og s. 55, jf. Udsen(red.) m.fl.: *Lærebog i informationsret*, 2016, s. 34f

688. Udsen, Henrik: *De informationsretlige grundsætninger*, 2009, s. 121

689. *Ibid.*, s. 122

På denne baggrund må der formodes en vis overensstemmelse mellem de hensyn, der ligger bag henholdsvis informationsrettigheder og regler om ytringsfrihed, herunder reglerne om forskningsfrihed, og at der således ikke ligger grundlæggende modsatte hensyn bag reglerne, der respektivt begrænser og udvider informationsfriheden, men at selve afbalanceringen af de relevante informationsretlige hensyn kan have modsattetrettet udfald, der fører til henholdsvis indskrænkning eller udvidelse af informationsfriheden.

6.3 Informationsretlige hensyn bag reglerne om akademisk forskningsfrihed

I vid udstrækning bæres forskningsfriheden af informationsretlige hensyn, som kendes fra hensynene bag ene- og forbudsregler. Det betyder, at de berigelseshensyn og incitamentshensyn, som tillægges de informationsretlige økonomiske rettigheder, lader sig i lovforarbejderne identificere bag retten til forskningsfrihed som værdiskabende hensyn med tilknyttet incitamentshensyn uanset om den værdi forskningen bidrager til samfundet med er økonomisk eller ikke-økonomisk. Forskningsfrihedens karakter af en ytringsfrihed forstærker de enkelte hensyns ikke-økonomiske og dermed ideelle aspekter.

De bærende hensyn bag reglerne om forskningsfrihed udgøres af berigelseshensyn til samfundet dels hensyn af ideel karakter med sigte på identitetsaspektet og styrkelsen af fællesskabet i en samfundsbærende institution dels et berigelseshensyn af samfundsøkonomisk karakter med sigte på at skabe økonomisk vækst og velfærd i samfundet. Tilsvarende vil det være muligt at identificere incitamentshensyn med ideelt sigte på det samfundsmæssige identitetsaspekt samt incitamentet til fremme af universitetsforskningens nytteværdi med henblik på samfundsmæssig vækst og velfærd.

Hensynskatalog bag reglerne om akademisk forskningsfrihed

Regler om akademisk forskningsfrihed
Informationsretlige hensyn:
Samfundsmæssige ideelle og økonomiske berigelseshensyn
Incitamentshensyn
Privatlivshensyn
Personlighedshensyn

Universitetslovens specifikke undtagelsesregler	Specifikke regler om ret til at behandle information	Generelle adfærdsregler
Konkurrencehensyn Loyalitetshensyn Tillidshensyn		
Indskrænkende hensyn efter EMRK artikel 10, stk. 2:		
Beskytte andres gode navn og rygte eller rettigheder Forhindre udspredelse af fortrolige oplysninger Hensyn til national sikkerhed, territorial integritet eller offentlig tryghed Forebygge uorden eller forbrydelse Sikre domsmagtens autoritet og upartiskhed Demokratihensyn		

Over for de bærende informationsretlige hensyn til forskningsfrihed, som del af den akademiske frihed står en kreds af hensyn bestående af loyalitetshensyn, tillidshensyn og konkurrencehensyn, der ligger til grund for de offentligretlige regler, som skal sikre, at universitets- og forskningssystemet kan fungere efter sit samfundsmæssige formål, og som kan have indskrænkende virkning på universitetets forskningsfrihed, dets uafhængighed og institutionelle autonomi. Den akademiske frihed er omfattet af EMRK artikel 10, og dermed vil rækken af hensyn bag indskrænkninger efter artikel 10, stk. 2, ligeledes udgøre relevante modhensyn til forskningsfriheden i specifikke regler om ret til at behandle information samt i generelle adfærdsregler. De lovlige hensyn for indskrænkninger udgør hensynene til at ”beskytte andres gode navn og rygte eller rettigheder, til at forhindre udspredelse af fortrolige oplysninger, hensyn til national sikkerhed, territorial integritet eller offentlig tryghed, til at forebygge uorden eller forbrydelse og til at sikre domsmagtens autoritet og upartiskhed.”⁶⁹⁰

6.3.1 Det grundlæggende princip om forskningsfrihed

Forskningsfrihed er et grundlæggende princip i et demokratisk samfund. Handlefrihed anses for bærende i et liberalistisk retssystem og informationsfriheden udledes af den grundlæggende demokratiske ret til frit at tænke, sprede og modtage information⁶⁹¹ og ideen om, at ytringsfrihed er nødvendigt for at nå frem til sandheden. ”Demokrati og åbenhed er grundlæggende værdier i Danmark. Det gælder også i den offentlige sektor. Derfor er det vigtigt, at offentligt ansatte er trygge ved at bruge deres ytringsfrihed og deltage i den offentlige debat med deres viden og synspunkter.”⁶⁹² Det indebærer, at forskningsfrihed er omfattet af det almindelige udgangspunkt, at information flyder fri af retlige bånd, medmindre der er hjemmel til andet. Princippet om en særlig akademisk frihed, hvori indgår forskningsfrihed fremgår ikke direkte af EMRK artikel 10, men udfindes af bestemmelsens vidtgående tanke-, ytrings- og informationsfrihed. I den norske ytringsfrihedskommission formuleres ytringsfrihedens begrundelse i ”Sandhedssøgen, Demokrati og Individets frie Meningsdannelse,”⁶⁹³ og heri citeres fra arbejdet i den norske grundlovgivende riksforsamling, at ”ytringsfrihet må man ha ”For at fremme Videnskaber og

690. EMRK artikel 10, stk. 2

691. Andersen, Mads Bryde: *Informationssamfundet år 2000. Oplæg til afvejningsregler for en moderne informationspolitik*, 1994

692. VEJ nr 10062 af 28/10/2016 om offentligt ansattes ytringsfrihed

693. NOU 1999: 27: ”Ytringsfrihed bør finde Sted” — *Forslag til ny Grunnlov § 100*, s. 170

Lærdom”. I overensstemmelse hermed bæres retten til forskningsfrihed tillige af et gennemgående ønske om at sikre produktionen af ny viden til gavn for fællesskabet. Forskningsfriheden skal sikre at kommunikationen af forskningen, dens resultater og fællesskab værnes. Ud over samfundsmæssige hensyn indebærer den menneskeretlige beskyttelse af forskningsfrihed en ret til at ytre sig frit, også selv om ytringerne ikke fører til mere velstand eller velfærd i samfundet. Forskningsfriheden er dermed som den generelle informationsfrihed tillige funderet på et bredere hensyn af ikke-økonomisk karakter, og for forskningsfriheden gør det sig gældende, at dette hensyn er af samfundsmæssig karakter og bygger på en ideel forestilling om, at den akademiske frihed er med til at definere såvel et universitet i et demokratisk samfund som selve det demokratiske samfund og supplerer dermed den enkeltes personlige ret til frit at ytre sig i en demokratisk retsstat.

Styrken af dette samfundsmæssige hensyn inden for informationsretten afspejles i, at det demokratiske retssamfunds love, administrative forskrifter, retsafgørelser og lignende offentlige aktstykker ikke er genstand for ophavsret,⁶⁹⁴ men kan udbredes helt frit.⁶⁹⁵ I U1995.782 udtaler Landsretten om undtagelsesbestemmelsen i ophavsretslovens § 9, at lovbemærkningerne ”henviser til en udtalelse fra Ophavsretsudvalget fra februar 1988, hvoraf det bl.a. fremgår: »Der knytter sig meget store samfundsmæssige interesser til, at love og andre retsforskrifter kan udbredes helt frit. [...] Afgørende er således, om det pågældende aktstykke efter sit indhold og sin retlige status foreslår eller etablerer rettigheder og/eller forpligtelser for adressaterne, det være sig borgerne i almindelighed eller for den offentlige myndighed selv eller andre myndigheder.” Ophavsretslovens § 9 sikrer således retten til ”i større eller mindre grad at gengive lovbestemmelser, lovforarbejder (herunder betænkninger mv. fra lovforberedende udvalg), administrative forskrifter, domme, administrative afgørelser og andre officielle dokumenter [...] ved helt at udeholde officielle aktstykker fra den ophavsretlige beskyttelse.”⁶⁹⁶ Dermed kan love og andre retsforskrifter tilsvarende ikke underlægges indskrænkninger efter EMRK artikel 10, stk. 2.

6.3.2 Berigelseshensyn

I det følgende skal der redegøres for forskningsfrihedens samfundsmæssige berigelseshensyn, og der indledes med de ideelle hensyn til samfundsmæssige berigelse. Universitetsforskningen indgår i forskningssystemet, der bygger på antagelsen af, at det er mennesker, der skaber værdi for samfundet, og at forskningssystemets vigtigste formål derfor er at give mennesker muligheder for at udvikle sig og skabe resultater til gavn for samfundet.⁶⁹⁷ Ovenfor blev forskningsfriheden betegnet universiteternes etos. Den akademiske frihed og friheden for den videnskabelige forskning er en europæisk grundrettighed fastslået i EUC artikel 13 og efter EMDs faste praksis omfattet af EMRK artikel 10. Som følge heraf bliver begrundelsen for de regler, der skal beskytte forskningsfriheden af moralsk-filosofisk karakter, og det afspejles i hensynenes emotionelle og abstrakte karakter. Beskyttelsen af akademisk frihed efter artikel 10 er knyttet til fællesskabets ret til kulturel identitet, og bæres af et ideelt hensyn til det akademiske samfund eller akademiske fællesskab i et demokratisk samfund. Den akademiske frihed bidrager samtidig til samfundets demokratiske identitet i kraft af universitetets ”rolle som kulturbærer og

694. LBK nr 1144 af 23/10/2014 ophavsretsloven, § 9, stk. 1

695. Tilsvarende gør sig gældende for offentlige forhandlinger, jf. lovens § 26, og de særlige undtagelsesbestemmelser for oplysninger i forbindelse med retssager og aktindsigt i §§ 27-28

696. Sandfeld-Jakobsen & Schaumburg-Müller: *Medieretten*, 2013, s. 761

697. Danmarks Forsknings- og Innovationspolitiske Råd: *Viden i verdensklasse. Udkast til rapport til drøftelse og kvalificering på DFIR's konference den 9. juni 2016*, s. 9

– formidler inden for forskning og højere uddannelse.⁶⁹⁸ Det kan forventes at vanskeliggøre identificeringen af de bagvedliggende hensyn, når den grundlæggende tanke bag beskyttelsen er upræcis og næppe ganske gennemarbejdet med det til følge, at det retlige værn bliver noget uskarpt.⁶⁹⁹ Til at opveje dette har EMD inden for den seneste halve snes år udviklet en stadig klarere og entydig praksis for fortolkning af akademisk frihed omfattet af artikel 10, og tilsvarende gælder for EUC artikel 13, der kan underkastes de begrænsninger, der er tilladt ifølge artikel 10 i EMRK.

Det er et gennemgående hensyn i dansk ret, at reguleringen ikke strider mod væsentlige demokratiske elementer. Forskningsfrihed er ikke alene en kulturel identitetsmarkør i demokratiske samfund. Som beskrevet i afsnit 3.8 om betydningen af akademisk frihed i demokratiske samfund, lægger EMD i sin praksis til grund den historiske lære, at krænkelser af den akademiske frihed og universiteternes autonomi altid har haft fatale samfundsmæssige konsekvenser: intellektuelt tilbagefald med social stagnation og økonomisk stagnation som konsekvens: ”there can be no democratic society without free science and free scholars.”⁷⁰⁰ Forskningsfrihed er en af de grundlæggende friheder, der karakteriserer og identificerer europæiske demokratiske samfund og medlemmer af Europarådet, hvor alle europæiske lande kan optages som medlemmer ”as far as it accepts the principles of the rule of law and of the enjoyment by all persons within its jurisdiction of human rights and fundamental freedoms.”⁷⁰¹ I konsekvens heraf anbefales i *Recommendation 1762. Academic freedom and university autonomy*, at Ministerkomiteen stiller krav om forskningsfrihed og universiteternes institutionelle autonomi som betingelse for medlemskab af Europarådet.⁷⁰² I den danske betænkning om arbejdstageres opfindelser fra 1951, anerkendes ”den livsvigtige betydning af at opretholde forskningens frihed.”⁷⁰³ Tilsvarende patos udtrykkes i Magna Charta Universitatum, der tager afsæt i antagelsen af, at ”menneskehedens fremtid afhænger ved dette årtusindeskifte i meget høj grad af den kulturelle, videnskabelige og tekniske udvikling, som finder sted i de centre for kultur, viden og forskning, som universiteterne udgør.”⁷⁰⁴

Den akademiske frihed og dermed forskningsfriheden bæres af en række ideelle identitetsskabende værdihensyn, der knytter sig til de fællesskaber, der udgør den kontekstskabende ramme: Det akademiske fællesskab af universiteter bag Magna Charta Universitatum, nationalstaten og internationale fællesskaber som EU, Europarådet og (i mindre omfang) OECD. De ideelle hensyn er kontingente og knyttet til et eller flere fællesskaber uanset hvor tidløse og almengyldige de forekommer. Det gælder også det ideelle hensyn til den akademiske frihed, der vedrører universitetsforskningens ideale og ikke-kommercielle karakteristika. Fra antikken er nedarvet den ideale forestilling, at videnskabelig forskning er en rationel sandhedssøgen, ”akin to a quest for the truth,” som det formuleres i EMDs afgørelse i sagen Garaudy mod Frankrig, 2003.⁷⁰⁵ Denne ideale sandhedssøgen i det akademiske borgerskabs frie kommunikative fællesskab er tæt på idealet bag ytringsfriheden, som den ovenfor i afsnit 3.7 blev beskrevet som en borgerlig offentligheds meningsudveksling underlagt den rationelle fornuft. Den forskning, der anses for

698. Magna Charta Universitatum, 1989, grundlæggende principper, nr. 1

699. Lauridsen, Preben Stuer: *Pressefrihed og personlighedsret*, 1988, s. 183, jf. Udsen: *De informationsretlige grundsætninger*, 2009 s. 109

700. Mustafa Erdoğan m.fl. mod Tyrkiet, 2014, Concurring opinion by judges Sajó, Vučinić og Kūris, præmis 6

701. Statute of the Council of Europe, 05/05/1949

702. Parliamentary Assembly of European Council: *Recommendation 1762. Academic freedom and university autonomy*, 2006, præmis 8

703. Betænkning om arbejdstageres opfindelser, 1951, s 20, jf. s. 28 bemærkninger til § 1, stk. 3

704. Magna Charta Universitatum, 1989, præambel, nr. 1

705. European Court of Human Rights: Garaudy mod Frankrig no. 65831/01 Press release issued by the Registrar. Inadmissibility Decision in the case of Garaudy mod Frankrig 373 7.7.2003

beskyttelsesværdig efter EMRK, skal være sandhedssøgende og sigte på en øgning af menneskehedens fælles fond af viden. I FNs Menneskerettighedserklæring suppleres den akademiske friheds emotionelle kvaliteter med operationel funktionalitet i vedtagelsen af, at ”enhver har ret til at blive delagtiggjort i videnskabens fremskridt og dens goder”.⁷⁰⁶

Den ideale forestilling, at den videnskabelige forskning indgår i menneskehedens fælles sum viden og kulturelle arv, ligger bag beskyttelsen af akademisk frihed som en kulturel menneskerettighed, og begrundes dermed artikel 15, stk. 3, i FN's internationale konvention om økonomiske, sociale og kulturelle rettigheder, der forpligter de deltagende konventionsstater til at respektere den frihed, der er uundværlig for videnskabelig forskning og skabende virksomhed.⁷⁰⁷ Ligeledes følger af artikel 15, stk. 2, at ”beskyttelse af moralske og materielle interesser, der hidrører fra al videnskabelig og litterær frembringelse,”⁷⁰⁸ skal afbalanceres af de foranstaltninger, som er nødvendige for at bevare, udvikle og udbrede videnskab og kultur.

Ombudsmanden identificerer ”et almindeligt offentligt hensyn til at sikre, at der ved universiteterne udføres forskning som resulterer i videnskabelige afhandlinger, der bliver indleveret til bedømmelse med henblik på tildeling af en akademisk grad”⁷⁰⁹ i FOU 1996.314 om aktindsigt i et bedømmelsesudvalgs indstilling om antagelse af en doktordisputats. Her tilkendegav ombudsmanden, at ved positive indstillinger fra bedømmelsesudvalg om antagelse af en doktorafhandling ”vil der i almindelighed ikke være tilstrækkeligt væsentlige hensyn – hverken af offentlig eller privat (dvs. i forhold til doktoranden) karakter – som kan begrunde en undtagelse fra aktindsigt.”⁷¹⁰ Derimod vil afvejningen efter offentlighedslovens dagældende § 13, stk. 1, nr. 6, kunne stille sig anderledes, hvor indstillingen fra et bedømmelsesudvalg går ud på forkastelse af afhandlingen, da det ikke ”kan [...] afvises at udsigten til offentliggørelse af en eventuel negativ, detaljeret bedømmelse i nogle tilfælde kan afholde doktorander fra at indlevere et disputatsarbejde. I afvejningen vil der således kunne inddrages ”et almindeligt offentligt hensyn til at sikre, at der ved universiteterne udføres forskning som resulterer i videnskabelige afhandlinger, der bliver indleveret til bedømmelse med henblik på tildeling af en akademisk grad.”⁷¹¹ Ombudsmanden anerkendte således, at forskningshensyn kunne begrunde en anvendelse af § 13, stk. 1, nr. 6. Det faste udgangspunkt i praksis fra EMD er formodningen om, at forskning er informationer af samfundsmæssig interesse, som forskningsfriheden skal sikre bliver bragt frem for offentligheden. Denne hovedregel modificeres alene af information, der jf. EMRK artikel 17, tilsigter at tilintetgøre nogen af konventionens rettigheder og friheder, eller at begrænse dem i videre omfang, end der er hjemmel for i konventionen.⁷¹²

De ideelle hensyn til at alle får adgang til videnskabens sandheder supplerer de samfundsøkonomiske berigelseshensyn bag reglerne om at gøre forskningsresultater tilgængelige og fri af ophavsmandens eneretsbeskyttelse. I Danmark har Det Frie Forskningsråd, CBS, RUC og Aalborg Universitet

706. FNs Verdenserklæring om Menneskerettigheder, artikel 27, stk. 1.

707. CESC artikel 15, stk. 3

708. BKI nr. 5 af 14/01/1976 FNs internationale konvention om økonomiske, sociale og kulturelle rettigheder, artikel 15, ^{stk. 1, c)}

709. FOU nr 1996.314

710. FOU nr 1996.314

711. FOU nr 1996.314, jf. Betænkning nr. 857-1978 om *offentlighedslovens revision*, s. 262, samt Krejsager in U2015B.31

712. Chauvy m.fl. mod Frankrig no. 64915/01 29/06/2004, præmis 69, jf. Perinçek mod Schweiz nr. 27510/08, 2015, præmis 210-211 med henvisninger til case law, jf. ovenfor afsnit 3.8.6

underskrevet Berlin-deklarationen af 22. oktober 2003 on Open Access to Knowledge in the Sciences and Humanities,⁷¹³ der argumenterer for en verdensomspændende fri adgang til den samlede menneskelige viden og kulturelle arv: "The Internet has fundamentally changed the practical and economic realities of distributing scientific knowledge and cultural heritage. For the first time ever, the Internet now offers the chance to constitute a global and interactive representation of human knowledge, including cultural heritage and the guarantee of worldwide access."⁷¹⁴ Generelle adfærdsregler er hermed et instrument til at understøtte de samfundsmæssige ideelle og økonomiske hensyn bag tilgængeliggørelsen af forskningsresultater, og hensynene suppleres da af det loyalitetshensyn, der efter en konkret vurdering kan udledes af ansættelsesforholdet eller knytter sig til bevillingsforudsætninger, der ligger til grund for forskningen.⁷¹⁵

Forestillingen om universiteternes akademiske frihed har som beskrevet ovenfor historiske rødder og retten til forskningsfrihed er efter lovmotiverne til universitetsloven i hovedsagen en videreførelse af det gældende princip om universitetets forskningsfrihed. I dette udgangspunkt ligger et væsentligt indretningssynspunkt for parterne i retsforhold mellem universitetet og omverdenen og mellem universitetet og dets videnskabelige medarbejdere, at den etablerede praksis kan anvendes som moment i fortolkning af forskningsfrihedens indhold og rækkevidde.

Et aspekt af det overordnede berigelseshensyn har vundet almindelig anerkendelse som et selvstændigt retligt hensyn. Det er kontinuitetshensynet, der bidrager til samfundsøkonomisk berigelse og samtidig forstærker rettens identitetsdannende aspekt. Europarådets Recommendation 1762 om Academic freedom and university autonomy tager udgangspunkt i, at det er universiteternes historiske rolle at forsvare den frie og universelle viden,⁷¹⁶ og anerkender kontinuitetshensynets betydning også fremadrettet: "the vital role universities played in the development of the European humanist tradition and in the development of civilisations, [...] the fundamental principles and rights of academic freedom and institutional autonomy are essential for universities, and that continued observation of those values is for the benefit of individual societies and humanity in general."⁷¹⁷ Ligeledes inden for EU-retten fastslås kontinuitetshensynet i præamblen til EU Charteret, at Unionen er sig "sin åndelige og etiske arv bevidst, bygger på de udelelige og universelle værdier: menneskets værdighed, frihed, lighed og solidaritet; [...] og] bidrager til bevarelsen og udviklingen af disse fælles værdier."⁷¹⁸

6.3.3 Incitamentshensynet

Incitamentshensynet er sammen med det samfundsmæssige værdihensyn bærende hensyn bag den nationale regulering af forskningsfrihed. Ved at stimulere operationelle informationshandlinger supplerer incitamentshensynet det emotionelle værdihensyn. Incitamentshensynet bygger på den grundlæggende tanke, at udvikling af informationsprodukter er et gode i et moderne samfund, og incitamenter skal anspore til frembringelse og udnyttelse af ny viden. Selve hensynet kan forstås på forskellige måder. Inden for den informationsretlige hensynslære er det for det første antaget, at et incitamentshensyn er

713. *Open Access-politik for offentlige forskningsråd og fonde*. Pressemeddelelse 21. juni 2012

714. Berlin Declaration on Open Access to Knowledge in the Sciences and Humanities, 22. oktober 2003, preface

715. Se hertil afsnit 8.5.1, da regler om OA-publicering udgør en modifikation af princippet om fri forskerdriven forskning

716. Parliamentary Assembly of European Council: *Recommendation 1762. Academic freedom and university autonomy*, 2006, præmis 5

717. Parliamentary Assembly of European Council: *Recommendation 1762. Academic freedom and university autonomy*, 2006, præmis 2

718. Den Europæiske Unions charter om grundlæggende rettigheder, præambelen

relevant, når der skabes information, der har en samfundsnytte.⁷¹⁹ Kravene til samfundsnytte er kontingente og afhænger af samfundets herskende værdier, men universitetets traditionelle samfundsnytte efter universitetslovens § 2, stk. 1, opfyldes ved at levere forskningsbaseret uddannelse og som ”central viden- og kulturbærende institution udveksle viden og kompetencer med det omgivende samfund,”⁷²⁰ jf. § 2, stk. 3, 3. pkt., hvor incitamentshensynet tilmed lovfæstes i bestemmelsen om, at ”universitetet skal [...] ”tilskynde medarbejderne til at deltage i den offentlige debat.”⁷²¹

Dernæst kan hensynet opfattes som incitamenter til udvikling af informationsprodukter af samfundsøkonomisk værdi. Det er antaget, at et økonomisk berigelseshensyn forudsætter, at informationen kan knyttes til en fysisk eller juridisk person på en sådan måde, at det vil være naturligt, at denne opnår den økonomiske værdi af informationen.⁷²² Det gør sig gældende for de informationsretlige enerettigheder, hvor hensynet – ’incentive to invent’ - indebærer, at lovgivningen bør skabe incitamenter til udvikling af nye informationsprodukter gennem tildeling af eneretspositioner, der giver skaberen af informationsproduktet mulighed for at udnytte sit produkt økonomisk.⁷²³ Tildelingen af kompetence i universitetslovens § 21, indebærer, at universitetet kan disponere ”frit inden for sit formål ved anvendelse af tilskud, indtægter og kapital under ét”,⁷²⁴ og det økonomiske incitament til at kommercialisere forskningen suppleres yderligere af regler i forskerpatentloven og techtransloven, som omtales nedenfor under konkurrencehensyn, idet reglerne overordnet har haft til formål at etablere markedslignende konkurrencerelationer i og mellem offentlige (og private) institutioner. Med incitamentsskabende bevillingsforudsætninger⁷²⁵ etablerer universiteterne forskningsamarbejder med små og mellemstore erhvervsvirksomheder. En udlægning af begrebet ’samfundsnytte’⁷²⁶ i betydningen samfundsøkonomisk værdi, hvor værdien og effekten af forskning og uddannelse primært måles i forhold til kommercialisering og teknologioverførsel mellem universiteter og erhvervsliv, kan opfattes indskrænkende på incitamenter til forskning uden dokumenteret samfundsøkonomisk nytteværdi, og dermed understøtte universiteternes anvendelsesorienterede forskning og eksterne samarbejder om FoU. Bag udvidelsen af universitetets formåls-bestemmelse i 2003-universitetsloven ligger et hensyn til, at universitetets forsknings- og uddannelsesresultater skal ”bidrage til at fremme vækst, velfærd og udvikling i samfundet”, jf. § 2, stk. 3, 2. pkt. Det er heri antaget, at kun ved at blive brugt opnår forskningsresultater samfundsøkonomisk nytteværdi for samfundet og incitamentshensynet fremmer dermed den anvendte og strategiske forsknings samfundsmæssige gennemslagskraft. Derved øges vægten af økonomiske incitamenter til at forfølge anvendelsesorienterede forskningsresultater, der efterspørges af markedet eller aktuelle samfundsmæssige udfordringer, frem for den frie grundforskning, der traditionelt har båret universitetets langsigtede mission i samfundet.

Reformarbejdet for universiteter og det øvrige forsknings- og innovationssystem skal ifølge lovmotiverne ses på baggrund af ønsket om at etablere rammer for et stærkt offentligt og privat forskningssystem, der kan sikre fri forskning samt bidrage til et øget samspil mellem offentlig og privat forskning, og sigte på

719. Udsen, Henrik (red.): *Lærebog i informationsret*, 2016, s. 51

720. LBK nr 261 af 18/03/2015 af universitetsloven, § 2, stk. 3

721. LBK nr 261 af 18/03/2015 af universitetsloven, § 2, stk. 3, 3. pkt

722. Udsen, Henrik (red.): *Lærebog i informationsret*, 2016, s. 53f

723. Udsen, Henrik: *De informationsretlige grundsætninger*, 2009, s.95

724. LBK nr 261 af 18/03/2015 af universitetsloven § 21

725. lov nr 306 af 29/03/2014 af lov om Danmarks Innovationsfond, § 2, stk. 2: Fonden skal særlig understøtte løsninger på konkrete samfundsudfordringer og øge forsknings- og innovationsindsatsen i virksomheder, herunder små og mellemstore virksomheder.

726. Udsen, Henrik (red.): *Lærebog i informationsret*, 2016, s. 51

forskningens relevans og effektivitet.⁷²⁷ I den danske køreplan for det europæiske forskningsrum er et bagvedliggende hensyn til samfundsnytten. Det udmøntes i et utilitaristisk fokus på velfærdsmaksimering ved formuleringen af forskningspolitiske målsætninger, der er udfordringsdrevne, og hvor forskningen skal håndtere samfundsmæssige udfordringer inden for blandt andet klima, miljø og fødevarerproduktion skal løses i fællesskab på tværs af landegrænser. Forskningspolitisk Råd peger på de handlingsvalg, der skal gøre universiteterne endnu bedre til at udnytte deres potentiale som skabere af samfundsmæssig værdi i samfundet: Det kræver samarbejde mellem universiteter og myndigheder at skabe nogle rammer, der understøtter universiteterne og forskerne i at levere værdi til erhvervslivet, den offentlige sektor og samfundet som helhed.⁷²⁸ Universitetets forskningsfrihed fremmes således af et samfundøkonomisk hensyn, der udledes af forskningens betydning for erhvervsstrukturen og som er øget markant inden for universitets- og forskningssystemets innovationsdrevne paradigme, hvor universitetet er blevet værdiskabende.⁷²⁹

I universitets- og forskningssystemet er incitamentshensynet udmøntet i yderligere en række økonomiske instrumenter, der skal stimulere produktionen af forskning og nyttiggørelsen af forskningen. En politisk aftale om fordeling af basismidler til universiteterne vedtager, at basismidlerne til universiteternes frie forskning efter en fordelingsmodel, hvor ”universiteternes indtjente uddannelsesbevilling vægter 45 pct., universiteternes forskningsvirksomhed finansieret af eksterne midler vægter 20 pct., universiteternes forskningsvirksomhed målt ved publicering (den bibliometriske forskningsindikator) vægter 25 pct. og universiteternes antal af færdiguddannede ph.d.'ere vægter 10 pct.”⁷³⁰ Incitamentsstyringen er ikke alene rettet mod universiteternes andel af basismidler, men fungerer tillige incitamentskabende for den enkelte forsker. Bestemmelsen i universitetslovens § 2, stk. 1, 2. pkt., om, at ”universitetet skal udbrede kendskab til videnskabens metoder og resultater”,⁷³¹ er udmøntet i stillingsstruktur bekendtgørelsen, der pålægger universitetets videnskabelige medarbejdere i hovedstillinger pligt til publicering/videnskabelig formidling af forskningsresultater.⁷³² Incitamentshensynet suppleres her af et berigelseshensyn, idet den bibliometriske forskningsindikator (BFI) belønner forskningspublikationer, der publiceres i tidsskrifter eller af forlag, der tæller med, når et universitets forskningsresultater skal opgøres inden for de forskellige hovedområder.

Inden for informationsretten er det antaget, at eventuelle rettigheder til information uden samfundsmæssig nytteværdi ikke kan baseres på et incitamentshensyn,⁷³³ fordi det næppe i praksis anses for muligt at måle og nærmere fastlægge nytteværdien af information, der har en ideel karakter. Incitamentshensynet skulle i så fald alene knyttes til operationel information, og ikke motivere til behandling af emotionel information. Dette principielle synspunkt modificeres af en negativ afgrænsning af det informationsretlige incitamentshensyn, der udvider hensynets anvendelsesområde til også at omfatte situationer, hvor der ikke er udsigt til at skaberen sikres en økonomisk gunstigere position, men hvor en eneret dog vil ”skabe

727. LFF nr. 142 29/01 2003 nr 142 Forskningsrådgivning m.v., Alm. bemærkninger, baggrund for lovforslaget

728. Forskningspolitisk Råd: *Det værdiskabende Universitet*, januar 2012

729. Danmarks Forskningspolitiske Råd: *Det værdiskabende universitet – forskningens rolle i en vækst dagsorden*, november 2011

730. Aftale mellem regeringen (Venstre og Det Konservative Folkeparti), Socialdemokraterne, Dansk Folkeparti og Det Radikale Venstre om ny model for fordeling af basismidler til universiteterne, 30/06/2009

731. LBK nr 261 af 18/03/2015 af universitetsloven, § 2, stk. 1, 2. pkt.

732. BEK nr 899 af 01/07/2015 Bekendtgørelse om stillingsstruktur for videnskabeligt personale ved universiteter, Bilag 1

733. Udsen, Henrik: *De informationsretlige grundsætninger*, 2009, s. 102

incitament til informationsskabelsen ved at fjerne gener, som ellers kunne virke prohibitive for skaberen.”⁷³⁴

Sammenfattende understøtter incitamentshensynet forskningsfriheden som en udvidet ytrings- og informationsfrihed til at behandle og sprede information af såvel ideel som økonomisk karakter. Det er et identitetsskabende aspekt i det akademiske fællesskab, at universitetets forskning er drevet af en vilje til viden⁷³⁵ i en ideal stræben indtil højeste niveau, som det fastslås i universitetslovens traditionelle formålsbestemmelse, og afgrænsende præciseres indtil ”højeste internationale niveau” i den gældende § 2, stk. 1. Der er ovenfor argumenteret for, at forskningsfrihed er en grundlæggende rettighed med en moralsk-filosofisk begrundelse og med identitetsaspektet knyttes en betydningsfuld emotionel kvalitet til forskningsfriheden. I Jens Schovsbos påpegning af universitetsforskernes ’irrationelle professorprivilegie’ ligger en pointering af forskningsfrihedens emotionelle aspekter, ”at det for mange universitetsansatte er en meget personlig affære at bedrive forskning; et personligt ’privilegium’. Lærebøger (og artikler som denne) skrives med hjerteblod, og beslutningen om at offentliggøre en bog eller en artikel har – på godt og ondt – afgørende betydning for den ansattes ansættelse.”⁷³⁶ Forskningsfrihedens grundlæggende frihedsaspekt og den ideale stræben efter sandhed i et kommunikativt fællesskab bestående af lige og frie borgere er de europæiske universiteters traditionelle værdimæssige incitament og må fortsat antages at være incitamentskabende i sig selv.

”Enhver har ret til frit at deltage i samfundets kulturelle liv, til kunstyndelse og blive delagtiggjort i videnskabens fremskridt og dens goder”⁷³⁷ lyder det i artikel 27 i FNs erklæring om menneskerettigheder og som offentlig kultur- og vidnebærende institution har universitetet en væsentlig informationsfunktion. Denne opgave, der består i at skabe og sprede forskningsbaseret viden, har også en mere operationel begrundelse i hensynet til teknologispredning. Den fra patentretten almindelige antagelse af, at spredning af viden om patenterede opfindelser bidrager til at fremme samfundets samlede tekniske viden omtales som ’incentive to disclose theory’, og rummer to aspekter, der dels sætter andre i stand til at udnytte opfindelsen ved udløbet af patenttiden, dels at diffusionen⁷³⁸ i sig selv kan virke som katalysator for nye opfindelser.⁷³⁹ Denne og sidste effekt tillægges særlig vægt, fordi viden i sig selv virker stimulerende på videnproduktionen: Jo mere viden fagmanden har om kendte løsninger, desto lettere vil han finde nye løsninger: ”Det er Offentliggørelsen af alt nyt, som har den store Betydning og Værdi for Samfundet. Ikke alene Opfindelsens eget Resultat er det, som derved kommer det til gode, men som Fundament og Udgangspunkt for nye Studier og Arbejder hæver den strax Industrien eller vedkommende Industrigren et Trin op paa Udviklings Stige”.⁷⁴⁰ Spredning af forskningsresultater kan også virke som ’incentive to invent around theory’, og derved medvirke til samfundsmæssig værdiskabelse. Indenfor patentretten er det antaget, at spredningen af patenter kan føre til større alsidighed i udbuddet af viden, fordi andengenerationsprodukter ofte har kvalitative fortrin osv.⁷⁴¹ Spredningshensynet kan endvidere virke

734. Udsen, Henrik (red.): *Lærebog i informationsret*, 2016, s. 47f

735. Jaspers, Karl: *Universitetets ide*, 1946 in Kristensen m.fl (red.): *Ideer om et Universitet*, 2007, s. 177

736. Schovsbo, Jens: *Universitetsansattes immaterialrettigheder: Fra irrationelle professorprivilegier til irrationelle universitetsprivilegier?* Tidsskrift for rettsvitenskap, årg. 121, hft. 03, 2008, s. 275

737. FNs erklæring om menneskerettigheder, artikel 27

738. Indenfor patentretten billedliggøres videnspredningen med udtrykket ’diffusion’, der typisk er resultatet af molekylers spredning fra høj til lav koncentration gennem tilfældig vandring

739. Stenvik, Are: *Patentrett*, 2006, s. 25, jf. Stenvik:, *Are Patenters beskyttelsesomfang*, 2001 s. 141. Se tillage Irgens-Jensen: *Bedriftens Hemmelighet*, 2010. s. 154

740. *Indstilling angaaende Patentvæsenet*, Kristiania, 1883 s. 10, her citeret efter Stenvik, Are: *Patentrett*, 2006, s. 26

741. Stenvik, Are: *Patentrett*, 2006, s. 26

som disincitament derved, at det kan forhindre 'dobbeltforskning', fordi dobbeltarbejde indebærer unødvendigt ressourceforbrug i vidensproduktionen, et 'dynamisk' effektivitetstab.

6.3.4 Personligheds- og privatlivshensyn

Det er ud fra identitetsskabende aspekter, at det akademiske samfund som kommunikativt fællesskab traditionelt karakteriseres ved moralske hensyn, der understøtter individets frie selvudfoldelse og derved forstærker den enkelte forskers personlige ytringsfrihed. Efter EMRK artikel 10, har enhver en ideel ret til frit at ytre sig i et demokrati. Retten er ikke forbeholdt ytringer, der fører til øget samfundsmæssig velstand eller velfærd, men er forbundet med et bredere ikke-økonomisk hensyn, som inden for informationsretten sammenfattende betegnes personlighedshensyn.⁷⁴²

Antagelsen af, at universiteterne og universitetsansættelsen er anderledes end de fleste andre institutioner og virksomheder og ansættelser antages at påvirke den retlige bedømmelse, hvor de grundlæggende ideer i kontinentaleuropæisk ophavsret om retten som en beskyttelse for ophavsmandens personligt skabende indsats formuleres nogenlunde samtidig med, at Humboldtuniversitetet baseret på forskning, frihed og personlig tilegnelse af viden opstod.⁷⁴³ Inspireret af Thomas Malthus' overbefolkningsteori⁷⁴⁴ udformede Charles Darwin sin evolutionsteori, men netop som Darwin var klar til at offentliggøre sin teori, blev han bekendt med en artikel af Alfred Russel Wallace, som ligeledes inspireret af Malthus, formulerede en lignende evolutionistisk teori. Darwins overvejelser herefter om, hvorledes han skulle kreditere Wallace, udsprang ikke af konkurrencehensyn, men af et æreshensyn. Samtidig med offentliggørelsen af sin evolutionsteori krediterede Darwin således Wallace for at have indset det samme som han selv.⁷⁴⁵ Eksemplet illustrerer, at den tidlige publiceringsret tillige var en åndelig ejendomsret, en for forskeren personlig ret, "an innate right, inherent in his own person",⁷⁴⁶ der i dag genfindes i EMRK artikel 8 og i ophavsretslovens bestemmelser om ophavsmandens uoverdragelige ideelle rettigheder.⁷⁴⁷ Hensynet antages fortsat at have betydning derved, at "Academics who lose ownership of aspects of their intellectual output risk the undermining of their position and academic freedom with a current employer and limiting their opportunities to change employer".⁷⁴⁸

Den individuelle forskningsfrihed hviler på et grundlæggende hensyn til, at den enkelte forsker har ret til og behov for at kunne udøve sin forskning i fred. Hensynet er grundlæggende for en række regler, der tilsammen beskytter forskningsprocessen, og er udmøntet i den forvaltningsretlige beskyttelse mod aktindsigt i forskerens originale ide og foreløbige resultater indtil de endelige forskningsresultater kan offentliggøres. Aktindsigtsregler om fortrolighed i offentlighedsloven, forvaltningsloven og straffelovens tavshedspligt for offentligt ansatte er sammenflettede og bindes sammen ved § 27, stk. 4, nr.4, i forvaltningsloven, hvorefter "den, der virker inden for den offentlige forvaltning, har tavshedspligt, jf. straffelovens § 152 og §§ 152 c-152 f, med hensyn til oplysninger, som det i øvrigt er nødvendigt at hemmeligholde for at varetage væsentlige hensyn til forskeres og kunstneres originale ideer samt

742. Udsen, Henrik: *De informationsretlige grundsætninger*, 2009, s. 94

743. Schovsbo, Jens: *Universitetsansattes immaterialrettigheder: Fra irrationelle professorprivilegier til irrationelle universitetsprivilegier*, Tidsskrift for Rettsvitenskap 2008/03 ??

744. Malthus, Thomas: *An Essay on the Principle of Population*, 6. rev. udg. 1826

745. Favrholt, David: *Forskningens Etik* in Favrholt, Smith & Basse: *Plagiering og anden videnskabelig uredelighed – fra etik til jura*, 2008, s. 22

746. Schovsbo, Rosenmeier & Salung Petersen: *Immaterialretten*, 2013 s. 33

747. LBK nr. 1144 af 23/10/2014 af lov om ophavsret, § 3

748. Davies, Mark: *Academic freedom: a lawyer's perspective*, High Education, 3. April 2015, nr. 70, s. 987–1002

foreløbige forskningsresultater og manuskripter.⁷⁴⁹ Parallelt hermed kan adgangen til aktindsigt begrænses efter offentlighedslovens § 33, nr. 4, når det er nødvendigt til beskyttelse af væsentlige hensyn til ”forskernes og kunstneres originale ideer samt foreløbige forskningsresultater og manuskripter.”⁷⁵⁰ Reglen er indført med det formål ”at beskytte den enkelte forskers (...) (fremtidige) karriere ved, at konkurrerende forskere og kunstnere forhindres i at tilegne sig en original idé, ligesom bestemmelsen har til formål at beskytte den enkelte forskers (...) faglige anseelse, som ellers kunne lide skade ved offentliggørelse af et foreløbigt forskningsprojekt.”⁷⁵¹

I FOU 1976.96 ”havde bl.a. Arbejdsministeriet meddelt afslag på aktindsigt i nogle manuskripter vedrørende videnskabelige undersøgelser af maleres sundhed, som nogle offentligt ansatte forskere havde sendt til Arbejdsministeriet og til redaktionen for Ugeskrift for Læger.” Ombudsmanden anerkendte, at hensynet til forskningen – hvor der er tale om foreløbige forskningsresultater – kan begrunde en anvendelse af forvaltningslovens regel.⁷⁵² Ifølge Ombudsmanden er der tale om et så væsentligt hensyn til forskningen, at det jævnlige vil kunne begrunde en anvendelse af undtagelsesreglen om aktindsigt.⁷⁵³ Hensynet til korrekt information af offentligheden måtte vige for ”Et hensyn – af mere generel karakter – til forskningen. Dette hensyn kan formuleres som et hensyn til, at der sikres forskere rimelige arbejdsvilkår derved, at de beskyttes mod en offentliggørelse af forskningsresultater, som de endnu ikke betragter som definitive, og som de derfor ikke er parate til at give fra sig, før de er yderligere bearbejdet enten af den pågældende forsker eller i samarbejde med videnskabelige kolleger.”⁷⁵⁴

I FOU 1995.98 var det efter ombudsmandens opfattelse utvivlsomt, at offentlighedslovens bestemmelser om undtagelser fra offentlighedsprincippet i et vist omfang kunne anvendes til beskyttelse af forskeres originale idéer mv. Forskningsidéer med et kommercielt potentiale kunne undtages fra aktindsigt efter offentlighedslovens § 12, stk. 1, nr. 2 (nugældende § 30, nr. 2), men i tilfælde, hvor beskyttelseshensynet vedrørte ”den ’økonomiske betydning’, der ligger i, at et (succesfuldt) forskningsprojekt på længere sigt vil kunne betyde forbedrede karrieremuligheder for den enkelte forsker,”⁷⁵⁵ skulle hjemlen søges i offentlighedslovens § 13, stk. 1 nr. 6 (nugældende § 33, nr. 5). Ombudsmanden understregede, at undtagelsesbestemmelsen kun finder anvendelse i de tilfælde, hvor hemmeligholdelse af hensyn til den enkelte forskers interesse er klart påkrævet, og hvor der er nærliggende fare for at denne interesse vil lide skade af betydning, hvis der gives aktindsigt. For at godtgøre at betingelsen for at afslå aktindsigt i det enkelte tilfælde er til stede, var det ifølge ombudsmanden nødvendigt konkret at vurdere om disse væsentlige hensyn forelå, herunder om der i det hele taget var tale om en forskningsidé, der kunne antages at føre til videnskabelige resultater af betydning. Det var endvidere nødvendigt at sandsynliggøre, at der kunne blive tale om skade af betydning, hvis der blev givet aktindsigt.⁷⁵⁶

749. Lov nr. 638/2013 om ændring af forvaltningsloven og retsplejeloven (Ændringer i lyset af lov om offentlighed i forvaltningen), jf. herom in Krejsager: *Beskyttelse af forskeres originale ideer og foreløbige forskningsresultater gennem aktindsigtsregler*, U2015B.31

750. LOV nr 606 af 12/06/2013 offentlighedsloven § 33, nr. 4

751. LFF nr. 144 af 07/02/2013 *Offentlighed i forvaltningen*, bemærkninger til § 33, stk. 4

752. FOU 1976.96 .Ombudsmanden henviser til Niels Eilschou Holm: *Offentlighedsloven*, 1971, s. 48

753. *Folketingets Ombudsmand Beretning 1995*, sagsnummer: 1995-816-701, s. 101

754. Betænkning nr. 857-1978 om offentlighedslovens revision, s. 262, jf. Krejsager in U2015B.31

755. *Folketingets Ombudsmand Beretning 1995*, sagsnummer: 1995-816-701, s. 100, jf. FOB 1996, side 429

756. *Folketingets Ombudsmand Beretning 1995*, sagsnummer: 1995-816-701, s. 100, jf. FOU 1996, side 429, og Krejsager in U2015B.31

Ovenstående gennemgang af de hensyn, der bærer regler om forskningsfrihed, kan sammenfattende beskrives indenfor det informationsretlige hensynskatalog. I lighed med andre rettigheder til at behandle information bæres forskningsfriheden af et incitamentshensyn, berigelseshensynet samt personligheds- og privathensyn. I det følgende identificeres de modhensyn, som bærer indskrænkningerne i forskningsfriheden.

6.4 Hensyn bag regler om indskrænkninger i forskningsfriheden

Forskningsfrihed er et privilegeret informationsværn og indskrænkninger i forskningsfriheden fører retstilstanden tilbage til udgangspunktet om informationsfrihed med de indskrænkninger i den almindelige ytringsfrihed, der følger af EMRK artikel 10, stk. 2. 6.5. I det følgende gennemgås nogle bærende hensyn, der ligger bag indskrænkninger i det nationale universitets- og forskningssystem.

6.4.1 Den akademiske friheds etiske afgrænsning

Den akademiske frihed understøtter den videnskabelige forsknings sandhedssøgende sigte efter at opnå ny viden eller erkendelse inden for en del af virkeligheden. Den etiske opfattelse af forskningspraksis og forskningens nødvendighed afspejler fællesskabers kontingente værdier, normer og holdninger, og forskningsfriheden kan indskrænkes af hensyn til videnskabsetikken. Universitetet pålægges i universitetslovens § 2, stk. 2, 2. pkt., at værne om videnskabsetikken. Videnskabsetikken skal som et integritetsværn sikre universitetets og den enkelte forskers forskningsetik, jf. Universitetsevalueringen 2009 mere konkret derved, at forskningen ”må være moralsk og intellektuel uafhængig.”⁷⁵⁷ Dernæst vedrører videnskabsetikken forskningens objekter. Det videnskabsetiske komitéssystem skal sikre, ”at sundhedsvidenskabelige forskningsprojekter gennemføres videnskabsetisk forsvarligt og der er i lovgivningen foretaget en afvejning, der fastslår, at hensynet til forsøgspersoners rettigheder, sikkerhed og velbefindende går forud for videnskabelige og samfundsmæssige interesser i at skabe mulighed for at tilvejebringe ny viden eller undersøge eksisterende viden, som kan berettige forskningsprojektets gennemførelse.”⁷⁵⁸ Inden for informationsrettens enerettigheder bestemmes det i lov om opfindelser ved offentlige forskningsinstitutioner, forskerpatentloven, at hvor særlige etiske forhold gør sig gældende, kan en institution acceptere, at en opfindelse ikke skal udnyttes erhvervsmæssigt.⁷⁵⁹ Ligeledes indeholder patentloven og brugsmodelloven regler om etiske hensyn for patenter og brugsmodeller. Forarbejdernes eksempler er ikke udtømmende, men henviser til lovregulerede videnskabsetiske regelsæt.

EMD anerkender forskeres gensidige udveksling af informationer og dokumenter som essentiel i den akademiske ytrings- og meningsfrihed. I forlængelse heraf udtaler EMD i sagen Chauvy m.fl. mod Frankrig, 2004, at det ikke tilkommer Retten, at gribe ind i en løbende debat blandt forskerne om konkrete begivenheder og deres fortolkning: “The Court considers that it is an integral part of freedom of expression to seek historical truth and it is not the Court's role to arbitrate the underlying historical issue, which is part of a continuing debate between historians that shapes opinion as to the events which took place and their interpretation.”⁷⁶⁰ Undtaget fra denne beskyttelse er “the category of clearly established

757. Universitets- og Bygningsstyrelsen: *Universitets Evaluering 2009 - Evalueringsrapport* s. 20

758. LBK nr 1083 af 15/09/2017 om videnskabsetisk behandling af sundhedsvidenskabelige forskningsprojekter, § 1

759. LBK nr 210 af 17/03/2009 af forskerpatentloven, § 13

760. Chauvy m.fl. mod Frankrig no. 64915/01 29/06/2004, præmis 69,

historical facts – such as the Holocaust – whose negation or revision is removed from the protection of Article 10 by Article 17”.⁷⁶¹

Artikel 17 indeholder et forbud mod misbrug af rettigheder, derved at ”*Ingen bestemmelse i denne Konvention må fortolkes som medførende ret for nogen stat, gruppe eller person til at inkludere sig på nogen virksomhed eller udføre nogen handling, der sigter til at tilintetgøre nogen af de heri nævnte rettigheder og friheder, eller til at begrænse dem i videre omfang, end der er hjemmel for i Konventionen*”.⁷⁶²

Den moralske afgrænsning af den akademiske ytrings- og meningsfrihed følger af EMDs praksis, hvorefter spørgsmålet om indskrænkninger i ytringsfriheden efter artikel 10, stk. 2, er blevet afgjort i lyset af EMRK artikel 17. I sagen Garaudy mod Frankrig, 2003 havde Garaudy, en franskfødt filosof, forfatter og tidligere politiker, i 1995 udgivet *The Founding Myths of Modern Israel*, året efter genudgivet under titlen *Samisdat* med en række søgsmål til følge. I 2. september 2000 afsagde the Court of Cassation fem domme, hvori Garaudy blev fundet skyldig i “disputing the existence of crimes against humanity, public defamation of a group of people – namely the Jewish community – and incitement to discrimination and racial hatred”,⁷⁶³ og idømt fængselsstraffe for bøgernes revisionistiske udsagn. EMD udtalte, at bøgernes revisionistiske tendens brød med EMRKs fundamentale værdier som retfærdighed og fred, og at Garaudy havde forsøgt at udnytte artikel 10 imod intentionerne bag beskyttelsen af ytringsfriheden til støtte for samfundsmæssige mål, der var modsatte af konventionens. Dermed faldt Garaudys klage ind under forbuddet i artikel 17 mod misbrug af rettigheder, men klagen afvist efter stk. 2, da EMD fandt at indgrebet i Garaudys ytringsfrihed havde mindst to lovlige formål: for at forebygge uorden eller forbrydelse samt beskyttelsen af andres gode rygte eller rettigheder, og var dermed nødvendige i et demokratisk samfund. EMD fastslog, at “There could be no doubt that disputing the existence of clearly established historical events, such as the Holocaust, did not constitute historical research akin to a quest for the truth.”⁷⁶⁴

I en tilsvarende sag, *Lehideux og Isorni mod Frankrig*, 1998 havde historikerne “lent credence to the so-called “double game” theory, even though they knew that by 1984 all historians, both French and non-French, refuted that theory. The Court considers that it is not its task to settle this point, which is part of an ongoing debate among historians about the events in question and their interpretation. As such, it does not belong to the category of clearly established historical facts – such as the Holocaust – whose negation or revision would be removed from the protection of Article 10 by Article 17.”⁷⁶⁵ I stedet fandt Retten, at *Lehideux og Isorni* “were rather supporting one of the conflicting theories in the debate about the role of the head of the Vichy government, the so-called “double game” theory.” Herved var deres fremstilling disproportional og dermed unødvendig i et demokratisk samfund, og omfattet af artikel 10, stk. 2.⁷⁶⁶

Forbuddet i EMRK artikel 17 omfatter således også informationer og ytringer, der sigter til at tilintetgøre nogen af de frihedsrettigheder, som udgør fundamentet i demokratiske samfund. Det er fast antaget fra en

761. Chauvy m.fl. mod Frankrig no. 64915/01 29/06/2004 , præmis 69, jf. *Perinçek mod Schweiz* nr. 27510/08 , 2015, præmis 210-211 med henvisninger til case law

762. EMRK artikel 17

763. Press release issued by the Registrar Inadmissibility Decision In The Case Of Garaudy V. France, Summary of the facts

764. Press release issued by the Registrar Inadmissibility Decision In The Case Of Garaudy V. France, Summary of the facts

765. *Lehideux og Isorni mod Frankrig* (55/1997/839/1045) 23. September 1998 (47)

766. *Lehideux og Isorni mod Frankrig* (55/1997/839/1045) 23. September 1998 (57)

betydelig mængde retspraksis,⁷⁶⁷ at ytringsfriheden under artikel 10 ikke omfatter benægtelser af Holocaust og andre af naziregimes forbrydelser, og at Retten i sager herom har vurderet, de påberåbte indgreb i ytringsfriheden som nødvendige i et demokratisk samfund. Sammenfattende kan det udledes af konventionspraksis, at artikel 10 ikke beskytter ytringer, der dels er åbenbart forkerte og dels er krænkende i lyset af menneskerettighedernes historiske kontekst. Tilblivelsen af FN's Menneskerettighedserklæring⁷⁶⁸ og Den Europæiske Menneskerettighedserklæring er netop historisk forankrede i afslutningen på Anden Verdenskrig og en fælles hensigt om at forhindre en gentagelse af de foregående tiårs anslag mod de europæiske demokratiske samfundsorden.

Såvel EMRK som EU-Charteret kodificerer, at forskningsfriheden skal respektere den menneskelige værdighed. Holocaustbenægtelse og lignende faktisk forkerte forskningsresultater er ikke beskyttelsesværdig efter EMRK artikel 10, og konventionens kontingente beskyttelse af forskningsfrihed fortolkes derved, at "the category of clearly established historical facts – such as the Holocaust – whose negation or revision is removed from the protection of Article 10 by Article 17."⁷⁶⁹ Inden for patentretten, der sigter på at fremme forskning og innovation, frakendes visse typer af opfindelser moralsk og juridisk gyldighed. Således bidrager patentlovens §§ 1 og 1a til en moralsk afgrænsning af patentretten, der blandt andet værner den menneskelige værdighed. Videre fastslår § 1b, at en opfindelse ikke kan blive patenteret, hvis den "kommercielle udnyttelse ville stride mod sædelighed eller offentlig orden."⁷⁷⁰ Fremstilling af sådanne opfindelser vil fortsat være lovlig, men en evt. markedsføring falder inden for reklameretten, hvor det er antaget, at kommercielle ytringer er mindre beskyttelsesværdige ytringer end andre ytringer efter EMRK artikel 10.⁷⁷¹

6.4.2 Tillidshensyn

Universitetslovens regulering af forskningsfrihed balancerer et hovedhensyn til samfundets interesse i en fri og uafhængig forskning ved de offentlige forskningsinstitutioner, hvis kvalitet vises gennem forskernes offentliggørelse af deres resultater.⁷⁷² Således ligger ideelle hensyn til samfundets tillid til universitetet, dets forskere og forskningens resultater til grund for indskrænkninger i forskningsfriheden udmøntet i intern og eksternt forskningsledelse med indvirkning på blandt andet forskningens adfærdsnormer og finansieringsvilkår. I det følgende sondres mellem tillid til forskningen og dens resultater og det forvaltningsretlige tillidshensyn til universitetets administrative forskningsledelse.

767. Perinçek mod Schweiz nr. 27510/08, 2015, præmis 210-211 med henvisninger til case law

768. Beskyttelsen af ytringsfriheden efter artikel 19, stk. 3 i FNs konvention om borgerlige og politiske rettigheder (BKI nr 30 af 29/03/1976) omfatter ligeledes ikke Holocaustbenægtelse: CCPR/C/58/D/550/1993 fra FN's Menneskerettigheds-komité om Robert Faurisson, der klagede over indskrænkninger i sin ytringsfrihed og akademiske frihed: "(4.2) The role of the judge seized of allegations of facts that might be subsumed under the new law is not to intervene in an academic or an historical debate, but to ascertain whether the contested publications of words negate the existence of crimes against humanity recognized by international judicial instances... (10) While there is every reason to maintain protection of bona fide historical research against restriction, even when it challenges accepted historical truths and by so doing offends people, anti-semitic allegations of the sort made by the author, which violate the rights of others in the way described, do not have the same claim to protection against restriction."

769. Chauvy m.fl. mod Frankrig no. 64915/01 29/06/2004, præmis 69, jf. Perinçek mod Schweiz nr. 27510/08, 2015, præmis 210-211 med henvisninger til case law, jf. ovenfor afsnit 3.8.6

770. LBK nr 221 af 26/02/2017 af patentloven, § 1b

771. Heide-Jørgensen: Caroline: *Reklameretten*, 2008 s. 522

772. Forsknings- og Innovationsstyrelsen: *Manual til Aftale om samfinansieret forskning (to Parter)*, 21. oktober 2008, s.21

6.4.2.1 Tillid til forskningen

I den informationsretlige litteratur er det antaget,⁷⁷³ at der ikke er grund til at skabe et incitament til at skabe information med tildeling af enerettigheder, hvis ikke informationen kan forventes at skabe samfundsmæssig værdi. For universitetsforskningen gør det sig gældende, at universiteterne er pålagt en pligt til at præstere forskning indtil højeste internationale niveau og samfundet skal kunne have tillid til, at forskningens resultater indfrier denne ambition. Det gælder såvel internt i det akademiske samfund, som eksternt hvor universitetets forsknings- og uddannelsesresultater ”skal bidrage til at fremme vækst, velfærd og udvikling i samfundet”.⁷⁷⁴

Hensynet til samfundets tillid til forskningens kvalitet, også når den i større og større omfang foregår i projekter med deltagere fra forskellige institutioner, fremmes gennem kodificerede krav om god forskningsskik, der skal sikre pålidelighed og integritet i forskningen. The Danish Code of Conduct for Research Integrity lanceret i november 2014 og initiativet er fulgt op med en dansk oversættelse i juni 2015. Kodeksen er udformet af en arbejdsgruppe nedsat af Uddannelses- og Forskningsministeriet og Danske Universiteter. Den danske kodeks for integritet i forskningen bygger på tre centrale principper ærlighed, gennemsigtighed og ansvarlighed. Og hensynet til at fremme samfundets tillid til forskningens høje pålidelighed og integritet skal afbalanceres af respekt for det grundlæggende princip om forskningsfrihed.⁷⁷⁵ Kodeksen supplerer dermed de enkelte institutioners lokalt udstedte retningslinjer for god videnskabelig praksis mv. Derved skal kodeksen ikke mindst modvirke uklarhed blandt involverede forskere i multicenterprojekter om, hvilke retningslinjer, der skal lægges til grund for det enkelte forskningsprojekt.⁷⁷⁶

6.4.2.2 Det forvaltningsretlige tillidshensyn

Universiteter er selvstyrende statsfinansierede institutioner, der virker ”inden for den offentlige forvaltning under tilsyn af uddannelses- og forskningsministeren,”⁷⁷⁷ der i universitetslovens § 24, tildeles kompetence til ”at tilbageholde tilskud, lade tilskud bortfalde helt eller delvis eller kræve tilskud tilbagebetalt helt eller delvis, hvis universitetet ikke følger tilskudsbetingelser og disponeringsregler.”⁷⁷⁸ Universitetet er således omfattet af forvaltningsloven herunder de forvaltningsretlige regler om inhabilitet og de bagvedliggende hovedhensyn salighedshensynet og tillidshensynet. Saglighedshensynet skal sikre, at den offentlige forvaltning altid udøves på en måde, der er saglig og korrekt. Det forvaltningsretlige tillidshensyn kan udtrykkes som et spørgsmål om retssikkerhed,⁷⁷⁹ idet formålet er, at gøre værnet for forvaltningens saglighed synligt og derigennem opnå en mere almen tillid til, at der ikke tages usaglige hensyn af personlig karakter. Hovedformålet med inhabilitetsreglerne er således at forebygge magtfordrejning og medvirke til en garanti mod usaglige og forkerte afgørelser. Inhabilitet foreligger, når en forvaltningsperson har en ”særlig personlig eller økonomisk interesse i en sags udfald.”⁷⁸⁰ Tillidshensynet værner en mere abstrakt risiko for en usaglig afgørelse, fordi hensynet kan begrunde der

773. Udsen, Henrik: *De informationsretlige grundsætninger*, 2009, s. 102, jf. ovenfor afsnit 5.7

774. LBK nr 261 af 18/03/2015 af universitetsloven, § 2, stk. 3

775. Dansk Kodeks for Integritet i Forskningen, 2015, s. 4

776. Styrelsen for Forskning og Innovation: *Kommissorium: En fælles national kodeks for integritet i forskning*, 21. januar 2012

777. LBK nr 261 af 18/03/2015 universitetsloven, § 1, stk.2

778. LBK nr 261 af 18/03/2015 universitetsloven, § 24

779. Madsen, Palle Bo: *Vildfarelser, forudsætninger og billighed, aftalerisiko i historisk og komparativ belysning*, 1981, s. 312f

780. Gammeltoft-Hansen, Hans: *Inhabilitet i forvaltningen* 2011, s. 10

foreligger inhabilitet uanset, at det hverken er sikkert eller sandsynligt, at afgørelsen rent faktisk bliver usaglig.⁷⁸¹

Ovenfor er omtalt OECDs og Forskningspolitisk Råds udtalte kritik og bekymring om universiteternes manglende evne til at planlægge og lede forskningen, der gik forud for 1992-universitetsloven.⁷⁸² I lovmotiverne til 2003-universitetsloven udtrykkes det bagvedliggende samfundsmæssige behov⁷⁸³ for tillid til universiteternes forskning: ”stadig større dele af samfundet stiller krav og har mange komplekse behov og forventninger til universiteterne og kravene ændrer sig med stadig højere hastighed. Tilsammen afføder disse udfordringer et behov for større åbenhed og tillid mellem de danske universiteter og det danske samfund.”⁷⁸⁴ Videre fremgår det, at lovforslaget er ”et centralt bidrag til at give bedre muligheder for at indfri Danmarks potentiale i den internationale vidensøkonomi. Hvis samfundet skal prioritere flere ressourcer til universiteternes forskning og uddannelse, må der skabes en større åbenhed om og tillid til en ansvarlig og fagligt effektiv udnyttelse af midlerne.”⁷⁸⁵

Spørgsmålet om inhabilitet kan både anskues som et spørgsmål om personlig inhabilitet for universitetets medarbejdere og som et spørgsmål om myndighedsinhabilitet for universitetet. Der er ikke gennem retspraksis eller i den juridiske litteratur etableret nogen entydig definition af begrebet myndighedsinhabilitet, og heller ikke grænsedragningen mellem myndighedshabilitet og personlig inhabilitet er i nogen tilfælde helt klar.⁷⁸⁶ Forvaltningslovens §§ 3 og 4 indeholder regler om speciel inhabilitet for enkeltpersoner, men uanset loven ikke indeholder regler herom er det fast antaget, at der også kan opstå inhabilitet for myndigheder som sådan, blandt andet, hvor den interesse mv. der kan begrunde inhabiliteten ikke kan henføres til nogle medarbejdere i myndigheden frem for andre. Myndighedsinhabilitet vil derfor navnlig opstå, i situationer, hvor myndigheden har ”en særlig (uvedkommende) interesse i sagens udfald eller hvor der i øvrigt foreligger omstændigheder, som er egnede til at vække tvivl om myndighedens upartiskhed, jf. forvaltningslovens § 3, stk. 1, nr. 5.”⁷⁸⁷

Da myndighedsinhabilitet kan foreligge blot myndigheden medvirker ved behandlingen af en sag, er der også forbud mod at deltage i den forudgående administrative behandling af sagen, herunder i form af afgivelse af indstillingen eller sagkyndige erklæringer. Derudover skal der ud fra en generel og objektiv vurdering være en påvirkningsrisiko, jf. forvaltningslovens § 3, stk. 2. I inhabilitetsreglerne er inkorporeret en række modhensyn, som skal afvejes ved fortolkning og anvendelse af reglerne. Således vil behovet for at sikre den nødvendige sagkundskab for sagens forsvarlige behandling udgøre et modhensyn, mens et andet modhensyn skal sikre forvaltningsvirksomheden udøves med effektiv og hurtig sagsbehandling. Endvidere gælder et modhensyn til, at medlemmer af kollektive organer kan udøve de funktioner og interesser, som de er valgt eller udpeget til at varetage, samt at den demokratisk sammensatte balance i sådanne organer ikke forrykkes.⁷⁸⁸

781. Ombudsmandens Udtalelse: 2015-6 Ankestyrelsen [...] Myndighedshabilitet, 17. februar 2015, s. 6

782. LFF nr. 75 1992-10-28 Forslag til Lov om universiteter m.fl. (universitetsloven)

783. Jf. U2003.1660 H, U2002.1118 Ø og Folketingets Ombudsmands beretning for 2001, side 552.

784. LSF nr. 125 15/01/2003 universitetsloven, alm. bemærkninger

785. LFF nr. 143 10/02/2011, Forslag til Lov om ændring af universitetsloven [...] (Opfølgning på evaluering af universitetsloven.), Almindelige bemærkninger, 3.2.2.1 Ledelsesstruktur

786. Ombudsmandens Udtalelse: 2015-6 Ankestyrelsen [...] Myndighedshabilitet, 17. februar 2015, s. 4, med henvisning til U1996.1104Ø, hvor en politimester blev anset for personlig inhabil, uanset at det inhabilitetsbegrundede forhold angik politimesterembedet som sådan.

787. Ombudsmandens Udtalelse: 2015-6 Ankestyrelsen [...] Myndighedshabilitet, 17. februar 2015, s. 6

788. Gammeltoft-Hansen, Hans: *Inhabilitet i forvaltningen* 2011, s. 12f

Evalueringspanelet anbefaler i Universitetsevalueringen 2009 ”en udvikling, hvor den statslige regulering på den ene side ændrer sig i retning af ’styring på afstand’, og at universiteterne på den anden side gør sig fortjent til denne tillid ved at vise, at de kan være strategiske aktører og leve op til samfundsmæssige og politiske forventninger,”⁷⁸⁹ og anbefaler videre en ’højtillidsstrategi’, hvorved universiteterne gennem mindre regulering gives mere rum til selv at styre og foretage strategiske valg med sigte på at ”stimulere[r] universiteterne til at levere på de i fællesskab fastlagte målsætninger ved at tillade dem at operere med en større grad af autonomi”⁷⁹⁰ end efter 2003-loven. I overensstemmelse hermed anbefales det at deregulere universitetslovens kapitel 3 om styrelse mv. af universiteterne.

I sommeren 2016 udtaler Det Forsknings- og Innovationspolitiske Råd tilfredshed med retsreformerne, der har genoprettet politikernes tillid til forskningsverdenen: ”Med ledelsesudviklingen fulgte også øget fokus på kvalitet og en legalisering af det elitære, som gav de bedste forskere muligheder for at udfolde sig til højeste niveau. Ledelsesudviklingen har således haft en positiv intern effekt. Men den har også haft en gunstig virkning uden for forskningsverdenen. Ledelsesudviklingen har blandt andet været med til at genskabe politikernes tillid til forskningsverdenen og dermed bidraget til større almen anerkendelse af forskningens relevans og betydning.”⁷⁹¹

Tillidshensynet ligger bag regler med emotionel funktion og det er i rets- og ombudsmandspraksis anerkendt, at tillidshensyn kan udgøre ”et sagligt grundlag for negative ledelsesreaktioner. Også selv om den pågældende medarbejder ikke selv kan bebrejdes den manglende tillid”,⁷⁹² som det bemærkes i betænkning nr. 1533 om offentligt ansattes yringsfrihed. Udvalget bag betænkning nr. 1533 pegede på tillidshensynets følelsesmæssige funktion i forbindelse med de offentligt ansattes yringsfrihed: ”Noget kunne tale for, at det signalmæssige budskab om offentligt ansattes ret til yringsfrihed vil kunne give de ansatte en større tillid til, at de har en sådan ret, og samtidig også have en vis positiv indvirkning på myndighedernes forståelse for de ansattes ret til at ytre sig som privatpersoner.”⁷⁹³ Som beskrevet ovenfor i afsnit 5.5, nåede Universitetsevalueringspanelet frem til en tilsvarende konklusion i forbindelse med evalueringen af 2003-universitetslovens § 17, stk. 2, hvor evalueringspanelet modsætningsvist påpegede ”de alvorlige kontroverser om denne paragraf [§ 17, stk. 2] har desuden haft en negativ virkning på den intrauniversitære governance og universitetsledelsens effektivitet selvom spørgsmålet måske primært er symbolsk.”⁷⁹⁴

6.4.3 Konkurrencehensyn

Selve konkurrencemomentet er en vigtig drivkraft i universitetsforskningen, hvor forskningen er en stræben indtil højeste niveau, men forskningsfrihedens grænseflade til konkurrenceretten kan forekomme mindre tydelig, hvor forskningsfriheden begrundes i ideelle hensyn. Tilsvarende vanskeligheder oplevede Koktvedgaard med at sætte ophavsretten i forbindelse med konkurrenceretten. Vanskelighederne måtte da ifølge Koktvedgaard formentlig skyldes ”visse nedarvede og meget fastgroede synspunkter, hvorefter skabende, kunstnerisk arbejde ikke bør afkaste penge. Dette var vistnok den almindelige opfattelse i

789. Universitetsevaluering 2009. Evalueringsrapporten, s. 29

790. Universitetsevaluering 2009. Evalueringsrapporten, s. 30

791. Danmarks Forsknings- og Innovationspolitiske Råd: *Viden i verdensklasse. Udkast til rapport til drøftelse og kvalificering på DFiR's konference den 9. juni 2016*, s. 29

792. Betænkning nr. 1553 om *Offentligt ansattes yringsfrihed og whistleblowerordninger*, 2015, s. 172

793. Betænkning nr. 1553 om *Offentligt ansattes yringsfrihed og whistleblowerordninger*, 2015, s. 27

794. *Universitetsevalueringen 2009. Evalueringsrapport*, 2009, s. 35

Antikken.⁷⁹⁵ Det videnskabelige konkurrencemoment, hvor forskere konkurrerer indbyrdes i en ideel stræben indtil højeste niveau supplerer et samfundsøkonomisk hensyn bag undtagelsesbestemmelsen i lov om tidsbegrænset ansættelse, § 5, stk. 2, om fornyelse af flere på hinanden følgende tidsbegrænsede ansættelsesforhold for ansatte, der er beskæftiget med undervisnings- og forskningsvirksomhed ved statslige institutioner samt selvejende institutioner.⁷⁹⁶ Universiteternes tidsbegrænsede ansættelser finder deres begrundelse i hensyn til fleksibilitet og forskningsfinansiering, og derfor vil udgangspunktet også være, at ansættelse i tidsbegrænsede stillinger aflønnede af en ekstern bevilling indebærer, at forskeren automatisk fratræder, når ansættelsen udløber og der ikke længere er midler til aflønningen. Det fremgår af lovmotiverne til lov om tidsbegrænset ansættelse, at ”på linje med øvrige OECD-lande nødvendiggør hensynet til den videnskabelige konkurrence og hensynet til at bevare en dynamisk videnskabelig udviklingskultur på universiteterne, der er kendetegnet ved en høj specialiseringsgrad, at blandt andet en del af forskerne fortsat ansættes i tidsbegrænsede stillinger, der kan forlænges.”⁷⁹⁷

Det informationsretlige berigelseshensyn hviler på en forudsætning om, at informationen har en økonomisk værdi.⁷⁹⁸ Som udgangspunkt betragtes universitetets primære aktiviteter eller videnovertførselsaktiviteter ikke som værende af økonomisk karakter⁷⁹⁹ og dermed ikke som en økonomisk aktivitet. Det er ikke ensbetydende med, at der ikke er efterspørgsel efter universiteternes forskning eller et marked for salg af universitetsforskningen, men udtryk for den ideale formodning om, at videnskabens fremskridt kommer alle til gode, og at tilliden til universitetsforskningen fremmes ved økonomisk, politisk og ideologisk uafhængighed. Det altruistiske sigte, som karakteriserer universitetets nysgerrighedsdrevne grundforskning, medfører, at forskningsaktiviteter inden for universiteternes videnskabelige miljø almindeligvis betragtes som ikke-erhvervsmæssig virksomhed og dermed adskilles fra den erhvervsmæssige forskning. Det kommer til udtryk i den traditionelle fortolkning af undtagelsesbestemmelsen i patentloven. Universitetsforskningen har traditionelt været betragtet som afgrænset fra markedet, og patentlovens eneretsbeskyttelse omfatter efter § 3, stk. 3, ikke handlinger, der udføres i ikke-erhvervsmæssigt øjemed.⁸⁰⁰ Efter forarbejderne anses ”handling i forbindelse med den rent videnskabelige forskning, f.eks. på universiteter og højere læreanstalter, [...] dermed ikke for omfattet af eneretten”,⁸⁰¹ med mindre formålet med den patenterede opfindelse netop er rettet mod anvendelse i forskningsøjemed eller i undervisning. Siden den nordiske patentlovsbetænkning fra 1964 har det været fast antaget, at den rent videnskabelige forskning, f.eks. på universiteterne henhører til handlinger, der udføres i ikke-erhvervsmæssigt øjemed.⁸⁰²

795. Kocktvedgaard: *Konkurrenceprægede Immaterialretspositioner*, 1965, s. 19, jf. ovenfor afsnit 3.2: Fraværet af økonomiske incitamenter var en pointe ved Platons skole i Athen, hvor et konkurrencemoment mellem de forskellige skoler alene forekommer af ideel karakter.

796. LFF nr. 202 27/03/2003 Forslag til lov om tidsbegrænset ansættelse, Bemærkninger til § 5, stk. 2

797. Ibid.

798. Udsen, Henrik (red.): *Lærebog i informationsret*, 2016, s. 53f

799. KOMMISSIONENS FORORDNING (EU) Nr. 1217/2010 af 14. december 2010 om anvendelse af artikel 101, stk. 3, i traktaten om Den Europæiske Unions funktionsmåde på visse kategorier af forsknings- og udviklingsaftaler, artikel 3, stk. 2, jf. BEK nr 63 af 28/01/2011 om gruppefritagelse for visse kategorier af forsknings- og udviklingsaftaler

800. LBK nr 108 af 24/01/2012 af patentloven, § 3, stk. 3, nr. 1, jf. Fællesskabets Patentkonvention (76/76/EØF) art. 31, a)

801. Lindgren, Schovsbo & Thorsen: *Patentloven med kommentarer*, 2012, s. 180, Jf. *Betænkning angående Nordisk patentlovgivning*: ”I uttryckt ’utnyttja’ inläggas vissa betydelser, genom vilka patenträtten begränsas. Härmed åsyftas till en början, att ensamrätten avser tillgodogörandet av uppfinningens ekonomiska värde. Patentet skyddar därvid icke uppfinningens begagnande som kunskapskälla eller som grundval för fortsatt forskning, experiment eller undervisning”. Nordisk Utredningsserie 1963:6, 1964, s. 145

802. Nordisk Utredningsserie 1963:6 Betænkning angående Nordisk patentlovgivning, 1964, s. 145

Konkurrencehensynet vedrører i hovedsagen forskernes konkurrence om at levere den bedste forskning og vinderen belønnes med karrierefremmende prestige og adgang til konkurrenceudsatte forskningsmidler. Konkurrencehensynet vedrører dernæst den økonomiske udnyttelse af forskningen og er udtryk for samfundsøkonomiske forestillinger om den optimale ressourceudnyttelse under markedsvilkår. Universitetet skal efter sin formålsbestemmelse samarbejde med det omgivende samfund og bidrage til udvikling af det internationale samarbejde,⁸⁰³ og heri indgår pligten til kommercialisering af forskningsresultater.⁸⁰⁴ Ovenfor i afsnit 5.3 omtales det teoretiske afsæt for at sammenkoble innovation og forskningsresultater, og ifølge Schumpeter beskyttes innovation bedst ved at beskytte virksomhederne mod konkurrence i en periode gennem tildeling af enerettigheder. Mens opfindelsen i en periode beskyttes af en eneretlig beskyttelse og dermed følgende monopollignende markedsposition kan opfindelsen oparbejde en markedsstyrke, der giver virksomheden økonomisk incitament til fremtidige investeringer i forskning. Siden har den erhvervsmæssige nyttiggørelse af forskningsresultater været genstand for stadig udvikling – ikke mindst som følge af den hastige teknologiske udvikling og internationalisering, som forskningen er under tæt og konstant påvirkning af.

Forskerpatentloven af 1999 har til formål ”at sikre, at forskningsresultater frembragt ved hjælp af offentlige midler nyttiggøres for det danske samfund ved erhvervsmæssig udnyttelse.”⁸⁰⁵ Resultater den rent videnskabelige forskning på universitetet i en ny opfindelse, der er patenterbar eller beskytbar efter brugsmodelloven, pålægger forskerpatentlovens § 11, stk. 1, i dag universitetet at ”få foretaget en vurdering af muligheden for at udnytte opfindelsen erhvervsmæssigt og for at beskytte de til opfindelsen knyttede rettigheder og drøfte med arbejdstageren, hvorledes rettighederne til opfindelsen kan udnyttes erhvervsmæssigt.”⁸⁰⁶ Loven tildeler universitetet kompetence til at pålægge arbejdstageren ”ikke at offentliggøre eller disponere over en opfindelse i to måneder med mulighed for forlængelse af karensperioden, mens universitetet tager stilling til om universitetet vil kræve retten til opfindelsen overdraget med henblik på kommercialisering.”⁸⁰⁷ Loven indeholder i § 12 et økonomisk incitament til at frembringe patenterbare forskningsresultater, idet både forsker og universitet har ret til vederlag ved erhvervsmæssig udnyttelse af opfindelsen. § 16 bestemmer videre, at universitetet har ret til at oppebære indtægterne fra overdragelse af rettigheder til opfindelser og anvende disse indtægter til aktiviteter inden for institutionens formål.

Teknologioverførsel (tech trans) er omsætning af ny viden og teknologi mellem forskningsinstitutioner og erhvervslivet, og disse aktiviteter reguleres i lov om offentlige forskningsinstitutioners kommercielle aktiviteter og samarbejde med fonde. Loven skal ”styrke konkurrenceevnen og de offentlige forskningsinstitutioners relationer til det omkringliggende samfund,”⁸⁰⁸ ved at ”universiteter alene eller

-
803. LBK nr 960 af 14/08/2014 af universitetsloven, § 2, stk. 3
2002/1 LSF 125 Forslag til *Lov om universiteter*, bemærkninger til § 2, stk. 3: ”Universitetet er åbent over for omverdenen og omsætter forskning og uddannelse med blandt andet det formål at bidrage til at fremme vækst, velfærd og udvikling i hele samfundet. Universitetets forpligtelse må ikke stride mod intentionerne i forskerpatentloven, hvorefter opfindelser frembragt ved hjælp af offentlige midler ved blandt andet universiteter skal nyttiggøres for det danske samfund ved erhvervsmæssig udnyttelse.”
Se hertil afsnit 9.5 om modificering af den akademiske ytringsfrihed begrundet i konkurrencehensyn og loyalitetshensyn
805. LOV nr 347 af 02/06/1999 af lov om opfindelser ved offentlige forskningsinstitutioner, § 1
806. LOV nr 347 af 02/06/1999 af lov om opfindelser ved offentlige forskningsinstitutioner, § 11, stk. 1
807. LBK nr 210 af 17/03/2009 af lov om opfindelser ved offentlige forskningsinstitutioner, § 11, stk. 2-3
808. LBK nr. 580 01/06/2014 om offentlige forskningsinstitutioners kommercielle aktiviteter og samarbejde med fonde, § 1

sammen med andre universiteter kan stifte og eje et eller flere aktieselskaber⁸⁰⁹ der ”med kommercielt sigte og på markedsvilkår⁸¹⁰ varetager aktiviteter i forbindelse med teknologioverførsel.

Princippet om konkurrenceudsættelse af forskningsfinansieringen er gennemført for den del af forskningen, der er omfattet af universitetslovens § 20. Samtidig bestemmer konkurrenceretlige regler, at hverken universitetet eller de virksomheder universitetet arbejder sammen med må modtage ulovlig statsstøtte. Balanceringen af hensynet til forskningsfrihed og et konkurrencehensyn bag en forskningsaktivitet ligger til grund for sondringen mellem universitetets ikke-økonomiske aktiviteter og økonomiske aktiviteter. Forsknings- og videnformidlingsinstitutioner modtager statsstøtte, hvis den offentlige finansiering af dem opfylder betingelserne i TEUF art. 107, stk. 1. Efter rammebestemmelserne og EU-Domstolens praksis afhænger det ikke af støttemodtagerens offentligretlige eller privatretlige status, om institutionen betegnes som en virksomhed efter reglerne om statsstøtte. Det indgår heller ikke i vurderingen om virksomheden har til hensigt at skabe profit eller ej. Det afgørende for at betegne universitetet som en virksomhed efter statsstøttereglerne er, om universitetet udøver en økonomisk aktivitet, der består i at udbyde produkter eller tjenesteydelser på et givent marked.⁸¹¹

Universitetets ”aftaler med erhvervsdrivende virksomheder og andre private skal foregå på de vilkår, der gælder på det private marked.”⁸¹² Som ikke-økonomisk aktivitet – og dermed karakteriseret ved forskningsfrihed - betragtes foruden universitetets traditionelle uddannelsesaktiviteter, uafhængig forskning og udvikling, FoU, der sigter på at opnå mere viden og bedre forståelse. Tilsvarende betragtes heller ikke bred formidling af forskningsresultater, herunder i form af undervisning, fri publikation mv. som økonomisk aktivitet, idet videnovertørselsaktiviteter ikke betragtes som en økonomisk aktivitet, såfremt de udføres af universitetet eller i samarbejde hermed og hvor fortjenester geninvesteres i universitetets primære aktiviteter.

Danmarks Forsknings- og Innovationspolitiske Råd opgør de positive effekter for det danske samfund af den høje forskningskvalitet til at række langt ud over de snævre akademiske kredse.⁸¹³ Dermed er dansk forskning ”med sit høje niveau et brand for omverdenen. Det gør Danmark synligt ikke blot i den internationale forskningsverden, men i den globale vidensøkonomi.”⁸¹⁴ Inden for universitets- og forskningssystemets innovationsdrevne paradigme bidrager konkurrenceudsættelsen af forskningen til at fremme et bagvedliggende samfundsmæssigt innovationshensyn: Gennemslagskraften af publiceret dansk forskning anses ofte for at være et udtryk for kvalitet. Ifølge en bibliometrisk analyse af dansk forsknings gennemslagskraft ligger dansk forskning helt i top disse år. ”Sammenholdes dette med en opgørelse af Danmarks innovationsperformance i international sammenligning og OECD’s Innovation Unions Scoreboard (IUS), skærpes Danmarks styrkeposition yderligere, idet Danmark i sidstnævnte betegnes som

809. LBK nr. 580 01/06/2014 om offentlige forskningsinstitutioners kommercielle aktiviteter og samarbejde med fonde, § 1, nr. 1

810. LBK nr. 580 01/06/2014 om offentlige forskningsinstitutioners kommercielle aktiviteter og samarbejde med fonde, § 6

811. Meddelelse fra Kommissionen 2014/C 198/01: Rammebestemmelser for statsstøtte til forskning og udvikling og innovation, 24. juni 2014, pkt. 2.1, litra 17

812. LBK nr. 580 01/06/2014 om offentlige forskningsinstitutioners kommercielle aktiviteter og samarbejde med fonde, § 3

813. Danmarks Forsknings- og Innovationspolitiske Råd: *Viden i verdensklasse. Udkast til rapport til drøftelse og kvalificering på DFiR’s konference den 9. juni 2016*, s. 7

814. *Ibid.* s. 7

”innovation leader”. Omverdenens opmærksomhed mod den positive danske udvikling giver dansk forskning en privilegeret position.”⁸¹⁵

6.4.4 Loyalitetshensyn

”Det er almindeligt antaget,” udtaler Ombudsmanden i en sag om universitetsforskernes ytringsfrihed, ”at ansatte i den offentlige forvaltning har en almindelig forpligtelse til [...] at udføre deres arbejde inden for lovgivningens grænser og i overensstemmelse med ansættelsesmyndighedens interesser samt aktivt medvirke til at realisere de opgaver, strategier og mål som ledelsen har fastlagt for sin virksomhed, også selv om disse tiltag ikke er udmøntet i mere præcise tjenestebefalinger.”⁸¹⁶ Denne og lignende pligter betegnes ofte som loyalitetspligt.⁸¹⁷ Loyalitetspligten i arbejdsforhold er et særlig arbejdsretligt princip, der supplerer de almindelige forpligtelser, der knytter sig til offentlig ansættelse. Det præciseres i universitetslovens § 14, stk. 6, at ”den enkelte forsker har forskningsfrihed inden for sit faglige ansættelsesområde med de forpligtelser, der følger af et ansættelsesforhold.”⁸¹⁸ Dermed udgør loyalitetspligten et bærende modhensyn til den enkelte videnskabelige medarbejders forskningsfrihed.

Gennem ansættelse af videnskabelige medarbejdere søger universitetet at opfylde universitetslovens formålsbestemmelser i § 2 om at udføre forskning og levere forskningsbaseret uddannelse indtil højeste internationale niveau inden for sine fagområder, gennem forskning- og uddannelsesresultater ”bidrage til at fremme vækst, velfærd”⁸¹⁹ og samfundsmæssig udvikling samt udføre sektorforskningsopgaver. Dermed er det et grundlæggende princip i ansættelsesforholdet, at universitetets medarbejdere bidrager til løsningen af arbejdsgiverens formålsbestemmelser ved at yde det arbejde, der i overensstemmelse med universitetslovens § 2, er aftalt i den konkrete ansættelseskontrakt. Arbejdsgiveren har ret til at give generelle ordensforskrifter og ordensdirektiver for den enkelte – ”altså bestemmelser, som er nødvendige for at få helheden med dens mangeartede funktioner til at fungere”, idet arbejdsgiverens rådighedssfære dog begrænses under hensyn til medarbejderens integritet.⁸²⁰

Yderligere fastslås i lovens § 14, stk. 6, at ”rektor kan pålægge medarbejdere at løse bestemte opgaver.”⁸²¹ Den arbejdspligt, der knytter sig til indgåelse af ansættelseskontrakter, indebærer i udgangspunktet, at en ansat ikke kan unddrage sig udførelsen af det arbejde, han kontraktligt har påtaget sig.⁸²² Det er fast antaget, at den ansatte i medfør af ansættelsesforholdet er undergivet biforpligtelser over for sin arbejdsgiver til at agere loyalt og i overensstemmelse med arbejdsgiverens interesser.⁸²³ Baggrunden for den almindelige loyalitetsgrundsætning i arbejdstagerforhold er den almindelige pligt for aftaleparter til at drage omsorg for hinandens interesser. I arbejdstagerforhold påhviler arbejdstagere en troskabspligt i forhold til arbejdsgiveren, og denne troskabspligt rækker ud over ansættelsesforholdet, dvs. at den ansatte ikke ensidigt kan frigøre sig for troskabspligten den dag, ansættelsesforholdet ophører og derigennem tilføje den tidligere arbejdsgiver skade. Arbejdstagerens loyalitetspligt omfatter ”pligt til at

815. Danmarks Forsknings- og Innovationspolitiske Råd: *Viden i verdensklasse. Udkast til rapport til drøftelse og kvalificering på DFIR's konference den 9. juni 2016*

816. FOB 2005.385, s. 407

817. Gammeltoft-Hansen, Hans m.fl.: *Forvaltningsret*, 2. udg., 2002, s. 189

818. LBK nr 261 af 18/03/2015 universitetsloven § 14, stk. 6, 1. pkt.

819. LBK nr 261 af 18/03/2015 af universitetsloven, § 2, stk. 3, 2. pkt.

820. Hasselbalch, Ole: *Ansættelsesret & Personalejura. Lærebog 1*, 3. udg., 2010, s. 368

821. LBK nr 261 af 18/03/2015 universitetsloven § 14, stk. 6, 1. pkt.

822. Hasselbalch, Ole: *Arbejdsret*, 11. udg., 2013, s. 229

823. Jørgensen, Jeppe Høyer: *Ansattes konkurrencehandling-loyalitetspligt og markedsføringslovens §§ 1 og 19*, 2010, s. 59

afstå fra alle handlinger, som undergraver eller belaster arbejdsgiveren på urimelig måde, og til ydermere i en grad, som modsvarer indholdet af den konkrete stilling, aktivt at varetage arbejdsgiverens interesser.⁸²⁴

Loyalitetspligten må i lyset af forskningsfriheden tillempe på parternes handlepligter efter universitetslovens § 14, stk.6, 1. pkt. I vejledningen *God adfærd i det offentlige* udledes af ”almindelige principper om ledelsesret og instruktionsbeføjelse, at den overordnede kan give ordrer til underordnede medarbejdere og om nødvendigt tager stilling til de forskellige tvivlsspørgsmål af f.eks. retlig eller økonomisk karakter, der kan opstå i forbindelse med løsningen af det offentlige opgaver. Instruktionsbeføjelsen betyder, at den ansatte er omfattet af en lydighedspligt til at følge en tjenstlig ordre.”⁸²⁵ Offentligt ansattes lydigheds- og lydighedsforpligtelse er gengivet på tilsvarende vis i Bo Smith-udvalgets notat om Grundlaget for embedsværkets rådgivning og bistand til den politiske ledelse.⁸²⁶

Arbejdsgiverudstedte ordensforskrifter og ordensdirektiver skal opfylde det almindelige saglighedskrav for ledelsesrettens udøvelse, herunder at forskriften ikke må gå videre end påkrævet for at tilgodese ordenen på arbejdspladsen og hensynet til virksomhedens drift.⁸²⁷ Ved vurderingen tillægges det vægt, om anvisningen er sædvanlig og i overensstemmelse med, hvad der kendes i tilsvarende virksomheder. Som arbejdsgiver har universitetet pligt til at udvise hensyn over for den ansattes beskyttelsesinteresse og universitetets pligt til værne om forskerens beskyttelsesinteresse i form af forskningsfrihed er lovfæstet i universitetslovens § 2, stk. 2, 3. pkt., jf. § 2, stk. 3, 3. pkt., og § 14, stk. 6, 2.pkt. I retspraksis afspejles en tendens i udviklingen af den ansættelsesretlige loyalitetspligt til at se kontraktforholdet som et samarbejde, hvor parterne opfattes som medkontrahenter i stedet for modparter⁸²⁸ og en øget hensyntagen til ansattes muligheder for at anvende deres (mere generelle) oparbejdede viden og indsigt, uanset at denne i større eller mindre omfang måtte stamme fra arbejdsgiveren.⁸²⁹

Loyalitetspligt er en objektiv retlig pligt, der ikke knytter sig til loyalitet som dyd eller en moralsk forpligtelse,⁸³⁰ og dermed kan arbejdsgiveren heller ikke med rette kræve at loyalitetspligten har et bestemt moraliserende indhold.⁸³¹ Respektpligten, der knytter sig til loyalitetshensynet i ansættelsesforhold, indebærer, at en arbejdstager skal udvise en i forhold til sin stilling passende (ulastelig) adfærd.⁸³² Det følger af national retspraksis, at misligholdelse på grund af illoyalitet kan føre til bortvisning for at bevare disciplinen på arbejdspladsen. Den påregnelige skadevirkning inddrages ved vurderingen af om en arbejdstagers bagtalelse af virksomheden eller dennes ledelse, herunder i form af

824. Hasselbalch, Ole: *Ansættelsesret & Personalejura. Lærebog 1*, 3. udg, 2010, s. 177

825. Vejledning nr. 9472 af 1. januar 2007 Personalestyrelsen, KL, Danske Regioner: *God adfærd i det offentlige*, juni 2007, s. 9

826. Bo Smith-udvalget: *Grundlaget for embedsværkets rådgivning og bistand til den politiske ledelse*. Notatets afsnit 4.1. Tilsvarende også i SKATs adfærdskodeks, 31. marts 2017.

Bo Smith udvalget bestod af bl.a.: Bo Smith, tidligere departementschef i Beskæftigelsesministeriet, Jørgen Grønnegård Christensen, professor emeritus, Institut for Statskundskab, Aarhus Universitet og Niels Fenger, professor i forvaltningsret, Juridisk Fakultet, Københavns Universitet, m.fl.

827. Hasselbalch, Ole: *Ansættelsesret & Personalejura. Lærebog 1*, 2004, s. 404f

828. U1982B.165 Madsen, Palle Bo: *Loyalitetskrav i kontrakt- og konkurrenceretten*, s. 165

829. Jørgensen, Jeppe Høyer: *Ansattes konkurrencehandling – loyalitetspligt og markedsføringslovens §§ 1 og 19*, 2010, s.208

830. Munkholm, Natalie Videbæk: *Loyalitet i arbejdsretlige relationer*, 2016, s. 524

831. Munkholm, Natalie Videbæk: *Loyalitet i arbejdsretlige relationer*, 2016, s. 498

832. Hasselbalch, Ole: *Ansættelsesret & Personalejura. Lærebog 1*, 3.udg. 2010, s. 388

angreb eller kritik, der fremføres ad uregelrette kanaler på en måde, som er egnet til at vanskeliggøre ledelsens virke, der i henhold til retspraksis kan føre til bortvisning.⁸³³ Arbejdsgiver kan ikke kræve bestemte følelser eller holdninger. Derimod kan alle kræve, at eventuelle bagvedliggende inkompatible holdninger ikke får indflydelse på varetagelsen af de pligter, der følger af ansættelsesforholdet. Det er antaget, at en ansat til eksempel er forpligtet til loyalt at undlade at omtale virksomheden miskrediterende over for virksomhedens relationer på LinkedIn, også selvom den ansatte er kritisk og utilfreds med virksomhedens beslutninger eller værdier.⁸³⁴

Stillingsstrukturbekendtgørelsen er udarbejdet indenfor rammerne af universitetsloven, og forudsættes ”udmøntet i overensstemmelse med lovens bestemmelser, herunder blandt andet bestemmelserne vedrørende forskernes ytrings- og forskningsfrihed,”⁸³⁵ som det fremgår af bekendtgørelsens generelle bemærkninger. Loyaltetspligten indeholder et aspekt, der sigter på at forhindre udspredelse af fortrolige oplysninger. I betænkning nr. 998 /1984 om tavshedspligt er det præciseret, at ”såvel universitetsansatte forskere som andre offentligt ansatte, for hvem det er en tjenestepligt at udføre forskningsopgaver, må anses for omfattet af den sædvanlige tavshedspligt for personer, der virker i offentlig tjeneste eller hverv, under denne del af deres arbejde.”⁸³⁶ For Energistyrelsens energiforskningsprogrammer fastsætter Miljø- og energiministeren nærmere regler for forskningstilskudslovens gennemførelse og administration, herunder om offentliggørelse af resultaterne af de aktiviteter, hvortil der gives tilskud.⁸³⁷ Hovedreglen vil være, at resultaterne skal offentliggøres med henblik på videre anvendelse i forskning og udvikling. Der lægges imidlertid vægt på private virksomheders deltagelse, og disses konkurrencesituation kan medføre, at kravet om offentliggørelse modificeres. Resultaterne af de gennemførte aktiviteter skal dokumenteres i alment tilgængelige rapporter, med mindre andet er aftalt⁸³⁸.

6.5 Afvejningsovervejelser

Med indkredsningen af en række hensyn, der bærer reguleringen af forskningsfriheden, følger behovet for en eller flere afvejningsregler, der kan bidrage til afklaring af retsstillingen ved en afvejning af, hvilke ligeværdige hensyn, der skal veje tungest i retsanvendelsen. Der er også ovenfor blevet indkredset typer af universitetsforskning og de beskyttelsesinteresser, der tilgodeses: Forskerens personlige frihed og udfoldelse, universitetets og samfundets interesse i at forskningen bliver spredt og gennem udnyttelse bliver en værdifuld ressource for samfundet, og herudover et ideelt og demokratisk samfundsfunds-bærende hensyn. Dertil kan der bag den forskningsbaserede myndighedsbetjening ligge et hensyn til samfundsmæssige eller politiske funktioner, der tale for at hemmeligholde information.⁸³⁹ Ovenfor er disse beskyttelsehensyn udmøntet i forskningsfrihedens integritetshensyn, informationsudviklende

833. Ibid. med henvisninger til bla. U2005.1639V, U1987.634H, FV 13.11.1950 og FV 25.6.1982.

834. Munkholm, Natalie Videbæk: *Loyalitet i arbejdsretlige relationer*, 2016, s. 497

835. BEK nr 899 af 01/07/2015 om stillingsstruktur for videnskabeligt personale ved universiteterne, § 1, jf. bilag 1
Generelle bemærkninger

836. Betænkning 998/1984 om tavshedspligt. Afgivet af et udvalg, som Justitsministeriet nedsatte den 18. juli 1979, s. 158f., jf. LFF nr. 6 af 10/02/1985 Forslag til Lov om ændring af borgerlig straffelov (tavshedspligt), bemærkninger til § 1, nr. 2. Spørgsmålet om universitetsforskernes tavshedspligt er uddybende behandlet i Krejsager: *Beskyttelse af forskeres originale idéer og foreløbige forskningsresultater gennem aktindsigtsregler*, U2015.31B

837. Lov nr. 1024 23/12/1998 Forskningstilskudsloven, § 5, stk. 1

838. BKG nr. 596 25/06/1999 af Forsknings- og udviklingsbekendtgørelsen, § 9

839. Andersen, Mads Bryde: *Fragmenter af en informationsretlig grundregulering*, 2003, s. 23

incitamentet samt samfundshensyn. Den nationale lovgivning forudsætter, at balancepunktet mellem hensynene til forskeren, universitetet og samfundet defineres af lovgivningsmagten.

Det informationsretlige grundprincip om, at information frit bør kunne spredes og bruges, understøttes af legalitetsprincippet om, at enhver handling er tilladt med mindre den er forbudt. Dermed består inden for informationsretten et grundlæggende modsætningsforhold mellem ytringsfrihedsreglerne og de partsdispositive forbuds- og enerettigheder, der begrænser adgangen til fri informationsudveksling.⁸⁴⁰ Forskningsfrihed er en informationsrettighed, der specifikt udvider den almindelige ytringsfriheds ret til at behandle information, og kan begrænses af partsdispositive forbuds- og enerettigheder. Udsen lægger ved afvejningen af disse informationsrettigheder overfor ytringsfrihedsreglerne vægt på, om informationen har karakter af en meningstilkendegivelse eller har almen samfundsmæssig interesse, om det er nødvendigt at bruge den beskyttede information, og om der foreligger et kontraktforhold mellem parterne.⁸⁴¹ Med afsæt heri skal afvejningen af hensynene bag reglerne om forskningsfrihed overvejes.

6.5.1 Videnskabelige medarbejderes integritetsværn

Spørgsmålet om arbejdstageres informationsrettigheder kan ikke betragtes isoleret som et rent informationsretligt problem. Ansættelsesforhold er et kontraktforhold, der giver anledning til særlige overvejelser af de kriterier, der indgår ved afbalanceringen af informationsrettigheder. Det gælder for spørgsmål om arbejdstageres ophavsret og opfinderret, at de ikke kan betragtes isoleret som et immaterialretligt problem, men må løses ved inddragelse af en række forskellige bestemmelser i lovgivning og i kollektive overenskomster, regler og grundsætninger, som har relevans for vurderingen af ansættelsesforholdet. Med hjemmel i universitetslovens § 29, skal universitetet følge de af finansministeren fastsatte eller aftalte regler om løn- og ansættelsesvilkår.⁸⁴² Med vejledningen *God adfærd i det offentlige* formidles ”en række af de grundlæggende vilkår og regler, der gælder i den offentlige sektor, til både ansættelsesmyndigheder og ansatte.”⁸⁴³ Universiteterne er arbejdsgivere i en statsfinansieret institution og indgår således den offentlige sektor, der er funderet på demokratiske samfundsmæssige værdier som åbenhed, demokrati, retssikkerhed, integritet, uvildighed, habilitet og loyalitet. Med vejledningen foreligger en afbalancering af disse grundlæggende værdier med de forventninger, der samtidig møder den offentlige sektor om ”at udføre opgaverne smidigt og effektivt og at levere ydelser af høj kvalitet.”⁸⁴⁴ Der kan inden for det enkelte område være fastsat særlige regler af betydning for de ansattes adfærd. I *God adfærd i det offentlige* fremhæves vigtigheden af, at ansatte foruden kendskab til de generelle regler og principper også har det nødvendige kendskab til de særlige forhold, der gælder for den enkelte ansatte på den pågældendes arbejdsplads, og ligeledes hvordan forskellige situationer forventes håndteret. Integritet i forskning og forskerens individuelle forskningsfrihed vedrører universiteternes governance. Det må som følge heraf antageligt tillægges væsentlig betydning, når universitetets interne retningslinjer integrerer principper fra et adfærdskodeks, der nyder bred tilslutning i forskningsmiljøet, som det er tilfældet med det nationale kodeks for integritet i forskningen. Spørgsmål om den ansættelsesretlige betydning af adfærdskodeks, og hvorvidt disse generelle regelsæt om integritetsbeskyttelse har karakter af arbejdsgiverens ordensforskrifter eller

840 Se hertil Udsen, Henrik: *De informationsretlige grundsætninger*, 2009, s. 373

841. Udsen, Henrik: *De informationsretlige grundsætninger*, 2009, s. 394

842. LBK nr 261 af 18/03/2015 Universitetsloven, § 29

843. Personalestyrelsen, KL, Danske Regioner: *God adfærd i det offentlige*, juni 2007, s. 3

844. Personalestyrelsen, KL, Danske Regioner: *God adfærd i det offentlige*, juni 2007, s. 5

ordensdirektiver vil ikke blive forfulgt nærmere i denne fremstilling, hvis sigte afgrænses til den lovmæssige regulering af forskningsfrihed.

Spørgsmål om universitetsansattes forskningsfrihed skal balanceres i forhold til de rettigheder og forpligtelser, der følger af et ansættelsesforhold.⁸⁴⁵ Det er navnlig relevant, når forskerne pålægges forskningsopgaver eller ved forskningsbaseret myndighedsbetjening, at videnskabelige medarbejders forskningsfrihed understøttes af det integritetsværn, som udledes af universitetsansættelsen. I en fælles stræben efter nye erkendelser, der kan tilføjes samfundets fælles viden har universitetet og forskerne et fælles mål med forskningen, og traditionelt er det akademiske fællesskab så tæt vævet, at det kan være vanskeligt at identificere almindelige arbejdsgiver-arbejdstager positioner: Den akademiske frihed omfatter den individuelle forskers frihed, friheden internt i institutionen og eksternt i forhold til det omkringliggende samfund. Tilsvarende omfatter begrebet integritet i forskning, den enkelte forskers integritet, institutionens integritet i sin forskningspraksis og integritet i relation til eksterne samarbejdspartnere og samfundet. Det indebærer, at i forskningssamarbejder med eksterne parter eller forskningsbaseret myndighedsbetjening kan interessefællesskabet i den ansættelsesretlige kontekst mellem universitet og forsker afstedkomme et behov for at værne forskerens integritet i situationer, hvor interesserne ikke er sammenfaldende. Inden for ansættelsesretten er integrationsværnet et grundprincip i ansættelsesforholdet, og skal beskytte arbejdstageren mod forventninger og krav fra arbejdsgiveren som kolliderer med den beskyttelse arbejdstageren må have som selvstændigt individ.⁸⁴⁶

Nedenfor i kapitel 7 undersøges nærmere, hvorledes universitetets integritet såvel som den enkelte forskers integritet værnes ved pligtnormen i universitetslovens § 2, stk. 2. Her skal det bemærkes, at lovbestemmelsen supplerer de almindelige forvaltningsretlige grundsætninger for offentlig myndighedsudøvelse, herunder legalitetsprincippet, saglighedskravet og proportionalitetsprincippet omfatter også en offentlig myndigheds udøvelse af arbejdsgiverkompetence. Integritetsværnet er inden for forvaltningsretten udmøntet i en klarlæggelse af offentligt ansattes ytringsfrihed og meddeleret i den såkaldte whistle-blowerbetænkning fra 2015⁸⁴⁷ og efterfølgende en Vejledning om offentligt ansattes ytringsfrihed⁸⁴⁸ Integritetsværnet skal beskytte arbejdstageren mod krænkelse af arbejdstagerens integritet, og rent systematisk skelnes mellem værnet i henhold til jobbet og til arbejdstageren som privatperson, ligesom der skelnes mellem arbejdstagerens fysiske person og arbejdstagerens psykiske person, hvortil privatlivets fred, identitet og omdømme som person hører. Til eksempel kan den vanskelige sondring vedrørende universitetsforskere's privatsfære i forhold til deres forskningsfelt blive konfronteret af spørgsmål om interesselid, et begreb der inden for de seneste år er dukket op, som udtryk for tid, der anvendes på nødvendigt arbejde, der ikke indgår i timeregnskab. Det klare udgangspunkt er, at arbejdstageren har krav på selv at kunne bestemme over sin fritid og sit privatliv samt til en uovertvåget privatsfære af en vis udstrækning på arbejdspladsen, herunder retten til egne personoplysninger og retten til egen fysisk fremtræden som person samt retten til at kunne tænke, tro og tale og til at markere sig i pagt hermed. En videre forfølgelse af spørgsmål om interesselid, der grænser op til forskerens fri forskning i deres fritid falder uden for denne afhandlings rammer.

845. BEK nr 242 af 13/03/2012 om ansættelse af videnskabeligt personale ved universiteter, § 2

846. Hasselbalch, Ole: *Ansættelsesret & Personalejura. Lærebog 1*, 3. udg., 2010, s. 169

847. Betænkning nr. 1553 om *Offentligt ansattes ytringsfrihed og whistleblowerordninger*, 2015

848. Vejledning nr 10062 af 28/10/2016

6.5.2 Særligt om afbalancering af informationsrettigheder i arbejdstagerforhold

I optakten til denne fremstilling blev det i afsnit 1.6 omtalt, at paradigmeskiftets indvirkning på den akademiske frihed i den juridiske litteratur er blevet adresseret i spørgsmål om immaterielle rettigheder til videnskabeligt arbejde. Hovedsynspunktet om arbejdstageres rettigheder til resultater af egen skabende indsats er formuleret af Ragnar Knoph således, at i tilfælde hvor arbejdsaftalen går ud på, at den ansatte skal skabe åndsværker, er det klart, at arbejdsgiveren får rettigheder over dem i kraft af tjenesteforholdet. "Hvor langt denne retten går, kan det dog ofte være vanskelig å si. Synspunktet må være at principalen vinner den rett over åndsverket som er nødvendig og rimelig, hvis arbeidsavtalen skal nå sitt formål, men heller ikke mere."⁸⁴⁹ Heraf udledes princippet om, at arbejdstageren beholder de rettigheder, som ikke overgår til arbejdsgiveren. Dette udelukker dog ikke, at arbeidskontrakten innebærer begrænsninger i arbejdstagerens dispositionsfrihed. Princippet er inddraget i betænkning nr. 1197/1990 om revision af ophavsretsloven,⁸⁵⁰ og gældende ret udledes af retspraksis, der i udgangspunktet tager afsæt i 1990-betænkningens sigte på at beskrive og afgrænse den overgang af rettigheder, som i mangel af særlige aftaler sker som følge af, at værket bliver til som led i et ansættelsesforhold og princippet om, at ansattes ophavsret overgår til arbejdsgiveren "i det omfang, det er nødvendigt for arbejdsgiverens sædvanlige virksomhed."⁸⁵¹ På dette grundlag er spørgsmålet om balancering af forskningsfrihed ved overgang af informationsretlige enerettigheder mellem arbejdstager og arbejdsgiver belyst i den juridiske litteratur.⁸⁵² Det giver anledning til at undersøge, om der på tværs af de informationsretlige regler om ret til at behandle information kan udledes fælles kriterier for balanceringen af forskningsfrihed og de forpligtelser, der knytter sig til universitetsforskeres ansættelsesretlige forpligtelser. I det følgende argumenteres for, at der kan identificeres fællestræk i balanceringen af de ofte modsatrettede hensyn.

6.5.2.1 Arbejdstagere i lov om arbejdstageres opfindelser

§ 1, stk. 3, i lov om arbejdstageres opfindelser, opfinderloven, sætter rammen for diskussionen om forskningsfrihed og rettighedsspørgsmål mellem arbejdstagere og arbejdsgivere. Retten til opfindelser i erhvervslivet er siden 1955 reguleret i opfinderloven,⁸⁵³ der gælder for alle arbejdsgivere og arbejdstagere. § 1, stk. 3, statuerer et 'professorprivilegie', der består i, at universitetets videnskabelige personale "bevarer patent- ('opfinder') og ophavsretten"⁸⁵⁴ til de opfindelser og beskyttede værker, som de måtte frembringe i forbindelse med deres forskning og undervisning"⁸⁵⁵ Dermed udgør bestemmelsen om 'professor-privilegerede' arbejdstagere en væsentlig undtagelse til hovedreglen i lovens § 5, der siger, at arbejdsgivere har ret til at kræve retten til opfindelser gjort af arbejdstagere overdraget.⁸⁵⁶

849. Knoph, Ragnar: *Åndsretten*, 1936, s. 84f

850. Betænkning nr. 1197 om *Revision af ophavsretslovgivningen: slutbetænkning fra udvalget vedrørende revision af ophavsretslovgivningen*, 1990, s. 69

851. Betænkning nr. 1197 om *Revision af ophavsretslovgivningen: slutbetænkning fra udvalget vedrørende revision af ophavsretslovgivningen*, 1990, s. 69

852. Se eks. Brinck-Jensen, Rosenmeier, Schovsbo og Sommer: *Ansattes immaterielle rettigheder*, 2013, Schovsbo, Jens: *Universitetsansattes immaterialrettigheder: Fra irrationelle professorprivilegier til irrationelle universitetsprivilegier*, Tidsskrift for Rettsvitenskap, vol 121, 3/2008, Andersen, Mads Bryde: *Universitetsforskning og immaterialrettigheder i Danmark*, NIR, 2000/4, Monotti, Ann & Sam Ricketson: *Universities and Intellectual Property. Ownership and Exploitation*, 2002

853. LBK. nr. 104 af 24/01/2012 af lov om arbejdstageres opfindelser

854. Brinck-Jensen, Schovsbo, Rosenmeier & Sommer: *Ansattes Immaterialrettigheder*, 2013, s. 183

855. Schovsbo, Jens: *Universitetsansattes immaterialrettigheder: Fra irrationelle professorprivilegier til irrationelle universitetsprivilegier?* Tidsskrift for rettsvitenskap, årg. 121, hft. 03, 2008, s. 271

856. LBK nr 104 af 24/01/2012 lov om arbejdstageres opfindelser, § 5.

Da loven danner den kontekstskabende ramme for fortolkningen af arbejdstagerbegrebet og arbejde i tjenesteforhold, skal den kort præsenteres. Loven fastslår en række pligter for henholdsvis arbejdsgiver og ansatte. I den forudgående kommissionsbetænkning om arbejdstageres opfindelser drøftes det forhold, at en arbejdstager ikke altid selv vil være i stand til at udnytte de af ham gjorte opfindelser, og for at få et økonomisk udbytte af sin opfindelse, derfor ofte vil være nødt til at overdrage sin opfindelse til andre. Betænkningen stiller principielt arbejdstageren frit med hensyn til hvem han ønsker at sælge sin opfindelse til, men for to grupper af opfindelser findes særlige hensyn at gøre sig gældende: ”Opfindelser, som arbejdstageren er nået til gennem sin tjeneste, og som kan udnyttes af arbejdsgiveren i dennes virksomhed” og arbejdstageres opfindelser, der angår ”løsningen af en nærmere angiven opgave arbejdsgiveren har stillet.”⁸⁵⁷ De to hensyn er udmøntet i § 5, der som nævnt tildeler arbejdsgiveren ret til at kræve retten overdraget til opfindelser, en arbejdstager har gjort og som han må anses at være nået til gennem sin tjeneste, såfremt udnyttelsen af opfindelsen falder inden for virksomhedens arbejdsområde. ”Samme ret har arbejdsgiveren, selv om udnyttelsen af opfindelsen ikke falder inden for virksomhedens arbejdsområde, hvis arbejdstagerens opfindelse angår en ham af virksomheden stillet, nærmere angiven opgave.”⁸⁵⁸ I betænkningen lægges det til grund som betingelse for, at en arbejdsgiver eller en arbejdstager skal kunne påberåbe sig loven, at der ”består et vist fastere tilknytningsforhold mellem arbejdstageren og virksomheden”,⁸⁵⁹ og således defineres § 1, stk. 2, i opfinderloven en arbejdstager, som ”den, der er ansat i offentlig eller privat tjeneste”.⁸⁶⁰

Forholdet mellem tjenesten og opfindelsen er ikke defineret nærmere i 1951-betænkningen ud over, at ”arbejdstageren skal være nået til opfindelsen gennem sin tjeneste, hvormed menes, at ikke enhver nok så fjern forbindelse mellem tjenesten og opfindelsen er tilstrækkelig til at gøre opfindelsen til en tjenesteopfindelse.”⁸⁶¹ Til virksomhedens arbejdsområde regnes efter bemærkningerne til § 5 ”foruden virksomhedens hovedproduktion, hjælpemidler for denne”,⁸⁶² opfindelser, der kan danne grundlag for en helt ny produktion vil også kunne ”henregnes til virksomhedens arbejdsområde, såfremt denne nye produktion falder i naturlig tråd med den hidtidige produktion”,⁸⁶³ med det forbehold, at begrebet arbejdsområde ikke bør være elastisk eller så omfattende, at arbejdstageren vil risikere at ifalde erstatningsansvar ved forkert skøn over udstrækningen af virksomhedens arbejdsområde.⁸⁶⁴ Det er antaget, at virksomhedens arbejdsområde for så vidt angår universiteter og offentlige forskningsinstitutioner ikke afgrænses til den enhed, center, institut eller fakultet arbejdstageren tilhører, men at hele institutionens forskningsområde indgår i vurderingen. Således vil en institution, som bedriver medicinsk forskning, få ret til at overtage en medicinsk opfindelse selvom opfindelsen er gjort af en arbejdstager, som er ansat ved et psykologisk eller teknisk institut.⁸⁶⁵ Opfinderens ret (men ikke pligt) til at søge om patent kan arbejdstageren ikke på forhånd give afkald på⁸⁶⁶, og den omstændighed, at

857. Betænkning om arbejdstageres opfindelser afgivet af den af Handelsministeriet under 10. februar 1950 nedsatte kommission, 1951, s 21, jf. s. 29 bemærkninger til § 5

858. LBK nr 104 af 24/01/2012 af lov om arbejdstageres opfindelser, § 5

859. Kommissions Betænkning om arbejdstageres opfindelser, 1951, s 20

860. LBK nr 104 af 24/01/2012 af lov om arbejdstageres opfindelser, § 1, stk. 2

861. Betænkning om arbejdstageres opfindelser, 1951, s 21, jf. s. 29 bemærkninger til § 5

862. Betænkning om arbejdstageres opfindelser afgivet af den af Handelsministeriet under 10. februar 1950 nedsatte kommission, 1951, s 21, jf. s. 29 bemærkninger til § 5

863. Betænkning om arbejdstageres opfindelser afgivet af den af Handelsministeriet under 10. februar 1950 nedsatte kommission, 1951, s 21, jf. s. 29 bemærkninger til § 5

864. Betænkning om arbejdstageres opfindelser, 1951, s 21, jf. s. 29 bemærkninger til § 5

865. Stenvik, Are: *Patentrett*, 2. udg., 2006, s. 277f

866. LBK nr 104 af 24/01/2012 af lov om arbejdstageres opfindelser, § 7, stk. 3, 2. pkt.

arbejdsgiveren har fået overdraget opfinderretten, har ikke betydning for arbejdstagerens ret efter patentlovens § 8 til at få sit navn anført i patentbrevet.

6.5.2.2 'Professorprivilegerede' arbejdstagere

Hensynet til den videnskabelige forskningsfrihed begrunder et 'professorprivilegie', hvorved universiteternes videnskabelige personale adskilles fra arbejdstagere i almindelighed.⁸⁶⁷ Som nævnt fastslår § 1, stk. 3, i lov om arbejdstageres opfindelser, at "lærere og andet videnskabeligt personale ved universiteter og andre højere læreanstalter anses ikke i denne deres egenskab som arbejdstagere og har den fulde ret til de af dem gjorte opfindelser, medmindre andet måtte være bestemt ved anden lov eller følge af aftale."⁸⁶⁸ I litteraturen argumenterer Schovsbo for, at det således er "ansættelsens særlige karakter, som fører til, at den almindelige ophavsretlige regel om, at retten til ansattes værker overgår til arbejdsgiveren i den udstrækning dette er 'nødvendigt af hensyn til dennes sædvanlige virksomhed'⁸⁶⁹, ikke medfører rettigheder til universiteterne til forsknings- og undervisningsmateriale. Det er også særheden ved universitetsansættelsen, som fører til, at opfinderloven ikke finder anvendelse på universitets-ansatte."⁸⁷⁰ Afvejningen fører til antagelsen af, at universitetsansatte forskeres fri forskerret omfatter retten til at råde over egne opfindelser.⁸⁷¹ I Sverige med en tilsvarende lovgivning har Stuevold Lassen givet udtryk for, "at 'privilegiet lar seg overhodet ikke begrunne rasjonelt, og fremtrer som særlig urimelig på bakgrunn av de summer samfunnet i dag stiller til rådighet for forskningen ved universitetene og høyskolene".⁸⁷² Også "på det ophavsretlige område lever 'professorprivilegiet'. Universitetet opnår ikke i kraft af ansættelsen ret til at råde over forsknings- og undervisningsmateriale."⁸⁷³ Hermed er professorprivilegiet ikke udtryk for en retlig undtagelse, men betegnelse for retsfølgen af de almindelige regler på ansættelsesforholdet og § 1, stk. 3, får karakter af en gentagelse af det, som allerede følger af en korrekt fortolkning af hoved-reglen i § 1, stk. 2, som Jens Schovsbo har bemærket,⁸⁷⁴ fordi "universitetsansættelsen adskiller sig fra en 'normal' ansættelse bl.a. ved, at professorer ikke er ansat med henblik på at producere goder, som kan udnyttes kommercielt af universitetet, og ved at universiteterne ikke er direkte økonomisk afhængige af de ansattes forskning eller undervisning.⁸⁷⁵ Ud fra en retlig betragtning, konkluderer Schovsbo, ville loven selv uden § 1, stk. 3, næppe finde anvendelse på universitetsprofessorer m.v.⁸⁷⁶ Synspunktet finder støtte i den afvejning mellem universitetsansættelse og ansættelse på generelle arbejdstagervilkår, som indgår i 1951-betænkningen. Kommission er opmærksom på, "at der ikke skønnes at være grund til en sådan undtagelsesbestemmelse i Danmark, idet de pågældende tjenestemænd i reglen ikke er beskæftiget ved forskningsarbejde med henblik på økonomisk

867. Betænkning om arbejdstageres opfindelser, 1951, s 20, jf. s. 28 bemærkninger til § 1, stk. 3

868. LBK nr 104 af 24/01/2012 af lov om arbejdstageres opfindelser

869. Betænkning nr. 1197 om *Revision af ophavsretslovgivningen: slutbetænkning fra udvalget vedrørende revision af ophavsretslovgivningen*, 1990, s. 69

870. Schovsbo, Jens: *Universitetsansattes immaterialrettigheder: Fra irrationelle professorprivilegier til irrationelle universitetsprivilegier*, Tidsskrift for Rettsvitenskap 2008/03

871. Kommissions Betænkning om arbejdstageres opfindelser, 1951, s 20

872. Lassen, Birger Stuevold: *Lærere og vitenskapelig personale ved universitet og høyskole skal ikke i denne egenskab anses som arbeidstakere*, 1977, s. 242f

873. Schovsbo, Jens: *Universitetsansattes immaterialrettigheder: Fra irrationelle professorprivilegier til irrationelle universitetsprivilegier?* Tidsskrift for rettsvitenskap, årg. 121, hft. 03, 2008, s. 284

874. Jens Schovsbo: *Universitetsansattes immaterialrettigheder: Fra irrationelle professorprivilegier til irrationelle universitetsprivilegier?* Tidsskrift for rettsvitenskap, årg. 121, hft. 03, 2008, s. 274

875. Jens Schovsbo: *Universitetsansattes immaterialrettigheder: Fra irrationelle professorprivilegier til irrationelle universitetsprivilegier?* Tidsskrift for rettsvitenskap, årg. 121, hft. 03, 2008, s. 273

876. Jens Schovsbo: *Universitetsansattes immaterialrettigheder: Fra irrationelle professorprivilegier til irrationelle universitetsprivilegier?* Tidsskrift for rettsvitenskap, årg. 121, hft. 03, 2008, s. 274

gevinst. Desuden beskæftiger de højere læreanstalter sig normalt ikke med udnyttelse af opfindelser.⁸⁷⁷ I kommissionsudvalgets overvejelser er også indgået, at lovens bestemmelser i første række har til formål at beskytte arbejdstageres interesser, og at ved en undtagelse fra lovens bestemmelser ”ville universiteternes videnskabelige personale såfremt ikke andet måtte være bestemt i anden lov – ganske vist have fri rådighed over deres opfindelser, men på den anden side også være unddraget lovens beskyttelse over for arbejdsgiveren, in casu staten.”⁸⁷⁸

Det giver anledning til en nærmere undersøgelse af motiverne og hensynsafvejningen bag § 1, stk. 3. Det er alene de pågældende lærere og videnskabelige medarbejdere, der ’i denne deres egenskab’ efter § 1, stk. 3, er udelukkede fra loven. Reglens særprægede sproglige vending⁸⁷⁹, ”der end ikke kan tilskrives bestemmelsens nordiske udspring (den norske og svenske § 1, stk. 2, lyder ’... i denne/denna egenskab.’),⁸⁸⁰ er en grammatisk konstruktion, der forstærkende påpeger, at det er i den i betænkningen netop beskrevne egenskab - hvor forskere bør være friere stillet over for deres forskning og undervisning-, at de universitetsansatte ikke er arbejdstagere. I vurderingen af universitetsansættelsen indgår, at forskningen ikke sker med økonomisk gevinst for øje, at det ikke er universitetets normale virksomhed at udnyttelse af opfindelser og at forskerens frie forskerret ikke begrænses ved at påtvinge forskeren at udføre en bestemt opfinderopgave. Sondringen mellem kommerciel industriel forskning og videnskabelig universitetsforskning ligger til grund for tilkomsten af en særlig regulering af rettigheder til at udvikle og udbrede videnskabelig forskning. Universitetsansættelse for så vidt angår videnskabelige medarbejdere defineres ved forskningsfrihed, og § 1, stk. 3, afspejler, at lovens primære arbejdstagerhensyn viger for hensynet til forskningsfriheden, i overensstemmelse med kommissionsbetænkningens præciserende sammenfatning: ”Det er af stor vigtighed, at videnskabsmændenes frie forskerret ikke begrænses”, fremgår det af kommissionsbetænkningen, ”men kommissionens flertal ønsker dog at fremhæve, at den omstændighed, at de omhandlede videnskabsmænd undtages fra loven, ikke har nogen indflydelse på deres almindelige ansættelses- og arbejdsvilkår. Disse må som hidtil fastsættes i eller i henhold til tjenestemandsløven eller ved individuelle aftaler”.⁸⁸¹

Forud for universitetslovens regulering af forskningsfrihed, statuerer formodningsreglen i § 1, stk. 3, i lov om arbejdstageres opfindelser, forskningsfrihed for lærere og videnskabeligt personale i denne deres egenskab af ansatte ved universitetet beskæftigede med forskning og forskningsbaseret undervisning. Formodningsreglen er udtryk for en værdiopfattelse, jf. betænkningens ovenfor omtalte anerkendelse af den ”livsvigtige forskningsfrihed,”⁸⁸² og i lovforslaget bemærkes det supplerende til § 1, at ”man har ikke anset det for nødvendigt at lade bestemmelsen omfatte enhver undervisningsvirksomhed eller skoleform, idet hensynet til den videnskabelige forsknings frihed i relation til undervisningsvæsenet formentlig kun har praktisk betydning for de højere læreanstalter.”⁸⁸³ Forskerpatentloven fraviger ved definitionen af arbejdstagere i §§ 4-5 det grundlæggende hensyn til forskningsfriheden. Modifikationen gælder alene ”i denne lov,” dvs. med det sigte, at ”forskningresultater frembragt ved hjælp af offentlige midler

877. Kommissions Betænkning om arbejdstageres opfindelser, 1951, s 20

878. Kommissions Betænkning om arbejdstageres opfindelser, 1951, s. 19

879. Eks. i ODS på tilsvarende litterær brug af attributiv demonstrativt ejendomspronomen: J.P.Jacobsen: *Fru Marie Grubbe*: ”Siden Festen . . . havde Marie Grubbe ofte tænkt paa denne sin Svoger”

880. Andersen, Mads Bryde: *Lov om arbejdstageres opfindelser - med kommentarer*, 1995, s. 20

881. Kommissions Betænkning om arbejdstageres opfindelser, 1951, s 20

882. Se ovenfor afsnit 6.3.3, jf. Betænkning om arbejdstageres opfindelser, 1951, s 20, jf. s. 28 bemærkninger til § 1, stk. 3

883. Kommissions Betænkning om arbejdstageres opfindelser, 1951, supplerende bemærkninger til § 1, s 28

nyttiggøres for det danske samfund ved erhvervsmæssig udnyttelse.”⁸⁸⁴ Af lovbemærkningerne til § 5, fremgår, at universitetets videnskabelige personale ikke er omfattet af tjenestetidsaftaler og heller ikke af regler om mødepligt, og at det derfor kan være vanskeligt i praksis at fastslå, om forskningens resultater er frembragt i eller uden for ansættelsesforholdet.

Lov om arbejdstageres opfindelser er ændret i 2007⁸⁸⁵ og senest gennemskrevet i 2012,⁸⁸⁶ men bestemmelsen i § 1, stk. 3, er fortsat uændret, og således er gældende ret, at ”lærere og andet videnskabeligt personale ved universiteter og andre højere læreanstalter anses ikke i denne deres egenskab som arbejdstagere og har den fulde ret til de af dem gjorte opfindelser, medmindre andet måtte være bestemt ved anden lov eller følge af aftale.”⁸⁸⁷ Dermed er professorprivilegiet i § 1, stk. 3, fortsat udgangspunktet for fortolkningen af universitetsansatte forskere som arbejdstagere uden for det område, der reguleres af forskerpatentloven og indskrænkninger, der er bestemt i universitetsloven. Universitetslovens indskrænkninger behandles nedenfor i kapitel 8. Her kan ’professorprivilegiet’ sammenfattes som udtryk for en vurdering af universiteternes videnskabelige personale som arbejdstagere i tjenesteforhold, og i vurderingen indgår:

- at forskningen ikke sker med henblik på økonomisk gevinst,⁸⁸⁸
- at det ikke indgår i universitetets normale virksomhed (at bedrive forskning og undervisning) at udnytte opfindelser,
- ”at forskerens frie forskerret ikke begrænses ved at påtvinge forskeren mod hans vilje at udføre en bestemt opfinderopgave,”⁸⁸⁹
- at professorprivilegiet ikke har nogen indflydelse på forskerens almindelige ansættelses- og arbejdsvilkår.

6.5 Sammenfattende om den informationsretlige systematisering af forskningsfrihed

I overgangen mellem afhandlingens almindelige del og specielle del er reglerne om forskningsfrihed i dette kapitel blevet systematiseret som led i besvarelsen af **Forskningsspørgsmål 2: Ved fortolkning af regler om forskningsfrihed: Hvilke lovlige hensyn kan inddrages i afvejningen?** I national ret defineres forskningsfrihed ved universitetets forskningsfrihed og den enkeltes forskningsfrihed, idet der sondres mellem forskningsfrihed og yringsfrihed, men gennemgangen ovenfor har vist, at forskningsfrihed udspringer af yringsfrihed. Således beskyttes den fri videnskabelige forskning og akademisk frihed efter EMRK artikel 10 og EUC artikel 13, med de indskrænkninger, der følger af EMRK artikel 10, stk. 2. Forskningsfrihed er således en materiel frihed, og udøvelsen af forskningsfriheden medfører pligter og ansvar, og kan underkastes formaliteter, betingelser, restriktioner eller straffebestemmelser, ”som er foreskrevet ved lov og er nødvendige i et demokratisk samfund”⁸⁹⁰ af hensyn, der er udtømmende oplyst i artikel 10, stk. 2. Indskrænkninger omfatter hensyn til at ”beskytte

884. LBK nr. 210 17/03/ 2009 af lov om opfindelser ved offentlige forskningsinstitutioner, § 1

885. LOV nr 1370 af 28/12/2011 Lov om ændring af patentloven og forskellige andre love

886. LBK nr 104 af 24/01/2012 af lov om arbejdstageres opfindelser

887. LBK nr 104 af 24/01/2012 af lov om arbejdstageres opfindelser, § 1, stk. 3

888. LBK nr 104 af 24/01/2012 af lov om arbejdstageres opfindelser

889. Kommissions Betænkning om arbejdstageres opfindelser, 1951, s 19

890. EMRK artikel 10, stk. 2

andres gode navn og rygte eller rettigheder og for at forhindre udspredelse af fortrolige oplysninger.”⁸⁹¹ Med henblik på at etablere en position, der uafhængig af universitetsforskningens divergerende paradigmer og dertilknyttede retlige fællesskaber kan danne afsæt for afhandlingens de lege lata-analyser af universitetslovens regulering af forskningsfrihed, er reglerne om forskningsfrihed systematiseret inden for informationsretten, hvor forskningsfrihed i lighed med de øvrige ytringsfrihedsregler karakteriseres ved at være specifikke regler om ret til at behandle information.

Lovregler om indskrænkninger i forskningsfriheden består herefter foruden universitetslovens specifikke undtagelsesregler, af specifikke regler om ret til at behandle information, herunder regler om fortrolighed og aktindsigt, der kan begrænse friheden til offentliggøre forskningsdata og -resultater.

Forskningsfriheden kan endvidere indskrænkes af hensyn til økonomiske og ideelle informationsrettigheder, der findes i bl.a. forskerpatentloven samt af hensyn til beskyttelse mod freds- og ærekrænkende udtalelser efter straffeloven og EMRK artikel 8. Da forskningsfrihed hører til ytringsfrihedsreglerne, kan forskningsfriheden ikke alene indskrænkes af videnskabetiske regelsæt, men tillige af generelle adfældsregler som Vejledning om offentligt ansattes ytringsfrihed.

Forskningssspørgsmål 2 anses herefter for besvaret med hensynskataloget, der er opstillet i afsnit 6.3 for så vidt angår hensynene bag forskningsfrihed og de i afsnit 6.4 beskrevne modhensyn, som ligger til grund for de regler, der modificerer forskningsfriheden i dets fulde betydning, der sammenvæver universitetets forskningsfrihed, den individuelle forskningsfrihed og den akademiske ytringsfrihed.

I afhandlingens specielle del følger en de lege lata-analyse af universitetslovens regulering af forskningsfrihed, der tager udgangspunkt i lovens bestemmelser om universitetets forskningsfrihed og den enkeltes forskningsfrihed, men i lyset af at forskningsfrihed er en udvidet ytringsfrihed. Hovedreglen om forskningsfrihed i § 2, stk. 2, præciseres i § 14, stk. 6 og § 2, stk. 3, og nedenstående tabel viser, hvordan forskningsfrihed i de følgende kapitler 7, 8 og 9 analyseres som en sammenvævning af universitetets forskningsfrihed, den enkeltes forskningsfrihed og den akademiske ytringsfrihed og i lyset af de indskrænkende lovregler, der er identificeret ovenfor, jf. afsnit 6.2.1.

Informationsretlig regulering af forskningsfrihed			
	Universitetets forskningsfrihed	Den enkeltes forskningsfrihed	Akademisk ytringsfrihed
<p>Analyseres i Kapitel 7</p>	<p>Universitetsloven § 2, stk. 2, EMRK artikel 10 <i>Specifikke undtagelsesregler:</i> universitetsloven § 33, stk. 2, jf. § 2, stk. 4, <i>Specifikke regler om ret til at behandle information:</i> forvaltningsloven § 3, 27, stk. 4</p>	<p>Universitetsloven § 2, stk. 2</p>	
<p>Kapitel 8</p>		<p>Universitetsloven § 14, stk. 6 EMRK artikel 10</p>	

891. LFF nr. 143 10/02/2011, Forslag til Lov om ændring af universitetsloven [...] (Opfølgning på evaluering af universitetsloven), Almindelige bemærkninger, 3.2.3.3 forskningsfrihed

Kapitel 9	lov om arbejdstageres opfindelser § 1, stk. 3	Universitetsloven § 2, stk. 3 EMRK artikel 10 Specifikke undtagelsesregler: § 2, stk. 3, 2. pkt., § 24, Ene-og forbudsrettigheder: forskerpatentloven §§ 4-5, 11, (EU)1290/2013, art. 1, stk. 3, litra c straffeloven §§ 152, 267, EMRK artikel 8 Generelle adfærdsregler: Eks. Vejledning om offentligt ansattes ytringsfrihed, Dansk kodeks for integritet i forskningen konkurrencelovens § 11a (EU) 1217/2010 artikel 3, stk. 2
-----------	--	--

Tabel 1 Informationsretlig regulering af forskningsfrihed

6.5.1 Generelle principper om forskningsfrihed

Inden for de informationsretlige rammer er der ovenfor opstillet et hensynskatalog bag reglerne om forskningsfrihed og de regler, der gyldigt kan indskrænke forskningsfriheden. Sigtet har - været på tværs af de fællesskaber forskningsfriheden indgår i - at identificere de generelt relevante hensyn og dermed fastlægge kredsen af lovlige kriterier, der kan blive tale om at inddrage i hensynsafvejningen ved retsanvendelsen. På denne baggrund er det muligt at sammenfatte følgende generelle principper om forskningsfrihed:

Forskningsfrihed er et grundlæggende princip i et demokratisk samfund. Forskningsfrihed består af universitetets forskningsfrihed, den individuelle forskningsfrihed og den akademiske ytringsfrihed. Den individuelle forskningsfrihed garanterer forskerens frie forskning ved valg af emne, metode og fremgangsmåde, og er forbundet med den akademiske ytringsfrihed til at formidle information og distribuere viden og videnskabelig sandhed uden begrænsninger. Universitetets forskningsfrihed garanterer universitetets institutionelle autonomi og uafhængighed som medlem af Akademia, og er dermed en forudsætning for den enkeltes forskningsfrihed. Samlet set er formålet med forskningsfrihed at sikre det sandhedssøgende kommunikative fællesskab – i Akademia, såvel som i det demokratiske samfund. Foruden disse operationelle informationsfunktioner, besidder forskningsfrihed en emotionel funktion, der vedrører identiteten i forskningsfrihedens kontekstskabende fællesskab. Forskningsfrihed er en udvidet ytrings- og informationsfrihed, der systematisk kan henføres til ytringsfrihedsreglerne inden for den informationsretlige regelstrukturs regler om ret til at behandle information. Ligeledes kan de hensyn, der er relevante for forskningsfrihedens regler: incitamentshensyn, samfundsmæssige berigelseshensyn, privatlivs- og personlighedshensyn, henføres til kredsen af informationsretlige hensyn. Efter forarbejderne til § 1, stk. 3, i lov om arbejdstageres opfindelser, implicerer forskningsfrihed, at den fri forskning ikke sker med henblik på økonomisk gevinst, at ”forskerens frie forskerret ikke begrænses ved at påtvinge forskeren mod hans vilje at udføre en bestemt opfinderopgave”⁸⁹² samt at universitetets autonomi og uafhængighed implicerer, at det ikke indgår i universitetets normale virksomhed at udnytte opfindelser. Retsreglers bagvedliggende hensynsafvejninger påvirkes af, hvilket fællesskab eller retskultur forskningsfriheden indgår i. Transformerings af universitets- og forskningssystemet er

892. Kommissions Betænkning om arbejdstageres opfindelser, 1951, s 19

udmøntet i en udvidelse af universitetets formålsbestemmelse, som har betydning for afbalanceringen af hensyn bag reglerne om universitetets forskningsfrihed, den individuelle forskningsfrihed og den akademiske ytringsfrihed. Forskningsfrihed er en materiel frihed, der efter en konkret vurdering kan modificeres af lovmæssige indskrænkninger, der er nødvendige i et demokratisk samfund.

Sammenhængen mellem den enkeltes forskningsfrihed og akademisk ytringsfrihed betyder, at forskerens uindskrænkede frie forskning også formodes at være omfattet af uindskrænket akademisk ytringsfrihed, men det må formodes at konkrete indskrænkninger i den frie forskning, eksempelvis ved forskningsbaseret myndighedsbetjening tilsvarende konkrete indskrænkninger i den akademiske ytringsfrihed eks. i form af forvaltningsretlige fortrolighedsbestemmelser. At der til fri forskning baseret på konkurrenceudsatte grundforskningsfonds-midler tilsvarende er knyttet modifikationer i den akademiske ytringsfrihed eks. i form af bevillings-forudsætninger vedrørende open acces-formidling af resultaterne.

I en informationsretlig kontekst kan sammenhængen udtrykkes ved, at *Jo større forskningsfrihed i den forskningsindsats, der ligger til grund for informationen, jo bredere beskyttelse af den akademiske ytringsfrihed tildeles informationen. Tilsvarende følger, at jo mindre forskningsfrihed i forskningsindsatsen, der ligger til grund for informationen, jo smallere beskyttelse af den akademiske ytringsfrihed.* Konventionsorganerne har ved dynamisk fortolkning udledt visse vigtige grundprincipper om beskyttelse af begrebet akademisk frihed i artikel 10, som består i en beskyttelse af universitetsverdenens kommunikative fællesskab. Rammerne for afbalancering af forskningsfrihed har skiftet karakter som følge af universitetsforskningens voksende samfundsmæssige og grænseoverskridende betydning. En fælleseuropæisk standard for forskningsfrihed indskrænker den nationale skønsmargin i forhold til Den Europæiske Menneskerettighedskonvention. Opstillingen af ovenstående principper efterlader flere ubesvarede spørgsmål omkring det konkrete indhold og rækkevidden af universitetslovens regulering af forskningsfrihed. De opstillede principper vil i det følgende danne grundlag for afhandlingens retsdogmatiske analyser med sigte på afklaring og præcisering af universitetslovens bestemmelser om forskningsfrihed.

SPECIEL DEL

Forskningsfrihed i en innovationsdrevne universitetslovgivning

KAPITEL 7

UNIVERSITETETS FORSKNINGSFRIHED

Universitetslovens § 2, stk. 2

7.1 Problemstillingen og disposition

Kapitel 7 indleder afhandlingens specialstudier, der gennem analyser af universitetslovens regulering bidrager til afhandlingens overordnede sigte på at beskrive og analysere forskningsfrihed efter gældende dansk ret. Gennemgangen ovenfor i afhandlingens almindelige del har vist, at forskningsfrihed er dobbelt forankret i henholdsvis national ret og i internationale konventioner. Efter afhandlingens tese stiller den europæiske grund- og menneskeretlige beskyttelse af akademisk frihed krav til universitetslovens regler om forskningsfrihed, der må udformes og fortolkes under skyldig hensyntagen til den menneskeretlige beskyttelse af akademisk frihed. I dette kapitel undersøges tesens holdbarhed i forhold til den del af forskningsfriheden, der omfatter universitetets forskningsfrihed. Ud fra gennemgangen i kapitel 4 af den nationale lovgivnings beskyttelse af forskningsfrihed, kan der opstilles en forventning til dette kapitels analyse, at der ikke består et problem i universitetslovens regulering af universitetets forskningsfrihed i forhold til den menneskeretlige beskyttelse, jf. princippet om øget institutionel frihed i afsnit 4.6 og 2011-indberetningen i den femte periodiske rapport til FNs komite for økonomiske, sociale og kulturelle rettigheder om forskningsfriheden ved danske universiteter.⁸⁹³ På den baggrund kan dette kapitels analyse forekomme overflødig, men påvisningen ovenfor af de retlige fællesskabers forskellige konceptioner af forskningsfrihed og bagvedliggende bærende hensyn indebærer, at en sådan konklusion ikke kan drages uden nærmere kendskab til universitetets forskningsfrihed efter gældende dansk ret.

Forskningsfrihed er en udvidet informations- og ytringsfrihed, jf. systematiseringen i kapitel 6. Det grundlæggende princip om forskningsfrihed hjemles i universitetslovens § 2, stk. 2, og gælder alle universitetets opgaver, som de er fastlagt i universitetslovens § 2. I dette kapitel analyseres universitetets forskningsfrihed efter § 2, stk. 2. Princippet om forskningsfrihed præciseres og modificeres i § 14, stk. 6, (den individuelle forskningsfrihed) og § 2, stk. 3, (den akademiske ytringsfrihed), og disse regler vil blive genstand for nærmere analyser i kapitel 8 og kapitel 9. Dette kapitels analyse af universitetslovens § 2, stk. 2, sigter dermed på en delvis besvarelse af afhandlingens **Forskningsspørgsmål 3: Hvordan er forskningsfrihed beskyttet efter universitetsloven?**

Spørgsmålet er formuleret i lyset af den uklarhed, som den nuværende § 2, stk. 2, - efter sin ordlyd og forarbejder – er behæftet med vedrørende indholdet og rækkevidden af universitetets forskningsfrihed. Forud for kapitlets de lege laga analyse af universitetslovens § 2, stk. 2, i afsnit 7.3, beskrives i afsnit 7.2 forskningsfrihedens udspring i grundlovens § 77. I afsnit 7.4. analyseres regler, der indskrænker universitetets forskningsfrihed og det fører frem til en fortolkning af princippet om universitetets forskningsfrihed i afsnit 7.5, og der også omfatter en pligt til at værne om forskningsfriheden, som

893. Jf afsnit 4.7.2

behandles i afsnit 7.6. Herefter sammenfattes i afsnit 7.7 analysen af universitetets forskningsfrihed efter § 2, stk. 2, fortolket i lyset af EMRK artikel 10.

7.2 Grundlovens § 77

I dansk ret knyttes den akademiske frihed til den konstitutionelle ytringsfrihed i grundlovens § 77, hvorefter ”*enhver er berettiget til på tryk, i skrift og tale at offentliggøre sine tanker, dog under ansvar for domstolene. Censur og andre forebyggende forholdsregler kan ingensinde på ny indføres.*”⁸⁹⁴

Ytringsfriheden efter grundlovens § 77, 1. pkt., er ikke en materiel ytringsfrihed. Da offentliggørelsen sker under ansvar for domstolene, kan borgeren efterfølgende blive stillet til ansvar for de offentliggjorte ytringer. Det er dermed almindeligt antaget i den statsretlige litteratur,⁸⁹⁵ at grundlovens ytringsfrihedsbestemmelse alene beskytter mod forudgående indgreb, jf. det absolutte forbud mod censur i § 77, 2. pkt. Spørgsmålet om beskyttelse af ytrings- og forskningsfriheden i grundloven, har ministeren i 2007 besvaret over for Udvalget for Videnskab og Teknologi: ”I Danmark har vi en lang og god tradition for både ytrings- og forskningsfrihed. Ytringsfriheden er basis for forskningsfriheden. Forskningsfriheden drejer sig dog om et helt specifikt område, hvorfor den er reguleret i særskilt lovgivning herom”.⁸⁹⁶

Forskningsfrihed opfattes således i dansk ret som et helt specifikt område af ytringsfriheden, som er reguleret i særskilt i universitetslovgivningen, der supplerer den grundlovssikrede ret til at offentliggøre sine tanker under ansvar for domstolene, og dermed inden for loven, af artikel 10, i Den europæiske menneskerettighedskonvention. Grundlovens frihedsrettigheder skal ikke forstås i overensstemmelse med de tilsvarende bestemmelser i menneskerettighedskonventionen,⁸⁹⁷ men bestemmelsen i grundlovens § 77 bidrager til antagelsen af, at der i Danmark eksisterer et retsprincip om akademisk frihed, selv om forskningsfrihed ikke har grundlovsmæssig status som en formel frihedsret, men må finde sin hjemmel i universitetslovens § 2, stk. 2.

7.3 Universitetets forskningsfrihed – universitetslovens § 2, stk. 2

Universitetets forskningsfrihed er lovhjemlet i universitetslovens § 2, stk. 2: ”*Universitetet har forskningsfrihed. Universitetet skal værne om universitetets og den enkeltes forskningsfrihed og om videnskabsetikken.*”⁸⁹⁸ Universitetslovens § 2, stk. 2, er affattet ved 2011-lovrevisionen, hvor 2. pkt. blev tilføjet bestemmelsen, med det formål, ”at tydeliggøre sammenhængen mellem den individuelle forskningsfrihed, som er knyttet til de videnskabelige medarbejdere, og den institutionelle forskningsfrihed, der er knyttet til universitetet.”⁸⁹⁹ Det fremgår af lovmotiverne, at det ikke har været

894. LOV nr 169 af 05/06/1953 Grundloven § 77

895. Christensen, Jens Peter: *Internationale konventioners betydning for Højesterets grundlovsfortolkning*, U2013B.15, s. 16. En grundsætning om uindskrænket ytringsfrihed vedrørende offentlige anliggender frembragt af Peter Germer i disputatsen *Ytringsfrihed*, 1973, s. 209, synes ikke at have vundet indpas.

896. Minister Helge Sanders svar på spørgsmål nr. 20 stillet af Udvalget for Videnskab og Teknologi den 19. december 2007 til ministeren for videnskab, teknologi og udvikling (Alm. del). Udvalget for Videnskab og Teknologi 2007-08 (2. samling)

897. Dahl, Børge: *Grundlovsskrivning in Hyldestsskrift til Jørgen Nørgaard*, 2003, s. 105

898. LBK nr 261 af 18/03/2015 universitetsloven § 2, stk. 2

899. LFF nr. 143 10/02/2011, Forslag til Lov om ændring af universitetsloven [...] (Opfølgning på evaluering af universitetsloven..), Almindelige bemærkninger, 3.2.3.3 forskningsfrihed

tilsigtet at foretage ændringer af gældende ret. Det indebærer, at hidtil gældende ret må inddrages ved fortolkningen af § 2, stk. 2.

§ 2, stk. 2, er ifølge lovforslaget indført i universitetsloven af 2003, som en videreførelse af gældende ret fastslået ved § 1, stk. 4, i den tidligere universitetslov af 1992. Også bestemmelsen i 1992-lovens § 1, stk. 4, er efter lovmotiverne en ”videreførelse af det gældende princip om institutionens forskningsfrihed, og der er ikke tilsigtet nogen ændring af dette princip.”⁹⁰⁰ Nedenstående tabel viser retsreglens udgangspunkt i § 2, stk. 2, i styrelsesloven fra 1970 og gennem reformeringen af universitetslovgivningen.

Universitetslovens bestemmelse om universitetets forskningsfrihed				
2011	§ 2, stk. 2	Universitetet har forskningsfrihed.	Universitetet skal værne om universitetets og den enkeltes forskningsfrihed	og om videnskabsetikken.
2003	§ 2, stk. 2	Universitetet har forskningsfrihed	og skal værne om denne	og om videnskabsetikken.
1992	§ 1, stk. 4	En højere uddannelsesinstitution træffer selv afgørelse om den forskning, der skal drives		
	§ 1, stk. 2, 2. pkt., 1. led		Den skal endvidere værne om forskningsfriheden	
1970	§ 2, stk. 2	Universiteterne træffer selv afgørelse om den forskning, der skal drives.		

Universitetslovens § 2, stk. 2, 1. pkt., bestemmer, at universitetet har forskningsfrihed. Reglen er indsat i universitetsloven af 2003 med ordlyden: ”Universitetet har forskningsfrihed og skal værne om denne og om videnskabsetik.” Med sigte på at tydeliggøre bestemmelsen i § 2, stk. 2, 1. pkt., tilføjedes i 2011 bestemmelsen i 2.pkt.: Universitetet skal værne om universitetets og den enkeltes forskningsfrihed. I det følgende foretages en nærmere gennemgang af bestemmelserne i universitetslovens § 2, stk. 2, 1. pkt. og 2. pkt., med henblik på en foreløbig fastlæggelse af bestemmelsens retlige betydningsindhold.

I det følgende gennemgås først de nuværende bestemmelser i § 2, stk. 2, 1. pkt., og derefter de tidligere bestemmelser i 2003-lovens § 2, stk. 2, og 1992-lovens § 1, stk. 4, og 1970-styrelseslovens § 2, stk. 2. Dernæst gennemgås bestemmelsen i § 2, stk. 2, 2. pkt. Herefter analyseres universitetslovens regler, der indskrænker universitetets forskningsfrihed efter § 2, stk. 2. På denne baggrund foretages en fortolkning af § 2, stk. 2, hvor der nærmere redegøres for indholdet af universitetets forskningsfrihed og efterfølgende foretages en vurdering af universitetets forskningsfrihed i lyset af akademisk frihed, som den er omfattet af artikel 10 i EMRK og grundlovens § 77. Analysen skal dermed ses i sammenhæng med kapitel 9s analyse af den akademiske yringsfrihed efter § 2, stk. 3.

7.3.1 § 2, stk. 2, 1. pkt. - universitetsloven 2003

Bestemmelsen i universitetslovens § 2, stk. 2, 1. pkt., om, at universitetet har forskningsfrihed, skal ses i sammenhæng med § 2, stk. 1, der fastlægger, at ”universitetet har til opgave at drive forskning og give

900. LFF nr. 75 28/101/1992 Forslag til lov om universiteter m.fl., bemærkninger til § 1, stk. 4

forskningsbaseret uddannelse indtil højeste internationale niveau inden for sine fagområder. Universitetet skal sikre et ligeværdigt samspil mellem forskning og uddannelse, foretage en løbende strategisk udvælgelse, prioritering og udvikling af sine forsknings- og uddannelsesmæssige fagområder og udbrede kendskab til videnskabens metoder og resultater.”⁹⁰¹ Ligeledes skal § 2, stk. 2, 1.pkt. ses i sammenhæng med § 2, stk. 3, der hjemler universitetets samfundsmæssige forpligtelser og herunder fastsætter, at ”universitetets forskningsresultater skal bidrage til at fremme vækst, velfærd og udvikling i samfundet”⁹⁰² samt § 2, stk. 4, efter hvilken universitetet ”med grundlag i sin forskning kan udføre opgaver for en minister efter aftale med denne.”⁹⁰³

Bestemmelsen i § 2, stk.2, 1. pkt., fastslår det grundlæggende princip, at det er universitetet selv, der træffer afgørelse om den forskning, der skal drives. Denne ret skal ses i sammenhæng med bevillingsbestemmelserne i §§ 19 og 20, idet § 19, stk. 6, fastslår, at rammerne for tilskud til forsknings- og formidlingsvirksomhed og andre opgaver, som er henlagt til universitetet, fastlægges på de årlige finanslove, idet universitetslovens § 21, bestemmer, at ”universitetet disponerer frit inden for sit formål ved anvendelse af tilskud, indtægter og kapital under ét. Det er en betingelse, at universitetet overholder tilskudsbetingelser og disponeringsregler og varetager de opgaver, der er givet tilskud til efter §§ 19 og 20.”⁹⁰⁴ For § 2, stk. 4, gør det sig videre gældende, at reglen modificeres af § 33, stk. 2, hvorefter ”uddannelses- og forsknings-ministeren undtagelsesvis og efter forhandling med vedkommende minister samt drøftelse med universitetet kan pålægge universitetet at udføre opgaver efter § 2, stk. 4, mod betaling, når der er tale om opgaver af væsentlig samfundsmæssig betydning.”⁹⁰⁵

Indholdet af § 2, stk. 2, 1. pkt., skal forstås i lyset af den hidtil gældende retstilstand, og således som det udtrykkeligt fremgår af lovforarbejderne. ”Med udgangspunkt i et bredt funderet ønske om udvikling og forandring på de danske universiteter er det et selvstændigt mål at fastholde, at universiteterne har fagligt selvstyre og er uafhængige af særinteresser. Universiteterne skal værne om forskningsfriheden og om videnskabsetikken”.⁹⁰⁶

Det præciseres i lovforarbejderne, at universitetets forskningsfrihed og fri grundforskning er hinandens forudsætninger og nødvendige for opfyldelse af universitetets pligter efter § 2, stk. 1.: ”Universiteterne er forpligtet til at sikre, at uddannelserne udbydes med udgangspunkt i en solid og internationalt anerkendt forskning og derved sikre kvaliteten af den forskningsbaserede undervisning. De værner om videnskabsetik og forskningsfrihed og varetager grundforskning og vedligeholder med afsæt heri vigtige grunddiscipliner”⁹⁰⁷ og samtidig er ”en afgørende forudsætning for at beskytte universiteternes forskningsfrihed [...] tilstedeværelsen af en solid grundstamme af fri forskning”.⁹⁰⁸ Ligeledes er ”forskningsfriheden [...] central for at fastholde og udvikle kvaliteten i de forskningsbaserede uddannelser, da uddannelseskvalitet styrkes af uafhængig, engageret og kritisk videnfrembringelse.”⁹⁰⁹

901. LBK nr 261 af 18/03/2015 af universitetsloven, § 2, stk. 1, 2. pkt.

902. LBK nr 261 af 18/03/2015 af universitetsloven, § 2, stk. 3, 2. pkt.

903. LBK nr 261 af 18/03/2015 af universitetsloven, § 2, stk. 4

904. LBK nr 261 af 18/03/2015 af universitetsloven, § 21, stk. 1

905. LBK nr 261 af 18/03/2015 af universitetsloven, § 33, stk. 2

906. LSF nr. 25 2002/1 af universitetsloven, alm.bemærkninger

907. LSF nr. 25 2002/1 af universitetsloven, alm. bemærkninger, Forskning

908. LSF nr. 25 2002/1 af universitetsloven, alm. bemærkninger, Forskning

909. LSF nr. 25 2002/1 af universitetsloven, bemærkninger til § 2, stk. 2

2003-universitetslovens forarbejder præciserer, at forskningsfriheden er knyttet til universiteterne.⁹¹⁰ I forbindelse med reformeringen af universitetssystemet udtrykker 2003-lovens forarbejder, at der ”ikke [er] tilsigtet nogen ændring af princippet om institutionens forskningsfrihed”.⁹¹¹ I et notat af 19. februar 2003 beskrives og sammenholdes begrebet forskningsfrihed ”dels i relation til universitetet dels i relation til den enkelte forsker i henholdsvis 1992-universitetslov og lovforslag nr. 125 til 2003-loven. Notatet⁹¹² konkluderer, at der for universitetet ikke er lagt op til ændringer i den gældende retstilstand. Både i den gældende universitetslov og i lovforslaget slås det fast, at universitetet har forskningsfrihed og skal værne om denne. For så vidt angår den enkelte forsker, konkluderer notatet ligeledes, at der ikke med lovforslaget er lagt op til ændringer i den gældende retstilstand, idet ledelsens mulighed for at kunne pålægge den enkelte forsker bestemte opgaver er en videreførelse af retstilstanden i 1992-loven. Lovforslaget præciserer alene gældende ret.”⁹¹³ Endelig understreges det i betænkningen afgivet af folketingets lovforberende udvalg, hvor et flertal i udvalget (S, V, KF og KRF) indstiller lovforslaget til vedtagelse med de af videnskabsministeren stillede ændringsforslag, ”at der med lovforslaget ikke er tilsigtet nogen materiel ændring af universitetets forskningsfrihed i forhold til gældende ret.”⁹¹⁴

Universitetsloven ”fastholder, at universiteterne varetager grundforskning og er forpligtet til at værne om forskningsfriheden, som er knyttet til universiteterne”,⁹¹⁵ og loven fastslår ifølge forarbejderne ”dermed, at universiteterne har frihed til at forvalte deres akademiske arv. Alle akademiske discipliner fra humaniora over teologi, samfundsvidenskab og sundhedsvidenskab til jordbrugs-, natur- og teknisk videnskab rummer væsentlige indsigter og erfaringer, som skal vedligeholdes og udvikles”.⁹¹⁶ Uden en positiv definition i lovforslaget, må en fortolkning af universitetets frihed til at forvalte deres akademiske arv udledes af forarbejderne.

7.3.1.1 *Universitetsloven 1992*

Idet der efter 2003-lovens forarbejder til § 2, stk. 2, 1. pkt., ikke er tilsigtet nogen ændring af princippet om institutionens forskningsfrihed, er det herefter relevant at inddrage bestemmelsen i 1992-universitetsloven § 1, stk. 4. Med lovændringen i 1992 skrives universitetets pligt til at værne om forskningsfriheden ind i 1992-universitetsloven, hvor formålsbestemmelsen i § 1, stk. 2, ”En højere uddannelsesinstitution har til opgave inden for sine fagområder at drive forskning og give videregående uddannelse indtil det højeste videnskabelige niveau” udvides med bestemmelsen om, at ”Den skal endvidere værne om forskningsfriheden...”⁹¹⁷ Indførelsen af en pligtnorm i § 1, stk. 2, skal ses i sammenhæng med den hidtil gældende bestemmelse i § 1, stk. 4, der fastslår, at ”en højere uddannelsesinstitution træffer selv afgørelse om den forskning, der skal drives”.

”Hensigten med 1992-loven er at give nogle overordnede rammer, således at det enkelte universitet inden for disse rammer kan indrette sig mest hensigtsmæssigt efter egne behov og traditioner. De udfyldende regler vil fremgå af universitetets statut. Hele lovforslaget er opbygget med henblik på et fagligt og

910. LSF nr. 25 2002/1 af universitetsloven, alm. bemærkninger

911. LSF nr. 25 2002/1 af universitetsloven, bemærkninger til § 2, stk. 2

912. optrykt i BTL nr. 125 10/04/ 2003 Betænkning over Forslag til lov om universiteter (universitetsloven)

913. Udvalget for Videnskab og Teknologi. Ministerens svar på spørgsmål nr. 15 (L 125 - bilag 21) stillet af Udvalget for Videnskab og Teknologi den 11. februar 2003 , L 125 - bilag 41, heri notat af 19. februar 2003

914. BTL nr. 125 10/04/2003 Betænkning over forslag til lov om universiteter, indstillinger og politiske bemærkninger

915. LSF nr. 25 2002/1 af universitetsloven, alm. bemærkninger, Forskning

916. LSF nr. 25 2002/1 af universitetsloven, alm. bemærkninger, Forskning

917. LOV nr 1089 af 23/12/1992 universitetsloven, § 1, stk. 2

økonomisk selvstyre for universiteterne”⁹¹⁸ I lovforslaget til 1992-universitetsloven anerkendes således universiteternes tradition for uafhængighed og selvstyre, men som omtalt i kapitel 4 skal lovrevisionen imødekomme den af OECD og Forskningspolitisk Råd fremsatte kritik og bekymring om universiteternes manglende evne til at planlægge og lede forskningen.⁹¹⁹ Hensigten med lovforslaget er at give nogle overordnede rammer for et fagligt og økonomisk selvstyre, ”således at det enkelte universitet inden for disse rammer kan indrette sig mest hensigtsmæssigt efter egne behov og traditioner.”⁹²⁰

Universitetets forskningsfrihed består i, at universitetet selv ”træffer [...] afgørelse om den forskning, der skal drives” og ”viderefører dermed det gældende princip om institutionens forskningsfrihed, og der er ikke tilsigtet nogen ændring af dette princip.”⁹²¹ Udgangspunktet for § 1, stk. 4, er en videreførelse af princippet om universiteternes forskningsfrihed, som i 1970-styrelseslovens § 2, stk. 2, er udtrykt derved, at institutionerne selv træffer selv afgørelse om den forskning, der skal drives, med den modifikation, at ”undervisningsministeren fastsætter nærmere regler for de institutter m.v., der ifølge lovgivningen er forpligtet til at udføre bestemte opgaver”.⁹²²

I styrelsesloven fra 1970, der for første gang lovgav på universitetsområdet hed det i § 2, stk. 2, at ”universiteterne træffer selv afgørelse om den forskning, der skal drives”, og princippet om den fri forskning er fremhævet i bemærkningerne til forslaget til styrelsesloven.⁹²³ Bestemmelsen i 1970 § 1, stk. 4, er baseret på, at forskningsfrihed reguleres som en retlig standard, hvis nærmere indhold først fastlægges, når standarden rent faktisk anvendes, og dermed har reguleringen af forskningsfriheden været overladt til universitetets indre anliggender. Bestemmelsen fastslog således i god overensstemmelse med hvad der hidtil havde været gældende, princippet om universiteternes autonomi med hensyn til valg af forskningsopgaver: ”Ønsker om forskningsbevillinger, der ikke imødekommes, samt nedskæringer af allerede tildelte bevillinger vil rent praktisk sætte grænser for muligheden for løsning af forskningsopgaver. Reglens vigtigste indhold er, at universiteterne ikke gennem magtbud fra oven, f.eks. et regeringsdekret, kan tvinges til at optage forskningsopgaver, som man ikke ønsker at beskæftige sig med”⁹²⁴.

Princippet om universitetets frihed til selv at træffe afgørelse om den forskning, der skal drives modificeres i 1992-loven ved hensynsafvejning til forskningspolitiske prioriteringer: ”Dette udelukker ikke, at der kan være forudsætninger, der er knyttet til midler, som institutionerne modtager til forskningsaktiviteter”.⁹²⁵ Ligeledes tillægges institutlederen beføjelser til at varetage instituttets daglige ledelse, herunder planlægning og fordeling af arbejdsopgaver,⁹²⁶ og det bestemmes tillige i § 7, stk.3, at ”institutlederen kan pålægge medarbejdere at løse bestemte opgaver med respekt for deres frie valg af videnskabelige metoder”.⁹²⁷

918. LFF nr. 75 1992 /1 forslag til lov om universiteter, bemærkninger til § 1, stk. 4

919. LFF nr. 75 1992-10-28 Forslag til Lov om universiteter m.fl. (universitetsloven)

920. LFF nr. 75 1992-10-28 Forslag til Lov om universiteter m.fl. (universitetsloven)

921. BTL nr. 175 1992/01 Forslag til lov om universiteter, albemærkninger

922. LFF nr. 175 1992/01 Forslag til lov om universiteter, bemærkninger til § 1, stk. 4, jf. LBK nr 358 af 26/05/1989 af lov om styrelse af højere uddannelsesinstitutioner, § 2, stk. 2, jf. § 31

923. Folketingstidende 1969/70, tillæg A, sp. 2081

924. Hansen, Knud Esben: *Universiteternes styrelseslov (Lov af af 4. maj 1970) Kommenteret udgave*, 1971, s. 11

925. LFF nr. 75 1992 /1 forslag til lov om universiteter, bemærkninger til § 1, stk. 4

926. LOV nr 1089 af 23/12/1992 lov om universiteter, § 7, stk. 3

927. LOV nr 1089 af 23/12/1992 lov om universiteter, § 7, stk. 3

Efter 1992-lovens § 2, stk. 2, kan ministeren fastsætte regler om kvalitetskontrol, herunder censorinstitutionen. Lovmotiverne indeholder en afvejning af hensynet til universitetets forskningsfrihed og hensynet til samfundets ressourcer: ”I forbindelse med den udstrakte frihed for institutionerne til at disponere over samfundets ressourcer er det nødvendigt at sikre, at der kan foretages evaluering af de enkelte uddannelser således, at kvalitetskravene overholdes.”⁹²⁸ Kvalitetskravene følger af lovens § 1, stk. 2, 1. pkt., der pålægger universiteterne at ”give videregående uddannelse indtil det højeste videnskabelige niveau.”

7.3.2 § 2, stk. 2, 2. pkt. - Universitetsloven af 2011

I universitetslovens § 2, stk. 2, 2. pkt., konkretiseres den institutionelle forskningsfrihed i en pligtorm, der bestemmer, at ”universitetet skal værne om universitetets og den enkeltes forskningsfrihed og om videnskabetikken.”⁹²⁹ I lovforarbejderne præciseres, at ”universitetet skal værne om forskningsfriheden og skal sikre, at der altid udøves en uafhængig, selvstændig og perspektivrig forskning. Forskningsfriheden er knyttet til universitetet, og er central for at fastholde og udvikle kvaliteten i de forskningsbaserede uddannelser, da uddannelseskvalitet styrkes af uafhængig, engageret og kritisk videnfrembringelse”,⁹³⁰ som det videre fremgår af lovforslagets bemærkninger. Formålet med ændringen af § 2, stk. 2, 2. pkt., er at ”bidrage til tydeliggørelse af sammenhængen mellem den individuelle forskningsfrihed, som er knyttet til de videnskabelige medarbejdere, og den institutionelle forskningsfrihed, der er knyttet til universitetet”⁹³¹ Med tilføjelsen af 2. pkt. i § 2, stk. 2, i universitetsloven af 2011 ”slås det fast, at universitetet skal værne om både det samlede universitets og den enkelte videnskabelige medarbejders forskningsfrihed”.⁹³² Universitetet pålægges hermed en handlepligt til at værne om universitetets forskningsfrihed og de videnskabelige medarbejders individuelle forskningsfrihed. Denne forpligtelse skal efter §§ 10, stk. 1 og 11, stk. 1, ”forvaltes af bestyrelsen og de ansatte ledere, der efter § 14, stk. 1, har der bemyndigelse fra rektor.”⁹³³

Det fremgår af lovforarbejderne til universitetsloven i 2011,⁹³⁴ at lovrevisionen er en opfølgning på evalueringen af universitetsloven og dermed motiveret af en rapport udarbejdet af det internationale og uafhængige evalueringspanel, der i 2009 evaluerede universiteterne.⁹³⁵ Den uafhængige evaluering gennemførtes som opfølgning på sammenlægningen af sektorinstitutioner og universiteter i 2006.⁹³⁶ Ændringen i § 2, stk. 2, skal dermed ses i lyset af universitetsevalueringen og det nærmere indhold i sammenhæng med de spørgsmål og svar, som under udvalgsbehandlingen af lovforslaget i 2011, omhandlede universitetets forskningsfrihed og de ansatte forskeres individuelle forskningsfrihed. De videnskabelige medarbejders individuelle forskningsfrihed er genstand for en selvstændig undersøgelse i kapitel 6, hvorfor den følgende behandling af § 2, stk. 2, 2. pkt., afgrænses til universitetets forskningsfrihed.

928 LFF nr. 75 1992 /1 forslag til lov om universiteter, bemærkninger til § 2, stk. 4

929 LBK nr 261 af 18/03/2015 af lov om universiteter mv., § 2, stk. 2, 2. pkt.

930 LFF nr. 125 15/01/2003 af lov om universiteter mv.

931 LFF nr. 143 10/02/2011, Forslag til Lov om ændring af universitetsloven [...] (Opfølgning på evaluering af universitetsloven.), bemærkninger til § 1, nr. 2 (§ 2, stk. 2)

932 LFF nr. 143 10/02/2011, Forslag til Lov om ændring af universitetsloven [...] (Opfølgning på evaluering af universitetsloven.), bemærkninger til § 1, nr. 2 (§ 2, stk. 2)

933 LBK nr 261 af 18/03/2015 af lov om universiteter mv., § 10, stk. 1.

934 Lov nr. 634 af 14/06/2011-06 om ændring af universitetsloven m.v.

935 Videnskabsministeriet: Kommissorium for evaluering på universitetsområdet i 2009, 2. december 2008

936 LFF nr. 140 31/01/2007 til Lov om ændring af universitetsloven, lovforslaget baggrund og formål

Folketingets beslutning V9 af 16. november 2006 fastsatte rammerne for evalueringen, og i kommissoriet for evaluering på universitetsområdet af 2. december 2008 understregedes blandt andet vigtigheden af universitetslovens bestemmelser om forskningsfrihed og medarbejdernes frihed til at deltage i den offentlige debat,⁹³⁷ og at videnskabsministeren i 2009 gennemfører en evaluering der blandt andet skal belyse medarbejdernes og de studerendes medbestemmelse på universiteterne, den frie akademiske debat og forskningsfriheden under den nuværende universitetslov⁹³⁸ I rapporten *Universitetsevalueringen 2009* fastslås, at ”akademisk frihed, herunder forskningsfrihed og den frie akademiske debat et grundlæggende princip i universitetets liv, og både regeringer og universiteter skal sikre respekten for dette grundlæggende princip. For at imødekomme omverdenens krav til et universitet, må forskningen være moralsk og intellektuelt uafhængig, og det må sikres, at forskningsemner frit kan vælges, at forskningsmetode frit kan udvikles, og at forskningsresultater frit kan offentliggøres inden for rammerne af ansættelsesvilkår og kvalitativ bedømmelse fra fagfæller fra samme forskningsområde.”⁹³⁹

Evalueringsudvalget henviser til Magna Charta Universitatum og de fundamentale krav som er knæsat deri, og som universiteter skal overholde: ”Som det hedder i denne erklæring, skal universitetsforskning for at opfylde den omliggende verdens behov være etisk og intellektuelt uafhængig.”⁹⁴⁰ Forskningsfriheden, fortsætter Evalueringspanelet, ”er naturligt nok ikke ubegrænset, eftersom forskerne skal forske inden for deres arbejdsområde og fungere i overensstemmelse med kvalitetskravene for deres specifikke videnskabsområde. Med disse begrænsninger og i overensstemmelse med de grundlæggende principper defineres begrebet ofte funktionelt, dvs. at ”forskere skal have frihed til at vælge deres forskningsemne, til at udvikle deres forskningsmetode og til at offentliggøre deres forskningsresultater.”⁹⁴¹ Som opfølgning på evalueringen af universitetsreformen blev § 2, stk. 2, ændret i 2011 med det formål, at tydeliggøre sammenhængen mellem de videnskabelige medarbejders individuelle forskningsfrihed og den institutionelle forskningsfrihed, der er knyttet til universitetet. ”Med forslaget slås det fast, at universitetet skal værne om både det samlede universitets og den enkelte videnskabelige medarbejders forskningsfrihed”⁹⁴²

Det nærmere indhold af bestemmelsen i § 2, stk. 2, 2. pkt., skal videre ses i sammenhæng med spørgsmål og svar om forskningsfrihed, som blev stillet under det lovforberedende udvalgsarbejde. Af særlig interesse er ministerens svar på spørgsmålene nr. 24 og nr. 28. Ministeren skulle i spørgsmål 28 svare på det hensigtsmæssige i, at der ikke er en positiv definition af forskningsfrihed i lovforslaget? Ministeren svarede: ”Med forslaget tydeliggøres det, at universitetet skal værne om både det samlede universitets og den enkelte videnskabelige medarbejders forskningsfrihed. Det fremgår imidlertid allerede af bemærkningerne til universitetslovens § 2, stk. 2, om institutionel forskningsfrihed, at ”det enkelte universitet skal værne om forskningsfriheden og skal sikre, at der udøves en uafhængig, selvstændig og perspektivrig forskning.”⁹⁴³ Det fremgår af bemærkningerne til forslagens § 1, nr. 21 (§ 14, stk. 6), at den

-
937. Folketingets beslutning V9 af 16. november 2006: ”Folketinget tager videnskabsministerens besvarelse til efterretning, idet Folketinget: [...] understreger vigtigheden af universitetslovens bestemmelser om forskningsfrihed og medarbejdernes frihed til at deltage i den offentlige debat,”
938. Videnskabsministeriet: Kommissorium for evaluering på universitetsområdet i 2009, optrykt som bilag 1 i *Universitetsevalueringen 2009*. Evalueringsrapport, s. 70
939. Universitets- og Bygningsstyrelsen: *Universitets Evaluering 2009 - Evalueringsrapport* s. 20
940. Universitets- og Bygningsstyrelsen: *Universitets Evaluering 2009 - Evalueringsrapport* s. 35
941. Universitets- og Bygningsstyrelsen: *Universitets Evaluering 2009 - Evalueringsrapport* s. 35
942. LFF 2011-02-10 nr 43 Forslag til lov om ændring af universitetsloven, lov om teknologioverførsel m.v. ved offentlige forskningsinstitutioner og lov om almene boliger m.v., bemærkninger til § 1, nr. 2 (§ 2, stk.2)
943. LFF nr. 125 15/01/2003 af lov om universiteter mv.

individuelle forskningsfrihed handler om friheden til at vælge metode, fremgangsmåde og emne inden for universitetets forskningsstrategiske rammer. Denne definition er den samme, som hidtil har fremgået af bemærkningerne til den gældende universitetslovs § 17, stk. 2. Der er derfor allerede en positiv definition af forskningsfriheden i universitetsloven”.⁹⁴⁴

7.4 Indskrænkninger i universitetets forskningsfrihed

Universitetslovens § 2, stk. 2, 2. pkt., er en pligtorm, der pålægger universitetet at værne om såvel forskningsfriheden som videnskabsetikken. Universitetets balancering af forskningsfrihed og videnskabsetik er udmøntet i det forskningsetiske adfærdskodeks *Dansk kodeks for integritet i forskningen*.⁹⁴⁵ ”Forskningsfrihed omfatter retten til frit at definere forskningsmæssige problemstillinger, vælge og udvikle teorier, indsamle empiriske data og anvende relevante metoder. Ærlighed, gennemsigtighed og pålidelighed skal gælde for alle faser i forskningsprocessen.”⁹⁴⁶ Kodekset er udformet af en arbejdsgruppe nedsat af Uddannelses- og Forskningsministeriet og Danske Universiteter med sigte på at understøtte en fælles forståelse og kultur omkring integritet i forskning og på at fungere som en ramme for fælles principper for integritet i forskningen, og kodekset supplerer universiteternes institutionsinterne politikker og regelsæt om ansvarlig og god forskningspraksis. Praksisudvalget ved Københavns Universitet balancerer indskrænkninger formelt og reelt: ”legitime begrænsninger med hensyn til emnevalg, metoder og offentliggørelse, som kan være begrundet ud fra etiske hensyn eller vigtige samfundsinteresser. Reelle begrænsninger er alle former for ressourceknaphed.”⁹⁴⁷ Inden for denne fremstillings begrænsede rammer rettes blikket i det følgende mod de lovhjemlede indskrænkninger i forskningsfriheden:

7.4.1 Indskrænkninger af bevillingsmæssig karakter

Det fastslås i universitetslovens § 1, stk. 2, at ”universiteter er statsfinansierede selvejende institutioner inden for den offentlige forvaltning under tilsyn af uddannelses- og forskningsministeren.”⁹⁴⁸ Hermed er det klare udgangspunkt for universitetets institutionelle autonomi, at den udfoldes inden for rammerne af den offentlige forvaltning og det forvaltningsretlige tillidshensyn⁹⁴⁹ med de indskrænkninger i autonomien, der følger af en nærtgående detailregulering eller bevillingsregulering. Ved en vurdering af samspillet mellem forskningsfrihed og forskningsfinansiering må der sondres mellem intern finansiering, den såkaldte basisbevilling til forskningen og ekstern forskningsfinansiering, hvor den offentlige eksterne finansiering er omfattet af universitetslovens § 20. Allerede i forbindelse med 1970-styrelseslovens § 2, stk. 2, er den tætte sammenhæng mellem forskningsbevillinger og forskningsfrihed bemærket, idet ”ønsker om forskningsbevillinger, der ikke imødekommes, samt nedskæringer af allerede tildelte bevillinger vil rent praktisk sætte grænser for muligheden for løsning af forskningsopgaver. Reglens vigtigste indhold er, at universiteterne ikke gennem magtbud fra oven, f.eks. et regeringsdekret, kan tvinges til at optage forskningsopgaver, som man ikke ønsker at beskæftige sig med.”⁹⁵⁰ Samspillet

944. BTL nr. 143, Betænkning over forslag til Lov om ændring af universitetsloven svar på spørgsmål 28, 28. marts 2011

945. Uddannelses- og forskningsministeriet: *Den danske kodeks for integritet i forskning*, 12. juni 2015

946. Uddannelses- og forskningsministeriet: *Den danske kodeks for integritet i forskning*, 12. juni 2015, s. 4

947. Praksisudvalget ved Københavns Universitet: *Den akademiske frihed set i forhold til sektorforsknings/myndighedsberedskab*, 2007, s. 6

948. LBK nr 261 af 18/03/2015 universitetsloven, § 1, stk. 2

949. Jf. afsnit 6.4.2.2

950. Hansen, Knud Esben: *Universiteternes styrelseslov (Lov af af 4. maj 1970) Kommenteret udgave*, 1971, s. 11

mellem forskningsfinansiering og den individuelle forskningsfrihed undersøges nærmere nedenfor i de retsdogmatiske analyser af forskningsfrihed i eksternt finansierede forskningssamarbejder.

I 2003-universitetsloven begrænses den institutionelle autonomi ved den statslige styring, der via forskningsfinansieringen supplerer den direkte styring gennem lovgivning og forskrifter for universiteternes virksomhed. Det primære retsgrundlag i universitetslovens § 2, suppleres af lovens § 19, stk. 6, hvorefter ”rammerne for finansiering af universitetets forsknings- og formidlingsvirksomhed samt andre opgaver, som er henlagt til universitetet, fastlægges på de årlige finanslove”.⁹⁵¹ Rækkevidden af § 19, stk. 6, i universitetsloven skal ses under hensyntagen til § 24, hvorefter ”ministeren kan tilbageholde tilskud, lade tilskud bortfalde helt eller delvis eller kræve tilskud tilbagebetalt helt eller delvis, hvis universitetet ikke følger tilskudsbetingelser og disponeringsregler.”⁹⁵² Dette gør sig også gældende for såvidt angår forskningsbaseret myndighedsbetjening, jf. § 24, stk. 4, der bemyndiger ministeren til at udøve samme kompetence på vegne af andre ministre. Ifølge lovbemærkningerne forudsættes det, at ministeren ikke straks vil gøre brug af sanktionerne i § 24, men vil give en henstilling. Som eksempel på situation, hvor tilskud kan tilbageholdes, bortfalde eller kræves tilbagebetalt, fordi en henstilling ikke efterkommes, nævnes i lovbemærkningerne tilfældet, ”hvis universitetet efter at have modtaget henstilling fortsat ikke overholder aftaler, vilkår eller regler om løn- og ansættelsesforhold.”⁹⁵³

Finanslovens konkrete regulering af universiteternes forskningsforpligtelser inden for basismidlerne fremtræder på 2016-finansloven mere detaljeret og er resultatet af en afvejning mellem samfundsmæssige hensyn og af universitetets frihed til selv at disponere over basismidlerne til forskning:

Inden for forskningsfinansieringssystemet, hvor forskningsfeltet for en række mindre institutioner fremgår af finanslovene eller bevillingslovene, kan universiteterne traditionelt frit disponere over deres basisbevillinger. Derved forstås, at for universiteterne er forskningsområderne traditionelt ikke angivet udover angivelse af fakulteter/hovedområder.⁹⁵⁴ Den bagvedliggende hensynsafvejning ved finanslovens regulering af universiteternes forskningsforpligtelser inden for basismidlerne er på 2016-finansloven udmøntet i en mere detaljeret, deraf afledt præcisering af universiteternes forskningsopgaver inden for basismidlernes rammer. Her skal nævnes eksempler fra bemærkningerne til finansloven for 2016, hvor bestemmelsen af SDU Universitetets forskningsforpligtelser i 2016 omfatter fem hovedområder: det humanistiske, det samfundsvidenskabelige, det sundhedsvidenskabelige, det naturvidenskabelige og det tekniske. Videre fastlægges i finanslovens anmærkninger, at SDU i samarbejde med hospitalsvæsenet varetager klinisk undervisning og forskning.⁹⁵⁵ Også mindre forpligtelser, hvoraf der kan udledes en forskningsforpligtelse, er angivet i finansloven ved, at SDU deltager i samarbejdet omkring It-vest, og udbyder undervisning i småfaget oldtidskundskab.⁹⁵⁶

I universitetslovens regulering af universitetets forskningsfrihed efter § 2, stk. 2, og §§ 19, 20 og 24 balanceres dermed nogle overordnede rammer for et fagligt og økonomisk selvstyre⁹⁵⁷ inden for

951. LBK nr 261 af 18/03/2015 universitetsloven § 19, stk. 6

952. LBK nr 261 af 18/03/2015 universitetsloven, § 24

953. LFF nr. 125 15/01/2003 Universitetsloven, Bemærkninger til § 24

954. Forskningskommissionens betænkning nr. 1406, 2001, bd. 2, s. 125

955. jf. LB 532 af 28. maj 2013 om sygehusvæsenets deltagelse i uddannelse inden for kliniske fag, ved det lægevidenskabelige studium mv

956. Finanslov for finansåret 2016. Tekst og anmærkninger § 19. Uddannelses- og forskningsministeriet, § 19.22.05.20, s. 95

957. LFF nr. 75 1992-10-28 Forslag til Lov om universiteter m.fl. (universitetsloven)

rammerne af den offentlige finansiering af universitetets forskning. En betydelig del af universitetsforskningen er eksternt finansieret efter reglerne i universitetslovens § 20, og aftalereguleret i medfør af forskerpatentlovens § 9, der regulerer rettighedsoverdragelser ved hel eller delvis ekstern finansiering af universiteternes forskning. Ovenfor blev inddraget målepunkter fra Aarhus Universitets udviklingskontrakt 2015-2017 og disse tal bør da ses i lyset af universitetets samlede budget, som det fremgår af finansloven 2016. Aarhus Universitets basismidler til forskning udgør 1.870 millioner kr. i 2015 faldende til 1.863 millioner kr. i 2017, hvor universitetet budgetterer med 1.767 millioner kr. i tilskudsfinansieret forskning og 380 millioner kr. fra forskningsbaseret myndighedsbetjening, heraf tegner forskning sig for 202 millioner kr.⁹⁵⁸ Det fremgår ikke, i hvilket omfang den tilskudsfinansierede forskning består i grundforskning og bottom-up (fri forsker-dreven) forskning. Den private eksterne finansiering er ikke omfattet af universitetslovens regulering, men er omfattet af målepunkterne for ekstern finansiering og forskningsaftaler i Aarhus universitetets udviklingskontrakt, som skal ses i forhold til universitetets samlede forskningsbudget, som følger af bemærkningerne til finansloven 2016.

Under lovbehandlingen blev ministeren i spørgsmål 10 bedt udrede, ”hvad der sker, hvis et ministerium ikke er tilfreds med den ønskede ydelse eller ønsker udført yderligere tjenesteydelser, som universitetet ikke mener er indeholdt i kontrakten?” Hertil svarede ministeren: ”I forbindelse med tilskud fra staten vil der altid være knyttet en række tilskudsforudsætninger af økonomisk og faglig art. Hvis disse ikke overholdes, kan der blive tale om krav om tilbagebetaling. Herved adskiller situationen sig ikke fra, hvad der gælder i relation til de tilskud, universiteterne i dag modtager fra fx forskningsrådene eller som øremærkede tilskud fra staten.”⁹⁵⁹ Det skal hertil føjes, at universitetslovens § 33, stk. 1, tildeler ministeren kompetence til ”at fastsætte særlige regler for universiteter eller dele heraf, der varetager særlige opgaver, eller hvor særlige forhold tilsiger det.”⁹⁶⁰ Bestemmelsen er en videreførelse af 1992-lovens § 12, stk. 2, og omfatter efter forarbejderne tilfælde, hvor universiteter skal løse ”andre opgaver end undervisning og forskning, som fx de retsmedicinske institutter, museer, samlinger og forskningsbiblioteker.”⁹⁶¹ Bestemmelsens henvisning til ’særlige opgaver’ sigter ikke på at regulere en institutions ordinære virksomhed, fremgår det af forarbejderne til § 12, stk. 2, men på at kunne fastsætte ”særlige regler for visse institutioner, der udfører særlige opgaver. Som eksempel herpå kan nævnes, at et retsmedicinsk institut har til opgave inden for det retsmedicinske område at give undervisning, at drive forskning og at udføre de for retsvæsenet m.v. særlige opgaver, som er henlagt til instituttet. Videre pålægges universitetet at sikre, at det retsmedicinske institut til enhver tid er i stand til at udføre de særlige opgaver for retsvæsenet m.v. på et niveau, så den faglige kompetence ikke drages i tvivl.”⁹⁶²

Offentlige eksterne forskningsmidler omfattet af universitetslovens § 20, kan opdeles i eksternt ubundne (frie) og eksternt bundne midler. Ovenfor i afsnit 4.5 er omtalt hvordan princippet om konkurrenceudsatte forskning ligger til grund for Det Frie Forskningsråds bevillinger til ekstern offentlig finansiering af den fri, forskerdrevne forskning og til politisk prioriterede forskningsområder. Rådet skal sikre, at ”alle

958. Finanslov for finansåret 2016. Tekst og anmærkninger § 19. Uddannelses- og forskningsministeriet, § 19.22.05.20, s. 91f

959. L 140 Forslag til lov om ændring af universitetsloven, Svar på spørgsmål nr. 10 (L 140) stillet af Udvalget for Videnskab og Teknologi den 8. februar 2007.

960. LBK nr 261 af 18/03/2015 universitetsloven, § 33, stk. 1

961. LSF nr. 125 15/01/2003 lovforslag til universitetsloven, til § 33

962. BEK nr 970 af 25/09/2009 om retsmedicinske institutter ved Københavns Universitet, Aarhus Universitet og Syddansk Universitet, § 2, stk. 1 og stk. 2

offentlige forskningsbevillinger, som ikke er knyttet til bestemte institutioner eller bevillinger til forskningsbaseret myndighedsbetjening, uddeles i åben konkurrence og efter en forskningsfaglig kvalitetsvurdering.⁹⁶³

7.4.2 Særligt om udviklingsaftaler, § 10, stk. 8

Universitetsloven suppleres af universiteternes individuelle udviklingskontrakter med ministeriet. I det lovforberedende arbejde har der været rejst spørgsmål om indskrænkninger forskningsfriheden som følge af disse kontrakter. Universiteternes institutionelle autonomi udmønter sig i diversificeringen af universiteterne bl.a. gennem den udviklingskontrakt, som hvert universitet indgår med ministeren for videnskab, teknologi og udvikling, jf. universitetslovens § 10, stk. 8, og hvor universitetets selvvalgte mål supplerer de af ministeriet udpegede pligtige mål. Kontrakterne er uden retlig bindende værdi, men formulerer konkrete mål for universiteternes forskningsindsats, og afspejler dermed universiteternes forskellige prioriteringer af, hvordan samarbejde og udveksling af viden efter universitetslovens § 2, stk. 3 og 4, skal udformes. § 2, stk. 4, omtales straks nedenfor. Under det lovforberedende arbejde skulle ministeren vedrørende udviklingsaftaler efter § 10, stk. 8, i spørgsmål 24 svare på, om det er i modstrid med forskningsfriheden, hvis ministeren får mulighed for direkte at pålægge universiteterne opgaver? Ministeren rettede sit svar mod indholdet af § 10, stk. 8, og svarede på, hvorvidt videnskabsministeren kan pålægge universiteterne mål i udviklingskontrakterne, der begrænser universiteternes eller den enkelte forskers forskningsfrihed, som den er sikret i universitetsloven. Efter universitetslovens § 10, stk. 8, kan ministeren fastsætte mål i udviklingskontrakter, universitetet indgår med ministeriet, og som forpligter universitetet på samme måde, som de i øvrigt er forpligtet efter loven. Som omtalt i afsnit 4.6.1, kan ministeren efter forarbejderne pålægge 3-5 pligtige mål, universitetet skal søge at indfri i aftaleperioden, og at ”de pligtige mål baseres på samfundsmæssige prioriteringer.”⁹⁶⁴

Det følger af det almindelige princip om lovmæssig forvaltning, at ministeren ikke kan pålægge universiteterne mål i udviklingskontrakterne, der bryder med gældende lovgivning, herunder § 2, stk. 2. Dermed kan universiteterne ikke pålægges mål i udviklingskontrakterne, der begrænser universiteternes eller den enkelte forskers forskningsfrihed. Universitetet er tilsvarende omfattet af princippet om lovmæssig forvaltning og tillige pålagt en handlepligt efter § 2, stk. 2, 2. pkt, hvorefter universitetet ikke lovligt kan indgå aftaler om mål i udviklingskontrakterne, der begrænser universitetets eller den enkeltes

963. LBK nr 365 af 10/04/2014 Forskningsrådgivningsloven, § 1, stk. 5

964. Udviklingskontrakterne rummer en vis variation i universiteternes prioritering af eksterne samarbejder: I Aarhus Universitets udviklingskontrakt 2015-2017 er forskningsbaseret myndighedsbetjening et særligt fokusområde, og det er målet at universitetet i perioden øger det økonomiske omfang af samarbejdsaftaler med det omgivende samfund. (Heri indgår samarbejdsaftaler om forskning og forskningsbaseret myndighedsbetjening) fra 875 mio. kr. til 900 mio. kr. Også antallet af forskningsaftaler med virksomheder (herunder aftaler med forskningsråd, fonde, programmer mv med inddragelse af virksomheder med offentlig medfinansiering) er det målet at øge i perioden til 460 mio kr. AAUs udviklingskontrakt 2015-2017 indeholder målsætninger om at indgå mindst 2700 forpligtende samarbejdsaftaler med private, offentlige og udenlandske partnere, og i 2017 være partner i mindst 60 Horizon-projekter. SDUs udviklingskontrakten 2015-2017 SDU's andel af universitetssektorens samlede eksterne finansieringsmidler udgjorde i 2013 13%, idet SDU's tilskudsfinansierede forskningsvirksomhed beløb sig til 580 mio. kr. Uden at specificere indsatsområderne er det efter udviklingskontrakten 2015-2017 SDU's mål hvert år i kontraktperioden at øge den tilskudsfinansierede forskningsvirksomhed med 5 % til 671 mio. kr. i 2017. Københavns Universitets udviklingskontrakt 2015-2017 har som målepunkt sat mindst 60 indgåede salgs- eller licensaftaler med danske eller udenlandske virksomheder - en stigning på 18 % i forhold til perioden 2012-2014, hvor universitetet samlet indgik 51 licens- og salgsaftaler. I DTUs udkast til udviklingskontrakt 2015-2017 indgår en målsætning om, at den samlede kontraktsum for vundne opgaver for internationale myndigheder og organisationer akkumuleret udgør 345 mio. kr. i kontraktperioden, og en årlig vækst på 5% i de udenlandske forskningsmidler til 433 mio. kr. i 2017.

forskningsfrihed. Det er i sidste ende bestyrelsen, der som universitetets øverste myndighed er ansvarlig for, at universitetet lever op til sit formål.⁹⁶⁵ Som konkret eksempel på en udviklingskontrakt skal her inddrages Aarhus Universitets udviklingskontrakt 2015-2017. Universitetet har som selvvalgte mål udpeget et forskningsintensivt universitet, tiltrækning af eksterne forskningsmidler, talentpleje og samarbejde med det omgivende samfund. Der er i udviklingskontrakterne aftalt to målepunkter for kvaliteteten af universitetets forskning, forskningens gennemslagskraft og dermed anvendelighed i samfundet, samt forskningens udbredelse. Universitetets tiltrækning af eksterne forskningsmidler skal ifølge kontrakten måle forskningens nationale konkurrencekraft og sigter på at øges fra årligt 1.352 millioner kr. i 2013 til 1.525 millioner kr. i 2017. Aarhus Universitets evne til at sikre videnuudveksling med omgivende samfund, jf. universitetslovens § 2, stk. 3, måles på det årligt antal indgåede forskningsaftaler med virksomheder – der i perioden 2013-2017 forventes at stige fra 381 til 440, og det økonomiske omfang af forskningsaftalerne forventes i perioden at øges fra 860 til 900 millioner kr.

Det fremgår af bemærkningerne til § 10, stk. 8, at udviklingskontrakten skal ”indeholde en beskrivelse af universitetets strategiske mål og indsatsområder.”⁹⁶⁶ I betænkningen afgivet af Udvalget for Videnskab og Teknologi, har et flertal i udvalget (S, V, KF og KRF) indstillet lovforslaget til vedtagelse med de af videnskabsministeren stillede ændringsforslag, og samtidig fremhævet, at den enkelte forskers forskningsfrihed ikke indskrænkes af § 17, stk. 2. ”Flertallet påpeger, at universitetets forskningsstrategiske rammer skal forstås bredt og dækker hele universitetets profil. Dette er tydeliggjort i bemærkningerne til § 10, stk. 8, om udviklingskontrakter, hvoraf det fremgår, at udviklingskontrakten skal indeholde en beskrivelse af universitetets strategiske mål og indsatsområder. Da dette sker på et overordnet niveau, præciserer flertallet, at udviklingskontrakter ikke skal og ikke kan anvendes til at indskrænke forskningsfriheden.”⁹⁶⁷

Ovenstående gennemgang af udviklingskontrakterne illustrerer i overensstemmelse med lovforarbejderne ikke formelt kan antages at indskrænke universitetets forskningsfrihed. Der forekommer ikke i udviklingskontrakterne målepunkter vedrørende forskningsfrihed, og et samlet skøn over udviklingskontrakternes generelle indvirkning på universitetets forskningsfrihed lader sig næppe foretage. Det må bero på konkrete vurderinger af de enkelte kontrakter, hvori der indgår en afvejning af de generelle hensyn bag universitetets forskningsfrihed og de incitamenter og økonomiske konkurrencehensyn, der bærer de enkelte udviklingskontrakter.

Spørgsmålet om indskrænkninger i universitetets forskningsfrihed efter § 2, stk. 2, som følge af de udviklingskontrakter universitetets bestyrelse indgår med ministeren efter § 10, stk. 8, har også (se afsnit 3.6.4) været drøftet af den fælles ILO/UNESCOs ekspertkomité i 2009, der i en vurdering af § 10, stk. 8, i lyset af CEART artikel 5 og artikel 18, som svar på en klage fra Dansk Magisterforening udtalte, at ”there is no conflict between the recommendations issues by UNESCO and the current framework set out for activities of the universities in Denmark”⁹⁶⁸.

965. Udvalget for Videnskab og Teknologi 2010-11 L 143, endeligt svar på spørgsmål 20

966. LSF nr. 125 10/04/2003 forslag til lov om universiteter, bemærkninger til § 10, stk. 8

967. BTL nr. 125 10/04/2003 Betænkning over forslag til lov om universiteter, indstillinger og politiske bemærkninger

968. E/C.12/DNK/5 Committee on Economic, Social and Cultural Rights: *Implementation of the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights Fifth periodic reports submitted by States parties under articles 16 and 17 of the Covenant Denmark*, 25. Januar 2010

De offentlige forskningsmidler til finansiering af universiteternes aktiviteter inden for forskning kan inddeles i to hovedkategorier: Basismidler, der ikke er målrettet specifikke fagområder eller forskningsfelter, og konkurrenceudsatte midler i form af forskningsmidler fra forskningsråd, fonde etc. samt midler til forskningsbaseret myndighedsbetjening. Som følge af universitetets forskningsfrihed er det ifølge lovbetænkningen, et traditionelt ”karakteristisk træk ved forskningssystemet, at bevillingsgiverne, ved tildeling af basisbevillinger til institutionerne, tager stilling til den bevillingsmæssige ramme, mens de - udfra princippet om forskningsfrihed - ikke lægger bånd på midlernes anvendelse. Eksempelvis tildeles basisbevillingerne til universiteterne som en samlet ramme uden, at de øremærkes til bestemte hovedområder eller forskningsformål. Dertil kommer, at selv om en andel af bevillingerne gives til forskning, så har universiteterne fri overførelsesret mellem forskning og andre formål. Modsat er det muligt via de eksterne midler - kontrakter, målbeskrivelser m.v. - at stille krav til forskningsydelsen”.⁹⁶⁹

7.4.3 Særligt om forskningsbaseret myndighedsbetjening efter § 2, stk. 4

Sektorforskning blev 1. januar 2007 placeret på fem universiteter. Indfusioneringen af sektorforskningsinstitutioner skete ved en udvidelse af universitetslovens § 2, med stk. 4, der bestemmer, at universitetet med grundlag i sin forskning kan ”udføre opgaver for en minister efter aftale med denne.”⁹⁷⁰ Universitetsloven indeholder ikke en positiv definition af forskningsbaseret myndighedsbetjening. Ved sektorforskning forstås typisk relevant anvendelsesorienteret forskning og forskning med et strategisk sigte,⁹⁷¹ og det er overladt universiteterne at foretage den nærmere afgrænsning af den forskning, der er omfattet af § 2, stk. 4.⁹⁷² Efter vejledende retningslinjer bygges samarbejdet mellem fagministerier og universiteter om myndighedsbetjeningen på fireårige aftaler indgået mellem universitetets bestyrelse og vedkommende minister eller den, som ministeren bemyndiger hertil. Bevillingerne til sektorforskning er forblevet i respektive fagministerier, der udbetaler bevillinger til myndighedsbetjening til universiteterne i henhold til aftale.⁹⁷³ Efter retningslinjerne sondres mellem forskningsaktiviteter, der udgør ’ikke-forskning’ og ’forskning’, idet ’ikke-forskning’s aktiviteter, kan være omfattet af udbudsdirektivet,⁹⁷⁴ direktivets procedurer i givet fald følges ved konkurrenceudsættelse af forskningsaktiviteterne.⁹⁷⁵ Det fremgår af lovgrundlaget, at ”Det forhold, at universiteter i fremtiden

969. Betænkning 1287 Betænkning om forskningsrådgivning, afsnit 5.4 Offentlige finansieringsformer

970. LBK nr 261 af 18/03/2015 af universitetsloven, § 2, stk. 4

971. LFF nr. 19 10/08/2003 Forslag til lov om sektorforskningsinstitutioner, bemærkninger til § 2 , Jf. ovenfor afsnit 4.2.1

972. Forskningsbaseret myndighedsbetjening medregnes ved opgørelsen af de samlede udgifter til offentlig forskning, udvikling og innovation, i det omfang aktiviteterne falder ind under Frascati-manualens beskrivelse af forskning, jf. manualens kapitel 2. jf. Universitets- og Bygningsstyrelsen: Notat om aftaler mellem universiteter og ministerier om myndighedsbetjening, 25. januar 2011

973. Et fagministerium kan dog alternativt overføre hele eller dele af bevillingen til et universitet, jf. Universitets- og Bygningsstyrelsen: Notat om aftaler mellem universiteter og ministerier om myndighedsbetjening, 25. januar 2011

974. Efter rammebestemmelserne anses de tilfælde, hvor forskningsinstitutioner eller forskningsinfrastrukturer anvendes til at udføre økonomiske aktiviteter i form af at levere tjenester til virksomheder eller kontraktforskning for offentlig finansiering af økonomiske aktiviteter (Meddelelse fra Kommissionen 2014/C 198/01: Rammebestemmelser for statsstøtte til forskning og udvikling og innovation, 24. juni 2014, pkt. 2.1.2), Jf. Universitets- og Bygningsstyrelsens bilagsnotat om konkurrenceudsættelse af 18. juni 2008

975. Det falder uden for fremstillingens rammer, at forfølge spørgsmål om udbudsreglernes indvirkning på forskningsfriheden, jf. EU’s udbudsdirektiv, jf. lov nr. 1564 af 15/12/2015 (udbudsloven), om fremgangsmåderne ved indgåelse af offentlige tjenesteydelseskontrakter om forskning og udvikling. EF-traktatens regler om konkurrence er på forordningsniveau udmøntet i Rammebestemmelser for statsstøtte til forskning og udvikling og innovation (2014/C 198/01). I et vist omfang er der etableret generel gruppefritagelse fra konkurrenceregler (FORORDNING (EF) Nr. 800/2008 af 6. august 2008 om visse former for støttes forenelighed med fællesmarkedet i henhold til traktatens artikel 87 og 88 (Generel gruppefritagelsesforordning). Også efter Kommissionens meddelelse Konkurrencereglerne i De Europæiske Fællesskaber Del IIB Forklarende bemærkninger til statsstøttereglerne, 1997 og i overensstemmelse med

skal varetage forskningsbaseret myndighedsbetjening, medfører ikke ændringer i forskningsfriheden,⁹⁷⁶ og universitetets indgåelse af aftaler om opgaver efter § 2, stk. 4, sker da under iagttagelse af § 2, stk. 2, jf. § 14, stk. 6, 4. pkt.

Universitetslovens § 2, stk. 4, modificeres i § 33, stk. 2, der bestemmer, at Uddannelses- og forskningsministeren ”undtagelsesvis og efter forhandling med vedkommende minister samt drøftelse med universitetet kan pålægge universitetet at udføre opgaver efter § 2, stk. 4, mod betaling, når der er tale om opgaver af væsentlig samfundsmæssig betydning.”⁹⁷⁷ Ifølge lovmotiverne sigter § 33, stk. 2, på situationer, hvor universitetet og vedkommende minister ikke kan blive enige om en aftale. Her ”kan ministeren for videnskab, teknologi og udvikling efter forhandling med vedkommende minister og drøftelse med universitetet pålægge universitetet at udføre opgaver efter det foreslåede § 2, stk. 4, mod betaling fra vedkommende minister, når der er tale om opgaver af væsentlig samfundsmæssig betydning.” Videre fremgår det af forarbejderne, at “bestemmelsen kun anvendes, hvis det vil være uforsvarligt, at disse opgaver ikke bliver udført, og hvor muligheden for at indgå en frivillig aftale må anses for at være udelukket.”⁹⁷⁸ Reglen i § 33, stk. 2, er affattet med henblik på situationer, hvor en minister kan vælge at konkurrenceudsætte de opgaver, der hidtil har påhvilet sektorforskningsinstitutionen, dvs. søge andre leverandører gennem udbud: ”Det forventes, at ministeren for videnskab, teknologi og udvikling alene vil udnytte hjemmelen til at pålægge universitetet en aftale i perioden indtil det tidspunkt, hvor den pågældende opgave efter en beslutning om konkurrenceudsættelse kunne være overgået til en anden leverandør. Denne begrænsning i bestemmelsens anvendelse afspejler, at universitetet må kunne kalkulere med at kunne reducere sin kapacitet på det pågældende område, hvis vedkommende minister gennem en konkurrenceudsættelse har taget initiativ til eventuelt at fravælge universitetet som leverandør”.⁹⁷⁹ Efter forarbejderne begrænses indskrænkninger i universitetets forskningsfrihed efter § 33, stk. 2, til konkrete tidsbegrænsede overgangssituationer foranlediget af konkurrenceudsættelse af forskningsbaserede myndighedsopgaver efter § 2, stk. 4. ”Bestemmelsen i § 33, stk. 2, omfatter kun de opgaver, som indtil den 1. januar 2007 påhvilede sektorforskningsinstitutionerne, og som nu er lagt ind under universiteterne. Ved sammenlægning med et universitet, vil bestemmelsen gælde for de opgaver, der indtil sammenlægningen påhvilede denne sektorforskningsinstitution.”⁹⁸⁰

Domstolens retspraksis er det afgørende for at omfattes af reglerne, om virksomheden udøver en økonomisk aktivitet, der består i at udbyde produkter eller tjenesteydelser på et givet marked (Meddelelse fra Kommissionen 2014/C 198/01: Rammebestemmelser for statsstøtte til forskning og udvikling og innovation, 24. juni 2014, med henvisning til Kommissionens meddelelse: A quality framework for Services of General Interest (SGI) in the EU (COM (2011) 900 final) og Sag C-118/85, Kommissionen mod Italien, Sml. 1987, s. 2599, præmis 7, sag C-35/96, Kommissionen mod Italien, Sml. 1998 I, s. 3851, præmis 36, og sag C-309/99, Wouters, Sml. 2002 I, s. 1577, præmis 46).

976. LFF nr. 140 31/01/2007 Lov om ændring af universitetsloven, formål – myndighedsbetjening, med henvisning til videnskabsministerens svar på spørgsmål nr. 15 stillet af Udvalget for Videnskab og Teknologi den 11. februar 2003 i forbindelse med behandlingen af forslag til universitetsloven, lovforslag nr. L 125, som blev fremsat den 15. januar 2003

977. LBK nr 261 af 18/03/2015 universitetsloven § 33, stk. 2

978. LFF nr. 140 31/01/ 2007 Lov om ændring af universitetsloven, bemærkninger til nr. 31, § 33, stk. 2

979. LFF nr. 140 31/01/ 2007 Lov om ændring af universitetsloven , bemærkninger til nr. 31, § 33, stk. 2

980. L 140 Forslag til lov om ændring af universitetsloven, Svar på spørgsmål nr. 17 (L 140) stillet af Udvalget for Videnskab og Teknologi den 8. februar 2007.

7.5 Princippet om universitetets forskningsfrihed - Fortolkning af § 2, stk. 2, 1. pkt.

Afhandlingens almindelige del påviste, at forskningsfrihed er forankret i retlige fællesskaber med divergerende forståelse af forskningsfriheden. De forskellige opfattelser af forskningsfrihed gør sig også gældende ved fortolkningen af universitetslovens § 2, stk. 2, og kommer bl.a. til udtryk i den vægt der tillægges de identitetsskabende hensyn bag universitetets forskningsfrihed. Efter forarbejderne til universitetsloven har universiteterne ret til at forvalte deres akademiske arv. Den akademiske arv er ikke nærmere præciseret i forarbejderne, men i et samråd i december 2012 udtalte ministeren sig om kravene til universitetets uafhængighed og forskningsfrihed, der er fastsat i Magna Charta Universitatum [universitetet må være ”uafhængigt af enhver politisk, økonomisk og ideologisk magt”], at det er ”principper som vi i Danmark støtter op om – også selvom det er netop universiteternes Magna Charta.”⁹⁸¹ I Magna Charta Universitatum gøres det gældende, at ”Da forsknings-, undervisnings- og uddannelsesfrihed er det grundlæggende princip for universiteternes virke, skal regeringer og universiteter på hver sit område garantere og fremme respekten for dette grundlæggende krav.”⁹⁸² Efter forarbejderne kan der formentlig af § 2, stk. 2, 1. pkt., udledes universiteternes ret til at forvalte deres arv, som den er kodificeret i Magna Charta Universitatum, uden at lovgiver tilsvarende forpligtes. I 2012 fastslog ministeren i et samråd, at ”Uden således at kunne karakteriseres som en formel frihedsret, udgør forskningsfrihed et grundlæggende princip i universiteternes liv, og en hjørnesten i den danske forskningspolitik.”⁹⁸³ Forskningsfrihed anerkendes således ikke i national lovgivning som en grundrettighed intimt forbundet med en demokratisk samfundsorden,⁹⁸⁴ men anerkendes som et grundlæggende princip og universitetets forskningsfrihed er en identitetsmarkør for liberalistiske demokratiske samfund, der er grundede på princippet om informationsfrihed. Universitetslovens § 2, stk. 2, er samtidig identitetsmarkør for universitetet i Akademia, det europæisk funderede universitetssamfund, der defineres ved universitetets forskningsfrihed og den individuelle forskningsfrihed som grundlaget for universitetets forskning og undervisning.

Universitetslovens § 2, stk. 2, udtrykker præceptivt universitetsforskningens almindelige princip og indeholder samtidig en overordnet pligtorm for den af loven omfattede forskning og den målestok, som denne forskning skal bedømmes efter. Det er præciseret i forarbejderne til § 2, stk. 2, 1. pkt., at lovgiver med ’universitetets forskningsfrihed’ mener ’den institutionelle forskningsfrihed, der er knyttet til universitetet’.⁹⁸⁵ Uanset universitetsloven af 2003 tager afsæt ”i et bredt funderet ønske om udvikling og forandring på de danske universiteter er det et selvstændigt mål at fastholde, at universiteterne har fagligt selvstyre og er uafhængige af særinteresser.”⁹⁸⁶ ”Bestemmelsen viderefører det gældende princip om institutionens forskningsfrihed, og der er ikke tilsigtet nogen ændring af dette princip”.⁹⁸⁷

981. Undervisningsminister Morten Østergård: *Talepapir til samråd i Folketingets Udvalg for Forskning, Innovation og Videregående Uddannelser 19. december 2012, alm. del spm. L*. Udvalget for Forskning, Innovation og Videregående Uddannelser 2012-13 FIV alm. del Bilag 62 Samråd (åbent) i Folketingets Udvalg for Forskning, Innovation og Videregående Uddannelser onsdag den 19. december 2012

982. *Magna Charta Universitatum*, 3.princip

983. Undervisningsminister Morten Østergård: *Talepapir til samråd i Folketingets Udvalg for Forskning, Innovation og Videregående Uddannelser 19. december 2012*, Udvalget for Forskning, Innovation og Videregående Uddannelser 2012-13 FIV alm. del Bilag 62, jf.BTL nr. 143 /2011 ministerens svar på L143 spm. 28

984. Jf. om grundrettighederne Ross, Alf: *Dansk Statsforfatningsret*, bd. 2,1980, s. 86f

985. LFF nr. 125 15/01/ 2003 af universitetsloven, alm. bemærkninger

986. LFF nr. 125 15/01/ 2003 af universitetsloven, alm. bemærkninger

987. LFF nr. 75 28/10/1992 Forslag til Lov om universiteter m.fl., bemærkninger til § 1, stk. 4

7.5.1 Universitetets institutionelle autonomi

§ 2, stk. 2, 1. pkt., fastslår princippet om universitetets institutionelle forskningsfrihed, hvorefter universitetet ”selv træffer afgørelse om den forskning, der skal drives.”⁹⁸⁸ Det fremgår af lovforarbejderne til 2003-universitetsloven, at der ved forskningsfrihed i relation til universitetet forstås, ”at man ikke kan påbyde den enkelte institution at optage eller undlade en bestemt forskning”.⁹⁸⁹ Ligeledes er der ”ikke tilsigtet nogen ændring af universitetets forskningsfrihed i forhold til gældende ret. Både i medfør af gældende lov og i medfør af lovforslaget er universitetets forpligtelse til at værne om forskningsfriheden inden for universitetets fagområder fastslået. Denne forpligtelse skal forvaltes af bestyrelsen og de ansatte ledere. Der kan stadig ikke af ministeriet eller andre uden for universitetet gives påbud til universitetet om at optage eller undlade forskning, selvom universiteterne efter lovforslaget fremover vil have bestyrelser med et flertal af eksterne medlemmer og ansatte ledere.”⁹⁹⁰ I udvalgsbetænkningen forud for vedtagelsen af 2003-loven understreger udvalgets flertal ”at der med lovforslaget ikke er tilsigtet nogen materiel ændring af universitetets forskningsfrihed i forhold til gældende ret. Både i medfør af gældende lov og i lovforslaget er universiteternes forpligtelse til at værne om forskningsfriheden inden for universitetets fagområder fastslået. I relation til universitetets forskningsfrihed kan der stadig ikke af ministeren eller andre udefra gives universitetet påbud om at optage eller undlade forskning.”⁹⁹¹

Ved fortolkning af § 2, stk. 2, inddrages princippet om en styrket ledelse på universiteterne, som jf. afsnit 4.6 udgør et hovedsigte med 2003-universitetsloven. Som fortolkningsbidrag hertil følger det af anbefalingerne for god universitetsledelse, at institutionel autonomi er ”muligheden for at træffe beslutninger og indrette universitetet, som universitetet finder det mest hensigtsmæssigt,”⁹⁹² idet akademisk frihed er ”en frihed samfundet yder forskerne for at sikre, at de kan udføre deres opgaver og udfylde universitetets rolle i samfundets udvikling. Akademisk frihed er dels en rettighed, dels en forpligtelse over for samfundet”.⁹⁹³ Herved betones det samfundsøkonomiske berigelseshensyn bag § 2, stk. 2, ved balanceringen af universitetets forskningsfrihed og §§ 19, 20 og 24, for så vidt angår rammerne for universitetets faglige og økonomiske selvstyre, der tillige understøtter princippet om konkurrenceudsat forskning, jf. afsnit 4.5, og lovforarbejdernes betoning af universitetets konkurrencesituation og universitetets handlefrihed til at foretage tværgående og strategiske prioriteringer: ”Flertallet finder, at de danske universiteter er centrale videns- og kulturbærende institutioner, der frembringer og formidler viden og kompetencer til hele samfundet. Den stigende nationale og internationale konkurrence om viden og kompetence stiller nye og skærpede krav til de danske universiteter og deres samspil med det øvrige videnssystem. Det overordnede formål med en universitetsreform er at give universiteterne bedre muligheder for at foretage tværgående og strategiske prioriteringer af deres samlede uddannelses-, forsknings- og formidlingsindsats”.⁹⁹⁴ I lovmotiverne fremhæve ligeledes ”Betydningen af god og synlig ledelse omkring forskningen og forskningsmiljøerne er veldokumenteret [..] Lovforslaget understreger

LBK nr 261 af 18/03/2015 Universitetsloven § 2, stk. 2, 1. Pkt.

989. Notat af 19. februar 2003 in Udvalget for Videnskab og Teknologi. Ministerens svar på spørgsmål nr. 15 (L 125 - bilag 21) stillet af Udvalget for Videnskab og Teknologi den 11. februar 2003, L 125 - bilag 41,

990. Notat af 19. februar 2003 in Udvalget for Videnskab og Teknologi. Ministerens svar på spørgsmål nr. 15 (L 125 - bilag 21) stillet af Udvalget for Videnskab og Teknologi den 11. februar 2003, L 125 - bilag 41,

991. BTL nr. 125 10/04/2003 Betænkning over forslag til lov om universiteter, indstillinger og politiske bemærkninger

992. *Anbefalinger for god universitetsledelse i Danmark*. Rapport fra udvalget 'Universitetsbestyrelser i Danmark', december 2003, s. 10

993. *Anbefalinger for god universitetsledelse i Danmark*. Rapport fra udvalget 'Universitetsbestyrelser i Danmark', december 2003, s. 11

994. BTL nr. 125 10/04/2003 Betænkning over forslag til lov om universiteter, indstillinger og politiske bemærkninger

behovet for styrket ledelse gennem ansatte rektorer, dekaner og institutledere og fremhæver krav og forventninger til disse.”⁹⁹⁵

Princippet om øget institutionel frihed i 2003-universitetsloven afspejles ved, at universiteterne som organisation har ”mange iøjnefaldende fælles træk med andre videnproducerende organisationer, herunder fx forskningsintensive private virksomheder”.⁹⁹⁶ I en innovationsdreven diskurs bærer et effektivitetshensyn universitetets forskningsfrihed og bidrager til beskyttelse af såvel samfundsøkonomiske interesser. Det følger heraf, at pligtnormen i § 2, stk. 2, 2. pkt., antageligt må afbalanceres med pligtnormen i § 2, stk. 1, 2. pkt, der pålægger universitetet at ”foretage en løbende strategisk udvælgelse, prioritering og udvikling af sine forskningsmæssige fagområder”.⁹⁹⁷ Der synes ikke at foreligge nationale afgørelser, hvor der er taget stilling til indholdet eller rækkevidden af universitetslovens § 2, stk. 2. Politisk prioriterede tematiske afgrænsninger efter ’top down’-princippet kan via finanslovsbevillinger prioriteres på universitetsniveau. Idet universitetets forskningsfrihed efter lovmotiverne skal forstås ved, ”at man ikke kan påbyde den enkelte institution at optage eller undlade en bestemt forskning”,⁹⁹⁸ må det antages ikke at indebære en formel krænkelse af forskningsfriheden, at bevillingerne kan have en detaljeringsgrad, der sigter på en snæver kreds af videnskabelige medarbejdere ved et navngivent universitet, som eksempelvis på det statslige forskningsbudget for 2004, hvor der afsattes midler til nye forskningsinitiativer på finansloven for 2004: ”2 mio. kr. i henholdsvis 2004 og 2005 til styrkelse af forskningen i de indre danske konflikter under Den Kolde Krig. Bevillingen afsættes til Syddansk Universitet”.⁹⁹⁹ Synspunktet modificeres af universitetets pligt til at værne om forskningsfriheden, jf. nedenfor afsnit 7.5.1 og 7.6.

Det antages i den informationsretlige litteratur, at beskyttelsen af en juridisk persons privatliv og omdømme rummer et økonomisk aspekt, som er uafhængigt af et eventuelt psykisk ubehag,¹⁰⁰⁰ og kan finde begrundelse i effektivitetshensyn, derved ”at privatlivshensynet muliggør effektivitet i organisationerne. For effektivitetsbetragtninger bag juridiske personers privatlivsbeskyttelse henviser Udsen til Alan Westins hyppigt citerede afhandling om Privacy and Freedom for en privatlivsbeskyttelse af juridiske personer: ”privacy affords the relaxation which enables those who are part of a common venture, public or private, to communicate freely with one another, and to accomplish their tasks with a minimum of social dissembling for ’outside’ purposes. Without such privacy the operations of law firms, businesses, hospitals, welfare agencies, civil groups, and a host of other organizations would be seriously impaired,” hvortil Udsen i en informationsretlig kontekst tilføjer: ”Hvor meget vægt man vil tillægge sådanne effektivitetsbetragtninger må bero på en konkret vurdering og ved regeludformning på retspolitiske overvejelser.”¹⁰⁰¹ Udsen tillægger ikke dette effektivitetshensyn bag juridiske personers ideelle informationsrettigheder afgørende vægt, idet ”andre hensyn trækker i anden retning, særligt for offentlige myndigheder, jf. herved bl.a. princippet om aktindsigt i offentlighedsloven”.¹⁰⁰² Overfor et

995. LFF nr. 125 15/01/2002 forslag til lov om universitetet, alm. bemærkninger, forskning

996. *Anbefalinger for god universitetsledelse i Danmark*. Rapport fra udvalget ’Universitetsbestyrelser i Danmark’, december 2003, s. 11, jf. afsnit 4.6

997. LBK nr 261 af 18/03/2015 universitetsloven, § 2, stk. 1, 2. pkt.

998. Notat af 19. februar 2003 in Udvalget for Videnskab og Teknologi. Ministerens svar på spørgsmål nr. 15 (L 125 - bilag 21) stillet af Udvalget for Videnskab og Teknologi den 11. februar 2003, L 125 - bilag 41,

999. Statsligt forskningsbudget 2004 (”Forskningens Finanslov”), december 2003, s. 4

1000. Udsen, Henrik: *De informationsretlige grundsætninger*, 2009, s. 424

1001. Westin, Alan: *Privacy and Freedom*, 1970, s. 45 her citeret efter Udsen: *De informationsretlige grundsætninger*, 2009, s. 425

1002. Udsen, Henrik: *De informationsretlige grundsætninger*, 2009, s. 425

tilsvarende synspunkt om, at offentlige myndigheder ikke har til formål at tjene penge, og en ærekrænkelse af en offentlig myndighed derfor sjældent vil føre til et umiddelbart økonomisk tab,¹⁰⁰³ må det anføres, at universiteter har en økonomisk interesse i placeringer på rankinglister og er afhængige af eksterne midler til forskningsfinansiering.

Ovenfor i afsnit 5.3 er beskrevet, hvordan effektivitetsbetragtninger ligger til grund for den forskningspolitiske rapport *Science: The Endless Frontier*, og hvordan tilsvarende effektivitetsbetragtninger formentlig ligger til grund for universitetets forskningsfrihed i det innovationsdrevne paradigme, hvor massiv offentlig forskningsstøtte til ”support of basic research in the public and private colleges, universities, and research institutes must leave the internal control of policy, personnel, and the method and scope of the research to the institutions themselves. This is of the utmost importance”¹⁰⁰⁴ samtidig med at forskningen underlægges ansvar og omfattende styrings- og kontroltiltag. Som det fremgår af lovforarbejderne til 2007-universitetsloven: ”I forbindelse med tilskud fra staten vil der altid være knyttet en række tilskudsforudsætninger af økonomisk og faglig art. Hvis disse ikke overholdes, kan der blive tale om krav om tilbagebetaling. Herved adskiller situationen sig ikke fra, hvad der gælder i relation til de tilskud, universiteterne i dag modtager fra fx forskningsrådene eller som øremærkede tilskud fra staten.”¹⁰⁰⁵ På denne baggrund forekommer det, at hensynsafvejningen bag universitetslovens § 2, stk. 2, tillægger effektivitetshensynet betydelig vægt.

Som følge af den nationale deltagelse i Bologna-processens udvikling af Europas videregående uddannelser, EHEA, må det antages, at de offentlige myndigheders rolle og ansvar for at fremme de videregående uddannelsers akademiske frihed og institutionelle autonomi følger anbefalingerne fra Recommendation CM/Rec(2012)7¹⁰⁰⁶ med hensyn til at sætte rammer for akademisk frihed og universitetets institutionelle autonomi samt løbende at overvåge gennemførelsen af disse grundlæggende rettigheder. Den statslige forpligtelse omfatter pligt til at respektere og beskytte den akademiske frihed og handlepligt til at sikre og fremme en effektiv udnyttelse af denne ret: “Institutional autonomy should not impinge on the academic freedom of staff and students. Public authorities should provide a framework based on trust and respect within the academic community. Only in a climate of confidence can higher education fully serve open democratic societies and encourage their development through freedom of thought and critical and creative thinking.”¹⁰⁰⁷

I et vedhæftet bilag til CM/Rec (2012)/7 defineres institutionel autonomi, der “in its full scope, encompasses the autonomy of teaching and research as well as financial, organisational and staffing autonomy. Institutional autonomy should be a dynamic concept evolving in the light of good practice.”¹⁰⁰⁸ Uden at være retligt bindende bør disse elementer inddrages som fortolkningsbidrag ved en vurdering af universitetets institutionelle autonomi.

1003 Udsen, Henrik: *De informationsretlige grundsætninger*, 2009, s. 424

1004. Bush, Vannevar: *Science: The Endless Frontier*, 1945, Chapter 6, The Means to the End

1005. L 140 Forslag til lov om ændring af universitetsloven, Svar på spørgsmål nr. 10 (L 140) stillet af Udvalget for Videnskab og Teknologi den 8. februar 2007.

1006. *Recommendation CM/Rec(2012)7 of the Committee of Ministers to member States on the responsibility of public authorities for academic freedom and institutional autonomy*

1007. Recommendation CM/Rec(2012)7 of the Committee of Ministers to member States on the responsibility of public authorities for academic freedom and institutional autonomy, præmis 8

1008. *Recommendation CM/Rec(2012)7 of the Committee of Ministers to member States on the responsibility of public authorities for academic freedom and institutional autonomy, Appendix to Recommendation CM/Rec(2012)7*

Universitetets autonomi i universitetslovens § 2, stk. 2, 1. pkt., skal ses i sammenhæng med tekstanmærkning 157 til finansloven 2016, der bemyndiger uddannelses- og forskningsministeren til at ”detailregulere fordelingen af tilskud og vilkår for anvendelse af tilskud, samt regnskabsaflæggelse og revision af tilskud, der udbetales i henhold til anmærkningerne. Afgivne bevillingstilsagn er ikke endelige, men kan efter stk. 2, bortfalde, og udbetalte tilskud kan kræves tilbagebetalt i tilfælde, hvor tilskudsmodtager ikke opfylder betingelserne for tilskuddet.”¹⁰⁰⁹

Universitetslovens bestemmelser i § 24 og 19, stk. 6, samt tekstbemærkningerne til finansloven skal som følge heraf ses i sammenhæng med universitetets finansielle autonomi, og spørgsmålet om bevillingsmæssige indskrænkninger i forskningsfriheden kan sammfattes ved, at § 24 efter lovbemærkningerne sigter på universitetets drift, bl.a. aftaler, vilkår eller regler om løn- og ansættelsesforhold.¹⁰¹⁰ En afvejning af de bagvedliggende hensyn til effektiv anvendelse af de offentlige bevillinger og til universitetets forskningsfrihed efter § 2, stk. 2, kan ikke antages at føre til, at § 24, kan danne hjemmel for at håndhæve bevillingsmæssige sanktioner vedrørende ubundne forskningsmidler. Videre taler hensynet til universitetets finansielle autonomi sammen med hensynet til universitetets politiske autonomi imod detailregulering af universitetets forskning i tekstbemærkningerne i finansloven, jf. eksemplet ovenfor vedrørende nye forskningsinitiativer på finansloven for 2004.

7.5.2 Integritetsværnet

Som en ytringsfrihedsbestemmelse har universitetslovens § 2, stk. 2, til formål at sikre retten til at indgå i et kommunikativt fællesskab med fri udveksling af forskningsbaserede informationer og meninger og med bestemmelsen af universitetets forskningsfrihed i § 2, stk. 2, 1. pkt., etableres et integritetsværn for institutionen, der udgør en forudsætning for udøvelsen af den individuelle forskningsfrihed. Etableringen af universitetets integritetsværn i § 2, stk. 2, 1. pkt., er således en forudsætning for, at universitetet kan pålægges en værnepligt i forhold til såvel den enkeltes forskningsfrihed som videnskabsetikken. Universitetets integritetsværn omfatter samtlige medarbejdere inklusiv forskere ansat til at varetage forskningsbaseret myndighedsbetjening eller ansatte i tidsbegrænsede ansættelser, med den modifikation, at efter ordlyden af § 2, stk. 2, 2. pkt må værnet antages at bero på en konkret vurdering af den enkeltes forskningsfrihed. Ved vurderingen indgår, at den statslige pligt, der udledes af EMRK artikel 10 til at beskytte forskningsfriheden som ytrings- og informationsfrihed¹⁰¹¹ er udmøntet i universitetslovens § 2, stk. 2, 2. pkt., der pålægger universitetet at værne om videnskabsetikken og den enkeltes individuelle forskningsfrihed.

De bagvedliggende hensyn til integritetsværnet er ovenfor i kapitel 6 udledt af såvel ideelle som økonomiske samfundsmæssige berigelseshensyn. Bestemmelsen af universitetets integritetsværn rejser spørgsmålet om juridiske personers ideelle rettigheder, og i tilknytning hertil om der gælder en privatlivs- og personlighedsbeskyttelse for universitetet. Det er antaget i den informationsretlige litteratur, at en krænkelse af ideelle rettigheder forudsættes at krænke rettighedshaverens følelser og dermed påføre rettighedshaveren et psykisk ubehag. Samtidig er det fastholdt, at juridiske personer ikke kan have følelser eller opleve et psykisk ubehag, og at det formentlig er den primære begrundelse for ikke at

1009. Finanslov for finansåret 2016. Tekst og anmærkninger § 19. Uddannelses- og forskningsministeriet, nr. 157

1010. LFF nr. 125 15/01/2003 Universitetsloven, Bemærkninger til § 24

1011. Sandfeld Jakobsen & Schaumburg-Müller: *Medieretten*, 2013, s. 84: EMRK artikel 10 “lægger op til en negative forpligtelse for staten på den måde, at staten ikke må blande sig, ikke foretage en indblanding eller et indgreb. Men EMD fortolker art.10 på en måde, så den også indeholder en vis grad af positiv forpligtelse.”

anvende privatlivs- og personlighedsbeskyttelse på juridiske personer.¹⁰¹² Her overfor står den almindelige anerkendelse af, at foreninger og virksomheder også kan siges at have en beskyttelsesværdig privatlivssfære.¹⁰¹³ Denne beskyttelse kan til dels forklares med hensynet til at beskytte de fysiske personer, der står bag den juridiske person.

Forskningsfrihedens identitetsskabende indhold har både symbolsk værdi og operationel værdi. Som eksempel herpå har spørgsmålet om afgrænsningen af universitetets autonomi i forhold til statens udenrigspolitiske interesser været genstand for et åbent samråd i Folketingets Udvalg for Forskning, Innovation og Videregående Uddannelser.¹⁰¹⁴ Anledningen var en uafhængig rapport,¹⁰¹⁵ der i november 2012 offentliggjorde, at to danske universiteter samarbejdede med israelske forskningsinstitutioner i bosættelser uanset en officiel dansk holdning om, at jødiske bosættelser på den israelsk besatte Vestbred af Jordan-floden var ulovlige. Ministeren skulle gøre rede for, ”hvordan det er i overensstemmelse med kravet om uafhængighed og forskningsfrihed, der er fastsat i Magna Charta Universitatum (de europæiske universiteters Magna Charta) fra 1988, når udenrigsministeren citeres i Dagbladet BTs internetversion 10. november 2012 for at sige: ’... Vi ønsker ikke, at danske forskningsinstitutioner deltager i aktiviteter, som måtte medvirke til at opretholde de ulovlige bosættelser.’”¹⁰¹⁶ Ministeren svarede hertil, at ”Det er således klart, at hverken jeg eller udenrigsministeren kan bestemme, om et universitet skal undlade forskning på et bestemt område. Det er alene op til universitetet. Men uanset hvor stålfast vi sikrer forskningsfriheden både for universitetet og for den enkelte, blandt andet gennem lovgivning, så kan vi ikke værne os mod de dilemmaer, der kan opstå, når forskningsfriheden forvaltes. For vi er vel alle enige om, at forskningsfriheden trods alt forvaltes inden for nogle overordnede rammer. Det kan være lovgivningsmæssige rammer, som fx det centrale videnskabetiske regelsæt. Eller det kan være moralske rammer, hvor universitetet og den enkelte forsker må gøre sig sine overvejelser. Forskningsfriheden er forbundet med et ansvar. Og når dilemmaerne opstår, kan jeg kun opfordre til, at de enkelte universiteter påtager sig ansvaret og er bevidste om deres rolle som samfundsbærende institutioner.”¹⁰¹⁷ Ministeren anfører her et moralsk modhensyn til forskningsfriheden, der er i modstrid med universitetets integritetsværn, som i Universitetsevalueringen 2009 blev konkretiseret ved, at forskningen ”må være moralsk og intellektuel

1012 Udsen, Henrik: *De informationsretlige grundsætninger*, 2009, s. 423, med henvisninger til Blume om anvendelse af persondataloven på juridiske personer og Riis om anvendelsen af eal § 26 på juridiske personer.

1013. Dübeck, Inge: *Dansk Arkivret*, 1980, s. 90

1014. Ibid.

1015. Danwatch: *Danske universiteter samarbejder med ulovlige bosættelser*, 10. november 2012: Ifølge rapporten havde Danmarks Tekniske Universitet et samarbejde med Ariel Universitet, der ligger i en ulovlig israelsk bosættelse i Palæstina med samme navn. For DTUs vedkommende gik samarbejdet med Ariel Universitet angiveligt tilbage til 1990’erne. Roskilde Universitet var involveret i Nanorettox, et forskningsprojekt mellem 11 internationale forskningsinstitutioner fra Danmark, USA, Israel, England, Spanien, Italien, Frankrig og Belgien. Forskningsprojektet løb over en fireårig periode frem til november 2012, og i finansieringen indgår 23,6 millioner kr. i EU-midler.” Ahava, også kendt som Dead Sea Laboratories, er én af deltagerne i forskningsprojektet Nanorettox. Ahava er placeret i bosættelsen Mitzpe Shalem på Vestbredden. Ahava har ifølge den israelske hærs civile administration haft israelsk tilladelse til at udgrave mudder fra den besatte Vestbred siden 2004. Dette er ifølge researchorganisationen Who Profits en krænkelse af folkeretten.”

1016. Undervisningsminister Morten Østergård: *Talepapir til samråd i Folketingets Udvalg for Forskning, Innovation og Videregående Uddannelser 19. december 2012, alm. del spm. L*. Udvalget for Forskning, Innovation og Videregående Uddannelser 2012-13 FIV alm. del Bilag 62 Samråd (åbent) i Folketingets Udvalg for Forskning, Innovation og Videregående Uddannelser onsdag den 19. december 2012,;

1017. Undervisningsminister Morten Østergård: *Talepapir til samråd i Folketingets Udvalg for Forskning, Innovation og Videregående Uddannelser 19. december 2012, alm. del spm. L*. Udvalget for Forskning, Innovation og Videregående Uddannelser 2012-13 FIV alm. del Bilag 62 Samråd (åbent) i Folketingets Udvalg for Forskning, Innovation og Videregående Uddannelser onsdag den 19. december 2012,;

uafhængig.”¹⁰¹⁸ Se tillige afsnit 8.5.3 om de moralske personlighedshensyn bag den individuelle forskningsfrihed, der ikke omfatter Holocaustbenægtelse. Ministerens adressering af universiteternes forskningssamarbejde med israelske forskningsinstitutioner, bryder med de europæiske universiteters traditionelt politisk neutrale virke, der udtrykkes ved, at universiteterne “are morally and intellectually independent of all political or religious authority and economic power.”¹⁰¹⁹ I stedet afspejler ministerens udtalelse, at universitetslovens styrkelse af universitetsbestyrelserne og rektors ledelsesbeføjelser har øget universiteternes aktive deltagelse i det omgivende samfund, herunder ikke mindst i den politiske beslutningsproces. Integritetshensynet er ikke inddraget, da Uddannelses- og Forskningsministeriet i oktober 2016 motiverer et styrket vidensamarbejde med Israel. Her vægtes i stedet samfundsøkonomiske konkurrencehensyn til innovation og teknologioverføring.¹⁰²⁰

Spørgsmålet om beskyttelse af universitetets integritetsværn og den enkelte forskers ret til deltagelse i den akademiske debat blev behandlet i sagen Kharlamov mod Rusland, 2015, hvor en universitetsprofessor blev sagsøgt af sin arbejdsgiver for at have udtalt sig om legitimiteten af universitetets interne valgprocedurer. Universitetsprofessoren havde i en akademisk forsamling givet udtryk for, at det valgte senat ikke kunne betragtes som legitimt på grund af mangler i valghandlingen. Universitetet sagsøgte professoren for ærekrænkelser med påstand om, at hans tale havde undermineret universitetets og dets akademiske senats faglige omdømme. De nationale domstole fastslog, at professoren var ansvarlig for ærekrænkelser. Menneskerettighedsdomstolen udtalte, at professoren havde givet udtryk for sine synspunkter og faglige bekymring i en akademisk forsamling, der var åben for alle universitetets medarbejdere, og at ytringerne skulle vurderes i lyset af, at de fremsat i det akademiske miljø. Professorens tale vedrørte sammensætningen af universitetets overordnede ledelsesorgan og proceduren for udpegelse af kandidater hertil var af central betydning for universitetets medarbejdere. Retten fandt, at diskussion omkring disse spørgsmål faldt inden for rammerne af det akademiske liv og selvstyre. Debatten havde været offentlig og professorens ytringer vedrørte spørgsmål af almen interesse, som professoren havde været berettiget til at formidle til sine kolleger. Der var ingen tegn på, at de nationale domstole havde udført en afvejning mellem behovet for at beskytte universitetets omdømme og ansøgerens ret til at videregive oplysninger om spørgsmål af almen interesse vedrørende tilrettelæggelsen af det akademiske liv. De nationale myndigheder havde også undladt at tage hensyn til, at en institutions ’værdighed’ ikke kunne sidestilles med den menneskelige værdighed.¹⁰²¹ Retten udtalte, at når beskyttelsen af universitetets institutionelle autonomi bæres af ideelle hensyn til universitetets omdømme har beskyttelsen ikke nødvendigvis samme styrke, som den tilsvarende beskyttelse af videnskabelige medarbejdere på grundlag af privat- og personlighedshensyn: “The Court considers that the protection of the University’s authority is a mere institutional interest of the University, that is, a consideration not

1018. Universitets- og Bygningsstyrelsen: *Universitets Evaluering 2009 - Evalueringsrapport* s. 20

1019. Parliamentary Assembly of European Council: *Recommendation 1762. Academic freedom and university autonomy*, (2006) 7

1020. Uddannelses- og Forskningsministeriet: *Styrket vidensamarbejde med Israel. Handlingsplan 2016-2019*, 27. oktober 2016, s. 5 Ministerens forord: ”Israel har en række højt rangerede universiteter, producerer forskning af høj kvalitet og har gennem en årrække toppet internationale ranglister inden for innovation og iværksætteri. Israel er også blandt de fremmeste lande i OECD, når det handler om at udtage patenter fra universiteter og offentlige forskningslaboratorier og har specialiseret sig inden for flere områder, hvor Danmark også står stærkt, bl.a. på det sundhedsvidenskabelige område. Samtidig udmærker de israelske videninstitutioner sig, når det kommer til at få viden omsat til værdi.”

1021. European Court of Human Rights: Information Note on the Court’s case-law. October 2015, s. 40

necessarily of the same strength as “the protection of the reputation or rights of others” within the meaning of Article 10 § 2 (see *Uj v. Hungary*, no. 23954/10, § 22, 19 July 2011).”¹⁰²²

EMDs afgørelse i sagen kan læses som en præcisering af, at universitetets institutionelle integritet herunder ”the organisation of the academic life and self-governance” er omfattet af beskyttelsen efter artikel 8 i overensstemmelse med, men uden henvisning til præmis 4.2 i Recommendation 1762.¹⁰²³ Rettens afgørelse i Kharlamov mod Rusland kan synes at understøtte en på informationsretten grundet¹⁰²⁴ formodning om, at *information om en bestemt juridisk person, og information, der kan påvirke en juridisk persons fremtræden og udtryk i offentligheden, har karakter af beskyttelsesværdig information, når en indirekte beskyttelse af de bagvedstående fysiske personer og/eller en beskyttelse af den juridiske persons økonomiske interesser eller effektivitet tilsiger det.* Universitetets integritetsværn er beskyttelsesværdig, fordi den indirekte beskytter universitetets videnskabelige personale og deres individuelle forskningsfrihed, herunder ret til deltagelse i fri akademisk debat, som vil blive behandlet nærmere i kapitel 8 og afsnit 9.5.2 om udtalelser inden for eget fagområde. Sammenfattende viser fortolkningen af universitetslovens § 2, stk. 2, 1. pkt., at universitetets forskningsfrihed omhandler forholdet mellem universitet og det omgivende samfund, og udmøntes i en institutionel autonomi og et integritetsværn. Bestemmelsen udfolder en paraply af udvidet ytrings- og informationsfrihed over universitetet og dets borgere for at sikre, at universitetet selv træffer afgørelse om den forskning, der skal drives og at denne forskning er uafhængig og selvstændig.

7.6 Pligten til at værne om forskningsfriheden, fortolkning af § 2, stk. 2, 2. pkt.

§ 2, stk. 2, 2. pkt., pålægger universitetet pligt til at værne om universitetets forskningsfrihed og den individuelle forskningsfrihed. Bestemmelsen blev indført i 1992-loven ledsaget af en bemærkning i lovforslaget om, at ”universiteternes manglende evne til at planlægge og lede forskningen har især fremkaldt kritik og bekymring. Både OECD og Forskningspolitisk Råd har udtalt sig herom. Men der har også rejst sig en stigende kritik af, at ingen har et personligt ansvar for undervisningens tilrettelæggelse og kvalitet.”¹⁰²⁵ Det fremgår af lovmotiverne, at universiteterne har frihed til at forvalte deres akademiske arv. Heri indgår, at universiteterne varetager grundforskning, og at ”alle akademiske discipliner fra humaniora over teologi, samfundsvidenskab og sundhedsvidenskab til jordbrugs-, natur- og teknisk videnskab rummer væsentlige indsigter og erfaringer, som skal vedligeholdes og udvikles.”¹⁰²⁶

I 2009 blev universitetsloven evalueret, og uden at følge de konkrete anbefalinger i det internationale evalueringsudvalgs rapport, er evalueringen fulgt op af lovændringer med sigte på at ”tydeliggøre sammenhængen mellem den individuelle forskningsfrihed, som er knyttet til de videnskabelige medarbejdere, og den institutionelle forskningsfrihed, der er knyttet til universitetet.”¹⁰²⁷ I forarbejderne

1022. Kharlamov mod Rusland nr. 27447/07 8 /10/2015, præmis 29

1023. Parliamentary Assembly of European Council: *Recommendation 1762. Academic freedom and university autonomy*, 2006, præmis 4.2

1024. Informationsretlig grundsætning formuleret på grundlag af horisontale betragtninger over de informationsretlige ene- og forbudsrettigheder, jf. Udsen, Henrik: *De informationsretlige grundsætninger*, 2009, s. 426. Se tillige ovenfor afsnit 6.2-6.3

1025. LFF nr. 175 28/10/1992 Forslag til lov om universiteter, alm. bemærkninger

1026. LFF nr. 175 28/10/1992 Forslag til lov om universiteter, alm. bemærkninger

1027. LFF nr. 143 10/02/2011, Forslag til Lov om ændring af universitetsloven [...] (Opfølgning på evaluering af universitetsloven.), Almindelige bemærkninger, 3.2.3.3 forskningsfrihed

til 2011-loven er optrykt ministerens udtalelse om, at universiteternes forskningsfrihed blandt andet indebærer, ”at universitetet skal sikre, at der altid udøves en uafhængig, selvstændig og perspektivrig forskning.”¹⁰²⁸ Lovændringen af universitetsloven i 2011 indebærer, at § 2, stk. 2, 2. pkt., tilføjer universitetet en handlepligt til at værne om både universitetets forskningsfrihed og om den enkeltes forskningsfrihed. Bestemmelsen i § 2, stk. 2, 2. pkt., etablerer en sontring mellem universitetets forskningsfrihed og den individuelle forskningsfrihed, som universitetets videnskabelige medarbejdere nyder. Sontringen er ny og skal ses i sammenhæng med § 14, stk. 6, som analyseres nedenfor i kapitel 8.

Bestemmelsen om universitetets autonomi med hensyn til valg af forskningsopgaver er en videreførelse af princippet fra styrelsesloven i 1970. Forud for indførelsen af styrelsesloven i 1970 var der ikke i lovgivning eller overenskomster fastsat generelle retningslinjer for indholdet af de til videnskabelige stillinger knyttede arbejdsfunktioner, herunder eksempelvis faste normer for forholdet mellem undervisningspligt og forskningspligt eller pligten til at deltage i programmæssig forskning og adgangen til selvstændig fri forskning. Det gjaldt dog næsten undtagelsesfrit, at de videnskabelige medarbejdere på universiteter og højere læreanstalter beskæftigedes med både undervisning og forskning”.¹⁰²⁹ Ovenfor i afsnit 4.2.1 er der redegjort for Frascati-manualens differentierede forskningsbegreber og redegørelsen i afsnit 6.5.2 for 1951-betænkningens klarlæggelse af, at forskningsfrihed bl.a. indebærer, at forskningen ikke sker med henblik på økonomisk gevinst og at forskerens ”frie forskerret ikke begrænses ved at påtvinge forskeren mod hans vilje at udføre en bestemt opfinderopgave.”¹⁰³⁰ Forskningsfriheden er således ikke ens for forskellige typer af universitetsforskning, og det følger heraf, at forskningsfriheden i udgangspunkt knyttes til fri forskerdreven forskning, der efter Frascatimanualen typisk karakteriseres ved grundforskning, mens forskningsfriheden forventes at blive indskrænket ved anvendelsesorienteret forskning, myndighedsbetjening og FoU. Konkrete indskrænkninger i forskningsfriheden vil bero på en konkret vurdering. Det fører til en formodning om, at der i universitetets handlepligt til værne forskningsfriheden indgår en pligt til at balancere universitetets forskningsaktiviteter fordelt på Frascati-manualens forskningskategorier, dvs. grundforskning, anvendt forskning og FoU, idet den forskningsbaserede myndighedsbetjening som omtalt ligeledes fordeles inden for disse kategorier og tillige en balancering af forskningsfriheden i forhold til bevillingsmæssige krav til forskningen.

7.6.1 Beskyttelsen af den individuelle forskningsfrihed

Pligtnormen i § 2, stk. 2, 2. pkt., indebærer, at universitetets ledelsesret skal udøves med respekt for forskningsfriheden. Som beskrevet i afsnit 6.5.1 betyder det samtidig, at de videnskabelige medarbejders forskningsfrihed udledes af det integritetsværn, der efter § 2, stk. 2, 1. pkt., knytter sig til akademiske ansættelsesforhold. Stillingsstrukturen er udarbejdet indenfor rammerne af universitetsloven og dermed forudsættes den udmøntet i overensstemmelse med lovens bestemmelser, herunder blandt andet bestemmelserne vedrørende forskernes ytrings- og forskningsfrihed.¹⁰³¹ Spørgsmål om indskrænkninger i den individuelle forskningsfrihed ved de videnskabeligt ansattes forpligtelse til publicering/videnskabelig

-
1028. Undervisningsminister Morten Østergård: Talepapir til samråd i Folketingets Udvalg for Forskning, Innovation og Videregående Uddannelser 19. december 2012, Udvalget for Forskning, Innovation og Videregående Uddannelser 2012-13 FIV alm. del Bilag 62, jf.BTL nr. 143 /2011 ministerens svar på L143 spm. 28
1029. Betænkning 475: Universitetsadministrationsudvalget af 1962: Betænkning II om den højere undervisning og forskningens administrative organisation, 1968, s. 24
1030. Kommissions Betænkning om arbejdstageres opfindelser, 1951, s 19
1031. BEK nr 899 1/07/2015 om stillingsstruktur for videnskabeligt personale ved universiteterne, Bilag 1, generelle bemærkninger, universitetsloven

formidling indgår i kapitel 9s analyse af akademisk ytringsfrihed. Det gælder for alle stillinger, at universitetet fastlægger den nærmere fordeling mellem de forskellige opgaver. Det fastslås i stillingsstrukturbekendtgørelsen, at ”vægtningen mellem de forskellige opgaver kan variere over tid, men for adjunkt /forsker skal der sikres en balance, som muliggør fortsat kvalificering inden for de for stillingen relevante områder (typisk forskning og undervisning /forskning, forskningsbaseret myndighedsbetjening og undervisning).”¹⁰³²

Ovenfor i afsnit 3.3.3 er omtalt jus docendi. Denne frihed til offentligt at ”fremlægge hypoteser, resultater og ræsonnementer”¹⁰³³ blev kodificeret i 1824, men blev udfaset i 1992-universitetsloven og reguleres i dag efter § 1, stk. 2, i doktorbekendtgørelsen, hvorefter det beror på de enkelte institutioners egen beslutning, om man vil give sine doktorer ret til at holde forelæsninger på institutionen.¹⁰³⁴ Idet doktorbekendtgørelsen er udstedt i medfør af universitetslovens § 2, stk. 2, nr. 2, må det formodes, at tildeling af ret til jus docendi-forelæsninger falder under universitetets pligt til at værne den enkeltes forskningsfrihed.

7.6.1.1 Den individuelle forskningsfriheds retssubjekter

Den individuelle forskningsfrihed er det centrale omdrejningspunkt i universitetets forskningsfrihed. Det skal nu klarlægges, hvem der er omfattet af den individuelle forskningsfrihed. Hovedreglerne fastlægges efter universitetslovens regulering af rammerne for udøvelse af forskning med inddragelse af stillingsstrukturen for videnskabeligt ansatte. Udgangspunktet efter universitetsloven er, at rektor ansætter universitetets medarbejdere, idet ansættelsen af videnskabelige medarbejdere følger ansættelsesbekendtgørelsen og stillingsstrukturen. For at imødekomme udviklingen af universiteternes forskningsvirksomhed, indeholder universitetsloven særlige bestemmelser for situationer, hvor universitetet er værtsinstitution for forskning, der helt eller delvist er eksternt finansieret og for ansættelse af hele forskningsgrupper.

Den nærmere regulering af den individuelle forskningsfrihed findes i stillingsstrukturbekendtgørelsen for universiteternes videnskabelige personale. Dermed er det hovedreglen, at den individuelle forskningsfrihed omfatter videnskabelige medarbejdere i stillinger omfattet af stillingsstrukturen for videnskabeligt personale ved universiteter.¹⁰³⁵ I det følgende skal foretages en nærmere afgrænsning af personkredsen omfattet af forskningsfrihed. Det fremgår af § 14, stk. 7, at ”Rektor fastlægger universitetets interne organisering inden for de rammer, som bestyrelsen har fastsat.”¹⁰³⁶ De overordnede rammer for ansættelse af videnskabelige medarbejdere reguleres med hjemmel i universitetslovens § 29, stk. 3, i bekendtgørelse om ansættelse af videnskabeligt personale ved universiteter (ansættelsesbekendtgørelsen), der giver universiteterne ”mulighed for at udvikle og tilpasse de administrative regler for ansættelse til behovene på de enkelte fagområder og i de enkelte ansættelsessituationer.”¹⁰³⁷ Bekendtgørelsen suppleres med et cirkulære om protokollat om visse

1032. BEK nr 899 1/07/2015 om stillingsstruktur for videnskabeligt personale ved universiteterne, s.

1033. Dansk oversættelse fra *NOU 200619: Akademisk frihet – Individuelle rettigheter og institusjonelle styringsbehov* i Det Kongelige Danske Videnskaberne Selskab: *Forsknings- og ytringsfriheden på universiteterne*, Forskningspolitisk årsmøde 2007, s. 5,

1034. BEK nr 1321 af 05/12/2008 om doktorgrader § 1, stk. 2: ”Institutionerne kan inden for rammerne af bekendtgørelsen fastsætte nærmere regler.”, jf. Undervisningsministeriets *Skrivelse af 17. september 1996 til de højere uddannelsesinstitutioner vedrørende bekendtgørelse om doktorgrader*

1035. BEK nr 242 af 13/03/2012 om ansættelse af videnskabeligt personale ved universiteter, § 2

1036. LBK nr 261 af 18/03/2015 universitetsloven, § 14, stk. 7

1037. BEK nr 242 13/03/2012 om ansættelse af videnskabeligt personale ved universiteter, § 1 og § 2, stk. 3

ansættelsesvilkår for videnskabeligt personale ved universiteter, der sammen med overenskomst for akademikere i staten udgør det samlede overenskomstgrundlag.¹⁰³⁸

Stillingsstrukturens stillingskategorier er udtømmende beskrevet i bekendtgørelsen, og kun personer, der er ansat i stillinger omfattet af stillingsstrukturen, kan varetage undervisnings- og forskningsopgaver på universiteterne. Stillingsstrukturen indeholder to grupper af stillingskategorier. Kategorien hovedstillinger omfatter stillingerne adjunkt/forsker, lektor/seniorforsker, professor med særlige opgaver og professor, og sigter på at indfri universitetets kerneopgaver, der er at drive forskning og give forskningsbaseret uddannelse indtil højeste internationale niveau.¹⁰³⁹ ”For at sikre et ligeværdigt samspil mellem forskning og uddannelse, omfatter hovedstillingerne både forskning – herunder forpligtelse til publicering og videnskabelig formidling – og forskningsbaseret undervisning.”¹⁰⁴⁰ Med henblik på varetagelse af forskningsbaseret myndighedsbetjening, herunder rådgivning, myndighedsopgaver, udviklingsarbejde, formidling og driftsopgaver, kan universiteterne ved ansættelse i stillingsvarianterne forsker og seniorforsker i visse tilfælde og i begrænset omfang fravige kravet om, at stillinger skal indeholde undervisningsopgaver. Kategorien særlige stillinger omfatter stillinger, der ikke indgår i det sammenhængende karriereforløb på universiteterne, herunder undervisningsassistent, ph.d.-stipendiat, videnskabelig assistent, ekstern lektor og postdoc. Der er ikke efter bekendtgørelsen knyttet forpligtelse til publicering og videnskabelig formidling til særlige stillinger. Til kategorien øvrige stillinger hører seniorrådgiver, ph.d.-stipendiat, videnskabelig assistent, undervisningsassistent, studieadjunkt og -lektor og ekstern lektor.¹⁰⁴¹ Ifølge tal fra Danske Universiteter fordelte universitetssektorens samlede personale opgjort i årsværk sig i 2013 med 11.665 til forskning, 431 til forskningsbaseret myndighedsbetjening, 4.653 årsvæk anvendtes til uddannelse og 226 på formidling.¹⁰⁴² Stillingskategorierne lektor/seniorforsker/professor er som udgangspunkt fuldtidsstillinger, men ansættelse kan ske på deltid. Stillingsstrukturen åbner dermed op for ansættelse af forskningschefer fra industrien i 20% professorstillinger ved universitetet, og tilsvarende, at professorer og lektorer kan ansættes på deltid i industrien.

Ansættelsesbekendtgørelsens § 7 tillader rektor at ansætte videnskabelige medarbejdere på professor- eller lektorniveau uden opslag, hvis der er en særligt kvalificeret kandidat til stillingen, som ved en faglig bedømmelse vurderes klart bedre end andre, der kunne komme i betragtning ved et normalt stillingsopslag. Siden 2000 har der efter § 8, været hjemmel til, at rektorer ved universiteterne kan ansætte en person uden opslag men efter en positiv faglig bedømmelse, hvis ikke-statslige bevillingsgivere har stillet mindst halvdelen af midlerne til rådighed for ansættelse af en person, som bevillingsgiverne har udpeget.¹⁰⁴³ I 2008 blev hjemlen udvidet til også at omfatte bevillinger fra råd eller fonde under forskningsrådssystemet.¹⁰⁴⁴ Tal fra Danske Universiteter viser, at i 2013 blev 24% af stillingerne på adjunkt-, lektor- og professorniveau besat uden eksternt opslag, og alene på adjunktniveau, hvor 60% af ansættelserne sker som postdoc, blev 30% af stillingerne besat uden eksternt opslag.¹⁰⁴⁵ Professor og

1038. CIR nr 10578 af 18/09/2015 Cirkulære om protokollat om visse ansættelsesvilkår for videnskabeligt personale ved universiteter, Generelle bemærkninger 2.

1039. BEK nr 899 af 01/07/2015 om stillingsstruktur for videnskabeligt personale ved universiteter

1040. BEK nr 899 af 01/07/2015 om stillingsstruktur for videnskabeligt personale ved universiteter,

1041. BEK nr 899 af 01/07/2015 om stillingsstruktur for videnskabeligt personale ved universiteter,

1042. Danske Universiteters Statistiske Beredskab: Sektorens samlede personale 2007-2014, december 2014

1043. BEK nr. 242 13/03/2012 om ansættelse af videnskabeligt personale ved universiteter, § 8, jf. § 4

1044. BEK nr 284 af 25/04/2008 om ansættelse af videnskabeligt personale ved universiteter, § 9

1045. Uddannelses- og Forskningsministeriet: *Forskerrekruttering på universiteterne 2011-2013*, 19. december 2014, s. 4-6

lektor/seniorforskerstillinger er normalt varige ansættelser, men efter stillingsprotokollatet kan stillinger som lektor/seniorforsker besættes tidsbegrænset, f.eks. ved ansættelse af gæstelektorer eller i forbindelse med særlige projekter.¹⁰⁴⁶ Det vil typisk være aktuelt i forbindelse med eksternt finansierede forskningsprojekter, eksempelvis tidsbegrænsede Centers of Excellence, som finansieres af Danmarks Grundforskningsfond.

Rektors ret til at ansætte videnskabelige medarbejdere uden opslag er yderligere blev udvidet, idet der med virkning fra 1. april 2012 er tilføjet en bestemmelse i ansættelsesbekendtgørelsens § 9, om, at ved samtidig ansættelse af hele forskergrupper, som i forvejen samarbejder, sker ansættelsen uden opslag, idet det dokumenteres, at de pågældende forskere som samlet gruppe vil kunne udføre den ønskede opgave.¹⁰⁴⁷ Bestemmelsen tager højde for eksternt finansieret forskning af større forskningsenheder. I 2010 blev Novo Nordisk Foundation Center for Basic Metabolic Research etableret gennem en donation fra Novo Nordisk Fonden på 885 mio. kr. til Københavns Universitet. I forbindelse med etableringen ansatte Københavns Universitet en forskningsleder, der ønskede at bringe sin forskningsgruppe ved den selvstændige forskningsinstitution, Hagedorn Research Institute, med ind i det nyoprettede center ved Københavns Universitet. Forskningsgruppen bestod af 9 tidsbegrænsede ansættelser i ph.d.-og postdoc-forløb samt 6 varigt ansatte medarbejdere, heraf en videnskabelig medarbejder. Forskningsgruppen blev dengang ansat efter reglerne i § 7.

Uanset at det i udgangspunktet alene er videnskabeligt ansatte ved universitetet, der har som opgave at varetage universitetets forskningsvirksomhed efter universitetslovens § 2 og § 14, kan universitetets øvrige personalegrupper, der ikke er omfattet af stillingsstrukturbekendtgørelsen også bidrage til universitetsforskningen. Det drejer sig primært om teknisk administrativt personale (TAP) uanset geografisk tilknytning eller personalekategori, eksempelvis teknisk administrativt ansatte akademikere, bioanalytikere, dyrepassere og IT-medarbejdere. Med til universitetsansattes personalegrupper hører også erhvervsuddannelseselever og praktikanter samt medarbejdere ansat i henhold til lov om aktiv beskæftigelsesindsats.¹⁰⁴⁸ Studerende optages ved universitetet efter reglerne om uddannelse i universitetslovens kapitel 2. Studerendes forskning prægraduat med deltagelse i universitetets forskningsaktiviteter vil typisk foregå inden for rammerne af et teknisk administrativt ansættelsesforhold. Herunder hører studerende, der tager orlov fra studierne for at forske som skolarstipendiat med ekstern forskningsfinansiering. Samspelet mellem universitetets uddannelses- og forskningsaktiviteter efter universitetslovens § 2, stk. 1, 2. pkt., indebærer, at studerendes uddannelsesaktiviteter kan antage karakter af forskning og udmøntes i eksempelvis besvarelse af prisopgaver eller gennemførelse af selvstændigt gennemførte forskningsprojekter. I udgangspunktet falder studerendes forskningsaktiviteter udenfor ansættelses- og aftaleforhold med universitetet.

Inden for rammerne af § 18 i lov om Danmarks Innovationsfond investeres der i erhvervsphd- og erhvervspostdoc-projekter. I begge forløb ansættes kandidaten i en privat virksomhed og indskrives på eller arbejder sammen med en offentlig forskningsinstitution. Erhvervsph.d.-studerende er ansat på fuld tid i en privat virksomhed samtidig med indskrivningen på et universitet. Arbejdstiden er delt mellem virksomheden og universitetet, og hele arbejdstiden skal anvendes på forskningsprojektet, der skal have et

1046. BKG nr. 899 1/07/2015 om stillingsstruktur for videnskabeligt personale ved universiteterne,

1047. Bek nr. 242 13/03/2012 om ansættelse af videnskabeligt personale ved universiteter, § 3, stk. 2

1048. LBK nr 807 af 01/07/2015 af lov om en aktiv beskæftigelsesindsats

betydeligt konkret kommercielt potentiale¹⁰⁴⁹ og forskeruddannelsen.¹⁰⁵⁰ Erhvervsph.d.-studerende vil dermed umiddelbart være i et tjeneste- eller samarbejdsforhold omfattet af lov om arbejdstageres opfindelser, jf. denne lovs § 1, stk. 2, og tilsvarende gælder for forskere under erhvervsph.d.-ordningen. Det er fælles for studerende og de personalegrupper, der ikke er omfattet af stillingsstruktur-bekendtgørelsen for videnskabelige medarbejdere, at de ikke er omfattet af det videnskabelige personales forskningsfrihed efter universitetslovens § 14, stk. 6. Det må antages, at de efter en konkret vurdering vil være omfattet af universitetets forskningsfrihed efter § 2, stk. 2.

7.6.1.2 *Princippet om ikkeforskelsbehandling i ansættelsesvilkår*

Universiteter har en lang tradition for tidsbegrænsede ansættelser, der reguleres i henhold til det direktivbestemte princip om ikkeforskelsbehandling. Ovenfor blev den individuelle forskningsfriheds rettighedssubjekter beskrevet på grundlag af stillingsstrukturen for universiteternes videnskabelige personale. I dette afsnit vendes problemstillingen om, idet der tages udgangspunkt i universiteternes udbredte praksis med tidsbegrænsede ansættelser inden for forskningsvirksomhed. Spørgsmålet er nu, om ansættelsesforholdets karakter af tidsbegrænset eller tidsubegrænset ansættelse har indvirkning på forskerens individuelle forskningsfrihed. Den stigende andel af eksternt, midlertidigt finansierede forskningsprojekter har betydet, at blandt ansættelserne i 2011-2013 var 53 % af professoransættelserne og 21% af ansættelserne på lektorniveau tidsbegrænsede. Af forskerstillinger på adjunktiveau (postdoc, forsker og adjunkt) var 95 % tidsbegrænsede,¹⁰⁵¹ idet 89 % i stillingskategorien adjunkt var tidsbegrænsede, og det samme gjaldt 71% i stillingskategorien forsker, mens alle postdocansættelser per definition er tidsbegrænsede. I 2015 udgjorde tidsbegrænsede post.doc.- og adjunktansættelser samt tidsbegrænsede mso professorater henholdsvis 24,58 % og 10,77 % og 4,25% af det samlede antal videnskabelige stillinger ved danske universiteter.¹⁰⁵²

Universiteternes tidsbegrænsede ansættelser finder deres begrundelse i hensyn til fleksibilitet og forskningsfinansiering. Det forhold medfører ikke i sig selv, at ansættelsernes tidsbegrænsede karakter har betydning for forskningsfriheden, men giver anledning til at overveje en eventuel sondring mellem tidsbegrænsede og tidsubegrænsede ansættelsesvilkår af betydning for den individuelle forskningsfrihed. For tidsbegrænsede ansættelser ved universitetet gælder princippet om ikkeforskelsbehandling mellem fastansatte forskere og forskere i tidsbegrænsede ansættelser ved universitetet. Finansieringen af ansættelsen antages således i udgangspunktet at være uden betydning for ansættelsesforholdet mellem universitetet og forskeren. Princippet om ikkeforskelsbehandling er fastslået i lov om tidsbegrænset ansættelse,¹⁰⁵³ der implementerer Rådets direktiv 1999/70/EF af 28. juni 1999 om rammeaftalen vedrørende tidsbegrænset ansættelse. Formålet med loven er at forbedre kvaliteten ved tidsbegrænset ansættelse ved at bruge et ikke-diskriminationsprincip.¹⁰⁵⁴ ”Ansættelsesvilkårene for en tidsbegrænset ansat må således ikke være mindre gunstige end de, der gælder for en sammenlignelig fastansat, hvis

1049. Innovationsfonden: *Retningslinjer for ErhvervsPhD. Gældende fra 9. marts 2015*, s. 7

1050. Innovationsfonden: *Retningslinjer for ErhvervsPhD. Gældende fra 9. marts 2015*, s. 4

1051. Uddannelses- og Forskningsministeriet: *Forskerrekruttering på universiteterne 2011-2013*, 19. december 2014, s. 5

1052. Styrelsen for Videregående Uddannelser: *Notat: Videnskabeligt personale på universiteterne 2015*, 3. november, 2016. Statistikken i notatet er baseret på universiteternes indberetninger til Uddannelses- og Forskningsministeriet om antallet af personer, der var ansat på universiteterne i stillinger med forskningspligt på professor-, lektor- og adjunktiveau ved udgangen af de angivne år.

1053. LBK nr 907 af 11/09/2008 af lov om tidsbegrænset ansættelse.

1054. LFF nr. 202 2002/1 Forslag til lov om tidsbegrænset ansættelse, alm. bemærkninger

forskelsbehandlingen udelukkende er begrundet i ansættelsesforholdets tidsbegrænsede varighed og den ikke er begrundet i objektive forhold.”¹⁰⁵⁵

Lovens § 4 opstiller princippet om ikkeforskelsbehandling mellem arbejdere med tidsbegrænsede og tidsubegrænsede kontrakter vedrørende ansættelsesvilkår, således at ansættelsesvilkårene for personer med tidsbegrænset ansættelse ikke må være mindre gunstige end de, der gælder for sammenlignelige fastansatte.¹⁰⁵⁶ Fornyelser af tidsbegrænsede ansættelser kan efter hovedreglen i § 5, stk. 1, kun ske, ”hvis der er en objektiv begrundelse”¹⁰⁵⁷ herfor, men ansættelse af forskere i tidsbegrænsede stillinger er undtaget kravet om, at fornyelse af flere på hinanden følgende tidsbegrænsede ansættelser kun kan ske, hvis fornyelsen er objektiv begrundet. Loven om tidsbegrænsede ansættelser regulerer således i § 5, stk. 2 at ”for ansatte, der er beskæftiget med undervisnings- og forskningsvirksomhed ved statslige institutioner samt selvejende institutioner, der er overvejende finansieret af tilskud fra staten, og hvor staten fastsætter eller aftaler løn- og ansættelsesvilkår, gælder, at fornyelse af flere på hinanden følgende tidsbegrænsede ansættelsesforhold højst kan ske 2 gange.”¹⁰⁵⁸

Universiteter, videregående uddannelsesinstitutioner og sektorforskningsinstitutioner er alle omfattet af § 5, stk. 2. Det er ikke i forarbejderne nærmere præciseret, hvilke ansættelser, der er omfattet af formuleringen ’beskæftiget med undervisnings- og forskningsvirksomhed’. I U.2009.2760H tiltrådte Højesteret ud fra en konkret vurdering, at en stilling som projektkoordinator indeholdt et sådant element af undervisningsvirksomhed, at projektkoordinatorens ansættelsesforhold var omfattet af § 5, stk. 2, i lov om tidsbegrænset ansættelse. Højesteret bemærkede herved, at begrebet undervisningsvirksomhed i denne bestemmelse må forstås i bred forstand, således at det f.eks. også omfatter vejledning og bistand til de studerendes mere selvstændige gennemførelse af projekter. Analogt hermed er det antageligt, at begrebet forskningsvirksomhed i bestemmelsen ligeledes må forstås i bred forstand, ved vurdering af om en midlertidig ansættelse er omfattet af undtagelsesbestemmelsen i § 5, stk. 2. Undtagelsesbestemmelsen motiveres i forarbejderne ved, at det vurderes, at det for de konkrete ansættelsesforhold er vanskeligt at angive objektive begrundelser for forlængelse af tidsbegrænsede ansættelsesforhold, fordi behovet for at kunne forlænge ansættelsesforholdene er begrundet i sektorens særlige karakter og struktur. Således fremgår det af lovbemærkningerne, er en betydelig del af den pågældende forskningsvirksomhed finansieret af private fonde og de statslige forskningsråd som midlertidige bevillinger.

Det er et hensyn til fleksibilitet i universiteternes forskerrekruttering, der motiverer undtagelsesbestemmelsen, der understøtter forskningsfinansiering i det nationale forsknings- og innovationssystem. Videre hedder det i lovmotiverne, ”at på linje med øvrige OECD-lande nødvendiggør hensynet til den videnskabelige konkurrence og hensynet til at bevare en dynamisk videnskabelig

1055. LBK nr 907 af 11/09/2008 af lov om tidsbegrænset ansættelse, § 4, stk. 1

1056. Ved en sammenlignelig fastansat forstås efter definitionen i § 3, stk. 4: ”en fastansat i samme virksomhed, der er i et tidsubegrænset ansættelsesforhold, og som udfører samme eller tilsvarende arbejde, idet der tages hensyn til kvalifikationer og færdigheder.” Definitionen svarer til rammeaftalens definition, og efter forarbejderne til stk. 4, skal sammenligningspersonen skal være ansat i den samme virksomhed som den tidsbegrænset ansatte og være ansat i en tidsubegrænset stilling. For at kunne bruges som sammenligningsperson, skal den fastansatte udføre samme eller tilsvarende arbejde som den tidsbegrænset ansatte, ”idet der tages hensyn til kvalifikationer/færdigheder”, som det er tilføjet i rammeaftalens § 3, stk. 2 (EU-Parlamentet: Meddelelse til medlemmerne. Andragende 0598/2006 af Christos Chatzianastasiou, græsk statsborger, om manglende implementering af Rådets direktiv 1999/70/EF af 28. juni 1999 om rammeaftalen vedrørende tidsbegrænset ansættelse, der er indgået af EFS, UNICE og CEEP, i Grækenland, 7. maj 2007)

1057. LBK nr 907 af 11/09/2008 af lov om tidsbegrænset ansættelse, § 5, stk. 1

1058. LBK nr 907 af 11/09/2008 af lov om tidsbegrænset ansættelse, § 5, stk. 2

udviklingskultur på universiteterne, der er kendetegnet ved en høj specialiseringsgrad, at blandt andet en del af forskerne fortsat ansættes i tidsbegrænsede stillinger, der kan forlænges.” På dette grundlag anvendes i § 5, stk. 2, den mulighed direktivet giver for at fastsætte antallet af gange – til to gange, det tidsbegrænsede ansættelsesforhold kan fornyes.¹⁰⁵⁹ Det fremgår ikke af forarbejderne, hvorvidt der er foretaget en afvejning af hensyn til forskningsfrihed, for at sikre selvstændig og uafhængig universitetsforskning.

Sammenfattende indebærer princippet om ikke-forskelsbehandling, at pligtenormen i universitetslovens § 29, der pålægger universitetet at følge finansministerens regler om løn- og ansættelsesvilkår, omfatter fastansatte forskere såvel som forskere i tidsbegrænsede ansættelser¹⁰⁶⁰ med de undtagelser, der følger af § 5, stk. 2, i lov om tidsbegrænset ansættelse. Hensynene til den videnskabelige konkurrence og til at bevare en dynamisk videnskabelig udviklingskultur på universiteterne, som bærer undtagelsesbestemmelsen i § 5, stk. 2, understøtter universitetets institutionelle autonomi, men rejser samtidig spørgsmålet, om forskeres tidsbegrænsede ansættelser indebærer indskrænkninger i den enkeltes forskningsfrihed, som universitetet skal beskytte, jf. § 2, stk. 2, 2. pkt. Det må klarlægges ved en konkret afvejning af hensynene bag forskerens individuelle forskningsfrihed og hensynene til den videnskabelige konkurrence og til at bevare en dynamisk videnskabelig udviklingskultur på universiteterne. De offentlige myndigheders rolle og ansvar for at sikre forskernes frihed ”to teach, learn and research without the fear of disciplinary action, dismissal or any other form of retribution”¹⁰⁶¹ fremgår af Recommendation CM/Rec(2012)7 of the Committee of Ministers to member States on the responsibility of public authorities for academic freedom and institutional autonomy,¹⁰⁶² der udgør et relevant fortolkningsbidrag. I vurderingen indgår integritetsværet i midlertidige ansættelser og indskrænkninger af bevillingsmæssige karakter i den individuelle forskningsfrihed, som ovenfor udmøntedes i en sontring mellem fri forskerdreven forskning inden for rammerne af universitetslovens basismidler efter § 19 og den eksternt finansierede forskning efter bottom up-princippet omfatter af universitetslovens § 20.

7.7 Sammenfatning: Universitetets forskningsfrihed efter § 2, stk. 2

Ovenfor er universitetets forskningsfrihed behandlet på grundlag af universitetslovens § 2, stk. 2, der fastslår universitetets grundlæggende princip om forskningsfrihed. Gennemgangen af universitetets forskningsfrihed er faldet i to hovedafsnit med en gennemgang af hovedreglen om universitetets forskningsfrihed i § 2, stk. 2. Det antages efter forarbejderne at reglen indeholder en positiv definition af

1059. LSF nr. 202 2002/1 Forslag til lov om tidsbegrænset ansættelse, bemærkninger til § 5, stk. 2

1060. I FOU. 2012.22 (J.nr. 12/00238) tog Ombudsmanden stilling til, hvilke forhold der kunne føre til, at der var tale om et nyt (tidsbegrænset) ansættelsesforhold. Ombudsmanden udtalte, at der efter hans opfattelse måtte lægges vægt på de faktorer, der normalt havde betydning, når man i øvrigt skulle afgøre, om der var tale om en ny stilling, herunder lønnens størrelse og den generelle lønstruktur, arbejdstider, arbejdssted, titel og arbejdets indhold. Hvis der var tale om en lederstilling, ville en ændring af ledelsesbeføjelserne også have betydning. I den konkrete sag havde en kvinde efter flere tidsbegrænsede ansættelsesforhold ikke fået en fast stilling på Aarhus Universitet. Ombudsmanden mente ikke, at det uden videre kunne udelukkes, at de tidligere tidsbegrænsede ansættelsesforhold skulle tages i betragtning, men tog dog ikke endelig stilling til dette spørgsmål. Ombudsmanden vurderede, at kvinden havde været ansat i flere forskellige tidsbegrænsede ansættelsesforhold, og at der ikke var sket ulovlige fornyelser af hendes ansættelsesforhold.

1061. Recommendation CM/Rec(2012)7 of the Committee of Ministers to member States on the responsibility of public authorities for academic freedom and institutional autonomy, præmis 5

1062. Recommendation CM/Rec(2012)7 of the Committee of Ministers to member States on the responsibility of public authorities for academic freedom and institutional autonomy, præmis 5, jf. Afsnit 3.5.3 ovenfor

forskningsfriheden ved universitetet¹⁰⁶³ omfattende universitetets forskningsfrihed og den enkelte forskningsfrihed samt en forpligtelse til universitetet om at værne om forskningsfriheden.

Forskningsfriheden er helt grundlæggende i et demokratisk samfund. Universitetets forskningsfrihed skal på en gang afbalancere de videnskabelige medarbejderes forskningsfrihed og udefrakommende påvirkning fra lovgiver og myndigheder samt andre eksterne interessenter, og netop balanceringen af statens påvirkning giver anledning til overvejelser om lovgivningsmæssige indskrænkninger i universitetets autonomi. Disse er behandlet i afsnit 7.4 om bevillingsmæssige og myndighedsafledte indskrænkninger med hjemmel i universitetsloven samt i afsnit 7.6.1 om indskrænkninger som følge af de videnskabelige medarbejderes ansættelsesvilkår. Foruden den eksterne forskningsfinansiering behandles i afsnit 7.4 om universitetslovens § 10, stk. 8, og universitetets udviklingskontrakt med ministeren og fastsættelse af kontraktmæssige mål, og hertil § 24, hvorefter ”ministeren kan tilbageholde tilskud, lade tilskud bortfalde helt eller delvis eller kræve tilskud tilbagebetalt helt eller delvis, hvis universitetet ikke følger tilskudsbetingelser og disponeringsregler.”¹⁰⁶⁴ Analysen har dernæst inddraget det aspekt, at det indgår i universitetets formål efter § 2, stk. 4, at udføre forskningsbaseret myndighedsbetjening, og at universitetet efter § 33, stk. 2, ”kan pålægges at udføre opgaver af væsentlig samfundsmæssig betydning efter § 2, stk. 4.”¹⁰⁶⁵ På dette grundlag er der i afsnit 7.5 foretaget en fortolkning af princippet om universitetets forskningsfrihed.

Universitetets forskningsfrihed omfatter en institutionelle autonomi, der er beskrevet i afsnit 7.5.1 og har til formål at sikre, at der ved universitetet udøves en uafhængig, selvstændig og perspektivrig forskning.¹⁰⁶⁶ Det er blevet fastslået i konventionspraksis, at akademisk frihed og herunder organiseringen af det akademiske liv og selv-governance, beskyttes efter EMRK artikel 10. Universitetslovens beskyttelse i § 2, stk. 2, af universitetets forskningsfrihed fortolkes i lyset af EMDs veletablerede retspraksis om beskyttelse af akademisk frihed efter artikel 10 i lyset af den snævre skønsmargin national ret tillægges, hvis national retsudøvelse ikke er tilpasset principperne bag EMDs praksis.¹⁰⁶⁷ Beskyttelsen af akademisk frihed efter EMRK artikel 10 fortolkes i overensstemmelse med Recommendation 1762 og Magna Charta,¹⁰⁶⁸ og på det grundlag inddrages Recommendation 1762 som fortolkningsbidrag til universitetets autonomi: ”the institutional autonomy of universities should be a manifestation of an independent commitment to the traditional and still essential cultural and social mission of the university, in terms of intellectually beneficial policy, good governance and efficient management.”¹⁰⁶⁹ Med denne udlægning balancerer den institutionelle autonomi på en gang universitetets traditionelle og samfundsmæssigt grundlæggende kulturelle og sociale identitetsskabende mission samtidig med en målsætning om god forvaltning og effektiv universitetsledelse.

Dernæst omfatter universitetets forskningsfrihed et integritetsværn, der som beskrevet i afsnit 7.5.2, værner universitetet, dets fremtræden og udtryk i offentligheden. Universitetslovens § 2, stk. 2, skal ses i

1063. BTL nr. 143, Betænkning over forslag til Lov om ændring af universitetsloven, svar på spørgsmål 28, 28. marts 2011

1064. LBK nr 261 af 18/03/2015 universitetsloven, § 24

1065. LBK nr 261 af 18/03/2015 universitetsloven, § 33, stk. 2

1066. LFF nr. 125 15/01/2003 af lov om universiteter mv.

1067. Rytter: Jens Elo: *Individets grundlæggende rettigheder*, 2. udg., 2016, s. 56

1068. Soruç mod Tyrkiet, no. 17089/03, 23.juni 2009, jf. Council of Europe / European Court of Human Rights. Research Division: *Cultural rights in the case-law of the European Court of Human Rights*, January 2011, s. 22f, jf. Afsnit 3.7.2

1069. Parliamentary Assembly of European Council: *Recommendation 1762. Academic freedom and university autonomy*, 2006, præmis 4.2

lyset af § 2, stk. 1. Universitetet defineres traditionelt i forhold til andre offentlige forskningsinstitutioner ved forskningens og undervisningens forbundethed og ved at have forskningsfrihed. Dette ideale identitetsskabende aspekt knytter sig til universitetes fremtræden og udtryk i offentligheden, og udgør et integritetsværn, der skal beskytte mod krænkelse af den individuelle forskningsfrihed, friheden internt i institutionen og eksternt i forhold til det omkringliggende samfund. Integritetsværnet efter § 2, stk. 2, omfatter integritet i forskning, den enkelte forskers integritet, institutionens integritet i sin forskningspraksis og integritet i relation til eksterne samarbejdspartnere og samfundet, og yder derigennem en indirekte beskyttelse af den individuelle forskningsfrihed. Det kan udtrykkes derved, at universitetets integritetsværn efter § 2, stk. 2, 1. pkt., bidrager til at sikre den individuelle forskningsfrihed som en reel frihed.

Sammenfattende omfatter universitetets forskningsfrihed efter § 2, stk. 2, 1. pkt. en sontring mellem universitetets institutionelle autonomi og integritetsværn. Afvejningen af de bagvedliggende hensyn peger i retning af, at den institutionelle autonomi bæres af ideale hensyn og hertil af økonomiske effektivitets- og berigelseshensyn, der skal sikre universitetsledelsens og den udfordringsdrevne forsknings resultater, mens integritetsværnet, som omtalt i afsnit 7.5.2, støttes på privat- og personlighedshensyn, herunder til universitetets videnskabelige medarbejdere, og har til formål at sikre rammerne for den akademiske ytringsfrihed og forskernes individuelle forskningsfrihed.

Universitetslovens § 2, stk. 2, 2. pkt., pålægger universitetet en pligt til at værne om forskningsfriheden. I afsnit 7.6 udledes heraf, at bestemmelserne om universitetets forskningsfrihed efter § 2, stk. 2, skal sikre såvel formel som reel forskningsfrihed, og værnepligten efter stk. 2, 2. pkt., må antageligt indebære, at universitetet ved indskrænkninger i forskningsfriheden skal foretage hensynsafvejningen i forhold til den reelle forskningsfrihed. Handlepligten i § 2, stk. 2, 2. pkt., skal ses i sammenhæng med § 14, stk. 6, 4. pkt., og må som følge heraf formodes at omfatte en pligt til at værne den enkeltes formelle og reelle forskningsfrihed.

Analysen af § 2, stk. 2, indgår i besvarelsen af afhandlingens **Forskningsspørgsmål 3: Hvordan er forskningsfrihed beskyttet efter universitetsloven?** For så vidt angår den nationale regulering af universitetets forskningsfrihed og universitetets institutionelle autonomi har gennemgangen i kapitel 7 vist, at universitetsloven og dens tilknyttede retskilder (forarbejder til universitetsloven, stillingsstruktur bekendtgørelsen, Dansk kodeks for integritet i forskning mv.) i vid udstrækning lever op til indholdet af EMRK-kompleksets beskyttelse af universitetets forskningsfrihed og institutionelle autonomi. Det kan dog tilføjes, at kapitel 6 afdækkede afbalanceringen af hensyn til samfundets tillid til universitet bag indskrænkninger i universitetslovens regulering af forskningsfrihed. Denne afvejning af tillidshensyn modsvares af præmis 8 i CM/Rec(2012)7 om offentlige myndigheders rolle og ansvar for at fremme de videregående uddannelsers akademiske frihed og institutionelle autonomi, der fastslår, at ”Public authorities should provide a framework based on trust and respect within the academic community. Only in a climate of confidence can higher education fully serve open democratic societies and encourage their development through freedom of thought and critical and creative thinking”.¹⁰⁷⁰ Ikke overraskende indfrier bestemmelserne i § 2, stk. 2, i universitetsloven samlet set princippet om øget

1070. Recommendation CM/Rec(2012)7 of the Committee of Ministers to member States on the responsibility of public authorities for academic freedom and institutional autonomy præmis 8

institutionel frihed i det OECD-drevne paradigme i harmoni med den traditionelle europæiske forståelse af universitetets forskningsfrihed og autonomi.

KAPITEL 8

DEN INDIVIDUELLE FORSKNINGSFRIHED

Universitetslovens § 14, stk. 6

8.1 Indledning og disposition

Fra analysen af universitetets forskningsfrihed i kapitel 7 rettes blikket nu mod universitetets videnskabelige medarbejders individuelle forskningsfrihed og princippet om fri forskerdriven forskning, der er fastlagt i universitetslovens § 2, stk. 2, 2. pkt., og i § 14, stk. 6. Indholdet af § 2, stk. 2, 2. pkt., er analyseret ovenfor i kapitel 7 for så vidt angår universitetets forpligtelse til at værne om den individuelle forskningsfrihed. Den individuelle forskningsfrihed er genstand for en nærmere analyse i dette kapitel, der sammen med kapitlerne 7 og 9 sigter på besvarelsen af **Forskningsspørgsmål 3: Hvordan er forskningsfrihed beskyttet efter universitetsloven?**

Kapitel 8 består i en retsdogmatisk de lege lata-analyse, der foreløbigt fastlægger det retlige betydningsindhold af § 14, stk. 6. Bestemmelsen blev tilføjet universitetsloven i 2011 på baggrund af universitets-evalueringen i 2009 med det formål at tydeliggøre at udgangspunktet er den frie forskning. Det er således relevant at afdække om universitetslovens bestemmelse har henholdsvis tydeliggjort og styrket den individuelle forskningsfrihed. Analysen indledes i afsnit 8.2 med en oversigt over reguleringen af individuel forskningsfrihed i § 14, stk. 6. Hovedreglen i § 14, stk. 6, 2. pkt., analyseres i afsnit 8.3, herunder afgrænsningen af reglens anvendelsesområde i § 14, stk. 6, 3. pkt. (afsnit 8.3.2). Den individuelle forskningsfrihed modificeres af rektors ledelsesbeføjelse efter § 14, stk. 6, 1. pkt., som herefter gennemgås i afsnit 8.4, der også behandler de særlige aspekter for den individuelle forskningsfrihed, der er forbundet med forskningsbaseret myndighedsbetjening efter § 2, stk. 4, og bestemmelsen i § 14, stk. 6, 4. pkt., der afbalancerer instruktionsbeføjelsen og tildeler forskerne reel forskningsfrihed. I afsnit 8.5 fortolkes princippet om fri forskerdriven forskning efter § 14, stk. 6. Kapitlet sammenfattes i afsnit 8.6.

8.2 Individuel forskningsfrihed, universitetslovens § 14, stk. 6

Universitetslovens § 14, stk. 6, bestemmer, at *”Rektor kan pålægge medarbejdere at løse bestemte opgaver. Det videnskabelige personale har forskningsfrihed og forsker frit inden for universitetets forskningsstrategiske rammer i den tid, hvor de ikke er pålagt opgaver. Universitetets forskningsstrategiske rammer dækker hele universitetets profil. Det videnskabelige personale må ikke over længere tid pålægges opgaver i hele deres arbejdstid, således at de reelt fratages deres forskningsfrihed.”*¹⁰⁷¹

1071. LBK nr 261 af 18/03/2015 universitetsloven § 14, stk. 6

Hovedreglen i 2. pkt. præciserer princippet om fri forskerdriven forskning og i tilknytning hertil præciseres forskningsfrihedens anvendelsesområde i reglens 3. pkt. Den individuelle forskningsfrihed modificeres i 1. pkt., med bestemmelsen om rektors instruktionsbeføjelse til at pålægge medarbejdere bestemte arbejdsopgaver. Denne instruktionsbeføjelse skal efter 4. pkt. afbalanceres, så det videnskabelige personale ikke reelt fratages deres forskningsfrihed.

Universitetslovens § 14, stk. 6, er affattet ved 2011-lovrevisionen med det formål, ”at tydeliggøre sammenhængen mellem den individuelle forskningsfrihed, som er knyttet til de videnskabelige medarbejdere, og den institutionelle forskningsfrihed, der er knyttet til universitetet.”¹⁰⁷² Det fremgår af lovmotiverne, at det ikke har været tilsigtet at foretage ændringer af gældende ret. Det indebærer, at hidtil gældende ret må inddrages ved fortolkningen. § 14, stk. 6, erstatter § 17, stk. 2, i universitetsloven af 2003 og § 16 a, stk. 7 i 2007-universitetsloven. § 17, stk. 2, er en videreførelse af gældende ret fastslået ved § 7, stk. 3, i den tidligere universitetslov af 1992, der indfører lovregulering af den individuelle forskningsfrihed. I det følgende gennemgås § 14, stk. 6, nærmere med henblik på en foreløbig fastlæggelse af reglens retlige indhold. Gennemgangen indledes med hovedreglen i 2. pkt. og derefter de tidligere gældende bestemmelser i § 17, stk. 2, 3. pkt., og § 7, stk. 3, 2. pkt. Derefter gennemgås bestemmelsen i § 14, stk. 6, 1. pkt., jf. 4. pkt., efterfulgt af de tidligere gældende bestemmelser i § 17, stk. 2, 2. pkt., og § 7, stk. 3, 2. pkt. På denne baggrund foretages en fortolkning af § 14, stk. 6, hvor der nærmere redegøres for indholdet af princippet om fri forskerdriven forskning og efterfølgende foretages en vurdering af den individuelle forskningsfrihed i lyset af akademisk frihed, som den er omfattet af artikel 10 i EMRK og grundlovens § 77. Nedenstående tabel viser retsreglens udgangspunkt i § 7, stk. 3, i 1992-loven og gennem reformeringen af universitetslovgivningen.

8.3 Hovedreglen i § 14, stk. 6, 2. pkt.

I 2011-universitetslovens § 14, stk. 6, 2. pkt., fastslås den individuelle forskningsfrihed. Bestemmelsen skal ses i sammenhæng med universitetslovens § 2, stk. 2, 2. pkt., der pålægger universitetet at værne om universitetets og den enkeltes forskningsfrihed. Bestemmelsen i § 14, stk. 6, 2. pkt., *det videnskabelige personale har forskningsfrihed* skal dermed ses i sammenhæng med bestemmelsen i § 2, stk. 2, 1. pkt., der fastslår, at universitetet har forskningsfrihed. I § 14, stk. 6, 2. pkt., præciseres bestemmelsen og fastslår endeligt, at det videnskabelige personale har forskningsfrihed ”og forsker frit inden for universitetets forskningsstrategiske rammer i den tid, hvor de ikke er pålagt opgaver.”¹⁰⁷³

I lovbemærkningerne til § 14, stk. 6, 2. pkt., uddybes, at ”de videnskabelige medarbejdere kan fortsat forske frit i den tid, hvor de ikke er pålagt opgaver. Det vil sige, at de kan vælge emne, metode og fremgangsmåde inden for universitetets forskningsstrategiske rammer.”¹⁰⁷⁴ I det følgende analyseres retten til at ’forske frit’, idet afgrænsningen af den frie forskning skal ses i sammenhæng med § 14, stk. 6, 1. pkt., som efterfølgende analyseres i afsnit 8.4. Baggrunden for affattelsen af § 14, stk. 6, er universitetslov-evalueringsudvalgets rapport 2009, hvis anbefalinger indgår i lovforslaget til 2011-loven. Det nærmere indhold af bestemmelsen i § 14, stk. 6, skal videre ses i sammenhæng med spørgsmål og svar

1072. LFF nr. 143 10/02/2011, Forslag til Lov om ændring af universitetsloven [...] (Opfølgning på evaluering af universitetsloven), Almindelige bemærkninger, 3.2.3.3 forskningsfrihed

1073. LBK nr 261 af 18/03/2015 Universitetsloven, § 14, stk. 6, 2. pkt

1074. LFF nr. 143 10/02/2011, Forslag til Lov om ændring af universitetsloven [...] (Opfølgning på evaluering af universitetsloven), bemærkninger til § 14, stk. 6

om den individuelle forskningsfrihed, som blev stillet under det lovforberedende udvalgsarbejde, og hvori der blandt andet henvises til den uddybende fortolkning af forskningsfriheden i relation til den enkelte forsker, jf. § 17, stk. 2, som indgår i udvalgsbetænkningen til 2003-universitetsloven.

Universitetslovens bestemmelse om den individuelle forskningsfrihed				
2011	§ 14, stk. 6	Rektor kan pålægge medarbejdere at løse bestemte opgaver.	Det videnskabelige personale har forskningsfrihed og forsker frit inden for universitetets forskningsstrategiske rammer i den tid, hvor de ikke er pålagt opgaver. Universitetets forskningsstrategiske rammer dækker hele universitetets profil.	Det videnskabelige personale må ikke over længere tid pålægges opgaver i hele deres arbejdstid, således at de reelt fratages deres forskningsfrihed.
2007	§ 16a, stk. 7	Sektorchefen skal varetage den faglige enheds daglige ledelse, herunder planlægning og fordeling af arbejdsopgaver.	Sektorchefen skal endvidere følge op på evaluering af den faglige enheds opgaver. Sektorchefen kan pålægge medarbejdere at løse bestemte opgaver.	I den tid, hvor de videnskabelige medarbejdere ikke er pålagt sådanne opgaver, forsker de frit inden for universitetets forskningsstrategiske rammer.
2003	§ 17, stk. 2	Instituttlederen varetager instituttets daglige ledelse, herunder planlægning og fordeling af arbejdsopgaver.	Instituttlederen kan pålægge medarbejdere at løse bestemte opgaver.	I den tid, hvor de videnskabelige medarbejdere ikke er pålagt sådanne opgaver, forsker de frit inden for universitetets forskningsstrategiske rammer.
1992	§ 7, stk. 3	Instituttlederen varetager efter bemyndigelse fra rektor og efter retningslinjer fastlagt af bestyrelsen instituttets daglige ledelse, herunder planlægning og fordeling af arbejdsopgaver.	Instituttlederen kan pålægge medarbejdere at løse bestemte opgaver med respekt for deres frie valg af videnskabelige metoder.	

8.3.1 2003-universitetslovens § 17, stk. 2

Baggrunden for affattelsen af § 14, stk. 6, 2. pkt., er belysningen af den frie akademiske debat og forskningsfriheden under 2003-universitetsloven i Universitetsevalueringen 2009. Ovenfor i afsnit 5.4 blev evalueringen af § 17, stk. 2, inddraget med sigte på at eksemplificere de retlige fællesskabsfortællinger bag universitetsloven. I lovforslaget til 2011-loven opsummeres evalueringsudvalgets konklusion derved, ”at der ikke er alvorlige begrænsninger af forskningsfriheden – forstået som retten til frit valg af forskningsemne, frit valg af metode og den frie publicering af forskningsresultater – på de danske universiteter. På trods heraf anbefaler evalueringspanelet, at universitetslovens § 17, stk. 2, fjernes eller ændres.”¹⁰⁷⁵ I det følgende inddrages § 17, stk. 2, med henblik på fastlæggelsen af gældende ret. § 14, stk. 6, må overordnet forstås som en omformulering af § 17, stk. 2, set i sammenhæng med Universitetsevalueringens anbefalinger, og § 14, stk. 6, 2. pkt., 2. led (Det videnskabelige personale [...] forsker frit inden for universitetets forskningsstrategiske rammer i den tid, hvor de ikke er pålagt opgaver)

1075. LFF nr. 143 10/02/2011 Forslag til lov om ændring af universitetsloven, afsnit 3.2.2.3 Forskningsfrihed

må på dette grundlag forstås som en omformulering af § 17, stk. 2, 3. pkt. (I den tid, hvor de videnskabelige medarbejdere ikke er pålagt sådanne opgaver, forsker de frit inden for universitetets forskningsstrategiske rammer). Afgrænsningen af den enkeltes forskningsfrihed efter forarbejderne til § 14, stk. 6, er tilsvarende bemærkningerne til 2003-universitetslovens § 17, stk. 2, hvorefter den individuelle forskningsfrihed handler om ”friheden til at vælge metode, fremgangsmåde og emne inden for universitetets forskningsstrategiske rammer, som fastlagt i udviklingskontrakten”.¹⁰⁷⁶

Afgrænsningen af den individuelle forskningsfrihed fremgår således af bemærkningerne til 2003-universitetslovens § 17, stk. 2, hvorefter ”den enkelte forsker har forskningsfrihed inden for sit faglige ansættelsesområde med de forpligtelser, der følger af et ansættelsesforhold. Den enkelte forsker har således ”frihed til at vælge metode, fremgangsmåde og emne inden for universitetets forskningsstrategiske rammer, som fastlagt i udviklingskontrakten.”¹⁰⁷⁷ Institutlederen kan i kraft af sin instruktionsbeføjelse pålægge den enkelte forsker at løse bestemte opgaver, men den enkelte forsker kan, hvor den pågældende ikke er pålagt sådanne opgaver, forsker frit inden for universitetets forskningsstrategiske rammer. Institutlederen skal være orienteret om - og godkende - medarbejderes aftaler om varetagelse af eksternt finansierede forskningsprojekter, jf. også § 14, stk. 8. Eksterne forskningsbevillinger gives til universitetet, og universitetet er ansvarlig for forvaltningen heraf. Institutleder skal følge den enkelte forskers publikationsvirksomhed og kvaliteten heraf, herunder overholdelsen af universitetets videnskabetiske retningslinier.”¹⁰⁷⁸

Det nærmere indhold af § 17, stk. 2, skal ses i sammenhæng med de yderligere fortolkningsbidrag til den enkeltes forskningsfrihed, der er optrykt i udvalgsbetænkningen til lovforslaget i 2003, L 125. Af særlig interesse er følgende spørgsmål og svar inklusive notat af 19. februar 2003:

Spørgsmål 15 tydeliggør de politiske intentioner om, at forskningsfriheden under ingen omstændigheder skal forringes i den politiske aftale bag 2003-universitetsloven: ”Det er derfor af største vigtighed med en omfattende gennemgang af, hvorvidt den politiske intention er klart nok udtrykt i lovforslaget og bemærkningerne hertil”,¹⁰⁷⁹ hedder det i spørgsmålet, der beder ministeren redegøre for forskelle og ligheder i hhv. 1992-universitetsloven og L 125-forslaget til en ny universitetslov i forhold til forskningsfriheden, og konsekvenserne af eventuelle forskelle i forhold til den enkelte forsker og det enkelte universitet. I sit svar henviser ministeren til et vedlagt notat af 19. februar 2003, som uddybende beskriver og sammenholder begrebet forskningsfrihed dels i relation til universitetet dels i relation til den enkelte forsker i henholdsvis den gældende universitetslov og L 125. Notatet konkluderer, at der for universitetet ikke er lagt op til ændringer i den gældende retstilstand: ”Både i den gældende universitetslov og i L 125 slås det fast, at universitetet har forskningsfrihed og skal værne om denne. For så vidt angår den enkelte forsker, konkluderer notatet ligeledes, at der ikke med lovforslaget er lagt op til ændringer i den gældende retstilstand, idet ledelsens mulighed for at kunne pålægge den enkelte forsker bestemte opgaver er en videreførelse af retstilstanden i 1992-loven. L 125 præciserer alene gældende ret”.¹⁰⁸⁰

1076. LFF nr. 125 15/01/2003 af universitetsloven, bemærkninger til § 17, stk. 2.

1077. BEK nr 899 af 01/07/2015 om stillingsstruktur for videnskabeligt personale ved universiteter, universitetsloven

1078. LFF nr. 125 15/01/2003, Forslag til lov om universiteter, bemærkninger til § 17, stk. 2

1079. BTL nr. 125 10/04/ 2003 Betænkning over Forslag til lov om universiteter (universitetsloven), spørgsmål 15

1080. Notat af 19. februar 2003 optrykt i BTL nr. 125 10/04/ 2003 Betænkning over Forslag til lov om universiteter (universitetsloven), svar på spørgsmål 15

Notatet af 19. februar 2003 er udarbejdet, ”idet det er ministeriets opfattelse, at kritikere af L 125 fejllæser § 17, stk. 2, i L 125, idet de læser bestemmelsen med udgangspunkt i gældende lovs § 7, stk. 3, hvorefter den enkelte forskers forskningsfrihed synes indskrænket.”¹⁰⁸¹ Notatet indeholder en nærmere redegørelse for fortolkningen af disse bestemmelser, og beskriver foruden gældende ret, jf. lov nr. 1089 af 23. december 1992 om universiteter m.fl. (universitetsloven), jf. lovbekendtgørelse nr. 1177 af 22. december 1999, hvad der er lagt op til med det forslaget til § 17, stk. 2, i 2003-universitetsloven, og fastslår, at der ikke er lagt op til ændringer i den gældende retstilstand for den enkelte forsker, men der er alene tale om en præcisering af gældende ret.”¹⁰⁸² Notatet er dermed centralt for fortolkningen af den individuelle forskningsfrihed, som bestående af ”frihed til at vælge metode, fremgangsmåde og emne”,¹⁰⁸³ jf. den nugældende stillingsstrukturbekendtgørelse.¹⁰⁸⁴ I notatet redegøres for, at med formuleringen i forarbejderne til § 17, stk. 2, om frihed til at vælge ’metode, fremgangsmåde’, beskyttes den enkelte forsker ”mod udefra kommende pålæg om at vælge videnskabelige scenarier, teorier, videnskabsteoretiske indfaldsvinkler etc. – kort sagt frihed til at vælge egen videnskabelig arbejdsmåde.”¹⁰⁸⁵ Også formuleringen ’..og emne’ giver ifølge notatet en ”meget bred og ultimativ beskyttelse mod udefra kommende pålæg om, at en forsker skal beskæftige sig med bestemte videnskabelige problemstillinger, fx kan en adjunkt/lektor/professor i matematik ikke pålægges at beskæftige sig med bestemte matematiske problemstillinger, men har frit valg til at vælge de projekter han/hun finder af størst videnskabelig interesse.”¹⁰⁸⁶

2003-lovens afgrænsning af den individuelle forskningsfrihed fremgår ligeledes af udvalgsbetænkningen, hvor flertallet ”med hensyn til forskningsfriheden i relation til den enkelte forsker understreger [...], at der med lovforslaget ikke er lagt op til ændringer i den gældende tilstand. Der er alene sket en præcisering af institutlederens instruktionsbeføjelse i lovforslagets tekst. Både i medfør af gældende lov og i lovforslaget forsker forskerne frit i den tid, hvor de ikke er pålagt andre opgaver som bl.a. administrative opgaver, undervisningsopgaver, udvalgsarbejde m.v. Det betyder, at den enkelte forsker i den tid, hvor vedkommende ikke er pålagt andre opgaver, ikke kan pålægges at optage eller unnlade forskning i bestemte områder.”¹⁰⁸⁷ Ved afgivelse af udvalgsbetænkning understreger det lovforberedende udvalgsflertal, at 2003-loven ikke lægger op til ændringer i den gældende retstilstand og lægger samtidig ”afgørende vægt på at fremhæve, at den enkelte forsker skal have ret til at vælge metode, fremgangsmåde og emne inden for universitetets forskningsstrategiske rammer. Den enkelte forsker har endvidere ret til at træffe afgørelse om publicering, medmindre andet følger af anden lovgivning.”¹⁰⁸⁸

Indholdet af den individuelle forskningsfrihed før vedtagelsen af 2003-universitetsloven er nærmere præciseret i Tavshedspligtbetænkning nr. 998/1984.¹⁰⁸⁹ På grundlag af § 2, stk. 2, i universiteternes dagældende styrelseslov,¹⁰⁹⁰ hvorefter universiteternes institutter selv træffer afgørelse om den forskning,

1081. Notat optrykt i BTL nr. 125 10/04/ 2003 Betænkning over Forslag til lov om universiteter (universitetsloven)

1082. Ibid.

1083. BTL nr. 125 10/04/2003 Betænkning over forslag til lov om universiteter, indstillinger og politiske bemærkninger

1084. BEK nr 899 af 01/07/2015 om stillingsstruktur for videnskabeligt personale ved universiteter, universitetsloven

1085. Notat optrykt i BTL nr. 125 10/04/ 2003 Betænkning over Forslag til lov om universiteter (universitetsloven)

1086. Notat optrykt i BTL nr. 125 10/04/ 2003 Betænkning over Forslag til lov om universiteter (universitetsloven)

1087. BTL nr. 125 10/04/2003 Betænkning over forslag til lov om universiteter, indstillinger og politiske bemærkninger

1088. Ibid.

1089. Betænkning nr. 998/1984 om tavshedspligt, Bilag 6. Redegørelse fra arbejdsgruppen vedrørende forskningens adgang til tavshedsbelagte oplysninger, 15. marts 1983

1090. Lov nr. 362 af 13. juni 1973 om styrelse af højere uddannelsesinstitutioner, jf. lov nr. 274 04/06/1970 om styrelse af højere uddannelsesinstitutioner, § 2, stk. 2.

der bedrives, lægges det til grund i betænkning nr. 998/1984, at de ansatte ved universiteterne og andre højere læreanstalter i modsætning til, hvad der er tilfældet ved de såkaldte forskningsinstitutioner, har ”fri adgang til at vælge forskningsopgaver og tage stilling til spørgsmålet om offentliggørelse af deres resultater, idet universitetsinstitutterne ikke kan træffe beslutning om den enkelte forskers valg af forskningsopgave, men alene har adgang til at påse, at han opfylder sine arbejdsforpligtelser.”¹⁰⁹¹ Tilsvarende er det antagelsen i *Anbefalingerne for god universitetsledelse* fra december 2003, at den frie grundforskning og den lovfæstede forskningsfrihed er universitetsforskningens styrke, og at forskerne altid vil have ”en berettiget forventning om udstrakt autonomi og selvstændighed i arbejdsprocessen.”¹⁰⁹²

Idet 2003-universitetslovens § 17, stk. 2, er en videreførelse af gældende ret inddrages i det følgende den hidtil gældende retstilstand, som bestemt i 1992-lovens § 7, stk. 3 ved fortolkningen af universitetslovens § 14, stk. 6, i lyset af 2003-lovens § 17, stk. 2.¹⁰⁹³ 1992-universitetsloven har ikke i selve lovteksten reguleret den individuelle forskningsfrihed. Forskningsfriheden for den enkelte forsker er alene omtalt i bemærkningerne til § 1, stk. 4, der med formuleringen ”den enkelte forsker har en forskningsfrihed inden for sit faglige ansættelsesområde med de forpligtelser, der følger af et ansættelsesforhold, jf. § 7, stk. 3” knyttes op på institutlederens instruktionsbeføjelse.¹⁰⁹⁴

Ovenstående gennemgang af forarbejderne til universitetslovens § 14, stk. 6, 2. pkt., kan sammenfattes ved, at reglen er en videreførelse af gældende ret. Uenighed om indholdet af gældende ret forud for vedtagelsen af 2003-loven ligger til grund for fortolkningen af lovens regulering af individuel forskningsfrihed i ministeriets notat af 19. februar 2003. Forskningsfriheden består efter Universitetsevalueringen og Tavshedspligtbetænkningen i forskerens frie valg af forskningsemne, frit valg af metode og den frie publicering af forskningsresultater. Her overfor præciseres i lovforarbejder retten til at ”vælge metode, fremgangsmåde og emne inden for universitetets forskningsstrategiske rammer.”¹⁰⁹⁵ 2003-lovbetænkningen sammenfatter, at den enkelte forsker endvidere har ret til at træffe afgørelse om publicering, medmindre andet følger af anden lovgivning.

8.3.2 Forskningsfrihedens anvendelsesområde § 14, stk. 6, 3. pkt.

’Universitetets forskningsstrategiske rammer’ er nærmere bestemt i § 14, stk. 6, 3. pkt., der præciserer, at rammerne dækker hele universitetets profil. Bestemmelsen er indført i 2011-loven på baggrund af overvejelser om begrænsninger af forskerens frie emnevalg, som følge af bestemmelsen i § 14, stk. 6, 2. pkt. (dagældende § 17, stk. 2) om at retten til at forske frit udfoldes inden for ’universitetets forskningsstrategiske rammer’. Bestemmelsen i § 14, stk. 6, 3. pkt., skal ses i sammenhæng med § 2, stk. 1, 2. pkt., der pålægger universitetet ”inden for sine fagområder at foretage en løbende strategisk udvælgelse, prioritering og udvikling af sine forsknings- og uddannelsesmæssige fagområder.”¹⁰⁹⁶

-
1091. Betænkning nr. 998/1984 om tavshedspligt, Bilag 6. Redegørelse fra arbejdsgruppen vedrørende forskningens adgang til tavshedsbelagte oplysninger, 15. marts 1983, s. 409
1092. Jf. afsnit 4.6
1093. Jf. Henrichsen, Carsten: *Universitetslovens § 17, stk. 2 - et fortolkningsbidrag*, Bilag til Praksisudvalgets *Redegørelse til bestyrelsen for Københavns Universitet*, januar 2007.
1094. optrykt i BTL nr. 125 10/04/ 2003 Betænkning over Forslag til lov om universiteter (universitetsloven)
1095. BEK nr 899 af 01/07/2015 om stillingsstruktur for videnskabeligt personale ved universiteter, universitetsloven
1096. Universitetsloven § 2, stk.1, 2. pkt

”Bestyrelsen er over for ministeren ansvarlig for universitetets virke”, jf. § 11, stk. 1, og ”bestyrelsens medlemmer skal tilsammen bidrage til at fremme universitetets strategiske virke.”¹⁰⁹⁷

Den enkeltes forskningsfrihed indskrænkes heller ikke af § 17, stk. 2, hvor det er anført, at den enkelte forsker ”frit inden for universitetets forskningsstrategiske rammer”, og det fortolkes i forarbejderne ved, at ”den enkelte forsker har forskningsfrihed inden for sit faglige ansættelsesområde med de forpligtigelser, der følger af ansættelsesforholdet. Den enkelte forsker har således ”frihed til at vælge metode, fremgangsmåde og emne inden for universitetets forskningsstrategiske rammer,”¹⁰⁹⁸ som fastlagt i udviklingskontrakten.”¹⁰⁹⁹ Det fremgår af bemærkningerne til § 10, stk. 8, at ”udviklingskontrakten skal indeholde en beskrivelse af universitetets strategiske mål og indsatsområder.”¹¹⁰⁰ I betænkningen til 2003-universitetsloven præciseres, at ”dette kan kun ske på et overordnet niveau, hvorfor der ikke her ligger et instrument til at indskrænke forskningsfriheden. I den nuværende universitetslov er der ikke en tilsvarende bestemmelse i lovteksten om den enkeltes forskningsfrihed. Derfor kan det med nogen ret hævdes at [.. § 17, stk. 2] i modsætning til den nuværende situation sikrer forskningsfriheden for den enkelte inden for det område, vedkommende er ansat, men i praksis er [.. § 17, stk. 2] en præcisering af gældende retstilstand.”¹¹⁰¹

Under det lovforberedende arbejde til § 14, stk. 6, 4. pkt., skulle ministeren i spørgsmål 23 redegøre for, hvilken instans der skal afgøre - og på hvilket juridisk grundlag - om en given medarbejders forskning ligger indenfor de forskningsstrategiske rammer? Ministeren svarede, at ”Med lovforslagets § 1, nr. 21 (§ 14, stk. 6) er det tydeliggjort, at universitetets forskningsstrategiske rammer også i forhold til forskningsfriheden dækker hele universitetets profil. Desuden skal universitetets forskningsstrategiske ramme forstås bredt, og den dækker hele universitetets profil. Det skulle gerne være sådan, at forskningsledere og forskningsmedarbejdere løbende er i dialog om universitetets forskning. Hvis der i en given situation er tvivl om, hvordan universitetets forskningsstrategiske rammer skal forstås, må forskeren gå til sin leder. Bestyrelsen er den øverste myndighed. Det betyder, at det i sidste ende er bestyrelsen, der har ansvaret for, at det er tydeligt, hvad der er universitetets forskningsstrategiske rammer.”¹¹⁰²

8.4 Undtagelsesreglen: Rektors instruktionsbeføjelse i § 14, stk. 6, 1. pkt

Det bestemmes i § 14, stk. 6, 2. pkt., at det videnskabelige personale ”forsker frit i den tid, hvor de ikke er pålagt opgaver.”¹¹⁰³ Hermed tilkendes gives, at den individuelle forskningsfrihed afbalanceres med de forpligtelser, der følger af et ansættelsesforhold. § 14, stk. 6, 1. pkt. bestemmer, at ”Rektor kan pålægge medarbejdere at løse bestemte opgaver”,¹¹⁰⁴ med den modifikation, som følger af § 14, stk. 6, 4.pkt., at ”det videnskabelige personale ikke over længere tid må pålægges opgaver i hele deres arbejdstid, således at de reelt fratages deres forskningsfrihed.”¹¹⁰⁵

1097. Universitetsloven § 12, stk.2.

1098. BTL nr. 125 10/04/2003 Betænkning over forslag til lov om universiteter, indstillinger og politiske bemærkninger

1099. Ibid., se også BEK nr 899 af 01/07/2015 om stillingsstruktur for videnskabeligt personale ved universiteter, universitetsloven

1100. LSF nr. 125 2002forslag til lov om universiteter, bemærkninger til § 10, stk. 8

1101. BTL nr. 125 10/04/2003 Betænkning over forslag til lov om universiteter, indstillinger og politiske bemærkninger

1102. Udvalget for Videnskab og Teknologi 2010-11, L 143 , endeligt svar på spørgsmål 23

1103. LBK nr 261 af 18/03/2015 Universitetsloven, § 14, stk. 6, 2. Pkt.

1104. LBK nr 261 af 18/03/2015 Universitetsloven, § 14, stk. 6, 1. Pkt.

1105. LBK nr 261 af 18/03/2015 Universitetsloven, § 14, stk. 6, 4. Pkt.

§ 14, stk. 6, 1. pkt., fastslår en indskrænkning af den individuelle forskningsfrihed på den måde, at ”rektor kan pålægge medarbejdere at løse bestemte opgaver.”¹¹⁰⁶ Efter lovforarbejderne skal § 14, stk. 6, tydeliggøre gældende ret.¹¹⁰⁷ Bestemmelsen er en videreførelse af § 17, stk. 2, 2. pkt., i 2003-universitetsloven og § 16 a, stk. 7 i 2007-universitetsloven med den modifikation, at reglens kompetencenorm ikke længere retter sig mod institutledere (der før 2003-loven var kollegialt valgte) eller sektorchefer for faglige enheder, men skal ses i sammenhæng med rektors instruktionsbeføjelse. Universitetslovens § 14, stk. 1, tildeler rektor kompetencen til at varetage universitetets daglige ledelse inden for de rammer, som bestyrelsen har fastsat. Den øvrige ledelse varetager sine opgaver efter bemyndigelse fra rektor. Lovforarbejderne understreger, at det ikke har været tilsigtet at foretage ændringer af gældende ret, og det indebærer, at hidtil gældende ret som fastslået i 2003-universitetslovens § 17, stk. 2, 2. pkt., jf. § 7, stk. 3, i 1992-universitetsloven inddrages ved fortolkningen af §§ 14, stk. 6, 1. pkt. tillige med § 16 a, stk. 7, i 2007-universitetsloven for såvidt angår forskningsbaseret myndighedsbetjening.

I § 17, stk. 2, præciseres i lovtæksten, at ”institutlederen kan pålægge den enkelte forsker at løse andre opgaver end forskningsopgaver.”¹¹⁰⁸ Der er i hovedsagen tale om en kodificering af lovbemærkningerne til § 7, stk. 3, i 1992-loven.” At institutlederens instruktionsbeføjelse nu præciseres i lovtæksten, hvorefter institutlederen i kraft af sin instruktionsbeføjelse kan pålægge forskeren andre opgaver end rene forskningsopgaver betyder ikke, at der er sket en realitetsændring i forhold til retstilstanden efter gældende lov. Både i medfør af gældende lov [1992-universitetsloven] og af [..§ 17, stk. 2] forsker forskerne frit i den tid, de ikke er pålagt andre opgaver.”¹¹⁰⁹ Notatet af 19. februar 2003 understøtter lovbemærkningerne til § 17, stk. 2, hvorefter medarbejderne kan pålægges opgave som ”en konsekvens af institutlederens instruktionsbeføjelser. Der er herudover ikke lagt op til yderligere ændringer i den gældende retstilstand, men er alene tale om en præcisering af gældende ret.”¹¹¹⁰

Det er således relevant at inddrage § 7, stk. 3, ved fortolkningen af § 14, stk. 6. Den enkelte forskers forskningsfrihed findes i 1992-loven alene beskrevet i bemærkningerne til § 1, stk. 4, idet den individuelle forskningsfrihed er knyttet op på institutlederens instruktionsbeføjelse: ”den enkelte forsker har en forskningsfrihed inden for sit faglige ansættelsesområde med de forpligtelser, der følger af et ansættelsesforhold, jf. § 7, stk. 3.”¹¹¹¹ Det fremgår videre af lovbemærkningerne, at den individuelle forskningsfrihed ”gælder også til at gennemføre projekter med udefra kommende midler. Men institutlederen skal underrettes om og godkende alle projekter, hvis disse griber ind i instituttets virksomhed og institutlederens mulighed for at lede og fordele arbejdet.”¹¹¹² § 7, stk. 3, skal ligeledes ses i lyset af 1992-lovens sigte på at indføre bestemmelser om forskningsledelse: ”Det daglige ansvar for instituttets virke placeres hos institutlederen, der dermed får ansvaret for instituttets forskningsprofil. Institutlederen disponerer efter institutbestyrelsens fastlagte retningslinjer de forskningsressourcer, der tildeles instituttet. Lederen har ansvaret for, at instituttets forskning organiseres på den mest hensigtsmæssige måde for at leve op til de stillede kvalitetskrav, herunder kravet om international

1106. LBK nr 261 af 18/03/2015 Universitetsloven, § 14, stk. 6, 1 Pkt.

1107. LFF nr. 143 10/02/2011, Forslag til Lov om ændring af universitetsloven [...] (Opfølgning på evaluering af universitetsloven.), Almindelige bemærkninger, 3.2.3.3 forskningsfrihed

1108. LOV nr 403 af 28/05/2003 universitetsloven, § 17, stk. 2

1109. Notat optrykt i BTL nr. 125 10/04/ 2003 Betænkning over Forslag til lov om universiteter (universitetsloven)

1110. optrykt i BTL nr. 125 10/04/ 2003 Betænkning over Forslag til lov om universiteter (universitetsloven)

1111. LFF nr. 75 28/10/1992, forslag til lov om universiteter, bemærkninger til § 1, stk 4

1112. LFF nr. 75 28/10/1992, forslag til lov om universiteter, bemærkninger til § 1, stk 4

konkurrenceevne inden for forskningsområdet. Det vil i stigende grad være naturligt at organisere instituttets forskning gennem etablering af forskergrupper, og det kunne være et led i institutlederens opgaver at forme sådanne forskningsgrupper med respekt for den enkelte forsker".¹¹¹³

Spørgsmålet er dernæst hvilke opgavetyper institutlederen får beføjelse til at pålægge forskerne. Universitetsloven tildeler rektor kompetence til at forpligte universitetet og hermed følger i § 14, stk. 11, at "rektor skal godkende alle eksterne samarbejder, der forpligter universitetet."¹¹¹⁴ Det fremgår tillige af lovforarbejderne, at rektors kompetence til at godkende medarbejderes aftaler om varetagelse af eksternt finansierede forskningsprojekter er en "naturlig følge af et over- underordningsforhold."¹¹¹⁵ Rektors instruktionsbeføjelse efter § 14, stk.6, 1. pkt., giver ret til at pålægge medarbejdere opgaver som efter forarbejderne kan være "bl.a. administrative opgaver, undervisningsopgaver, udvalgsarbejde m.v."¹¹¹⁶ Efter bemærkningerne til § 14, stk. 6, 4.pkt., kan det efter en konkret vurdering også være opgaver, universitetet har forpligtet sig til.

Det fremgår af 1992-lovens § 7, stk. 3, at "institutlederen kan pålægge medarbejdere at løse bestemte opgaver med respekt for deres frie valg af videnskabelige metoder," og ifølge forarbejderne til 2003-loven bryder 1992-universitetsloven dermed det tidligere princip om, at der (institutrådet) ikke kan træffes beslutning om den enkelte forskers valg af forskningsopgave.¹¹¹⁷ Det er ifølge forarbejderne til 2003-loven en fejlfortolkning, at fortolke § 7, stk. 3, snævert "sådan, at det alene er forskningsopgaver, som institutlederen kan pålægge medarbejdere at løse. [...] Sådan som den gældende lov er bygget op med en enstrengt ledelsesstruktur, har institutlederen efter bemyndigelse fra rektor personaleledelsen af instituttets medarbejdere. Institutlederen kan naturligvis som følge heraf også pålægge forskere andre opgaver end forskning herunder undervisning, udvalgsarbejde, administration m.v. Det vil sige, at institutlederen i kraft af sin instruktionsbeføjelse kan pålægge forskeren andre opgaver end kun forskningsopgaver",¹¹¹⁸ idet der også henvises til svar på spørgsmål 9, som er indgået under lovføreberedelsen af 1992-universitetsloven.

Den gældende universitetslov og forskningsfrihed i relation til den enkelte forsker skal endvidere fortolkes i lyset af de spørgsmål og svar, der under behandlingen af lovforslaget i 1992 omhandlede dette tema. Spørgsmål 8-10 vedrørte indskrænkninger i den enkeltes forskningsfrihed: Med spørgsmål 8 skulle ministeren bekræfte, "at der med formuleringen i § 7, stk. 3, (hvorefter institutlederen kan pålægge medarbejdere at løse bestemte opgaver med respekt for deres frie valg af videnskabelige metoder) ligger en indskrænkning af den enkelte forskers frihed i forhold den gældende lovs § 13, stk. 2, (hvorefter institutrådet ikke kan træffe beslutning om den enkelte forskers valg af forskningsopgave)?"¹¹¹⁹ Hertil svarede ministeren bekræftende, at "den enkelte forsker er sikret frit valg af videnskabelig metode, men at lovforslaget indskrænker den enkelte forskers frie valg af forskningsopgaver, idet institutlederen ved sin instruktionsbeføjelse kan pålægge forskeren at løse bestemte opgaver."¹¹²⁰ I forlængelse af spørgsmål 8, skulle ministeren i spørgsmål 9 oplyse, "om det i medfør af bemærkningerne til § 7, stk. 3, om

1113. LSF nr. 75 28/10/1992 Forslag til lov om universiteter, alm. bemærkninger, forskningsledelse

1114. LBK nr 261 af 18/03/2015 Universitetsloven § 14, stk. 11

1115. BTL nr. 12510/04/2003 Betænkning over forslag til lov om universiteter (universitetsloven, Videnskabsministerens svar på spørgsmål nr. 13 stillet af Udvalget for Videnskab og Teknologi

1116. LBK nr 261 af 18/03/2015 Universitetsloven § 14, stk.6, 1. pkt

1117. optrykt i BTL nr. 125 10/04/ 2003 Betænkning over Forslag til lov om universiteter (universitetsloven)

1118. optrykt i BTL nr. 125 10/04/ 2003 Betænkning over Forslag til lov om universiteter (universitetsloven)

1119. optrykt i BTL nr. 125 10/04/ 2003 Betænkning over Forslag til lov om universiteter (universitetsloven)

1120. optrykt i BTL nr. 125 10/04/ 2003 Betænkning over Forslag til lov om universiteter (universitetsloven)

instituttlederens beføjelser til at beslutte om et bestemt forskningsområde skal tages op vil være muligt for instituttlederen at afskære en forsker fra at iværksætte en bestemt forskningsopgave, såfremt den falder inden for vedkommendes forskningsområde?"¹¹²¹

Ministeren svarede, idet han henviste til besvarelsen af spørgsmål 8, at det kan "tænkes, at en forsker må opgive eller udskyde en bestemt forskningsopgave, selv om opgaven ligger inden for ansættelsesområdet. Instituttlederen kan ikke afskære en forsker fra at iværksætte en bestemt forskningsopgave, der falder inden for vedkommendes ansættelsesområde, hvis forskeren ikke er pålagt andre arbejdsopgaver, der nødvendiggør en prioritering."¹¹²² Ligeledes i forlængelse af spørgsmål 8, skulle ministeren i spørgsmål 10 oplyse, om det i medfør af § 7, stk. 3, hvorefter instituttlederen kan pålægge en medarbejder at løse en bestemt opgave, vil være muligt at pålægge en medarbejder at medvirke ved et eksternt projekt, hvorved den pågældende vil blive underlagt instruktionsbeføjelse fra den anden ansvarlige projektleder (jf. bemærkningerne til § 7, stk. 3)? Hertil svarede ministeren, at "Det må antages at instituttlederens mulighed for at pålægge en medarbejder en bestemt forskningsopgave også kan udstrækkes til at gælde eksterne projekter, når disse ligger inden for den pågældende forskers ansættelsesområde. Deltager medarbejderen i et sådant projekt, vil projektlederen ad hoc have en instruktionsbeføjelse."¹¹²³

Det indgår endvidere i notatet om fortolkning af § 17, stk. 2, i 2003-loven, at lovfortolkningen af 1992-lovens § 7, stk. 3, skal ses i lyset af, at SF under behandlingen af lovforslaget, L 75, fremsatte ændringsforslag om at § 7, stk. 3 skulle affattes, som følger: "Instituttlederen varetager efter bemyndigelse fra rektor og efter retningslinier fastlagt af bestyrelsen instituttets daglige ledelse, herunder planlægning og fordeling af arbejdsopgaver. Instituttlederen kan pålægge medarbejdere at løse bestemte opgaver med respekt for deres frie valg af videnskabelige teorier og metoder. En medarbejder kan ikke gennem, pålagte opgaver afskæres fra at iværksætte en bestemt forskningsopgave, såfremt den falder inden for vedkommendes ansættelsesområde. Medarbejdernes eksterne arbejdsopgaver, bortset fra offentlige hverv, skal forelægges instituttlederen til godkendelse."¹¹²⁴ Bemærkningerne hertil lød: "Ændringsforslaget tilsigter dels at præcisere, at forskningsfriheden både omfatter metoder og teorier, dels at sikre, at ingen forsker over tid kan afskæres fra at optage en ønsket forskningsopgave ved løbende at blive pålagt bestemte arbejdsopgaver. Der henvises i den forbindelse til undervisnings- og forskningsministerens svar på udvalgets spørgsmål 9, der er optrykt som bilag til betænkningen, og hvoraf det fremgår, at dette vil kunne være en potentiel mulighed med lovforslagets formulering. Det må således anses for et helt fundamentalt krav til forskningsfriheden ved universiteter, at en instituttleder ikke har mulighed for at udøve nogen form for indirekte censur over for kontroversielle forskere eller forskningsprojekter ved at holde de pågældende travlt beskæftigede med beordrede forskningsopgaver. Som en følge af instituttlederes pligt til at påse, at medarbejderne udfører de arbejdsopgaver, som de ifølge deres ansvar er forpligtede til, skal institutbestyreren orienteres om alle eksterne opgaver og bijob, når bortses fra enkeltstående og kortvarige opgaver. Hvis instituttlederen skønner, at aktiviteterne antager et sådant omfang, at de påviseligt påvirker medarbejderens muligheder for at varetage sine institutmæssige forpligtelser, skal instituttlederen have ret til at kræve aktiviteterne begrænset. Dette gælder dog ikke for borgerlige ombud eller andre offentlige hverv."¹¹²⁵ Ændringsforslaget blev forkastet.

1121. optrykt i BTL nr. 125 10/04/ 2003 Betænkning over Forslag til lov om universiteter (universitetsloven)

1122. optrykt i BTL nr. 125 10/04/ 2003 Betænkning over Forslag til lov om universiteter (universitetsloven)

1123. optrykt i BTL nr. 125 10/04/ 2003 Betænkning over Forslag til lov om universiteter (universitetsloven)

1124. optrykt i BTL nr. 125 10/04/ 2003 Betænkning over Forslag til lov om universiteter (universitetsloven)

1125. optrykt i BTL nr. 125 10/04/ 2003 Betænkning over Forslag til lov om universiteter (universitetsloven)

Betænkningens flertal ”kan ikke gå ind for SF's formulering, men er i øvrigt enig i at understrege, at den enkelte forsker som hidtil selv kan beslutte en bestemt forskningsopgave, i det omfang opgaven er forenelig med instituttets fastlagte virksomhed og de opgaver, institutlederen eventuelt kan have pålagt forskeren.”¹¹²⁶

Om institutlederens instruktionsbeføjelse bemærkes det i forarbejderne til 2003-loven, at ”institutlederen som noget nyt ikke [er] valgt, men ansat. Institutlederen varetager efter retningslinier fastlagt af universitetets bestyrelse instituttets daglige ledelse, herunder planlægning og fordeling af arbejdsopgaver. Institutlederen er ansvarlig for instituttets forskning, undervisning, herunder udvikling af forsknings- og uddannelsesmiljøet [...] og sikring af personale- og talentpleje. [...] Institutlederen kan udpege viceinstitutledere og forskningsledere, og det vil være naturligt, at institutlederen uddelegerer ledelsesopgaver til disse. Forskningsledere varetager og koordinerer fx deltagelsen i større, tværgående forskningsprojekter og -programmer, som instituttet enten har ansvaret for eller er involveret i. Forskningsledere kan blandt andet have til opgave dels at varetage de praktiske forhold i forbindelse med instituttets forskeruddannelser og eventuelle forskerskoler, dels at stimulere kreativiteten, samarbejdet og den faglige udvikling af instituttets forskningsmiljø, koordinere større forskningssatsninger og - projekter samt forskningsansøgninger. Institutlederen er ansvarlig for, at forskningsledere får de bedst mulige rammer til at styrke instituttets forskningsaktiviteter.”¹¹²⁷

Lovforslagets bemærkninger til § 7, stk. 3: ”Institutlederens personaleledelse sker efter bemyndigelse fra rektor, men som følge af den bemyndigelse, rektor forudsættes at give dekanen, vil institutlederen i det daglige stå til ansvar over for denne. Institutlederens daglige ledelse af et institut indebærer bl.a., at institutlederen: [...] - beslutter, om et bestemt forskningsområde skal tages op.” Forarbejderne behandler ligeledes situationen med eksternt finansierede forskningsprojekter. Det fremgår her, at institutlederen skal være orienteret om - og godkende - medarbejderes aftaler om varetagelse af eksternt finansierede forskningsprojekter, jf. også § 14, stk. 8. Omvendt må det være således, at den medarbejder, der står som ansvarlig leder af et eksternt projekt (projektleder), har dispositionsretten over de hertil bevilgede midler og overtager instruktionsbeføjelsen over for de øvrige institutmedarbejdere, der går med ind i projektet.”¹¹²⁸

Udgangspunktet for § 14, stk. 6, 1. pkt., skal således findes i § 17, stk. 2, i 2003-universitetsloven, jf. 1992-loven, idet instruktionsbeføjelsen efter 2003-universitetsloven jf. notatet af 19. februar 2003 alene antages at udgøre en præcisering af gældende ret. Det indgår ikke i overvejelser om videreførelse af gældende ret, at instruktionsbeføjelsen i 1992-loven tillægges et kollegialt hverv, der med 2003-loven ændres til at indgå i ansættelsesbaseret ledelsesstruktur, jf. denne lovs § 17, stk. 5. Spørgsmålet om instruktionsbeføjelse til at pålægge videnskabelige medarbejdere forskningsopgaver og andre opgaver påkalder sig særlig opmærksomhed efter indførelsen af forskningsbaseret myndighedsbetjening, og behandles derfor særskilt.

8.4.1 Særligt om forskningsbaseret myndighedsbetjening

Forskningsbaseret myndighedsbetjening efter § 2, stk. 4, er indført i universitetsloven ved lov nr. 577 af 6. juni 2007. Mens 2003-universitetsloven og forskerpatentloven tydeliggjorde FoU, som en del af

1126. optrykt i BTL nr. 125 10/04/ 2003 Betænkning over Forslag til lov om universiteter (universitetsloven)

1127. optrykt i BTL nr. 125 10/04/ 2003 Betænkning over Forslag til lov om universiteter (universitetsloven)

1128. LFF nr. 75 28/10/1992, forslag til lov om universiteter, bemærkninger til § 7, stk 3

universiteternes forskningsforpligtelse, indeholder 2007-lovens bestemmelse om forskningsbaseret myndighedsbetjening en meget markant udvidelse af universiteternes anvendelsesorienteret forskning¹¹²⁹ i tillæg til universiteternes traditionelle grundforskning.

Spørgsmålet om individuel forskningsfrihed i forbindelse med forskningsbaseret myndighedsbetjening har været behandlet i forarbejderne til 2007-universitetsloven og til 2011-universitetslovens opfølgning på universitetsevalueringen. Det klare udgangspunkt er, at ”det forhold, at universiteter i fremtiden skal varetage forskningsbaseret myndighedsbetjening, medfører ikke ændringer i forskningsfriheden, jf. også videnskabsministerens svar på spørgsmål nr. 15 stillet af Udvalget for Videnskab og Teknologi den 11. februar 2003 i forbindelse med behandlingen af forslag til universitetsloven, lovforslag nr. L 125, som blev fremsat den 15. januar 2003. Forskningsfriheden er uanfægtet af dette lovforslag.”¹¹³⁰ Spørgsmål om individuel forskningsfrihed og myndighedsbetjening fortolkes herefter med inddragelse af ministerens svar på spørgsmål 15, herunder notatet af 19. februar 2003, som er omtalt ovenfor i afsnit 8.3.1.

Det klare udgangspunkt, at der også ved forskningsbaseret myndighedsbetjening og aftalebestemte opgaver, skal sikres tid til fri forskning, modificeres i lovforarbejderne til 2007-lovens § 16 a, stk. 7: ”Det er dog ikke muligt klart at definere omfanget af tid til fri forskning, idet det vil variere over tid fra område til område og fra forsker til forsker. Således kan man godt forestille sig, at en forsker har mindre tid til fri forskning i en periode med forskningsbaseret myndighedsbetjening eller aftalebestemte opgaver end i andre perioder.”¹¹³¹ Det fremgår af en ny stillingsstruktur for de videnskabelige medarbejdere ved universiteterne fra december 2006, at hovedopgaverne for adjunkter, lektorer og professorer – som hidtil er forskning og forskningsbaseret undervisning. Ifølge et ministersvar kan disse ansatte derfor ikke ”pålægges myndighedsopgaver i et omfang, som medfører, at deres hovedopgaver ændres.”¹¹³²

Med integrationen af sektorforskningsinstitutioner i universiteter er der således ”ikke tilsigtet nogen ændring af princippet om universitetets forskningsfrihed. [...] Forskningsfriheden er knyttet til universitetet og omfatter universitetets samlede virksomhed [...] Ifølge gældende lov har den enkelte forsker forskningsfrihed inden for sit faglige ansættelsesområde med de forpligtelser, der følger af et ansættelsesforhold. Den enkelte forsker har således frihed til at vælge forskningsmetode, fremgangsmåde og emne inden for universitetets forskningsstrategiske rammer som fastlagt i udviklingskontrakten. Tilsvarende vil gøre sig gældende for det videnskabelige personale, der ved sammenlægningen overføres fra en sektorforskningsinstitution til et universitet.”¹¹³³ Det fremhæves i forarbejderne til 2007-loven, at ”bestyrelsen varetager universitetets interesser som uddannelses- og forskningsinstitution”¹¹³⁴ og har i den forbindelse ”et særligt ansvar for at værne om forskningsfriheden. Bestyrelsen har derfor pligt til at sikre, at der ved universitetets varetagelse af myndighedsopgaver ikke sker brud på universitetslovens bestemmelser om forskningsfrihed.”¹¹³⁵

1129. Se hertil i afsnit 4.3.1

1130. LSF nr. 140 31/01/2007 Forslag til lov om ændring af universitetsloven, lovforslagets indhold

1131. LSF nr. 140 31/01/2007 Forslag til lov om ændring af universitetsloven, bemærkninger til § 14, stk. 6

1132. L 140 Forslag til lov om ændring af universitetsloven, Svar på spørgsmål nr. 21-40 (L 140) stillet af Udvalget for Videnskab og Teknologi den 12. februar 2007.

1133. LSF nr. 140 31/01/2007 Forslag til lov om ændring af universitetsloven, lovforslagets indhold, faglige enheder

1134. L 140 Forslag til lov om ændring af universitetsloven, Svar på spørgsmål nr. 21-40 (L 140) stillet af Udvalget for Videnskab og Teknologi den 12. februar 2007.

1135. L 140 Forslag til lov om ændring af universitetsloven, Svar på spørgsmål nr. 21-40 (L 140) stillet af Udvalget for Videnskab og Teknologi den 12. februar 2007.

Universitetslovens § 2, stk. 4, suppleredes i 2007-loven med en bestemmelse i § 16 a om, at ”opgaver efter § 2, stk. 4, kan varetages ved faglige enheder.”¹¹³⁶ I § 16 a, stk. 7 tillagdes sektorchefen kompetence til at varetage den faglige enheds daglige ledelse, herunder planlægning og fordeling af arbejdsopgaver, kompetence til at følge op på evaluering af den faglige enheds opgaver og til at pålægge medarbejdere at løse bestemte opgaver. Videre fremgik af § 16 a, stk. 7, at ”i den tid, hvor de videnskabelige medarbejdere ikke er pålagt sådanne opgaver, forsker de frit inden for universitetets forskningsstrategiske rammer.”¹¹³⁷ 2007-lovens indfusionering af sektorforskning er således baseret på en organisatorisk sondring mellem universitetsinstitutter og faglige sektorforskningsenheder. I den anledning blev ministeren under det lovforberedende arbejde bedt om at kommentere Videnskabernes Selskabs forslag til hensigtserklæring, der skal sikre den individuelle forskningsfrihed: ”Universitetsansatte forskere har, medmindre andet er aftalt ved ansættelsen, ret til fri forskningstid. Denne forskningstid kan efter forskerens eget valg anvendes til at forske i emner eller metoder eller begge dele, som ikke nødvendigvis dækkes af institutionens forskningsstrategiske planer, men som ligger inden for hans eller hendes ansættelsesområde”? Ministeren svarede, at ”Det fremgår af § 17, stk. 2, i den gældende universitetslov og af den foreslåede § 16 a, stk. 7, at den enkelte forsker har forskningsfrihed. Der er derfor ikke behov for at præcisere dette. Forskningsfriheden omfatter også forskere ved sektorforskningsinstitutioner, som er integreret ved universiteter. Disse forskere har således i forbindelse med integrationerne fået samme forskningsfrihed som andre universitetsforskere.”¹¹³⁸

Det fremgår af forarbejderne til 2007-loven, at universitetsforskere ikke kan pålægges at løse opgaver, herunder myndighedsopgaver og lignende bestillingsopgaver, hvis disse ligger udenfor de pågældendes ansættelsesområde: ”Ved vurdering af i hvor høj grad universitetsforskere i øvrigt vil blive inddraget i løsningen af myndighedsopgaver, skal man blandt andet være opmærksom på, at langt størstedelen af universitetsforskerne ikke har de særlige sektorforsknings-specifikke kompetencer og erfaringer, som skal til for at varetage disse opgaver. Desuden er langt størstedelen af de hidtidige sektorforskningsinstitutioner integreret ved universiteterne som selvstændige organisatoriske enheder. Hovedparten af de hidtidige sektorforskningsopgaver varetages derfor ved enheder, som er organisatorisk adskilte fra de institutter, hvor hovedopgaverne er forskning og forskningsbaseret undervisning. Det forventes, at de enheder, som skal varetage myndighedsopgaver, har den fornødne kompetence på området og derfor kun i beskedent omfang vil have behov at trække på ressourcer fra universitetets øvrige enheder.”¹¹³⁹ Efter forarbejderne kan rådgivningsopgaver i lighed med undervisningsopgaver pålægges den enkelte medarbejder, når det sker et i rimeligt omfang og i overensstemmelse med gældende ansættelsesforhold. Det sker da efter gensidig aftale med universitetets ledelse. ”Ved aftaleindgåelse om forskningsbaseret myndighedsbetjening påtager universitetet sig finanslovsbetingede forskningsforpligtelser, hvorved der kan være tale om, at videnskabelige medarbejdere bliver pålagt bestemte forskningsopgaver. Det gælder ikke kun ansatte ved de særlige ´faglige enheder´ i universitetslovens forstand. I helt særlige tilfælde, hvor universitetet pålægges opgaver i henhold til universitetslovens § 33 stk. 2, kan alle videnskabelige medarbejdere blive pålagt bestemte forskningsopgaver.”¹¹⁴⁰

1136. LOV nr 567 af 06/06/2007 lov om ændring af universitetsloven , § 1, nr. 21 indsættelse af § 16 a

1137. LBK nr 1368 af 07/12/2007 Universitetsloven § 16 a, stk. 7

1138. L 140 Forslag til lov om ændring af universitetsloven, Svar på spørgsmål nr. 35 (L 140) stillet af Udvalget for Videnskab og Teknologi den 12. februar 2007.

1139. L 140 Forslag til lov om ændring af universitetsloven, Svar på spørgsmål nr. 34 (L 140) stillet af Udvalget for Videnskab og Teknologi den 12. februar 2007.

1140. BTL nr. 143 05/05/2011 over forslag til lov om ændring af universitetsloven, endeligt svar på spørgsmål 35

Som følge af universitetsevalueringen samles i 2011-loven al kompetence hos rektor, der herefter kan delegerer opgaver til den øvrige ledelse.¹¹⁴¹ Det indebærer at § 16 a, stk. 7, ophæves og den individuelle forskningsfrihed i relation til forskningsbaseret myndighedsbetjening reguleres herefter i § 14, stk. 6., 1. pkt. Dermed ophæves samtidig sondringen mellem universitetsforskere og sektorforskere i lovmæssig henseende. Indholdet af § 14, stk. 6, 1. pkt., skal ses i sammenhæng med spørgsmål til indholdet af den enkeltes forskningsfrihed og ministerens svar, der er optrykt i udvalgsbetænkningen til lovforslaget i 2011-loven, L 143. Ifølge et ministersvar indgår universiteterne allerede en række kontrakter med ekstern finansiering, for eksempel om myndighedsbetjening eller aftalebestedte opgaver, og ministeren slår fast, at ”lovforslagets § 14, stk. 6, om forskningsfrihed ændrer ikke ved universiteternes muligheder for at indgå og varetage sådanne kontrakter, da den fri forskning kan tilrettelægges på en måde, der respekterer indgåede kontrakter. Der er altså ikke nogen ændringer af universiteternes muligheder på dette felt.”¹¹⁴²

Under det lovforberedende arbejde til 2011-loven erklærede ministeren sig ”helt enig i, at forskerne fra de tidligere sektorforskningsinstitutioner ved sammenlægningen med universiteterne i 2007 blev omfattet af forskningsfriheden, som den er sikret i universitetsloven på samme måde som for de øvrige universitetsansatte forskere.”¹¹⁴³ Stillingsstrukturbekendtgørelsen opstiller særlige vilkår for seniorrådgivere, der er betegnelsen for ”videnskabelige medarbejdere i stillinger, hvor hovedopgaverne er forskningsbaseret myndighedsbetjening og formidling af forskningsresultater til myndigheder, erhvervslivet og samfundet i øvrigt.”¹¹⁴⁴ Mens kvaliteten af den frie forskerdrevne forskning prøves kollegialt i form af peer review, citationer og h-index,¹¹⁴⁵ pålægges seniorrådgivere ”en forpligtelse til at holde sig ajour på et bredt videnskabsområde og udføre analyser af fagligt brede problemstillinger samt formidle disse på en videnskabeligt forsvarlig måde.”¹¹⁴⁶ Med ophævelsen af § 16 a, stk. 7, ophæves den ledelsesmæssige hjemmel til at ”følge op på evaluering af den faglige enheds opgaver”,¹¹⁴⁷ og stillingsstrukturbekendtgørelsens bestemmelse skal herefter ses i sammenhæng med de pligtnormer der med hjemmel i § 33, stk. 1, pålægger universitetet at sikre, at det til enhver tid er i stand til at udføre særlige opgaver ”på et niveau, så den faglige kompetence ikke drages i tvivl.”¹¹⁴⁸

8.4.2 Reel forskningsfrihed, 14, stk. 6, 4. pkt.

Med bestemmelsen i § 14, stk. 6, 4. pkt., modificeres rektors instruktionsbeføjelse efter § 14, stk. 6, 1. pkt. ”*Det videnskabelige personale må ikke over længere tid pålægges opgaver i hele deres arbejdstid, således at de reelt fratages deres forskningsfrihed.*”¹¹⁴⁹ Det fremgår af lovbemærkningerne til § 14, stk 6, at også forskere beskæftiget ”med forskningsbaseret myndighedsbetjening og aftalebestedte opgaver skal sikres tid til fri forskning.”¹¹⁵⁰ I lovbetænkningen er bestemmelsen behandlet i spørgsmål 29, hvor ministeren blev bedt præcisere formuleringerne ”over længere tid” og ”i hele deres arbejdstid”, jf. lovforslagets § 14 stk. 6? Ministeren svarede hertil: ”Vi bør ikke centralt definere, hvor meget tid den

1141. LSF 143 10/02/2011, Lov om ændring af universitetsloven mv., bemærkninger til § 1, nr. 28

1142. BTL 143 lov om ændring af universitetsloven, bilag 4, spørgsmål 32 afsender Danske Universiteter 7. marts 2011

1143. BTL nr. 143 05/05/2011 over forslag til lov om ændring af universitetsloven, endeligt svar på spørgsmål 35

1144. BEK nr 899 af 01/07/2015 stillingsstrukturbekendtgørelsen

1145. Hirsch, Jorge E.: *An index to quantify an individual's research output*, 2005

1146. BEK nr 899 af 01/07/2015 om stillingsstruktur for videnskabeligt personale ved universiteter, 5.1 Seniorrådgiver, se hertil om publiceringspligt nedenfor i afsnit 9.4.1

1147. LBK nr 1368 af 07/12/2007 Universitetsloven § 16 a, stk. 7

1148. Se til eksempel BEK nr 970 af 25/09/2009 om retsmedicinske institutter ved Københavns Universitet, Aarhus Universitet og Syddansk Universitet, § 2, stk. 1 og stk. 2

1149. LBK nr 261 af 18/03/2015 universitetsloven, § 14, stk. 6, 4. pkt.

1150. LFF nr. 143 10/02/2011 Forslag til lov om ændring af universitetsloven, bemærkninger til nr. 21, § 14, stk. 6

enkelte forsker skal anvende til fri forskning, da der skal være plads til, at det kan variere over tid fra område til område og fra forsker til forsker. En yderligere præcisering vil medføre en ændret tilgang til forskernes arbejdstid, sådan at den fremover detaljeret ville skulle opgøres og registreres.”¹¹⁵¹

Lovforarbejderne uddyber videre afbalanceringen af instruktionsbeføjelsen og den individuelle forskningsfrihed. Udgangspunktet for § 14, stk. 6, 4. pkt., er en videreførelse af gældende ret. Det fremgår af forarbejderne til 2007-universitetsloven, at afgrænsningen mellem fri forskning og pålagte opgaver skal findes ved en ”skelnen mellem den tid, hvor den enkelte er pålagt opgaver og den tid, hvor den pågældende forsker frit.”¹¹⁵² Efter forarbejderne til 2011-universitetsloven skal der også ved forskningsbaseret myndighedsbetjening og aftalebestemte opgaver sikres forskerne tid til fri forskning: ”Det er dog ikke muligt klart at definere omfanget af tid til fri forskning, idet det vil variere over tid fra område til område og fra forsker til forsker. Således kan man godt forestille sig, at en forsker har mindre tid til fri forskning i en periode med forskningsbaseret myndighedsbetjening eller aftalebestemte opgaver end i andre perioder”.¹¹⁵³ Den individuelle forskningsfrihed er efter loven både formel og reel. Ifølge § 2, stk. 2, 2. pkt., er universitetet pålagt en pligtorm til at sikre den individuelle forskningsfrihed. Dermed understreges, at universitetet ikke formelt kan fratage forskerne deres individuelle forskningsfrihed og hertil føjes med § 14, stk. 6, 4. pkt., at de videnskabelige medarbejdere heller ikke reelt må fratages deres forskningsfrihed.

8.5 Fortolkning af individuel forskningsfrihed efter § 14, stk. 6

Med lovændringen i 2011 blev det tydeliggjort i universitetslovens § 14, stk. 6, 2. pkt., at ”universitetets videnskabelige medarbejdere har forskningsfrihed, og forsker frit inden for universitetets forskningsstrategiske rammer i den tid, hvor de ikke er pålagt opgaver”¹¹⁵⁴ efter § 14, stk. 6, 1. pkt., med den modifikation, at forskerne ”ikke over længere tid må pålægges opgaver i hele deres arbejdstid, således at de reelt fratages deres forskningsfrihed”¹¹⁵⁵, jf. § 14, stk. 6, 4. pkt.

Bestemmelserne i § 14, stk. 6, er som nævnt affattet på baggrund af anbefalingen fra evalueringspanelet og erstatter 2003-universitetslovens § 17, stk. 2, med det formål at bidrage til at tydeliggøre sammenhængen mellem den individuelle forskningsfrihed, som er knyttet til de videnskabelige medarbejdere, og den institutionelle forskningsfrihed, der er knyttet til universitetet.¹¹⁵⁶ § 14, stk. 6, skal dermed ses i sammenhæng med universitetets grundlæggende princip om forskningsfrihed i § 2, stk. 2, pålægget til universitetet i § 2, stk. 2, 2. pkt., om at værne den individuelle forskningsfrihed samt pålægget til universitetet om at tilskynde medarbejdernes deltagelse i den offentlige debat, jf. § 2, stk. 3, 3. pkt.

1151. Svar på L 143 – spørgsmål 29, 28. marts 2011

1152. L 140 Forslag til lov om ændring af universitetsloven, Svar på spørgsmål nr. 33 (L 140) stillet af Udvalget for Videnskab og Teknologi den 12. februar 2007.

1153. BEK nr 899 af 01/07/2015 om stillingsstruktur for videnskabeligt personale ved universiteterne, § 1, jf. bilag 1 Generelle bemærkninger Jf. bemærkninger til § 1, nr. 21 (§ 14, stk. 4-12) i lovforslag L143 fremsat den 10. februar 2011

1154. LBK nr 261 af 18/03/2015 universitetsloven, § 14, stk. 6, 2. pkt.

1155. LBK nr 261 af 18/03/2015 universitetsloven, § 14, stk. 6, 4. pkt.

1156. LFF nr. 143 10/02/2011, Forslag til Lov om ændring af universitetsloven [...] (Opfølgning på evaluering af universitetsloven..), Almindelige bemærkninger, 3.2.3.3 forskningsfrihed

Forskningsfrihedens indhold er præciseret i lovmotiverne til § 14, stk. 6, og i overensstemmelse med forarbejderne til 2003-lovens § 17, stk. 2: ”Den enkelte forsker har forskningsfrihed inden for sit faglige ansættelsesområde med de forpligtelser, der følger af et ansættelsesforhold. Den enkelte forsker har således frihed til at vælge metode, fremgangsmåde og emne inden for universitetets forskningsstrategiske rammer, som fastlagt i udviklingskontrakten.”¹¹⁵⁷ Dermed er den enkelte forsker beskyttet ”mod udefra kommende pålæg om, at beskæftige sig med bestemte videnskabelige problemstillinger.”¹¹⁵⁸ Efter ordlyden omfatter den individuelle forskningsfrihed således ikke frihed i spørgsmål om publicering og formidling.

Forskningsfrihedens indhold før kodificeringen i 2003-universitetsloven fremgår af tavshedspligtbetænkning nr. 998/1984,¹¹⁵⁹ hvori det af § 2, stk. 2, i universiteternes styrelseslov¹¹⁶⁰- universiteternes institutter selv træffer afgørelse om den forskning, der bedrives - lægges til grund, at de ansatte ved universiteterne og de andre højere læreanstalter i modsætning til, hvad der er tilfældet ved de såkaldte forskningsinstitutioner, har ”fri adgang til at vælge forskningsopgaver og tage stilling til spørgsmålet om offentliggørelse af deres resultater, idet universitetsinstitutterne ikke kan træffe beslutning om den enkelte forskers valg af forskningsopgave, men alene har adgang til at påse, at han opfylder sine arbejdsforpligtelser.”¹¹⁶¹ Der er i betænkningen til 2003-loven tilføjet af udvalgsflertallet, at den enkelte forsker endvidere har ret til at træffe afgørelse om publicering, ”medmindre andet følger af anden lovgivning.”¹¹⁶² Tavshedspligtbetænkningens bestemmelse af forskningsfrihedens indhold er i overensstemmelse med det såkaldte ’professorprivilegier’ afgrænsning af fri forskning, der kendetegnes ved, at forskningen ikke sker med henblik på økonomisk gevinst, at forskeren ”ikke mod hans vilje påtvinges at udføre en bestemt opfinderopgave”¹¹⁶³ samt antagelsen af, at professorprivilegiet ikke har nogen indflydelse på forskerens almindelige ansættelses- og arbejdsvilkår. Universitetslovens § 14, stk. 6, 2. pkt., udgør en modifikation af ’professorprivilegiet’, som det ovenfor i afsnit 6.5.2 udledes af forarbejderne, og § 14, stk. 6, er herefter udgangspunktet for fortolkningen af universitetsansatte forskere som arbejdstagere inden for universitetslovens rammer.¹¹⁶⁴

Reglens udspring i forarbejderne til 1992-universitetsloven markerede et opgør med det hidtil gældende princip om, at den individuelle forskningsfrihed var urørlig med hensyn til forskerens frie valg af forskningsopgaver. Ligeledes tager den traditionelle akademiske fortolkning af forskningsfrihed afsæt i hensyn til den fri akademiske debat, og heraf følger at den individuelle forskningsfrihed omfatter forskerens ret til tilgængeliggørelse af sine forskningsresultater for almenheden. Det rejser navnlig spørgsmål om balanceringen af forskerens ret til offentliggørelse ved forskningsvirksomhed efter universitetslovens § 14, stk. 6, 1. pkt og for så vidt angår forskning, der finansieres helt eller delvist med eksterne midler. Dette kapitels gennemgang af individuel forskningsfrihed er tilrettelagt i overensstemmelse med den nationale lovgivnings udlægning af den individuelle forskningsfriheds

1157. BTL nr. 125 10/04/2003 Betænkning over forslag til lov om universiteter, indstillinger og politiske bemærkninger

1158. Notat optrykt i BTL nr. 125 10/04/ 2003 Betænkning over Forslag til lov om universiteter (universitetsloven)

1159. Betænkning nr. 998/1984 om tavshedspligt, Bilag 6. Redegørelse fra arbejdsgruppen vedrørende forskningens adgang til tavshedsbelagte oplysninger, 15. marts 1983

1160. Lov nr. 362 af 13. juni 1973 om styrelse af højere uddannelsesinstitutioner , jf. lov nr. 274 04/06/1970 om styrelse af højere uddannelsesinstitutioner § 2, stk. 2.

1161. Betænkning nr. 998/1984 om tavshedspligt, Bilag 6. Redegørelse fra arbejdsgruppen vedrørende forskningens adgang til tavshedsbelagte oplysninger, 15. marts 1983, s. 409

1162. BTL nr. 125 10/04/2003 Betænkning over forslag til lov om universiteter, indstillinger og politiske bemærkninger

1163. Ibid., s. 20

1164. Jf. afsnit 6.5.2

indhold, mens spørgsmål om publicering og tavshedspligt indgår i kapitel 9s gennemgang af den akademiske ytringsfrihed.

Ovenfor i afsnit 5.5 blev § 17, stk. 2, i 2003-universitetsloven genstand for overvejelser over reglens symbolske karakter. Den negative symbolske betydning, der ifølge evalueringsudvalget lå i den negativt afgrænsede individuelle forskningsfrihed i § 17, stk. 2, er efter forarbejderne til § 14, stk. 6, ændret til en positiv bestemmelse af den individuelle forskningsfrihed ved i § 14, stk. 6, 2. pkt., at tilføje, at det videnskabelige personale har forskningsfrihed, og flytte rundt på ordstillingen fra § 17, stk. 2, 3. pkt.: ”I den tid, hvor de videnskabelige medarbejdere ikke er pålagt sådanne opgaver, forsker de frit inden for universitetets forskningsstrategiske rammer” til i § 14, stk. 6, 2. pkt.: ”universitetets videnskabelige personale [...] og forsker frit inden for universitetets forskningsstrategiske rammer i den tid, hvor de ikke er pålagt opgaver.”

Når det i bestemmelsen i § 14, stk. 6, 1. pkt, udtrykkeligt fastslås, at ”rektor kan pålægge medarbejdere at løse bestemte opgaver,”¹¹⁶⁵ skal det ses på baggrund af, der i den tidligere gældende bestemmelse i 2003-universitetslovens § 17, stk. 2, blev tildelt institutlederen instruktionsbeføjelse til at pålægge medarbejdere at løse bestemte opgaver.¹¹⁶⁶ Reglen er en videreførelse af gældende ret fra 1992-loven og det følger af lovbemærkningerne til 1992-universitetslovens § 7, stk. 3, instruktionsbeføjelsen omfatter, at ”institutlederen kan pålægge medarbejdere at løse bestemte opgaver med respekt for deres frie valg af videnskabelige metoder.”¹¹⁶⁷ Heraf udledes at institutlederen med instruktionsbeføjelsen kan pålægge forskere forskningsopgaver¹¹⁶⁸ og med præciseringen i § 14, stk. 6 tillige andre opgaver end bestemte forskningsopgaver. Forud for en nærmere behandling af spørgsmålet om afbalanceringen af forskningsfrihed og forpligtelser, som følger af ansættelsesforholdet, skal selve den fri forskerdreven forskning nærmere bestemmes.

8.5.1 Fri forskerdreven forskning

Universitetslovens hovedregel om fri forskerdreven forskning tager afsæt i ’professorprivilegiets’ sondring mellem fri forskning og påtvungne bestemte opfinderopgaver. I § 14, stk. 6, 2. pkt. sondres mellem fri forskning, som er omfattet af forskningsfrihed, og pålagte opgaver, som er bestemte, dvs. konkretiserede opgaver. Fri forskning er i lovmotiverne præciseret derved, at forskeren har ”frihed til at vælge metode, fremgangsmåde og emne inden for universitetets forskningsstrategiske rammer, som de er fastlagt i udviklingskontrakten.”¹¹⁶⁹ Det giver anledning til overvejelser om den fri forskning i § 14, stk. 6, 2. pkt., efter loven kan afgrænses til dele af universitetets forskningstyper eller om afgrænsningen ligger i selve forskningsadfærden. Efter forarbejderne ”fastholder [2003-reformen af universitetsloven], at universiteterne varetager fri grundforskning og vedligeholder med afsæt heri vigtige grunddiscipliner”.¹¹⁷⁰

De traditionelle ideale hensyn og det akademiske sandhedssøgende sigte bag universitetsforskning identificeres således ved grundforskning, der jf. Frascatimanualen karakteriseres ved ”eksperimenterende eller teoretisk arbejde med det primære formål at opnå ny viden og forståelse uden nogen bestemt

1165. LBK nr 261 af 18/03/2015 Universitetsloven § 14, stk. 6, 1. pkt

1166. LSF nr 143 10/02/2011, forslag til lov om ændring af universitetsloven, bemærkninger 3.2.1.3. Forskningsfrihed

1167. LSF nr. 75 28/10/1992 forslag til Lov om universiteter m.fl., bemærkninger til § 7, stk. 3

1168. Notat af 19. februar 2003, som uddybende beskriver og sammenholder begrebet forskningsfrihed dels i relation til universitetet dels i relation til den enkelte forsker i henholdsvis den gældende lov og lovforslag nr. 125. optrykt i BTL nr. 125 10/04/ 2003 betænkning over forslag til lov om universiteter.

1169. BTL nr. 125 10/04/2003 Betænkning over forslag til lov om universiteter, indstillinger og politiske bemærkninger

1170. LFF 2003-01-15 nr 125 Universiteter (universitetsloven), almindelige bemærkninger

anvendelse i sigte”.¹¹⁷¹ Frascatimanualens definitioner¹¹⁷² ligger ikke formelt til grund for sondringen mellem fri forskning og pålagte opgaver i § 14, stk. 6, 2. pkt. I 2016 opsummerede ministeren forskningsindsatsen i Danmark: ”Vi har fri forskning, som drives af forskernes egne ideer og leverer den viden, vi endnu ikke ved, at vi mangler, [...] den strategiske forskning, hvor vi målrettet investerer i et givent område, [...] en bred og dybdeborende grundforskning, der kan ændre vores verdensbillede og sende ny viden ud i samfundet [...] den praktiske, anvendelsesorienterede forskning, som baner vejen for produkter, metoder og løsninger, vi kan omsætte til værdi i hverdagen”.¹¹⁷³ Universitetsloven indeholder ikke en nærmere sondring mellem grundforskning, anvendt forskning, strategisk forskning og sektorrelateret forskning eller FoU. Det må bero på en konkret vurdering af om forskeren forsker frit, hvorvidt disse forskningstyper er omfattet af § 14, stk. 6, 2. pkt.

Finansieringsgrundlaget, hvor der i udgangspunktet sondres mellem basis- og konkurrenceudsatte midler, bidrager til afgrænsningen af den individuelle forskningsfrihed efter § 14, stk. 6, 2. pkt. Universitetet har forskningsfrihed, og den institutionelle autonomi efter universitetslovens § 2, stk. 2, 1. pkt., omfatter ”forsknings- og formidlingsvirksomhed og andre opgaver, som er henlagt til universitetet,”¹¹⁷⁴ jf. § 19, stk. 1. På dette grundlag formodes universitetets forskning inden for rammerne af § 19, at være fri forskerdreven forskning, og tilsvarende kan der i udgangspunktet forventes at være knyttet indskrænkninger i form af bevillingsforudsætninger til eksterne forskningsfinansiering efter § 20. Den eksterne forskningsstøtte kan være baseret på et bottom-up princip,¹¹⁷⁵ ”hvor det afgørende kriterium er, at der er tale om ansøgninger baseret på forskernes egne initiativer”. Efter en konkret vurdering finder ’bottom up’-princippet anvendelse på grundforskning og ”anvendt forskning og strategisk forskning, når dette kriterium er opfyldt”, jf. præciseringen i forarbejderne til forskningsrådsloven.¹¹⁷⁶ Efter lovbemærkningerne gælder den enkelte forskers forskningsfrihed inden for sit faglige ansættelsesområde også til at gennemføre projekter med udefra kommende midler. Det må antages, at der foreligger en høj grad af overensstemmelse mellem indholdet af det forskerinitierede bottom-up-princip i forskningsrådssystemets pengekasser: Danmarks Grundforskningsfond, Danmarks Innovationsfond, og Danmarks Frie Forskningsfond¹¹⁷⁷ og den individuelle forskningsfrihed, som i universitetslovens forarbejder og i stillingsstruktur bekendtgørelsen er afgrænset til ”frihed til at vælge metode, fremgangsmåde og emne inden for universitetets forskningsstrategiske rammer.”¹¹⁷⁸ Princippet om fri forskerdreven forskning modificeres i forskningsråds-lovgivningen af ansøgerrettede regler om bevillingsforudsætningerne, dvs. de vilkår, der stilles som betingelse for tildelingen af en forskningsbevilling, der fastsættes med hjemmel i § 15, i en særskilt bekendtgørelse om Det Frie Forskningsråds udøvelse af bevillingsfunktionen efter lovens § 7.¹¹⁷⁹

1171. BEK nr. 568 22/06/2000 Godkendelse af forskere mv. efter kildeskattelovens § 48 E, bilag Definition af Forsknings- og Udviklingsarbejde

1172. Se afsnit 4.2.1

1173. Uddannelses- og forskningsminister Ulla Tørnæs: *Vi skal have et bedre match*, tale ved Rektormiddag på KU onsdag den 20. april 2016

1174. LBK nr 261 af 18/03/2015 universitetsloven, § 19, stk. 1

1175. Jf. afsnit 4.5

1176. LBK nr 365 af 10/04/2014 forskningsrådgivningsloven, § 1, stk. 4

1177. LOV nr 384 af 26/04/2017 Lov om Danmarks Forsknings- og Innovationspolitiske Råd og Danmarks Frie Forskningsfond

1178. BTL nr. 125 10/04/2003 Betænkning over forslag til lov om universiteter, indstillinger og politiske bemærkninger

1179. BEK nr 322 af 30/03/2014 Bekendtgørelse om bevillingsfunktionen m.v. under Det Frie Forskningsråd, § 1, nr. 1. Det traditionelle udgangspunkt for bevillingsaftaler har været, at den bevillingsbærende forsker selv træffer alle dispositioner i forbindelse med eksternt finansierede projekter. Til denne hovedregel er der i forskerpatentloven i 1999

Efter lovforarbejderne er det antaget, at forskere forsker frit, hvor de efter en konkret vurdering har” frihed til at vælge metode, fremgangsmåde og emne.”¹¹⁸⁰ Ved forskningsbaseret myndighedsbetjening forstås typisk ”relevant anvendelsesorienteret forskning og forskning med et strategisk sigte”.¹¹⁸¹ Politisk prioriterede tematiske afgrænsninger efter ’top down’-princippet kan via finanslovsbevillinger prioriteres på universitetsniveau med hjemmel i § 33, stk. 1. Myndighedsopgaver efter § 2, stk. 4, eller § 33, stk. 1, kan efter en konkret vurdering omfatte forskningsopgaver, hvor forskeren selv vælger metode, fremgangsmåde og emne inden for en aftalebaseret forskningsstrategisk ramme.

Den akademiske friheds etiske afgrænsning er beskrevet ovenfor i afsnit 6.4.1. Som en udvidet tanke-, informations- og ytringsfrihed omfatter den individuelle forskningsfrihed friheden til at udforske tabubelagte eller kontroversielle områder med de modifikationer der følger af, at ytringsfriheden efter EMRK artikel 10, jf. artikel 7, ikke omfatter Holocaustbenægtelse og – må det antages - tilsvarende benægtelse af fast vedtagne sandheder.¹¹⁸² Universitetets balancering af forskningsfrihed og videnskabsetik er udmøntet i det forskningsetiske adfærdskodeks *Dansk kodeks for integritet i forskningen*,¹¹⁸³ og for de enkelte institutioner af interne retningslinjer. For den enkelte forsker bæres forskningsfriheden tillige af et personligheds- og privatlivshensyn til forskerens organisering af sin forskning og selv-governance som forsker.¹¹⁸⁴ Det er ovenfor i afsnit 7.5.2 beskrevet, hvordan universitetslovens § 2, stk. 2, 1. pkt., etablerer et integritetsværn for institutionen, der udgør en forudsætning for, at universitetet kan pålægges en værnepligt i forhold til såvel den enkeltes forskningsfrihed som videnskabsetikken. I den individuelle forskningsfrihed efter artikel 2, stk. 2, 2. pkt., indgår en tilsvarende hensynsafvejning af den individuelle forskningsfrihed og de ideelle hensyn til videnskabsetikken. Vestre Landsret har i sagen Helmuth Nyborg¹¹⁸⁵ truffet afgørelse om en forskers konkrete forskningspraksis. UVVU havde truffet afgørelse den 28. oktober 2013 om uredelighed i en kontroversiel artikel af professor emeritus Helmuth Nyborg. Retten fandt, at UVVU ikke havde bevist, at forskeren ved angivelse af en reference til FN-data havde handlet på en sådan måde, at det kunne sidestilles med ”uoplyst konstruktion af data eller substitution med fiktive data.”¹¹⁸⁶ Det indgik i landsrettens vurdering, at en uafhængig international komite, nedsat af udgiveren Elsevier, ikke havde fundet, at der var begået ’fraud/datamanipulation’, men alene at der var tale om en ’honest error’, en fejl der ifølge udgiveren kunne berigtiges, hvilket skete ved offentliggørelse af ’Editors Note’. Landsretten tilpligtede herefter UVVU at anerkende, at Helmuth Nyborg ikke som bestemt i afgørelsen af 28. oktober 2013 havde begået videnskabelig uredelighed ved angivelse af en vildledende FN-reference.

Adfærdskodeks for forskningspraksis er udtryk for en hensynsafvejning, der skal sikre forskningens integritet og hvori der indgår en afbalancering af hensynene til den individuelle forskningsfrihed og videnskabsetikken. I et fremsat forslag til lov om videnskabelig uredelighed m.v. defineres begrebet tvivlsom forskningspraksis ved ”Brud på alment anerkendte standarder for ansvarlig forskningspraksis,

indført en betydelig undtagelse for retten til opfindelser. For så vidt angår forskningsrådssystemets bevillinger er denne undtagelse blevet suppleret med endnu en betydelig undtagelse med vedtagelsen af en Open Access-politik for offentlige forskningsråd og fonde.

1180. BTL nr. 125 10/04/2003 Betænkning over forslag til lov om universiteter, indstillinger og politiske bemærkninger

1181. LFF nr. 19 10/08/2003 Forslag til lov om sektorforskningsinstitutioner, bemærkninger til § 2

1182. Chauvy m.fl. mod Frankrig no. 64915/01 29/06/2004 , præmis 69, jf. Perinçek mod Schweiz nr. 27510/08 , 2015, præmis 210-211 med henvisninger til case law

1183. Jf. afsnit 7.4

1184. Se hertil afsnit 6.3.1, jf. Recommendation 1762, artikel 4.2

1185. V.L. B-0864-15 Vestre Landsrets dom afsagt den 30. marts 2016 i sagen Helmuth Nyborg

1186. V.L. B-0864-15 Vestre Landsrets dom afsagt den 30. marts 2016 i sagen Helmuth Nyborg

herunder standarderne i den danske kodeks for integritet i forskning og andre gældende institutionelle, nationale og internationale praksisser og retningslinjer for integritet i forskning”.¹¹⁸⁷ Det falder uden for de lege lata-analysens rammer at inddrage lovforslaget, men det er forventeligt, at en fremtidig kodificering af tvivlsom forskningspraksis vil blive lagt til grund ved fremtidige vurderinger af universitetets medarbejders videnskabetiske adfærd og forskningspraksis, og at fri forskerdreven forskning, som det klare udgangspunkt udfoldes inden for rammerne af alment anerkendte standarder for ansvarlig forskningspraksis.

8.5.2 Afbalancering af individuel forskningsfrihed med forpligtelser, der følger af et ansættelsesforhold

Det er traditionelt antaget, at den individuelle forskningsfrihed indebærer, at universitetsledelsen alene har adgang til at påse, at forskeren opfylder sine arbejdsforpligtelser.¹¹⁸⁸ Universitetslovens § 14, stk. 6, 1. pkt., er en modifikation af dette princip, og bestemmer, at forskerens frie forskerret kan begrænses.¹¹⁸⁹ Bestemmelsen tildeler rektor instruktionsbeføjelse over de videnskabelige medarbejdere inden for de ansættelsesretlige rammer efter lovens § 29, og instruktionsbeføjelsen indebærer en ret til at pålægge forskere at løse bestemte opgaver. Bestemmelsen udspringer af 1992-universitetslovens § 7, stk. 3, 2. pkt., der regulerede den kollegialt valgte institutleders beføjelser over sine kolleger på det enkelte universitetsinstitut. Reglen er dermed indført for at styrke forskningsledelsen. Med § 17, stk. 2, i 2003-universitetsloven blev det præciseret, at institutlederen kunne pålægge forskeren andre opgaver end kun forskningsopgaver. Pålagte opgaver kan således også bestå af administrativt arbejde, undervisning og formidling i øvrigt.

Rektors instruktionsbeføjelse til direkte pålæg af bestemte forskningsopgaver skal afbalanceres af hensynet til den individuelle forskningsfrihed. I forbindelse med det lovforberedende arbejde forud for indførelsen af forskningsbaseret myndighedsbetjening i 2007-universitetsloven, blev spørgsmålet om mulige indskrænkninger i den individuelle forskningsfrihed, som følge af instruktionsbeføjelsen uddybende behandlet. Adspurgt om der i universitetsloven er indbygget ’vandtætte skotter’ mellem den fri forskning og sektorforskning, så universitetsforskere ikke kan pålægges at lave myndighedsopgaver og lignende bestillingsopgaver, som strider mod deres frie forskning, svarede ministeren med afsæt i 2003-universitetslovens § 17, stk. 2, at institutlederen allerede har instruktionsbeføjelse til at pålægge den enkelte universitetsforsker at løse bestemte opgaver, herunder myndighedsopgaver og lignende bestillingsopgaver, når disse opgaver ligger inden for den pågældendes ansættelsesområde. I lyset af 2011-universitetslovens sigte på at tydeliggøre, at udgangspunktet er den enkeltes frie forskning, må det antages, at universitetets videnskabelige medarbejdere efter § 14, stk. 6, 1. pkt., kan pålægges at udføre opgaver i begrænset omfang og kun med begrundelse i universitetslovens § 2, stk. 4, og § 33, og under iagttagelse af § 14, stk. 6, 4. pkt. Reglerne skal her uddybes. Efter universitetslovens § 2, stk. 4, kan universitetet med grundlag i sin forskning løse myndighedsopgaver og rådgivningsopgaver.¹¹⁹⁰ Uanset ansættelsesforholdets varighed vil videnskabelige medarbejdere ved universitetet være omfattet af princippet om forskningsfrihed, som det er beskrevet i stillingsstruktur bekendtgørelsen. Til denne hovedregel findes en betydelig undtagelse, idet den individuelle forskningsfrihed ikke i udgangspunktet

1187. LSF nr. 117 25/01/2017 forslag til lov om videnskabelig uredelighed m.v., § 3

1188. Betænkning nr. 998/1984 om tavshedspligt, Bilag 6. Redegørelse fra arbejdsgruppen vedrørende forskningens adgang til tavshedsbelagte oplysninger, 15. marts 1983, s. 409

1189. Se hertil afsnit 6.2.5.4

1190. LBK nr 261 af 18/03/2015 af universitetsloven, § 2, stk. 4

omfatter forskningsbaseret myndighedsbetjening og arbejde med aftalebestemte opgaver, jf. universitetslovens § 14, stk. 6, 1. pkt.¹¹⁹¹ Ligeledes omfattes § 14, stk. 6, 1. pkt. af opgaver, som følge af 'krise-reglen' i § 33, stk. 2, der rummer en udvidet hjemmel til undtagelsesvis at "pålægge universitetet at udføre opgaver efter § 2, stk. 4."¹¹⁹² Som omtalt i afsnit 7.4.3 omfatter hjemlen i § 33, stk. 2, kun universitetets sektorforskningsopgaver.¹¹⁹³ Derudover kan universitetet pålægges særlige opgaver med hjemmel i § 33.¹¹⁹³ Det må antages at forudsætte direkte hjemmel i finansloven, i form af finanslovsbevillinger til formålet til universitetet eller langtidskontrakter med fagministerier omtalt direkte i finansloven, når forskere pålægges bestemte forskningsopgaver, jf. universitetslovens § 33 stk. 1.

§ 14, stk. 6 skal fortolkes i overensstemmelse med lovmotiverne i 2011-loven: "Med indføjelser af ordet 'forskningsfrihed' i bestemmelsen om den individuelle forskningsfrihed [...] vendes formuleringen om. Det sker for at tydeliggøre, at udgangspunktet er den frie forskning."¹¹⁹⁴ Ved fortolkningen af § 14, stk. 6, skal den hidtil gældende universitetslovs negative bestemmelse af individuel forskningsfrihed i § 17, stk. 2, inddrages idet det samtidig fastholdes, at 2011-loven fastslår, at den frie forskning er udgangspunktet for universitetets forskning. Det følger af § 2, stk. 2, 2. pkt., at universitetet skal værne om den enkelte videnskabelige medarbejders forskningsfrihed, og det vil også gælde i forbindelse med strategisk og sektorrelateret forskning. En vigtig sondring mellem reel forskningsfrihed og formel forskningsfrihed indførtes i 2011-universitetsloven ved tilføjelser af en pligtorm i § 14, stk. 6, 4. pkt., der bestemmer, at ledelsesbeføjelsen efter § 14, stk. 6, 1. pkt., skal afbalanceres, så det videnskabelige personale "ikke over længere tid pålægges opgaver i hele deres arbejdstid, således at de reelt fratages deres forskningsfrihed."¹¹⁹⁵ Herved balanceres reglen universitetets arbejdsgiverafledte ledelsesret og den akademiske forskers individuelle forskningsfrihed. For reelt at have friheden til at forske frit i overensstemmelse med § 14, stk. 6, 2. pkt. skal forskere også have de fornødne ressourcer inden for rammerne af deres arbejdstid til at udnytte denne frihed.

Som omtalt ovenfor formuleres i forarbejderne til 1992-lovens bestemmelse om den individuelle forskningsfrihed princippet om, at den enkelte forsker "har en forskningsfrihed inden for sit faglige ansættelsesområde med de forpligtelser, der følger af et ansættelsesforhold."¹¹⁹⁶ Indholdet af den individuelle forskningsfrihed er forblevet uændret siden lovbetragtningerne til 1992-loven blev kodificeret i 2003-loven og 2011-lovrevisionen som opfølgning på 2009-evalueringen, hvor den udskældte bestemmelse i § 17, stk. 2, reelt forblev uændret på trods af Universitetsevalueringens anbefaling om at ophæve eller omformulere bestemmelsen.¹¹⁹⁷ Formelt er den individuelle forskningsfrihed blev tydeliggjort ved bestemmelsen i § 14, stk. 6, 2. pkt. Samtidig bidrager pligtormerne i § 2, stk. 2, og § 14, stk. 6, 4. pkt., ved at pålægge universiteterne en handlepligt, der skal gøre forskningsfriheden reel.

-
1191. BEK nr 899 af 01/07/2015 om stillingsstruktur for videnskabeligt personale ved universiteterne, § 1, jf. bilag 1 Generelle bemærkninger Jf. bemærkninger til § 1, nr. 21 (§ 14, stk. 4-12) i lovforslag L143 fremsat den 10/02/2011
1192. L 140 Forslag til lov om ændring af universitetsloven, Svar på spørgsmål nr. 17 (L 140) stillet af Udvalget for Videnskab og Teknologi den 8. februar 2007.
1193. Se afsnit 7.4.1
1194. LFF nr. 143 10/02/2011 Forslag til lov om ændring af universitetsloven, bemærkninger til nr. 21, § 14, stk. 6
1195. LBK nr 261 af 18/03/2015 Universitetsloven § 14, stk. 6, 4. pkt
1196. optrykt i BTL nr. 125 10/04/ 2003 Betænkning over Forslag til lov om universiteter (universitetsloven)
1197. LSF nr. 143 ,10/02/2011 forslag til lov om ændring af universitetsloven, alm. bemærkninger 3.2.2.3, Evalueringspanelets overvejelser og anbefalinger

Om indskrænkninger i den individuelle forskningsfrihed kan det sammenfattende siges, at de skal ske under iagttagelse af universitetets værnepligt efter § 2, stk. 2, 2. pkt., og en konkret vurdering af forskerens reelle forskningsfrihed efter § 14, stk. 6, 4. pkt. Afgrænsning af den enkeltes forskningsfrihed til inden for det faglige ansættelsesområde kan vurderes som udtryk for en afbalancering af den enkeltes forskningsfrihed og universitetets instruktionsbeføjelse, og afgrænsningen af den enkelte forskers faglige ansættelsesområde bør da ske under iagttagelse af universitetets pligt til at værne om den enkeltes reelle forskningsfrihed. Denne afbalancering er ligeledes aktuell i tilfælde, hvor den individuelle forskningfrihed udmøntes i friheden til at indgå i forskningsprojekter ”med den modifikation at institutlederen skal underrettes om og godkende alle projekter, hvis disse griber ind i instituttets virksomhed og institutlederens mulighed for at lede og fordele arbejdet.”¹¹⁹⁸ Afbalanceringen må tilsvarende gøres gældende ved vurderingen af kriteriet ’relevant’ for forskningsopgaver efter § 2, stk. 4, der vedrører anvendelsesorienteret forskning og forskning med et strategisk sigte, og under iagttagelse af, at 2011-universitetslovens ophævelse af § 16 a, stk. 7,¹¹⁹⁹ indebærer en ophævelse af pligtnormen i 2. pkt., efter hvilken sektorchefen skulle ”følge op på evaluering af den faglige enheds opgaver.”¹²⁰⁰

8.6 Sammenfatning: Den individuelle forskningsfrihed

Dette kapitels gennemgang af den individuelle forskningsfrihed er afgrænset til den nationale lovgivnings regulering af forskningsfrihed efter universitetslovens § 14, stk. 6. Bestemmelsen markerer et opgør med princippet om forskeres frie forskerret, hvorefter ”lærere og andet videnskabeligt personale ved universiteter [...] anses ikke i denne deres egenskab som arbejdstagere”,¹²⁰¹ og derfor ikke har kunnet påtvinges at udføre bestemte opfinderopgaver. Reglen i § 14, stk. 6, afgrænser den enkeltes forskningsfrihed til ”inden for sit faglige ansættelsesområde med de forpligtelser, der følger af et ansættelsesforhold.”¹²⁰² Reglen er bygget op omkring sondringen mellem forskerens pålagte opgaver og fri forskning og en afbalancering dels af de pålagte opgavers tidsmæssige udstrækning (der skal over en periode være reel tid til fri forskning) dels af den fri forskning inden for universitetets strategiske forskningsrammer. Lovmotivernes udlægning af den enkeltes forskningsfrihed til friheden til at vælge metode, fremgangsmåde og emne inden for rammerne af universitetets forskningsledelse,¹²⁰³ svarer til ”freedom for the nature, scope, and methodology of research carried on in the institutions receiving public funds,”¹²⁰⁴ inden for rammerne af stærk statsstyring og offentlig kontrol, der i afsnit 5.3 blev henført til den innovations- og udfordringsdrevne forskningsdiskurs, der knytter sig til det OECD-drevne forskningsparadigme. Denne udlægning af den individuelle forskningsfrihed skal i det følgende konfronteres med den individuelle forskningsfriheds indhold inden for det traditionelle akademiske paradigme, hvor den individuelle forskningsfriheds rolle i universitetsverdenens og demokratiske samfunds kommunikative fællesskaber. Som omtalt i afsnit 5.5 lægger Universitetsevalueringen 2009 Magna Charta Universitatum til grund for vurderingen af forskningsfriheden, og dermed er Magna Charta

1198. LFF nr. 75 1992 /1 forslag til lov om universiteter, bemærkninger til § 1, stk. 4

1199. LOV nr 634 af 14/06/2011 lov om ændring af universitetsloven, lov om teknologioverførsel m.v. ved offentlige forskningsinstitutioner og lov om almene boliger m.v., § 28

1200. LOV nr 567 af 06/06/2007 lov om ændring af universitetsloven, § 1, nr. 21, jf. LBK nr 1368 af 07/12/2007 universitetsloven, § 16 a, stk. 7, 2. pkt.

1201. LBK nr 104 af 24/01/2012 af lov om arbejdstageres opfindelser

1202. BEK nr 242 af 13/03/2012 om ansættelse af videnskabeligt personale ved universiteter, § 2

1203. BEK nr 899 af 01/07/2015 om stillingsstruktur for videnskabeligt personale ved universiteter, universitetsloven

1204. Bush, Vannevar: *Science: The Endless Frontier*, 1945, Chapter 6, The Means to the End

også målestok ved evalueringen af § 17, stk. 2: ”skønt panelet kun hørte enkelte eksempler på eksplicit brug af paragraffen i praksis, mener vi, at det er berettiget at spørge, om § 17, stk. 2, med alle dens detaljer passer ind i de danske og europæiske traditioner for forskningsfrihed.”¹²⁰⁵ Med ophævelsen i 2011-loven af § 17, stk. 2, og § 16 a, stk. 7, skal universitetslovens § 14, stk. 6, regulerer den individuelle forskningsfrihed inden for alle typer af universitetets forskningsforpligtelser. Efter forarbejderne kan forskningsfriheden indskrænkes efter 1. pkt. med pålagte opgaver. Fortolkning af § 14, stk. 6, 1. pkt., skal ses i lyset af universitetets pligt efter § 2, stk. 2, til at værne den individuelle forskningsfrihed, jf. § 14, stk. 6, 4. pkt., og konkrete indskrænkninger i forskningsfriheden efter § 14, stk. 6, 1. pkt. må antages at forudsætte en nøje afvejning af den konkrete forskningsopgaves karakter af grundforskning, anvendelsesorienteret forskning eller anden type opgave, og på grundlag heraf en tilsvarende omhyggelig afbalancering af hensynet til den individuelle ”forskingsfrihed med de forpligtelser, der følger af et ansættelsesforhold.”¹²⁰⁶

Forskningsfrihed er en udvidet yringsfrihed, jf. systematiseringen i afsnit 6.2, og det er væsentligt at holde sig for øje, at yringsfriheden ikke etablerer rettigheder, men yder beskyttelse mod udefrakommende overgreb.¹²⁰⁷ ”Academic freedom should guarantee the right of both institutions and individuals to be protected against undue outside interference, by public authorities or others.”¹²⁰⁸ Forskningsfriheden i § 14, stk. 6, 2. pkt., beskytter i overensstemmelse hermed den enkelte forsker ”mod udefra kommende pålæg om at vælge videnskabelige scenarier, teorier, videnskabsteoretiske indfaldsvinkler etc. og [giver] ultimativ beskyttelse mod udefra kommende pålæg om, at en forsker skal beskæftige sig med bestemte videnskabelige problemstillinger, men har frit valg til at vælge forskningsprojekter efter videnskabelig interesse.”¹²⁰⁹ Idet den individuelle forskningsfrihed efter § 14, stk. 6, 2. pkt., omfatter friheden til at vælge (forskningsprojekt,) emne, metode og fremgangsmåde, koncentrerer beskyttelsen af den fri forskning til forskningsprocessens projektbeskrivelse og udførelse heraf, idet indsamling af data/kilder, behandling og analysering af disse må antages at være omfattet af beskyttelsen. På det grundlag kan dette kapitels delbesvarelse af **forskningsspørgsmål 3: Hvordan er forskningsfrihed beskyttet efter universitetsloven?** sammenfattes ved, at udmøntningen i § 14, stk. 6, af den individuelle forskningsfrihed i et princip om fri forskerdreven forskning, risikerer at være ”a romantic fiction with as much relevance to contemporary science as the lone avenger in law enforcement”¹²¹⁰ i det 21. århundrede, hvor projektsamarbejder, konkurrenceudsatte eksterne forskningsbevillinger, myndighedsbetjening og tidsbegrænsede ansættelser præger forskningskulturen ved universiteterne, og alene imødegås gennem den generelle vedtagelse af reel forskningsfrihed i § 14, stk. 6, 4. pkt. Efter gennemgangen af reglens indhold i afsnit 8.3 og indskrænkningerne i afsnit 8.4 fremstår centrale elementer i den akademiske forskningsproces som publicering og formidling til omverdenen ikke omfattet af forskningsfriheden efter § 14, stk. 6.

1205. Universitets- og Bygningsstyrelsen: *Universitets Evaluering 2009 - Evalueringsrapport* s. 35

1206. BEK nr 242 af 13/03/2012 om ansættelse af videnskabeligt personale ved universiteter, § 2

1207. Schaumburg-Müller, Sten & Søren Sandfeld Jakobsen: *Medieretten*, 2013, 84

1208. Recommendation CM/Rec(2012)7 of the Committee of Ministers to member States on the responsibility of public authorities for academic freedom and institutional autonomy, præmis 5

1209. Notat optrykt i BTL nr. 125 10/04/ 2003 Betænkning over Forslag til lov om universiteter (universitetsloven)

1210. Funder, John - tidl. leder af Baker Institute i Melbourne, citeret i Monotti & Ricketson: *Universities and Intellectual Property*, 2002, s. 135 og Harald Irgens-Jensen: *Bedriftens hemmelighet – og rettighet?*, Oslo 2010, s. 55. Irgens-Jensen tilføjer: ”Særlig i humanistiske fag, deriblant i rettsforskningen rir imidlertid de ensomme ryttere ennå”

Som en udvidet ytringsfrihed omfatter forskningsfriheden enhver behandling og formidling af information i forskningsprocessen, og dermed yder forskningsfriheden en bredere beskyttelse af informations- og ytringsfriheden i det konkrete forskningssamarbejde, der indgår i det større akademiske og samfundsmæssige kommunikative fællesskab efter en konkret vurdering af den akademiske frihed efter EMRK artikel 10: “academic freedom in research and in training should guarantee freedom of expression and of action, freedom to disseminate information and freedom to conduct research and distribute knowledge and truth without restriction.”¹²¹¹ Forskellen på den individuelle forskningsfrihed i henholdsvis den nationale lovgivnings innovationsdrevne diskurs og det europæiske akademiske paradigme afspejles i forskningsfrihedens indhold og rækkevidde. Det fører i nærværende fremstilling til, at universitetslovens § 14, stk. 6, ikke fortolkes som universitetslovens udtømmende regulering af den enkelte forskers forskningsfrihed, men som en delmængde af den enkeltes forskningsfrihed efter § 2, stk. 2, 2. pkt., og fortolkes sammen med § 2, stk. 3, 3. pkt., om akademisk ytringsfrihed. I forlængelse heraf er den akademiske ytringsfrihed genstand for de lege lata-analysen i kapitel 9.

1211. Mustafa Erdoğan and Others mod Tyrkiet, nos. 346/04 og 39779/04 40, 27.maj 2014

KAPITEL 9

AKADEMISK YTRINGSFRIHED

Universitetslovens § 2, stk. 3, 3. pkt.

9.1 Problemstilling og disposition

Universiteterne er vigtige bidragsydere til en åben debat og til ny viden i samfundet, hvorfor de også er en grundlæggende del af et demokratisk samfund. Akademisk ytringsfrihed anvendes som generel betegnelse for den vidtgående ytringsfrihed, som universiteter, forskere og studerende har til at udveksle, formidle og distribuere viden og videnskabelig sandhed i en fri akademisk debat. Det akademiske samfund har i lighed med medierne en central rolle i den samfundsmæssige informationsformidling, og heller ikke den akademiske frihed beskytter forskerne og universiteterne for deres egen skyld.¹²¹² Den akademiske ytringsfrihed er forankret i universitetets ideelle ret til at ”udbrede kendskab til videnskabens metoder og resultater”,¹²¹³ og tilgodeser dermed det grundlæggende hensyn til, at offentligheden delagtiggøres i videnskabens fremskridt og dens goder, som det formuleres i artikel 27, stk. 1, i FN's Menneskerettighedserklæring.¹²¹⁴ Foruden at sikre offentligheden indsigt i den videnskabelige praksis og adgang til forskningsresultater er den akademiske ytringsfrihed samtidig en central del af universitetets og den enkeltes forskningsfrihed. Netop rækkevidden af forskningsfrihed i betydningen retten til formidling og videnudveksling i en fri akademisk debat synes uklar efter reformeringen af universitetslovgivningen og dens fortsatte udviskning af grænser mellem universitetsverdenen og det omgivende samfund. Uklarheden afspejler paradigmeskiftets problematik og forskelligheden i de to retlige fællesskabers forståelse af forskningsfrihedens indhold og rækkevidde. Det innovationsdrevne paradigmes grundlæggende sondring mellem forskningsfrihed og ytringsfrihed indebærer, at universitetsansattes ytringsfrihed, herunder spørgsmål om offentliggørelse og tavshedspligt fortolkes inden for rammerne af offentligt ansattes ytringsfrihed. Den informationsretlige systematisering i afsnit 6.2 af forskningsfrihed som en udvidet forskningsfrihed understøtter det europæiske menneskeretlige paradigmes udlægning af, at ytringsfriheden udgør forskningsfrihedens fundament. Den akademiske ytringsfrihed er hjemlet i universitetslovens § 2, stk. 3, 3. pkt., der bidrager til præciseringen af det grundlæggende princip om forskningsfrihed i § 2, stk. 2, jf. systematiseringen ovenfor i afsnit 6.2.1.

I dette kapitel foretages en retsdogmatisk analyse af den akademiske ytringsfrihed i universitetslovens § 2, stk. 3. Dermed indgår kapitel 9 som de foregående kapitler 7 og 8 i besvarelsen af afhandlingens

Forskningsspørgsmål 3: Hvordan er forskningsfrihed beskyttet efter universitetsloven?

Med bestemmelserne i § 2, stk. 3, er der foretaget nogle præciseringer af rækkevidden af den akademiske ytringsfrihed i lyset af universitetets samfundsmæssige forpligtelse til at formidle og udveksle viden.

1212. Det er velkendt, at medierne nyder en særlig ytringsfrihed, hvilket henføres til, at medierne ikke kun er beskyttet ”for deres egen skyld, men tillige på grund af offentlighedens ret til at modtage især information”, og det fører til antagelsen af, at mediernes centrale rolle i informationsformidling, bidrager til mediernes stærke position i relation til artikel 10jf. Schaumburg-Müller, Holst-Christensen, Christoffersen, Lorenzen, m.fl.(red.): *Den Europæiske Menneskerettighedskonvention. Med kommentarer*, bd. 2, 3. udg., 2011, s. 805

1213. LBK nr 261 af 18/03/2015 af universitetsloven, § 2, stk. 1, 2. pkt.

1214. Jf. afsnit 3.5

Indledningvis præsenteres i afsnit 9.2 et overblik over bestemmelserne i § 2, stk. 3. Hovedreglen om akademisk ytringsfrihed er genstand for analysen i afsnit 9.3, med en nærmere gennemgang af bestemmelsen i § 2, stk. 3, 3. pkt., og de efterfølgende hensynsafvejninger sigter på en foreløbig fastlæggelse af bestemmelsens retlige betydningsindhold i afsnit 9.4. Universitetets samfundsmæssige forpligtelse til videnudveksling præciseres i § 2, stk. 3, 1. pkt, til at omfatte samarbejder, og den lovmæssige afbalancering af akademisk ytringsfrihed og hensyn til beskyttelse af andres rettigheder behandles i afsnit 9.5. I forlængelse heraf analyseres i afsnit 9.6 de indskrænkninger i den akademiske ytringsfrihed, der følger af pligten til nyttiggørelse af forskningsresultater efter § 2, stk. 3, 2. pkt. Denne bestemmelse er affødt af forskerpatentlovens regulering, der inddrages med hensyn til afbalanceringen af nyttiggørelse og forskningsfrihed. En sammenfattende fortolkning af universitetslovens § 2, stk. 3, 3.pkt., afrunder kapitlet i afsnit 9.7

9.2 Indledende om universitetslovens § 2, stk. 3

Universitetslovens præcisering af den akademiske ytringsfrihed er placeret i § 2, stk. 3. Ved 2003-reformen af universitetsloven var det afgørende, at universiteternes prioriteringer blev styrket og synliggjort for hele samfundet,¹²¹⁵ og i den forbindelse var det helt centralt at sikre ”en endnu bredere formidling, anvendelse og udvikling af universiteternes viden og kompetencer mellem universiteterne og deres samarbejdspartnere.”¹²¹⁶ Med det sigte blev universitetets formål udvidet med bestemmelsen i lovens § 2, stk. 3, der består af en række pligtenormer. I 1. pkt. forpligtes universitetet til at ”samarbejde med det omgivende samfund og til at bidrage til udvikling af det internationale samarbejde.”¹²¹⁷ I 2. pkt. bestemmes, at universitetets forsknings- og uddannelsesresultater ”skal bidrage til at fremme vækst, velfærd og udvikling i samfundet”,¹²¹⁸ Det anvendelsesorienterede sigte med forskningsresultaterne modificerer princippet om forskningsfrihed i § 2, stk. 2. Hovedreglen om akademisk ytringsfrihed er placeret i § 2, stk. 3, 3. pkt.

Universitetslovens § 2, stk. 3, 3. pkt., lyder: ”*Universitetet skal som central viden- og kulturbærende institution udveksle viden og kompetencer med det omgivende samfund og tilskynde medarbejderne til at deltage i den offentlige debat.*”¹²¹⁹

Præciseringen af den akademiske ytringsfrihed i § 2, stk. 3, 3. pkt., skal ses i sammenhæng med § 2, stk. 2, der fastslår princippet om universitetets forskningsfrihed og den enkeltes forskningsfrihed. § 2, stk. 3, 3. pkt. består af to pligtenormer i overensstemmelse med sondringen mellem universitetets forskningsfrihed og den individuelle forskningsfrihed i § 2, stk. 2. Den første norm forpligter universitetet til ”*som central viden- og kulturbærende institution at udveksle viden og kompetencer med det omgivende samfund.*”¹²²⁰ Ordlyden peger tilbage på det grundlæggende princip i Magna Charta, der definerer universitetet som en ”selvstyrende institution, som på kritisk vis spiller en rolle som kulturbærer og –formidler inden for forskning og højere uddannelse.”¹²²¹ Den anden norm pålægger universitetet at

1215. LFF nr. 125 15/01/2002 forslag til lov om universitetet, alm. bemærkninger
1216. LFF nr. 125 15/01/2002 forslag til lov om universitetet, alm. bemærkninger
1217. LBK nr 261 af 18/03/2015 universitetsloven, § 2, stk. 3, 1. pkt.
1218. LBK nr 261 af 18/03/2015 af universitetsloven, § 2, stk. 3, 2. pkt.
1219. LBK nr 261 af 18/03/2015 af universitetsloven, § 2, stk. 3, 3. pkt.
1220. LBK nr 261 af 18/03/2015 af universitetsloven, § 2, stk. 3
1221. *Magna Charta Universitatum*, Bologna 1988, Grundlæggende principper

”tilskynde medarbejderne til at deltage i den offentlige debat.”¹²²² Samlet set er bestemmelsen dermed en præcisering af det grundlæggende princip om akademisk ytringsfrihed, der fastslås i sidste led i § 2, stk. 1, 2. pkt., 4. led, og pålægger universitetet ”at udbrede kendskab til videnskabens metoder og resultater.”¹²²³

§ 2, stk. 3, præciserer universitetets samfundsmæssige forpligtelse til som en integreret del af dets virke at deltage aktivt i udveksling af ”viden og kompetencer med det omgivende samfund”¹²²⁴ bestående af en ”stor kreds af aktører, organisationer, myndigheder, offentlige og private virksomheder m.v.”¹²²⁵ Efter lovmotiverne til 2003-universitetslovens § 2, stk. 3, er der ”allerede samarbejde og vekselvirkning mellem universiteter og omverdenen, men det skal udvides markant.”¹²²⁶ Hermed indeholder bestemmelsen i § 2, stk. 3, en udvidelse af området for gældende ret, som fastslået ved § 1, stk. 2, i den tidligere universitetslov af 1992.

Nedenstående tabel viser retsreglens sammenhæng med § 2, stk. 1, samt de førgældende bestemmelser om universiteternes formidling og videndeling i 1992-universitetslovens § 1, stk. 2, og i § 2, stk. 1, i universiteternes styrelseslov fra 1970 før reformeringen af det danske universitetssystem. Ved fortolkning af § 2, stk. 3, 3. pkt., skal således inddrages, at reglen udledes af ”den traditionelle opfattelse af universiteternes ’ideelle’ formål,”¹²²⁷ som der ovenfor i afsnit 7.3.1 er redegjort for.

Universitetslovens bestemmelse om samfundsmæssig formidling og videnudveksling				
2003	§ 2, stk. 3	Universitetet skal samarbejde med det omgivende samfund og bidrage til udvikling af det internationale samarbejde.	Universitetets forsknings- og uddannelsesresultater skal bidrage til at fremme vækst, velfærd og udvikling i samfundet.	Universitetet skal som central viden- og kulturbærende institution udveksle viden og kompetencer med det omgivende samfund og tilskynde medarbejderne til at deltage i den offentlige debat.
	§ 2, stk. 1	[...]	Universitetet skal [...] udbrede kendskab til videnskabens metoder og resultater	
1992	§ 1, stk. 2	En højere uddannelsesinstitution har til opgave [...]	Den skal endvidere værne om forskningsfriheden og bidrage til at udbrede kendskab til videnskabens arbejdsmetoder og resultater.	
1970	§ 2, stk. 1	Universiteterne har til opgave at [...] bidrage til udbredelse af kendskab til videnskabens arbejdsmetoder og resultater.		

9.3 Akademisk ytringsfrihed. Hovedreglen i § 2, stk. 3, 3. pkt.

Som konstitutionelt grundprincip er enhver efter grundlovens § 77, ”berettiget til på tryk, i skrift og tale at offentliggøre sine tanker.”¹²²⁸ Det sker under ansvar for domstolene, og der er forbud mod forudgående begrænsninger i ytringsfriheden. Den almindelige ytringsfrihed efter grundlovens § 77, betyder at

1222. LBK nr 261 af 18/03/2015 af universitetsloven, § 2, stk. 3

1223. LBK nr 261 af 18/03/2015 af universitetsloven, § 2, stk. 1, 2. pkt.

1224. LBK nr 261 af 18/03/2015 af universitetsloven, § 2, stk. 3

1225. LSF 125 2002/1 forslag til universitetsloven, bemærkninger til § 2, stk. 3

1226. LSF 125 2002/1 forslag til universitetsloven, bemærkninger til § 2, stk. 3

1227. Hansen, Knud Esben: *Universiteternes styrelseslov (Lov af 4. maj 1970) Kommenteret udgave*, 1971, s. 11

1228. LOV nr 169 af 05/06/1953 Grundloven § 77

universitetets videnskabelige medarbejdere i lighed med alle andre borgere kan ”deltage på egne vegne i den offentlige debat og fremsætte personlige meninger og synspunkter.”¹²²⁹

Den akademiske ytringsfrihed udledes i overensstemmelse med den almindelige ytringsfrihed tillige efter bestemmelserne i EMRK artikel 10, stk. 2, og derudover af EUC artikel 13. I dansk retspraksis anerkendes en fortrinsstatus til de frihedsrettigheder, der er fundamentale i et demokratisk samfund, hvor ytringsfriheden indgår som ”en nødvendig og selvfølgelig forudsætning for et demokrati.”¹²³⁰ I afsnit 6.6. er forskningsfrihed identificeret som en udvidet ytrings- og informationsfrihed, der systematisk kan henføres til ytringsfrihedsreglerne inden for den informationsretlige regelstrukturs regler om ret til at behandle information. Forskningsfrihed består af universitetets forskningsfrihed, den individuelle forskningsfrihed og den akademiske ytringsfrihed, der til sammen har til formål at sikre det kommunikative fællesskab mellem Akademia (universitetsverdenen) og det omgivende samfund. Det lægges herefter til grund, at § 2, stk. 3, 3. pkt., er en præcisering af den akademiske ytringsfrihed som en del af det generelle princip om forskningsfrihed i § 2, stk. 2 (jf. figur i afsnit 6.2.1).

Ligeledes gælder princippet om ytringsfrihed for universitetet og dets medarbejdere. ”Universitetet skal tilskynde medarbejderne til at deltage i den offentlige debat”¹²³¹ og pligtenormen i § 2, stk. 3, 3. pkt.s andet led, præciserer, at universitetet har pligt til at værne om den enkeltes ytringsfrihed som del af forpligtelsen i § 2, stk. 2, 2. pkt. I lovbemærkningerne til § 2, stk. 3, 3. pkt., udtrykkes det ved, at ”universitetet har en stor og bred samfundsmæssig betydning som viden- og kulturbærende institution. Universitetet skal tilskynde medarbejderne til aktivt at formidle viden til det omgivende samfund, herunder aktivt at bidrage til og deltage i den offentlige debat om vigtige samfundsmæssige forhold også i internationale sammenhænge.”¹²³² Videre understreges i lovbemærkningen, at udvalgsflertallet ”lægger vægt på at fremhæve” universiteternes forpligtelse på en bred vidensformidling ”og som led heri aktivt at udveksle viden med det omgivende samfund, herunder også aktivt at bidrage til og deltage i den offentlige debat om vigtige samfundsmæssige forhold”.¹²³³

Det fremgår af lovforarbejder til 2007-universitetsloven, at begrænsninger i forsknings- eller ytringsfriheden må have hjemmel i anden lovgivning, f.eks. forvaltningslovens § 27.¹²³⁴ Stillingsstrukturbekendtgørelsen for universitetets videnskabeligt personale er udarbejdet indenfor rammerne af universitetsloven. Bekendtgørelsen må således forudsættes udmøntet i overensstemmelse med lovens bestemmelser, herunder lovens § 2, stk. 3, 3. pkt., der er gengivet i bekendtgørelsen: ”herunder blandt andet bestemmelserne vedrørende forskernes ytrings- og forskningsfrihed.”¹²³⁵ Universiteternes forpligtelse efter § 2, stk. 3, 3. pkt., til at ”udveksle viden og kompetencer med det omgivende samfund”¹²³⁶ er i bekendtgørelsen udmøntet ved, at stillinger som adjunkt, lektor og professor kan omfatte videnudveksling med samfundet. Stillinger som forsker og seniorforsker, stillinger under adjunktniveau, herunder videnskabelige assistenter samt stillinger som postdoc omfatter efter

1229. VEJ nr 10062 af 28/10/2016 om offentligt ansattes ytringsfrihed, erstatter VEJ nr 87 af 14/09/2006 om offentligt ansattes ytringsfrihed, s. 8

1230. U1999.1798H

1231. LBK nr 261 af 18/03/2015 af universitetsloven, § 2, stk. 3

1232. LSF nr. 125 15/01/2003 Forslag til lov om universiteter (universitetsloven), Bemærkninger til § 2, stk. 3, 3. pkt.

1233. BTL nr. 125 10/04/2003 Betænkning over forslag til lov om universiteter, indstillinger og politiske bemærkninger

1234. L 140 Forslag til lov om ændring af universitetsloven, Svar på spørgsmål nr. 21-40 (L 140) stillet af Udvalget for Videnskab og Teknologi den 12. februar 2007.

1235. BEK nr 899 af 01/07/2015 om stillingsstruktur for videnskabeligt personale ved universiteter, universitetsloven

1236. LBK nr 261 af 18/03/2015 af universitetsloven, § 2, stk. 3

bekendtgørelsen ikke videnudveksling med samfundet. For ph.d.-studerende opstiller ph.d.-bekendtgørelsen krav om ”opnåelse af erfaring med undervisningsvirksomhed eller anden form for videnformidling, der er relateret til den pågældendes ph.d.-projekt.”¹²³⁷ Universitetets forpligtelse til at ”tilskynde medarbejderne til at deltage i den offentlige debat”¹²³⁸ er i stillingsstrukturbekendtgørelsen forbeholdt videnskabelige medarbejdere i hovedstillinger som lektor og professor. Bekendtgørelsen er udstedt i medfør af universitetslovens § 29, stk. 3, der delegerer ministeren kompetence til at” fastsætte regler om ansættelse af videnskabeligt personale og lærere.”¹²³⁹ Det må lægges til grund, at der ikke foreligger hjemmel i universitetslovens § 29, stk. 3, til regulering, der på bekendtgørelsesniveau indskrænker den akademiske ytringsfrihed efter lovens § 2, stk. 3, 3. pkt., jf. § 2, stk. 2.

Danske universiteter virker inden for den offentlige forvaltning og offentligt ansattes ytringsfrihed vil i det følgende danne afsæt for analysen af akademisk ytringsfrihed. Staten tillægges efter EMDs fortolkning af EMRK artikel 10, en positiv forpligtelse til at beskytte ytringsfriheden,¹²⁴⁰ Det er antaget at denne positive handlepligt omfatter statsfinansierede selvejende institutioner inden for den offentlige forvaltning, og dermed danske universiteter. Det følger af retspraksis, at artikel 10, indeholder et forbud mod, at offentlige myndigheder indfører censur eller andre forebyggende foranstaltninger. Det er fast antaget, at det betyder, at der ikke må fastsættes regler om, at der forud for en offentliggørelse af ytringer skal indhentes tilladelse, og at der ikke må lægges andre hindringer i vejen for ytringernes offentliggørelse.¹²⁴¹ På dette grundlag, må det herefter antages, at staten pålægges pligt til at beskytte den akademiske forskningsfrihed som ytrings- og informationsfrihed efter artikel 10, stk 1. Det gælder for EMRKs beskyttelse af ytrings- og informations-friheden, at denne kan indskrænkes efter de kriterier, der udtømmende er oplyst i artikel 10, stk. 2. Den akademiske ytringsfrihed kan følgelig underkastes formaliteter, betingelser, restriktioner eller straffebestemmelser, som er ”foreskrevet ved lov og er nødvendige i et demokratisk samfund af hensyn til den nationale sikkerhed, territorial integritet eller offentlig tryghed, for at forebygge uorden eller forbrydelse, for at beskytte sundheden eller sædeligheden, for at beskytte andres gode navn og rygte eller rettigheder, for at forhindre udspreddelse af fortrolige oplysninger, eller for at sikre domsmagtens autoritet og upartiskhed.”¹²⁴²

9.3.1 Indskrænkninger som følge af offentlig ansættelse

De grundlæggende samfundsmæssige værdier demokrati og åbenhed ”gælder også i den offentlige sektor. Derfor er det vigtigt, at offentligt ansatte er trygge ved at bruge deres ytringsfrihed og deltage i den offentlige debat med deres viden og synspunkter.”¹²⁴³ Hermed introduceres de overordnede regler og principper for offentligt ansattes ytringsfrihed i den seneste udgave af Justitsministeriets Vejledning om offentligt ansattes ytringsfrihed fra oktober 2016. Vejledningen, der skal hjælpe til at styrke de offentligt

1237. BEK nr 1039 af 27/08/2013 om ph.d.-uddannelsen ved universiteterne og visse kunstneriske uddannelsesinstitutioner, § 7, stk. 2, nr. 4

1238. LBK nr 261 af 18/03/2015 af universitetsloven, § 2, stk. 3

1239. LBK nr 261 af 18/03/2015 af universitetsloven, § 29, stk. 3

1240. Jf. Manole og andre mod Moldovien 17/09/2009, præmis 99

1241. Betænkning 1472/2006 s. 36, jf. *God Adfærd i det offentlige*, 2007, s. 17 samt vejledningerne *nr 87 af 14/09/2006 og nr 10.062 af 28/10/2016 Vejledning om offentligt ansattes ytringsfrihed:*” Bestemmelsen indeholder et forbud mod, at offentlige myndigheder indfører censur eller andre forebyggende foranstaltninger. Det vil sige, at der ikke må fastsættes regler om, at der forud for en offentliggørelse af ytringer skal indhentes tilladelse, ligesom der heller ikke må lægges andre hindringer i vejen for ytringernes offentliggørelse.”

1242. EMRK artikel 10, stk. 2.

1243. VEJ nr 10062 af 28/10/2016 om offentligt ansattes ytringsfrihed, erstatter VEJ nr 87 af 14/09/2006 om offentligt ansattes ytringsfrihed, s. 6

ansattes deltagelse i den offentlige debat,¹²⁴⁴ erstatter den tilsvarende vejledning fra 2006, der ligger til grund for vejledningen *God adfærd i det offentlige*¹²⁴⁵ fra 2007. 2016-vejledningen om offentligt ansattes ytringsfrihed er udmøntning af betænkning 1553/2015 om offentligt ansattes ytringsfrihed og whistleblowerordninger (whistleblowerbetænkningen), der supplerer betænkning nr. 1472/2006 fra udvalget om offentligt ansattes ytringsfrihed og meddelelseret. Ombudsmanden har i en udtalelse i januar 2017 taget stilling til 2016-vejledningen og ”Justitsministeriets vejledning indeholder efter min opfattelse en dækkende gengivelse af gældende ret på området. Myndighederne har således ikke mulighed for at skærpe kravene til offentligt ansatte, der ytrer sig offentligt, i forhold til hvad der fremgår af vejledningen.”¹²⁴⁶ Udtalelsen er i juni 2017 blevet suppleret med en nyhed Ombudsmanden har udsendt om øget klarhed om universitetsforskernes ytringsfrihed.¹²⁴⁷

Offentligt ansattes ytringsfrihed kan indskrænkes af forbud mod freds- eller ærekrænkende ytringer af hensyn til beskyttelse af ”andres gode navn og rygte eller rettigheder”¹²⁴⁸ i overensstemmelse med privatlivsværnet efter straffelovens §§ 264a-d, jf. EMRK artikel 10, stk. 2, værnet mod ærekrænkelser efter straffelovens §§ 267ff. samt retten til privatliv efter EMRK 8. Offentligt ansattes ytringsfrihed kan videre indskrænkes af et forbud mod ytringer i ”urimelig grov form eller åbenbart urigtige oplysninger inden for ens eget arbejdsområde.”¹²⁴⁹ Derudover kan der i særlige tilfælde foranlediget af hensyn til ”offentlige myndigheders interne beslutningsproces og funktionsevne” udvises tilbageholdenhed med hensyn til ytringer om forhold, der vedrører eget arbejdsområde.¹²⁵⁰ Offentligt ansattes udstrakte ytringsfrihed må antages at indeholde en retssikkerhedsgaranti derved, at de ”som udgangspunkt ikke kan afskediges, degraderes eller på anden måde mødes med negative konsekvenser på jobbet på grund af deres ytringer.”¹²⁵¹ Offentligt ansattes ytringsfrihed udfoldes således inden for rammer, der opsummeres i vejledningen fra oktober 2016:

- ”Man skal gøre sig klart, at man udtaler sig på egne vegne og ikke på myndighedens vegne.
- Man må ikke bryde sin tavshedspligt
- Man må ikke udtale sig på en freds- og ærekrænkende måde, f.eks. ved at fremsætte injurier.

-
1244. VEJ nr 10062 af 28/10/2016 om offentligt ansattes ytringsfrihed, forord: ”Vejledningen skal virke som en guide for ansatte og ledere på offentlige arbejdspladser i konkrete situationer. Vejledningen skal hjælpe til at styrke de offentligt ansattes deltagelse i den offentlige debat. Vejledningen skal hjælpe til, at man på offentlige arbejdspladser rundt om i landet kan fremme åbenhed og debat om arbejdspladsens forhold.”
1245. Vejledning nr. 9472 01/01/ 2007: *God adfærd i det offentlige*, juni 2007. Moderniseringsstyrelsen har i 2017 foretaget en revision af vejledningen fra 2007. Kodekset om integritet i forskningen er udformet af en arbejdsgruppe, der blev nedsat i 2013 af Uddannelses- og forskningsministeriet og Danske Universiteter. Arbejdsgruppen bestod af repræsentanter fra alle otte danske universiteter, sektorforskningsinstitutter i Danmark, Det Frie Forskningsråd og Det Strategiske Forskningsråd. Som del af udviklingen af kodekset blev det sendt i offentlig høring og debatteret ved en konference i maj 2014.
1246. Ombudsmanden: Grov kommentar overskred grænserne for offentligt ansattes ytringsfrihed – loyalitetspligt ikke relevant, 2017-1 sag nr. 16/02693, 11/01/2017
1247. FOU 2017 22/06/2017 Øget klarhed om forskeres ytringsfrihed
1248. EMRK artikel 10, stk. 2
1249. VEJ nr 10062 af 28/10/2016 om offentligt ansattes ytringsfrihed, erstatter VEJ nr 87 af 14/09/2006 om offentligt ansattes ytringsfrihed, s. 7
1250. VEJ nr 10062 af 28/10/2016 om offentligt ansattes ytringsfrihed, erstatter VEJ nr 87 af 14/09/2006 om offentligt ansattes ytringsfrihed, s. 7
1251. VEJ nr 10062 af 28/10/2016 om offentligt ansattes ytringsfrihed, erstatter VEJ nr 87 af 14/09/2006 om offentligt ansattes ytringsfrihed, s. 8

- Man må ikke udtrykke sig i en urimelig grov form eller fremsætte åbenbart urigtige oplysninger om væsentlige forhold inden for ens eget arbejdsområde.”¹²⁵²

Ved fortolkningen af akademisk ytringsfrihed inddrages disse hensyn bag indskrænkninger i offentligt ansattes ytringsfrihed, med henblik på overvejelser om særlige forhold gør sig gældende for indskrænkninger i den akademiske ytringsfrihed.

9.4 Fortolkning af Akademisk ytringsfrihed efter § 2, stk. 3, 3. pkt.

Bestemmelsen i § 2, stk. 3, 3. pkt. forpligter universitetet ’som central viden- og kulturbærende institution’.¹²⁵³ I universitetslovens § 1, stk. 2, er universitetet defineret som ”statsfinansieret selvejende institution inden for den offentlige forvaltning under tilsyn af uddannelses- og forskningsministeren.”¹²⁵⁴ Det er imidlertid ikke i universitetets egenskab af institution inden for den offentlige forvaltning, at bestemmelsen i § 2, stk. 3, 3. pkt. understreger ytringsfriheden for universitetet og dets medarbejdere. I § 2, stk. 3, 3.pkt., bestemmes, at universitetet qua ’central viden- og kulturbærende institution’ ”skal udveksle viden og kompetencer med det omgivende samfund.”¹²⁵⁵ Lovbemærkningerne omtaler universitetets store og brede samfundsmæssige betydning som viden- og kulturbærende institution og selve forslaget til 2003-loven motiveres ved, at der, hvis loven ikke gennemføres, er ”risiko for et fald i forskningens kvalitet og relevans, og der kan blive forskningsområder, hvor Danmark enten ikke længere kan være med i front eller ikke opdyrker ny forskning. Det vil reducere universiteternes betydning som centrale viden- og kulturbærende institutioner for hele det danske samfund.”¹²⁵⁶ Analysen af § 2, stk. 2, i kapitel 7 har vist, at universitetets integritet værner den frie akademiske debat ’inden for murene.’ Det må herefter lægges til grund, at udgangspunktet for den akademiske ytringsfrihed er en sontring mellem universitetsverdenen og omverdenen, og dermed en sontring mellem den frie akademiske debat ’inden for murene’ i Akademia (’academic’s mutual exchange’) og den frie offentlige debat ’uden for murene’ (extra muros) i det omgivende samfund. Denne sontring, hvor ’murene’ om universitetsverdenen er en retorisk billedliggørelse af Akademias oprindelse som en selvstændig jurisdiktion, er afgørende for fastlæggelsen af den akademiske ytringsfrihed, idet Akademia omfatter universitetsverdenen som helhed og ikke er afgrænset til det enkelte universitet. § 2, stk. 3, 3. pkt., 2.led, giver anledning til at undersøge den akademiske ytringsfriheds rækkevidde ’uden for murene’ i det omgivende samfund. Dette spørgsmål vil blive adresseret nedenfor ved fortolkningen af § 2, stk. 3, 3. pkt.

9.4.1 Frihed til offentliggørelse og publicering

Den almindelige ytringsfrihed efter grundlovens § 77 giver enhver ret til at udtale sig på egne vegne. Det gælder også for offentligt ansatte, der skal gøre sig klart, at man udtaler sig på egne vegne og ikke på myndighedens vegne. Den akademiske ytringsfrihed er en præcisering af det generelle princip om forskningsfrihed efter universitetslovens § 2, stk. 2, og den enkelte forskers heraf udledte ret til at træffe

1252. VEJ nr 10062 af 28/10/2016 om offentligt ansattes ytringsfrihed, erstatter VEJ nr 87 af 14/09/2006 om offentligt ansattes ytringsfrihed, s. 7

1253. LBK nr 261 af 18/03/2015 af universitetsloven, § 2, stk. 3

1254. LBK nr 261 af 18/03/2015 universitetsloven, § 1, stk. 2

1255. Også i betænkningen forud for vedtagelsen af 2003-loven understreger udvalgsflertallet bag loven, ”at de danske universiteter er centrale videns- og kulturbærende institutioner, der frembringer og formidler viden og kompetencer til hele samfundet.”, BTL 125 2002/1 10/04/2003 Betænkning over Forslag til lov om universiteter (universitetsloven), 3. Indstillinger og politiske bemærkninger

1256. LSF nr. 125 15/01/2003 Forslag til lov om universiteter (universitetsloven), Alm.bemærkninger

afgørelse om publicering af egen forskning. Navnlig spørgsmål om hvor og hvornår publicering skal finde sted er vigtige aspekter af forskningsfriheden, fordi for tidligt publiceret forskning kan underminere krediteringen af de endelige forskningsresultater, i særdeleshed hvis den premature publicering tilmed finder sted i et mindre anerkendt tidsskrift. I Universitetsevalueringen 2009 fremhæves, at forskningsfriheden omfatter den frie publicering af forskningsresultater.¹²⁵⁷ Forskerens ret til at offentliggøre egne forskningsresultater, er ikke positivt lovhjemlet i dansk ret, hvor den i stedet udledes af den lovmæssige regulering af informationsrettigheder til forskningen. Det ophavsretlige udgangspunkt er at ”den, som frembringer et litterært eller kunstnerisk værk, har ophavsret til værket,”¹²⁵⁸ og efter Bernerkonventionen omfatter værnet af ophavsmandens litterære værker enhver frembringelse på det videnskabelige område, uanset udtryksmåden eller udtryksformen, og det ligger inden for den ideelle ret at afgøre, hvorvidt værket skal offentliggøres.¹²⁵⁹ Hovedreglen om, at forskningsfriheden indebærer, at universitetsforskere beholder ophavsrettighederne til egen forskning, understøttes af forskerpatentloven, der undtagelsesvis indskrænker forskerens ret til at ”offentliggøre eller disponere over en opfindelse.”¹²⁶⁰ Hovedregelens rækkevidde giver anledning til overvejelser i det følgende. Her skal det foreløbig konstateres, at det ved ændring af universitetsloven i 2011 er fastslået, at universitetet skal værne om den enkelte videnskabelige medarbejders forskningsfrihed og det er tilsigtet, at ”at tydeliggøre, at udgangspunktet er den frie forskning” i bestemmelsen om den individuelle forskningsfrihed.¹²⁶¹ Retstilstanden efter den tidligere gældende lov af 2003 er som anført opretholdt uændret. Det må derfor fortsat anses for gældende, som understreget af det lovforberedende udvalgsflertal bag 2003-universitetsloven,¹²⁶² at den enkelte forsker har ret til ”at træffe afgørelse om publicering, medmindre andet følger af anden lovgivning.”¹²⁶³ 2003-loven lagde ikke op til ændringer i den gældende retstilstand og en tilsvarende præcisering af publiceringsretten findes i tavshedspligtbetænkning nr. 998/1984,¹²⁶⁴ der lægger til grund, at de ansatte ved universiteterne har ”fri adgang til at vælge forskningsopgaver og tage stilling til spørgsmålet om offentliggørelse af deres resultater.”¹²⁶⁵ Det bør dog understreges, at det ikke ligger klart, om domstolene ved en konkret bedømmelse af spørgsmålet vil lægge vægt på betænkningssudvalgets klare flertalstilkendegivelse om publiceringsretten eller den omstændighed, at publiceringsretten ikke fremgår af bemærkningerne til det fremsatte lovforslag.

Eventuelle indskrænkninger i den enkelte forskers frihed til at publicere egen forskning, herunder indskrænkninger i form af pålæg til at ændre i en publikation, til at udsætte publicering eller at pålægge denne ikke at udtale sig om et konkret forskningstema skal fortolkes i lyset af, at EMD i flere sager har understreget vigtigheden af at beskytte universitetsforskernes frihed til at publicere deres arbejde: “In recent judgments, the Court has also stressed the importance of such works (see *Sorguç mod Tyrkiet*, no.

1257. LFF nr. 143 10/02/2011 Forslag til lov om ændring af universitetsloven, afsnit 3.2.2.3 Forskningsfrihed

1258. LBK nr 1144 af 23/10/2014 ophavsretsloven, § 1, stk. 1

1259. BKI nr 39 af 26/07/1962 af den reviderede Berner-konvention af 1948 til værn for litterære og kunstneriske værker, artikel 2, nr. 1, jf. LBK nr 1144 af 23/10/2014 af ophavsretsloven, § 1

1260. Se afsnit 9.4.2, jf. LBK nr 210 af 17/03/2009 af lov om opfindelser ved offentlige forskningsinstitutioner, § 10, stk. 3 og §11, stk. 2

1261. LSF nr. 143 10/02/2011 Forslag til lov om ændring af universitetsloven..., bemærkninger til nr. 2 (§ 2, stk. 2) og nr. 21 (§ 14, stk. 6)

1262. BTL nr. 125 10/04/2003 Betænkning over forslag til lov om universiteter, indstillinger og politiske bemærkninger, se hertil afsnit 8.3.1

1263. BTL nr. 125 10/04/2003 Betænkning over forslag til lov om universiteter, indstillinger og politiske bemærkninger

1264. Betænkning nr. 998/1984 om tavshedspligt., Bilag 6. Redegørelse fra arbejdsgruppen vedrørende forskningens adgang til tavshedsbelagte oplysninger, 15. marts 1983

1265. Betænkning nr. 998/1984 om tavshedspligt, Bilag 6. Redegørelse fra arbejdsgruppen vedrørende forskningens adgang til tavshedsbelagte oplysninger, 15. marts 1983, s. 409

17089/03, pr. 21-35, 23 June 2009, and Sapan mod Tyrkiet, no. 44102/04, pr. 34, 8 June 2010). It is therefore consistent with the Court's case law to submit to careful scrutiny any restrictions on the freedom of academics to carry out research and to publish their findings".¹²⁶⁶

Ytringsfriheden for offentligt ansatte kan begrænses, når forskere udtaler sig på myndighedens vegne, og det rejser et særligt spørgsmål vedrørende retten til offentliggørelse af forskningsresultater, der udspringer af forskningsbaseret myndighedsbetjening med hjemmel i § 2, stk. 4. Det fremgår af lovbetænkningen til 2011-loven, at "forskere fra de tidligere sektorforskningsinstitutioner ved sammenlægningen med universiteterne i 2007 blev omfattet af forskningsfriheden, som den er sikret i universitetsloven på samme måde som for de øvrige universitetsansatte forskere."¹²⁶⁷ Formuleringen må forstås på den måde, at forskere, der udøver forskningsbaseret myndighedsbetjening efter § 2, stk. 4, har forskningsfrihed i henhold til § 14, stk. 6, 4. pkt.¹²⁶⁸ og i det omfang som fremgår af lovforarbejdernes udlægning af forskningsfrihed, dvs. "frihed til at vælge metode, fremgangsmåde og emne inden for universitetets forskningsstrategiske rammer."¹²⁶⁹ Et almindeligt offentligt hensyn til at sikre åbenhed hos myndigheder m.v.¹²⁷⁰ og sektorforskningslovens § 9, forpligter sektorforskningsinstitutioner til at offentliggøre sine forskningsresultater, med den modifikation, at "særlige hensyn, herunder samfundsmæssige hensyn og hensyn til virksomheders muligheder for at udnytte forskningsresultater," dog kan begrunde fravigelser fra denne regel.¹²⁷¹ Universitetsansatte forskeres frihed til at træffe afgørelse om publicering om forskning efter § 2, stk. 4, modificeres således i overensstemmelse med offentligt ansattes ytringsfrihed dels af et offentlighedshensyn, der forpligter til offentliggørelse, dels af hensyn til undtagelsesmæssige indskrænkninger i form af tavshedspligt og udtalelser inden for eget fagområde. Universitetslovens bestemmelser om forskningsfrihed skal endvidere ses i sammenhæng med den øvrige lovgivning i universitets- og forskningssystemet, og der er i lovbetænkningen til 2003-universitetsloven taget højde for, at det efter lov om videnskabsetisk behandling af sundhedsvidenskabelige forskningsprojekter er en betingelse for at opnå tilladelse til gennemførelse af sundhedsvidenskabelige forskningsprojekter, at der sker offentliggørelse "i overensstemmelse med lov om behandling af personoplysninger af såvel negative, inkonklusive som positive forsøgsresultater så hurtigt, som det er muligt og fagligt forsvarligt."¹²⁷²

En egentlig publiceringspligt kan næppe udledes af universitetslovens § 2, stk. 1, hvor den forpligtelse, der ligger i bestemmelsen om "at udbrede kendskab til videnskabens metoder og resultater,"¹²⁷³ traditionelt indfris gennem forskningsbaseret undervisning. "Et almindeligt offentligt hensyn til at sikre, at der ved universiteterne udføres forskning som resulterer i videnskabelige afhandlinger"¹²⁷⁴ er også berørt i FOU 1996.314, der vedrører spørgsmålet om aktindsigt i et bedømmelsesudvalgs indstilling om antagelse af en doktordisputats. Her tilkendegav ombudsmanden, at der ved afvejningen efter offentlighedslovens dagældende § 13, stk. 1, nr. 6, vil kunne inddrages "et almindeligt offentligt hensyn til at sikre, at der ved universiteterne udføres forskning som resulterer i videnskabelige afhandlinger, der

1266. Aksu mod Tyrkiet nr. 4149/04 og nr. 41029/04, 15. marts 2012, præmis 71

1267. BTL nr. 143 05/05/2011 over forslag til lov om ændring af universitetsloven, endeligt svar på spørgsmål 35

1268. Jf. afsnit 8.4.2

1269. BTL nr. 125 10/04/2003 Betænkning over forslag til lov om universiteter, indstillinger og politiske bemærkninger

1270. LBK nr 261 af 18/03/2015 universitetsloven, § 1, stk 2, jf. LOV nr 606 af 12/06/2013 offentlighedsloven, § 1

1271. LBK nr 581 af 01/06/2014 lov om sektorforskningsinstitutioner, § 9, jf. LOV nr 1076 af 20/12/1995

1272. LOV nr 593 af 14/06/2011 Lov om videnskabsetisk behandling af sundhedsvidenskabelige forskningsprojekter, § 20, nr. 8, Jf. BTL 125 2002/1 10/04/2003 Betænkning over Forslag til lov om universiteter (universitetsloven) , 3. Indstillinger og politiske bemærkninger

1273. LBK nr 261 af 18/03/2015 af universitetsloven, § 2, stk. 1, 2. pkt.

1274. FOU nr 1996.314

bliver indleveret til bedømmelse med henblik på tildeling af en akademisk grad¹²⁷⁵ Samme hensyn må antages at ligge til grund for doktorgradsbekendtgørelsen og phd-bekendtgørelsens bestemmelser om offentligt forsvar ved erhvervelsen af de akademiske grader.¹²⁷⁶ Universitetslovens § 2, stk. 2, indeholder et integritetsværn,¹²⁷⁷ og i udøvelsen af sine ledelsesmæssige handlepligter efter § 2, stk. 2, skal universitetet værne om den individuelle forskningsfrihed. Heraf udledes, at der ikke i lovgivning eller fra universitetets side må lægges hindringer i vejen for forskerens offentliggørelse af egne ytringer.¹²⁷⁸ *Dansk kodeks for Integritet i forskningen* anbefaler, at forskernes ret til frit at publicere deres forskning bør respekteres, således, at forskerne tillægges ansvaret for publicering og formidling af deres forskning, mens institutionerne skal sikre, at forskningssponsorer og andre finansieringskilder ”respekterer forskernes pligt til at publicere forskning og forskningsresultater på en ærlig, gennemsigtig og nøjagtig måde.”¹²⁷⁹

Fortolkningen af § 2, stk. 1, i stillingsstrukturbekendtgørelsen omfatter en publiceringspligt: ”Universitetets kerneopgaver er at drive forskning og give forskningsbaseret uddannelse indtil højeste internationale niveau. Universitetet skal sikre et ligeværdigt samspil mellem forskning og uddannelse. Derfor omfatter hovedstillingerne både forskning – herunder forpligtelse til publicering og videnskabelig formidling – og forskningsbaseret undervisning”.¹²⁸⁰ Spørgsmålet om der kan udledes en publiceringspligt af universitetslovens § 2, stk. 1, har været behandlet i betænkning nr. 1480/2006 om *Revision af ophavsretslovens kapitel 3*, der behandler spørgsmålet med udgangspunkt i den ophavsretlige regulering af ansattes ophavsret,¹²⁸¹ Udgangspunktet for den retlige bedømmelse er en vurdering af, om værket bliver til som led i et ansættelsesforhold, da ansattes ophavsret overgår til arbejdsgiveren ”i det omfang, det er nødvendigt for arbejdsgiverens sædvanlige virksomhed.”¹²⁸² Som beskrevet i afsnit 6.5.2 udledes det af såvel professorprivilegiet i lov om arbejdstageres opfindelser som i tavshedspligtbetænkningen, ”at der ikke består et sådant traditionelt over-/underordningsforhold mellem universitet og den enkelte forsker, som er forudsat i de domme, som foreskriver en overdragelse af ophavsrettigheder i kraft af ansættelsen”.¹²⁸³ Herefter følger antagelsen i betænkning 1197/2006 af, at begrundelsen for ikke at anse ophavsretten for overgået til institutionen er dobbelt: ”Det er ikke nødvendigt for institutionens sædvanlige drift, og universitetsansættelsesforholdet er af en særlig art.”¹²⁸⁴ Det er med andre ord ikke nødvendigt for universiteter mv. at overtage ophavsretten, og det hører ikke til disses sædvanlige område at udgive monografier, lærebøger, tidsskriftsartikler mv., og dertil kommer, at karakteren af et universitetsansættelsesforhold er af særegen karakter på grund af forskningsfriheden. En retstilstand, der

1275. FOU nr. 1996.314

1276. BEK nr 750 af 14/08/1996 om doktorgrader, § 3, stk. 1, jf. BEK nr 1039 af 27/08/2013 Bekendtgørelse om ph.d.-uddannelsen ved universiteterne og visse kunstneriske uddannelsesinstitutioner (ph.d.-bekendtgørelsen), § 19, stk. 1

1277. Se hertil afsnit 7.7

1278. VEJ nr 10062 af 28/10/2016 om offentligt ansattes ytringsfrihed, erstatter VEJ nr 87 af 14/09/2006 om offentligt ansattes ytringsfrihed, s. 8

1279. Uddannelses- og Forskningsministeriet: *Den danske kodeks for integritet i forskning*, engelsk udg. november 2014, dansk udg. juni 2015, s. 11

1280. BEK nr 899 af 01/07/2015 om stillingsstruktur for videnskabeligt personale ved universiteter, universitetsloven

1281. Se afsnit 6 5.2, jf. BKG nr. 1197/1990: *Revision af ophavsretslovgivningen: slutbetænkning fra udvalget vedrørende revision af ophavsretslovgivningen.*, s. 233f

1282. Betænkning nr. 1197 om *Revision af ophavsretslovgivningen: slutbetænkning fra udvalget vedrørende revision af ophavsretslovgivningen*, 1990, s. 69

1283. Betænkning nr. 1480/2006 om *Revision af ophavsretslovens kapitel 3*, s. 198, sammenfatning af Samrådet for Ophavsret

1284. Betænkning nr. 1480/2006 om *Revision af ophavsretslovens kapitel 3*, s. 198, sammenfatning af Samrådet for Ophavsret

understøttes af Rektorkollegiet: ”Da publicering af forskningsresultater er et meget principielt område for mange forskere, ønsker Rektorkollegiet imidlertid ikke, at der indføres en arbejdsgiverregel, der vil vække stor modstand blandt forskerne.”¹²⁸⁵

Styrkelsen af den individuelle forskningsfrihed såvel i national lovgivning som efter EMRK artikel 10 siden afgivelsen af betænkning 1480/2006 kan ikke understøtte en antagelse af, at universitetet har legitim og anerkendelsesværdig interesse i at håndhæve en ikke lovhjemlet publiceringspligt. Det antages heller ikke at gøre sig gældende efter den incitatmentbegrundede indfasning af en ny model for fordeling af basismidler til universiteterne, hvorefter ”universiteternes forskningsvirksomhed målt ved publicering (den bibliometriske forskningsindikator) vægter 25 pct.”¹²⁸⁶ For så vidt angår spørgsmålet om publicering på grundlag af forskningsbaseret myndighedsbetjening, må det formodes, at der ikke af forarbejderne til universitetsloven kan udledes, at forskernes har publiceringsfrihed for såvidt angår resultaterne af forskningsbaseret myndighedsbetjening. Synspunktet modificeres af EMDs praksis, jf. ovenfor citerede præmis 71 i sagen Aksu mod Tyrkiet, 2012.

Den informationsretlige grundsætning om, at information, der på nærmere kvalificeret grundlag påvirker en persons fremtræden og udtryk i offentligheden i negativ retning, har karakter af beskyttelsesværdig information, eksempelvis efter ophavsretslovens § 3,¹²⁸⁷ formodes også at gælde ved den negative afgrænsning af den akademiske ytringsfrihed: Hovedreglen om forskeres publiceringsret omfatter antageligt en beskyttelse mod publiceringspligt for så vidt angår forskerens originale ideer samt foreløbige forskningsresultater og manuskripter. Beskyttelsen mod en publiceringspligt udledes af § 27, stk. 4, nr. 4, i forvaltningsloven, jf. offentlighedslovens § 33, stk. 4, der pålægger ”den, der virker inden for den offentlige forvaltning, tavshedspligt, jf. straffelovens § 152 og §§ 152 c-152 f, for at varetage væsentlige hensyn til forskeres originale ideer samt foreløbige forskningsresultater og manuskripter.”¹²⁸⁸

Praksis vedrørende beskyttelse af forskningsmæssige interesser i FOB 1976, side 96, og FOB 1995, side 98, leder til ombudsmandens opfattelse i FOU 2017-3 af, at generalklausulen i offentlighedslovens § 33, nr. 4, kan anvendes til beskyttelse af foreløbige forskningsresultater. Hensynet formuleres af ombudsmanden som et hensyn til, at forskere beskyttes mod en offentliggørelse af forskningsresultater, som de endnu ikke betragter som definitive, og som de derfor ikke er parate til at give fra sig, før de er yderligere bearbejdet enten af den pågældende forsker eller i samarbejde med videnskabelige kolleger”.¹²⁸⁹ Formålet er at beskytte den enkelte forskers ”faglige anseelse, som ellers kunne lide skade ved offentliggørelse af et foreløbigt forskningsprojekt,”¹²⁹⁰ og hensynet til forskerens karriere er tillige berørt i FOB 1996.314.

I overensstemmelse med forskningsetiske regelsæt omfatter publiceringsretten ikke utilladelig plagiering af en anden forskers arbejde eller forskningsmateriale forskeren ikke har rettigheder til. Sager om brug af upubliceret materiale er hidtil faldet uden for Udvalget for Videnskabelig Uredeligheds kompetence-

1285. Betænkning nr. 1480/2006 om *Revision af ophavsretslovens kapitel 3*, s. 193, Rektorkollegiets brev 29/03/2005
1286. Aftale af 30. juni 2009 mellem regeringen (Venstre og Det Konservative Folkeparti), Socialdemokraterne, Dansk Folkeparti og Det Radikale Venstre om ny model for fordeling af basismidler til universiteterne
1287. Udsen, Henrik: *De informationsretlige grundsætninger*, 2009, s. 526
1288. LBK nr 433 af 22/04/2014 af forvaltningsloven, § 27, stk. 4, nr. 4
1289. FOU 1976.96, jf. ovenfor afsnit 6.3.4
1290. FOU 2017-3

område:¹²⁹¹ Udvalgene kan behandle sager, hvor den indklagede er videnskabeligt uddannet inden for det forskningsområde, som det videnskabelige produkt, der klages over, vedrører, og som har fået offentliggjort det videnskabelige produkt.¹²⁹² I sag nr. 2/2010 klagede en forsker over at have mistet publikationsrettighederne til data, som var genereret ud fra forskning, som klageren havde igangsat. I forbindelse med et samarbejde omkring et klinisk studie havde klageren indgået en aftale med indklagede om at inddrage nogle af sine idéer i en fælles protokol. I forbindelse med afbrydelse af samarbejdet indgik parterne et kompromis omkring den oprindelige idé, og klageren videreførte sit eget studie. Efterfølgende opsagedes klageren fra sin stilling og blev i den forbindelse frataget publikationsrettighederne over sin del af studiet. UVVU afviste klagen idet, udvalget lagde til grund, ”at der tale om en protokol, hvori der er indgået aftale om at gennemføre nogle studier. Disse studier kan munde ud i en videnskabelig artikel eller et tilsvarende videnskabeligt produkt. Der er dog på klagetidspunktet ikke offentliggjort eller publiceret et videnskabeligt produkt, hvori der er begået uredelighed. Klagen blev derfor anset for at være hypotetisk og således ikke omfattet af udvalgets kompetence, jf. bekendtgørelsens § 4, stk. 2.”¹²⁹³

Forskeres fraskrivelse af forfatterskab kan antageligt udgøre en handling, hvormed forskeren giver sin mening til kende. EMRKs artikel 10 omfatter ’expressions’, dvs. ytringer i form af meningstilkendegivende handlinger. Forstyrrelse af rævejagt og forstyrrelse af anlæggelse af motorvej kan efter konventionspraksis være omfattet: ”I disse sager er der tale om, at forstyrrelse går ud på at markere en modstand, og det forekommer derfor velbegrundet, at situationen behandles under art. 10.”¹²⁹⁴ Det nationale adfærdskodeks anbefaler, at forskere har ret til at afvise forfatterskab: ”Det kan f.eks. ske, hvis forfattere til en videnskabelig artikel er uenige med (dele af) metoderne eller konklusionen i publikationen”.¹²⁹⁵ Hermed må det antages, at fraskrivelse af forfatterskab kan have karakter af forskerens non-verbale ytring om uenighed med (dele af) metoderne eller konklusionen i publikationen. Denne adgang til at afvise forfatterskab, og dermed afvise ansvar for en publikation, til hvilken man iøvrig opfylder forfatterkriterierne, findes ikke i ICMJE’s Recommendations (Vancouverreglerne). At forskerens fraskrivelse af forfatterskab er en ytring omfattet af EMRK artikel 10 indebærer, at eventuelle sanktioner skal leve op til betingelserne i artikel 10, stk. 2.

’Ghostwriting’ anvendes om situationer, hvor industrien er den reelle pennefører for universitetsforskernes publikationer, hvormed industriens egne resultater ved misbrug den akademiske ytringsfrihed krediteres med videnskabelig troværdighed. Hvis en person skrives på som forfatter uden at opfylde disse kriterier, taler man om gift, guest eller honorary authorship. Omvendt er der tale om ghost authorship, når en person, der opfylder forfatterskabskriterierne, uretmæssigt udelades fra forfatterlisten.¹²⁹⁶ En undersøgelse af næsten 6.000 artikler viser, at antallet af forfattere pr. artikel i Ugeskrift for Læger er vokset støt gennem de seneste 50 år.¹²⁹⁷ I samme undersøgelse oplyste 17 pct. af

1291. BEK nr 306 af 20/04/2009 om Udvalgene vedrørende Videnskabelig Uredelighed, § 1, stk. 4 Sondringen er ikke videreført i LSF nr. 117 25/01/2017 Forslag til Lov om videnskabelig uredelighed m.v.

1292. LBK nr 108 af 24/01/2012 af patenloven, § 2, stk. 1

1293. UVVU Årsberetning 2010, sagsnr. 2/2010

1294. Sandfeld Jakobsen & Schaumburg-Müller: *Medieretten*, 2013, s. 72, jf henvisninger heri til EMDs afgørelser Hashman & Harrup 25.11.1999 og Steel mfl. 23.9.1998. Se også Sten Schaumburg-Müller: *Straf vs. informationsfrihed. En kommentar til Højesterets dom af 10. december 2007*, U2008B.116

1295. Dansk Kodeks for Integritet i Forskningen, 2015, s. 12

1296. Siri Vinther & Jacob Rosenberg: *Der er også forekomst af ghost og gift authors i Ugeskrift for Læger og Danish Medical Journal*, Ugeskrift for Læger, 27. august 2012, s. 35

1297. Vinther, Siri & Jacob Rosenberg: *Authorship trends over the past fifty years in the Journal of the Danish Medical Association*, Danish Medical Journal, 2012; 59: A4390.

de adspurgte 292 forfattere til 576 artikler, at de var blevet tilbudt forfatterskabskreditering, som de ikke var berettiget til. Vestre Landsret har i sagen Helmuth Nyborg¹²⁹⁸ truffet afgørelse om uretmæssig angivelse af forfatterskab. UVVUs afgørelse om uredelighed var blandt andet begrundet i, at Nyborg ikke udtrykkeligt havde krediteret en statistiker for at have leveret den statistiske model og data, som artiklen byggede på. I Landsretten benægtede Nyborg fortsat, at medforfatteren burde anføres, når denne ikke havde skrevet et ord i selve artiklen, og når medforfatteren ikke ønskede at blive krediteret. Over for retten forklarede statistikerens, som Nyborgs vidne, at det han havde lavet ikke kunne kaldes forskning, men var en "befolkningsmodel, som han for 20.000 kroner solgte til Nyborg" (Ritzaus). Landsretten frifandt UVVU for Helmuth Nyborgs principale påstand om, at UVVUs afgørelse var ugyldig, men Landsretten tilpligtede samtidig UVVU at anerkende, at Helmuth Nyborg ikke som bestemt i afgørelsen af 28. oktober 2013 havde begået videnskabelig uredelighed ved uretmæssig angivelse af forfatterrolle.¹²⁹⁹

Af ytringsfriheden efter EMRK artikel 10 udledes også en ret til ikke at ytre sig, den negative ytringsfrihed. Det udledes af en afgørelse Gillberg mod Sverige, 2012, hvorefter "the right to freedom of expression by implication also guarantees a 'negative right' not to be compelled to express oneself, that is, to remain silent."¹³⁰⁰ Retspraksis om negativ ytringsfrihed er imidlertid ifølge EMD selv ganske begrænset,¹³⁰¹ og den negative ytringsfrihed må finde sin begrundelse i den konkrete sag.¹³⁰²

Spørgsmålet om universitetsansatte forskeres frihed til at publicere deres forskning kan sammenfattes ved, at forskeren i udgangspunktet selv træffer konkret afgørelse om offentliggørelse og publicering af egen forskning. Dette udgangspunkt modificeres ved forskningsbaserede myndighedsbetjening, og opgaver, der løses på direkte anmodning fra myndighederne herunder forskningsbaseret rådgivning og monitorering. I disse tilfælde indskrænkes publiceringsrettens frie afgørelse af publiceringstidspunkt.¹³⁰³ Endvidere pålægges universitetets videnskabelige medarbejdere, der er ansat i stillinger som seniorrådgivere, med hjemmel i universitets-lovens § 33, stk. 1, en forpligtelse til at formidle analyser [af fagligt brede problemstillinger] "på en videnskabeligt forsvarlig måde."¹³⁰⁴ Efter gældende ret¹³⁰⁵ antages ressortministeriet at have en ulovbestemt pligt til at føre tilsyn med det pågældende ressortområde, begrundet i ministerens parlamentariske ansvar og rolle i lovgivningsprocessen. Med lovforslaget til lov om videnskabelig uredelighed foreslås en lovfæstelse af det almindelige sektortilsyn.¹³⁰⁶ Hertil kommer spørgsmålet de indskrænkninger, der følger af universitetets indgående aftaler om samarbejder, og som behandles nedenfor i afsnit 9.5.

-
1298. V.L. B-0864-15 Vestre Landsrets dom afsagt den 30. marts 2016 i sagen Helmuth Nyborg, se også afsnit 8.5.1
1299. Sammen med Østre Landsrets dom fra 2015 i sagen om Bente Klarlund har dommen givet anledning til fremsættelsen af forslag nr. 117 25/01/2017 til lov om videnskabelig uredelighed.
1300. Strohal v. Austria, no. 20871/92 7/04/1994
1301. Gillberg mod Sverige, nr. 41723/06 Grand Chamber 3/04/2012, præmis 85
1302. Gillberg mod Sverige, nr. 41723/06 Grand Chamber 3/04/2012, præmis 86
1303. Ved Københavns Universitet følger det af kodeks for myndighedsbetjening, at der i nogle tilfælde kan være behov for, at myndighed og universitet koordinerer tidspunktet for offentliggørelse af rådgivningsresultater. Dette skal i så fald være aftalt i forbindelse med arbejdets start, og det er angivet, at normalt bør udskydelse af offentliggørelse af rådgivning højst være 3 uger.
1304. BEK nr 899 af 01/07/2015 om stillingsstruktur for videnskabeligt personale ved universiteter, 5.1 Seniorrådgiver, se hertil om publiceringspligt nedenfor i afsnit 9.4.1
1305. Betænkning 1395/2000 om statens tilsyn med kommunerne
1306. LSF nr. 117 25/01/2017 til lov om videnskabelig uredelighed, bemærkninger til § 24

9.4.2 Tavshedspligt

Det klare udgangspunkt efter universitetslovens § 2, stk. 3, 3. pkt., er, at resultaterne af universitetsforskning, der finansieres helt eller delvist af offentlige midler, skal offentliggøres. Universitetet er omfattet af den offentlige forvaltning, og det virker ind på afbalanceringen af den akademiske ytringsfrihed over for forskerens tavshedspligt ved behandling af fortrolige informationer. Mens der således ikke hersker tvivl om, at universitetets videnskabelige medarbejderes skal formidle deres forskningsresultater, er det mere uklart hvorvidt og i hvilket omfang, forskere kan pålægges eller underlægge sig tavshedspligt i forbindelse med deres forskning. Forvaltningslovens § 27,¹³⁰⁷ indeholder en almindelig bestemmelse om tavshedspligt for offentligt ansatte. Som det klare udgangspunkt¹³⁰⁸ må offentligt ansatte, der virker inden for den offentlige forvaltning, ikke ytre sig om oplysninger, der er omfattet af tavshedspligten. § 27, stk. 4, nr. 5, indeholder en generalklausul, hvorefter den, der virker inden for den offentlige forvaltning, har tavshedspligt med hensyn til oplysninger, som det i øvrigt er nødvendigt at hemmeligholde for at varetage væsentlige hensyn til private og offentlige interesser, hvor hemmeligholdelse efter forholdets særlige karakter er påkrævet. Det kan f.eks. være statens økonomiske interesser.¹³⁰⁹ Den almindelige tavshedspligt betyder, at man ikke må videregive eller udnytte fortrolige oplysninger, der er genstand for beskyttelse. Forvaltningsloven kobler fortrolighedsbestemmelsen, som udspringer af offentlighedslovens § 33, nr. 4, sammen med straffelovens almindelige tavshedspligt. Efter straffelovens § 152, kan ”den, som virker eller har virket i offentlig tjeneste eller hverv, og som uberettiget videregiver eller udnytter fortrolige oplysninger, hvortil den pågældende i den forbindelse har fået kendskab, straffes med bøde eller fængsel indtil 6 måneder.” Det er i straffelovens § 152, stk. 3, bestemt, at en oplysning er fortrolig, ”når den ved lov eller anden gyldig bestemmelse er betegnet som sådan, eller når det i øvrigt er nødvendigt at hemmeligholde den for at varetage væsentlige hensyn til offentlige eller private interesser.” Til grund for tavshedspligten skal lægges en konkret vurdering af forskningsinteressen, idet der i udgangspunktet sondres mellem fri forskning, universitær sektorforskning, hvor forskningen er en tjenestepligt, samt rådgivning og anden myndighedsbetjening, der kan henføres til offentlig forvaltning. Det er i lovforslaget til straffelovens § 152, præciseret, at ”såvel universitetsansatte forskere som andre offentligt ansatte, for hvem det er en tjenestepligt at udføre forskningsopgaver, må anses for omfattet af den sædvanlige tavshedspligt for personer, der virker i offentlig tjeneste eller hverv, under denne del af deres arbejde.”¹³¹⁰ Ligeledes skal bestemmelserne i straffelovens § 152 og §§ 152 c-152 f, ses i sammenhæng med forvaltningslovens § 27, der pålægger tavshedspligt for den, der virker inden for den offentlige forvaltning. Endelig fremgår det af lovmotiverne til straffelovens § 152, at forskere med et forskningsprojekt, der er støttet af et forskningsråd, men som ikke er ansat i en offentlig forskningsstilling og ikke har indgået en egentlig kontrakt om at udføre en bestemt opgave for det offentlige, falder uden for tavshedspligtens område.¹³¹¹

1307. LBK nr 433 af 22/04/2014 forvaltningsloven

1308. VEJ nr 10062 af 28/10/2016 om offentligt ansattes ytringsfrihed, erstatter VEJ nr 87 af 14/09/2006 om offentligt ansattes ytringsfrihed, s. 11

1309. Betænkning 1553/2015 whistleblowerbetænkningen, s. 77

1310. Betænkning 998/1984 om tavshedspligt. Afgivet af et udvalg, som Justitsministeriet nedsatte den 18. juli 1979, s. 158f., jf. LFF nr. 6 af 10/02/1985 Forslag til Lov om ændring af borgerlig straffelov (tavshedspligt), bemærkninger til § 1, nr. 2. Spørgsmålet om universitetsforskernes tavshedspligt er uddybende behandlet i Krejsager: *Beskyttelse af forskeres originale idéer og foreløbige forskningsresultater gennem aktindsigtsregler*, U2015.31B, som danner grundlag for nærværende fremstillings redegørelse for universitetsforskernes tavshedspligt.

1311. LFF nr. 6 af 10/02/1985 Forslag til Lov om ændring af borgerlig straffelov (tavshedspligt), bemærkninger til § 1, nr. 2.

Straffelovens regler om tavshedspligt er baseret på tavshedspligtbetænkningen,¹³¹² hvori spørgsmålet om universitetsforskeres tavshedspligt er indgående behandlet i en redegørelse for forskeres adgang til tavshedsbelagte oplysninger.¹³¹³ Undersøgelsen har således omhandlet forskernes tavshedspligt ved behandling af fortrolige informationer. Spørgsmål om forskeres eventuelle tavshedspligt om egne forskningsresultater er ikke behandlet nærmere i undersøgelsen, idet det antages, at forskningsfriheden for de ansatte ved universiteterne og de andre højere læreanstalter blandt andet indebærer forskernes ”fri adgang til at vælge forskningsopgaver og tage stilling til spørgsmålet om offentliggørelse af deres resultater.”¹³¹⁴ Redegørelsen tager udgangspunkt i ovennævnte sondring mellem fri forskning, tjenestepligtig forskning ved offentlige forskningsinstitutioner samt rådgivning og anden myndighedsbetjening, der kan henføres til offentlig forvaltning. Der synes ikke at herske tvivl om, at også videnskabelige medarbejdere ved universiteter har tavshedspligt med hensyn til fortrolige oplysninger, de får kendskab til i forbindelse med deres undervisning og deltagelse i administrationen, men det kan ifølge betænkningen give anledning til tvivl, om tavshedspligten også omfatter oplysninger forskerne modtager i forbindelse med deres forskning, da det er et spørgsmål, om sådanne oplysninger kan siges at være erhvervet under udførelsen af tjenesten eller hvervet i den forstand, disse begreber anvendes i straffelovens §§ 152 og 264 b.

Det forhold, at den enkelte forsker ikke er underkastet tjenestebefalinger med hensyn til udførelsen af sine forskningsopgaver, antages ikke i sig selv at kunne medføre, at denne del af forskerens virksomhed ikke også kan opfattes som tjeneste i straffelovens forstand. Hertil kommer, at de hensyn, som ligger bag bestemmelserne i §§ 152 og 264b, kan tale for, at også forskere ansat på universiteter m.v. er undergivet tavshedspligt, idet det er nærliggende at antage, at private personer og virksomheder og offentlige myndigheder giver oplysningerne til de pågældende forskere bl.a. som følge af, at de er ansat ved et universitet, uden at man gør sig særlig præcise overvejelser om, i hvilken form for forskning oplysningerne vil indgå. Forskningens adgang til tavshedsbelagte oplysninger sammenfattes i betænkningen ved, at hensynet til princippet om den fri forskning, der er fremhævet i bemærkningerne til § 2, stk. 2, i forslaget til styrelsesloven, ikke taler afgørende imod, at man antager, at reglerne i straffelovens §§ 152 og 264 b, også finder anvendelse på universitetsansattes med fleres forskningsvirksomhed. Tavshedspligtbetænkningens hensynsafvejning fører til antagelsen af, at strafansvaret efter § 152, ved krænkelse af de efter forvaltningslovens § 27, tavshedsbelagte oplysninger og den heraf afledte særligt udvidede adgang til at udlevere tavshedsbelagte oplysninger omfatter universitetsforskere, ”dog muligvis ikke videnskabelige medarbejdere ved universiteter, da det kan give anledning til nogen tvivl, om disse medarbejdere er omfattet af den sædvanlige tavshedspligt for offentligt ansatte, når de udøver forskningsvirksomhed.”¹³¹⁵ Hensyn til eventuelle regler om forskerens ophavsret til sit forskningsresultat taler ifølge betænkningen ikke afgørende imod, at reglerne i straffelovens § 152, også finder anvendelse på universitetsansattes forskningsvirksomhed. Tilsvarende må antages for så vidt angår persondatalovens regulering af behandling af følsomme personoplysninger i projekter med videnskabelige eller statistiske formål i henhold lovens § 10, jf. § 50, stk. 1, nr. 1.¹³¹⁶

1312. Se ovenfor afsnit 8.3.1

1313. Betænkning nr. 998/1984 om tavshedspligt, Bilag 6. Redegørelse fra arbejdsgruppen vedrørende forskningens adgang til tavshedsbelagte oplysninger, 15. marts 1983

1314. Betænkning nr. 998/1984 om tavshedspligt, Bilag 6. Redegørelse fra arbejdsgruppen vedrørende forskningens adgang til tavshedsbelagte oplysninger, 15. marts 1983, s. 409

1315. Betænkning nr. 998/1984 om tavshedspligt, Bilag 6. Redegørelse fra arbejdsgruppen vedrørende forskningens adgang til tavshedsbelagte oplysninger, 15. marts 1983, s. 415

1316. Lov nr. 429 af 31. maj 2000 om behandling af personoplysninger med senere ændringer

Der gælder særlige regler for myndigheders klassificerede informationer, som sikkerhedsgodkendte forskere kan være givet konkret og privilegeret adgang til.¹³¹⁷ Sikkerhedsgodkendte universitetsansatte forskeres adgang til og brug af klassificerede oplysninger er omfattet af reglerne i cirkulæret om sikkerhedsbeskyttelse af informationer af fælles interesse for landene i NATO eller EU, andre klassificerede informationer samt informationer af sikkerhedsmæssig beskyttelsesinteresse i øvrigt, idet ”sikkerhedsbeskyttelsesreglerne er gældende uanset informationens form og det medium, hvori den tilvejebringes, nedfældes, transporteres, kommunikeres, arkiveres eller lagres.”¹³¹⁸ Samtidig er det udelukkende den udstedende myndighed, der kan af- eller nedklassificere informationer¹³¹⁹ og dermed give tilladelse til universitetsforskere brug af klassificeret materiale, idet den udstedende myndighed træffer konkret afgørelse om universitetsforskere ret til parafrasering eller citering af de pågældende informationer.

Klausuler om almindelig tavshedspligt i de kontrakter, som universiteternes myndighedsrådgivning foregår under, var genstand for omfattende debat i foråret i 2016. Det konkrete retlige grundlag var en kontrakt¹³²⁰ mellem Aarhus Universitet (Nationalt Center for Miljø og Energi) og Naturstyrelsen med hjemmel i universitetslovens § 2, stk. 4. Anledningen til debatten var en rapport, som universitetets forskere udarbejdede i efteråret 2015 forud for en politisk debat og fremsættelse af lovforslag om en landbrugspakke.¹³²¹ Lovforslaget blev fremsat 22. december 2015, men en tavshedsklausul i AUs kontrakt betød, at forskerne bag rapporten først måtte udtale sig 1. februar 2016. Efter udløbet af karenperioden udtalte forskerne kritik af det videnskabelige grundlag for pakken, som de selv havde leveret noget af beregningsgrundlaget til. Naturstyrelsens egne embedsmænd havde regnet videre på tallene i Miljø- og Fødevarerministeriets rapport.¹³²² Kontrakten pålagde universitetet og dets medarbejdere at iagttage ubetinget tavshed med hensyn til fortrolig information, og tavshedspligten påhvilede også universitetet og dets medarbejdere efter kontraktens ophør, samt efter erhvervets henholdsvis ansættelses ophør, idet ’fortrolig information’ efter kontraktens tavshedsklausul¹³²³ omfattede alle ikke almene kendte eller offentligt tilgængelige oplysninger, som Naturstyrelsen modtog fra universitetet i forbindelse med kontrakten. Fortrolig information omfattede ikke oplysninger, som er eller bliver kendte gennem retsmæssige handlinger og ikke som følge af misligholdelse af tavshedsklausulen. Det var aftalt i kontrakten, at Naturstyrelsen varetog den nødvendige eksterne information om projektets indhold, forløb og resultater, og efter kontrakten måtte universitetet ikke uden Naturstyrelsens forudgående skriftlige

-
1317. CIRIH nr 10338 af 17/12/2014 Cirkulære om sikkerhedsbeskyttelse af informationer af fælles interesse for landene i NATO eller EU, andre klassificerede informationer samt informationer af sikkerhedsmæssig beskyttelsesinteresse i øvrigt, jf. § 12, jf. § 15
1318. CIRIH nr 10338 af 17/12/2014 Cirkulære om sikkerhedsbeskyttelse af informationer af fælles interesse for landene i NATO eller EU, andre klassificerede informationer samt informationer af sikkerhedsmæssig beskyttelsesinteresse i øvrigt, jf. § 8
1319. CIRIH nr 10338 af 17/12/2014 Cirkulære om sikkerhedsbeskyttelse af informationer af fælles interesse for landene i NATO eller EU, andre klassificerede informationer samt informationer af sikkerhedsmæssig beskyttelsesinteresse i øvrigt, jf. § 7
1320. Kontrakt om revurdering af baselinebelastning mellem Aarhus Universitet og Naturstyrelsen, 9. september 2015
1321. Miljø- og Fødevarerministeriet: Aftale om Fødevarer- og landbrugspakke indgået mellem Regeringen, Konservative, Dansk Folkeparti og Liberal Alliance, 22/12.2015
1322. Vicedirektør i Naturstyrelsen, Mads Leth-Petersen interview i Jyllandsposten: Naturstyrelsen afviser urent trav i kvælstof-rapport, 12/02/2016
1323. Miljø- og Fødevarerministeriets kontrakt vedrørende rådgivning og bistand. Kontrakt om revurdering af baselinebelastning, Kontrakt mellem Naturstyrelsen og Aarhus Universitet. Nationalt Center for Miljø og Energi 9. september 2015, Del 2 Almindelige bestemmelser, pkt. 14.1 og pkt. 14.2 Tavshedspligt,

tilladelse udsende offentlige meddelelser om kontrakten eller offentligøre noget om kontraktens indhold eller projektets resultat.¹³²⁴ Universitetsledelsen lagde til grund, at forskerne som universitetsmedarbejdere sidestilles med alle andre offentligt ansatte, og tilkendegav, at ”debatten har i dette tilfælde handlet om det faktum, at der i forbindelse med rådgivningsopgaver ofte er fastsat en periode, hvor man som forsker ikke kan fremlægge de resultater, man er nået frem til. Universitetets egne jurister og et eksternt advokatfirma vurderer begge, at kontrakterne ikke udgør et juridisk problem, og at kontrakten ikke rækker ud over den almindelige tavshedspligt, som universitetsmedarbejdere og alle andre offentligt ansatte er underlagt. Det er også værd at bemærke, at der er tale om standardkontrakter,¹³²⁵ som ministerierne benytter til deres rådgivnings-aftaler med andre universiteter”.¹³²⁶

Indledningsvis skal det konstateres, at universitetsloven ikke giver hjemmel til at indføre begrænsninger i forsknings- eller ytringsfriheden i en kontrakt. En sådan begrænsning må have hjemmel i anden lovgivning, f.eks. forvaltningslovens § 27.¹³²⁷ Såvel universitetsansatte forskere som andre offentligt ansatte, for hvem det er en tjenestepligt at udføre forskningsopgaver, anses for omfattet af den sædvanlige tavshedspligt efter straffelovens § 152. Retstilstanden har ikke ændret sig, men det er med FOU 2017-1 og Justitsministeriets Vejledning fra oktober 2016 klart og entydigt fastslået, at offentligt ansatte har en udvidet ytringsfrihed, som alene kan indskrænkes af de hensyn, der er anført i Vejledning om offentligt ansattes ytringsfrihed. Offentligt ansatte har tavshedspligt om fortrolige oplysninger, som de får kendskab til gennem deres arbejde, med den modifikation, at tavshedspligten kun gælder for fortrolige oplysninger omfattet af forvaltningslovens § 27, stk. 4, dvs. når det er nødvendigt at hemmeligholde oplysningen for at varetage væsentlige hensyn til offentlige interesser, f.eks. hensyn til statens økonomiske interesser. Det er ikke et lovligt hensyn at indskrænke offentligt ansattes ytringsfrihed af hensyn til den politiske beslutningsproces, som det var tilfældet i sagen fra Aarhus Universitet. Det må videre antages, at fortolkning af den indgåede tavshedsklausuls pkt. 14.1, hvorefter fortrolig information ikke omfattede oplysninger som er eller bliver offentligt kendte gennem retmæssige handlinger, skal vurderes i sammenhæng med universitetslovens § 2, stk. 3, 3. pkt., hvorefter universitetet skal ”tilskynde medarbejderne til at aktivt at bidrage til og deltage i den offentlige debat om vigtige samfundsmæssige forhold.”¹³²⁸

Foranlediget af ministeriernes standardvilkår om ubetinget tavshedspligt i aftaler om forskningsbaseret myndighedsbetjening, i aftaler mellem ministerier og universiteter om myndighedsbetjening, spurgte Ombudsmanden Miljø- og Fødevarerministeriet og Undervisningsministeriet om standardaftalernes tavshedsklausuler i forhold til reglerne i Justitsministeriets vejledning om offentligt ansattes ytringsfrihed. Efter en revision af standardkontrakterne bekræftede Undervisningsministeriet 7. april 2017, at standardvilkårene ”ikke indebærer begrænsninger for den enkelte forskers eller andre offentligt ansattes

1324. Miljø- og Fødevarerministeriets kontrakt vedrørende rådgivning og bistand. Kontrakt om revurdering af baslinebelastning, Kontrakt mellem Naturstyrelsen og Aarhus Universitet. Nationalt Center for Miljø og Energi 9. september 2015, Del 2 Almindelige bestemmelser, pkt. 14.6 og pkt. 14.5 Tavshedspligt,

1325. Miljø- og Fødevarerministeriets kontrakt vedrørende rådgivning og bistand. Kontrakt om revurdering af baslinebelastning, Kontrakt mellem Naturstyrelsen og Aarhus Universitet. Nationalt Center for Miljø og Energi 9. september 2015

1326. Nielsen, Niels Chr., Dekan, Science and Technology, AU: *Fokus på forskningsbaseret myndighedsrådgivning. Erklæring* 8. April 2016, Del 2, artikel 14 ‘Tavshedspligt’

1327. L 140 Forslag til lov om ændring af universitetsloven, Svar på spørgsmål nr. 21-40 (L 140) stillet af Udvalget for Videnskab og Teknologi den 12. februar 2007.

1328. LSF nr. 125 2002/1 af lov om universiteter, bemærkninger til § 2, stk. 3

ytringsfrihed som privatperson."¹³²⁹ Miljø- og Fødevareministeriet svarede på tilsvarende vis og på baggrund af en revision af de hidtidige kontrakter, at standardvilkårene ”i de nye kontrakter mellem universiteter og myndigheder ikke indebærer begrænsninger i den enkelte forskers ytringsfrihed eller krav om tavshedspligt, der rækker ud over lovgivningens almindelige regler”¹³³⁰ Ombudsmanden konstaterede herefter, at ”der nu er skabt øget klarhed”¹³³¹ på dette vigtige område for ytringsfriheden.

Tavshedspligten kan ikke udvides ved tjenstlig ordre. Forvaltningslovens bestemmelser om tavshedspligt er udtømmende. Universitetet kan således ikke ved tjenstlig ordre pålægge de videnskabelige såvel som administrative ansatte tavshedspligt i videre omfang, end hvad der følger af lovgivningen. Det indebærer, at universitetet ikke kan udstede såkaldte ”mundkurvscirkulærer, dvs. instrukser, der for eksempel angiver, at der er tavshedspligt med hensyn til enhver oplysning, som den ansatte kommer i besiddelse af.”¹³³² I stedet tilkommer det ansættelsesmyndigheden, at præcisere det nærmere indhold af den tavshedspligt, der gælder for de ansatte. som det for eksempel gøres i *Københavns Universitets kodeks for god videnskabelig praksis i forskningssamarbejder med eksterne parter*, hvor det i pkt. 5.5.b, præciseres, at ”det kan aftales, at en ekstern parts fortrolige viden, som opfylder kravene til beskyttelse som erhvervshemmelighed i medfør af markedsføringsloven, skal hemmeligholdes. En sådan hemmeligholdelse skal dog begrænses til maks. 3 år efter projektafslutning, således at forskeren efter udløbet af perioden ikke længere er afskåret fra publicering af sin forskning på grund af pligten til hemmeligholdelse. Hvis helt særlige forhold taler for det, kan en sådan hemmeligholdelsesperiode forlænges.”

Sammenfattende beror indskrænkninger i den akademiske ytringsfrihed på en konkret helhedsvurdering, af såvel den enkelte forskers forskningsfrihed og den sammenhæng forskningen indgår i. Det følger af forarbejderne til reglerne om tavshedspligt, at jo større forskningsfrihed i indsatsen, der ligger til grund for informationen, jo bredere beskyttelse af den akademiske ytringsfrihed tildeles informationen og heraf følger en tilsvarende smal beskyttelse af hensynene bag en tavshedspligt. Tilsvarende følger, at jo mindre forskningsfrihed i indsatsen, der ligger til grund for informationen, jo smallere beskyttelse af den akademiske ytringsfrihed, og dermed vægtigere hensyn til behovet for diskretion. Fri forskning efter universitetslovens § 14, stk. 6, 2. pkt., vil i udgangspunktet være omfattet af akademisk ytringsfrihed. Ved afbalanceringen af hensynene bag et indgreb i den akademiske ytringsfrihed, vil tungtvejende privatlivshensyn til forskerens integritet og lovligheden i at offentliggøre egne ytringer tillægges betydelig vægt. Tjenestepålagte forskningsopgaver, der ikke afspejler forskeres originale ideer, frihed i metode, planlægning og fremgangsmåde, og hvori myndigheden har berettiget interesse i udtalelser på myndighedens vegne, vil formodentligt være omfattet af den samme tavshedspligt, som gælder for øvrige offentlige forskningsinstitutioner. Rådgivningsopgaver m.fl., som pålægges videnskabelige medarbejdere at udføre efter universitetslovens § 14, stk. 6, 1. pkt., må antages være omfattet af offentligt ansattes sædvanlige tavshedspligt, jf. ombudsmandens meddelelse af 22. juni 2017. I situationer, hvor

-
1329. Folketingets Ombudsmand til Undervisningsministeriet 21/06/2017: Standardvilkår i aftaler om forskningsbaseret myndighedsbetjening
1330. Folketingets Ombudsmand til Undervisningsministeriet 21/06/2017: Standardvilkår i aftaler om forskningsbaseret myndighedsbetjening og tilsvarende Folketingets Ombudsmand til Miljø- og Fødevareministeriet 21/06/2017: Standardvilkår i aftaler om forskningsbaseret myndighedsbetjening
1331. Folketingets Ombudsmand til Undervisningsministeriet 21/06/2017: Standardvilkår i aftaler om forskningsbaseret myndighedsbetjening og tilsvarende Folketingets Ombudsmand til Miljø- og Fødevareministeriet 21/06/2017: Standardvilkår i aftaler om forskningsbaseret myndighedsbetjening
1332. Vejledning nr. 9472 01/01/ 2007, jf. Personalestyrelsen m.fl.: *God adfærd i det offentlige*, juni 2007, s. 21

forskningsindsatsen kan henføres til fri forskning inden for universitetslovens § 14, stk. 6, 2.pkt., og forskeren efter en konkret vurdering ikke forsker som arbejdstager omfattet af offentligt ansattes ytringsfrihed, må spørgsmål om indskrænkninger i den akademiske ytringsfrihed for at forhindre udspredelse af fortrolige oplysninger fortsat vurderes efter EMRK artikel 10, stk. 2. I EMDs afgørelser om beskyttelse af 'academic freedom' har der ikke indgået spørgsmål om indskrænkninger for at forhindre udspredelse af fortrolige oplysninger. Udgangspunktet for en vurdering må formodes at være de kriterier, som findes i EMDs øvrige praksis om indskrænkninger i ytringsfriheden for at hindre udspredelse af fortrolige oplysninger. I disse sager foretages en vurdering af, om oplysningerne vedrører et emne af offentlig interesse, om oplysningerne er præcise og troværdige, den potentielle skadevirkning af at sprede de fortrolige oplysninger og dertil informantens motiv til at udsprede oplysningerne.¹³³³

9.4.3 Udtalelser inden for eget fagområde

Ytringsfriheden efter grundlovens § 77, betyder at enhver – under ansvar for domstolene – er ”berettiget til på skrift, i tryk og tale at deltage i den offentlige debat og fremsætte personlige meninger og synspunkter”.¹³³⁴ Samtidig betyder § 77, et forbud mod, at offentlige myndigheder indfører censur eller andre forebyggende foranstaltninger. Universitetslovens § 2, stk. 3, 3. pkt., pålægger universitetet ”at tilskynde medarbejderne til at deltage i den offentlige debat.”¹³³⁵ Demokratihensynet bag den fri akademiske debat bærer den akademiske ytringsfrihed og det fremgår af lovmotiverne, at universitetet skal tilskynde medarbejderne til ”aktivt at bidrage til og deltage i den offentlige debat om vigtige samfundsmæssige forhold også i internationale sammenhænge.”¹³³⁶ Herved bidrager medarbejderne jf. lovbemærkningerne ”til at bevare og udfordre samfundets kulturelle og intellektuelle liv og værdier, og de er med til at sikre en fri, saglig og kritisk offentlig debat.”¹³³⁷ Universitetslovens § 2, stk. 3, 3. pkt., indeholder ikke en sondring mellem medarbejdernes udtalelser på egne og på universitetets vegne. For universitetsforskere ville det formodentlig indebære en vanskelig sondring i retsanvendelsen mellem situationer, hvor forskeren udtalte sig som henholdsvis universitetsansat arbejdstager, og som privatperson. Såfremt en universitetsforsker udtaler sig om noget inden for den pågældendes forskningsområde, må udgangspunktet efter § 2, stk. 3, 3. pkt., være, at det ikke sker på egne vegne som privatperson, men som universitetsansat forsker og ytringen vil dermed være beskyttet af den akademiske ytringsfrihed, der tillige er omfattet af universitetets forskningsfrihed § 2, stk. 2.

Der kan med ombudsmandens udtalelse fra juni 2017 lægges til grund, at der ikke kan ske ”begrænsninger i den enkelte forskers ytringsfrihed eller krav om tavshedspligt, der rækker ud over lovgivningens almindelige regler.”¹³³⁸ Spørgsmålet er herefter, om indskrænkninger i den individuelle forskningsfrihed tilsvarende kan indskrænke retten til udtalelser inden for eget fagområde på linje med de almindelige regler, der gælder for offentligt ansattes udtalelser inden for eget fagområde. Det er fastslået gennem praksis, herunder i udtalelser fra Folketingets Ombudsmand,¹³³⁹ ”at hensynet til offentlige myndigheders interne beslutningsproces og funktionsevne i særlige tilfælde kan medføre begrænsninger i

1333. Sandfeld Jakobsen & Schaumburg-Müller: *Medieretten*, 2013, s. 135f

1334. LOV nr 169 af 05/06/1953 Grundloven § 77

1335. LBK nr 261 af 18/03/2015 Universitetslovens § 2, stk. 3, 3. pkt

1336. LSF nr. 125 2002/1 af lov om universiteter, bemærkninger til § 2, stk. 3

1337. LSF nr. 125 2002/1 af lov om universiteter, almindelige bemærkninger

1338. FOU 2017 22/06/2017 Øget klarhed om forskeres ytringsfrihed

1339. Ombudsmanden til Gribskov kommune, 16. januar 2016, jf. Ombudsmanden til Odder kommune, 18. maj 2010

offentligt ansattes frihed til at ytre sig om eget arbejdsområde.”¹³⁴⁰ Det forvaltningsretlige hensyn til en myndigheds interne beslutningsproces og funktionsevne kan således eksempelvis medføre, ”at det kan være ulovligt at referere, hvad nogen har sagt på et møde i forbindelse med, at der er truffet en afgørelse, eller hvad der fremgår af myndighedens interne udkast og indstillinger.”¹³⁴¹ Det hedder i vejledningen for offentligt ansattes ytringsfrihed, at ”man på egne vegne kan deltage i den offentlige debat og fremsætte personlige meninger og synspunkter. Det gælder også emner, der vedrører ens eget arbejdsområde.”¹³⁴² Ledelsen har således kompetence til at fastsætte regler på myndighedens vegne, og til at fastsætte retningslinjer for indholdet af udtalelser, der fremsættes på myndighedens vegne. Denne kompetence skal udfoldes inden for rammerne af Grundlovens § 77, og der må således ikke fastsættes regler om, at der ”forud for en offentliggørelse af ytringer på egne vegne skal indhentes tilladelse. Der må heller ikke lægges andre hindringer i vejen for ytringernes offentliggørelse.”¹³⁴³ Videre fastslås det i vejledningen om offentligt ansattes ytringsfrihed, at ledelsen ikke kan kræve at blive orienteret om ytringer offentligt ansatte fremsætter på egne vegne. Tilsvarende er det udgangspunktet, at offentligt ansatte efter fremsættelse af ytringer på egne vegne, ikke kan pålægges ansvar i anledning af disse ytringer. Beskyttelsen af offentligt ansattes ytringsfrihed gælder således kun, når man som offentligt ansat ytrer sig på egne vegne. Hvis der er risiko for, at offentligheden fejlagtigt vil kunne opfatte en ytring som udtryk for ansættelsesmyndighedens synspunkter, skal man være opmærksom på at ”præcisere, at man ytrer sig på egne vegne.”¹³⁴⁴

Når man skal vurdere, om hensynet til myndighedens interne beslutningsproces og funktionsevne betyder, at ansatte ikke bør udtale sig om et emne, kan man efter 2016-vejledningen lægge vægt på følgende momenter:¹³⁴⁵

- ”Angår ytringen forhold inden for den ansattes eget arbejdsområde?
- Hvilken position har den ansatte i myndigheden, og hvor tæt har den ansatte været på beslutningsprocessen?
- Er ytringen fremsat før eller efter, at en beslutning er truffet?
- Offentligt ansatte har en vidtgående ytringsfrihed til at udtale sig om ressourcspørgsmål, som kan have væsentlig betydning for de fremtidige forhold på arbejdspladsen.
- En offentlig ansat har ret til at fremføre en evt. kritik offentligt uden først at rejse kritikken internt.”¹³⁴⁶

1340. VEJ nr 10062 af 28/10/2016 om offentligt ansattes ytringsfrihed, jf. Betænkning 1553/2015 whistleblowerbetænkningen, s. 77

1341. Betænkning 1553/2015 whistleblowerbetænkningen, s. 77

1342. VEJ nr 10062 af 28/10/2016 om offentligt ansattes ytringsfrihed, erstatter VEJ nr 87 af 14/09/2006 om offentligt ansattes ytringsfrihed, s. 8

1343. VEJ nr 10062 af 28/10/2016 om offentligt ansattes ytringsfrihed, erstatter VEJ nr 87 af 14/09/2006 om offentligt ansattes ytringsfrihed, s. 8

1344. VEJ nr 10062 af 28/10/2016 om offentligt ansattes ytringsfrihed, erstatter VEJ nr 87 af 14/09/2006 om offentligt ansattes ytringsfrihed, s. 10

1345. VEJ nr 10062 af 28/10/2016 om offentligt ansattes ytringsfrihed. I whistleblowerbetænkningen 1553/2015 tager betænkningssudvalgets afstand fra at fremkomme med konkrete retspolitiske forslag og henviser til en ældre formulering af tidligere professor Bent Christensen: ”jeg foretrækker, at afgørelser, der indebærer bare nogenlunde grundlæggende interesseafvejninger i samfundet, træffes af politikere snarere end af dommere” (Christensen, Bent: *Domstolene og lovgivningsmagten*, U1990B.73, s. 83)

1346. VEJ nr 10062 af 28/10/2016 om offentligt ansattes ytringsfrihed, erstatter VEJ nr 87 af 14/09/2006 om offentligt ansattes ytringsfrihed, s. 12f

Det klare udgangspunkt er, at man må sige, hvad man vil, under forudsætning af, at man gør det klart, at man udtaler sig på egne vegne og ikke på myndighedens vegne. Det er også en forudsætning, at man ikke bryder sin tavshedspligt eller udtale sig på en freds- eller ærekrænkende måde, f.eks. ved at fremsætte injurier. Endelig må man ikke udtrykke sig i en ”urimelig grov form eller fremsætte åbenbart urigtige oplysninger om væsentlige forhold inden for ens eget arbejdsområde.”¹³⁴⁷ Denne begrænsning vedrører kun udtalelser om sager inden for ens eget arbejdsområde. Når en forsker udtaler sig inden for sit eget fagområde, kan reglerne om god videnskabelig praksis og videnskabelig uredelighed være relevante. Dernæst indgår det i hensynsafvejningen, hvilken position forskeren har i myndigheden, og hvor tæt forskeren har været på beslutningsprocessen? ”Begrænsningen gælder normalt kun centralt placerede medarbejdere, der har medvirket i beslutningsprocessen. Ansatte med funktioner, der ligger langt fra de politiske og administrative beslutningstagere, og som derfor ikke er eller har været aktivt medvirkende i beslutningsprocessen, vil i almindelighed ikke være underlagt nogen begrænsninger.”¹³⁴⁸ Dermed lægger 2007-vejledningen *God adfærd i det offentlige* op til, at forskere med funktioner, der ligger langt fra de politiske og administrative beslutningstagere, eller som ikke har været aktivt medvirkende i beslutningsprocessen, i almindelighed ikke vil være underlagt nogen begrænsninger i ytringsfriheden. I forlængelse heraf gælder, at den ulovbestemte loyalitetspligt, der består i et ansættelsesforhold, ikke kan medføre yderligere begrænsninger i offentligt ansattes ytringsfrihed, og således heller ikke for forskere omfattet af offentligt ansattes ytringsfrihed.¹³⁴⁹ Et tredje momet i hensynsafvejningen vedrører ytringens kronologi i forhold til den offentlige eller administrative beslutning. Her er det spørgsmålet, om ytringen er fremsat før eller efter, at en beslutning er truffet? Det er ytringens skadevirkning, der her vurderes og det til grundlæggende synspunkt er, at en ytring, der fremsættes offentligt, før eller i nær tidsmæssig sammenhæng med, at en beslutning er truffet, antageligt har større skadevirkning for den interne beslutningsproces end en ytring, der fremsættes længere tid efter, at beslutningen er truffet. Endnu et moment vedrører, at offentligt ansatte har en vidtgående ytringsfrihed til at udtale sig om ressourcespørgsmål, som kan have væsentlig betydning for de fremtidige forhold på arbejdspladsen, herunder nedskæringer. Offentligt ansattes ytringsfrihed kan også indskrænkes af forpligtelser til decorum. Det er således antaget i betænkning nr. 1553/2015, at offentligt ansatte er underlagt det såkaldte decorumkrav, altså ”krav til at agere inden for en normal moralopfattelse”, når de udtaler sig om forhold på deres arbejdsplads.¹³⁵⁰

Spørgsmålet om afbalanceringen af offentligt ansattes ytringsfrihed og kravet om ansattes loyalitet er også behandlet i kodekset for *God adfærd i det offentlige*, hvor det er ”vigtigt at understrege, at den ulovbestemte loyalitetspligt, der består i et ansættelsesforhold, ikke kan medføre yderligere begrænsninger i offentligt ansattes ytringsfrihed.” Det illustreres i adfærdskodekset med følgende eksempel: ”En fængselsfunktionær agter at udtale sig offentligt med kritik af de fysiske rammer i fængslet. Den ansattes chef gør opmærksom på, at kritiske ytringer om forholdene på arbejdsstedet vil

1347. VEJ nr 10062 af 28/10/2016 om offentligt ansattes ytringsfrihed, erstatter VEJ nr 87 af 14/09/2006 om offentligt ansattes ytringsfrihed, s. 7

1348. VEJ nr 10062 af 28/10/2016 om offentligt ansattes ytringsfrihed. I litteraturen er det antaget, at afvejningen i regel fører til, at ”ansatte i stillinger og funktioner af en vis betydning må underlægge sig et krav om at være loyale over for ledelsen.” Se hertil Henrichsen, Carsten: *Moderne Retsvidenskab*, 2001, s. 216, jf. Bent Christensen: *Responsum vedr. offentligt ansattes ytringsfrihed*, 1980, s. 85

1349. VEJ nr 9472 af 01/01/2007 : *God adfærd i det offentlige*, juni 2007, s. 37

1350. Betænkning 1553/2015 whistleblowerbetænkningen, bilag 4: Eksempler på tekstpassager fra udmeldte politikker, vejledninger og personalehåndbøger mv. i den offentlige sektor s 464f, s. 478

blive betragtet som et brud på loyalitetsforpligtelsen over for arbejdsgiveren. Den påtænkte ytring vil være lovlig og vil ikke være et brud på loyalitetspligten.”¹³⁵¹

Spørgsmålet om indskrænkning i den akademiske ytringsfrihed båret af hensyn til myndighedens interne beslutningsproces og funktionsevne har betydning for den forskningsbaserede myndighedsbetjening, der sker inden for rammerne af universitetslovens § 2, stk. 4, og § 33. Dermed er spørgsmålet relevant for de forskningsbaserede opgaver, forskere pålægges at løse efter lovens § 14, stk. 6, 1. pkt. Det underliggende problem er de modstående hensyn, som karakteriserer den akademiske ytringsfrihed, herunder demokratihensynet, der sikrer en fri og åben debat om offentlige anliggender og som skal afbalanceres med ledeshensynet, der sigter på at fastholde en vis fælles optræden udadtil fra de enkelte myndigheders side. Mulige indskrænkninger i den akademiske ytringsfrihed af hensyn til myndighedens interne beslutningsproces og funktionsevne fremgår ikke af lovbemærkninger til § 2, stk. 3, men skal udledes af de spørgsmål og svar,¹³⁵² som under udvalgsbehandlingen af lov om ændring af universitetsloven i 2007, omhandlende dette tema. Af særlig interesse er ministerens svar på en række spørgsmål om akademisk ytringsfrihed for universitetsforskere, der yder forskningsbaseret myndighedsbetjening efter § 2, stk. 4.

I spørgsmål 21 blev ministeren bedt bekræfte, at en universitetsforsker (f.eks. en miljøbiolog på AU) har fri ret til at ytre sig kritisk om en myndighedsopgave, som en sektorforskningsenhed (f.eks. DMU på AU) leverer? Ministeren svarede, at det fremsatte lovforslag ikke indeholder bestemmelser, der ændrer på forskernes ret til at ytre sig. ”Forskerne vil derfor fortsat kunne ytre sig efter samme retningslinier, som gælder for andre offentlige ansatte.” Ministerens svar må forstås derved, at indførelsen af forskningsbaseret myndighedsbetjening efter universitetslovens § 2, stk. 4, ikke ændrer på universitetsforskernes frihed til at ytre sig efter universitetslovens bestemmelser. Dermed må den akademiske ytringsfrihed også anses for at omfatte forskere pålagt opgaver efter § 2, stk. 4. Dette synspunkt modificeres imidlertid af udtalelsen om, at der gælder samme retningslinjer for forskernes ytringsfrihed som for offentligt ansattes ytringsfrihed. Efter § 2, stk. 4, kan universitetet indgå aftaler med fagministerierne om myndighedsbetjening, og i spørgsmål 22 blev ministeren bedt bekræfte, at et ressortministerium ikke kan indføre begrænsninger i forsknings- eller ytringsfrihed i en kontrakt med et universitet? I afkræftende fald skulle ministeren anføre, i hvilke tilfælde forskere kan pålægges tavshedspligt eller lignende. Ministeren svarede, at det fremsatte lovforslag ikke giver hjemmel til at indføre begrænsninger i forsknings- eller ytringsfriheden i en kontrakt. En sådan begrænsning må have hjemmel i anden lovgivning, f.eks. forvaltningslovens § 27.¹³⁵³ Der vil således ikke af universitetslovens bestemmelser, herunder § 14, stk. 6, 1. pkt., kunne udledes hjemmel til at indføre begrænsninger i forsknings- eller ytringsfriheden i en kontrakt. I spørgsmål 23 blev ministeren bedt bekræfte, at et ressortministerium ikke kan indføre særlige kontraktbetingelser eller forbehold som f.eks., at ministeriet skal have ret til at gennemse/rette i en udredning/rapport før offentliggørelsen? Ministeren svarede, at når et dokument overgår fra et universitet til et ressortministerium, vil dokumentet være underlagt bestemmelserne i offentlighedsloven. Der henvises i øvrigt til besvarelsen af spørgsmål 22.

1351. Vejledning nr. 9472 01/01/ 2007: Personalestyrelsen m.fl.: *God adfærd i det offentlige*, juni 2007, s. 16

1352. L 140 Forslag til lov om ændring af universitetsloven, Svar på spørgsmål nr. 21-40 (L 140) stillet af Udvalget for Videnskab og Teknologi den 12. februar 2007.

1353. L 140 Forslag til lov om ændring af universitetsloven, Svar på spørgsmål nr. 21-40 (L 140) stillet af Udvalget for Videnskab og Teknologi den 12. februar 2007.

Ved udmøntning af indgåede aftaler mellem universiteter og myndigheder om udredninger/rapporter skal endvidere iagttages, at udredningen vil være omfattet af aftaleuniversitetets kodeks for god videnskabelig praksis. Forskere, der er omfattet af Københavns Universitets kodeks for god videnskabelig praksis i forskningssamarbejder med eksterne parter, må således ”ikke påtage sig forpligtelser, som indebærer handlinger, der strider mod god videnskabelig praksis” og forskerne skal ”have frihed til at præsentere deres forskning som forskerne vil”.¹³⁵⁴

Ministeren blev herefter i spørgsmål 24 bedt bekræfte, at en forsker frit kan udtale sig efter bedste faglige overbevisning og, at det er ulovligt, hvis en forskningsleder pålægger denne ikke at udtale sig eller at vente med at udtale sig? Ministeren svarede, at lovforslaget ingen ændringer medfører i de gældende vilkår for, hvad en forskningsleder lovligt kan pålægge en forsker. Efter lovbemærkningerne til 2003-universitetslovens § 17, stk. 2, kunne institutlederen udpege viceinstitutledere og forskningsledere, og forskningslederens opgaver er beskrevet i lovbemærkningerne.¹³⁵⁵ Efter ophævelsen af § 17 udledes forskningslederens kompetence af § 14, stk. 6, jf. § 14, stk. 1. Spørgsmålet om forskningslederens kompetence til at pålægge tavshedpligt skal dermed besvares i overensstemmelse med svaret på spørgsmål 22. Tilsvarende gør sig gældende ved besvarelsen af spørgsmål 25, hvor ministeren skulle redegøre for, hvad en forsker skal gøre, hvis en forskningsleder pålægger denne at ændre i en publikation, at udsætte publicering eller at pålægge denne ikke at udtale sig om et konkret forskningstema. Ministeren svarede, at hvis forskningslederen har hjemmel til den pågældende beslutning, så er det forskerens tjenestepligt at rette sig herefter, og foreligger der ikke en sådan hjemmel, har forskeren pligt til at gå til forskningslederens foresatte.¹³⁵⁶ Det klare udgangspunkt må være, at den ulovbestemte tjenestepligt ikke kan bryde forskerens akademiske ytringsfrihed, og det må antages, at der skal stærk hjemmel til for undtagelsesvist at kunne pålægge en forsker at ændre i en publikation, der udføres med hjemmel i § 33. Det kan tænkes at være tilfældet i situationer, som f.eks. hvor universitetet pålægges at sikre, at det retsmedicinske institut til enhver tid er i stand til at udføre de ”særlige opgaver for retsvæsenet m.v. på et niveau, så den faglige kompetence ikke drages i tvivl,” jf. § 2, stk. 2, i bekendtgørelse om retsmedicinske institutter, der er udstedt i medfør af universitetslovens § 33, stk. 1.¹³⁵⁷ Om der foreligger den nødvendige stærke hjemmel til at gennembyde forskerens ytringsfrihed må bero på konkret vurdering.

Det er fastslået i retspraksis fra EMD, at den akademiske ytringsfrihed indeholder en udvidet frihed til at udtale sig om universitetets organisering, der “comprises the academics' freedom to express freely their opinion about the institution or system in which they work”.¹³⁵⁸ Endelig pointeres det som et moment

1354. Københavns Universitets kodeks for god videnskabelig praksis i forskningssamarbejder med eksterne parter, 06/10/2016

1355. LSF nr. 125 2002/1 af lov om universiteter, bemærkninger til § 17, stk. 2: ”Forskningsledere varetager og koordinerer fx deltagelsen i større, tværgående forskningsprojekter og -programmer, som instituttet enten har ansvaret for eller er involveret i. Forskningsledere kan blandt andet have til opgave dels at varetage de praktiske forhold i forbindelse med instituttets forskeruddannelser og eventuelle forskerskoler, dels at stimulere kreativiteten, samarbejdet og den faglige udvikling af instituttets forskningsmiljø, koordinere større forskningssatsninger og -projekter samt forskningsansøgninger. Institutlederen er ansvarlig for, at forskningsledere får de bedst mulige rammer til at styrke instituttets forskningsaktiviteter.”

1356. L 140 Forslag til lov om ændring af universitetsloven, Svar på spørgsmål nr. 21-40 (L 140) stillet af Udvalget for Videnskab og Teknologi den 12. februar 2007.

1357. BEK nr 970 af 25/09/2009 om retsmedicinske institutter ved Københavns Universitet, Aarhus Universitet og Syddansk Universitet, § 2, stk. 1 og stk. 2

1358. Sorguç mod Tyrkiet, no. 17089/03, præmis 35

ved hensynsafvejningen, at forskere som offentligt ansatte har ret til at fremføre en evt. kritik offentligt uden først at rejse kritikken internt.”¹³⁵⁹

Antagelsen om, at jo større forskningsfrihed i indsatsen, der ligger til grund for informationen, jo bredere beskyttelse af den akademiske ytringsfrihed tildeles informationen, inddrages også ved fortolkning af indskrænkninger i den akademiske ytringsfrihed, som følge af loyalitetspligten. Udgangspunktet ved fortolkningen er, at jo mindre forskningsfrihed i indsatsen, der ligger til grund for informationen, jo smallere beskyttelse af den akademiske ytringsfrihed og dermed vægtigere hensyn til myndighedens interne beslutningsproces og funktionsevne. Det skal bemærkes, at indskrænkninger i den akademiske ytringsfrihed fører retstilstanden tilbage til offentligt ansattes udstrakte ytringsfrihed og eventuelt til indskrænkninger heri.

Det er overladt til universiteternes ledelsesret at foretage hensynsafvejningen. Ombudsmanden har i FOB 2005.385 udtalt, at på baggrund af loyalitetspligten ligger det ”inden for ledelsesrettens rammer at stille krav om loyal adfærd over for kolleger i forbindelse med faglig kritik, herunder krav til sprogbrugen og til information, inden kritik fremsættes offentligt.”¹³⁶⁰ Ved hensynsafvejningen bør det iagttages, at efter indførelsen af forskningsbaseret myndighedsbetjening ved lov af 2007,¹³⁶¹ er det ved efterfølgende ændring af universitetsloven i 2011 blevet tydeliggjort, at universitetet skal værne om den enkeltes forskningsfrihed.¹³⁶² Ved eventuel sanktionering på grund af følgevirkninger skal ledelsen have sig det vægtige hensyn til offentligt ansattes ytringsfrihed for øje.¹³⁶³ Der synes således at være et øget fokus på at offentligt ansatte, herunder universitetsforskere benytter deres udstrakte ytringsfrihed til at deltage i den offentlige debat. Ombudsmanden følger universitetsansatte forskeres ytringsfrihed, og gennemgangen af en række sager om forskeres ytringsfrihed i betænkning 1553/2015 efterlader indtrykket af, at de konkrete afvejninger, hvor lovligt fremsatte ytringer,” der ikke i sig selv kan føre til afskedigelse eller andre former for direkte eller indirekte sanktionering – som f.eks. ændring af den ansattes arbejdsområde, eller at den ansatte ikke tilgodeses i forbindelse med tildeling af løntillæg”¹³⁶⁴ – har ført til anvendelse af sanktionerende ledelsesinstrumenter. Sanktionerne har været begrundet i, at følgevirkningerne af den lovlige ytring – f.eks. samarbejdsvanskeligheder – er af en så alvorlig karakter, at det kan danne grundlag for, at ledelsen gør brug af de nævnte reaktioner over for den offentligt ansatte.

I den såkaldte Koldau-sag havde en professor i et debatindlæg kritiseret det faglige niveau på det institut, hvor hun selv var ansat.¹³⁶⁵ Herfor gav Aarhus Universitet hende en advarsel, hvorefter ombudsmanden gik ind i sagen og bad om at låne sagens akter samt universitetets kommentarer til sagen, da sagen efter ombudsmandens umiddelbare opfattelse rejste væsentlige principielle spørgsmål om offentligt ansattes

1359. VEJ nr 10062 af 28/10/2016 om offentligt ansattes ytringsfrihed, erstatter VEJ nr 87 af 14/09/2006 om offentligt ansattes ytringsfrihed, s. 12f

1360. Gammeltoft-Hansen, Hans m.fl.: *Forvaltningsret*, 2. udg., 2002, s. 189

1361. L 140 Forslag til lov om ændring af universitetsloven, Svar på spørgsmål nr. 21-40 (L 140) stillet af Udvalget for Videnskab og Teknologi den 12. februar 2007.

1362. LOV nr 634 af 14/06/2011 af universitetsloven, § 2, stk. 2, 2.pkt., jf. LBK nr 261 af 18/03/2015 af universitetsloven, § 2, stk. 2, 2. pkt.

1363. VEJ nr 10062 af 28/10/2016 om offentligt ansattes ytringsfrihed, jf. Inden for det seneste tiår er to betænkninger nr. 1472/2006 og nr. 1553/2015 udarbejdet om offentligt ansattes ytringsfrihed og genudgivelsen af vejledningen indgår i bestræbelserne på at fremme, at ”offentligt ansatte benytter deres adgang til at deltage i den offentlige debat, ved at både ansatte og ledere er klar over omfanget af de ansattes ret til at ytre sig.”

1364. betænkning 1553/2015, s. 391

1365. Efter at have forladt Aarhus Universitet har Linda Koldau udgivet den dokumentariske roman: *Janteuniversitetet – episoder fra livet bag murene*, 2013

ytringsfrihed.¹³⁶⁶ Efterfølgende indgik sagens parter forlig og professoren opsagde sin stilling. På det grundlag standsede ombudsmanden sin undersøgelse af sagen, men understregede samtidig vigtigheden af principperne om offentligt ansattes ytringsfrihed, og tilkendegav over for universitetet, at han også fremover vil have stor fokus på sager om ytringsfrihed for offentligt ansatte, herunder universitetsansatte forskere”.¹³⁶⁷ Sagen er omtalt i betænkning 1553/2015,¹³⁶⁸ med bemærkninger til sagen fra Finansministeriet. ”Referatet af sagen efterlader det indtryk af sagen, at medarbejderen fik en advarsel på grundlag af sine ytringer i pressen, hvilket universitetet bestrider. Sagen handler efter universitetets vurdering om samarbejdsvanskeligheder. Konkret var der tale om, at professoren fik en advarsel på grund af betydelige samarbejdsvanskeligheder i forhold til både kollegaer og studerende. Universitetet bestrider endvidere, at professoren var blevet påbudt ikke at udtale sig offentligt. Universitetet havde netop oplyst professoren om, at vedkommendes ytringsfrihed blev respekteret.”¹³⁶⁹

I samme betænkning er ligeledes omtalt en sag, hvor en forsker ansat ved et miljøundersøgelsesinstitut skrev et kritisk læserbrev om et konkret samarbejde, instituttet var involveret i. ”Forskeren blev indkaldt til samtale med direktøren, hvor hun fik en mundtlig advarsel. Forskeren blev under den nævnte samtale oplyst om, at hun ikke burde have ladet data, som var tilvejebragt ved en overtrædelse af instituttets interne regler (forskeren havde anvendt mailsystemet til en privat undersøgelse) indgå i forskerens åbne brev til ledelsen. Samtidig oplyste ledelsen, at det åbne brev var formuleret på en måde, der efterlod det indtryk, at forskeren udtalte sig på universitetets vegne og ikke på egne vegne. Endeligt præciserede ledelsen, at alle medarbejdere havde ret til at ytre sig som privatpersoner i overensstemmelse med instituttets formidlingspolitik. Ifølge universitetet er det endvidere ikke korrekt, at årsagen til, at den påtænkte advarsel ikke blev effektueret, var at forskerens faglige organisation gik ind i sagen. Beslutningen om ikke at give advarslen blev derimod truffet fordi forskeren havde ændret sine udtalelser, således at det tydeligere fremgik, at hun fremsatte udtalelserne på egne vegne.”¹³⁷⁰

Inden for rammerne af offentligt ansattes ytringsfrihed har forskere en såkaldt meddeleret. Denne meddeleret er i betænkning 1472/2006 defineret ved, at forskerne har ”ret til at give pressen og andre eksterne parter oplysninger i tilfælde, hvor der kan være spørgsmål om ulovlig forvaltning eller anden uredelighed i den offentlige forvaltning.”¹³⁷¹ I betænkning 1553/2015 er omtalt en sag, hvor ”en forsker ansat ved en uddannelsesinstitution udtalte sig kritisk til pressen om arbejdsmiljøet på instituttet, og blev efterfølgende indkaldt til et møde med ledelsen. Ledelsen mente ikke, at der var nogen tillid tilbage mellem instituttets leder og forskeren, som på nogen måde kunne danne grundlag for et fortsat samarbejde. Forskeren kunne ifølge ledelsen derfor ikke længere arbejde på instituttet, og blev derfor forflyttet (Infomedia). Finansministeriet bemærker, at sagen angår en forsker, der på baggrund af en trivselsundersøgelse udtalte sig kritisk til pressen om arbejdsforholdene på et institut. Uddannelses- og Forskningsministeriet har oplyst, at ledelsen besluttede ikke at forflytte forskeren på baggrund af et sidste

-
1366. Folketingets Ombudsmand brev til Aarhus Universitet Vedr. Universitetets j.nr. AU- 2012-249-015; Linda Koldau, 12. maj 2012
1367. Folketingets Ombudsmand dok. nr. 12/00867-43/UL,jf. Folketingets Ombudsmand: Koldau-sag endt med forlig, 20. maj 2012
1368. Betænkning 1553/2015, Bilag 3 Referater af konkrete sager fordelt på sektorer mv, .s. 449
1369. Betænkning 1553/2015, Bilag 3 Referater af konkrete sager fordelt på sektorer mv, s. 449
1370. Betænkning 1553/2015, Bilag 3 Referater af konkrete sager fordelt på sektorer mv. s. 449
1371. Betænkning 1553/2015, s. 17

møde i sagen mellem forskeren og ledelsen, hvor det blev aftalt at slå en streg over hændelsen. Forskeren har siden arbejdet uden afbrydelse på samme institut.”¹³⁷²

I kapitel 8 argumenteredes for, at en fortolkning af universitetsansatte forskere som arbejdstagere ligger til grund for universitetslovens præcisering af den enkeltes forskningsfrihed § 14, stk. 6, 2. pkt.¹³⁷³ Følgen af, at princippet om fri forskerdreven forskning – inden for det innovationsdrevne forskningsparadigme, der præger lovgivningen - ikke antages at omfatte forskerens yringsfrihed, kan være en mindre stærk beskyttelse af forskerens yringsfrihed end inden for en traditionel akademisk og menneskeretlig kontekst, hvor værnet af yringsfriheden anerkendes som en del af universitetets forpligtelser efter § 2, stk. 2, 2. pkt. og § 2, stk. 3, 3. pkt. Formodningen understøttes af den såkaldte Koldau-sag, hvor universitetsledelsen angiveligt håndterede en sag om en professors yringsfrihed, ud fra ”de forpligtelser som følger af et ansættelsesforhold.”¹³⁷⁴ Ombudsmanden har med en utalelse fra juni 2017 bidraget til at øge klarheden om forskeres yringsfrihed og heri fastslået, at ”forskere på danske universiteter må gerne udtale sig som privatpersoner i den offentlige debat. Også på områder, hvor de har leveret forskning til offentlige myndigheder”.¹³⁷⁵

Eksemplerne fra Ombudsmandens praksis giver anledning til overvejelser i lyset af praksis fra Den Europæiske Menneskerettighedsdomstol i sager, hvor det lovlige formål bag indgreb i den akademiske yringsfrihed er hensynet til ”andres gode navn og rygte eller rettigheder.”¹³⁷⁶ Den enkelte forskers yringsfrihed understøttes af universitetets integritetsværn, fordi integritetsværnet beskytter universitetets videnskabelige personale og deres individuelle forskningsfrihed, herunder ret til deltagelse i fri akademisk debat. En afgrænsning af forskeres udtalelser på egne vegne inden for eget fagområde og udtalelser på universitetets vegne er vanskelig, og en sondring mellem udtalelser, der falder inden for § 14, stk. 6, 1. pkt., og udtalelser med udspring i § 14, stk. 6, 2. pkt., samt situationer, hvor udtalelsen er omfattet af forskerens privatliv vanskelig gennemførlig for forskere, der i overensstemmelse med § 14, stk. 6, 4. pkt. forsker frit inden for det forskningsområde, hvor forskeren samtidig er pålagt opgaver efter § 14, stk. 6, 1. pkt. Det fremgår allerede af bemærkningerne i forslaget til forskerpatentloven, at det for universitetsansatte forskere, der ikke er omfattet af tjenestetidsaftaler og regler om mødepligt, kan være vanskeligt i praksis at fastslå, om en opfindelse er frembragt i eller uden for ansættelsesforholdet. I tvivlstilfælde vedrørende forskerpatentlovens § 5, påhviler bevisbyrden den part, der ønsker at gøre krav på retten til opfindelsen, og det anbefales forlods at indgå aftaler for at undgå tvivl om rettighederne til opfindelser gjort uden for ansættelsesforholdet.¹³⁷⁷ Det må antages, at forskere, der er pålagt opgaver efter § 14, stk. 6, 1. pkt., jf. § 2, stk. 4, kan fremsætte egne udtalelser i overensstemmelse med ophavsretslovens § 22, om citater fra et offentliggjort værk i overensstemmelse med god skik og i det omfang, som betinges af formålet.

Den nationale regulering af akademisk yringsfrihed i universitetsloven skal fortolkes i lyset af EMRK artikel 10. Ovenfor i kapitel 3 er det beskrevet, hvordan beskyttelsesområdet for den akademiske yringsfrihed de seneste år er udviklet i Menneskerettighedsdomstolens praksis om EMRK artikel 10. I

1372. Betænkning 1553/2015, Bilag 3 Referater af konkrete sager fordelt på sektorer mv., s. 449

1373. Jf. afsnit 6.5.2

1374. BEK nr 242 af 13/03/2012 om ansættelse af videnskabeligt personale ved universiteter, § 2

1375. FOU 22. juni 2017 Øget klarhed om forskeres yringsfrihed

1376. EMRK artikel 10, stk. 2

1377. LFF nr. 93 18/11/1998 af Forslag til Lov om opfindelser ved universiteter og sektorforskningsinstitutioner, bemærkninger til § 5

den ledende dom om akademisk frihed, *Sorguç mod Tyrkiet*, 2009 understreges ”the importance of academic freedom, which “comprises the academics’ freedom to express freely their opinion about the institution or system in which they work and freedom to distribute knowledge and truth without restriction.”¹³⁷⁸ Betydningen af akademisk frihed og akademisk forskning er gentagne gange understreget i konventionspraksis og hertil føjede Den Europæiske Menneskerettighedsdomstol i 2014 i sagen *Mustafa Erdoğan mod Tyrkiet*, 2014, en uddybning af den akademiske ytringsfriheds rækkevidde under artikel 10: “academic freedom in research and in training should guarantee freedom of expression and of action, freedom to disseminate information and freedom to conduct research and distribute knowledge and truth without restriction [...] This freedom, however, is not restricted to academic or scientific research, but also extends to the academics’ freedom to express freely their views and opinions, even if controversial or unpopular, in the areas of their research, professional expertise and competence.”¹³⁷⁹ I sagen *Hertel mod Schweiz*, 1998 har EMD fastslået, at forskeres ideer og synspunkter kan være kontroversielle og upopulære, men har samtidig understreget, at friheden til at ytre dem er ekstrem vigtig.

I *Kharlamov mod Rusland*, 2015 fandt Retten, at diskussion omkring disse spørgsmål faldt inden for rammerne af det akademiske liv og selvstyre. Debatten havde været offentlig og professorens ytringer vedrørte spørgsmål af almen interesse, som professoren havde været berettiget til at formidle til sine kolleger. Der var ingen tegn på, at de nationale domstole havde udført en afvejning mellem behovet for at beskytte universitetets omdømme og ansøgerens ret til at videregive oplysninger om spørgsmål af almen interesse vedrørende tilrettelæggelsen af det akademiske liv. De nationale myndigheder havde også undladt at tage hensyn til, at en institutions ’værdighed’ ikke kunne sidestilles med den menneskelige værdighed.¹³⁸⁰ Retten udtalte, at når beskyttelsen af universitetets institutionelle autonomi bæres af ideelle hensyn til universitetets omdømme har beskyttelsen ikke nødvendigvis samme styrke, som den tilsvarende beskyttelse af videnskabelige medarbejdere på grundlag af privat- og personlighedshensyn: “The Court considers that the protection of the University’s authority is a mere institutional interest of the University, that is, a consideration not necessarily of the same strength as “the protection of the reputation or rights of others” within the meaning of Article 10 § 2 (see *Uj v. Hungary*, no. 23954/10, § 22, 19 July 2011).”¹³⁸¹

Ombudsmanden har i en udtalelse i januar 2017 taget stilling til den seneste vejledning om offentligt ansattes ytringsfrihed, og ”Justitsministeriets vejledning indeholder efter min opfattelse en dækkende gengivelse af gældende ret på området. Myndighederne har således ikke mulighed for at skærpe kravene til offentligt ansatte, der ytrer sig offentligt, i forhold til hvad der fremgår af vejledningen.¹³⁸² I den konkrete sag havde en seniorjobber i en kommune skrevet nogle kommentarer på Facebook til en artikel om fratrædelsesgodtgørelser til kommunaldirektører. I en af kommentarerne beskrev seniorjobberen bl.a. kommunens direktør som ”en person, der måske ikke har sandhed som sin største spidskompetence”. Kommunen gav medarbejderen en advarsel med henvisning til, at det er et almindeligt ansættelsesretligt princip, at offentligt ansatte har pligt til både internt og eksternt at udvise loyalitet over for arbejdsgiveren. Ombudsmanden bemærkede, at det er understreget i Justitsministeriets vejledning, at der heller ikke under henvisning til loyalitetsforpligtelsen mellem en ansat og dennes arbejdsplads kan

1378. *Sorguç mod Tyrkiet*, no. 17089/03, pr. 34-35

1379. *Mustafa Erdoğan and Others mod Tyrkiet*, nos. 346/04 og 39779/04 40, 27.maj 2014

1380. European Court of Human Rights: Information Note on the Court’s case-law. October 2015, s. 40

1381. *Kharlamov mod Rusland* nr. 27447/07 8 /10/2015, præmis 29

1382. Ombudsmanden: Grov kommentar overskred grænserne for offentligt ansattes ytringsfrihed – loyalitetspligt ikke relevant, 2017-1 sag nr. 16/02693, 11/01/2017

pålægges offentligt ansatte andre begrænsninger i deres ytringsfrihed end dem, der er beskrevet i vejledningen, og opsummerede: ”En myndighed, der overvejer, om der er grundlag for at reagere over for en ansats offentlige ytringer, skal derfor alene vurdere, om ytringerne overskrider de udtrykkelige begrænsninger, der gælder for offentligt ansattes ytringsfrihed – f.eks. om ytringen er urimelig grov.”¹³⁸³ Gældende ret åbner således ikke mulighed for herudover at inddrage betragtninger om illoyalitet, og en sådan inddragelse vil formentlig let kunne føre til en forkert bedømmelse af lovlige ytringer.”¹³⁸⁴ I den konkrete sag konkluderede Ombudsmanden, at kommentaren var urimelig grov og derfor overskred grænserne for offentligt ansattes ytringsfrihed.

En gennemgang i betænkning 1553/2015 af EMDs praksis i sager om krænkelse af EMRK i situationer, hvor offentligt ansattes ytringer om ulovligheder eller uregelmæssigheder på arbejdspladsen er blevet sanktioneret, sammenfattes ved, at EMD oprindeligt har indtaget en ”meget forsigtig holdning til spørgsmålet om offentligt ansattes ytringsfrihed, men nyere praksis har udviklet sig i retning af en stigende beskyttelse af offentligt ansattes ytringsfrihed.”¹³⁸⁵ Sagen Guja mod Moldova, 2008, kan inddrages ved klarlæggelsen af EMDs afbalancering af loyalitetsforpligtelsens indvirkning på ytringsfriheden for universitetsforskere, der er beskæftiget med forskningsbaseret myndighedsbetjening. Sagen angik en pressechef hos rigsadvokaten, der blev afskediget efter at have videregivet to breve til pressen, og gengives således i betænkningen:

”EMD anførte indledningsvis med henvisning til Storkammerets afgørelse i Vogt mod Tyskland, 1996¹³⁸⁶ at offentligt ansatte er underlagt en loyalitets-, tilbageholdenheds- og diskretionsforpligtelse over for deres arbejdsgiver. Dette gjaldt navnlig højere embedsmænd, hvis opgave det er loyalt at bistå regeringen med at udøve sine funktioner, og som ofte har adgang til information, som regeringen af legitime årsager ønsker hemmeligholdt (præmis 70 og 71). EMD anførte på den anden side, at højere embedsmænd kan få kendskab til interne oplysninger, herunder fortrolige oplysninger, som offentligheden kan have en stærk samfundsmæssig interesse i at få kendskab til. På den baggrund bør ytringer fra højere embedsmænd – og andre ansatte i den offentlige sektor – om ulovligheder eller uregelmæssigheder på arbejdspladsen i visse tilfælde beskyttes, navnlig hvor der kun er en lille gruppe af personer, der har kendskab til forholdene (præmis 72). Set i lyset af den ansattes diskretionsforpligtelse, bør sådanne ytringer dog i første omgang ske i form af indberetninger til vedkommendes overordnede eller anden kompetent myndighed. Kun i tilfælde hvor dette ikke kan lade sig gøre (eller må antages at være utjenligt), kan den ansatte som en sidste udvej vælge offentliggørelse (præmis 73). EMD fastslog efter en samlet vurdering krænkelse af artikel 10. EMD lagde i den forbindelse navnlig vægt på, at pressechefen i den konkrete særlige situation ikke havde haft andre effektive muligheder for at rapportere om forholdene end at gå til offentligheden, idet rigsadvokaten lod til at have givet efter for det politiske pres, og national ret ikke indeholdt andre rapporteringsmuligheder, at pressechefens ytringer angik meget vigtige samfundsanliggender, herunder magtfordeling, magtmisbrug fra en højtstående politiker og regeringens holdning til politibrutalitet, at pressechefen handlede i god tro med henblik på at bekæmpe korrupsion og ikke ud fra personlige motiver, og at der var tale om en meget hård sanktion i den konkrete sag – afskedigelse.”¹³⁸⁷

-
1383. Ombudsmanden fastslår på baggrund af en gennemgang af praksis, at det altid afhænger af en konkret og samlet vurdering af de nærmere omstændigheder i sagen, om en ytring er urimelig grov. Ved vurderingen indgår bl.a. ytringens ordlyd og meningsindhold ophavsret samt den kontekst, som ytringen er fremsat i.
1384. Ombudsmanden: Grov kommentar overskred grænserne for offentligt ansattes ytringsfrihed – loyalitetspligt ikke relevant, 2017-1 sag nr. 16/02693, 11/01/2017
1385. Betænkning 1553/2015 Whistleblowerbetænkningen, afsnit 3.1.4.8
1386. VOGT mod Tyskland Application no. 17851/91, Storkammerets afgørelse 02/09/1996
1387. Betænkning 1553/2015 *Om offentligt ansattes ytringsfrihed og whistleblowerordninger*, s. 109f

Det er antaget i vejledningen *God adfærd i det offentlige*, at denne begrænsning i offentligt ansattes ytringsfrihed normalt alene gælder for centrale medarbejdere, der er placeret tæt på beslutningsprocessen.¹³⁸⁸ Ved vurderingen vil det kunne være af betydning, om ytringen fremsættes før eller efter, at en beslutning er truffet. Således kan en ytring, der fremsættes offentligt, før eller i nær tidsmæssig sammenhæng med, at en beslutning er truffet, have en større skadevirkning for den interne beslutningsproces end en ytring, der fremsættes længere tid efter, at beslutningen er truffet. Begrænsningen vil dermed navnlig have betydning for ansatte med nær tilknytning til de enkelte myndigheders ledelse, og vil således ikke omfatte offentligt ansatte, hvis funktioner ligger langt fra de politiske og administrative beslutningstagere. Hertil kommer, at offentligt ansatte har en ”vidtgående frihed til at udtale sig om ressourcspørgsmål, som kan have væsentlig betydning for de fremtidige forhold på arbejdspladsen, f.eks. nedskæringer.”¹³⁸⁹

”Forskere på danske universiteter må gerne udtale sig som privatpersoner i den offentlige debat. Også på områder, hvor de har leveret forskning til offentlige myndigheder.”¹³⁹⁰ Med denne udtalelse har ombudsmanden i sommeren 2017 gjort det klart, at det samfundsmæssige demokratihensyn indgår med vægt i den enkelte forskers ytringsfrihed ved myndighedsbetjening. Det er ombudsmandens vurdering at for både den enkelte forsker og informationsniveauet i vores samfund ”at den enkelte forskers ytringsfrihed ikke begrænses, idet han ”understreger vigtigheden af, at forskerne med deres særlige viden inden for deres arbejdsområde kan bidrage til den offentlige debat”.¹³⁹¹

EMD har tilsvarende udtalt, at der for ”visse grupper af offentligt ansatte gælder henholdsvis særlige begrænsninger og særlige udvidelser i deres ytringsfrihed som følge af, at loyalitets-, tilbageholdenheds- og diskretionsforpligtelsen må fortolkes i lyset af de konkrete pligter og opgaver, den enkelte stilling indebærer.”¹³⁹² Efter EMDs faste praksis er akademisk ytringsfrihed en sådan udvidet ytringsfrihed: ”This freedom, however, is not restricted to academic or scientific research, but also extends to the academics’ freedom to express freely their views and opinions, even if controversial or unpopular, in the areas of their research, professional expertise and competence. This may include an examination of the functioning of public institutions in a given political system, and a criticism thereof.”¹³⁹³

Ved beskyttelsen af ytrings- og informationsfriheden efter artikel 10, indgår i EMDs praksis en sondring mellem værdidomme ’value judgments’ og fakta ’statements of facts.’ Udgangspunktet er, at udtalelser om emner af offentlig interesse skal kunne debatteres, mens værdidomme, der ikke kan underbygges af fakta, ikke er beskyttelsesværdige. Sondringen er ikke knivskarp, men måske snarere udtryk for en graduering, hvor kravet til det faktuelle grundlag stiger i takt med at påstandene specificeres og individualiseres. Sondringen nok mindre let håndterbar end EMD syntes at mene i tidligere afgørelser.¹³⁹⁴ I *Sorguç mod Tyrkiet*, 2009 udgjorde udtalelser om et universitets procedurer for ansættelse af eksterne lektorer value judgement om et vigtigt offentligt emne, og de værdiladede udsagn baserede på personlige

1388. Vejledning nr. 9472 01/01/ 2007: jf. Personalestyrelsen m.fl.: *God adfærd i det offentlige*, juni 2007, s. 15

1389. Vejledning nr. 9472 01/01/ 2007: jf. Personalestyrelsen m.fl.: *God adfærd i det offentlige*, juni 2007, s. 15

1390. FOU 22. juni 2017 Øget klarhed om forskeres ytringsfrihed

1391. FOU 22. juni 2017 Øget klarhed om forskeres ytringsfrihed

1392. Betænkning 1553/2015 *Om offentligt ansattes ytringsfrihed og whistleblowerordninger* s. 1113

1393. Mustafa Erdoğan m.fl. mod Tyrkiet, 2014, præmis 41

1394. Sandfeld Jakobsen & Schaumburg-Müller: *Medieretten*, 2013, s. 103f

erfaringer og information var “already known in academic circles.”¹³⁹⁵ Akademikerens ytringsfrihed var hermed krænket, da EMD fandt, at den nationale ret havde “attached greater importance to the reputation of an unnamed person than to the freedom of expression that should normally be enjoyed by an academic in a public debate”,¹³⁹⁶ og henviste til definitionen af akademisk frihed i Recommendation 1762 (2006), jf. Magna Charta.

9.4.4 Freds- og ærekrænkende udtalelser

Den almindelige ytringsfrihed indskrænker alle borgeres, også offentligt ansatte forskeres, ytringsfrihed af forbuddet mod at udtale sig på en freds- og ærekrænkende måde, eksempelvis ved videregivelse af oplysninger om en anden persons rent private forhold eller fremsættelse af injurierende udtalelser, der er strafbare efter straffelovens kapitel 27. Spørgsmålet om universitetsforskernes freds- og ærekrænkende udtalelser behandles i praksis og i litteraturen¹³⁹⁷ inden for rammerne af den veletablerede retsstilling, der gælder for pressens ytringsfrihed efter artikel 10.¹³⁹⁸ Det følger af EMDs praksis, at der i situationer, hvor rettigheder efter artikel 10 og artikel 8 kolliderer, skal foretages en afvejning af på den ene side hensynet til ytringsfriheden efter artikel 10 og på den anden side hensynet til beskyttelsen af en persons omdømme efter artikel 8.

U2015.3106H vedrører en privat straffesag mellem journalisten, Jørgen Dragsdahl, og historikeren Bent Jensen m.fl., om en universitetsforskernes fremsættelse af en række ærekrænkende udtalelser i dagspressen.¹³⁹⁹ Sagen har i Danmark været behandlet ved Retten i Svendborg, Østre Landsret og Højesteret og er indbragt for Den Europæiske Menneskerettighedsdomstol. I U2015.3106H afgjorde Højesteret, at historikerens ytringer i form af ærekrænkende sigtelser om et strafbart forhold ikke var berettigede efter straffelovens § 267, jf. § 269, stk. 1, således som disse bestemmelser skal forstås i lyset af EMRK artikel 8 og 10, idet Højesteret ved vurderingen af den beskyttelse, der tilkommer Dragsdahl efter artikel 8, tillægger det ”særlig vægt, at han er blevet beskyldt for strafbart forhold, efter at PET havde besluttet, at der ikke var grundlag for at afgive indstilling om tiltalerejsning”.¹⁴⁰⁰ Ved retten i første og retten i anden instans er det indgået i vurderingen, at Bent Jensen har udtalt sig som universitetshistoriker, og i nærværende fremstilling påkalder Østre Landsrets dom sig interesse ved argumentationens lighedstræk med EMDs senere vurdering af akademisk ytringsfrihed i sagen Mustafa Erdoğan m.fl. mod Tyrkiet, 2014.¹⁴⁰¹ Af disse grunde skal sagen Dragsdahl mod Bent Jensen her behandles nærmere som led i vurderingen af den akademiske ytringsfriheds rækkevidde i sager om freds- og ærekrænkelser.

Det retlige grundlag for Bent Jensens forskning tager afsæt i en forespørgsel til statsministeren i marts 2003 om undersøgelser af indre danske konflikter under den kolde krig. Det fører til vedtagelse nr. V39 af

1395. Sorğuç mod Tyrkiet, no. 17089/03, 23.juni 2009, præmis 32

1396. Sorğuç mod Tyrkiet, no. 17089/03, pr. 34-35

1397. Vedsted-Hansen, Jens: *Forskerytringer og integritetsværn*, in Clausen, Dalberg-Larsen ,m.fl (red.) *Ikke kun retsfilosofi: Festskrift til Sten Schaumburg-Müller*, 2016, s. 415-433

1398. Sandfeld Jakobsen & Schaumburg-Müller: *Medieretten*, 2013, s. 120-134

1399. De omtvistede ytringer i sagen for Højesteret er offentliggjort i avisen Jyllands-Posten i perioden 14. januar 2007 – 7. februar 2007, en enkelt udtalelse i Weekendavisen den 9. februar 2007 samt tre udtalelser til avisen Information dateret 3. maj 2008

1400. U2015.3106H

1401. Dommer Jon Fridrik Kjølbro har som landsdommer deltaget i Østre Landsrets dom i sagen Jørgen Dragsdahl mod Bent Jensen afsagt den 25. oktober 2013, og som dansk dommer ved Den Europæiske Menneskerettighedsdomstol deltaget i rettens afgørelse i sagen Mustafa Erdoğan m.fl. mod Tyrkiet, 2014

21. marts 2003 om forskeres adgang til materiale om den kolde krig: ”Folketinget udtrykker ønske om, at der skal være størst mulig åbenhed om, hvad der foregik under den kolde krig. Folketinget noterer med tilfredshed, at regeringen vil sikre størst mulig åbenhed med hensyn til adgangen til statens arkivmateriale om den kolde krig, således at andre forskere behandles på lige fod med forskerne under Institut for Internationale Studier i forbindelse med anmodninger om arkivadgang og aktindsigt.”¹⁴⁰² Vedtagelsen udmøntedes efterfølgende i en forskningsbevilling således, at der blandt nye forskningsinitiativer på finansloven for 2004 ”afsættes [...] 2 mio. kr. i henholdsvis 2004 og 2005 til styrkelse af forskningen i de indre danske konflikter under Den Kolde Krig. Bevillingen afsættes til Syddansk Universitet”.¹⁴⁰³ I januar 2007 oplyste ministeren som svar på et §20-spørgsmål om politisk planlagt forskning, at ”Professor Bent Jensen er tiltrådt som leder af Center til forskning om Danmark under den kolde krig den 1. februar 2007. Den forskning, han har udført indtil nu, er sket i forbindelse med hans stilling som professor på Syddansk Universitet.”¹⁴⁰⁴ Forskningen er således antageligt – uanset der er tale om politisk prioriteret strategisk forskning – udført inden for rammerne af universitetslovens § 14, stk. 6, 2. pkt., jf. § 19.

I en række artikler i dagspressen omtaler Bent Jensen Jørgen Dragsdahl som KGB-agent, og i samme artikler bruges udtryk som ”føringsofficer”, ”konspirative møder” og ”lyssky kontakter”, ligesom Bent Jensen fremkommer med oplysninger om, at Dragsdahl har modtaget penge fra KGB, at han har leveret oplysninger til KGB, og at han har ”bedrevet kampagnejournalistik på basis af falske dokumenter fremstillet af KGB.”¹⁴⁰⁵ Domstolene skal i sagen tage stilling til, om det er nødvendigt i et demokratisk samfund at indskrænke historikerens ytringsfrihed ved at dømme ham efter straffeloven § 267, idet § 267 bestemmer, at ”den, som krænker en andens ære ved fornærmelige ord eller handlinger eller ved at fremsætte eller udbrede sigtelser for et forhold, der er egnet til at nedsætte den fornærmede i medborgeres agtelse, straffes med bøde eller fængsel indtil 4 måneder.”¹⁴⁰⁶ Reglen modificeres dog af § 269, der siger, at en sigtelse er straffri, når dens sandhed bevises, såvel som når den, der i god tro fremsætter sigtelsen, har været forpligtet til at udtale sig eller har handlet til berettiget varetagelse af åbenbar almeninteresse eller af eget eller andres tarv. Efter stk. 2, kan straf bortfalde, når der oplyses omstændigheder, som gav føje til at anse sigtelsen for sand.¹⁴⁰⁷ Samspillet mellem § 267 og EMRK artikel 10 gør den konkrete retsstilling vanskelig at klarlægge, fordi retskilderne ikke er sammenhængende i sondringen eller med hensyn til vurderingen af, hvilke ytringer, der bør ifalde straf. EMDs område for værdidomme anses for langt bredere end området for ringeagtstytringer efter § 267, efter hvilken bestemmelse ringeagtstytringer typisk medfører straf.¹⁴⁰⁸

Et flertal i Højesteret fandt, at ”beskyldningerne mod journalisten om strafbart forhold måtte anses for at være fremsat som led i en offentlig debat om et emne af væsentlig samfundsmæssig interesse.”¹⁴⁰⁹ Dermed var ytringerne omfattet af beskyttelsen efter artikel 10, jf. EMDs afgørelse i Braun mod Polen, 2014: “The Court reiterates that the Convention offers a protection to all participants in debates on

-
1402. Forespørgsel foretaget 21/1 2003 FF 3726, V39 vedtaget med 58 stemmer (V,DF og KF), jf. Retsudvalget 2008-09 REU alm. del Svar på Spørgsmål 800
1403. Statsligt forskningsbudget 2004 (”Forskningens Finanslov”), december 2003, s. 4
1404. Ministeren for videnskab, teknologi og udviklings besvarelse af spørgsmål S 2333 stillet af Rasmus Prehn (S) den 25. januar 2007: ”Vil ministeren stoppe med at planlægge politisk styret forskning på grund af de problemer, der er opstået, efter Bent Jensen er tiltrådt som leder af Kold Krigscenteret?”
1405. Her gengivet efter U2015.3106H
1406. LBK nr 977 af 09/08/2017 af straffeloven, § 267
1407. LBK nr 977 af 09/08/2017 af straffeloven
1408. Schaumburg-Müller & Sandfeld Jakobsen: *Medieretten*, 2012, s. 252f
1409. Her gengivet efter U2015.3106H

matters of legitimate public concern”.¹⁴¹⁰ Højesteret har herefter afvejet hensynet til historikerens ytringsfrihed efter artikel 10 og på den anden side hensynet til beskyttelsen af journalistens omdømme efter artikel 8. Det forhold, at der indgår ”spørgsmål om sanktioner i form af mortifikation, tortgodtgørelse og straf, der kan virke afskrækkende på deltagelse i en samfundsmæssig betydningsfuld debat”,¹⁴¹¹ medfører, at afvejningen skal foretages med ’the most careful scrutiny’.¹⁴¹²

For den, der fremsætter ærekrænkende sigtelser som led i en offentlig debat om emner af væsentlig samfundsmæssig interesse, kan det efter EMDs praksis ikke kræves, at den pågældende præsterer fuldt sandhedsbevis for sigtelsen for at kunne være beskyttet af hensynet til ytringsfriheden, og det er i litteraturen antaget, at ”privatpersoners udtalelser, der falder i artikler, som er udarbejdet af denne, og som optrykkes i pressen, henregnes under pressens ytringsfrihed, hvorved privatpersonen indrømmes en videregående ytringsfrihed.”¹⁴¹³ Højesteret henviser til EMDs dom af 4. november 2014 i sagen Braun mod Polen, hvor sagsøgeren ”a film director, historian, and author of press articles often commenting on current issues”¹⁴¹⁴ ikke kunne pålægges ”to fulfil a standard more demanding than that of due diligence only on the ground that the domestic law had not considered him a journalist,”¹⁴¹⁵ hvilket indebærer ’act in good faith and on an accurate factual basis and provide ’reliable and precise information in accordance with the ethics of journalism’ (’due diligence’)”¹⁴¹⁶ og at det same princip må ”apply to others who engage in public debate.”¹⁴¹⁷ Højesteret fastslår herefter, at for at blive omfattet af den udvidede ytringsfrihed, som gælder for pressen skal den pågældende opfylde den standard, der også gælder for journalister (”due diligence”),¹⁴¹⁸ hvilket indebærer grundig research, god tro og kontradiktion.¹⁴¹⁹

Ved den samlede bedømmelse, som Højesteret foretager i overensstemmelse med Springerdoktrinen¹⁴²⁰ taler det, som også landsretten havde fremført, for at anse historikerens udsagn for berettigede under hensyn til ytringsfriheden, at han har udtalt sig som led i en offentlig debat om emner af væsentlig samfundsmæssig interesse. Ligeledes nyder pressen en kvalificeret beskyttelse efter artikel 10, og det indebærer tillige, at journalisten som ”kendt journalist, der gennem en længere årrække har været en meget aktiv debattør om sikkerhedspolitiske emner under Den Kolde Krig, må tåle at være genstand for kritisk omtale og vurdering.”¹⁴²¹ Denne vurdering er overensstemmende med Springerdoktrinen punkt ”(b): How well known is the person concerned and what is the subject of the report.”¹⁴²² Det fremgår videre af Springer-doktrinen, at ”(c) Prior conduct of the person concerned,”¹⁴²³ iagttages, idet skal indgå i vurderingen om tilsvarende information, allerede er fremkommet i tidligere publikationer, og således indgår det i Højesterets begrundelse, at det af en DIISredegørelse fra 2005 er kendt, at journalisten i kraft

1410. Braun mod Polen, 2014, præmis 47

1411. Ungváry og Irodalom Kft. mod Ungarn, 2013, præmis 48, jf. Højesterets dom af 3. juni 2015 i sagen Jørgen Dragsdahl mod Bent Jensen, s. 53f

1412. Ungváry og Irodalom Kft. mod Ungarn, 2013, præmis 48, jf. Højesterets dom af 3. juni 2015 i sagen Jørgen Dragsdahl mod Bent Jensen, s. 53f

1413. Kjølbros, Jon Fridrik: *Den Europæiske Menneskerettighedskonvention for praktikere*, 3. udg., 2010

1414. Braun mod Polen, 2014, præmis 7

1415. Braun mod Polen, 2014, præmis 50

1416. Fressoz & Roire mod Frankrig, Storkammerets afgørelse, præmis 54

1417. Braun mod Polen, 2014, præmis 40

1418. Højesterets dom af 3. juni 2015 i sagen Jørgen Dragsdahl mod Bent Jensen, s. 55

1419. Sandfeld Jakobsen & Schaumburg-Müller: *Medieretten*, 2012, s. 100

1420. Axel Springer AG mod Tyskland nr. 39954/08, 2012

1421. Højesterets dom af 3. juni 2015 i sagen Jørgen Dragsdahl mod Bent Jensen, s. 55

1422. Axel Springer AG mod Tyskland nr. 39954/08, 2012

1423. Axel Springer AG mod Tyskland nr. 39954/08, 2012

af sine nære kontakter til østblokkens pressefolk og sin rolle som meningsdanner havde været i PET's søgelys. Det nye i historikerens indlæg i 2007 var navnlig beskyldningerne for at være KGB-agent. Højesteret tillægger det betydning, "at Bent Jensen har fremsat beskyldninger mod Jørgen Dragsdahl for strafbart forhold, og at der ikke har været belæg for disse beskyldninger."¹⁴²⁴ Højesteret træffer herefter afgørelse, idet "Det må lægges til grund, at Bent Jensen var klar over, at PET efter en omfattende efterforskning mod Journalisten havde vurderet, at der ikke var grundlag for at indstille til Justitsministeriet, at der skulle rejses tiltale mod Jørgen Dragsdahl. Af DIISredegørelsen fra 2005 fremgår, at Jørgen Dragsdahl i kraft af sine nære kontakter til østblokkens pressefolk og sin rolle som meningsdanner havde været i PET's søgelys, og det nye i Bent Jensens indlæg i 2007 var således navnlig beskyldningerne for strafbart forhold. Vi finder, at det ved vurderingen af den beskyttelse, der tilkommer Jørgen Dragsdahl efter menneskerettighedskonventionens artikel 8, må tillægges særlig vægt, at han er blevet beskyldt for strafbart forhold, efter at PET havde besluttet, at der ikke var grundlag for at afgive indstilling om tiltalerejsning".¹⁴²⁵ I hensynsafvejningen kan endvidere indgå vurderinger af "(e) Content, form and consequences of the publication."¹⁴²⁶ Højesteret lægger vægt på, at Bent Jensen havde fået særlig adgang til PET's materiale med henblik på generel forskning og, at Dragsdahl ikke havde tilsvarende adgang til PET's arkiver, og således begrænsede muligheder for at imødegå Bent Jensens beskyldninger. De alvorlige beskyldninger mod Jørgen Dragsdahl må antages at have haft negativ betydning for hans virke som journalist."¹⁴²⁷

Byretten i Svendborg havde i første instans udtalt, at historikeren som forsker har en forpligtelse til kritisk at undersøge det kildemateriale, som han bygger sine konklusioner på, og da han under hensyn hertil ikke havde godtgjort at være i god tro eller haft føje til at anse sigtelserne for sande, fandt byretten det ikke godtgjort, at sigtelserne var af en sådan kvalificeret karakter, at de var omfattet af straffelovens § 269.¹⁴²⁸ Højesteret vurderede, at historikeren ikke har udvist den due diligence, som efter EMDs praksis kræves for at beskytte historikerens ytringer efter artikel 10 ved afvejningen over for hensynet til beskyttelsen af journalistens omdømme efter konventionens artikel 8.¹⁴²⁹ Efter en samlet vurdering, fandt Højesteret med stemmeflertal 5-2, at beskyldningerne mod journalisten for strafbar agentvirksomhed var fremsat med urette og kendtes ubeføjede, hvorved historikeren havde pådraget sig strafansvar efter straffelovens § 267, jf. § 269, stk. 1, og at journalisten havde ret til mortifikation og tortgodtgørelse. Landsrettens dom om frifindelse af historikeren fik i Højesteret tilslutning i det hele fra to dommere, der "af de grunde, som landsretten i øvrigt har anført, tiltræder landsrettens bedømmelse, hvorefter Bent Jensen ikke har pådraget sig strafansvar efter straffelovens § 267 ved at have fremsat udsagn om, at Jørgen Dragsdahl ifølge PET var agent for KGB,"¹⁴³⁰ og idet de dissenterende dommere ligesom flertallet i Højesteret tiltræder landsrettens frifindelse for så vidt angår udsagnene om desinformation. I Østre Landsrets afgørelse af 25. oktober har retten lagt til grund, at "Bent Jensen har udtalt sig som professor i historie med speciale i Den Kolde Krig, og han har derfor ret til at informere om et sådant emne af stor offentlig interesse, ligesom befolkningen har ret til at modtage information herom. Bortset fra udsagn nr. 32, der er fremsat i et offentligt møde, er de omtvistede udsagn fremsat i landsdækkende aviser, hvorfor der også skal tages

1424. Højesterets dom af 3. juni 2015 i sagen Jørgen Dragsdahl mod Bent Jensen, s. 54

1425. Højesterets dom af 3. juni 2015 i sagen Jørgen Dragsdahl mod Bent Jensen, s. 54

1426. Axel Springer AG mod Tyskland nr. 39954/08, 2012

1427. Højesterets dom af 3. juni 2015 i sagen Jørgen Dragsdahl mod Bent Jensen, s. 54

1428. Byretten i Svendborgs afgørelse af 2. juli 2010 i sagen Dragsdahl mod Bent Jensen, s. 79

1429. Højesterets dom af 3. juni 2015 i sagen Jørgen Dragsdahl mod Bent Jensen, s. 55

1430. Højesterets dom af 3. juni 2015 i sagen Jørgen Dragsdahl mod Bent Jensen, s. 55

hensyn til pressens ret til ytringsfrihed. Disse forhold taler alle for, at der må gælde ganske vide rammer for Bent Jensens ret til ytringsfrihed.”¹⁴³¹

I Mustafa Erdoğan m.fl. mod Tyrkiet, 2014 havde de nationale domstole ved afbalancering af de kolliderende hensyn bag artikel 10 og artikel 8, ikke fortaget en sondring mellem ytringernes indhold af fakta og værdidomme “nor do they appear to have examined whether the “duties and responsibilities” incumbent on the applicants within the meaning of Article 10 § 2 of the Convention were observed, or to have assessed whether the article was published in good faith.”¹⁴³² I dommens obiter dictum¹⁴³³ argumenteres for, at den samfundsvidenskabelige forskning er så nødvendig for et demokratisk samfund, at det ophæver den vanlige sondring mellem fakta og værdibaserede udsagn i sager om indskrænkninger efter EMRK artikel 10, stk. 2, og i stedet opstilles de lege feranda en tre-trins test med inddragelse af de momenter, der skal afgøre en ytrings ’akademiske element, og dermed om den omtvistede ytring omfattes af den højeste beskyttelse. En udvidelse af den almindelige ytringsfrihed bæres af et samfundsmæssigt offentlighedshensyn, herunder hensynet til informations- og vidensniveauet i den offentlige debat. Det må formodes, på grundlag af Højesterets afgørelse i U2015.3106H og af EMDs dom i sagen Mustafa Erdoğan m.fl. mod Tyrkiet, 2014, at i spørgsmål om indskrænkninger i den akademiske ytringsfrihed som følge af afvejning mellem artikel 10 og artikel 8, beskyttes forskeres udtalelser, når der efter en konkret vurdering er tale om ytringer fremsat i god tro og baseret på en forskningspraksis, der opfylder den standard, der også gælder for journalister til due diligence. Den beskyttede akademiske ytring må da formodes at være en “informed opinion – not in the sense that it is factually correct, but in the sense that it is research-and-facts-related.”¹⁴³⁴

9.5 Universitetets forpligtelse til samfundsmæssig videnudveksling

”Universitetet skal samarbejde med det omgivende samfund og bidrage til udvikling af det internationale samarbejde.”¹⁴³⁵ Plignormen i universitetslovens § 2, stk. 3, 1. pkt., er en præcisering af universitetets videnudveksling med det omgivende samfund. Som beskrevet ovenfor retter § 2, stk. 3, 3. pkt., sig mod universitetet, ”som central viden- og kulturbærende institution,”¹⁴³⁶ med pålæg om ”at udveksle viden og kompetencer med det omgivende samfund”¹⁴³⁷ i overensstemmelse med universitetets traditionelle akademiske forpligtelse efter § 2, stk. 1. I § 2, stk. 3, 1. pkt. præciseres, at denne forpligtelse omfatter samarbejde med det omgivende samfund og udvikling af det internationale samarbejde. Ved fremsættelsen af forslaget til 2003-universitetsloven var det ”afgørende, at universiteternes prioriteringer styrkes og synliggøres for hele samfundet,”¹⁴³⁸ og udvalgets flertal fandt det ”i den forbindelse [...] centralt, at der sikres en endnu bredere formidling, anvendelse og udvikling af universiteternes viden og kompetencer mellem universiteterne og deres samarbejdspartnere.”¹⁴³⁹ Baggrunden for 2003-reformen af

1431. Østre Landsrets dom i sagen Jørgen Dragsdahl mod Bent Jensen afsagt den 25. oktober 2013, s. 95

1432. Mustafa Erdoğan m.fl. mod Tyrkiet, nr.346/04 og 39779/04, 27/05/2014, præmis 44

1433. Se afsnit 3.6.4

1434. Mustafa Erdoğan m.fl. mod Tyrkiet, 2014, Concurring opinion, præmis 10

1435. LBK nr 261 af 18/03/2015 af universitetsloven, § 2, stk. 3, 1. pkt.

1436. LBK nr 261 af 18/03/2015 af universitetsloven, § 2, stk. 3

1437. LBK nr 261 af 18/03/2015 af universitetsloven, § 2, stk. 3

1438. Et de centrale punkter i Forskningskommissionens anbefalinger, at ” universiteternes ledere skal over for medarbejdere, studerende og samfundsmæssigt interesserede kunne begrunde ledelsens prioriteringer og de fastsatte mål for forskningen og uddannelsesindsatsen, jf. Betænkning nr. 1406, Forskningskommissionens betænkning, bd. 1, 2001, s. 21

1439. LFF nr. 125 15/01/2002 forslag til lov om universitetet, alm. bemærkninger, forskning

universitetsloven blev ridset op i forarbejderne: ”Stadig større dele af samfundet stiller krav og har mange komplekse behov og forventninger til universiteterne og kravene ændrer sig med stadig højere hastighed. Tilsammen afføder disse udfordringer et behov for større åbenhed og tillid mellem de danske universiteter og det danske samfund. Der skal bygges bro mellem universiteter og offentlige og private virksomheder og institutioner. Der er allerede samarbejde og vekselvirkning mellem universiteter og omverdenen, men det skal udvides markant.”¹⁴⁴⁰ § 2, stk. 3, 1. pkt., er en udmøntning af disse hensigter, og derved får bestemmelsen på en gang en operationel funktion – pligten til samarbejde med det omgivende samfund – og karakter af en identitetsmarkerende funktion, der signalerer det åbne universitets samarbejde med både offentlige og private virksomheder og institutioner. Det er præciseret i lovbemærkningerne, at universitetets pligt til at samarbejde med det omgivende samfund inkluderer det øvrige vidensystem, og § 2, stk. 3., 1. pkt skal dermed ses i sammenhæng med § 2, stk. 3, 2. pkt., der pålægger universiteterne at tilføre samfundet forskningsresultater og viden med sigte på ”at fremme vækst, velfærd og udvikling”¹⁴⁴¹ i hele samfundet: ”I den sammenhæng skal universiteterne samarbejde med andre universiteter og uddannelses- og forskningsinstitutioner, herunder også sektorforskningsinstitutioner. Endvidere skal universiteterne bidrage til at gøre den nyeste viden tilgængelig for videregående uddannelse uden forskning.”¹⁴⁴²

§ 2, stk. 3, 1. pkt., er udtryk for, at et effektivitetsbåret konkurrencehensyn og loyalitetshensyn (til samarbejdspartnere) vejer tungt i universitetets videnudveksling med det omgivende samfund, og i forhold til hovedreglen om akademisk ytringsfrihed i § 2, stk. 3, 3. pkt., der bæres af demokratihensynet, udgør § 2, stk. 3, 1. pkt. og 2. pkt., dermed en modifikation, som følge af reglens balancering af demokratihensyn med konkurrence- og loyalitetshensyn. Præciseringen af universitetets forpligtelse til samfundsmæssig videnudveksling gennem samarbejder giver anledning til at undersøge om den akademiske ytringsfrihed indskrænkes i den lovgivningsmæssige regulering, der ligger til grund for universitetets eksternt finansierede forskningssamarbejder. Det klare udgangspunkt efter lovforarbejderne er, jf. ovenfor om indgåelse af aftaler om forskningsbaseret myndighedsbetjening, at universitetsloven ikke indeholder hjemmel til, at universitetet kan indgå aftaler, der indfører begrænsninger i forsknings- eller ytringsfriheden i en kontrakt. En sådan begrænsning i den akademiske ytringsfrihed skal dermed have hjemmel i anden lovgivning,¹⁴⁴³ f.eks. forvaltningslovens § 27, stk. 4, eller forskerpatentlovens § 9. Indskrænkninger skal ses i sammenhæng med de strukturelle rammer og bevillingsmæssige vilkår for universitetets eksterne samarbejder.

Universitetslovens § 2, stk.3, 1. pkt., ses i sammenhæng med bevillingsbestemmelsen i § 20, stk. 3, der bemyndiger universitetet til at drive indtægtsdækket virksomhed og tilskudsfinansierede aktiviteter, og § 21, der bestemmer, at ”universitetet disponerer frit inden for sit formål ved anvendelse af tilskud, indtægter og kapital under ét.”¹⁴⁴⁴ Det giver grundlag for at sondre mellem forskningssamarbejder og aftaler om køb af forskningsydelser/ rekvireret forskning / indtægtsdækket virksomhed.¹⁴⁴⁵ Det påhviler

1440. LFF nr. 125 15/01/2002 forslag til lov om universitetet, alm. bemærkninger

1441. LBK nr 261 af 18/03/2015 af universitetsloven, § 2, stk. 3, 2. pkt.

1442. LFF nr. 125 15/01/2002 forslag til lov om universitetet, alm. bemærkninger, forskning

1443. L 140 Forslag til lov om ændring af universitetsloven, Svar på spørgsmål nr. 21-40 (L 140) stillet af Udvalget for Videnskab og Teknologi den 12. februar 2007.

1444. LBK nr 261 af 18/03/2015 universitetsloven, § 21

1445. I medfør af universitetslovens § 19, stk. 7, 8 og 11, og § 28, stk. 6, skal universitetets årsrapport indeholde oplysninger om forbruget fordelt uddannelse, forskning, formidling og videnudveksling, forskningsbaseret myndighedsbetjening og generel ledelse, administration og service, jf. BEK nr 1648 af 15/12/2016, § 11, stk. 2, nr. 5. om tilskud og revision m.v. ved universiteterne. *Retningslinier for universiteternes forskningssamarbejde med private virksomheder*, 2005 sonderer

efter § 14, stk. 11, rektor at ”godkende alle eksterne samarbejder, der forpligter universitetet.”¹⁴⁴⁶ Efter lovforarbejderne til 2003-universitetsloven var institutlederen tillagt ”kompetence til at godkende medarbejderes aftaler om varetagelse af eksternt finansierede forskningsprojekter.”¹⁴⁴⁷ Det var efter forarbejderne en videreførelse af gældende ret og ”i øvrigt en naturlig følge af et over- underordningsforhold.”¹⁴⁴⁸

Sagerne om danske universitetsforskere publiceringsret til egne forskningsresultater i forsknings-samarbejder er ganske få. Fra november 1999 og dermed før reformeringen af universitets- og forskningsrådssystemet stammer den såkaldte Dandy-sag ved Odontologisk Institut ved Aarhus Universitet. Sagen er emblematiske for de mulige indskrænkninger i den akademiske ytringsfrihed, som knytter sig til universitetets deltagelse i forskningssamarbejder, og har inspireret til udarbejdelse af retningslinjer for universitetets samarbejde med private virksomheder. I et delvist privatfinansieret forskningssamarbejde, var to forskere blevet bedt om at trække et sagligt, men kritisk forskningsmateriale tilbage.

Typen af forskningssamarbejde - Finanslovens rammer.

	Forskningssamarbejdsaftaler	Aftaler om køb af forskningsydelser/ Rekvireret forskning / indtægtsdækket virksomhed
Projektets art	Universitetets aktiviteter i projektet skal understøtte universitetets hovedopgaver og skal som hovedregel understøtte forskning og publicering.	Aktiviteterne skal være en udløber af universitetets almindelige virksomhed og er derfor ikke centrale forskningsmæssige opgaver.
Universitetets økonomi	Universitetet kan selv finansiere en del af projektet. På projektets budget skal der afsættes et bidrag til indirekte omkostninger (overhead). Statslige forskningsmidler opererer normalt med 44% i overhead af budgettet.	Universitetet skal have dækket alle sine omkostninger og må ikke underminere konkurrence på området. Derfor budgetteres med et væsentligt større overhead end ved forskningssamarbejder.
Offentliggørelse	Universitetets resultater skal kunne offentliggøres.	Universitetets resultater kan holdes hemmelige.
Rettigheder	Universitetets resultater tilhører universitetet. Universitetet kan sælge eller licensere sine resultater til virksomheden på markedsvilkår.	Samarbejdspartneren kan få retten til universitetets resultater.

mellem tre typer af forskningsprojekter: 1) projekter af forskningsmæssig interesse, som finansieres fuldt ud af tilskud til ordinær virksomhed på finansloven, 2) projekter af forskningsmæssig interesse, som finansieres helt eller delvist af eksternt tilskudsgiver. 3) tilskudsfinansieret forskning, der bl.a. omfatter tilskud, eksempelvis fra fonde, offentlige fondsmidler, EU, private gaver/samarbejdsaftaler, aftaler med regioner og kommuner eller lignende

1446. LBK nr 261 af 18/03/2015 universitetsloven, § 14, stk. 11

1447. BET nr. 125 10/04/2003 Betænkning over Forslag til lov om universiteter (universitetsloven), ministerens svar på spørgsmål 13 om kommentar til henvendelse af 7/2-03 fra ForskerAlliancen, Dansk Magisterforening, til videnskabsministeren ”jf. Danske Lov 3-19-2 om det såkaldte husbondansvar, hvorefter arbejdsgiver er ansvarlig for skade, der under arbejdet forvoldes af ansatte

1448. Ibid.

Det konkrete forskningsprojekt om 'Tyggegummis cariesforebyggende effekt: Den relative betydning af sødestoffer og urinstof' var støttet med 300.000 kr. af en privat tyggegummiproducerende virksomhed i henhold til en samarbejdsaftale af 6. september 1994. Der var ikke tale om rekvireret forskning (indtægtsdækket virksomhed), men om et forskningsprojekt, hvori der også indgik offentlige midler. På grundlag af forskningsprojektets materiale konkluderede forskerne forsigtigt, at det er "selve tygningen af sukkerfrit tyggegummi, der har en forebyggende effekt på huller i tænderne snarere end de stoffer, som f.eks. findes i Dandys V6-tyggegummi".¹⁴⁴⁹ En undersøgelse af Forskningsministeriets styring af universiteternes bevillinger og forskningsindsats, herunder Aarhus Universitets administration af samarbejdsaftaler med private førte til statsrevisorernes påtale af mangelfuld forvaltning af private forskningsmidler¹⁴⁵⁰ førte til, at den daværende forskningsminister nedsatte en arbejdsgruppe, der fik til opgave dels at beskrive de regler, som gælder for universiteternes samarbejde med erhvervslivet, dels at udarbejde forslag til, hvilke elementer der bør indgå i aftaler om samfinansierede forskningsprojekter mellem universiteter og private virksomheder, dvs. projekter hvor såvel universitetet som samarbejdspartneren skyder midler eller ressourcer i projektet. Arbejdsgruppen fremlagde i august 2000 rapporten Samarbejdsaftaler mellem universiteter og erhvervsvirksomheder,¹⁴⁵¹ der siden er afløst af Retningslinjer af 21. januar 2005 for universiteternes forskningssamarbejde med private virksomheder. Med afsæt i finanslovens sondring mellem tilskudsfinansieret forskning og tilskudsfinansierede ikke-kommercielle aktiviteter¹⁴⁵² har Danske Universiteter opstillet nedenstående oversigt over forskningssamarbejdsaftaler og aftaler om køb af forskningsydelse/rekvireret forskning/indtægtsdækket virksomhed,¹⁴⁵³ der samtidig tilkendegiver aspekter, der kan inddrages ved afvejningen mellem den akademiske ytringsfrihed og den kontraktmæssige loyalitetsforpligtelse.

De gældende regler for universiteternes forskningssamarbejder omfatter bevillingsregler, kompetence-regler samt etiske regler og adfærdskodeks. Universitetslovens hjemmel til ekstern finansiering af forskningsaktiviteter er udmøntet i en række aktiviteter/indtægtskilder, der supplerer tilskuddene til universiteterne via finanslovens § 19.22.¹⁴⁵⁴ Universiteternes hjemmel til at udføre indtægtsdækket virksomhed og tilskudsfinansierede aktiviteter findes i universitetslovens § 20, stk. 3. Institutionens autonomi med hensyn til at indgå forpligtende aftaler modificeres i § 21, der bestemmer, at universitetet disponerer herefter frit inden for sit formål ved anvendelse af tilskud, indtægter og kapital under ét, men det er en betingelse, at universitetet overholder tilskudsbetingelser og disponeringsregler og varetager de opgaver, der er givet tilskud til efter §§ 19 og 20.¹⁴⁵⁵ Budgetvejledningen indeholder de generelle regler for statsadministrationens disponering over de bevillinger, der er givet på de årlige bevillingslove mv. og præciserer under hvilke omstændigheder offentlige forskningsinstitutioner kan indskyde egne ressourcer i

-
1449. Forskningsministerens besvarelse af spørgsmål S 449 stillet af Jørgen Winther (V) den 10. november 1999
1450. Rigsrevisionen: *Beretning om forvaltning af private forskningsmidler ved Aarhus Universitet og Københavns Universitet. Beretning fra rigsrevisor fremsendt til Folketinget i henhold til § 18, stk. 1, i lov om revision af statens regnskaber m.m.*, 2000
1451. Forskningsministeriet: *Samarbejdsaftaler mellem universiteter og erhvervsvirksomheder - en rapport fra arbejdsgruppen vedrørende samfinansierede forskningsprojekter*, 2000
1452. Jf. Finansministeriet: *Budgetvejledningen 20142.6.10.1 Tilskudsfinansierede forskningsaktiviteter, Anvendelse og hjemmel*
1453. Danske Universiteter: *Aftaler om forskningssamarbejde – vejen gennem den gode forhandling*, juni 2015, s. 7
1454. Finanslov for finansåret 2016. Tekst og anmærkninger § 19.22
1455. LBK nr 261 af 18/03/2015 af universitetsloven, § 21

forsknings Samarbejder med private.¹⁴⁵⁶ Det skal ses i lyset af, at universitetet er omfattet af princippet om, at den offentlige virksomhed skal hvile i sig selv. Den må ikke give overskud og må på den anden side heller ikke subventioneres af skatterne.¹⁴⁵⁷ Endvidere gælder de særlige bestemmelser for den offentlige forvaltning i lov om behandling af personoplysninger.¹⁴⁵⁸ Inden for rammerne af den tilskudsfinansierede forskning kan bevillingsgivere i det eksterne forskningsfinansieringssystem opstille krav, som aftalparterne skal opfylde for at oppebære bevillingen. Offentlige eksterne forskningsmidler kan opdeles i eksternt ubundne (frie) og eksternt bundne midler. De eksternt ubundne midler uddeles alene under hensyntagen til forskningens kvalitet, mens der til de eksternt bundne midler er knyttet yderligere betingelser, enten til forskningens emne eller til forskningens struktur. De eksterne midler søges i fri konkurrence.

Universiteternes indgåelse af aftaler om forskningssamarbejder sker under iagttagelse af, at universitetslovens regler om forskningsfrihed er præceptive og kan ikke fra universitetets side fraviges ved aftale. Lovens bestemmelser om universitetets forpligtelse til at samarbejde med det omgivende samfund indeholder modifikationer til udgangspunktet om akademisk ytringsfrihed i universitetsforskningen. Universitetslovens § 2, stk. 3, 1. pkt., giver anledning til at overveje begrænsninger i forskernes ytrings- og informationsfrihed for at forhindre udspredelse af fortrolige oplysninger i universitetets eksterne samarbejder. 'Forskningsfællesskaber' er udtømmende defineret i EU Forordning 1217/2010,¹⁴⁵⁹ jf. også finanslovens sondring mellem ikke-økonomisk og økonomisk aktiviteter. I overensstemmelse hermed giver universitetslovens § 2, stk. 3, 1.pkt. anledning til at, der i det følgende sondres mellem forskningssamarbejder og samarbejder som indtægtsdækket virksomhed.¹⁴⁶⁰ Rækkevidden af universitetsforskeres tavshedspligt i eksterne samarbejder fører til overvejelser om spørgsmål om uberettiget viderebringelse og udnyttelse af de fortrolige oplysninger og om forskernes udtalelser inden for eget fagområde. Universitetsforskeres udtalelser i den offentlige debat § 2, stk. 3, 3. pkt., kan også indskrænkes af hensyn for at beskytte andre mod freds- og ærekrænkelser. Hensyn til andres rettigheder – denne gang enerettigheder, at § 2, stk. 3, 2. pkt., giver anledning til indskrænkninger i den akademiske ytringsfrihed som følge af hensynet til andres rettigheder, og bestemmelsen skal ses i

1456. Finansministeriet: *Budgetvejledningen* 2014, afsn. 2.6.10, s. 66ff

1457. Betænkning nr. 1075 *Fra monopollov til konkurrencelov*, 1986, s. 335

1458. Lov nr. 429 31/05 2000 om behandling af personoplysninger

1459. I EU-Forordning 1217/2010, artikel 1 defineres 'forsknings- og udviklingsaftale' som aftaler mellem to eller flere parter om de vilkår, hvorpå disse parter gennemfører: i) fælles forskning i og udvikling af aftaleprodukter eller aftaleteknologier og fælles udnyttelse af resultaterne af denne forskning og udvikling, ii) fælles udnyttelse af resultaterne af forskning i og udvikling af aftaleprodukter eller aftaleteknologier, der er gennemført i fællesskab i henhold til en mellem samme parter tidligere indgået aftale, iii) fælles forskning i og udvikling af aftaleteknologier eller aftalemetoder uden fælles udnyttelse af resultaterne, iv) betalt forskning i og udvikling af aftaleprodukter eller aftaleteknologier og fælles udnyttelse af resultaterne af denne forskning og udvikling, v) fælles udnyttelse af resultaterne af betalt forskning i og udvikling af aftaleprodukter eller aftaleteknologier i henhold til en mellem samme parter tidligere indgået aftale, eller vi) betalt forskning i og udvikling af aftaleprodukter eller aftaleteknologier uden fælles udnyttelse af resultaterne.

1460. I EU-Forordning 1217/2010, artikel 1 defineres 'forsknings- og udviklingsaftale' som aftaler mellem to eller flere parter om de vilkår, hvorpå disse parter gennemfører: i) fælles forskning i og udvikling af aftaleprodukter eller aftaleteknologier og fælles udnyttelse af resultaterne af denne forskning og udvikling, ii) fælles udnyttelse af resultaterne af forskning i og udvikling af aftaleprodukter eller aftaleteknologier, der er gennemført i fællesskab i henhold til en mellem samme parter tidligere indgået aftale, iii) fælles forskning i og udvikling af aftaleteknologier eller aftalemetoder uden fælles udnyttelse af resultaterne, iv) betalt forskning i og udvikling af aftaleprodukter eller aftaleteknologier og fælles udnyttelse af resultaterne af denne forskning og udvikling, v) fælles udnyttelse af resultaterne af betalt forskning i og udvikling af aftaleprodukter eller aftaleteknologier i henhold til en mellem samme parter tidligere indgået aftale, eller vi) betalt forskning i og udvikling af aftaleprodukter eller aftaleteknologier uden fælles udnyttelse af resultaterne.

sammenhæng med lov om opfindelser ved offentlige forskningsinstitutioner. I det følgende inddrages de nævnte aspekter, som led i afdækningen af den lovmæssige regulering af akademisk ytringsfrihed i universitetets forskningssamarbejder, forskningsbaserede myndighedsbetjening og indtægtsdækkede forskningssamarbejder.

9.5.1 Fortrolighed i forskningssamarbejder

Universitetslovens § 2, stk. 3, 3. pkt., slår fast, at resultaterne, at forskning der finansieres helt eller delvist af offentlige midler, skal offentliggøres. Som udgangspunkt er universitetets aftaler om forskningssamarbejder efter § 2, stk. 3, 1.pkt., en del af universitetets udveksling af viden og kompetencer med det omgivende samfund efter § 2, stk. 3, 3.pkt., fordi universitetet bidrager til projektets finansiering via det almindelige tilskud til universitetets forskningsvirksomhed efter § 2, stk.1. De statslige tilskud, som universitetet modtager som frie basismidler i henhold til universitetslovens § 19, stk. 1, skal anvendes inden for universitetets formål. Det er efter *Retningslinier for universiteternes forskningssamarbejde med private virksomheder* en forudsætning for universiteternes anvendelse af basismidler i forbindelse med et forskningsprojekt, ”at universitetet har en forskningsmæssig interesse i at indgå i forskningsprojektet.”¹⁴⁶¹ Kravet om forskningsmæssig interesse indebærer, at ”samarbejdsprojektet skal falde inden for universitetets forskningsformål som er defineret i universitetslovens § 2.”¹⁴⁶² Sammenfattende kan det udtrykkes derved, at eksternt finansierede forskningssamarbejder udgør de forskningsaktiviteter efter universitetslovens § 2, stk. 1 og stk. 3, som ikke omfattes af den rent videnskabelige grundforskning, der udelukkende finansieres gennem universiteternes basismidler.

Et hensyn til effektivitet i universitetets videnoverførsel ligger bag det stadig mere fintmaskede samarbejde mellem erhvervsvirksomheder og universiteter, som fremmes gennem incitamentsskabende virkemidler i forsknings- og innovationssystemet. Reguleringen af forskningsfrihed i eksternt finansierede forskningssamarbejder balancerer på kanten mellem offentlig ret og privat ret, mellem nyttedrevne hensyn til samfundsmæssig innovation og velfærd og incitamentet til frembringelse af ny forskning, og dertil adskiller universitetsforskning sig i retlig henseende fra anden forskning ved endvidere at balancere retsprincippet om akademisk frihed, således at såvel private, offentlige samt almene bagvedliggende hensyn skal inddrages og afbalanceres ved indgåelse af samarbejdsaftaler. Spørgsmål om, hvilken form for retlighed virksomheden skal have til universitetets resultater og til de fælles genererede forskningsresultater, og afgrænsningen af virksomhedens ret til disse, kan virke ind på den enkeltes forskningsfrihed. Med sigte på at bidrage til besvarelsen af forskningsspørgsmål 3 om universitetslovens beskyttelse af forskningsfrihed samles interessen i det følgende om lovgivningens afbalancering af den akademiske ytringsfrihed med informationsrettigheder i spørgsmål om offentliggørelse og publicering samt kommercialisering af forskningssamarbejdets resultater.

Efter lovforarbejderne skal reguleringen af universiteternes indgåelse i forskellige former for eksternt samarbejde ses i lyset af lov om opfindelser ved offentlige forskningsinstitutioner.¹⁴⁶³ Universitetets aftaleret efter forskerpatentlovens § 9, indebærer, at universitetet har ret til ”på egne og arbejdstagerens

1461. Ministeriet for Videnskab, Teknologi og Udvikling: *Retningslinier for universiteternes forskningssamarbejde med private virksomheder*, 21/01/2005, s. 2

1462. Ministeriet for Videnskab, Teknologi og Udvikling: *Retningslinier for universiteternes forskningssamarbejde med private virksomheder*, 21/01/2005, s. 2

1463. BTL 125 2002/1 10/04/2003 Betænkning over Forslag til lov om universiteter (universitetsloven) , 3. Indstillinger og politiske bemærkninger med henvisning til en plan om på baggrund af en evaluering af forskerpatentloven ultimo 2003 at udarbejde et samlet regelsæt for universiteternes eksterne samarbejde

vegne ved forudgående aftale med en samarbejdspartner helt eller delvis at afstå retten til de opfindelser, der fremkommer¹⁴⁶⁴ ved projekter, der er helt eller delvis eksternt finansierede. Hermed har universitetet mulighed for at give afkald på rettigheder til opfindelser, som institutionen i øvrigt kan disponere over i henhold til forskerpatentlovens § 8. Ophavsrettigheder til forskningsresultaterne, bortset fra ophavsrettigheder til edb-programmer falder uden for lovens område, men efter forarbejderne kan aftaler efter § 9, indeholde bestemmelser om fortrolighed og bestemmelser om arbejdstagerens ret til at offentliggøre egne forskningsresultater.¹⁴⁶⁵ Kravet om offentliggørelse af universitetets forskning i henhold til § 2, stk. 3, 3. pkt., 1. led, kan således modificeres i aftaler om forskningssamarbejder af hensyn til beskyttelse af fortrolige informationer i medfør af forvaltningslovens § 27 og markedsføringslovens § 19. Det sidste skal ses i lyset af, at baggrunds- og forgrundsviden og data, der bringes ind i et forskningsprojekt eller tilvejebringes som led i projektet, kan udgøre fortrolige oplysninger, der efter en konkret vurdering er beskyttede som erhvervshemmeligheder efter § 19. Ikke mindst i forskningssamarbejder med andre forskningsinstitutioner er det relevant at inddrage, at anvendelsesområdet efter markedsføringslovens § 19 for fortrolighedsbeskyttelse af universitetsforskning afgrænses efter tre momenter, der indgår i en konkret vurdering af om forskningsaktiviteten er omfattet af beskyttelsesværet: 1) om den konkrete universitetsforskning udføres på markedsvilkår, 2) om rettigheden til forskningshemmeligheden tilfalder universitetet eller en samarbejdspartner og 3) om hemmeligheden kan adskilles fra forskerens almindelige viden, erhvervs erfaring, brancheindsigt og uddannelse.¹⁴⁶⁶

Det fremgår af retningslinjerne for universiteternes forskningssamarbejder, at fortrolighedshensyn i medfør af forvaltningslovens § 27 eller markedsføringslovens § 19, ikke giver samarbejdspartneren ret til at hindre offentliggørelse af forskningsresultater eller ret til at påvirke de konklusioner, der kan drages af forskningen. Forsinkelse af publicering af resultater, der udspringer af forskningssamarbejder, kan navnlig begrundes i hensynet til beskyttelse af immaterielle rettigheder,¹⁴⁶⁷ idet det ved afvejningen med hensynet til offentliggørelse, står klart, ”at offentliggørelsen altid skal ske inden for rimelig tid fra det tidspunkt, hvor endelige eller publicerbare forskningsresultater foreligger.”¹⁴⁶⁸ Det beror på konkrete vurderinger, hvad der vil være rimelig tid, men i forskerpatentlovens § 11, stk. 2, finder universitetet hjemmel til at pålægge en arbejdstager at udskyde offentliggørelsen af en opfindelse begrundet i hensynet til beskyttelse af immaterielle rettigheder i op til 2 måneder efter underretning om opfindelsen, idet fristen efter aftale kan forlænges, jf. § 11, stk. 3. Efter Københavns Universitets kodeks for eksterne samarbejdsaftaler kan det ”aftales, at en ekstern part, som har modtaget besked om forestående publicering [...] kan kræve, at publiceringstidspunktet udsættes i et rimeligt tidsrum, som udgangspunkt 3 måneder, hvis dette er nødvendigt, for at den eksterne part - kan sikre sig relevante

1464. LBK nr 210 af 17/03/2009 lov om opfindelser ved offentlige forskningsinstitutioner, § 9

1465. LSF nr. 93 18/11/ forslag til Lov om opfindelser ved universiteter og sektorforskningsinstitutioner, til § 9

1466. Jørgensen, Jeppe Høyer: *Ansattes konkurrencehandlinger – loyalitetspligt og markedsføringslovens §§ 1 og 19*, 2010, s. 206: Forskningshemmeligheder skal udsondres fra den ansattes udnyttelse af sin almindelige brancheindsigt, uddannelse og erhvervsmæssige erfaringer, der falder uden for beskyttelsesområdet efter markedsføringslovens 19.

1467. Jf. Schovsbo Jens: *Lov om opfindelser ved offentlige forskningsinstitutioner med kommentarer*, 2001: s. 39: ”Med henblik på at sikre den eksterne parts mulighed for patentering kan det aftales, at offentliggørelsen af de indkomne forskningsresultater udskydes, indtil patentansøgning mv. er indleveret. I forbindelse hermed bør der fastsættes en vis kortere tidsfrist efter projektets ophør.”

1468. Ministeriet for Videnskab, Teknologi og Udvikling: *Retningslinier for universiteternes forskningssamarbejde med private virksomheder*, 21/01/2005, s. 4

immaterialrettigheder (Intellectual Property Rights), eller - kan træffe passende forholdsregler, såfremt den planlagte publikation vedrører forskning, hvis resultater påvirker den eksterne parts interesser." ¹⁴⁶⁹

Til spørgsmålene om forsinkelse af publicering eller undertrykkelse af forskningsresultater følger sig endnu et aspekt, nemlig spørgsmålet om indskrænkninger i den akademiske ytringsfrihed som følge af loyalitetspligten i universitetets aftaler om eksterne samarbejder. Som beskrevet ovenfor er det i Tavshedspligtbetænkningen antaget, at akademiske forskeres loyalitetspligt vil være indsnævret, og det synspunkt understøttes af Stig Strömholm, der betvivler, at den akademiske frihed til at publicere forskningsresultater kan forenes med at være pålagt en loyalitetspligt til at holde disse resultater hemmelige: "Den forsker eller forskningsgruppe, som har udviklet en know how, som er tilstrækkelig værdifuld til at andre har interesse i at få adgang til den, har til sin beskyttelse alene medarbejdernes loyalitet som kan forstærkes gennem mundtlige – eller mere realistisk – skriftlige erklæringer om at bevare hemmeligheden, samt de rent faktiske foranstaltninger, der skal sikre den fortsatte hemmeligholdelse af den beskyttelsesværdige viden."¹⁴⁷⁰ Den gældende markedsføringslovs § 19, er en ren national bestemmelse, og implementerer ikke EU-direktiv 2016/943 af 8. juni 2016 om beskyttelse af fortrolig knowhow og fortrolige forretnings-oplysninger. Fortrolighedsdirektivet, der forventes gennemført i en ny hovedlov,¹⁴⁷¹ inddrager i præambelbetragtningerne et beskyttelseshensyn til forskerens videnskabelige potentiale, idet direktivet beskytter know how eller informationer, f.eks. hvor uautoriseret erhvervelse, brug eller videregivelse heraf vil kunne skade interesserne hos den person, som lovligt kontrollerer dem, på en måde, der undergraver den pågældende persons videnskabelige potentiale, jf. beskyttelseshensynet til forskerens videnskabelige karriere bag forvaltningslovens § 27, stk. 4, nr. 4.¹⁴⁷²

Universitetsforskere besidder højt specialiseret viden og er bærere af en stadig større mængde fortrolig viden efter definitionerne i fortrolighedsdirektivet og denne fortrolige viden er allerede i dag beskyttet efter markedsføringslovens § 19. Det er ikke ualmindeligt, at et forskningsarbejde fører til produkter af en anden art end dem, man havde sat sig for at udvikle. I en norsk undersøgelse af hemmeligholdelse argumenteres for den akademiske forskers ytrings- og informationsfrihed i forskningssamarbejder: "Jeg kan imidlertid ikke se noen grunn til at noen som har vært med å forske frem ny informasjon, i utgangspunktet skulle ha mindre adgang til å utnytte dette i forhold til sine 'medforskere', enn en sameier har til å utnytte en ting han eier sammen med andre".¹⁴⁷³ Adgang til denne viden er blevet et væsentligt konkurrenceparameter, og det afspejles på forordningsniveau i statsstøttereglernes bestemmelser om adgang til udnyttelse af forskningsresultater og know how i forskningssamarbejder, som universiteterne indgår i. Det er således en forudsætning for at den offentlige finansiering af universitetets ikke-økonomiske aktiviteter ikke falder ind under TEUF art. 107, stk. 1, at de ikke-økonomiske aktiviteter klart kan adskilles fra de økonomiske aktiviteter samt deres omkostninger, finansiering og indtægter.¹⁴⁷⁴ Det er ligeledes en betingelse for at blive omfattet af reglerne om gruppefritagelse fra forbuddet mod statsstøtte, at hver af parterne har fuld adgang til de endelige resultater af den fælles forskning og udvikling eller

1469. Københavns Universitet: *Kodeks for forskningssamarbejder med eksterne parter*, 2016

1470. Strömholm, Stig: *Vem äger forskningen?* 2002, s. 63

1471. Konkurrence- og Forbrugerstyrelsen: *Rapport fra Udvalg om Markedsføringsloven*, juli 2016, s. 351

1472. EU-direktiv 2016/943 af 8. juni 2016 om beskyttelse af fortrolig knowhow og fortrolige forretningsoplysninger (forretningshemmeligheder) mod ulovlig erhvervelse, brug og videregivelse, præambelbetragtning 14

1473. Irgens-Jensen, Harald: *Bedriftens Hemmelighet – og rettighet?. Immaterialrett, kontraktsrett og konkurranserett møtes*, 2010, s. 318

1474. Meddelelse fra Kommissionen 2014/C 198/01: Rammebestemmelser for statsstøtte til forskning og udvikling og innovation, 24. juni 2014, pkt. 2.1, litra 20

betalte forskning og udvikling, herunder de intellektuelle ejendomsrettigheder og den knowhow, der genereres, med henblik på yderligere forskning og udvikling og udnyttelse så snart de endelige resultater foreligger, og ligeledes adgang til enhver knowhow, de øvrige parter måtte besidde forinden, hvis denne knowhow er af afgørende betydning for en udnyttelse af resultaterne.¹⁴⁷⁵ Også et direktivforslag om ophavsret på det digitale marked,¹⁴⁷⁶ understøtter det norske argument om forskeres fortsatte adgang til at udnytte den nye information, forskeren selv har bidraget til fremkomsten af. Direktivforslaget foreslår en sikring og lovliggørelse af forskeres adgang til tekst- og datamining i egen videnskabelig forskning.

Ombudsmandens udtalelse om danske universitetsforskere ytringsfrihed¹⁴⁷⁷ er baseret på Miljø- og Fødevarerministeriets svar til Ombudsmanden, der havde stillet spørgsmål om standardvilkårene i kontrakter mellem universiteter og myndigheder om myndighedsbetjening. Det fremgik af svaret fra ministeriet, at standardvilkårene ”ikke indebærer begrænsninger i den enkelte forskers ytringsfrihed eller krav om tavshedspligt, der rækker ud over lovgivningens almindelige regler.”¹⁴⁷⁸

9.5.2 indtægtsdækket virksomhed, rekvireret forskning og anvendt forskning

Efter universitetslovens § 20, stk. 3, kan universiteterne ”drive indtægtsdækket virksomhed og tilskudsfinansierede aktiviteter.”¹⁴⁷⁹ De indtægtsdækkede aktivitetsområder skal være ”naturlige udløbere af institutionens almindelige virksomhed.”¹⁴⁸⁰ Universiteternes forsknings samarbejde med private virksomheder, der udføres som indtægtsdækket virksomhed finansieres fuldt af rekvirenten og er dermed ikke omfattet af tilskudsbetingelserne efter universitetslovens § 19. Aktiviteterne kan indenfor rammerne af EUs regler om statsstøtte i forsknings- og udviklingsaftaler og finansloven være udløbere af universitetets almindelige virksomhed efter § 2, stk. 1, og anses derfor ikke for at være centrale forskningsmæssige opgaver. Som følge heraf kan det efter ministeriets retningslinjer ved aftaleindgåelsen fastlægges, at forskningsresultaterne ikke offentliggøres.¹⁴⁸¹ Det skal ske under iagttagelse af statsstøttereglerne, da der kan være tale om ulovlig statsstøtte i henhold til konkurrencelovens § 11 a eller artikel 107 TEUF, hvis den ny viden der skabes i et forskningsprojekt, som universitetet medfinansierer er konkurrenceforvridende. Forskningsprojektets ny viden kan i denne sammenhæng blive konkurrenceforvridende, hvis denne viden alene kommer den virksomhed til gode, som universitetet samarbejder med. Det fremgår endvidere af Budgetvejledningen, at hjemmel til at udføre indtægtsdækket virksomhed kan gives, men det er en betingelse, at aftagere ikke er forpligtede til at aftage de pågældende varer eller tjenesteydelser, og institutionen skal kunne adskille den produktion af varer eller tjenesteydelser, der søges udført med indtægtsdækning, fra institutionens øvrige opgaver.

Ved vurderingen af spørgsmålet om indtægtsdækket virksomhed og akademisk ytringsfrihed inddrages tavshedspligtsbetænkningens overvejelser om de opgaver, der falder uden for universitetets centrale forskningsopgaver efter § 2, stk. 1. Også forud for universitetsreformen i 2003 har visse universitetsinstitutter efter lovgivningen haft pligt til at udføre bestemte opgaver, som ikke har karakter af forskning

-
1475. KOMMISSIONENS FORORDNING (EU) Nr. 1217/2010 af 14. december 2010 om anvendelse af artikel 101, stk. 3, i traktaten om Den Europæiske Unions funktionsmåde på visse kategorier af forsknings- og udviklingsaftaler, artikel 3
1476. COM(2016) 593 final Forslag til EUROPA-PARLAMENTETS OG RÅDETS DIREKTIV om ophavsret på det digitale indre marked 14/9/2016, artikel 3, stk. 1, jf. stk. 2
1477. FOU 22. juni 2017 Øget klarhed om forskeres ytringsfrihed,
1478. FOU 22. juni 2017 Øget klarhed om forskeres ytringsfrihed
1479. LBK nr 261 af 18/03/2015 universitetsloven, § 21, stk. 3
1480. Finansministeriet: *Budgetvejledningen 2014*, afsn. 2.6.8, s. 60, jf. BEK nr 63 af 28/01/2011 Bekendtgørelse om gruppefritagelse for visse kategorier af forsknings- og udviklingsaftaler, § 3
1481. Retningslinier for universiteternes forsknings samarbejde med private virksomheder, 21. januar 2005, s. 5

og navnlig Danmarks Tekniske Universitet og Den Kgl. Veterinære Landbohøjskole udførte rekvireret forskning. Tavshedspligtbetænkningen har på det grundlag overvejet spørgsmålet om forskeres adgang til tavsheds-belagte oplysninger under disse præmisser. Det gælder for sådanne institutter, at ministeren efter universitetslovens § 33, stk. 1, kan fastsætte nærmere regler. Som eksempel herpå fastslår bekendtgørelsen om universiteternes retsmedicinske institutter i § 3, stk. 2,¹⁴⁸² at institutlederen varetager instituttets daglige ledelse og er ansvarlig for de retsmedicinske undersøgelser, som det påhviler instituttet at foretage. Institutlederen eller en af denne bemyndiget medarbejder underskriver erklæringer i forbindelse med retsmedicinske undersøgelser. Det er antaget i tavshedspligtbetænkningen, at ansatte ved denne type universitetsinstitutter har sædvanlig tavshedspligt, når de udfører opgaver, som ikke har karakter af forskning, og tilsvarende, at når de udfører forskning, må forskerne formentlig have samme status som medarbejdere ved sektorforskningsinstitutioner, således at det her med større sikkerhed, end når det gælder andre universitetsansatte, må kunne fastslås, at de også har tavshedspligt med hensyn til fortrolige oplysninger, de har fået kendskab til ved forskning inden for deres arbejdsområde.¹⁴⁸³

Udgangspunktet for vurderingen af indskrænkninger i universiteternes indtægtsdækkede virksomhed skal således findes i en sondring mellem opgaver, der ikke har karakter af forskning, forskning, der er sammenlignelig med den anvendelsesorienterede sektorforskning samt de centrale forskningsopgaver efter § 2, stk. 1, den såkaldte grundforskning. Det er antaget i betænkningen, der ligger til grund for straffelovens § 152, at forskerne har sædvanlig tavshedspligt som offentligt ansatte, når de udfører opgaver, der ikke har karakter af forskning og tilsvarende er det antaget, at den almindelige tavshedspligt gælder for forskningsopgaver, der har karakter af sektorforskning. Betænkningens overvejelser fører til en formodning om, at indskrænkninger i forskeres akademiske ytringsfrihed ved indtægtsdækket virksomhed må bero på en konkret vurdering af den konkrete opgave. Samtidig skal universitetets samarbejder om salg af forskningsydelser/ rekvireret forskning / indtægtsdækket virksomhed efter § 2, stk. 3, 1. pkt., ses i sammenhæng med universitetet forpligtelse til at værne om den enkeltes forskningsfrihed efter § 2, stk. 2, 2. pkt. og § 14, stk. 6, 4. pkt. Udgangspunktet ved universitetets indtægtsdækkede virksomhed er dermed også, at universitetet skal balancere hensyn til, at den enkelte forsker har forskningsfrihed, og at ”det videnskabelige personale ikke over længere tid må pålægges opgaver i hele deres arbejdstid, således at de reelt fratages deres forskningsfrihed,”¹⁴⁸⁴ herunder publiceringsfriheden.

Udgangspunktet for hemmeligholdelse af universitetets resultater ved rekvireret forskning, er at forskningen er omfattet af § 20, stk. 3, men dertil må det bero på en konkret vurdering af den enkeltes forskningsfrihed i den konkrete forskningsopgave, om forskningen falder inden for det ’professorprivilegerede’ område, hvor det videnskabeligt personale ikke i denne deres egenskab anses som arbejdstagere, eller om forskningen udføres på arbejdstagervilkår som offentligt ansat forsker, hvor retten til forskningsresultater overgår til arbejdsgiveren ”i det omfang, det er nødvendigt for arbejdsgiverens sædvanlige virksomhed.”¹⁴⁸⁵ I det omfang rettighederne til de konkrete forskningsresultater er overdraget til universitetet eller tredjepart, skal hemmeligholdelsen vurderes i lyset af EMRK artikel 10, stk. 2, og beskyttelsen af andres rettigheder.

1482. BEK nr 970 af 25/09/2009 om retsmedicinske institutter ved Københavns Universitet, Aarhus Universitet og Syddansk Universitet

1483. Betænkning nr. 998/1984 om tavshedspligt, s. 411f

1484. LBK nr 261 af 18/03/2015 Universitetsloven, § 14, stk. 6, 4. pkt

1485. Betænkning nr. 1197 om *Revision af ophavsretslovgivningen: slutbetænkning fra udvalget vedrørende revision af ophavsretslovgivningen*, 1990, s. 69

9.6 Nyttiggørelse af forskningsresultater § 2, stk. 3, 2. pkt.

Universitetslovens traditionelle formålsbestemmelse i § 2, stk. 1, 2. pkt., hvorefter ”*Universitetet skal [...] udbrede kendskab til videnskabens metoder og resultater*”¹⁴⁸⁶ suppleres med en præciserende bestemmelse i § 2, stk. 3, 2. pkt., der bestemmer, at ”*Universitetets forsknings- og uddannelsesresultater skal bidrage til at fremme vækst, velfærd og udvikling i samfundet.*”¹⁴⁸⁷ Det bemærkes i forarbejderne til § 2, stk. 3, at universitetet er åbent over for samfundet og varetager flere overordnede formål. De bidrager aktivt til at fremme vækst, velfærd og udvikling i hele samfundet ved at uddanne bachelorer, kandidater og unge forskertalenter samt tilbyde efter- og videreuddannelse.¹⁴⁸⁸ Universitetets forpligtelse må ikke stride mod intentionerne i forskerpatentloven, hvorefter opfindelser ”frembragt ved hjælp af offentlige midler ved blandt andet universiteter skal nyttiggøres for det danske samfund ved erhvervsmæssig udnyttelse.”¹⁴⁸⁹ Bestemmelsen i universitetslovens § 2, stk. 3, 2. pkt., indebærer således en pligt til nyttiggørelse af forskningsresultater ved erhvervsmæssig udnyttelse, eftersom § 2, stk. 3, skal fortolkes i lyset af forskerpatentloven og denne lovs sigte på ”at øge den erhvervsmæssige nyttiggørelse af offentlig forskning gennem overdragelse (licensiering eller salg) af rettigheder til partnere i erhvervslivet, der kan forestå det videre arbejde med eventuel patentering”.¹⁴⁹⁰ Universitetet kan disponere over egne salgs- og licensindtægter, idet både forskere og institution får del i overskuddet, når patentrettighederne udnyttes erhvervsmæssigt, men det fremgår af lovforarbejderne, at det ikke er intentionen, ”at offentlige forskningsinstitutioner egenhændigt skal drive erhvervsvirksomhed eller opbygge egen patentportefølje ud over eventuelt nogle få strategiske områder.”¹⁴⁹¹

Dermed virker bestemmelsen om, at universitetets forsknings- og uddannelsesresultater ”skal bidrage til at fremme vækst, velfærd og udvikling i samfundet”¹⁴⁹² ind på forskningsfriheden efter § 2, stk. 2, i flere henseender. Overordnet set modificerer bestemmelsen universitetets frihed efter § 2, stk. 2, til selv at træffe afgørelse om forpligtelsen efter § 2, stk. 1, til ”at udbrede kendskab til videnskabens metoder og resultater”¹⁴⁹³ (den må ikke stride mod intentionerne i forskerpatentloven). Denne modifikation skal ses i lyset af, at forskerpatentloven tildeler universitetet krav på overdragelse af rettigheder til forskningsresultater, der udgør opfindelser og tildeler universitetet aftaleretten med eksterne bevillingsgivere og samarbejdspartnere for så vidt angår aftaler, der regulerer retten til opfindelser gjort af arbejdstagere ved institutionen. For den akademiske ytringsfrihed betyder det en indskrænkning, som er angivet i lovbetænkningen til 2003-universitetsloven, hvor udvalgsflertallet ”i øvrigt [har] noteret sig, at ifølge Bernerkonventionen¹⁴⁹⁴ træffer ophavsmanden til et værks ideelle ret afgørelse om, hvorvidt værket skal offentliggøres. Denne ret begrænses af: § 10, stk. 3, i lov nr. 347 af 2. juni 1999 om opfindelser ved offentlige forskningsinstitutioner, hvorefter forskeren som udgangspunkt kan offentliggøre og disponere over en opfindelse, når ansættelsesinstitutionen, f.eks. et universitet, skriftligt har bekræftet at have modtaget en underretning om, at forskeren har gjort en opfindelse som led i sit arbejde.

1486. LBK nr 261 af 18/03/2015 af universitetsloven, § 2, stk. 1, 2. pkt.

1487. LBK nr 261 af 18/03/2015 af universitetsloven, § 2, stk. 3, 2. pkt.

1488. LSF 125 2002/1 Forslag til *Lov om universiteter*, alm. bemærkninger

1489. LSF 125 2002/1 Forslag til *Lov om universiteter*, bemærkninger til § 2, stk. 3

1490. LSF nr. 93 1998/1 forslag til forskerpatentloven i 1998, formål

1491. LSF nr. 93 1998/1 forslag til forskerpatentloven i 1998, formål

1492. LBK nr 261 af 18/03/2015 af universitetsloven, § 2, stk. 3, 2. pkt.

1493. LBK nr 261 af 18/03/2015 af universitetsloven, § 2, stk. 1, 2. pkt.

1494. BKI nr 39 af 26/07/1962 Bekendtgørelse af den reviderede Berner-konvention af 1948 til værn for litterære og kunstneriske værker, forudsætningsvis af artikel 5, jf. stk. 4

Ansættelsesinstitutionen kan imidlertid i medfør af § 11, stk. 2, pålægge forskeren ikke at offentliggøre sin opfindelse i op til 2 måneder eller længere efter konkret aftale, hvis institutionen ønsker at udnytte opfindelsen erhvervsmæssigt.¹⁴⁹⁵ Universitetet kan således i medfør af § 11, stk. 2, suspendere forskerens frihed til at offentliggøre og disponere over egne forskningsresultater i den periode, hvor universitetet foretager patent vurdering. Efter aftale mellem universitet og forsker kan perioden på 2 måneder forlænges, jf. § 11, stk. 3, hvis institutionen ønsker at udnytte opfindelsen erhvervsmæssigt. Dermed synes der af § 2, stk. 3, 2. pkt., jf. forskerpatentlovens §§ 10, stk. 3, og 11, stk. 2, at kunne udledes indskrænkning af den enkeltes forskningsfrihed efter § 2, stk. 2, 2. pkt., til selv at træffe afgørelse om offentliggørelse og publicering af egne forskningsresultater.

Forskerpatentloven regulerer med udgangspunkt i det område, som er omfattet af § 1, stk. 3, i lov om arbejdstageres opfindelser. Det bestemmes i forskerpatentlovens § 2, nr. 1, at ”loven gælder for opfindelser, der er gjort af en arbejdstager som led i arbejdet ved en offentlig forskningsinstitution.”¹⁴⁹⁶ Forskerpatentloven gælder for enhver ansat ved en offentlig forskningsinstitution: Medarbejdere, videnskabelige og teknisk-administrative, ansat såvel i faste som i tidsbegrænsede stillinger. Arbejdstagere er ansatte ved en institution som nævnt i § 6,¹⁴⁹⁷ og som arbejdstagere forstås både videnskabeligt personale og andet personale ved offentlige forskningsinstitutioner, samt PhD-studerende ansat ved den pågældende institution.¹⁴⁹⁸ Dermed opnås gennem definitionen af ’arbejdstager’ i lovens § 4, en ligestilling af rettigheder og pligter for videnskabeligt og andet personale ved universiteterne, idet det videnskabelige personale efter lovmotiverne ”hidtil har haft en fortrinsstilling efter lov om arbejdstageres opfindelser.”¹⁴⁹⁹ Loven ligestiller forskere og andre ansatte ved universitetet med arbejdstagere ved andre offentlige forskningsinstitutioner, når det gælder at sikre, at forskningsresultater frembragt ved hjælp af offentlige midler nyttiggøres for det danske samfund ved erhvervsmæssig udnyttelse.¹⁵⁰⁰

Forskerpatentloven definerer i § 5 en arbejdstagers arbejde som ”alle aktiviteter udført som led i ansættelsesforholdet.”¹⁵⁰¹ Det bemærkes, at såvel definitionen af arbejdstager og arbejdstageres arbejde afgrænses til at ”forstås i denne lov”. Efter lovbemærkningerne til § 5, indebærer bestemmelsen, at alle aktiviteter udført som led i arbejdstagerens ansættelsesforhold er omfattet af lovforslaget. Dette gælder uanset, om et forsknings-, udviklings- eller undervisningsforløb er udført efter opdrag, eller om en opfindelse er gjort i et forløb, hvor både valg af emne og metode er overladt til den enkelte arbejdstager. Opfindelser gjort af arbejdstageren uden for dennes ansættelsesforhold er ikke omfattet af loven. For så vidt angår videnskabeligt personale, er dette ikke omfattet af tjenestetidsaftaler og for universiteternes vedkommende heller ikke af regler om mødepligt. Det kan derfor være vanskeligt i praksis at fastslå, om en opfindelse er frembragt i eller uden for ansættelsesforholdet. I tvivlstilfælde påhviler bevisbyrden den part, der ønsker at gøre krav på retten til opfindelsen. For at undgå tvivl om rettighederne til opfindelser

1495. BTL nr. 125 10/04/2003 Betænkning over forslag til lov om universiteter, indstillinger og politiske bemærkninger

1496. LBK nr 210 af 17/03/2009 lov om opfindelser ved offentlige forskningsinstitutioner, § 2, nr. 1

1497. ”det universitet omfattet af universitetsloven, den sektorforskningsinstitution, det offentlige sygehus, den sundhedsvidenskabelige forskningsinstitution under regionerne eller De Nationale Geologiske Undersøgelser for Danmark og Grønland (GEUS), hvor den pågældende arbejdstager er ansat.”

1498. alle PhD-studerende omfattet af Finansministeriets cirkulære 1997-11-25 om aftale om lønnede PhD-stipendiater betragtes som ansatte

1499. LFF nr. 93 18/11/1998 af Forslag til Lov om opfindelser ved universiteter og sektorforskningsinstitutioner, bemærkninger til § 4

1500. LBK nr 210 af 17/03/2009 af lov om opfindelser ved offentlige forskningsinstitutioner, § 2, jf § 1 og § 4.

1501. LBK nr 210 af 17/03/2009 lov om opfindelser ved offentlige forskningsinstitutioner, § 5

gjort uden for ansættelsesforholdet anbefales det, at arbejdstagere ved institutioner omfattet af loven forlods træffer aftale med institutionen, såfremt man i andet regi ønsker at omsætte egne forskningsresultater til opfindelser.¹⁵⁰²

Den akademiske ytringsfrihed er ikke en absolut ret, men kan indskrænkes ved lov og hvis det er nødvendigt i et demokratisk samfund. Forskerpatentlovens regulering i § 10, stk. 3, skal vurderes i lyset af EMRK artikel 10, stk. 2, og hensynet til at beskytte andres rettigheder. Det er karakteristisk for de informationsrettens ene- og forbudsrettigheder, at de er præget af en legalitetstænkning, som indebærer, at lovgivningen er udtryk for en nøje afbalancering, der må respekteres. I overensstemmelse med EMDs faste praksis skal der foretages en omhyggelig undersøgelse af enhver restriktion i den akademiske frihed til at forske og til at offentliggøre forskningsresultater.¹⁵⁰³ Bestemmelsen i forskerpatentlovens § 10, stk. 3, om, at arbejdstager ”ikke må offentliggøre eller disponere over sin opfindelse, før universitetet skriftligt har bekræftet modtagelsen af underretning om opfindelsen, modificeres af en pligt for institutionen til at sende bekræftelsen hurtigst muligt”,¹⁵⁰⁴ og samtidig tildeles universitetet i § 10, stk. 2, kompetence til generelt at fastsætte, at underretningspligten ikke skal gælde inden for områder, f.eks. inden for humaniora eller samfundsvidenskab, hvor der erfaringsmæssigt ikke gøres opfindelser. Derved har lovgiver foretaget en balancering mellem hensynet til patentrettens nyhedskrav¹⁵⁰⁵ på den ene side og den akademiske ytringsfrihed på den anden. Det kan overvejes, om den karenperiodiske indskrænkning i § 10, stk. 3, af den akademiske ytringsfrihed overflødiggøres af den almindelige tavshedspligt, jf. forvaltningslovens § 27, stk. 4, men her understøtter hensynet til effektivitet i forvaltningen den lovregulerede indskrænkning af forskerens akademiske ytringsfrihed i § 10, stk. 3.

Forskerpatentloven, udspringer af formodningsreglen i lov om arbejdstageres opfindelser § 1, stk. 3, der bestemmer, at lærere og andet videnskabeligt personale ved universiteter og andre højere læreanstalter ikke anses i denne deres egenskab som arbejdstagere. Idet formodningsreglen bygger på et grundlæggende hensyn til forskningsfrihed, stiller det krav til de modhensyn i regler, der indskrænker formodningsreglen i § 1, stk. 3, at der bag indførelsen af forskerpatentlovens indskrænkende regler indgår overvejelse af de hensyn formodningsreglen er baseret på.¹⁵⁰⁶ Baggrunden for forskerpatentloven er efter forarbejderne, at ”lovforslaget regulerer i forlængelse af bestemmelserne om opfindelser i lov om arbejdstageres opfindelser forholdet om retten til opfindelser ved universiteter og sektorforskningsinstitutioner. Da lovforslaget anses som et supplement til de gældende bestemmelser i lov om arbejdstageres opfindelser, er det i samråd med Erhvervsministeriet ikke fundet nødvendigt på nuværende tidspunkt at ændre i bestemmelserne i denne lov. Af lovtekniske og informative grunde vil lov om arbejdstageres opfindelser ved først givne lejlighed blive ændret som konsekvens af lovforslaget”.¹⁵⁰⁷

1502. LFF nr. 93 18/11/1998 af Forslag til Lov om opfindelser ved universiteter og sektorforskningsinstitutioner, bemærkninger til § 5

1503. Aksu mod Tyrkiet nr. 4149/04 og nr. 41029/04, 15. marts 2012, præmis 71

1504. LBK nr 210 af 17/03/2009 lov om opfindelser ved offentlige forskningsinstitutioner, § 10, stk. 3

1505. LBK nr 191 af 01/03/2016 af patentloven, §2, stk. 1: Patent meddeles kun på opfindelser, som er nye i forhold til, hvad der var kendt før patentansøgningens indleveringsdag

1506. Andersen, Mads Bryde: *Informationssamfundet år 2000. Oplæg til afvejningsregler for en moderne informationspolitik* in Forskningsministeriet: *Info-samfundet år 2000 - Rapport fra (Dybkjær-Christensen)udvalget om "Informationssamfundet år 2000"*, 1994. p. 121-163

1507. LSF 93 1998/1 af lov om opfindelser ved universiteter og sektorforskningsinstitutioner, Baggrund for lovforslaget

Hermed er forskerpatentlovens indpasning i retssystemet givet, og det giver anledning til at overveje, i hvilket omfang de forudsætninger og hensyn forskerpatentloven fremmer, fortrænger de hensyn eller forudsætninger, der bærer § 1, stk. 3, i lov om arbejdstageres opfindelser.

Følges de i den juridiske litteratur forslåede informationsretlige afvejningsregler bygger § 1, stk. 3, i lov om arbejdstageres opfindelser på et grundlæggende hensyn til forskningsfrihed, hvorefter det må kunne forventes, at de modhensyn, der ophæver dette grundlæggende hensyn bag § 1, stk. 3, har overvejet de hensyn, formodningsreglen er baseret på, og at formodningsreglen i § 1, stk. 3, fastholdes såfremt argumentationen ikke kan bæres igennem.¹⁵⁰⁸ Indførelsen af den fravigende regel i forskerpatentlovens §§ 4 og § 5, er udtryk for en hensynsafvejning med en overvægt til det samfundsmæssige hensyn til forskningsresultaternes erhvervsmæssige nyttiggørelse og imødekommelse af de behov for udbygning og effektivisering af den offentlige sektors patentering, som Planlægningsrådet for Forskning havde påpeget.¹⁵⁰⁹ Hensynet afgrænses i lovforslaget derved, at det ikke er intentionen, ”at de enkelte institutioner internt skal opbygge teknisk, juridisk og markedsrettet ekspertise til egenhændigt at forestå vurderingen af indberettede opfindelser og opsøge mulige patentpartnere i erhvervslivet.”¹⁵¹⁰ For så vidt angår integritetshensynet til forskeren skal loven fremme et hensyn om at opnå en ligestilling af ansatte ved universiteter og sektorforskningsinstitutioner. Lovgiver har ved ligestillingen tilsigtet en fortsat harmonisering af ansættelsesvilkårene ved universiteter og sektorforskningsinstitutioner. Samtidig ”sikres det, at institutionerne alene skal operere med ét regelsæt for ansattes opfindelser, uanset om disse er gjort af videnskabeligt personale alene eller af videnskabeligt og andet personale i forening.”¹⁵¹¹

Lov om Danmarks Forsknings- og Innovationspolitiske Råd og Danmarks Frie Forskningsfond har til formål ”at fremme dansk forskning, teknologiudvikling og innovation gennem rådgivning og tilskud til forskning af høj kvalitet”¹⁵¹²

Bestemmelserne i universitetslovens § 2, stk. 3, 2. pkt. og 3 pkt., tilsvares af bestemmelsen i forskningsrådgivningslovens § 13, stk. 4, der pålægger Danmarks Frie Forskningsfond, at bidrage til at styrke formidlingen af forskningsresultater.¹⁵¹³ Reglen skal ses i sammenhæng med lovens formålsbestemmelsens anvendelsesorienterede kontekst. Loven skal ”fremme dansk forskning, teknologiudvikling og innovation gennem rådgivning og tilskud til forskning af høj kvalitet.”¹⁵¹⁴ En bestemmelse om, at tillægge forskningsrådet som opgave at fremme formidling af forskningsresultater og deres udnyttelse, blev indsat i forskningsrådgivningsloven i 1989loven på baggrund af OECD's gennemgang af dansk forsknings- og teknologipolitik fra 1987.¹⁵¹⁵ Hensynet til det almindelige behov for

-
1508. Andersen, Mads Bryde: *Informationssamfundet år 2000. Oplæg til afvejningsregler for en moderne informationspolitik* in Forskningsministeriet: *Info-samfundet år 2000 - Rapport fra (Dybkjær-Christensen)udvalget om "Informationssamfundet år 2000"*, 1994. p. 121-163
1509. Planlægningsrådet for Forskning: *Fra forskning til patenter – vejen fra forskning til patenter i den offentlige sektor*, betænkning 1987
1510. LFF nr. 93 18/11/1998 af Forslag til Lov om opfindelser ved universiteter og sektorforskningsinstitutioner, formål
1511. LFF nr. 93 18/11/1998 af Forslag til Lov om opfindelser ved universiteter og sektorforskningsinstitutioner, bemærkninger til § 4
1512. LOV nr 384 af 26/04/2017, Lov om Danmarks Forsknings- og Innovationspolitiske Råd og Danmarks Frie Forskningsfond, § 1
1513. LOV nr 384 af 26/04/2017 Lov om Danmarks Forsknings- og Innovationspolitiske Råd og Danmarks Frie Forskningsfond, § 13, stk. 4
1514. LOV nr 384 af 26/04/2017 Lov om Danmarks Forsknings- og Innovationspolitiske Råd og Danmarks Frie Forskningsfond, § 1
1515. LSF nr. 160 1988/1 Forslag til Lov om Forskningspolitisk Råd og forskningsråd, B. Baggrunden for lovforslaget:

øget information om opnåede forskningsresultater, som i 1989 blev anset for at være en væsentlig forudsætning for resultaternes udnyttelse til gavn for samfundet, er udeladt af lovbemærkningerne til § 7, stk. 5, i 2003-forskningsrådgivningsloven,¹⁵¹⁶ der efter forarbejderne er ”en konsekvens af lov om opfindelser ved offentlige forskningsinstitutioner, jf. lov nr. 347 af 2. juni 1999 og hensynsafvejninger, således at, der gælder samme regler for forskning finansieret af bevillinger fra de statslige forskningsråd som ved forskning finansieret af institutionens egne midler, dvs. at retten til opfindelser som udgangspunkt tilfalder den pågældende arbejdstager, men kan overtages af institutionen uden modkrav fra bevillingsgiver. Under forudsætning heraf kan rådene fortsat med institutionens ledelse indgå bevillingsaftaler, som er knyttet til en konkret aktivitet og en individuel arbejdstager.”¹⁵¹⁷

2017-lovens opdatering af formålsbestemmelsen for Danmarks Forsknings- og Innovationsråd og for Danmarks Frie Forskningsfond¹⁵¹⁸ reflekterer, at målsætningen om, at forskningen bidrager til innovation og teknologiudvikling ikke længere udelukkende sigter mod kommercialisering af forskningsresultater i form af patenteringsaktiviteter efter bestemmelserne i forskerpatentloven, men åbner for en bredere forståelse af området for nyttiggørende videnudveksling mellem universitet og samfund.

9.7 Sammenfattende fortolkning af universitetslovens § 2, stk. 3

Universiteterne er vigtige bidragsydere til en åben debat og til ny viden i samfundet. Det gør universiteterne til en grundlæggende del af et demokratisk samfund. Den akademiske ytringsfrihed består i, at den til forskningsfriheden hørende adgang til fri akademisk debat og videnudveksling også gælder uden for universitetsverdenen, i universitetets og den enkelte forskers kommunikation med det omgivende samfund.

Kapitel 9 bidrager til besvarelsen af forskningspørgsmål 3 ved at undersøge, hvordan den akademiske ytringsfrihed er beskyttet efter universitetsloven. Universitetets samfundsmæssige forpligtelse til at udveksle viden med det omgivende samfund præciseres i 2, stk. 3, og supplerer dermed forpligtelsen efter § 2, stk. 1, 2. pkt., til ”at udbrede kendskab til videnskabens metoder og resultater”,¹⁵¹⁹ hvilket traditionelt sker gennem forskningsbaseret uddannelse.

Den akademiske ytringsfrihed skal ses i sammenhæng med de overordnede regler og principper for offentligt ansattes ytringsfrihed.¹⁵²⁰ Alle borgere nyder almindelig ytringsfrihed efter grundlovens § 77 og EMRK artikel 10. Offentligt ansatte har dertil en udstrakt ytringsfrihed, der dog samtidig begrænses af offentligretlige regler om aktindsigt og tavshedspligt. Den akademiske ytringsfrihed er sammenvævet

Til forskningsrådenes opgaver tilføjes i § 5, nr. 8 ”at fremme formidling af forskningsresultater og deres udnyttelse” og ifølge lovbemærkningerne er punktet ”taget med som et nyt punkt for at understrege, at forskningsrådene også har denne vigtige funktion som ansvarsområde”. Hermed overføres kompetence til forskningsrådene begrundet i et samfundsmæssigt hensyn: ”Der er et voksende behov for øget information om opnåede forskningsresultater. Information er en væsentlig forudsætning for resultaternes udnyttelse til gavn for samfundet”.

1516. LFF 2003-01-29 nr 142 Forskningsrådgivning m.v., C. Lovforslaget

1517. LFF 2003-01-29 nr 142 Forskningsrådgivning m.v., alm. bemærkninger til § 7,stk. 5, jf. lov nr. 347 af 2. juni 1999 lov om opfindelser ved offentlige forskningsinstitutioner, § 9

1518. LOV nr 384 af 26/04/2017 Lov om Danmarks Forsknings- og Innovationspolitiske Råd og Danmarks Frie Forskningsfond, § 1

1519. LBK nr 261 af 18/03/2015 af universitetsloven, § 2, stk. 1, 2. pkt.

1520. VEJ nr 10062 af 28/10/2016 om offentligt ansattes ytringsfrihed, erstatter VEJ nr 87 af 14/09/2006 om offentligt ansattes ytringsfrihed, s. 6

med universitetets og den enkelte forskers forskningsfrihed, og spørgsmålet om forskningsfrihed kan gennembryde tavshedspligtbestemmelser er uddybende behandlet i lovforarbejderne til reglerne om tavshedspligt. Forarbejdernes overvejelser om universitetsforskernes tavshedspligt baseres på den fra § 1, stk. 3, i lov om arbejdstageres opfindelser, etablerede sondring mellem universitetsforskere som arbejdstagere og universitetsforskere, der i kraft af forskningsfriheden ikke anses som arbejdstagere, når de forsker frit. På dette grundlag er den akademiske ytringsfrihed efter § 2, stk. 3, 3. pkt., fortolket i afsnit 9.3. Det klare udgangspunkt er, at der efter loven består en generel pligt til at offentliggøre resultaterne af universitetsforskning, der finansieres helt eller delvist af offentlige midler. Den akademiske ytringsfrihed indebærer dog samtidig, at den enkelte forsker må formodes at have frihed til offentliggørelse og publicering af egne konkrete forskningsresultater. Uanset bestemmelser i stillingsstrukturbekendtgørelsen herom, kan en egentlig pligt til publicering således ikke udledes af universitetslovens bestemmelser og formodningen understøttes i dansk ret af den ophavsretlige beskyttelse af ophavsmandens ideelle rettigheder og den forvaltningsretlige beskyttelse af forskeres originale forskningsideer og foreløbige forskningsresultater og modsætningsvis af doktorbekendtgørelsens bestemmelse om mundtlig, offentlig forsvarshandling.¹⁵²¹

Den akademiske ytringsfrihed efter artikel 10, beskytter den enkelte forskers frihed til at modtage og distribuere viden og sandhed uden begrænsninger og til frit at udtrykke mening om den institution eller det system, som de arbejder inden for, med de begrænsninger, der følger af lovhjemlede, nødvendige indskrænkninger efter EMRK artikel 10, stk. 2. Den enkelte forskers frihed til at publicere, offentliggøre og udtale sig om egen forskning begrænses af lovhjemlede, nødvendige indskrænkninger for at ”forhindre udspredelse af fortrolige oplysninger.”¹⁵²² Udgangspunktet for en vurdering er de kriterier, som findes i EMDs øvrige praksis om indskrænkninger i ytringsfriheden for at hindre udspredelse af fortrolige oplysninger. I disse sager foretages en vurdering af, om oplysningerne vedrører et emne af offentlig interesse, om oplysningerne er præcise og troværdige, den potentielle skadevirkning af at sprede de fortrolige oplysninger og dertil informantens motiv til at udsprede oplysningerne.¹⁵²³ Vurderingen er præciseret i Højesterets afgørelse i U2015.3106H og EMDs dom i sagen Mustafa Erdoğan m.fl. mod Tyrkiet, 2014, der vedrører indskrænkninger i den akademiske ytringsfrihed i situationer hvor universitetsforskernes freds- og ærekrænkende udtalelser fører til en afvejning af modsatrettede hensyn til artikel 10 og artikel 8. I afvejningen mellem artikel 10 og artikel 8 sondres ikke mellem forskningstyper eller graden af forskningsfrihed i forskningsindsatsen. Det må her formodes, at forskeres udtalelser er beskyttelses-værdige, når der efter en konkret vurdering er tale om ytringer fremsat i god tro og baseret på en forskningspraksis, der opfylder den standard, der også gælder for journalister til due diligence. Den beskyttede akademiske ytring må formodes at være en “informed opinion – not in the sense that it is factually correct, but in the sense that it is research-and-facts-related.”¹⁵²⁴

Som det fremgår af gennemgangen ovenfor er det universitetets opgave ”som central viden- og kulturbærende institution at udveksle viden og kompetencer med det omgivende samfund,”¹⁵²⁵ men denne traditionelt uddannelsesrettede bestemmelse modificeres af bestemmelsen i universitetslovens § 2, stk. 3, der pålægger universitetet at samarbejde med det omgivende samfund og nyttiggøre forskningen til gavn

1521. BEK nr 1321 af 05/12/2008 om doktorgrader § 3, stk. 1

1522. EMRK artikel 10, stk. 2.

1523. Sandfeld Jakobsen & Schaumburg-Müller: *Medieretten*, 2013, s. 135f

1524. Mustafa Erdoğan m.fl. mod Tyrkiet, 2014, Concurring opinion, præmis 10

1525. LBK nr 261 af 18/03/2015 af universitetsloven, § 2, stk. 3

for samfundsudviklingen. Udformningen af § 2, stk. 3, kan bidrage til lovfortolkningen, når retsstillingen skal fastlægges ved en afvejning af, hvilke ligeværdige hensyn, der skal veje tungest i retsanvendelsen. Overordnet tager § 2, stk. 3, afsæt i sondringen mellem universitetet og det omgivende samfund, og ved at præcisere universitetets forpligtelse til samfundsmæssig videndeling, skal reglen bygge bro mellem universitetet og det omgivende samfund. § 2, stk. 3, 1. og 2. pkt., regulerer universitetsforskningen som et redskab for økonomisk udvikling, og dermed bliver de to bestemmelser væsentlige identitetsmarkerende regler i det innovationsdrevne paradigme, der samtidig indskrænker den traditionelle akademiske ytringsfrihedsbestemmelse i § 2, stk. 3, 3. pkt., ved at samarbejdsaftaler efter § 2, stk. 3, 1. pkt., eller nyttiggørelse af forskningsresultater efter § 2, stk. 2, 2. pkt., kan begrænse universitetets medarbejders deltagelse i den offentlige debat.¹⁵²⁶

Gennemgangen i kapitel 9 har vist, at indskrænkninger i den enkelte forskers akademiske ytringsfrihed tager udgangspunkt i en vurdering af den pågældende som arbejdstager henholdsvis som akademisk forsker med forskningsfrihed, og dermed en grundlæggende antagelse af, at universitetsforskeren har ytringsfrihed som offentligt ansat eller er omfattet af en på forskningsfrihed grundet udvidet akademisk ytringsfrihed. Det betyder, at fastlæggelsen af den konkrete retsstilling beror på en helhedsvurdering af såvel den enkelte forskers forskningsfrihed og den sammenhæng forskningen indgår i. Ovenstående gennemgang har vist, at indskrænkninger i den akademiske ytringsfrihed kan skyldes hensyn til såvel private som offentlige fortrolighedsinteresser. I afsnit 9.5 er behandlet indskrænkninger i den akademiske ytringsfrihed som følge af fortrolighed i samarbejdsaftaler og indtægtsdækket virksomhed og nyttiggørelse af forskningsresultater. Hensynene bag § 2, stk. 3, 1. og 2. pkt., kan have vidt forskellig vægt, og ligeledes kan de almene eller samfundsmæssige interesser, der ligger til grund for den akademiske ytringsfrihed tillægges varierende tyngde. Det er ovenfor antaget, at loyalitetspligten ikke udgør et bærende modhensyn til den enkelte videnskabelige medarbejders forskningsfrihed, og spørgsmålet om ytringsfrihed kan ikke løses udelukkende på grundlag af retten til forskningsfrihed eller loyalitetspligten i arbejdsforhold. Ligeledes konfronteres hovedreglen om akademisk ytringsfrihed i stigende omfang af hensyn til modstående partsorienterede informationsrettigheder i form af erhvervshemmelighedsbeskyttelse og immaterielle enerettigheder og med det udgangspunkt, at det er regulering inden for arbejdstagerforhold, der finder anvendelse.

Senest med revisionen af forskningsrådgivningsloven i sommeren 2017 er skabt øget adgang til fra politisk hold at iværksætte konkrete forskningsaktiviteter inden for politisk fastsatte temaer eller virkemidler med særlige bevillinger på de årlige bevillingslove. Disse top-down-forskningsaktiviteter må antages udfoldes under iagttagelse af forskningsfrihed, som den er defineret i stillingsstrukturbekendtgørelsen – ”friheden til at vælge metode, fremgangsmåde og emne inden for universitetets forskningsstrategiske rammer, som fastlagt i udviklingskontrakten.” I lyset denne fremstillings bestemmelse af universiteternes forskningsfrihed i begrebets fulde betydning bestående af universitetets forskningsfrihed, den individuelle forskningsfrihed og den akademiske ytringsfrihed, medfører de politisk tematiserede og aftalebaserede forskningsaktiviteter antageligt en øget udfordring for såvel universitetets som den enkelte forskers akademiske integritet og autonomi, der udfordres af aftalebaserede bevillings- og tidsmæssige rammer for konkrete forskningsaktiviteter.

1526. FOU 22. juni 2017 Øget klarhed om forskeres ytringsfrihed

En indskrænkning i informationsrettighederne kan både opnås ved at afgrænse selve omfanget af den pågældende informationsrettighed og ved at opstille en undtagelsesregel. Fælles for informationsrettens ene- og forbudsrettigheder (eks. ophavs- og patentrettigheder) er konsumptions- og privatbrugsregler, der indskrænker rettighedshaverens råderet for at imødekomme det behov offentlige myndigheder eller private aktører kan have for at behandle den pågældende information uden at være afhængig af et samtykke fra rettighedshaveren/den beskyttede part.¹⁵²⁷ Gennem horisontale analyser har Udsen påvist fællestræk med relevans på tværs af de informationsretlige discipliner, og er blandt andet udmøntet i grundsætningen om, at *privatbrugsreglen afgrænses af et offentlighedskriterium og et erhvervskriterium*. Som informationsretligt fortolkningsbidrag til den akademiske ytringsfrihed inddrages et tilsvarende sammenfald i kriterier bag indskrænkninger i forskningsfriheden, derved, at der også kan identificeres et offentlighedskriterium og et erhvervskriterium ved indskrænkninger i den akademiske ytringsfrihed for at imødekomme det behov offentlige myndigheder eller private aktører kan have for at omfatte den pågældende information med fortrolighed uden at være afhængig af et samtykke fra forskeren om at indskrænke sin ytringsfrihed.

Ved fortolkning af § 2, stk. 3, 3. pkt., inddrages den informationsretlige grundsætning, der siger at *informationsrettighederne omfatter enhver form for behandling af den beskyttede information*,¹⁵²⁸ Den samlede konklusion på spørgsmålet om universitetslovens beskyttelse af akademisk ytringsfrihed er herefter, at enhver form for tanke-, ytrings- eller informationsbehandling af forskning ved danske universiteter er omfattet af akademisk ytringsfrihed. Udgangspunktet modificeres straks ved, at der efter § 2, stk. 3, 1. og 2. pkt., kan udledes en pligt til samfundsmæssig nyttiggørelse og dermed offentliggørelse af forskningsresultater, der er helt eller delvist offentligt finansieret. For den enkelte forsker indebærer den akademiske ytringsfrihed frihed til konkret at offentliggøre, herunder publicere og udtale sig om egen forskning, med de begrænsninger, der følger af EMRK artikel 10, stk. 2, herunder for at ”beskytte andres gode navn og rygte eller rettigheder”,¹⁵²⁹ for at forhindre udspredelse af fortrolige oplysninger. Indskrænkningerne skal være lovhjemlede og nødvendige i et demokratisk samfund. Det følger af universitetslovens § 2, stk. 2, 2. pkt., og § 14, stk. 6, 4. pkt., at universitetet er forpligtet til såvel overordnet set som ved indgåelse af den enkelte aftale, jf. § 14, stk. 11, at værne såvel universitetets forskningsfrihed som den enkeltes forskningsfrihed ved indgåelse af aftaler om forskningssamarbejder efter § 2, stk. 3, 1. pkt., eller aftaler om nyttiggørelse efter § 2, stk. 3, 2. pkt.

1527. Udsen, Henrik: *De informationsretlige grundsætninger*, 2009, s. 59

1528. Udsen, Henrik: *De informationsretlige grundsætninger*, 2009, s. 506

1529. EMRK artikel 10, stk. 2

KAPITEL 10

Akademisk frihed og innovationsdreven universitetsforskning.

Konklusioner og perspektivering

10.1 Opgaven

Formålet med denne fremstilling har været at beskrive og analysere retstilstanden om forskningsfrihed. Forskningsfrihed udgør en væsentlig identitetsmarkør for de europæiske universiteter, hvor netop denne frihed har medvirket til at forme universiteternes identitet. Den retlige regulering af forskningsfrihed indgår i et innovationsdrevet forskningssystem og er samtidig omfattet af en europæisk grundrettighedsbeskyttelse af akademisk frihed, der har været under væsentlig udvikling de seneste år. Reguleringen af forskningsfrihed præges dermed af to tilsyneladende modsatrettede principper og bag den gennemgribende reformering af universitets- og forskningslovgivningen har et værdimæssigt paradigmeskifte fundet sted. Forskningsfriheden er en af de mest fundamentale værdier i debatten om de seneste årtiers reformering af universitets- og forskningssystemet. Fra alle sider er der enighed om vigtigheden af forskningsfrihed. Forskningsfrihed er et ofte fremhævet synonym for universitetsforskningens kerneværdier, og den egenart, hvorved universitetsforskningen adskiller sig fra den industrielle forskning. Vanskeligere har det været at bestemme det nærmere indhold af forskningsfriheden og dens rækkevidde. Reformeringen af universitets- og forskningssystemet har udfordret den akademiske identitet ved at ophæve den traditionelle sondring mellem den forskning, der bedrives ved universiteter og forskning ved andre offentlige eller private virksomheder.

Fremstillingen har i lyset heraf tilstræbt at verificere to grundlæggende teser. For det første, en hypotese om, at *forskningsfrihed som retligt begreb skal fortolkes inden for rammerne af forskellige retlige og identitetsmarkerende fællesskaber*. For det andet tesen om, at *den europæiske grund- og menneskeretlige beskyttelse af akademisk frihed stiller krav til de nationale regler om forskningsfrihed, der må udformes og fortolkes under skyldig hensyntagen til den menneskeretlige beskyttelse af akademisk frihed*.

Forskningsfrihed er en retlig standard, og som grundlag for besvarelsen af de opstillede hypoteser er der med afsæt i tre forskningsspørgsmål foretaget, hvad Ragnar Knoph betegner en retlig rationalisering, for at finde frem til standardens objektive retsindhold: Først er selve forskningsfrihedens retlige målestok præciseret så skarpt som muligt. Det er sket ved en begrebsanalyse af forskningsfrihed, der har taget afsæt i redefineringen af universitetsforskning og transformeringen ind i et innovationsdrevet forskningssystem og identificering af forskningsfrihedens bagvedliggende principper og retlige grundlag. Dermed er det første forskningsspørgsmål: *Hvad er forskningsfrihed?* besvaret. Dernæst er de lovlige hensyn og afvejningsovervejelser, der kan inddrages i hensynsafvejningen bag reglerne om forskningsfrihed blevet afdækket og generelle principper for forskningsfrihed formuleret forud for fremstillingens de lege-lata analyser af universitetslovens regulering af forskningsfrihed.

Analysen har vist, at universitetsforskningens historiske forandringsproces fremmes gennem en redefinerende af begrebet forskningsfrihed og en sondring mellem universitetets forskningsfrihed, den individuelle forskningsfrihed og forskningsfrihedens iboende akademiske ytringsfrihed. Den individuelle forskningsfrihed garanterer forskerens frie forskning ved valg af emne, metode og fremgangsmåde, og er forbundet med den akademiske ytringsfrihed til at formidle information og distribuere viden og videnskabelig sandhed uden begrænsninger. Universitetets forskningsfrihed garanterer universitetets institutionelle autonomi og uafhængighed som medlem af Akademia, og er dermed en forudsætning for den enkeltes forskningsfrihed. Samlet set er formålet med forskningsfrihed at sikre det sandhedssøgende kommunikative fællesskab – i universitetsverdenen, såvel som i det demokratiske samfund. Foruden disse operationelle informationsfunktioner, besidder forskningsfrihed en emotionel funktion, der vedrører identiteten i forskningsfrihedens kontekstskabende fællesskab.

10.2 Forskningsfrihed, fællesskab og identitet

Ret og rettigheder dannes i fællesskaber og retsregler har en væsentlig funktion som ideale identitetsskabende fortællinger om det konkrete fællesskab. Den retlige regulering af forskningsfrihed rummer forskellige fortællinger om fællesskab og identitet, der afspejler, at forskningsfrihed på en gang reguleres inden for rammerne af det nationale forsknings- og innovationssystem og samtidig er tæt på kernen i de europæiske universiteters fællesskab. Fællesskaberne afspejler to samtidig eksisterende paradigmer og de retsregler, der indgår i fællesskaberne, kan være delvist overlappende og assymetriske. Forskellene i normering af forskningsfrihedens indhold og rækkevidde i den nationale regulering af forskningsfrihed og den europæiske regulering, der udmøntes gennem Europarådet og Den Europæiske Menneskerettighedskonvention, indebærer, at retstilstanden 'vibrerer' af modsætningerne i de to paradigmer, der strides om førerpositionen i hvad man kan kalde den interne kamp om retten til at definere forskningsfrihedens indhold og rækkevidde.

Forskningsfrihed udgør en væsentlig identitetsmarkør for de europæiske universiteter, hvor netop denne frihed har medvirket til at definere universitetet som kultur- og videnbærende institution med en egen akademisk frihed. Afhandlingen tager udgangspunkt i de seneste tiårs reformering af universiteterne med redefinerende af, hvad universitetsforskning omfatter og med et flertydigt katalog af værdier og hensyn bag begrebet forskningsfrihed til følge. En kollektiv identitetskrise om man vil, men som i denne fremstilling behandles som et paradigmeskifte mellem identitetsskabende retlige fællesskaber. Med dette afsæt udgør reguleringen af forskningsfrihed en arena, hvor to konkurrerende diskurser om værdier og identitet i universitetsforskningen brydes. Det retlige indhold og omfang af forskningsfrihed udledes ud fra erkendelsen af, at de danske universiteter er deltagere i det normfællesskab, som præger henholdsvis de europæiske universiteter og med betydelig styrke til følge er adopteret af Europarådet. Opbygningen af institutionaliserede retlige fællesskaber på grundlag af karakteristiske europæiske fænomener som demokrati og respekt for medmenneskers rettigheder bidrog i årene efter Anden Verdenskrig til genopbygningen af Europa og har efter 1989 været kittet i det genforenede Europa, hvor retten er med til at etablere en fælles identitet. Samtidig indgår danske universiteter som statslige institutioner i de nationale samfunds OECD-baserede normfællesskab, der udfoldes i en udfordringsdrevet innovativ forskningsdiskurs, hvor forskningsfrihed knyttes sammen med ekstern offentlig finansiering og kontrol.

Gennemgangen ovenfor i kapitel 3-5 har bekræftet tesen om, at *forskningsfrihed som retligt begreb skal fortolkes inden for rammerne af forskellige retlige og identitetsmarkerende fællesskaber*. Disse fællesskaber er i de foregående kapitler beskrevet som paradigmer, hvormed forskelligheden er tydeliggjort ved identificeringen af fællesskabernes bagvedliggende principper og retlige grundlag. Kuhns paradigmeteori har bidraget til at forklare begrebsanalysens afdækning af, at de nationale og internationale retssystemer repræsenterer to samtidig eksisterende paradigmer, hvori forskningsfrihed tillægges forskelligt indhold og værdi. Denne tilsyneladende diskrepans kan udtrykkes ved, at kommunikationen mellem de to paradigmer vanskeliggøres, fordi deltagerne ikke ser det samme, ikke ser hinandens måde at betragte forskningsfrihed på, fordi de bagvedliggende hensyn, der begrunder forskningsfrihed inden for det ene paradigme slet ikke optræder i det andet. Det hører med til forståelsen af retlige fællesskaber, at et fællesskab ikke bare er noget der er, men at fællesskab tillige er forestillet – og disse forestillinger er med til at påvirke de faktisk eksisterende fællesskaber. Som en aspiration rækker forestillingen om forskningsfrihed videre end nutiden og har en væsentlig identitetsskabende betydning i Europa. Over for det innovationsdrevne paradigme, som er udmøntet i nationale retskilder, udgør de europæiske universiteters akademiske frihed som værdi et væsentligt bidrag til en fælles europæisk humanistisk identitet, som finder støtte i europæisk menneskeret. Paradigmeskiftet er ikke ensbetydende med en lineær kronologisk fremadskridende udvikling, hvor fremkomsten af det innovationsdrevne forskningsparadigme i takt med samfundsudviklingen udraderer det akademiske paradigme, men at to samtidige retlige fællesskaber etablerer overlappende retsordener.

10.3 Forskningsfrihed, ytringsfrihed og informationsret

Forskningsfrihed er et relativt gode, der må afbalanceres over for andre modstående samfundsinteresser af individuel og kollektiv karakter som fastsat ved lov. Identitetsmarkerende normer lader sig ikke forandre alene ved lovgivningsinitiativer grundet på rationelle, velbegrundede argumenter, og netop de bagvedliggende hensyn synes at udgøre en af de væsentligste forskelle i de retlige fællesskabers beskyttelse af forskningsfrihed. Forskningsfrihed er således kontingent, fordi den varierer i både indhold, intensitet og selvforståelse. Uklarhed i retstilstanden følger af, at deltagerne i de to paradigmer ikke har samme syn på forskningsfrihed og de tilgrundliggende hensyn inden for et paradigme tillægges ikke samme styrke inden for det andet paradigme. Forskningsfrihed tillægges forskellig betydning for fællesskabets målopfyldelse og det afspejles i hensynsafvejningen bag den retlige regulering. Det næste led i rationaliseringsprocessen består i at identificere de særlige momenter, som har betydning ved bedømmelsen, og dernæst bestemme hvilken virkning de har. Det har foranlediget fremstillingens andet forskningsspørgsmål: Ved fortolkning af regler om forskningsfrihed: Hvilke lovlige hensyn kan inddrages i afvejningen?

Inden for de informationsretlige rammer er der i kapitel 6 opstillet et hensynskatalog, der - på tværs af de fællesskaber forskningsfriheden indgår i - identificerer de generelt relevante hensyn og fastlægger kredsen af lovlige kriterier, der kan blive tale om at inddrage i hensynsafvejningen ved retsanvendelsen. På denne baggrund er det muligt at sammenfatte et sæt generelle principper om forskningsfrihed. Reglerne om forskningsfrihed er systematiseret inden for informationsretten, hvor forskningsfrihed i lighed med de øvrige ytringsfrihedsregler karakteriseres ved at være specifikke regler om ret til at behandle information.

Forskningsfrihed er et grundlæggende princip i et demokratisk samfund, hvor denne frihed uden at etablere rettigheder, men med sigte på udvikling af og anerkendelse af ny viden yder beskyttelse af mod

udefrakommende overgreb. Ytringsfrihedens beskyttelse af sandhedssøgen, demokrati og individets fri meningsdannelse er principper, der genfindes bag forskningsfriheden. Som en udvidet ytrings- og informationsfrihed henføres forskningsfrihed systematisk til ytringsfrihedsreglerne inden for den informationsretlige regelstrukturs regler om ret til at behandle information. Ligeledes kan de hensyn, der er relevante for forskningsfrihedens regler: incitamentshensyn, samfundsmæssige berigelseshensyn, privatlivs- og personlighedshensyn, henføres til kredsen af informationsretlige hensyn. Forskningsfrihed implicerer – som det formuleres i betænkningen om arbejdstageres opfindelser og tavshedspligtbetænkningen, at den fri forskning ikke sker med henblik på økonomisk gevinst, og at forskerens frie forskerret ikke begrænses ved at påtvinge forskeren ”mod hans vilje at udføre en bestemt opfinderopgave.”¹⁵³⁰ Universitetets autonomi og uafhængighed implicerer, at det ikke indgår i universitetets normale virksomhed at udnytte opfindelser. Transformerings af universitets- og forskningssystemet er udmøntet i en udvidelse af universitetets formålsbestemmelse og ændringer i hensynsafvejningen bag reglerne om universitetets forskningsfrihed, den individuelle forskningsfrihed og den akademiske ytringsfrihed.

Forskningsfrihed bæres som de informationsretlige ene- og forbudsregler af et legalitetsprincip, og et deraf afledt hjemmelskrav for at kunne gennembrydes. Det er velkendt, at de immaterialretlige regler bæres af særdeles gennearbejdede og gennemprøvede hensynsafvejsninger, hvor hensynet for og imod informationsmonopolisering har været på tale. Systematiseringen af forskningsfrihed inden for informationsrettens regler om ret til at behandle information tilvejebringer systematiske forudsætninger for at etablere tilsvarende gennearbejdede hensynsafvejsninger i reguleringen af forskningsfrihed. Med systematiseringen af forskningsfrihed inden for gruppen af ytringsfrihedsregler og opstillingen af et informationsretligt hensynskatalog i kapitel 6 er forskningsspørgsmål 2 besvaret, og systematiseringen har på tværs af paradigmeskiftet etableret et grundlag for de lege lata-analyserne af universitetslovens bestemmelser om forskningsfrihed i kapitlerne 7-9, der samlet udgør besvarelsen af forskningsspørgsmål 3: Hvordan er forskningsfrihed beskyttet efter universitetsloven.

10.4 Universitetslovens beskyttelse af forskningsfrihed

I den juridiske litteratur sigter de lege lata-analyser mod at give en korrekt beskrivelse af gældende ret, ofte med afsæt i en antagelse om uklarhed i retstilstanden. Den nationale regulering af forskningsfrihed findes i universitetsloven, der i § 2, stk. 2, hjemler universitetets forskningsfrihed og den enkeltes forskningsfrihed. For så vidt angår den nationale regulering af universitetets forskningsfrihed og universitetets institutionelle autonomi, har gennemgangen i kapitel 7 vist, at universitetsloven og dens tilknyttede retskilder i vid udstrækning lever op til indholdet af EMRK-kompleksets beskyttelse. Det er ikke overraskende, at bestemmelserne i universitetslovens § 2, stk. 2, indfrier princippet om øget institutionel frihed i det OECD-drevne paradigme i harmoni med den traditionelle europæiske forståelse af universitetets forskningsfrihed og autonomi. Forskningsfrihedens beskyttelsesomfang for den enkelte forsker er mere tvivlsomt. Det skyldes, at forskellen på den individuelle forskningsfrihed i henholdsvis den nationale lovgivnings innovationsdrevne diskurs og det europæiske akademiske paradigme afspejles i forskningsfrihedens indhold og rækkevidde.

1530. Ibid., s. 20

Begrebet forskningsfrihed peger, som beskrevet i afsnit 3.3 tilbage mod de europæiske universiteters historiske tradition med egen akademisk jurisdiktion inden for hvilke rammer borgerne i Platons Akademia havde frihed til at praktisere undervisning og forskning uden påvirkninger udefra af politisk, økonomisk eller åndelig karakter. Den akademiske frihed karakteriseres ved tre hovedelementer: ”Frihed til at stille spørgsmål, også til det, autoriteterne anser for etableret viden, og også selv om der knytter sig stærke interesser og følelser hertil, frihed til selv at vælge materiale og metoder til at finde svarene og frihed til offentligt at fremlægge hypoteser, resultater og ræsonnementer.”¹⁵³¹ Det nærmere indhold af universitetets forskningsfrihed og den enkeltes forskningsfrihed efter universitetslovens § 2, stk. 2, er ikke udtømmende givet i loven eller dens forarbejder. Reglerne henføres i lighed med EMRK artikel 10 og EUC artikel 13 systematisk til informationsrettens ytringsfrihedsregler, der fastslår en udvidet tanke-, informations- og ytringsfrihed for universitetet og den enkelte forsker. Inden for rammerne af det informationsretlige grundprincip om informationsfrihed, omfatter forskningsfriheden enhver behandling og formidling af information i forskningsprocessen og i det konkrete forskningssamarbejde inden for rammerne af det større akademiske og samfundsmæssige kommunikative fællesskab. Som følge heraf er præciseringen af den enkeltes forskningsfrihed i universitetslovens § 14, stk. 6, ikke udtømmende, og også den akademiske ytringsfrihedsbestemmelse i § 2, stk. 3, 3. pkt., skal fortolkes med afsæt i § 2, stk. 2, 2. pkt.

10.5 Professorprivilegerede forskere og offentligt ansatte forskere

Præciseringen af den individuelle forskningsfrihed i universitetslovens § 14, stk. 6, markerer et opgør med princippet om forskeres frie forskerret, der er fastslået i § 1, stk. 3, i lov om arbejdstageres opfindelser, og kendt som professorprivilegiet. Det hedder i § 1, stk. 3, at ”lærere og andet videnskabeligt personale ved universiteter [...] anses ikke i denne deres egenskab som arbejdstagere og har den fulde ret til de af dem gjorte opfindelser, medmindre andet måtte være bestemt ved anden lov eller følge af aftale.”¹⁵³² Efter forarbejderne, herunder fremsættelsestalen, er formålet med reglen at garantere videnskabeligt personale ved universiteterne forskningsfrihed, og netop forskningsfriheden betyder, at forskningen ikke sker med henblik på økonomisk gevinst, at forskerens frie forskerret ikke kan begrænses ved at påtvinge forskeren ”mod hans vilje at udføre en bestemt opfinderopgave,”¹⁵³³ og dermed ikke i relation til deres forskning er arbejdstagere. Professorprivilegiet kan sammenfattes som udtryk for en vurdering af universiteternes videnskabelige personale som arbejdstagere i tjenesteforhold. Professorprivilegiet i § 1, stk. 3, er fortsat udgangspunktet for afbalanceringen af universitetsansatte forskeres forskningsfrihed uden for det område, der reguleres af forskerpatentloven og de indskrænkninger, der er bestemt i universitetsloven eller følger af aftale. Bestemmelsen i universitetslovens § 14, stk. 6, indeholder en sådan indskrænkning, der i stillingsstrukturkendtgørelsen fortolkes ved, at ”den enkelte har forskningsfrihed inden for sit faglige ansættelsesområde med de forpligtelser, der følger af et ansættelsesforhold.”¹⁵³⁴ Reglen i § 14, stk. 6, er bygget op omkring sondringen mellem forskerens pålagte opgaver og fri forskning og en afbalancering dels af de pålagte opgavers tidsmæssige udstrækning (der skal over en periode være reel tid til fri forskning) dels af den fri forskning inden for universitetets strategiske forskningsrammer. Lovmotivernes udlægning af den enkeltes forskningsfrihed til friheden til at vælge metode, fremgangsmåde og emne inden for rammerne af

1531. NOU 2006:19 Akademisk frihed, kapitel 2, s. 14, jf. Det Kongelige Danske Videnskabernes Selskab: *Forsknings- og ytringsfriheden på universiteterne. Forskningspolitisk årsmøde 2007*, s. 4 og 7

1532. LBK nr 104 af 24/01/2012 af lov om arbejdstageres opfindelser

1533. Ibid., s. 20

1534. BEK nr 242 af 13/03/2012 om ansættelse af videnskabeligt personale ved universiteter, § 2

universitetets forskningsledelse,¹⁵³⁵ svarer til Vannevar Bushs formulering af ”freedom for the nature, scope, and methodology of research carried on in the institutions receiving public funds,”¹⁵³⁶ inden for rammerne af stærk statsstyring og offentlig kontrol, der i afsnit 5.3 blev henført til den innovations- og udfordringsdrevne forskningsdiskurs, der knytter sig til det OECD-drevne forskningsparadigme.

Universitetslovens § 14, stk. 6, 2. pkt., beskytter efter forarbejderne den enkelte forsker ”mod udefra kommende pålæg om at vælge videnskabelige scenarier, teorier, videnskabsteoretiske indfaldsvinkler etc. og giver ultimativ beskyttelse mod udefra kommende pålæg om, at en forsker skal beskæftige sig med bestemte videnskabelige problemstillinger, men har frit valg til at vælge forskningsprojekter efter videnskabelig interesse.”¹⁵³⁷ Hermed koncentrerer beskyttelsen af den individuelle forskningsfrihed efter § 14, stk. 6, 2. pkt., til at friheden til at vælge (forskningsprojekt,) emne, metode og fremgangsmåde, mens så væsentlige elementer i forskningsprocessen som indsamling af data/kilder, behandling og analysering af disse samt publicering og formidling til omverdenen ikke omfattes af forskningsfriheden efter § 14, stk. 6.

Det er traditionelt antaget, at den individuelle forskningsfrihed indebærer, at universitetsledelsen alene har adgang til at påse, at forskeren opfylder sine arbejdsforpligtelser. Universitetslovens § 14, stk. 6, 1. pkt., er en modifikation af dette princip. Da udformningen af § 14, stk. 6, skal tydeliggøre, at udgangspunktet er den frie forskning, må det antages, at rektors instruktionsbeføjelse til direkte pålæg om at udføre bestemte forskningsopgaver efter § 14, stk. 6, 1. pkt., kan ske i begrænset omfang og kun med begrundelse i universitetslovens § 2, stk. 4, og § 33, dvs. forskningsbaseret myndighedsbetjening og under iagttagelse af § 14, stk. 6, 4. pkt., der sikrer forskere ”ikke over længere tid pålægges opgaver i hele deres arbejdstid, således at de reelt fratages deres forskningsfrihed.”¹⁵³⁸

Universitetslovens § 14, stk. 6, etablerer reelt en grundlæggende sondring mellem universitetsforskeren, som forsker frit og den offentligt ansatte universitetsforsker, der som arbejdstager udfører pålagte forskningsopgaver. Efter forarbejderne og stillingsstruktur bekendtgørelsen har den enkelte forsker ”forskingsfrihed inden for sit faglige ansættelsesområde med de forpligtelser, der følger af et ansættelsesforhold.”¹⁵³⁹ og tager dermed ikke højde for, at det i § 1, stk. 3, i lov om arbejdstageres opdagelser, som af forarbejderne til straffelovens § 152, lægges til grund, at universitetsforskere ikke er arbejdstagere, når de forsker frit. Fastlæggelsen af den konkrete retsstilling beror på en helhedsvurdering af såvel den enkelte forskers forskningsfrihed og den sammenhæng forskningen indgår i.

10.6 Forskningsfrihed, akademisk ytringsfrihed og god videnskabelig praksis

Den akademiske ytringsfrihed består i, at den til forskningsfriheden hørende adgang til fri akademisk debat og videnudvæksling også gælder uden for universitetsverdenen, i universitetets og den enkelte forskers kommunikation med det omgivende samfund. Indskrænkninger i den enkelte forskers akademiske ytringsfrihed tager udgangspunkt i en konkret vurdering af, om forskningen er omfattet af § 14, stk. 6, 2. pkt., og udføres af en professorprivilegeret forsker med forskningsfrihed – med de

1535. BEK nr 899 af 01/07/2015 om stillingsstruktur for videnskabeligt personale ved universiteter, universitetsloven

1536. Bush, Vannevar: *Science: The Endless Frontier*, 1945, Chapter 6, The Means to the End

1537. Notat optrykt i BTL nr. 125 10/04/ 2003 Betænkning over Forslag til lov om universiteter (universitetsloven)

1538. LBK nr 261 af 18/03/2015 Universitetsloven, § 14, stk. 6, 4. pkt.,

1539. BEK nr 242 af 13/03/2012 om ansættelse af videnskabeligt personale ved universiteter, § 2

indskrænkninger, der følger, når forskningen eller forskningsresultaterne er omfattet af forskerpatentlovens indskrænkninger - eller om forskningen er omfattet af § 14, stk. 6., 1. pkt., og udføres af en offentligt ansat universitetsforsker på vilkår, der i vidt omfang karakteriserer sektorforskning efter sektorforskningsloven.

Det er antaget, at loyalitetspligten ikke udgør et bærende modhensyn til den enkeltes forskningsfrihed, og spørgsmålet om den enkelte forskers ytringsfrihed kan ikke løses udelukkende på grundlag af en vurdering af retten til forskningsfrihed eller af loyalitetspligten i arbejdsforhold. Begrebsanalysen i kapitel 3-5 har vist, at inden for det nationale universitets- og forskningssystem reguleres med udgangspunkt i en sondring mellem forskningsfrihed og ytringsfrihed, og dermed uden at betragte forskeres ytringsfrihed som en integreret del af forskningsfriheden i overensstemmelse med den informationsretlige systematisering af forskningsfrihed som en ytringsfrihed. Gennemgangen i kapitel 9 har vist, at indskrænkninger i den akademiske ytringsfrihed kan skyldes hensyn til såvel private som offentlige fortrolighedsinteresser ved forskningsbaseret myndigheds-betjening, i samarbejdsaftaler og indtægtsdækket virksomhed samt i forbindelse med nyttiggørelse af forskningsresultater. Hensynene bag § 2, stk. 3, 1. og 2. pkt., kan have vidt forskellig vægt, og ligeledes kan de almene eller samfundsmæssige interesser, der ligger til grund for den akademiske ytringsfrihed tillægges varierende tyngde. Men hovedreglen om akademisk ytringsfrihed konfronteres i stigende omfang af hensyn til modstående partsorienterede informationsrettigheder i form af erhvervshemmelighedsbeskyttelse og immaterielle enerettigheder, der reguleres med udgangspunkt i arbejdstagerforhold, og universitetsforskere som arbejdstagere.

Den akademiske ytringsfrihed beskytter den enkelte forskers frihed til at modtage og distribuere viden og sandhed uden begrænsninger og til frit at udtrykke mening om den institution eller det system, som de arbejder inden for, som de arbejder inden for, med de begrænsninger, der følger af lovhjemlede, nødvendige indskrænkninger efter EMRK artikel 10, stk. 2. Den enkelte forskers frihed til at publicere, offentliggøre og udtale sig om egen forskning begrænses af lovhjemlede, nødvendige indskrænkninger for at forhindre udspredelse af fortrolige oplysninger. Udgangspunktet for en vurdering er de kriterier, som findes i EMDs øvrige praksis om indskrænkninger i ytringsfriheden for at hindre udspredelse af fortrolige oplysninger. I disse sager foretages en vurdering af, om oplysningerne vedrører et emne af offentlig interesse, om oplysningerne er præcise og troværdige, den potentielle skadevirkning af at sprede de fortrolige oplysninger og dertil informantens motiv til at udsprede oplysningerne.¹⁵⁴⁰ Vurderingen er præciseret i Højesterets afgørelse i U2015.3106H og EMDs dom i sagen Mustafa Erdoğan m.fl. mod Tyrkiet, 2014, der vedrører indskrænkninger i den akademiske ytringsfrihed i situationer, hvor universitetsforskernes freds- og ærekrænkende udtalelser fører til en afvejning af modsatrettede hensyn til artikel 10 og artikel 8.

En indskrænkning i informationsrettighederne kan både opnås ved at afgrænse selve omfanget af den pågældende informationsrettighed og ved at opstille en undtagelsesregel. Fælles for informationsrettens ene- og forbudsrettigheder (eks. ophavs- og patentrettigheder) er konsumptions- og privatbrugsregler, der indskrænker rettighedshaverens råderet for at imødekomme det behov offentlige myndigheder eller private aktører kan have for at behandle den pågældende information uden at være afhængig af et samtykke fra rettighedshaveren/den beskyttede part.¹⁵⁴¹ Som informationsretligt fortolkningsbidrag til den

1540. Sandfeld Jakobsen & Schaumburg-Müller: *Medieretten*, 2013, s. 135f

1541. Udsen, Henrik: *De informationsretlige grundsætninger*, 2009, s. 59

akademiske ytringsfrihed inddrages et tilsvarende sammenfald i kriterier bag indskrænkninger i forskningsfriheden, derved, at der også kan identificeres et offentlighedskriterium og et erhvervskriterium ved indskrænkninger i den akademiske ytringsfrihed for at imødekomme det behov offentlige myndigheder eller private aktører kan have for at omfatte den pågældende information med fortrolighed uden at være afhængig af et samtykke fra forskeren om at indskrænke sin ytringsfrihed.

Den akademiske ytringsfrihed er sammenvævet med universitetets og den enkelte forskers forskningsfrihed, og spørgsmålet om forskningsfrihed kan gennembryde tavshedspligtbestemmelser er uddybende behandlet i lovforarbejderne til reglerne om tavshedspligt. Forarbejdernes overvejelser om universitetsforskeres tavshedspligt baseres på den fra § 1, stk. 3, i lov om arbejdstageres opfindelser, etablerede sondring mellem universitetsforskere som arbejdstagere og universitetetsforskere, der i kraft af forskningsfriheden ikke anses som arbejdstagere, når de forsker frit. Uanset at det ikke - som i sektorforskningslovens § 9 - er formuleret i en udtrykkelig pligtorm, er det klare udgangspunkt, at der efter universitetsloven består en generel pligt til at offentliggøre resultaterne af universitetsforskning, der finansieres helt eller delvist af offentlige midler. Den akademiske ytringsfrihed indebærer dog samtidig, at den enkelte forsker må formodes at have frihed til offentliggørelse og publicering af egne konkrete forskningsresultater. En egentlig pligt til publicering kan formentlig ikke udledes af universitetslovens bestemmelser og kan heller ikke udledes af doktor- og phd.-bekendtgørelsernes regler om offentliggørelse. Heller ikke den ophavsretlige beskyttelse af ophavsmandens ideelle rettigheder og den forvaltningsretlige beskyttelse af forskeres originale forskningsideer og foreløbige forskningsresultater, understøtter en konkret publiceringspligt. Tværtimod suppleres den enkelte forskers frihed til at ytre sig om sin forskning af en stærk lovfæstet frihed til ikke at ytre sig om sin forskning.

Sammenhængen mellem den enkeltes forskningsfrihed og akademiske ytringsfrihed beror ikke på en generel sondring mellem forskningstyper og graden af forskningsfrihed i forskningsindsatsen, men betyder, at forskerens uindskrænkede frie forskning også formodes at være omfattet af uindskrænket akademisk ytringsfrihed, men det må formodes at konkrete indskrænkninger i den frie forskning, eksempelvis ved forskningsbaseret myndighedsbetjening indebærer tilsvarende konkrete indskrænkninger i den akademiske ytringsfrihed eks. som følge af forvaltningsretlige fortrolighedsbestemmelser. Ligeledes er der til fri forskning baseret på konkurrenceudsatte grundforskningsfondsmidler tilsvarende knyttet modifikationer i den akademiske ytringsfrihed eks. i form af bevillingsforudsætninger vedrørende open acces-formidling af resultaterne. I en informationsretlig kontekst kan sammenhængen udtrykkes ved, at *Jo større forskningsfrihed i den forskningsindsats, der ligger til grund for informationen, jo bredere beskyttelse af den akademiske ytringsfrihed tildeles informationen. Tilsvarende følger, at jo mindre forskningsfrihed i forskningsindsatsen, der ligger til grund for informationen, jo smallere beskyttelse af den akademiske ytringsfrihed.*

Universitetsloven har indført en sondring mellem fri forskning og pålagt forskning, mellem formel forskningsfrihed og reel forskningsfrihed. Universitetslovens § 2, stk. 2, 2. pkt., pålægger universitetet en pligt til at værne om forskningsfriheden, der må formodes at omfatte en pligt til at værne den enkeltes formelle og reelle forskningsfrihed. Værnepligten antages at indebære, at universitetet ved indskrænkninger i forskningsfriheden skal foretage en hensynsafvejning i forhold til indskrænkninger i den reelle forskningsfrihed. Det må formodes at indebære, at afbalanceringen af den enkeltes forskningsfrihed med de indskrænkninger som følge af projektsamarbejder, konkurrenceudsatte eksterne

forskningsbevillinger, myndighedsbetjening og tidsbegrænsede ansættelser, skal foretages i lyset af den generelle vedtagelse af reel forskningsfrihed i § 14, stk. 6, 4. pkt.

Forskerens frie valg af emne, forskningsspørgsmål og metode er fortsat vigtige identitetsskabende elementer i universitetsforskningen, men inden for de seneste ti år har tydeliggjort andre væsentlige aspekter af forskningsfriheden: Integritet i forskningen og indskrænkninger i den enkelte forskers akademiske ytringsfrihed. Universitetets balancering af forskningsfrihed og videnskabsetik er udmøntet i det forskningsetiske adfærdskodeks *Dansk kodeks for integritet i forskningen* og for de enkelte institutioner af interne retningslinjer. Ligeledes skal den individuelle forskningsfrihed efter artikel 2, stk. 2, 2. pkt., afvejes af ideelle hensyn til videnskabsetikken og god forskningspraksis. Det må på grundlag af Højesterets afgørelse i U2015.3106H og efter EMDs dom i sagen Mustafa Erdoğan m.fl. mod Tyrkiet, 2014 formodes, at forskeres offentlige udtalelser efter universitetslovens § 2, stk. 3, 3. pkt., er beskyttelsesværdige, når der efter en konkret vurdering er tale om ytringer fremsat i god tro og baseret på en forskningspraksis, der opfylder den standard, der også gælder for journalister til due diligence. Det er antaget, at staters handlepligt forøges i takt med, at behovet for beskyttelse øges,¹⁵⁴² og initiativer som adfærdskodeks for integritet i forskning bidrager i nærværende sammenhæng til etableringen af gennearbejdede hensynsafvejninger i reguleringen af forskningsfrihed.

10.7 Forskningsfrihed mellem adfældsstyring og identitetsmarkering

Systematiseringen af forskningsfrihed blandt informationsrettens ytringsfrihedsregler og analyserne i kapitlerne 7-9 af universitetslovens regulering af forskningsfrihed har sigtet på at verificere tesen om, at *den europæiske grund- og menneskeretlige beskyttelse af akademisk frihed stiller krav til de nationale regler om forskningsfrihed, der må udformes og fortolkes under skyldig hensyntagen til den menneskeretlige beskyttelse af akademisk frihed*. Med den akademiske frihed funderet i internationale konventioners kulturelle rettighedsbeskyttelse er forskningsfriheden dobbelt forankret i national ret og i internationale konventioner. Forskningsfrihed kan som en ytringsfrihed indskrænkes, såfremt væsentlige samfundsmæssige interesser tilsiger det, men det må formodes, at den fælleseuropæiske konsensus om et vist beskyttelsesniveau for akademisk frihed, jf. EMDs praksis, der støttes på Europarådets adaption af Magna Charta Universitatum i Recommendation 1762/2006, efterlader et snævert rum for staternes skønsmargin.

Menneskerettighedsdomstolens praksis er ikke statisk og praksis kan udvikle sig efter det tidspunkt, hvor en dansk retsregel, dom eller forvaltningsafgørelse er blevet udstedt. Hvor nationale regler er indrettet efter en fortolkning af begrebet forskningsfrihed, der strider mod EMDs faste praksis, giver det anledning til overvejelser over konsekvenserne for national ret. Til grund for tesen om, at den europæiske grund- og menneskeretlige beskyttelse af akademisk frihed stiller krav til de nationale regler om forskningsfrihed, der må udformes og fortolkes under skyldig hensyntagen til den menneskeretlige beskyttelse af akademisk frihed ligger et pragmatisk syn på samspillet mellem dansk ret, EU-ret og EMRK og en formodning om, at Højesteret ved fortolkning af national ret i lyset af EMRK ganske tæt følger EMDs afgørelser og dermed de internationale dommers udlægning af, hvad Danmark internationalt har forpligtet sig til, herunder de relevante hensyn og afvejningskriterier. I hvad der må betragtes som en skelsættende dom, har Højesteret den 6. december 2016 i sag 15/2014 fastslået, at forståelsen af dansk ret

1542. Blume; Peter & Rothmar Herrmann: *Ret, privatliv og teknologi*, 2009, s. 34-36 og s. 62-64.

fastlægges af de danske domstole, og at det kun er muligt for domstolene at anvende EU-regler i Danmark, hvis det er foreneligt med tiltrædelsesloven. Afgørelsen kan muligvis få betydning for EU-rettens dynamiske retsudvikling inden for EMRK. Der foreligger ikke en tilsvarende stillingtagen til EMRK, men Højesterets dom om forholdet mellem national ret og EU-retten møder genklang i den statsforfatnings-retlige litteratur om forholdet mellem national ret og EMRK, hvorefter Menneskerettighedsdomstolens fortolkningsmetode er ”udtryk for en grundlæggende anderledes forståelse af domstolens rolle i et demokratisk samfund end den forståelse, der har kendetegnet dansk ret,”¹⁵⁴³ og som følge heraf antages EMRK ved en strid mellem dansk lovgivning og menneskerettigheds-konventionen, ikke at have højere retskraft i Danmark end den pågældende lovgivning selv.¹⁵⁴⁴

Her overfor står, at EMDs faste praksis om beskyttelse af akademisk frihed efter artikel 10 skal ses i samspil med den specifikke europæiske grundrettighedsbeskyttelse af forskningsfrihed og akademisk frihed i EUC artikel 13, der kan underkastes de begrænsninger, der er tilladt ifølge EMRK artikel 10, stk. 2. Det europæiske forskningsrum (EFR eller European Research Area, ERA) blev etableret i 2000¹⁵⁴⁵ og er i dag et styrket partnerskab om videnskabelig topkvalitet og vækst, som Europa-Kommissionen vedtog den 17. juli 2012 med henblik på at opnå innovation i EU inden 2020.¹⁵⁴⁶ Intensiveringen af det europæiske forsknings- og innovationspolitiske samarbejde afspejles i en tilsvarende supranationalisering af de retsforhold, der indgås om universitetsforhold og forskning og som i CM/Rec (2012)/7 konkretisering af offentlige myndigheders rolle med hensyn til at sætte rammerne for akademisk frihed og universiteternes institutionelle autonomi og løbende overvåge gennemførelsen af disse grundlæggende rettigheder. Den kontinuerlige realisering af den traktatfæstede målsætning om et europæisk forskningsrum med fri bevægelighed betyder, at universitetsforskningens og dermed også forskningsfrihedens grænseover-skridende element må antages at tillægges fortsat øget vægt, og må dermed forventes at stille krav til de nationale regler om forskningsfrihed, at de i overensstemmelse med de supranationale retskilder til det europæiske forskningsrum udformes og fortolkes under skyldig hensyntagen til den menneskeretlige beskyttelse af akademisk frihed.

10.8 Akademisk ytringsfrihed som styrende princip

Udgangspunktet for reguleringen af akademisk ytringsfrihed er en sondring mellem universitetsverdenen og omverdenen, og dermed en sondring mellem den frie akademiske debat ’inden for murene’ i Akademia (’academic’s mutual exchange’) og den frie offentlige debat ’uden for murene’ (extra muros) i det omgivende samfund. Denne sondring, hvor ’murene’ om universitetsverdenen er en retorisk billedliggørelse af Akademiets oprindelse som en selvstændig jurisdiktion, er afgørende for fastlæggelsen af den akademiske ytringsfriheds beskyttelsesomfang, idet Akademia omfatter universitetsverdenen som helhed og ikke er afgrænset til det enkelte universitet. Reguleringen af den akademiske ytringsfrihed i universitetslovens § 2, stk. 3, er et opgør med forestillingen om Akademia forskanset i et intellektuelt

1543. Sørensen, Jørgen Steen: *Danske Domstoles fortolkning af Den Europæiske Menneskerettighedskonvention. En kommentar til professor, ph.d. Jens Elo Rytter*, Juristen, 2010, s. 259

1544. Sørensen, Jørgen Steen: *Danske Domstoles fortolkning af Den Europæiske Menneskerettighedskonvention – en kommentar til professor, ph.d. Jens Elo Rytter* in Juristen 2010, s. 256

1545. KOM(2000) 6 af 18.1.2000 Meddelelse fra Kommissionen Til Rådet, Europa-Parlamentet, Det Økonomiske Og Sociale Udvalg Og Regionsudvalget *Mod et europæisk forskningsrum*

1546. Europa-Parlamentets Og Rådets Forordning (EU) Nr. 1291/2013 af 11. december 2013 om Horisont 2020 – rammeprogram for forskning og innovation (2014-2020), art. 4 Jf. Kommissionens meddelelse af 6. oktober 2010: *Europa 2020-flagskibsinitiativ: Innovation i EU*, (KOM(2010)0546)

elfenbenstårn som billedet på videnskabsmandens selvvalgte, fornemme isolation fra hverdagen, samfundet og det politiske liv.¹⁵⁴⁷ Formålet med den akademiske ytringsfrihed er at sikre den offentlige debat og indsigt i videnskabens sandheder 'uden for det akademiske samfunds mure: At den akademiske debat ikke begrænses til akademiske tidsskrifter, konferencer og undervisning.

Den resultat- og nytteorienterede udvikling af retsområdet og universitetets århundredlange tradition for forskningsbaseret videnoverførsel til samfundets kultur- og vidnebærende embedsmandsinstitution, har til formål at mindske afstanden mellem universiteternes forskning og virksomheder for at opnå samfundsmæssig innovation. Forskningspolitisk er det udmøntet i en opsplitning af forskningsbegrebet baseret på afstanden mellem forskningen og anvendelsesorienteret innovation. FoU og den anvendelsesorienterede forskning supplerer universitetets traditionelle frie forskning, grundforskningen, der som beskrevet i kapitel 4, består i "eksperimenterende eller teoretisk arbejde med det primære formål at opnå ny viden og forståelse uden nogen bestemt anvendelse i sigte."¹⁵⁴⁸ Og netop afstanden mellem grundforskning og udvikling i industrien er blevet kaldt 'Valley of Death'. Denne almindeligt anvendte retoriske metafor¹⁵⁴⁹ indgår i ministerens beskrivelse af hensynene bag universitetslovens § 2, stk. 3: "We need to be better at helping knowledge from our universities and research institutions pass through the so-called Valley of Death. The Valley of Death is the chasm between our ability to create new knowledge and our ability to translate that knowledge to products, services and growth. There must be a shorter path between public investments in research and education, to growth and job creation. Universities need to enter strategic alliances with businesses, with excellent research as a starting point. We need to build a bridge over the Valley of Death."¹⁵⁵⁰

Fra Elfenbenstårn til Valley of Death. Billederne er forskellige i tid og rum, men fortæller fra samme eksterne position hen over paradigmeskiftet hver sin fortælling om universitetets videnudveksling med det omgivende samfund. Hensynet til den akademiske ytringsfrihed er fortsat en vigtig markør for universitetsforskningen - og må vel endda betragtes som endnu vigtigere i dag, hvor videnudvekslingen ikke længere primært sker gennem forskningsbaseret uddannelse, og den akademiske ytringsfrihed skal sikre, at ny viden kommer det omgivende samfund til gode. Og det er uanset, at paradigmeskiftet har medført en udvanding af den traditionelle opfattelse af forskningsfrihed som kernen i universitetsforskning. Til grund for det innovationsdrevne universitetsforsknings paradigme ligger en afvejning af forskningsfrihed med hensyn til samfundsmæssig vækstskabelse og hensyn til at finde løsninger på lokale og globale udfordringer. Som følge heraf omfatter universitetsforskning i dag også forskningsbaseret myndighedsbetjening, anvendt forskning og erhvervssamarbejder om FoU, hvor den akademiske ytringsfrihed tilsyneladende ikke tillægges samme vægt. I spørgsmålet om beskyttelsen af de almene samfundshensyn i den brede betydning forstået som beskyttelse af samfundets fremherskende værdier, herunder det fælles europæiske værdigrundlag, kan der muligvis opstå konkrete konflikter i forhold til den nuværende samfundsøkonomiske innovationsdrevne regulering. Beskyttelsen af akademisk ytringsfrihed bliver dermed et styrende princip for bedømmelsen af universiteternes og den enkelte

1547. Om akademisk i betydningen 'uden praktisk interesse' citerer Ordborg over det Danske Sprog Emil Rasmussen: Donna Linda, 1916 s. 271: "alle disse Spørgsmaal har i mine Øjne kun en rent akademisk Interesse"

1548. BEK nr. 568 22/06/2000 Godkendelse af forskere mv. efter kildeskattelovens § 48 E, bilag Definition af Forsknings- og Udviklingsarbejde

1549. Guldbrandsen, Karen Elizabeth: *Bridging the valley of death: The rhetoric of technology transfer*, Iowa State University, digital repository, 2009

1550. Uddannelsesminister Morten Østergaards tale ved Akademiet for de Tekniske Videnskaber (ATV) 75 års jubilæum 1. juni 2012, Udvalget for Forskning, Innovation og Videregående Uddannelser 2011-12 FIV alm. del, Bilag 233.

forskere forskningsfrihed og understøtter dermed tillige fremstillingens systematisering og fortolkning af forskningsfrihed som ytringsfrihedsregel.

Resumé

Afhandlingens genstand er forskningsfriheden i det danske universitets- og forskningssystem. Formålet med afhandlingen er at beskrive og analysere retstilstanden om forskningsfrihed ud fra to grundlæggende teser:

Forskningsfrihed skal som retligt begreb fortolkes inden for rammerne af forskellige retlige og identitetsmarkerende fællesskaber.

Den europæiske grund- og menneskeretlige beskyttelse af akademisk frihed stiller krav til de nationale regler om forskningsfrihed, der må udformes og fortolkes under skyldig hensyntagen til den menneskeretlige beskyttelse af akademisk frihed.

Fremstillingen er disponeret med henblik på at analysere retstilstanden og verificere begge teser gennem besvarelsen af 3 forskningsspørgsmål. Endvidere er fremstillingen systematiseret i en almindelig del og en speciel del, idet kapitel 7-9 analyserer universitetslovens regulering af forskningsfrihed ved hjælp fra den traditionelle retsdogmatiske metode og i lyset af Den Europæiske Menneskerettighedskonventions beskyttelse af akademisk frihed. Analysens udgangspunkt i et paradigmeskifte inden for universitets- og forskningssystemet betinger afhandlingens opbygning. Der indledes med mere almindelige bemærkninger i kapitel to om metode, teori og retskilder, der ligger til grund for fremstillingen. Herefter redegøres i fremstillingens almindelige del for de grundlæggende problemstillinger og hensyn til forskningsfrihed, og den retlige analyse indledes med et begrebshistorisk tilbageblik på den akademiske friheds udvikling, sluttende med den seneste snes års reformering af universitets- og forskningssystemet. Der argumenteres for, at begrebet forskningsfrihed ikke er entydigt, men indgår i to paradigmer om universitetsforskning, henholdsvis et paradigme orienteret mod de europæiske universiteters akademiske traditioner og et OECD- og innovationsdrevet paradigme. Et paradigmeskifte har fundet sted, men begge paradigmer er fortsat virksomme.

Kapitlerne 3-5 har til formål at besvare **Forskningsspørgsmål 1: Hvad er forskningsfrihed?** I kapitel 3 redegøres for tilblivelsen af princippet om forskningsfrihed og kodificeringen i Magna Charta Universitatum. Af direkte betydning for den danske regulering af forskningsfrihed er udviklingen af akademisk frihed som menneskerettighed i praksis fra Den Europæiske Menneskerettighedsdomstol og EU-systemets beskyttelse af grundrettighederne. En generel omtale af disse organers praksis og de generelle principper, der har betydning for bedømmelsen af forskningsfrihed indgår i dette paradigme om forskningsfrihed i en europæisk humanistisk tradition. Redegørelsen i kapitel 4 for det aktuelt dominerende paradigme tager afsæt i Frascati manualens redefinering af forskningsbegrebet og reformering af universitets- og forskningssystemet med afsæt i OECDs anbefalinger og i forholdet mellem kommerialisering af forskningsresultater og forskningsfrihed.

De overbliksskabende begrebsanalyser i kapitel 3 og 4 afdækker forskellige konceptioner af forskningsfrihed, og i kapitel 5 sammenfattes de værdier og formålsbetragtninger, der ligger bag forskningsfrihed i de retlige fællesskaber forskningsfriheden skal fungere i. Disse fællesskaber er i de foregående kapitler 3 og 4 beskrevet som paradigmer, hvormed forskelligheden er tydeliggjort ved identificeringen af fællesskabernes bagvedliggende principper og retlige grundlag. Dermed tydeliggøres i

kapitel 5, at forskningsfrihedens indhold knytter sig til de retlige fællesskabers identitet, og videre den centrale betydning reglernes emotionelle indhold har for paradigmeskiftets modstående fællesskaber.

Forskningsspørgsmål 2: Ved fortolkning af regler om forskningsfrihed: Hvilke lovlige hensyn kan inddrages i afvejningen? Besvares i kapitel 6. I overgangen mellem afhandlingens almindelige del og specielle del systematiseres i dette kapitel reglerne om forskningsfrihed ved at samle begrebsanalyserne i opstillingen af et samlet katalog for hensynene bag beskyttelsen af forskningsfrihed ved så at sige skrælle de irrationelle, emotionelle konnotationer af reglerne, som kapitel 3 og 4 afdækkede med sigte på en nærmere identificering af de retlige værdier, der ligger til grund for retsopfattelsen. Reglerne om forskningsfrihed systematiseres inden for informationsrettens regelstruktur, hvor reglerne om forskningsfrihed i lighed med de øvrige ytringsfrihedsregler karakteriseres ved at være specifikke regler om ret til at behandle information. I så henseende fortsætter denne afhandling den hensynslære, som Henrik Udsen udleder af den informationsretlige regelstruktur. Sigtet er - på tværs af de fællesskaber forskningsfriheden indgår i - at identificere de generelt relevante hensyn og dermed fastlægge kredsen af lovlige kriterier, der kan blive tale om at inddrage i hensynsafvejningen ved retsanvendelsen.

I afhandlingens specielle del behandles **forskningsspørgsmål 3: Hvori består forskningsfrihed i universitetslovens regulering af forskningsfrihed fortolket under skyldig hensyntagen til den menneskeretlige beskyttelse af akademisk frihed?** Den nationale lovgivnings regulering af forskningsfriheden ved danske universiteter analyseres gennem undersøgelser af universitetslovens regulering af forskningsfrihedens tre overordnede problemstillinger: Kapitel 7 beskæftiger sig med universitetets forskningsfrihed efter universitetslovens § 2, stk. 2. Kapitel 8 analyserer forskerens individuelle forskningsfrihed med udgangspunkt i universitetslovens § 14, stk. 6. Den akademiske ytringsfrihed er en central del af universitetets og den enkeltes forskningsfrihed, og hjemlet i § 2, stk. 3, 3. pkt. I kapitel 9 analyseres reguleringen af den akademiske ytringsfrihed i lyset af universitetets samfundsmæssige forpligtelse til at udveksle viden i universitetslovens § 2, stk. 3, og i forbindelse med ministerbetjening efter universitetslovens § 2, stk. 4. Specialstudierne i de tre kapitler har et dobbelt formål. For det første skal de undersøge reguleringen af forskningsfriheden på det gældende område gennem retsdogmatiske analyser med henblik på at udfinde retstilstanden set fra en informationsretlig synsvinkel, der ikke tidligere er beskrevet i dansk juridisk litteratur. For det andet undersøges i kapitlerne 7-9 den udfordring fra den menneskeretlige beskyttelse af akademisk frihed, der efter afhandlingens tese findes til den nationale lovgivning med henblik på en verifikation eller falsifikation af tesen. Afslutningsvis trækkes afhandlingens konklusioner op og afrundes i kapitel 10.

Afhandlingens genstand er forskningsfriheden i det danske universitets- og forskningssystem, og for at fastlægge retstilstanden på området, er fremstillingen systematiseret i en almindelig del og en speciel del, idet specialstudierne i kapitel 7-9 belyser den nationale regulering af forskningsfrihed ud fra den traditionelle retsdogmatiske metode. Hertil kommer analysen af den akademiske frihed, som den beskyttes efter Den Europæiske Menneskerettighedskonvention og dennes krav til udformningen af den nationale regulering.

Analysens udgangspunkt i et paradigmeskifte inden for universitets- og forskningssystemet betinger afhandlingens opbygning, der indledes med mere almindelige bemærkninger i kapitel to om metode, teori og retskilder, der ligger til grund for fremstillingen. Herefter redegøres i fremstillingens almindelige del for de grundlæggende problemstillinger og hensyn til forskningsfrihed, og den retlige analyse indledes med et begrebshistorisk tilbageblik på den akademiske friheds udvikling, sluttende med den seneste snes års reformering af universitets- og forskningssystemet. Der argumenteres for, at begrebet forskningsfrihed ikke er entydigt, men indgår i to paradigmer om universitetsforskning, henholdsvis et paradigme orienteret mod de europæiske universiteters akademiske traditioner og et OECD- og innovationsdrevet paradigme. Et paradigmeskifte har fundet sted, men begge paradigmer er fortsat virksomme.

Kapitlerne 3-5 har til formål at besvare forskningsspørgsmål 1. I kapitel 3 redegøres for tilblivelsen af princippet om forskningsfrihed og kodificeringen i Magna Charta Universitatum. Af direkte betydning for den danske regulering af forskningsfrihed er udviklingen af akademisk frihed som menneskerettighed i praksis fra Den Europæiske Menneskerettighedsdomstol og EU-systemets beskyttelse af grundrettighederne. En generel omtale af disse organers praksis og de generelle principper, der har betydning for bedømmelsen af forskningsfrihed indgår i dette paradigme om forskningsfrihed i en europæisk humanistisk tradition. Redegørelsen i kapitel 4 for det aktuelt dominerende paradigme tager afsæt i Frascati manualens redefinering af forskningsbegrebet og reformering af universitets- og forskningssystemet med afsæt i OECD's anbefalinger og i forholdet mellem kommerialisering af forskningsresultater og forskningsfrihed.

De overbliksskabende begrebsanalyser i kapitel 3 og 4 afdækker forskellige konceptioner af forskningsfrihed, og i kapitel 5 sammenfattes de værdier og formålsbetragtninger, der ligger bag forskningsfrihed i de retlige fællesskaber forskningsfriheden skal fungere i. Disse fællesskaber er i de foregående kapitler 3 og 4 beskrevet som paradigmer, hvormed forskelligheden er tydeliggjort ved identificeringen af fællesskabernes bagvedliggende principper og retlige grundlag. Dermed tydeliggøres i kapitel 5, at forskningsfrihedens indhold knytter sig til de retlige fællesskabers identitet, og videre den centrale betydning reglernes emotionelle indhold har for paradigmeskiftets modstående fællesskaber.

I overgangen mellem afhandlingens almindelige del og specielle del systematiseres i kapitel 6 reglerne om forskningsfrihed ved at samle begrebsanalyserne i opstillingen af et samlet katalog for hensynene bag beskyttelsen af forskningsfrihed ved så at sige skrælle de irrationelle, emotionelle konnotationer af reglerne, som kapitel 3 og 4 afdækkede med sigte på en nærmere identificering af de retlige værdier, der ligger til grund for retsopfattelsen. Universitets- og forskningssystemets regulering af forskningsfrihed udøves inden for rammerne af den offentlige forvaltning, hvor Bent Christensen formulerede en lære vedrørende fastlæggelse af kredsen af lovlige kriterier.¹⁵⁵¹ Reglerne om forskningsfrihed systematiseres inden for informationsrettens regelstruktur, hvor reglerne om forskningsfrihed i lighed med de øvrige

1551. Christensen, Bent: *Forvaltningsret. Opgaver, hjemmel, organisation*, 1991, her efter 2. udg., 1997, s. 127-157

ytringsfrihedsregler karakteriseres ved at være specifikke regler om ret til at behandle information. I så henseende fortsætter denne afhandling den hensynslære, som Henrik Udsen udleder af den informationsretlige regelstruktur. Sigtet er - på tværs af de fællesskaber forskningsfriheden indgår i - at identificere de generelt relevante hensyn og dermed fastlægge kredsen af lovlige kriterier, der kan blive tale om at inddrage i hensynsafvejningen ved retsanvendelsen. Dermed bidrager kapitel 6 til at besvare forskningsspørgsmål 2.

I afhandlingens specielle del behandles forskningsspørgsmål 3. Den nationale lovgivnings regulering af forskningsfriheden ved danske universiteter analyseres gennem undersøgelser af universitetslovens regulering af forskningsfrihedens tre overordnede problemstillinger: Kapitel 7 beskæftiger sig med universitetets forskningsfrihed efter universitetslovens § 2, stk. 2. Kapitel 8 analyserer forskerens individuelle forskningsfrihed med udgangspunkt i universitetslovens § 14, stk. 6. Den akademiske ytringsfrihed er en central del af universitetets og den enkeltes forskningsfrihed, og hjemlet i § 2, stk. 3, 3. pkt. I kapitel 9 analyseres reguleringen af den akademiske ytringsfrihed i lyset af universitetets samfundsmæssige forpligtelse til at udveksle viden i universitetslovens § 2, stk. 3, og i forbindelse med ministerbetjening efter universitetslovens § 2, stk. 4. Specialstudierne i de tre kapitler har et dobbelt formål. For det første skal de undersøge reguleringen af forskningsfriheden på det gældende område gennem retsdogmatiske analyser med henblik på at udfinde retstilstanden set fra en informationsretlig synsvinkel, der ikke tidligere er beskrevet i dansk juridisk litteratur. For det andet skal disse kapitler undersøge udfordringen fra den menneskeretlige beskyttelse af akademisk frihed, der efter afhandlingens tese findes til den nationale lovgivning med henblik på en verifikation eller falsifikation af tesen.

Afslutningsvis trækkes afhandlingens konklusioner op og afrundes i kapitel 10 med perspektiverende og retspolitiske betragtninger om fortolkningen af forskningsfrihed i dansk lovgivning i lyset af Den Europæiske Menneskerettighedskonvention opprioritering af beskyttelsesomfanget for akademisk frihed.

English summery

The topic of this thesis is academic freedom in the Danish University law. Its' point of departure is the rules for academic freedom, and how this freedom is facing challenges from changing managerial approaches within the universities and changing governmental expectations. The title of the dissertation is *Freedom of Research. Academic Freedom and Innovationdriven Universityresearch*. In order to establish the current state of the law in this area the thesis is systematized in a common part and a special part, with special studies in Chapter 7-9 illustrating the national regulation of academic freedom from the traditional legal dogmatic method and the analysis include academic freedom, as protected by the European Convention on Human Rights and the EU Charter and its requirements to the national regulation.

The outline for the dissertation is presented in Chapter 1. Although academic freedom is essential to meaningful and effective research and teaching and facing resulting constraints on teaching and research by innovation- and marketdriven demands, it is overlooked in the Danish legal literature, and an investigation into this field is necessary. The purpose of this dissertation is to describe an analyse academic freedom in the Danish university law and the challenge to this legal regulation posed by laws protecting academic freedom as a freedom of expression. The argument of this dissertation is that the protection of academic freedom, both in its legal framework and its interpretation, must meet the demands posed by the protection of the freedom of expression. The second problem of the dissertation lies in the assumption of the sovereignty of academic freedom as a basic right to national regulation of the freedom of science, and the necessity of integrating basic rights into analyses of freedom of science in the Danish university law.

Chapter 2 contains an explanation of the legal sources used in the dissertation and some reflections on legal method. It is familiar jurisprudence that legal analysis, particularly of human rights issues, cannot be sharply distinguished from the arguments emphasizing conceptual history. Academic freedom identified by academics themselves as one of the things most important for their identity and self-esteem. This dissertation uses the theoretical framework on law and identity laid out by Sten Schaumburg-Müller to analyse the transformation of freedom of research since its genesis as academic freedom. Thoms Kuhn explain scientific development in terms of paradigms and the dissertation take the view of the Kuhnian assumption, that there are important shifts in the meanings of key terms as a consequence of a scientific revolution, and Academic Freedom is such a key term.

The common part of the dissertation is devoted to the general theoretical question: What is academic freedom? and explores the protection of academic freedom in different kind of legal communities. The purpose is to point out an aspect of law that may be of particular interest to the protection of academic freedom namely the aspect of identity. Chapter 3 explains the development of academic freedom from the time of Plato's School of Athen to the Magna Charta Universitatum. Denmark is a member of the European Convention of Human Rights, and the European Court of Human Rights has gradually recognised the substantive rights of academic freedom, which may fall under the notion of 'cultural rights.' An important contribution to the discussion of academic freedom from the Danish point of view is the case law of The European Human Rights. Since the decision of *Sorguç vs Turkey* 2009 there are several judgments in the field of academic freedom, and one can observe a tendency towards a stronger protection of academic freedom. Academic freedom comprises the following three aspects:

- “Far-reaching individual rights to expressive freedoms for members of the academic community mainly as free enquirers, including the freedom to study, the freedom to teach, the freedom of research and information, the freedom of expression and publication, and the right to undertake professional activities outside of academic employment.
- Institutional autonomy for the academy in general and/or subsections thereof. Said autonomy implies that departments, faculties and universities as a whole have a right (and obligation) to preserve and promote the principles of academic freedom in the conduct of their internal and external affairs.
- An obligation for the public authorities to respect and protect academic freedom and to take measures in order to ensure an effective enjoyment of this right and to promote it”¹⁵⁵²

The University legislation presents a development towards a modern doctrine of innovation driven research. The redefinition of the scope of research is signified by the OECD Frascati-manual of 1962. As the findings of the research in Chapter 4 show, the university legal system has no longer a tradition for including the freedom of express within the articles of freedom of research in the university legislation, where freedom of research is being defined as assuring complete independence and freedom for the nature, scope, and methodology of the public funded universityresearch. Also relevant is the discussion of the removal of the clear distinction between research made by universities and governmental research institutions.

The legal communities described in Chapter 3 and 4 each with differing ideas and conceptions of academic freedom fit into paradigms each with principles and identity-making values designating what the members of the community have in common, but also to some extent with overlapping core consensus. Acknowledging that “we are who we ought to behave” and the aspect of law participating in a process of identity chapter 5 sum up the different identities and different perceptions of academic freedom in the legal communities explored in chapter 3 and 4. Chapter 5 makes clear the perception of academic freedom to the identity of the legal communities, and how this emotional content of the concept of academic freedom is describing a profound change, a paradigm shift in the fundamental perception of university research.

Chapter 6 answer the research question: When interpreting the rules on freedom of research: Which legal consideration should be balanced? The chapter sets up general principles for academic freedom by using the theoretical framework on information law laid out by Mads Bryde Andersen and Henrik Udsen to synthetisize or in the word of Ragnar Knoph rationalize the concept of academic freedom. After a small historical introduction to the field and concept of information law, academic freedom is structured as a rule on the allocation of information rights, and by that academic freedom is an extension to the basic consideration of freedom of information. The chapter identifies the central considerations behind the doctrine of academic freedom, and it is concluded, that the fundamental information legal distinction between economical and moral information right to som extent characterize the concept of academic freedom on each side of the paradigm shift. With chapter 6 the general part of the dissertation ends and

1552. The three principles are here reproduced after the Leauge of European Research Universities (LERU) in Vrieling, Lemmens, Parmentiera and the LERU Working Group on Human Rights The League of European Research Universitites :Academic Freedom as a Fundamental Right, *Procedia Social and Behavioral Sciences* 13 (2011) 117

the remaining four chapters present case studies of the University law and the requirements to it posed by the European Court of Human Rights.

The second part of the dissertation contains an analysis of the protection of academic freedom by the university law. Chapter 7 deals with academic freedom of university according to section 2.2 in the university law, and include the university's institutional autonomy and integrity. Chapter 8 addresses the individual academic freedom of research udgangspunkt in section 14. 6 in the universitylaw. The academic freedom of expression is a vital part of the university's and of the individual academic freedom and is codified in section 2.3.3. Chapter 9 is a key analysis chapter in relation to the academic freedom of expression in relation to the university's social obligation to exchange knowledge according to section 2.3 and science based consultancy in section 2. 4. The aim with the analysis in the three chapters is twofold. First, they examine the regulation of freedom of research on the current field through legal dogmatic analysis in order to devise the legal situation seen from an information law perspective, not previously described in the Danish legal literature. Secondly, these chapters examine the challenge of human rights protection of academic freedom for the dissertation thesis available to the national legislation for the purpose of verification or falsification of the thesis.

Chapter 10 consists of a summary of the dissertations conclusions and legal policy considerations concerning the interpretation of freedom of research in Danish legislation in the light of the European Convention on Human Rights upgrading of the scope of academic freedom.

LITTERATURLISTE

Øversigt over doms- og administrativ praksis

Danske domstole

U2015.3106H , Højesterets dom af 3. juni 2015 i 30/2014: Jørgen Dragsdahl mod Bent Jensen

U2009.2760H

Vestre Landsrets dom afsagt den 30. marts 2016 i sag nr. V.L. B-0864-15: Helmuth Nyborg mod Udvalgene vedrørende Videnskabelig Uredelighed

Østre Landsrets dom af 18. februar 2015 i sag nr. B-3931-13 (19. afd.): Bente Klarlund Pedersen mod Udvalget vedrørende Videnskabelig Uredelighed for Sundhedsvidenskabelig Forskning (UVVU).

Østre Landsret: Pressemeddelelse 18. februar 2015 vedr. sag nr. B-3931-13 (19. afd.): Bente Klarlund Pedersen

EU-Domstolen

C-34/10 Oliver Brüstle vs. Greenpeace

C-421/07 Damgaard 2/04/2009

C-309/99 Wouters

C-35/96 Kommissionen mod Italien

C-260/89 ERT

C-118/85 Kommissionen mod Italien

Den Europæiske Menneskerettigheds Domstol

Abdulaziz, Cabales og Balkandali mod England, nr. 9214/80; 9473/81; 9474/81 28/05/1985

Aksu mod Tyrkiet nr. 4149/04 og nr. 41029/04, 15/03/2012

Barthold mod Tyskland nr. 8734/79, 25/03/1985

Başkaya og Okçuoğlu mod Tyrkiet, nr. 23536/94 og nr. 24408/94, 08/07/1999

Biao mod Danmark nr. 38590/10 24/05/2016

Braun mod Polen nr. 30162/10 4/11/2014

Chauvy med flere mod Frankrig nr. 64915/01 29/06/2004

Ciubotaru mod Moldovien nr. 27138/04, 27/04/2010

Cox mod Tyrkiet nr. 2933/03, 20/05/2010

Dammann mod Schweiz nr. 77551/01 25/04/2006. Press Release Issued by the Registrar Chamber Judgment in the case of Dammann v. Switzerland

Fressoz & Roire mod Frankrig, 21/01/1999

Garaudy mod Frankrig nr. 65831/01 7/07/2003. Press release issued by the Registrar. Inadmissibility Decision in the case of Garaudy mod Frankrig 373 7.7.2003

Gillberg mod Sverige nr. 41723/06 3. Sektions afgørelse 2/11/2010
Gillberg mod Sverige, nr. 41723/06 Storkammerets afgørelse 3/04/2012

Guseva mod Bulgarien nr. 6987/07 17/02/2015

Hämäläinen mod Finland nr. 37359/09, 16/07/2014

Hertel mod Schweiz nr. 59/1997/843/1049 25/08/1998

Kharlamov mod Rusland nr. 27447/07 8 /10/2015

Lehideux og Isorni mod Frankrig nr. 55/1997/839/1045 23/09/1998

Lingens mod Østrig nr. 9815/82, 8/07/1986

Lombardi Vallauri mod Italien nr. 39128/05, 20/10/2010

Łopuch mod Polen nr. 43587/09 24/07/2012

Mamère mod Frankrig nr. 12697/03 7/11/2006

Manole og andre mod Moldova nr. 13936/02 17/09/2009

Mazurek mod Frankrig nr. 34406/97 01/02/2000

Mustafa Erdoğan m.fl. mod Tyrkiet, nr.346/04 og 39779/04, 27/05/2014

Observer og Guardian mod England nr. 13585/88, 26/11/1991

Özgür Günden mod Tyrkiet 16/03/2000

Perinçek mod Schweiz nr. 27510/08, Storkammerets afgørelse af 15 Oktober 2015

Sanoma Uitgevers B.V. mod Holland nr. 38224/03 14/09/2010

Sapan mod Tyrkiet, nr. 44102/04, 8/09/2011

Sigurður A. Sigurjónsson mod Island, nr. 16130/90 30/06/1993

Sorguç mod Tyrkiet, nr. 17089/03 23/06/2009
Söderman mod Sverige, nr. 5786/08, 12/11/2013
Sørensen og Rasmussen mod Danmark nr. 52562/99 og 52620/99, 11/01/2006
Tyrer mod England nr. 5856/72 25/04/1979
Ungváry og Irodalom Kft. mod Ungarn, nr. 64520/10 03/03/2014
Vallianatos m.fl. mod Grækenland, nr. 29381/09 og nr. 32684/09, 07/11/2013
Villnow mod Belgien, nr. 16938/05, 29/01/2008
Wille v. Liechtenstein nr. 28396/95, 28/10/1999
X m.fl. mod Østrig, nr. 19010/07, 22/02/2013

Administrative afgørelser

CCPR/C/58/D/550/1993 fra FN's Menneskerettighedskomité om Robert Faurisson

DM (Dansk Magisterforening): Complaint Submission to UNESCO, Copenhagen, 22nd May 2008
International Labour Office. Governing Body.306/LILS/8(&Corr.)306th Session Geneva November 2009

UVVU: Afgørelse fra Udvalget vedrørende videnskabelig uredelighed for kultur- og samfundsvidenskabelig forskning (UKFS), 28. oktober 2013, Helmuth Nyborg-afgørelsen anonymiseret.

Folketingets Ombudsmand Udtalelser og nyheder

FOU 2017 22/06/2017 Øget klarhed om forskeres ytringsfrihed

FOU 2017-12 30/3/2017 PET's kopiering, opbevaring og arkivering af forfatters dagbøger

FOU 2017 11/01/2017, Grænserne for offentligt ansattes ytringsfrihed

FOU 2015.6 17/02/2015 Myndighedshabilitet

FOU 2014.12 13/05/2014 Ytringsfrihed for medarbejdere i DR

FOU 2012 30/08/2012 Uberettiget praksis om aktindsigt i sager om klager over forskere,

FOU 2012.22 20/05/2015 Koldau-sag endt i forlig

FOB 2005.385 Ytringsfrihed. Private eller tjenstlige aktiviteter. Ledelsesretten

FOB 1996.429 Aktindsigt i sag hos Den Centrale Videnskabsetiske Komité, jf. FOB 1995.98

FOB 1996.314 Aktindsigt i et bedømmelsesudvalgs indstilling om antagelse af en doktordisputats

FOB 1995.98 Aktindsigt i sag hos Den Centrale Videnskabetiske Komité

FOB 1976.96 Aktindsigt i forskers foreløbige forskningsresultater

Litteratur

Betænkninger

Betænkning nr. 1553 om *Offentligt ansattes ytringsfrihed og whistleblowerordninger*, 2015

Betænkning nr. 1546 om *Inkorporering mv. inden for menneskeretsområdet. Afgivet af Udvalget om inkorporering mv. inden for menneskeretsområdet*, 2014

Betænkning nr. 1530 om *Reform af den civile retspleje VII*, 2012

Betænkning nr. 1510 om *Offentlighedsloven afgivet af Offentlighedskommissionen*, 2009

Betænkning nr. 1480 om *Revision af ophavsretslovens kapitel 3 (Kapitel 3-betænkningen)*, 2006

Betænkning nr. 1472 fra *Udvalget om offentligt ansattes ytringsfrihed og meddelelser*, 2006

Betænkning nr. 1407 om *Inkorporering af menneskerettighedskonventioner i dansk ret*, 2001

Betænkning nr. 1406 *Forskningskommissionens betænkning*, 2001

Betænkning nr. 1404 om *Revision af arkivloven*, 2001

Betænkning nr. 1287 om *Forskningsrådgivning. Udvalget vedr. opfølgning på OECDs anbefalinger om forskningsrådgivning*, 1995

Betænkning nr. 1220 om *Den europæiske Menneskerettighedskonvention og dansk ret*, 1991

Betænkning nr. 1197 om *Revision af ophavsretslovgivningen: slutbetænkning fra udvalget vedrørende revision af ophavsretslovgivningen*, 1990

Betænkning nr. 1075 *Fra monopollov til konkurrencelov*, 1986

Betænkning nr. 998 om *tavshedspligt. Afgivet af et udvalg, som Justitsministeriet nedsatte den 18. juli 1979*, 1984

Betænkning nr. 621 *Udkast til lov om ophavsretten til litterære og kunstneriske værker, udarbejdet af den af Undervisningsministeriet i 1939 nedsatte kommission*, 1951

Betænkning 475: *Universitetsadministrationsudvalget af 1962: Betænkning II om den højere undervisnings og forskningens administrative organisation*, 1968

Betænkning om *arbejdstageres opfindelser, afgivet af den af Handelsministeriet under 10. Februar 1950 nedsatte kommission*, 1951

Nordisk Utredningsserie (NOU) 2006:19: Det norske Kunnskapsdepartementets betænkning: *Akademisk frihet – Individuelle rettigheter og institusjonelle styringsbehov*

Nordisk Utredningsserie (NOU) 1999: 27: ”Ytringsfrihed bør finde Sted” Forslag til ny Grunnlov § 100

- Nordisk Utredningsserie (NOU) 1963:6 *Betænkning angående Nordisk patentlovgivning*, 1964
- Aagaard, Kaare: *Kampen om Basismidlerne. Historisk institutionel analyse af basisbevillingsmodellens udvikling på universitetsområdet i Danmark*, Aarhus Universitet, 2011
- Aarhus Universitet: *Innovation & Samarbejde. Strategi for teknologioverførsel 2010-2013*
- Andersen, Mads Bryde & Mogens Koktvedgaard: *Bioteknologi og Patentret*, 1990
- Andersen, Mads Bryde: *Den akademiske opfinderværelse*, in Hagstrøm, Lødrup & Aarbakke (red.): *Ånd og rett. Festskrift til Birger Stuevold Lassen*, Universitetsforlaget, Oslo 1997, s. 37
- Andersen, Mads Bryde: *Den politiske menneskeretsdomstol – nogle kritiske refleksioner I anledning af et 50-års jubilæum*, in Christoffersen, Jonas & Mikael Rask Madsen (red.): *Menneskerettighedsdomstolen – 50 års samspil med dansk ret og politik*, Thomson Reuters, 2009
- Andersen, Mads Bryde: *Enkelte transaktioner*, Gjellerup forlag, 2004
- Andersen, Mads Bryde: *Edb og Ansvar*, Jurist- og Økonomforbundets forlag, 1989
- Andersen, Mads Bryde: *Fragmenter af en informationsretlig grundregulering*, in Mads Bryde Andersen, Caroline Heide-Jørgensen & Jens Schovsbo: *Festskrift til Mogens Koktvedgaard*, 2003, s. 5-26
- Andersen, Mads Bryde: *Informationssamfundet år 2000. Oplæg til afvejningsregler for en moderne informationspolitik* in Forskningsministeriet: *Info-samfundet år 2000 - Rapport fra (Dybkjær-Christensen)udvalget om "Informationssamfundet år 2000"*. Bilag 10. København: J.H. Schultz Grafisk, 1994. p. 121-163
- Andersen, Mads Bryde: *IT-retten*, Gjellerup, 2. udg., 2005
- Andersen, Mads Bryde: *Lov om arbejdstageres opfindelser - med kommentarer*, Akademikernes Centralorganisation, 1995
- Andersen, Mads Bryde: *Menneskerettighedsdomstolens dynamiske fortolkninger som retspolitisk problem* in *Juristen*, 27.06.2017, s. 81-97
- Andersen, Mads Bryde: *Mod en ny informationsret*, U2009B.375
- Andersen, Mads Bryde: *Patentsamarbejde mellem akademisk forskning og privat industri. Et debatoplæg bygget på UBVA's konference i Køge 31. oktober – 1. november 1998*, Akademikernes Centralorganisation, 1998
- Andersen, Mads Bryde: *Universitetsforskning og immaterialrettigheder i Danmark*, NIR, 2000/4, s. 603-611
- Barendt, Eric: *Academic Freedom and the Law. A Comparative Study*, Oxford and Portland, Oregon, 2010
- Barnett, Rubin: *Higher Education: A Critical Business*, Buckingham, Open University Press, 2007
- Barth, Frederik: *Ethnic Groups and Boundaries. The Social Organization of Culture Difference*, Universitetsforlaget, Bergen, 1969

- Bernerkonventionens Ønsker fremsat af konferencen i Rom i 1928. Optrykt i Lund, Torben: *Loven om forfatterret og kunstnerret. Kommenteret udgave*, 1933
- Blomqvist, Jørgen: *Overdragelse af Ophavsrettigheder*, Jurist- og Økonomforbundets forlag, 1987
- Blume, Peter: *Databeskyttelsesret: en almindelig indføring i den retlige beskyttelse af det informationelle privatliv*, Jurist- og Økonomforbundets Forlag, 2000, 4.udg. 2013
- Blume; Peter & Janne Rothmar Herrmann: *Ret, privatliv og teknologi*, Jurist- og Økonomforbundets Forlag, 2009
- Bo Smith-udvalget: *Grundlaget for embedsværkets rådgivning og bistand til den politiske ledelse*, 2015
- Borcher, Erling & Bøggild, Frank: *Markedsføringsloven*, Thomson, 2006
- Brinck-Jensen, Jeppe, Morten Rosenmeier, Jens Schovsbo og Tine Sommer: *Ansattes immaterielle rettigheder*, Jurist- og Økonomforbundets forlag, 2013
- Burckhardt, Jacob: *Die Kultur der Renaissance in Italien*, 1860, her efter udg. Phaidon-Verlag uden årstal, Wien
- Burke, Kenneth: *Language as symbolic action: Essays on life, literature, and method*, Berkeley University of California Press, 1966
- Burke, Kenneth: *A Rhetoric of Motives*, Berkely, University of California Press, 1969
- Bush, Vannevar: *Science: The Endless Frontier, A Report to the President by Vannevar Bush, Director of the Office of Scientific Research and Development, July 1945*, United States Government Printing Office, Washington, 1945 , se <https://www.nsf.gov/od/lpa/nsf50/vbush1945.htm>
- Butler, Beverly: *Return to Alexandria: An Ethnography of Cultural Heritage Revivalism and Museum Memory*, Left Coast Press, 2007
- CEPES Papers on Higher Education: *Academic Freedom And University Autonomy*, Proceedings of the International Conference 5-7 May 1992, Sinaia, Romania Bucharest
- Cherniss, Harold F.: *Aristotle's Criticism of Plato and the Academy*, Russell & Russell, 1944
- Christensen, Bent: *Domstolene og lovgivningsmagten*, U1990B.73
- Christensen, Bent: *Forvaltningsret. Opgaver, hjemmel, organisation*, Jurist- og Økonomforbundet, 1991, 2. udg. 1997
- Christensen, Jens Peter: *Anm. Jens Elo Rytter: Individets grundlæggende rettigheder*. Karnov Group. 2013, U.2013B.369/2
- Christensen, Jens Peter: *Internationale konventioners betydning for Højesterets Grundlovsfortolkning*, U2013B.15

- Christensen, Jens Peter, Jørgen Albæk Jensen & Michael Hansen Jensen: *Dansk Statsret*, Jurist- og Økonomforbundets forlag, 2012
- Christiansen, H. Lund: *Revision af loven om arbejdstageropfindelser*, U.1965B.61
- Christoffersen, Jonas: *EU's Charter om grundlæggende rettigheder med kommentarer*, Jurist- og Økonomforbundet, 2014
- Christoffersen, Jonas: *Menneskeret – en demokratisk udfordring*, Hans Reitzels forlag, 2014
- Christoffersen, Jonas: *Primaritetsprincippet – nye tanker om EMRKs stilling i dansk ret* in Christoffersen, Jonas & Mikael Rask Madsen (red.): *Menneskerettighedsdomstolen – 50 års samspil med dansk ret og politik*, Thomson Reuters, 2009, s. 159-174
- Council of Europe / European Court of Human Rights. Research Division: *Cultural rights in the case law of the European Court of Human Rights*, January 2011, Colofon: “The report was prepared by the Research Division in English and is not binding on the Court”.
- Dalberg-Larsen, Jørgen: *Retsteori og samfundsudvikling*, in Baumbach, Trine, Peter Blume & Michael Gøtze: *Ret på flere felter Forvaltning, Governance, Retssikkerhed. Festschrift til Carsten Henrichsen*, Jurist- og Økonomforbundets Forlag, 2015, s. 217-233
- Danielsen, Jens Hartig: *Integrering af EU-retten*, in Riis & Trzaskowski (red.): *Skriftlig Jura, Ex Tuto Publishing*, 2013
- Danmarks Forsknings- og Innovationspolitiske Råd: *Viden i verdensklasse. Udkast til rapport til drøftelse og kvalificering på DFiR's konference den 9. juni 2016*, 2016
- Danmarks Statistik: *Innovation og forskning 2014, 2016*
- Danmarks Statistik: *Forskning og udvikling i den offentlige sektor. Kvalitetshåndbog*, 2011
- Dansk Industri og Rektorkollegiet, Nikolaj Burmeister (red.): *Kontakter, kontrakter og kodeks. Forsknings samarbejde mellem universiteter og virksomheder*, september 2004
- Danske Universiteter: *Aftaler om forsknings samarbejde – vejen gennem den gode forhandling*, juni 2015
- Danske Universiteter: *Hvidbog om forskningsbaseret myndighedsbetjening. Fra forskning og myndighedsbetjening ved sektorforskningsinstitutioner til sektorrelateret forskning og forskningsbaseret myndighedsrådgivning mv. ved universiteterne i Danmark*, april 2009
- Danske Universiteters Statistiske Beredskab: *Sektorens samlede personale 2007-2014*, december 2014
- Davies, Mark: *Academic freedom: a lawyer's perspective* High Educ (2015) 70:987–1002
- Davidoff, F, C D DeAngelis, J M Drazen, J Hoey, L Højgaard, R Horton et al (ICMJE): *Sponsing, forfatterskab og ansvarlighed*, Tidsskrift for den Norske Lægeforening, 2001; vol. 121
- De Ridder-Symoens, Hilde: *The intellectual heritage of ancient universities in Europe*”, in Nuria Sanz and Sjur Bergan (red.): *The Heritage of European Universities*, 2. Udg., 2006, Strasbourg; Council of Europe Publishing: Council of Europe Higher Education Series No. 7

Dembour, Marie-Bénédicte: *What Are Human Rights? Four Schools of Thought* in *Human Rights Quarterly*, The Johns Hopkins University Press, Vol. 32, No. 1 (Feb., 2010), s. 1-20

Det Frie Forskningsråd: *Årsrapport 2015*

Downing, David B.: *Academic Freedom as Intellectual Property: When Collegiality Confronts the Standardization Movement*, University of Nebraska Press, sympløkē, Vol. 13, No. 1/2, *Collegiality* (2005), s. 56-79

Dworkin, Ronald: *We Need a New Interpretation of Academic Freedom* in *Academe* Vol. 82, No. 3 (May – Jun), 1996, s. 10-15

Eckhoff, Torstein & Sundby: *Rettsystemer. Systemteoretisk innføring i rettsfilosofien*, 2. rev. udg., Tano, Oslo, 1991

Ellehøj, Svend, Leif Grane m.fl. (red.): *Københavns Universitet 1479-1979*, BIND. I-XIV Udgivet af Københavns Universitet ved 500 års jubilæet, København 1979-2006

Elvestad, Maren: *Ytringsfrihet og lojalitetsplikt i arbeidsforhold*, *Arbeidsrett* vol 8, nr. 3-4 2011, s. 130-142

European Science Foundation & ALL European Academies: *The European Code of Conduct for Research Integrity*, marts 2011

Evald, Jens & Sten Schaumburg-Müller: *Retsfilosofi, retsvidenskab & retskildelære*, Jurist- og Økonomforbundets forlag, 2004

Favrholdt, David: *Forskningens Etik* in Favrholdt, Smith & Basse: *Plagiering og anden videnskabelig uredelighed – fra etik til jura*, Husets Forlag, 2008

Fenger, Niels: *Forvaltning & Fællesskab. Om EU-rettens betydning for den almindelige forvaltningsret: Konfrontation og frugtbar sameksistens*, Jurist- og Økonomforbundets forlag, 2004

Fenger, Niels: *EU-rettens påvirkning af dansk forvaltningsret*, Jurist- og Økonomforbundets forlag, 2. udg., 2013

Fenger, Niels: *EU-stridige afgørelser og dansk rets regler om retskraft og frister for at gøre krav gældende*, U2011B.313

Forsknings- og Innovationsstyrelsen: *Manual til Aftale om samfinansieret forskning (to Parter)*, 21. oktober 2008

Forskningsministeriet: *Samarbejdsaftaler mellem universiteter og erhvervsvirksomheder - en rapport fra arbejdsgruppen vedrørende samfinansierede forskningsprojekter*, 2000

Frøbert, Knud Aage: *Den grundlovshjemlede ytringsfrihed*, *Dansk informationsret* bd. I, Institut for Presseforskning, Danmarks Journalisthøjskole, 1975

Gammeltoft-Hansen, Hans, Jon Andersen, Kaj Larsen og Karsten Loiborg: *Forvaltningsret*, Jurist- og Økonomforbundets Forlag, 2. udg., 2002

- Gammeltoft-Hansen, Hans: *Inhabilitet i forvaltningen*, Jurist- og Økonomforbundets forlag, 2011
- Germer, Peter: *Ytringsfrihed*, Juristforbundets forlag, 1973
- Godin, Benoît: *Measuring Science: Is There Basic Research Without Statistics?*, Social Science Information, 42 (1), 2003, s. 57-90
- Godin, Benoît: *Research and development: how the 'D' got into R&D*, Science and Public Policy, 2006, Vol. 33(1), s. 59-76
- Godin, Benoît: *The Making of Statistical Standards: The OECD and the Frascati Manual, 1962-2002*, Project on the History and Sociology of STI Statistics, Working Paper No. 39, 2008, http://www.csiic.ca/PDF/Godin_39.pdf
- Grundforskningsfonden: *Retningslinier for Grundforskningsfondens bevillinger - budget og regnskab samt faglig årsrapportering*, 1. oktober 2014
- Guldbrandsen, Karen Elizabeth: *Bridging the valley of death: The rhetoric of technology transfer*, Iowa State University, digital repository, 2009
- Gulmann, Claus, Tyge Lehmann & John. Berhard: *Folkeret*, Jurist- og Økonomforbundets forlag, 1995
- Gustavsson, Sverker: *Forskningens frihet efter det kalla kriget*, in Christer Öhman (red.): *Uppsala universitet inför 2000-talet. Festskrift till Stig Strömholm, Acta Universitatis Upsaliensis*, 1997, s. 39-60
- Halvorsen, Tor & Atle Nyhagen: *Academic Identities – Academic Challenges. American and European Experience of the Transformation of Higher Education and Research*, Cambridge Scholars, 2011
- Hansen, Knud Esben: *Universiteternes styrelseslov (Lov af af 4. maj 1970) Kommenteret udgave*, 1971
- Hartlev, Mette: *Beskyttelse af den menneskelige værdighed* in Grundlovens nutid og fremtid. Retsvidenskabeligt Institut B. Årsberetning 1998, 1999, s. 75-88
- Hasselbalch, Ole: *Ansættelsesret & Personalejura. Lærebog 1*, 2004, 3. udg. 2010
- Heide-Jørgensen, Caroline: *Reklameret. Konkurrenceret og kommerciel ytringsfrihed*, Jurist- og Økonomforbundets forlag, 2008
- Helfer, Laurence R. & Graeme W. Austin: *Human rights and Intellectual Property. Mapping the Global Interface*, Cambridge University Press, 2011
- Henrichsen, Carsten: *Offentlige værdier i retlig belysning. Fra retsstat og socialstat til markedsstat eller miljøstat* in Torben Beck (red.): *På sporet af en offentlig identitet. Værdier i stat, amter og kommuner* 2003
- Henrichsen, Carsten: *Offentlige værdier under forandring. Nogle retlige perspektiver på værdiudviklingen i den offentlige sektor i lyset af den igangværende markedsdømmelse af offentlig virksomhed*. Idunn.no Tidsskrift for Rettsvitenskap 2003/02

Henrichsen, Carsten (red.): *Retssikkerhed og moderne forvaltning. En retspolitisk studie i samspillet mellem stat, forvaltning og borger*, 1997

Henrichsen, Carsten: *Universitetslovens § 17, stk. 2 - et fortolkningsbidrag*, Bilag til Praksisudvalget ved Københavns Universitet: *Den akademiske frihed set i forhold til sektorforsknings/myndighedsberedskab. Redegørelse til bestyrelsen for Københavns Universitet. Afgivet efter opdrag fra rektor 12. september 2006*, Januar 2007

Hirsch, Jorge E.: *An index to quantify an individual's research output*, 2005
http://arxiv.org/PS_cache/physics/pdf/0508/0508025v5.pdf

Historisk Tidsskrift. Udgivet af den danske historiske forening, ved selskabets bestyrelse, redaktør Hans Mathias Velschow, Bianco Lunos Bogtrykkeri, København 1840

Holdgaard Bukh, Marianne: *Modafhøring af vidner. Menneskeretlige krav til straffeprocessen*, Jurist- og Økonomforbundets forlag, 1998

Humboldt, William von: *Ideen zu einem Versuch, die Grenzen der Wirksamkeit des Staates zu bestimmen*, Gesammelte Schriften I, 1903

Hvide, Hans Kvam & Benjamin F. Jones: *University Innovation and the Professor's Privilege*, Kellogg School of Management at Northwestern University, Februar 2016

Innovationsfonden: *Retningslinjer for ErhvervsPhD. Gældende fra 9. marts 2015*

Irgens-Jensen, Harald: *Bedriftens hemmelighet – og rettighet?*, Universitetsforlaget, Oslo, 2010

Ifversen, Jan: *Hvad er begrebshistorie?* in *Noter*, Nr. 194, 2012, s. 10-18.

Jaspers, Karl: *Universitetets ide*, 1946 in Kristensen, Jens Erik, m.fl (red.): *Ideer om et Universitet. Det moderne universitets idehistorie fra 1800 til i dag*, Århus Universitetsforlag, 2007, s. 177

Jensen, Torben: *Ytringsfrihed ctr. Erhvervsinteresser*, U1981B.25

Jespersen, Knud J.V.: *Stat og nation*, Søren Mørch (red.): *Det Europæiske Hus*, bd. 4, Gyldendal, 1992

Justitsministeriet: *Vejledning nr. 87 af 14. september 2006 om offentligt ansattes ytringsfrihed*

Jørgensen, Jeppe Høyer: *Ansattes konkurrencehandling – loyalitetspligt og markedsføringslovens §§ 1 og 19*, Thomson Reuters, 2010

Jørgensen, Stig: *Retfærdighed og ret*, I, DJØF, 1990

Kallerud, Egill: *Akademisk frihet: en oversikt over spørsmål drøftet i internasjonal litteratur*, NIFU STEP, Arbeidsnotat 18/2006

Karnani, F.: *The University's unknown knowledge: tacit knowledge, technology transfer and university spin-offs findings from an empirical study based on the theory of knowledge*, *The Journal of Technology Transfer*, publ. online 20-03-2012

Karpatschof, Benny: *Den kvalitative og den kvantitative undersøgelsesform – de ontologiske, erkendelsesmæssige og metodologiske karakteristika Redigeret udgave af Afskedsforelæsning – 31.10. 2008* in *Psyke & Logos*, 2009

- Karran, Terence: *Academic Freedom in Europe: A Preliminary Comparative Analysis*, in *Higher Education Policy*, 2007, Vol.20(3), s. 289-313
- Karran, Terence, *Academic Freedom in Europe: Reviewing UNESCO'S Recommendation*, in *British Journal of Educational Studies*, 2009, nr. 57, s. 202
- Kjølbros, Jon Fridrik: *Den Europæiske Menneskerettighedskonvention for praktikere*, DJØF Forlag, 3. udg., 2010
- Knoph, Ragnar: *Rettslige Standarder*, I kommisjon hos Grøndahl & søn, Oslo, 1948
- Knoph, Ragnar: *Åndsretten*, Nationaltrykkeriet, Oslo, 1936
- Koch, Ida Elisabeth, Kristine Røberg, Sten Schaumburg-Müller & Jens Vedsted-Hansen: *Menneskerettigheder og magtfordeling – Domstolskontrol med politiske prioriteringer*, Århus Universitetsforlag, 2004
- Koktvedgaard, Mogens: *Immaterialretspositioner*, Jurist- og Økonomforbundets forlag, 1965
- Det Kongelige Danske Videnskabernes Selskab: *Forsknings- og ytringsfriheden på universiteterne. Forskningspolitisk årsmøde 2007*
- Det Kongelige Danske Videnskabernes Selskab (Peter Harder, Carl Bache, Mogens Flensted-Jensen, Lene Koch, Søren-Peter Olesen og Kaj Sand-Jensen): *Kvalitet og styring i fremtidens universiteter: Ejerskab, ledelseskultur og de faktiske følger af universitetsloven. Forskningspolitisk årsmøde 2009*
- Konkurrence- og Forbrugerstyrelsen: *Rapport fra Udvalg om Markedsføringsloven*, juli 2016
- Kopp, Lisa: *The Evolvement of a European Concept of the protected Work of Authorship*, NIR 2012/3
- Kragh, Helge: *Naturvidenskab 1914-1973* in Hans Siggaard Jensen, Ole Knudsen & Frederik Stjernfelt (red.): *Tankens Magt. Vestens idehistorie 1914 og frem*, bd. 3, Lindhardt og Ringhof. 3. udg. 2013
- Krejsager, Birgitte: *Beskyttelse af forskeres originale ideer og foreløbige forskningsresultater gennem aktindsigtsregler*, U2015B.31
- Kristensen, Jens Erik, Kim Elstrøm, Jens Viggo Nielsen, Mads Pedersen, Bjarne Vind Sørensen & Henrik Sørensen: *Ideer om et universitet. Det moderne universitets idehistorie fra 1800 til i dag*, Aarhus Universitetsforlag, 2007
- Krüger, Kai: *Etikk og jus i forskningen*, Hovedkomiteen for norsk forskning, Oslo, 1981
- Kuhn, Thomas S.: *Videnskabens Revolutioner*, Fremad, 1995
- Kuhn, Thomas: *The Structure of Scientific Revolutions*, University of Chicago Press, 1962
- Københavns Universitet, Praksisudvalget: *Den akademiske frihed set i forhold til sektorforsknings/myndighedsberedskab*. Redegørelse til bestyrelsen for Københavns Universitet. Afgivet efter opdrag fra rektor 12. september 2006, Januar 2007

Københavns Universitet: *Det Udvidede Praksisudvalgs betænkning til bestyrelsen om god videnskabelig praksis på Københavns Universitet*, Bestyrelsesmøde nr. 68, 25. april 2013, pkt. 6, bilag 2

Københavns Universitet: *Forskning og innovation. Københavns Universitets overordnede principper for samarbejder med eksterne parter*, 2012

Københavns Universitet: *Kodeks for god videnskabelig praksis i forskningssamarbejder med eksterne parter*, 2016

Københavns Universitet: *Kodeks for myndighedsbetjening*, 2016

Københavns Universitets *Retningslinjer for publicering for ansatte ved Københavns Universitet*, godkendt i Københavns Universitets samarbejdsudvalg, 24. juni 2005

Københavns Universitet, Det Humanistiske Fakultet: *Retningslinjer for sampublicering*, 2015

Københavns Universitet: *Udkast til ny bekendtgørelse om doktorgraden*, j.nr. 10-500-5/92, 11. januar 1996

Københavns Universitet: *Aarbog 1871-1873*

Langhorne, D.D. & W. Langhorne: *Plutarch's Lives. Translated from the original greek with notes: critical and historical*, 6. udg. London 1795

Lassen, Birger Stuevold: *Lærere og vitenskapelig personale ved universitet og højskole skal ikke i denne egenskab anses som arbeidstakere*, in *Rett og Humanisme*, festskrift til Kristen Andersen, Tanum-Norli, 1977, s. 224-243

Lauridsen, Preben Stuer: *Om ret og retsvidenskab. Lærebog i almindelige retslære*, Gyldendal, 1996

Lindgren, Nicolai, Jens Schovsbo & Jesper Thorsen: *Patentloven med kommentarer*, Jurist- og Økonomforbundets forlag, 2012

Lindholm, Jesper: *Danske asylafgørelser – Baggrund, kontekst, analyse*, DJØF forlag, 2014

Locke, John: *A Letter Concerning Toleration*, 1689, Early English books online, 1641-1700; 540:9

Lorenzen, Peer, Sten Schaumburg-Müller, Nina Holst-Christensen, Jonas Christoffersen, Jens Vedsted-Hansen & Peter Vedel Kessing (red.): *Den Europæiske Menneskerettighedskonvention. Med kommentarer*, DJØF forlag, bd. 2, 3. udg., 2011

Lund, Torben: *Loven om Forfatterret og kunstnerret*, G.E.C. Gad, 1933

Lund, Torben: *Ophavsret: kommenteret udgave af lovene af 31. maj 1961 om ophavsretten til litterære og kunstneriske værker og retten til fotografiske billeder*, Gad, 1961

Madsen, Lars Henrik Gam: *Kropsdele, væv og celler som ting og information – forholdet mellem ejendomsret, information og forskningsresultater*, Tidsskrift for Rettsvitenskap, 02 / 2015 (Volum 128), s. 158-183

- Madsen, Mogens Ove: *Universitetets Død. Kritik af den nyliberale tendens*, Frydenlund, 2009
- Madsen, Palle Bo: *Loyalitetskrav i kontrakts- og konkurrenceretten*, U1982B.165
- Madsen, Palle Bo: *Markedsret del 2*, 5.udg. Jurist- og Økonomforbundet, 2005
- Madsen, Palle Bo: *Vildfarelser, forudsætninger og billighed, aftalerisikoen i historisk og komparativ belysning*, Århus Universitet, 1981
- Magna Charta Universitatum*, Bologna 1988
- Mchangama, Jacob: *Racismeparagraffen og hate speech i den internationale menneskeret*, U.2011B.215
- Ministeriet for Videnskab, Teknologi og Udvikling: *Regeringens videnstrategi - viden i vækst – Baggrundsrapport*, 2003
- Ministeriet for Forskning, Innovation og Videregående Uddannelser: *Spørgsmål og svar til notat af 28. juni 2013 om stillingsstruktur 2013 for videnskabeligt personale ved universiteter*, Notat til universiteterne, 8. april 2014
- Ministeriet for Videnskab, Teknologi og Udvikling: *Universitetsevalueringen 2009. Evalueringsrapport 2009*
- Modéer, Kjell Å: *Historiska Rättskällor i konflikt*, Santérus, 3. oplag, 2010
- Monotti, Ann & Sam Ricketson: *Universities and Intellectual Property. Ownership and Exploitation*, Oxford, 2002
- Munch; Mogens: *Know how og arbejdskraftens frie bevægelighed*, U1981B.45
- Munkholm, Natalie Videbæk: *Loyalitet i arbejdsretlige relationer*, Jurist- og Økonomforbundets forlag, 2016
- Natali, Carlo (D.S. Hutchinson ed.): *Aristotle: his life and school*, Princeton University Press, 2013
- Nevers, J. & Olsen, N: *Indledning* in Busck, J., Nevers, J. & Olsen, N.(red.): *Reinhart Koselleck: Begreber, tid og erfaring. En tekstsamling*, Hans Reitzel 2007, s. 7-15
- Nielsen, Ole Haagen & Povl Riis: *Publikationsetik, nationale og internationale regelsæt*, *Ugeskrift for Læger* 165/16 14, april 2003
- Nielsen, Ruth & Søren Sandfeld Jakobsen: *E-Handelsret*, 3. udg. DJØF Forlag, 2011
- Nielsen, Ruth: *Juraens Videnskabelighed* in Riis & Trzaskowski (red.): *Skriftlig Jura – den juridiske fremstilling*, Ex Tuto Publishing, 2013
- Nordskov Nielsen, Lars: *Nutidig udformning af grundrettighederne* in Helveg Petersen (red.): *På sporet af den nye grundlov*, Gyldendal, 1992

- OECD: *Convention on the Organisation for Economic Co-operation and Development*, Paris 14. december 1960
- OECD: *Frascati Manual*, 2002,
- OECD: *The Measurement of Scientific and Technological Activities, Frascati Manual*, 2015. *Guidelines for Collecting and Reporting Data on Research and Experimental Development*, oktober 2015
- OECD/GD(96)102: *The Knowledge-Based Economy*, 1996
- OCDE/GD(95)77: *The Measurement of Scientific and Technological Activities Manual on The Measurement of Human Resources Devoted to S&T*, "Canberra Manual", Paris, 1995
- OECD: *Science and Technology Policy for the 1980's*, 1981
- OECD, *Turning Science into Business. Patenting and Licensing at Public Research Organisations*, 2002
- Olsen, Johan P.: *Mellom økonomi og kultur: Det europeiske universitetet i endring*, Norsk Statsvitenskapelig Tidsskrift Vol 23, 2011, s. 267–287
- O'Mara, Margaret Pugh: *Cities of Knowledge: Cold War Science and the Search for the Next Silicon Valley*, Princeton University Press, Princeton, 2005
- Oxford Research: *Brugerundersøgelsen af private virksomheders brug af danske universiteter*, november 2010
- Quaedvlieg, Antoon: *Authorship and Ownership: Authors, Entrepreneurs and Rights*, in Tatiana-Eleni Synodinou (red.): *Codification of European Copyright Law. Challenges and Perspectives*, Wolters Kluwer 2009
- Pedersen, David Budtz & Collin, Finn: *Kampen om mennesket. Fire subjektbegreber i humanistisk forskning* in David Budtz Pedersen, Frederik Stjernfelt & Simon Køppe: *Kampen om disciplinerne*, Hans Reitzel, 2015
- Pedersen, Marianne Højgaard & Bent Carlsen: *Domstolene i Charterland* in *Juristen*, 2011 s.1-8
- Peers, Steve, Tamara Hervey, Jeff Kenner & Angela Ward: *The EU Charter of Fundamental Rights: A Commentary*, Hart Publishing, 2014
- Personalestyrelsen, KL, Danske Regioner: *God adfærd i det offentlige*, juni 2007
- Pico della Mirandola: Giovanni: *Om Menneskets Værdighed*, oversat med indledning og noter af Jørgen Juul Nielsen, Københavns Universitet Forum for Renæssancestudier / 6, 2. oplag, Museum Tusulanum, 1996
- Pinborg, Anja: *Ugeskrift for Læger er atter optaget i Vancouvergruppen*, *Ugeskrift for Læger*, 7. december 2015

- Planlægningsrådet for Forskning: *Fra forskning til patenter – vejen fra forskning til patenter i den offentlige sektor*, betænkning 1987
- Platon: *Symposion*, oversættelse ved Anne-Marie Eggert Olsen, Museum Tusulanum, 2003
- Pontoppidan, Erik: *Origines Hafnienses*, København, 1760
- Popper, Karl: *Conjectures and Refutations*, Routledge, 1963
- Rasmussen, Niels Skovmand: *Samspillet mellem formelle og uformelle retskildetyper med fokus på gråzoneområdet mellem regeludstedelse og tilsyn*, DJØF forlag, 2015
- Rasmussen, Terje: *Akademisk autonomi*, Norsk Medietidsskrift, årg. 18, nr. 2, 2011, s.158–163
- Rektorkollegiet: *Rektorkollegiets bemærkninger til udkast af april 1996 til bekendtgørelse om doktorgrader*, jf. 1996-2070-01, 30. maj 1996
- Rigsrevisionen: *Beretning om forvaltning af private forskningsmidler ved Aarhus Universitet og Københavns Universitet. Beretning fra rigsrevisor fremsendt til Folketinget i henhold til § 18, stk. 1, i lov om revision af statens regnskaber m.m.*, København, 2000
- Riis, Thomas: *Enerettigheder og vederlagsrettigheder. Håndhævelse af immaterialrettigheder i økonomisk perspektiv*, Jurist- og Økonomforbundets forlag, 2005
- Riis, Thomas & Jan Trzaskowski (red.): *Skriftlig Jura – den juridiske fremstilling*, Ex Tuto Publishing, 2013
- Rosenbeck, Bente: *Om at etablere og bryde kønnets grænser i academia*, Open Journal Systems vid Lunds universitet, Nr. 6, 2016
- Rosenmeier, Morten: *Krænkes ophavsretten, hvis man råder over en mindre del af et beskyttet fænomen?* U.2014B.220
- Rosenmeier, Morten: *Ophavsret for begyndere – en bog til ikke-jurister*, Jurist- og Økonomforbundets forlag, 3. udg., 2014
- Rosenmeier, Morten: *Værkslæren i ophavsretten*, Jurist- og Økonomforbundets forlag, 2001
- Rosenmeier, Morten og Ole Hasselbalch: *Ansattes værker i krydsfeltet mellem ophavsret og ansættelsesret*, U.2013B.293
- Ross, Alf: *Dansk Statsforfatningsret*, bd. 2, Nyt Nordisk Forlag, 1980
- Ross, Alf: *Kortlægning af immaterialretten*, U1965B.41
- Ross, Alf: *Om Ret og Retfærdighed: en indførelse i den analytiske retsfilosofi*, Nyt nordisk forlag, 1953

- Ross, Alf: *Tû-Tû in Alf Ross: Ret som teknik, kunst og videnskab – og andre essays*. Udvalgt af Isi Foighel, Hans Gammeltoft-Hansen, Henrik Zahle, 1999, s. 261-279
- Rytter, Jens Elo: *Dansk-europæisk menneskerettighedsbeskyttelse – om en fredelig forfatningsretlig revolution*, Juristen, 2010, s. 187ff
- Rytter, Jens- Elo: *Den Europæiske Menneskerettighedsdomstol og dansk ret*, Thomson – GadJura, 2003
- Rytter: Jens Elo: *Individets grundlæggende rettigheder*, Karnov Group, 2. udg., 2016
- Sandfeld Jakobsen, Søren & Sten Schaumburg-Müller: *Mediejura for journalister – og andre mediearbejdere*, Jurist- og Økonomforbundets forlag, 2016
- Sandfeld Jakobsen, Søren & Schaumburg-Müller, Sten: *Medieretten*, Jurist- og Økonomforbundets forlag, 2013
- Sandfeld Jakobsen, Søren, Søren Johansen & Christian Bergqvist (red.): *Teleretten*, Jurist- og Økonomforbundets forlag, 2014
- Sarewitz, Daniel: *Saving Science in The New Atlantic. A Journal of Technology & Science*, Number 49, Spring/Summer 2016, s. 4–40
- Schaumburg-Müller, Sten: *Fem retsfilosofiske teser*, Jurist- og Økonomforbundets forlag, 2009
- Schaumburg-Müller, Sten: *In Defense of Soft Universalism. A Modest, Yet, Presumptuous Position in Antonio-Luis Martínez-Pujalte & Susana Sanz Caballero (ed.): Cuadernos Constitucionales de la Cátedra Fadrique Furio Ceriol. Carlos Flores Juberías, Vol. 1 62/63 Universitat de València*, 2011
- Schaumburg-Müller, Sten: *Kritik af den rene retspluralisme in Schaumburg-Müller & Bodil Selmer (red.): Retlig mangfoldighed – en fælles udfordring for retsvidenskab og antropologi*, Jurist- og Økonomforbundet, 2003, s. 45-70
- Schaumburg-Müller, Sten: *Law as a Tale of Identity – Some Perspectives on Human Rights law in Simonsen, Karen Margrethe & Ditlev Tamm (ed.): Law and Literature: Interdisciplinary Methods of Reading*, DJØF Publishing, 2010, s. 67-77
- Schaumburg-Müller, Sten: *Law as Identity – Different identities and Different Human Rights Conceptions in Europa and the United States in Andersen, Erik André & Eva Maria Lassen (ed.): Europe and the Americas: Transatlantic Approach to Human Rights*, Leiden/Boston, 2015, s. 188-2012
- Schaumburg-Müller, Sten: *On Danish Legal Method in Helland, Ingvill & Sören Koch (ed.): Nordic and Germanic Legal Methods*, Mohr Siebeck, 2014, s. 141-164
- Schaumburg-Müller: *Ret som fællesskab og identitet. Skitse til en retsfilosofi in Sten Schaumburg Müller & Jens Vedsted-Hansen (ed.): Om ret, individ og kollektiv*, DJØF, 2011, s.33-56

- Schaumburg-Müller, Sten: *Straf vs. informationsfrihed. En kommentar til Højesterets dom af 10. december 2007*, U2008B.116
- Schaumburg-Müller, Sten: *Universelle rettigheder - oplysningstidens ret?* in Ole Høiris & Thomas Ledet (red.): *Oplysningens Verden: Idé, historie, videnskab og kunst*, Århus: Aarhus Universitetsforlag, 2007, s. 307-318
- Schovsbo, Jens: *Grænsefladespørgsmål mellem immaterialretten og konkurrenceretten*, Jurist- og Økonomforbundets forlag, 1996
- Schovsbo, Jens: *Immaterialretsaftaler. Fra kontrakt til status i kontraktsretten*, Jurist- og Økonomforbundets forlag, 2001
- Schovsbo, Jens: *Lov om opfindelser ved offentlige forskningsinstitutioner med kommentarer*, Jurist- og Økonomforbundets forlag, 2001
- Schovsbo, Jens: *Universitetsansattes immaterialrettigheder: Fra irrationelle professorprivilegier til irrationelle universitetsprivilegier*, Tidsskrift for Rettsvitenskap, vol 121, 3/2008 s. 271-288
- Schovsbo, Jens, Morten Rosenmeier & Clement Salung Petersen: *Immaterialret*, Jurist- og Økonomforbundets forlag, 4. udg. 2015
- Schumpeter, Joseph A: *Capitalism, Socialism and Democracy*, New York, 1942, 5. Udg. 1976
- Schurenberg, Eric: *The Inconvenient History of Silicon Valley*, 30. Maj 2012, <http://www.inc.com/eric-schurenberg/inconvenient-history-of-silicon-valley.htm>
- Schønning, Peter: *Ophavsretsloven med kommentarer*, Karnov Group, 5. udg., 2011
- Schønning, Peter, Merethe Eckhardt og Malene Ehlers (red.): *Personlighedsret*, Thomson, 2007
- Schønning, Peter & Jørgen Blomqvist: *International Ophavsret*, Jurist- og Økonomforbundets Forlag, 2011
- Skre, Alf Butenschøn & Asbjørn Eide: *The Human Right To Benefit From Advances In Science And Promotion Of Openly Accessible Publications*, Nordic Journal Of Human Rights 31:3 (2013), 427-453
- Smith, Lucy: *The academic values* in Carsten Bach-Nielsen (red.): *Dannelse, uddannelse, universiteter: festskrift til Henning Lehmann den 31. januar 2002*, Aarhus Universitetsforlag, 2002
- Sommer, Tine: *Can Law make Life (too) Simple? From gene patents to the patenting of environmentally sound technologies*, DJØF Publishing, 2013
- Spiermann, Ole: *Om ikke at fortolke internationale menneskerettigheder – med negativ fortolkningsfrihed som eksempel* in Christoffersen & Madsen (red.): *Menneskerettighedsdomstolen – 50 års samspil med dansk ret og politik*, Thomson Reuters, 2009
- Spiermann, Ole: *Moderne Folkeret*, Jurist- og Økonomforbundet, 3. udg, 2006

- Stenvik, Are : *Patenters beskyttelsesomfang*, Cappelen Akademisk Forlag, 2001
- Stenvik, Are: *Patentrett*, Cappelen Akademisk Forlag, 2. udg., 2006
- Stergiou, Konstantinos I. & Stylianos Somarakis: *Academic freedom and tenure: introduction*, Ethics In Science And Environmental Politics, Vol. 15: 1–5, 2016, 31, Marts 2016
- Strömholm, Stig: *Användning av utländskt material i juridiska monografier Några anteckningar och förslag*, Svensk Jurist Tidning, 1971
- Strömholm, Stig: *Vem äger forskningen?* Uppsala, Iustus, 2000
- Strömholm, Stig: *Le droit moral de l'auteur. Étude de Droit Comparé*. Vols. I, II/1, Stockholm, 1967
- Stuer Lauridsen, Preben: *Pressefrihed og personlighedsret*, Gyldendal, 1988
- Styrelsen for Forskning og Innovation: *Vidensamarbejde under lup – Evaluering af universiteternes erhvervssamarbejde og teknologioverførsel* in Forskning og Innovation: Analyse og Evaluering 19/2014
- Sæther Mahle, Synne: *Rettsvitenskapelig forskningsmetodikk– i lys av grunnleggende forskningsverdier* , Tidsskrift for Rettsvitenskap, vol. 128, 2/2015, s. 125–157
- Sørensen, Jørgen Steen: *Danske Domstoles fortolkning af Den Europæiske Menneskerettigheds-konvention. En kommentar til professor, ph.d. Jens Elo Rytter*, Juristen, 2010, s. 251-259
- Sørensen, Max: *Statsforfatningsret*, Juristforbundet, 2. udg. ved Peter Germer, 1973
- Tvarnø, Christina & Ruth Nielsen: *Retskilder og Retsteorier*, Jurist- og Økonomforbundet, 4. rev. udg., 2014
- Uddannelses- og Forskningsministeriet: *Anbefalinger for god universitetsledelse i Danmark*. Rapport fra udvalget 'Universitetsbestyrelser i Danmark', december 2003
- Uddannelses- og Forskningsministeriet: *Dansk Køreplan for Det Europæiske Forskningsrum 2016-2020*, maj 2016
- Uddannelses- og Forskningsministeriet: *Den danske kodeks for integritet i forskning*, engelsk udg. november 2014, dansk udg. juni 2015
- Uddannelses- og Forskningsministeriet: Ekspertudvalget til undersøgelse af mulige tilpasninger af rammerne for Udvalgene vedrørende Videnskabelig Uredelighed: *Rapport om det danske uredelighedssystem. Anbefalinger til håndtering af videnskabelig uredelighed i Danmark*, december 2015
- Uddannelses- og Forskningsministeriet: Johan Schlüter-udvalgets *Notat om Modelaftaler til universiteters teknologioverførsel*, 2008
- Uddannelses- og Forskningsministeriet: *Retningslinjer af 1. februar 2000 for offentlighed om privat finansiering af offentlig forskning*.

- Uddannelses- og Forskningsministeriet: *Retningslinjer af 21. januar 2005 for universiteternes forskningssamarbejde med private virksomheder*
- Udsen, Henrik: *De informationsretlige grundsætninger*, Jurist- og Økonomforbundets forlag, 2009
- Udsen, Henrik: *IT-ret*, 2. udg., Ex Tuto Publishing, 2015
- Udsen, Henrik (red.), Vibeke Borberg, Thomas Riis, Morten Rosenmeier & Jens Schovsbo: *Lærebog i Informationsret*, Jurist- og Økonomforbundet, 2016
- Udvalgene vedr. Videnskabelig Uredelighed: *Vejledninger i God Videnskabelig Praksis*, Januar 2009
- Udvalget vedrørende erhvervsmæssig udnyttelse af offentlige forskningsresultater: *Rapport til forskningens fællesudvalg*, december 1971
- Vedsted-Hansen, Jens: *Forskerytringer og integritetsværn*, in Nis Jul Clausen, Jørgen Dalberg-Larsen, Bent Ole Gram Mortensen, Hans Viggo Godsk Pedersen (red.): *Ikke kun retsfilosofi: Festskrift til Sten Schaumburg-Müller*, DJØF, 2016, s. 415-433
- Vedsted-Hansen, Jens: *Mellem legitim kontrol og kontrolleret legitimitet* in Christoffersen & Madsen (red.): *Menneskerettighedsdomstolen – 50 års samspil med dansk ret og politik*, Thomson Reuters, 2009
- Videnskabsministeriet: *Anbefalinger for god universitetsledelse. Videnskabsministeriets rapport fra Udvalget vedr. Universitetsbestyrelser i Danmark*, December 2003
- Videnskabsministeriet, Inside Consulting, Cowi A/S og Eskild Hansen: *Evaluering af forskerpatentloven*, 2004
- Videnskabsministeriet: *Kommissorium for evaluering på universitetsområdet i 2009*, optrykt som bilag 1 in Universitetsevalueringen 2009. Evalueringsrapport, s. 70
- Villadsen, Lisa Storm: *Forførelsens retorik*, RetorikMagasinet 42, december 2001
- Vinther, Siri & Jacob Rosenberg: *Authorship trends over the past fifty years in the Journal of the Danish Medical Association*, Danish Medical Journal, 2012
- Voigt, Georg: *Die Wiederbelebung des classischen Alterthums oder der erste Jahrhundert des Humanismus*, Berlin, 1859
- Vrielink, Jogchum, Paul Lemmens, Stephan Parmentier and the LERU Working Group on Human Rights: *Academic Freedom as a Fundamental Right*, Procedia Social and Behavioral Sciences 13, 2011, s. 117-141
- Watson, Allan: *Legal Transplants: An Approach to Comparative Literature*, University of Georgia Press, 2. udg., 1993
- Werlauff, Erik Christian: *Historiske Antegnelser til Ludvig Holbergs atten første Lystspil*, Thieles Bogtrykkeri, Kjøbenhavn, 1858
- Williams, Joanna: *Academic Freedom in an Age of Conformity*, Palgrave Macmillan, 2016

Wright, Susan & Jakob Williams Ørberg: *The Double Shuffle of University Reform* in Tor Halvorsen & Atle Nyhagen (red.): *Academic Identities – Academic Challenges? American and European Experience of the Transformation of Higher Education and Research*, Cambridge Scholars Publishing, 2011

Zahle, Henrik: *Dansk forfatningsret, Bd. 3. Menneskerettigheder*, Christian Ejlers' Forlag, 3. udg., 2003

Zahle, Henrik: *Grundlovens menneskerettigheder: Sammenstød mellem legalistiske og dynamiske retstraditioner* in Morten Kjærum, Klaus Slavensky og Jens Vedsted-Hansen (red): *Grundloven og menneskerettigheder i et dansk og europæisk perspektiv*, Jurist- og Økonomforbundets Forlag, 1997, s. 361-380

Zahle, Henrik: *Praktisk Retsfilosofi*, Christian Ejlers' Forlag, 2005

Østergaard, Uffe: *Historiefaget mellem samfundsvidenskab og kulturvidenskab* in Budtz Pedersen, Stjernfelt & Køppe: *Kampen om disciplinerne; viden og videnskabelighed i humanistisk forskning*, Hans Reitzel, 2015, s. 181-220